

WOJNA NA UKRAINIE A POLSKO-UKRAIŃSKIE PARTNERSTWO STRATEGICZNE

Analizy – refleksje – kalendarium

Polska – Ukraina razem!

*Ukraina i Polska razem! Bywało różnie między nami,
ale jesteśmy spokrewnieni...*

(Wołodomyr Zełeński, 11 listopada 2022 r.)

*Україна та Польща разом! Було по-різному між нами,
але ми – рідні...*

(Володимир Зеленський, 11 листопада 2022 р.)

WOJNA NA UKRAINIE
A
POLSKO-UKRAIŃSKIE PARTNERSTWO STRATEGICZNE

*Pamięci tych Ukraińców, którzy w 2023 roku oddali życie
walcząc o niepodległą Ojczyznę i wolną Europę.*

*Пам'яті тих українців, які віддали своє життя у
2023 році борючись за вільну батьківщину та вільну
Європу.*

ВІЙНА В УКРАЇНІ

А

ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКЕ
СТРАТЕГІЧНЕ ПАРТНЕРСТВО

Колективна монографія
під редакцією Станіслава Стемпеня

Фонд Свобода і Демократія

Варшава – Перемишль 2023

WOJNA NA UKRAINIE

A

POLSKO-UKRAIŃSKIE
PARTNERSTWO STRATEGICZNE

Praca zbiorowa
pod redakcją Stanisława Stępnia

Fundacja Wolność i Demokracja

Warszawa – Przemysł 2023

Rada Redakcyjna

Ihor CEPENDA (współprzewodniczący), Maciej DANCEWICZ, Lilia LUBONIEWICZ,
Ihor HURAK, Monika MUSIK-ROGOWSKA (koordynator projektu), Jan MATKOWSKI,
Jan MALICKI (współprzewodniczący), Anna SICIĄK, Stanisław STĘPIEŃ

Projekt okładki i opracowanie graficzne

Robert STACHOWICZ

**Projekt finansowany ze środków Kancelarii Prezesa Rady Ministrów
w ramach konkursu Polonia i Polacy za Granicą 2023**

**Projekt „XVI Spotkania Klubu Galicyjskiego. Jaremcze 2023”
realizowany przez Fundację Wolność i Demokracja.**

*Publikacja wyraża jedynie poglądy autorów i nie może być utożsamiana
z oficjalnym stanowiskiem Kancelarii Prezesa Rady Ministrów.
Публікація представляє виключно погляди автора/авторів і не може бути ототожнена
з офіційною позицією Канцелярії Голови Ради міністрів РП.*

ISBN 978-83-961116-7-8

© – Fundacja Wolność i Demokracja

Al. Jerozolimskie 30, lok. 14, 00-024 Warszawa, tel. +48 22 65 88 505

www.fundacja.org.pl

Korekta: Bogumiła KOWAL, Ludmiła KOZŁOWSKA, Anna ZELWAK

wydano we współpracy z Południowo-Wschodnim Instytutem Naukowym w Przemyślu

Nakład 350 egz.

SPIS TREŚCI

PRZEDMOWA	Stanisław STĘPIEŃ	
ПЕРЕДМОВА	Станіслав СТЕМПЄНЬ	9
Lilia LUBONIEWICZ		
Лілія ЛЮБОНЄВИЧ	<i>Polsko-ukraińskie spotkania w Jaremczu /</i>	
Stanisław STĘPIEŃ	Польсько-українські зустрічі в Яремчі.	12
Станіслав СТЕМПЄНЬ		

CZĘŚĆ PIERWSZA / ПЕРША ЧАСТИНА

ANALIZY I OCENY АНАЛІЗИ ТА ОЦІНКИ

Władysław WERSTIUK	<i>Dekomunizacja przestrzeni publicznej Ukrainy</i>	
Владислав ВЕРСТЮК	[Декомунізація публічного простору України]	17
Oleh KAŁAKURA	<i>Europejska orientacja w narodowo- państwowej polityce Ukrainy w kontekście wojny rosyjsko-ukraińskiej</i>	37
Олег КАЛАКУРА	<i>Європейські орієнтири етнонаціональної по- літики України в контексті російсько-україн- ської війни</i>	
Piotr KOŚCIŃSKI	<i>Rosyjska propaganda: Polska chce zająć Galicję Wschodnią</i>	
Пйотр КОСЬЦІНЬСКИ	[Російська пропаганда: Польща хоче окупувати Східну Галичину]	49
Michał KLIMECKI	<i>Dziesięć lat wojny na Ukrainie (lata 2014–2023). Czy zmierzamy od konfliktu regionalnego do globalnego?</i>	
Міхал КЛІМЕЦЬКІ	[Десять років війни в Україні (2014–2023 роки). Чи ми переходимо від регіонального конфлікту до глобального?]	67

Юрій БУРАКОВ Jurij BURAKOW Павло ПРОХОВНИК Pawło PROCHOWNYK	<i>Участь Збройних Сил України у міжнародних військових навчаннях в роки російсько-української війни (2014–2021)</i> [Udział Sił Zbrojnych Ukrainy w międzynarodowych ćwiczeniach wojskowych w czasie wojny rosyjsko-ukraińskiej w latach 2014–2021] 105
Микола ЛИТВИН Mukoła ŁYTWIN Любомир ХАХУЛА Lubomyr CHACHUŁA	<i>Особливості військово-політичної співпраці України і Польщі у період розгортання повномасштабної російської агресії</i> [Specyfika współpracy wojskowo-politycznej między Ukrainą a Polską w czasie rosyjskiej agresji] . . 123
Григорій ПЕРЕПЕЛИЦЯ Hryhorij PEREPĘYCIA	<i>Польська військова допомога Україні в російсько-українській війні</i> [Polska pomoc wojskowa dla Ukrainy w wojnie rosyjsko-ukraińskiej] 143
Jan MATKOWSKI Іван МАТКОВСЬКИЙ	<i>Czy jest szansa na sojusz polskiej demokracji i ukraińskiej oligarchii?</i> [Чи є шанс на альянс польської демократії та української олігархії?] 153
Ольга МОРОЗОВА Olha MOROZOWA	<i>Російська агресія в Україну й проблема українських біженців: гуманітарний аспект (на прикладі допомоги українцям у Польщі)</i> [Rosyjska agresja na Ukrainę oraz problem ukraińskich uchodźców. Aspekt humanitarny (na przykładzie pomocy Ukraińcom w Polsce)] 165
Stanisław STĘPIEŃ Станіслав СТЕМПЕНЬ	<i>Przygraniczny Przemysł – „miastem ratownikiem”</i> [Прикордонний Перемишль – місто-рятівник] 185

CZĘŚĆ DRUGA / ДРУГА ЧАСТИНА

ROZWAŻANIA OPARTE NA OSOBISTYCH DOŚWIADCZENIACH WOJNY
РОЗДУМИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ОСОБИСТОГО ДОСВІДУ ВІЙНИ

- Свєген СІНКЕВИЧ
Jewhen SINKEWYCZ
- Чи це вже Третя світова війна? За що боряться українці?... [Czy już zaczęła się Trzecia wojna światowa? O co walczą Ukraińcy?]* 211
- Ihor CZORNOWOŁ
Ігор ЧОРНОВОЛ
- Kijów i Lwów w pierwszych miesiącach agresji rosyjskiej (luty–czerwiec 2022) – na podstawie własnych obserwacji [Київ і Львів у перші місяці російської агресії (лютий–червень 2022) – з власних спостережень]* 227
- Тетяна БАКОЦЬКА
Tetiana BAKOSKA
- Біженці на Вармії й Мазурах: моя війна – моя правда [Ukraińscy uchodźcy na Warmii i Mazurach: moja wojna – moja prawda]* 247
- Andrzej KLIMCZAK
Анджей КЛИМЧАК
- „(Nowy) Kurier Galicyjski”. Gazeta polsko-ukraińskiego porozumienia [«(Новий) Кур’єр Галиційські». Газета польсько-українського порозуміння]* 275
- Konstanty CZAWAGA
Костянтин ЧАВАГА
- Działalność Stowarzyszenia dziennikarzy „(Nowy) Kurier Galicyjski” w czasie rosyjskiej agresji na Ukrainie [Діяльність журналістів Громадської організації «(Новий) Кур’єр Галиційські» під час російської агресії в Україні]* 285

CZĘŚĆ TRZECIA / ТРЕТЯ ЧАСТИНА

KALENDARIUM WOJNY ХРОНІКА ВІЙНИ

Petro ANTONENKO	<i>Kalendarium rosyjskiej agresji na Ukrainę</i>	
Петро АНТОНЕНКО	(22 XII 2022 – 31 XII 2023) [Хроніка російської	
Stanisław STĘPIEŃ	agresji проти України (22 XII 2022 – 31 XII	
Станіслав СТЕМПЄНЬ	2023]	309

CZĘŚĆ CZWARTA / ЧЕТВЕРТА ЧАСТИНА

DOŚWIADCZENIA I REFLEKSJE ПЕРЕЖИТТЯ СВІДКІВ ТА РОЗДУМИ

	<i>„Dwie wojny – jedno cierpienie”. Wystawa plenerowa o tragedii dzieci polskich podczas II wojny światowej oraz dzieci ukraińskich z powodu obecnej rosyjskiej agresji na Ukrainę</i>	
Olga MOROZOWA	[Дві війни – одне страждання. Відкрита виставка про трагедію польських дітей під час Другої світової війни та українських дітей через сучасну російську агресію проти України] 411
Ольга МОРОЗОВА		

*

Komunikat o laureatach Nagrody Historycznej im. Leona Wasilewskiego za rok 2023 / Комунікат про лауреатів Історичної Премії ім. Леона Василевського за 2023 рік	423
---	-----

Notki o autorach / Відомості про авторів	425
--	-----

Nie czas żałować róż, gdy płoną lasy!
Juliusz Słowacki

PRZEDMOWA

Wojna na Ukrainie trwa już prawie 2 lata i jej końca nie widać. Dzieje się tak dlatego, że Prezydent Rosji Władimir Putin chce Ukrainę nie tylko pokonać, ale także zrujnować ten kraj. To ma być swoista kara dla Ukraińców, że ośmielili się mu przeciwstawić. Być może, ma to być także ostrzeżenie dla innych narodów, a zwłaszcza państw bałtyckich, że imperium ma prawo karać, a przeciwstawiać się mu nie wolno. „Święta Rosja” ma bowiem misję wprowadzenia „(wszech)ruskiego miru”, bo po to powstała i taki jest cel jej istnienia. Czy naród rosyjski, a właściwie „poddani Putina” w to wierzą? Niestety, wydaje się, że tak, bo opozycji w Rosji (państwie liczącym prawie 150 mln ludności) niemal nie widać. Dzieje się tak nie tylko dlatego, że głoszenie innych niż władza poglądów, jest niemal „świętokradztwem”, za które należy się surowa kara, ale i dlatego, że w Rosji nigdy nie było demokracji. Nie ma więc w Rosji indywidualizmu jej obywateli, jest tylko kolektywne poddaństwo, czyli bezwzględne podporządkowanie się woli władzy państwowej. Tak było za cara, tak było za ZSRR i tak jest teraz za Putina. A okres 8 lat, od 1991 do 1999, czyli rządów Prezydenta Federacji Rosyjskiej Borysa Jelcyna, to okres „drugiej wielkiej smuty”. To właśnie miał na myśli Władimir Putin, który w 2005 r., a więc już po rozpoczęciu hybrydowej agresji na Ukrainę, w dorocznym orędziu o stanie państwa stwierdził, że „Największą katastrofą geopolityczną XX wieku był rozpad Związku Radzieckiego”. Wypowiedź ta nie budzi wątpliwości co do obecnych celów polityki Kremla, a odnosi się nie tylko do państw powstałych na gruzach ZSRR, ale świadczy także o chęci odbudowy radzieckiej strefy wpływów, więc obejmującej także nasz kraj.

Spółeczeństwo polskie, mimo różnych starych i nowych pretensji do Ukraińców, a właściwie do rządzących tym państwem, musi zrozumieć, że Ukraińcy walczą nie tylko dla siebie, walczą również dla nas, dla przyszłego bezpieczeństwa państwa polskiego, a także Europy.

Kłęska Ukraińców byłaby także naszą klęską. Na naszej granicy stacjonowałyby wojska rosyjskie i to w niezbyt dużej odległości od Warszawy. Putin prowokacje robiłby już nie tylko na odcinku białoruskim. Działania te prowadzone przez Rosję byłyby nieporównanie silniejsze i liczniejsze, bo to kraj o ogromnym potencjale ludnościowym i surowcowym oraz mający ogromne zaplecze naukowe, a także wyspecjalizowane służby specjalne.

W tej sytuacji mówienie o braku „wdzięczności” ze strony ukraińskiej za polską pomoc jest małostkowością i niedostrzeganiem celów strategicznych polskiego państwa i narodu. Prawda, że na polu pojednania mogliśmy w minionym roku zrobić więcej, mogliśmy także sprawniej uregulować kwestie natury gospodarczej. Słowa wdzięczności ze strony przywódców państw są miłe, ale dla strategicznych interesów państwa nie są konieczne. O wiele więcej znaczy wdzięczność ze strony narodu. Prezydenci i rządy bywają i odchodzą. O wiele ważniejsza jest postawa narodu. Wierzę, że ukraińscy uchodźcy, którzy doznali pomocy ze strony państwa polskiego i polskiego narodu, będą o tym pamiętać. Ukraińskie dzieci dorastające w polskim środowisku, wśród polskich rówieśników, tu ukształtują swoją mentalność i obraz polskiego sąsiada, a może nawet zawarte tu przyjaźnie zadecydują o ich dorosłym życiu i pracy.

Nawet w czasie wojny państwa mają interesy gospodarcze, bo są to interesy długofalowe i one decydują o potencjale ekonomicznym. A przecież konkretnie pomagać mogą ci, których na to stać. Biedne państwo może jedynie współczuć. A my Ukrainie chcemy konkretnie pomagać materialnie, zarówno w walce z agresorem, jak i potem w odbudowie zrujnowanego kraju.

Pierwsze dni wojny pokazały, że współpraca z sąsiadem jest o wiele ważniejsza niż najlepsza nawet przyjaźń z państwem znacząco oddalonym. Co by się stało, gdyby 24 lutego 2022 r. Polska nie otworzyła swych granic? Być może wiele matek z dziećmi zdecydowałoby ratować się uchodźctwem do Rosji, a Rosja tylko na to czekała. Jak wówczas to młode ukraińskie pokolenie zostałoby tam ukształtowane pod względem narodowym i cywilizacyjnym?

Czy więc oczekując wymagowanej wdzięczności nie gubimy czegoś znacznie ważniejszego? Warto tu przypomnieć złotą myśl wybitnego polskiego wieszca narodowego Juliusza Słowackiego – „Nie czas żałować róż, gdy płoną lasy”.

Niniejsza publikacja *Wojna na Ukrainie a polsko-ukraińskie partnerstwo strategiczne* jest kontynuacją wydanej rok temu książki pt. *Wojna na Ukrainie. Kijów – Warszawa: razem do zwycięstwa*. Składa się zarówno z artykułów analitycznych, jak i syntetycznych dotyczących obecnej sytuacji politycznej i militarnej na Ukrainie oraz polskiej pomocy udzielanej, tak przez władze państwowe, jak i społeczeństwo. Zamieszczone zostały także teksty ukraińskich uczestników walk na froncie oraz osób, które uciekając przed wojną znalazły się w Polsce. Znaczna część publikacji to kontynuacja kalendarium wojny dokumentującego wydarzenia na froncie oraz międzynarodową, w tym także polską, pomoc dla armii ukraińskiej oraz uchodźców wojennych. W kalendarium odnotowano również wszystkie wizyty przedstawicieli władz polskich, w tym Prezydenta RP Andrzeja Dudy i przedstawicieli rządu polskiego na Ukrainie, oraz odwrotnie, władz ukraińskich na czele z Wołodymyrem Zełenskim w Polsce.

Przemyśl, grudzień 2023 r.

STANISŁAW STĘPIEŃ

foto. S. Stępień

Spotkania Jaremcańskie (21–24.09.2023)

POLSKO-UKRAIŃSKIE SPOTKANIA W JAREMCZU

16 lat temu z inicjatywy redaktora „Kuriera Galicyjskiego” śp. Mirosława Rowickiego oraz dyrektora Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego Jana Malickiego i rektora Przykarpackiego Narodowego Uniwersytetu im. Wasyla Stefanyka prof. Ihora Cependy, zrodziła się inicjatywa organizowania corocznej debaty na temat przeszłości, terażniejszości i przyszłości stosunków polsko-ukraińskich. Ideę poparło wielu polskich i ukraińskich naukowców, dziennikarzy, dyplomatów, polityków oraz działaczy gospodarczych. Jako miejsce debaty wybrano położoną w Karpatach, znaną z walorów turystycznych miejscowość – Jaremcze nad Prutem. Corocznie organizowane tam konferencje nazwano „Spotkania jaremczańskie”. Ma ona nie tylko wymiar naukowy, ale służy także wzajemnemu poznaniu się i nawiązaniu kontaktów przez ludzi, którym bliskie są sprawy stosunków polsko-ukraińskich kształtowanych na różnych płaszczyznach życia społecznego.

Tegoroczna szesnasta już konferencja odbyła się w dniach od 21 do 24 września 2023 r. Jej temat brzmiał: *Polsko-Ukraińskie partnerstwo strategiczne w czasie wojny i perspektywy dialogu międzypaństwowego / Українсько-польське стратегічне партнерство під час війни та перспективи міждержавного діалогу*.

Analogicznie jak w latach ubiegłych głównym organizatorem konferencji była Fundacja Wolność i Demokracja, a współorganizatorami: Podkarpacki Uniwersytet im. W. Stefanyka, Studium Europy Wschodniej UW, Instytut Polski w Kijowie, Południowo-Wschodni Instytut Naukowy w Przemyślu, Instytut Badań Politycznych i Etniczno-Narodowych im. Iwana Kurasa NANU w Kijowie oraz redakcja „Nowego Kuriera Galicyjskiego”. Finansowego wsparcia przedsięwzięciu udzieliła Kancelaria Prezesa Rady Ministrów RP w ramach konkursu „Polonia i Polacy za Granicą 2023”.

Oficjalnie tegoroczną konferencję otworzyli prof. Ihor Cependa, dyrektor Jan Malicki, oraz wiceprezes Fundacji Wolność i Demokracja Maciej Daniewicz. Słowa powitania do uczestników skierowali: Eliza Dzwonkiewicz, konsul generalna RP we Lwowie, dyrektor Instytutu Polskiego w Kijowie Robert Czyżewski oraz redaktor tygodnika „Nowy Kurier Galicyjski” Konstanty Czawaga.

Obrady toczyły się w sześciu tematycznych panelach dyskusyjnych:

Panel I:

Polska a Ukraina: współczesne relacje w cieniu umowy warszawskiej oraz Traktatu między Rzeczpospolitą Polską a Ukrainą o dobrym sąsiedztwie, przyjaznych stosunkach i współpracy / Україна і Польща сучасні відносини в тіні Варшавського договору та Договору між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво.

Moderatorzy: prof. Bohdan Hud' oraz prof. Przemysław Żurawski vel Grajewski

Paneliści: Markijan Małskyj, Ołeksandr Mocyk, Mykoła Jarmoluk, Jacek Kluczkowski.

Panel II:

Europejskie i euroatlantyckie aspiracje Ukrainy: wady i zalety w kontekście rosyjsko-ukraińskiej wojny / Європейські та євроатлантичні прагнення України: переваги та недоліки в контексті російсько-української війни.

Moderatorzy: prof. Andrzej Szeptycki oraz Mykoła Doroszko

Paneliści: Bogumiła Berdychowska, Andrzej Klimeczak, Przemysław Żurawski vel Grajewski, Jurij Temirow, Serhij Feduniak.

Panel III:

Potoc militarna Polski i Zachodu dla Ukrainy: właściwa odpowiedź na zagrożenia dla bezpieczeństwa w wymiarze regionalnym i globalnym / Військова допомога Польщі та Заходу для України: належна відповідь на загрози безпеці на регіональному та глобальному рівнях

Moderatorzy: prof. Hryhorij Perepełycia, płk Tadeusz Krząstek

Paneliści: Jurij Nikolajać, Michał Klimecki, Mykoła Łytwyn, Marcin Strzelec.

Panel IV:

Humanitarny wymiar wojny w Ukrainie: pomoc dla uchodźców / Гуманітарний вимір війни в Україні: допомога біженцям.

Moderatorzy: Bogumiła Berdychowska, prof. Witalij Makar

Paneliści: Olga Morozowa, Witalij Kostyćkyj, Stanisław Stępień, Andrzej Szeptycki.

Panel V:

Odbudowa Ukrainy: wyzwania, perspektywy, kierunki / Відбудова України: виклики, перспективи, напрямки.

Moderatorzy: Wiktor Borszczewskýj, amb. Jacek Kluczkowski

Paneliści: Maksym Ostapenko, Antoni Z. Kamiński, Jewhen Sinkewycz.

Panel VI:

Przyszłość współpracy polsko-ukraińskiej / Майбутнє польсько-української співпраці.

Moderator: Mateusz Białas

Paneliści: Grzegorz Demel, Ihor Hurak, Dmytro Szerenhowskýj.

Wśród uczestników i dyskutantów na konferencji byli m.in.: Karolina Adamiec Romanowska, Петро Антоненко, Дмитро Антонюк, Володимир Баран, Мар'яна Барчук-Галик, Paweł Bobołowicz, Юлія Богачик-Дідович, Орест Бойчук, Filip Bryjka, Leszek Buller, Владислав Верстюк, Jarosław Gabryelczyk, Петро Гаврилишин, Zygmunt Gardziński, Agnieszka Góralska, Олександр Добржанський, Adam Dąbrowski, Sławomir Żurawski, Олег Калакура, Оксана Каліщук, Василь Климончук, Jacek Knoppek, Тарас Компаніченко, Лариса Кочубей, Tomasz Kowal, Yuliia Kovalchuk, Орест Красівський, Анатолій Курносів, Микола Кучерепа, Галина Кучик, Олександр Кучик, Jan Łaruszewski, Michał Lebduška, Iwona Lasek-Surowiec, Юрій Макар, Віталій Максименко, Віктор Матвієнко, Dariusz Materniak, Олег Мисик, Оксана Мітрофанова, Іван Монолатій, Олег Муравський, Михайло Нагорняк, Marcin Oskierko, Mieczysław Puzewicz, Ігор Соляр, Mikołaj Sochaj, Michał Sorpiński, Олександр Спрягайло, Наталія Стецюк, Анна Стожко, Людмила Стрільчук, Władysław Strutyński, Ігор Тодоров, Володимир Фісанов, Василь Хім'як, Олександр Черевко, Ігор Чорновол.

Konferencję w Jaremczu tradycyjnie zakończyła wyprawa do budowanego obserwatorium astronomicznego na górze Pop Iwan (2022 m n.p.m.) oraz zwiedzanie Kosowa.

LILIA LUBONIEWICZ, STANISŁAW STĘPIEŃ

CZĘŚĆ PIERWSZA / ПЕРША ЧАСТИНА

ANALIZY I OCENY
АНАЛІЗИ ТА ОЦІНКИ

WŁADYSŁAW WERSTIUK
ORCID 0000-0001-6023-0471

DEKOMUNIZACJA PRZESTRZENI PUBLICZNEJ UKRAINY

Temat dekomunizacji jest niezwykle szeroki i obszerny, a na Ukrainie także ostry i kontrowersyjny¹. Nie jest to zaskakujące, jeśli chodzi o upadek systemu państwa totalitarnego i utworzenie zasadniczo nowego, demokratycznego. Zarówno upadek, jak i nowe utworzenie pociągają za sobą ogromne zmiany w świadomości społecznej. Zmiany te nie mogą nastąpić automatycznie, są przedmiotem ostrego sprzeciwu społecznego, jego zawirowań. Od razu pojawia się pytanie, jak nowe państwo powinno wpływać na te procesy. Życie pokazuje, że są one dla niego niezwykle ważne, gdyż w demokratycznym ustroju politycznym, który przewiduje okresowy system wyboru władzy, wielopartyjność, szeroki udział społeczeństwa w życiu państwa, nastroje społeczne, świadomość społeczna i tożsamość narodowa odgrywają kluczową rolę stabilizującą.

Kolejną ważną rzeczą jest to, jakie miejsce zajmuje przeszłość historyczna w świadomości społecznej. To nie przypadek, że przeszłość jest ściśle powiązana z przyszłością („Kto nie zna swojej przeszłości, ten nie ma przyszłości”). „Przeszłość” jest takim sterem, który kieruje łódź życia w „przyszłość”. „Przeszłość” nie jest kategorią jednorodną, trwałą, składa się z różnych części i nawet ten sam okres może być różnie po-

1 В. В'ятрович, *Декомунізація і академічна дискусія*, „Критика” травень 2015; *Декомунізація: що і чому перейменовувати й демонтувати*. Збірник матеріалів, рекомендацій і документів щодо виконання вимог Закону України „Про засудження комуністичного й націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки”, упор. С. Бутко, С. Горобець та ін., Київ 2015; О. Гайдай, *Кам'яний гість. Ленін у Центральній Україні*, Київ 2018; О. Гриценко, *Декомунізація в Україні як державна політика і як соціокультурне явище*, Київ 2019; Г. Касьянов, *Историческая политика и „мемориальные” законы в Украине: начало XXI в.*, „Историческая экспертиза” 2016, nr 2, s. 28-54; Г. Касьянов, *Past Continious: Исторична політика 1980-х – 2000-х: Україна та сусіди*, Київ 2018; В. Кулик, *Про неясні закони та нечутливих критиків*, „Критика” травень 2015 і in.

traktowany. Stosunek do przeszłości jako nauka wyznacza historia oraz specjalna polityka państwa, którą nazywamy polityką pamięci. Są to pojęcia zbliżone, ale nie identyczne. Nauka akademicka wymaga pewnego przygotowania zawodowego, dlatego funkcjonuje w dość ograniczonym kręgu. Państwowa polityka pamięci kształtuje szeroki krajobraz społeczny, w jakim znajduje się przeciętny obywatel.

W społeczeństwie totalitarnym taka polityka nabiera wyjątkowego znaczenia. Bolszewicy, po przejęciu władzy w Rosji pod koniec 1917 r., niemal natychmiast zaczęli wykorzystywać sztukę monumentalną w swojej agitacyjno-propagandowej pracy. Już wiosną 1918 r. opracowano tzw. „leninowski plan propagandy monumentalnej”. 12 kwietnia 1918 r. Rada Komisarzy Ludowych RFSRR wydała dekret „O pomnikach republiki”, który przewidywał rozbiórkę pomników wzniesionych ku czci carów i ich współpracowników, a także organizację konkursów na nowe pomniki działaczom rewolucyjnym, zmianę starych nazw ulic itp. W całej historii władzy komunistycznej w ZSRR propagandzie monumentalnej nadawano wyjątkową rolę. Na początku lutego 1919 r. bolszewicy zajęli Kijów i już od końca marca rozpoczęli zmianę nazw ulic i umieszczanie na nich symboli rewolucyjnych. Przez wszystkie lata swego istnienia władza sowiecka nie spuszczała z oczu propagandy monumentalnej.

Aby zrozumieć trudną sytuację, w jakiej znalazło się ukraińskie społeczeństwo posttotalitarne, należy przypomnieć głębię ideologizacji „człowieka sowieckiego”. Dla większej przejrzystości zacznę od siebie. Urodziłem się i wychowałem w Hostomelu, w domu, który stał na rogu ulic Lenina i Czerwonoarmijskiej. Te toponimy, jak i wiele im podobnych, weszły do mojej świadomości znacznie wcześniej niż uświadomienie sobie siebie jako Ukraińca. Jestem przekonany, że to nie było przypadkowe i tak było nie tylko ze mną. Podobne nazwy otaczały nas wszędzie, jak powietrze i woda, może tylko nieznacznie zmieniając się. W Kijowie mieszkałem kiedyś na ulicach Artema, Uryckiego, Parchomenki i Szarmryły. Lista nomenklatury była znacznie szersza. Zacząłem pracować w szkole przy ul. Ratmańskiego (przywódcy Komsomołu), a jako doktorant chodziłem do Instytutu Historii na ul. Kirowa. Właściwie, współczesny Plac Europejski, od którego zaczyna się ta ulica, przez długi czas nazywany był Placem Stalina, który „ozdabiał” betonowy pomnik wodza, wzniesiony pod koniec lat 30. ubiegłego wieku na miejscu pomnika cara Rosji Aleksandra II, a później przez dłuższy czas nazywano go placem Leninowskiego Komsomołu. Władze komunistyczne nie tylko usunęły

z przestrzeni publicznej wszystko, co przypominało o reżimie carskim, ale także nasyciły ją nowymi toponimami o charakterystycznym wydźwięku ideologicznym. Aparatem partyjnym był wytworzony cały „pantheon” nazw, które kojarzono z systemem komunistycznym, gdyż nazwy te z reguły nie były powiązane z historią powstania i rozwoju ulicy, jej położeniem, ludźmi, którzy tam mieszkali.

Kult Lenina odegrał szczególną rolę w komunistycznej polityce pamięci. W 1970 r. w ZSRR pompatycznie świętowano setną rocznicę jego urodzin. Wydano medal jubileuszowy, którym masowo nagradzano obywateli. Proponowano im w nakładzie masowym znaczki pocztowe, emblematy, pocztówki, plakaty z wizerunkiem wodza, pełne wydanie jego utworów w 55 tomach. W związku z tą datą pojawiły się tysiące nowych ulic Lenina i ogromna liczba pomników. To nie była jakaś innowacja. Pierwszy pomnik Lenina w Kijowie wzniesiono wiosną 1919 r. z gipsu w towarzystwie popiersi Karola Marksa, Fryderyka Engelsa, Karła Liebknechta, Róży Luksemburg, Jakowa Swierdłowa i Lwa Trockiego. Co prawda nie stały one długo, we wrześniu 1919 r. zostały zlikwidowane przez Denikinowców. W 1946 r. na początku bulwaru Tarasa Szewczenki w Kijowie stanął pomnik Lenina z czerwonego kwarcytu autorstwa Siergieja Mierkurowa, ucznia Auguste`a Rodina. Podobny pomnik stanął kilka lat wcześniej w Erywanii. Podobieństwo projektów nikogo szczególnie nie zdziwiło, wręcz przeciwnie, było pożądane. Pomniki Lenina były swego rodzaju wyznacznikiem, który jednoczył ogromny ZSRR z różnymi strefami przyrodniczymi i klimatycznymi oraz różnymi narodami w jedną i nierozdzielalną całość – „sojuz nieruszymyj rjespublik sowietskich” [niezniszczalny związek republik radzieckich]. Gdziekolwiek człowiek radziecki próbował się udać, był skazany na spotkanie z wizerunkiem przywódcy.

Były to wytwory o różnej wartości artystycznej. Od brązu i marmuru po gips i beton, malowane na kolory srebrne lub złote. Estetyka odgrywała tu rolę drugorzędną. Artyści nie mieli za zadanie odtworzyć prawdziwego Lenina, musieli stworzyć symbol, który uosabiałby wyższość idei komunistycznej. W tym celu opracowano ściśle kanony uniwersalności i standaryzacji pomników na całym terytorium ZSRR, niezależnie od różnic narodowościowych. Wzrok przywódcy był zawsze skierowany w górę, w stronę świetlanej komunistycznej przyszłości, która nigdy nie nadeszła. Pomniki stawiano z reguły w centrum miasta, na tle budynków komitetów obwodowych, miejskich czy rejonowych Partii Komunistycznej. Stawianie pomników Lenina trwało niemal do końca istnienia ZSRR.

Na samej Ukrainie było ich od 4 do 5 tysięcy (dokładnej liczby nie ustalono)².

Lenin był centralną, ale nie jedyną postacią i tematem komunistycznej propagandy. Aktywnie korzystała z najmniejszych pretekstów i okazji, komunistyczni „bohaterowie” „ozdabiali” place, ulice, skwery, parki często nadawali im swoje imiona. Przestrzeń publiczną wypełniły nie tylko nazwy ulic, pomniki przywódców komunistycznych, ale także płasko-rzeźby na ścianach budynków, które przypominały, że to właśnie tutaj mieścił się magazyn gazety „Iskra”, czy też odbyło się historyczne posiedzenie jakiegoś komitetu komunistycznego, na którym zapadły nie mniej historyczne decyzje, odbyły się bohaterskie rewolucyjne wystąpienia robotników itp.

W przeddzień zjazdów partyjnych ulice gęsto zapełniały się transparentami, które wzywały obywateli, aby ofiarną pracą godnie przyjąć, a po zakończeniu zjazdów skutecznie wykonywać ich decyzje. Prasa była pełna takich apeli. Nawiasem mówiąc, praktycznie cała należała do partii komunistycznej. Każda rodzina radziecka miała tak czy inaczej prenumerować jedną lub kilka gazet i czasopism, ze stron których płynęła komunistyczna propaganda. Dodajmy do tego radziecką literaturę piękną, sztuki wizualne, kino, teatr, radio, telewizję, roczny kalendarz świąteczny. Cały ten arsenał został wykorzystany przez władze do stworzenia „człowieka sowieckiego”. Władza nieustannie się nim opiekowała, uczyła i prowadziła. W ten sam sposób dbała o narody, próbowała podważyć tożsamość narodową, zastępując ją tożsamością „zjednoczonego narodu sowieckiego”, w rzeczywistości była to słabo ukryta polityka asymilacyjna oparta na nieco zmodyfikowanej starej formule „jedynaja i niedielimaja Rosija” [zjednoczona i niepodzielna Rosja]. Cała siła radzieckiej maszyny państwowo-partyjnej była skierowana w taki sposób, aby nikt nie mógł kwestionować lojalności wobec ideologii komunistycznej, wiodącej i przewodniej roli partii, postawy klasowej, jedności działań proletariuszy rosyjskiego i ukraińskiego, a także jedność całego procesu rewolucyjnego. Nie było to takie trudne w zamkniętym społeczeństwie, jakim był Związek Radziecki. Jako przykład przytoczę artykuł pt. *Великий Жовтень і перемога влади рад на Україні* [Wielki Październik i zwycięstwo władzy radzieckiej na Ukrainie] z 1977 r. autorstwa Arnolda Szeveljewa, ówczesnego dyrektora Instytutu Historii Akademii Nauk Ukraińskiej SRR, w którym rewolucja wygląda nie jako realne wydarzenie,

2 В. Акуленко, *Тиньовий бік Ленінади*, „Культура і життя” 2009, 6-15 листопада, s. 19.

ale jako obiekt sakralny, wokół którego toczy się komunistyczne odprawianie nabożeństwa z głoszenia na amen wyuczonych mantr. Zacytuję pierwsze zdanie, od którego zaczyna się artykuł:

W październiku 1917 r. bohaterska klasa robotnicza Rosji w sojuszu z najbiedniejszym chłopstwem, pod kierownictwem partii bolszewickiej na czele z wielkim Leninem, przerwała front światowego imperializmu³.

Propaganda radziecka jak i nauka historyczna były nie tylko prokomunistyczne, ale i prorosyjskie, wychodziły z tezy o rosyjskiej dominacji kulturowej, politycznej i gospodarczej nad innymi narodami, o jej szczególnej, unikalnej roli w historycznym losie narodu ukraińskiego. Choć ZSRR uważany był za związek niepodległych republik, to w istocie był unitarnym państwem, w którym wszystkie najważniejsze decyzje zapadały w Moskwie, tam rozstrzygano kwestie dotyczące przywódców republik, którymi mogły stać się jedynie superlojalne wobec związkowego centrum osoby. Najmniejsze przejawy świadomości narodowej wykraczające poza granice usankcjonowane przez władzę uznawane były za działania antyspołeczne, a często także za przestępstwa kryminalne, co nie pozostało niezauważone. Tak było z Petrem Szelestem, pierwszym sekretarzem KC Komunistycznej Partii Ukrainy, który na początku lat 70. zaczął wykazywać pewną niezależność, przyczynił się do powstania kilku historycznych projektów ukraińskich, w szczególności *Historii miast i wsi USRR*, budowy kompleksu muzealnego na wyspie Chortycia, muzeum pod otwartym niebem w miejscowości Pyrohiw, publicznie posługiwał się językiem ukraińskim. W rezultacie jego książka pt. *Ukraina nasza radziecka* została skrytykowana jako przejaw nacjonalizmu, a sam Szelest stracił w 1972 r. stanowisko przywódcy republiki i został zesłany na honorowe wygnanie do Moskwy. Była to ważna lekcja dla jego następcy Wołodymyra Szczerbyckiego, który do 1989 r. sprawował najwyższe stanowisko kierownicze w USRR. Rządy Szczerbyckiego zapamiętano za prześladowania ukraińskich dysydentów, wypieranie języka ukraińskiego z oświaty i nauki oraz wydawanie książek. Lata przebywania Szczerbyckiego przy władzy były szczególnie wypełnione oznaczaniem ukraińskiego terytorium symbolami sowieckimi. Zaczęło się od budowy pomnika Rewolucji Październikowej. Pojawił się w cen-

3 A. Шевельв, *Великий Жовтень і перемога влади рад на Україні*, „Український історичний журнал” 1977, nr 10, s. 4.

trum Kijowa w 1977 r., przed 60. rocznicą bolszewickiego przewrotu. W efekcie centrum Kijowa otrzymało jeszcze jeden pomnik Lenina, będący centralnym elementem wielofigurowej kompozycji. Lenina otaczała grupa czterech figur z brązu: robotnika, żołnierza, marynarza i kobiety, które symbolizowały główne siły napędowe rewolucji. Wtedy Plac Kałina przemianowano na Plac Rewolucji Październikowej, taką nazwę otrzymała jedna z centralnych stacji kijowskiego metra. W drugiej połowie lat 70. w Kijowie trwała masowa budowa pomnika historii Wielkiej Wojny Ojczyźnianej. Pomnik składał się z muzeum oraz obszaru wystawowo-pamiętkowego, którego centrum stała się megalityczna, najwyższa w Europie rzeźba Matki Ojczyzny. 9 maja 1981 r. na otwarcie kompleksu przybył Sekretarz Generalny Komitetu Centralnego Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego Leonid Breżniew. Jego nazwisko widniało na początku listy bohaterów Związku Radzieckiego, obok nazwiska Gieorgija Żukowa. W listopadzie 1982 r., dla upamiętnienia 60. rocznicy powstania ZSRR, w stołecznym parku nad Dnieprem ustawiono Łuk Przyjaźni Narodów. Pomnik także był wielofigurowy, rozślawiał wydarzenia ugody perejaśławskiej z 1654 r., wspólną walkę rewolucyjną rosyjskich i ukraińskich proletariuszy. Ukraińcy, z charakterystycznym im humorem, od razu przechrzcili łuk w jarzmo, którego udało im się pozbyć dopiero w 2022 r. Wraz ze Szczerbyckim Moskwa umieściła na Ukrainie jeszcze jedną odrażającą postać – sekretarza do spraw ideologicznych Komitetu Centralnego Komunistycznej Partii Ukrainy – Walentyna Małanczuka, który był szeroko znany ze swoich skrajnych poglądów na temat „ukraińskiego nacjonalizmu burżuazyjnego”.

Pomniki komunistyczne miały przede wszystkim ważny cel ideologiczny. Jak już mówiłem, one organizowały przestrzeń publiczną, jednocząc ją w jedną komunistyczną ekumenę, legitymizując władzę KPZR. Językiem współczesnych metodologii polityki pamięci komunistyczna propaganda monumentalna, uzupełniona w odpowiednim stopniu literaturą piękną, kinem i sztukami wizualnymi, stworzyła nie tylko miejsca pamięci, ale ciągnęła przestrzeń o wyraźnym znaczeniu ideologicznym i politycznym, która miała kształtować i wyznaczyć świadomości społecznej, w której świat był wyraźnie podzielony na dwie przeciwstawne części: „komunistyczną” i „burżuazyjną”. Jeszcze raz podkreślę, totalitarny reżim komunistyczny uważał ideologię, podobnie jak terror, za podstawę swojego istnienia. Ideologia miała towarzyszyć mieszkańcom państwa radzieckiego na całym jego terytorium, od stolicy do ostatniej wsi, od narodzin człowieka do jego ostatnich dni. W szkole przeszedłem trzy

początkowe etapy komunistycznego wychowania: oktiabriata, pionierzy, komsomolcy. Kolejną była armia radziecka, która przewidywała dla szeregowego składu osobowego dwa polityczne zadania na tydzień. Na uczelniach wyższych, niezależnie od ich profilu, studenci studiowali historię KPZR, komunizm naukowy, istmat i diamat oraz ateizm naukowy. Tych etapów czy szczebli nie dało się uniknąć, jeśli myślało się o wykształceniu wyższym, wspinaniu się po drabinie społecznej, a im gorzej działo się w ekonomii czy polityce zagranicznej, tym gęstszy stawał się narkotyk ideologii. W końcu życie weszło z nią w antagonistyczny konflikt. Nie pomogła także pierestrojka Gorbaczowa.

Obóz socjalistyczny rozpadł się na przełomie lat 80. i 90. XX w. Kilka lat później przestał istnieć także ZSRR. Wszystkie kraje Europy Środkowo-Wschodniej stanęły przed wspólnym problemem: co zrobić z komunistycznym dziedzictwem. Głównymi kierunkami jego rozwiązania było kategoryczne zaprzeczenie, potępienie komunistycznej przeszłości i powrót do narodowych wartości historycznych. W związku z tym zdecydowano o losie symboli komunistycznych. W 1989 r. Węgry otworzyły swoją zachodnią granicę z Austrią, z ulic Budapesztu zniknęły pomniki Karola Marksa, Fryderyka Engelsa i Włodzimierza Lenina, a w tym samym roku w Warszawie rozebrano pomnik Feliksa Dzierżyńskiego. W listopadzie 1990 r. ostatecznie zniszczono Mur Berliński. Inicjatywa w tych procesach należała do odnowionych władz państwowych lub lokalnych. To oni demontowali komunistyczne symbole i pomniki, choć na początku można było zaobserwować spontaniczne inicjatywy społeczne. Z biegiem czasu w zdecydowanej większości krajów Europy Środkowo-Wschodniej pojawiły się instytucje posiadające szczególne uprawnienia w zakresie pamięci. Największe uprawnienia otrzymał Polski Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu.

Na Ukrainie proces dekomunizacji rozpoczął się na początku lat 90. XX wieku. 3 kwietnia 1990 r. uchwałą Komitetu Wykonawczego Rady Miejskiej Kijowa *W sprawie przywrócenia ulicom historycznych nazw* zmieniono nazwę ulicy Swierdłowa na Prorizną, Postyszewa na Małą Żytomyrską, a nazwę ulicy Poliny Osypenko na Stritenską⁴. W październiku tego samego roku z ulic stolicy zniknęły nazwy Stiepana Chałturina i Komuny Paryskiej. Zmieniły się nazwy kilku stacji stołecznego metra.

4 „Бюлетень виконавчого комітету Київської міської Ради народних депутатів” 1990, nr 3, березень, s. 20-21; nr 11, листопад, s. 10-11.

Jak widać, początek był powolny, nieśmiały i bezwładny. Wiosną 1991 r. Rada Najwyższa USSR przyjęła ustawę *O rehabilitacji ofiar represji politycznych na Ukrainie*, w której potępiła represje polityczne prowadzone w latach 1917–1991 przez komunistyczny reżim totalitarny na terytorium Ukrainy, nastąpiło oddzielenie od metody terroru państwowego w zarządzaniu państwem, nieodłącznie związanego z komunistycznym reżimem totalitarnym, ale najważniejszej rzeczy nie zrobiono: potępienia systemu, który opierał się na tych represjach. Dlatego działania ukraińskich władz postsowieckich były sporadyczne i oparte na wyborze. Oczywiście wtedy nie mogło być inaczej. Przypomnijmy, że ogłoszenie niepodległości Ukrainy nastąpiło dopiero dzięki kompromisowi osiągniętemu w Radzie Najwyższej pomiędzy narodowymi demokratami i komunistami.

We wrześniu 1991 r. Rada Miejska Kijowa podjęła decyzję o rozbiórce pomnika Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej w Kijowie, którego centralnym elementem była postać Lenina. W związku z tym miesiąc wcześniej plac Rewolucji Październikowej w stolicy został przemianowany na Plac Niepodległości, a ulica Kirowa otrzymała współczesną nazwę – Mychajła Hruszewskiego. Ale z jakiegoś powodu po przeciwnej stronie Chreszczatyka, na początku bulwaru Tarasa Szewczenki, pozostał kolejny pomnik Lenina. O jego dalszych losach nieco później. W 1992 r. Winnica pożegnała się z pomnikiem Lenina. Proces dekomunizacji był aktywny w obwodach zachodnich, zwłaszcza w obwodzie lwowskim. W pierwszej połowie lat 90. w Użhorodzie zmieniono nazwy 64 ulic. W Odessie kilku ulicom przywrócono dawne przedrewolucyjne nazwy. Jednakże, z wyjątkiem zachodnich obwodów w latach 90., proces zmiany toponimii na Ukrainie był na ogół powolny i sporadyczny, nie można o nim mówić jako o procesie, był to raczej zbiór odrębnych inicjatyw lokalnych, władza centralna nie wykazała zainteresowania tą sprawą, a miejscowa władza działała według własnego uznania. Dlatego w Kijowie jeszcze przez 5 lat ulica Hruszewskiego zaczynała się od Placu Leninowskiego Komsomołu, a Chreszczatyk z jednej strony sąsiadował z ulicą Karola Marksa, a z drugiej – z ulicą Lenina (przemianowaną w 1993 r. na ulicę Bohdana Chmielnickiego). Jest jasne, dlaczego tak się stało. Kraj pogrążony był w głębokim kryzysie gospodarczym. Komuniści i socjaliści byli wówczas aktywną siłą polityczną, żerującą na trudnościach gospodarczych i ideach komunistycznych, a jednocześnie knującą plany wskrzeszenia przeszłości. Lider ukraińskich socjalistów Ołeksandr Moroz stał na czele Rady Najwyższej Ukrainy w latach 1994–1998 i 2006–2007, a prezydentami byli kolejno były sekretarz

Komunistycznej Partii Ukrainy Leonid Krawczuk i „czerwony dyrektor” Leonid Kuczma. Nie interesowała ich idea narodowa. Nie da się jednak rzucić całej winy na władze. Była wystarczająco populistyczna, dobrze zorientowana w nastrojach mas. Jak słusznie zauważyli autorzy artykułu pt. *Pogrzeby bogów*:

Samo społeczeństwo ukraińskie, z wyjątkiem kilku zachodnich obwodów, także w większości nie było gotowe do wywarcia nacisku na „oddolne” instytucje władzy, aby zmusić je do niezbędnych zmian. Znacznie bardziej niż toponimia, pomniki przywódców sowieckich, polityka kulturalna i przywracanie pamięci narodowej, naszych zwykłych rodaków w pierwszej połowie lat 90. niepokoił kryzys gospodarczy, hiperinflacja i zamykanie przedsiębiorstw⁵.

Siły polityczne dobrze to rozumiały i wykorzystywały przy elektoralnej konieczności. Rosja odegrała główną rolę w zachowaniu wspólnej sowieckiej przeszłości. Jej machina agitacyjno-propagandowa działała na Ukrainie, bezkarnie i bez przeszkód, zwłaszcza na wschodzie. To wyjaśniało, dlaczego transformacja społeczeństwa ukraińskiego następowała powoli. Na przykład w wyborach do Rady Najwyższej w 1998 r. najwięcej głosów wyborców zdobyły siły lewicowe: łącznie uzyskały 41,25% wszystkich głosów, podczas gdy Ludowy Ruch Ukrainy, który aktywnie przeciwstawiał się sowieckiej przeszłości, otrzymał jedynie 9,4% głosów wyborców⁶.

Tak więc ZSRR upadł, ale jego relikty, ideologia i wyznawcy pozostali. Komuniści stracili wszechmoc, ale inercja trwała długo. Pamiętam, że w 2003 r., będąc na wakacjach w Morszynie, poszedłem do biblioteki miejskiej po coś do czytania. Byłem zawiedziony, że nie znalazłem ani jednej książki z nową interpretacją przeszłości Ukrainy. Księgozbiór biblioteki przypominał zimną magmę dawno wygasłego wulkanu. To prawda, że w bibliotece praktycznie nie było gości. Inercja była długa, ale nie mogła być wieczna. Zmiany społeczne postępowały powoli, ale systematycznie. Dowodem tego była Pomarańczowa Rewolucja, w wyniku której Ukraina otrzymała nowego, narodowo zorientowanego Prezydenta, który

5 Б. Короленко, *Похорон богів. Як Україна очищається від тоталітарної спадщини*, „Український тиждень” 25 листопада 2015, nr 47 (419), [w:] <http://tyzhden.ua/Society/152412> [dostęp 14.09.2022].

6 Центральна виборча комісія, [w:] <http://www.cvk.gov.ua> [dostęp 14.09.2022].

w kształtowaniu współczesnego narodu i państwa ukraińskiego przywiązywał szczególną wagę do przeszłości historycznej.

Z nazwiskiem Wiktora Juszczenki wiązano wielkie nadzieje i spodziewanie na pozytywne zmiany w społeczeństwie. Niestety rozkład sił politycznych, jaki rozwinął się po Pomarańczowej Rewolucji, pozbawił Prezydenta wielu uprawnień, nie miał on bezpośredniego wpływu ani na parlament, ani na rząd. Juszczenko można zarzucać wiele błędów, ale powtórzę, że jego cechą charakterystyczną była ukraińskość, którą starał się przekształcić w ideologię narodową. W jednym ze swoich przemówień Juszczenko podkreślił:

Najbardziej niebezpieczne dla integralności kraju jest nie tyle separatyzm terytorialny, co zniewolenie, co zniewolenie humanistyczne – degradacja statusu naszego języka ojczystego i przypisywanie naszej historii na nowo, zgodnie z imperialnym podejściem sowieckim i rosyjskim⁷.

Zaproponował on następującą formułę rozumienia państwa:

Grach państwa ukraińskiego zbudowany jest z brył jednolitej kultury, spojonych cementem jednego języka, zmieszanych z krwią tysięcy bojowników o wolność Ukrainy⁸.

To z jego inicjatywy w 2006 r. rząd utworzył Ukraiński Instytut Pamięci Narodowej (UIPN), któremu powierzono zadanie kształtowania współczesnej polityki pamięci i zwalczania nawrotów sowietyzmu. Ja, jako zastępca dyrektora, brałem bezpośredni udział w tworzeniu UIPN. Tak naprawdę instytut zaczął działać dopiero w 2007 r. Niestety, przypominał on polską strukturę tylko z nazwy. Z wywiadu, jakiego dyrektor Ukraińskiego Instytutu Pamięci Narodowej Ihor Juchnowski udzielił agencji UNIAN w pierwszą rocznicę powstania instytutu, można wyciągnąć wnioski o trudnych warunkach istnienia instytutu i blokowanie przez przeciwników Prezydenta wszelkich środków opracowanych przez pracowników instytutu⁹. Jego uprawnienia były nieproporcjonalne w po-

7 В. Ющенко, *Лише соборна нація може бути сильною*, [w:] <https://umoloda.kyiv.ua/number/1821/180/64643> [dostęp 11.10.2022].

8 Ibidem.

9 Ігор Юхновський: *Я вмовлю Президента: примирення не буде...*, [w:] <https://www.unian.ua/politics/45295-igor-yuhnovskiy-ya-vmovlyu-prezidenta-primirennya-ne-bude.html> [dostęp 22.10.2023].

równaniu do polskiego IPN podobnie jak jego finansowanie i personel. W 2007 r. przypadła 75. rocznica tragedii Wielkiego Głodu, dlatego też prace UIPN skupiały się na przygotowaniach do upamiętnienia tej daty.

Duże znaczenie dla polityki dekomunizacyjnej miała ustawa o uznaniu Hołodomoru z lat 1932–1933 za ludobójstwo narodu ukraińskiego, przyjęta przez Radę Najwyższą w listopadzie 2006 r. Przyjęcie ustawy spotkało się z desperackim oporem ze strony frakcji komunistycznych i regionalnych. Ustawa kilka razy była włączana do porządku obrad Rady Najwyższej, kilka razy była poddawana głosowaniu i ostatecznie została przyjęta 233 głosami posłów. Nie było jedności w podejściu do prawa i społeczeństwa, ale stało się to ważną podstawą do zorganizowania pracy Ukraińskiego Instytutu Pamięci Narodowej. Zainicjowane przez instytut prace nad *Narodową Księgą Pamięci Ofiar Głodu 1932–1933* przerosły ściany instytutu, do prac nad jej przygotowaniem włączyli się ukraińscy archiwiści i organizacje społeczne. W 2008 r. ukazało się 19 tomów książki, w których odnotowano ponad 880 tys. nazwisk osób zmarłych z głodu. Temat Hołodomoru zadał wymierny cios reputacji komunistów. W 2009 r. Prezydent Juszczenko wydał dekret upamiętniający ofiary Głodu, zgodnie z którym miały zostać rozebrane pomniki i tablice pamiątkowe oraz zmienione nazwy geograficzne kojarzone z nazwiskami sprawców ludobójstwa. Za jednego z nich uznano Hryhorija Petrowskiego, jego pomnik na ulicy Hruszewskiego w Kijowie, otwarty w 1970 r., rozebrano w listopadzie 2009 r. Wtedy w Kijowie rozebrano pomniki Stanisława Kosiora, Feliksa Dzierżyńskiego i Włosa Czubara. Przeszkodą w rozbiórce pomników postaci komunistycznych był fakt, że już w czasach sowieckich były one wpisane do Państwowego Rejestru Ochrony Zabytków Historii i Kultury. Dopiero w 2009 r. rząd wykreślił pomniki Lenina z rejestru państwowego i przekazał je władzom lokalnym. Część społeczeństwa wykorzystwała tę uchwałę do demontażu postaci przywódcy, która utraciła już swoje dawne sakralne znaczenie. Niemniej jednak trzeba przyznać, że były to inicjatywy odrębne, masowa dekomunizacja nie miała miejsca. Według raportów przekazanych do administracji prezydenta, wtedy zdemontowano prawie 400 pomników przywódców sowieckich z łącznej liczby ponad dwóch tysięcy¹⁰. W miastach, gdzie władza była w rękach „regionalistów”, uchwałę ignorowano. Ówczesny mer Kijowa Leonid Czernowecki publicznie oświadczył, że tak długo,

10 О. Гриценко, *Президенту і пам'ять. Політика пам'яті президентів України (1994–2014): підручтя, послання, реалізація, результати*, Київ 2017, s. 426.

jak długo on będzie żył pomnik Lenina będzie w Kijowie stał¹¹. Pomysł prezydenta Juszczenki, by stworzyć muzeum okupacji sowieckiej, do którego można byłoby zwieźć wszystkie pomniki i inne znaki totalitarnej przeszłości, nigdy nie został zrealizowany. We wrześniu 2007 r. władze miasta Kijowa podjęły inicjatywę zmiany nazw ulic i placów miasta, które kojarzyły się z komunistyczną przeszłością, sporządzono listę ponad 60 nazw, choć takich obiektów było kilka razy więcej¹², ale sprawa prawie nie ruszyła z miejsca.

Ukraina pozostała elektoratowo rozbita na dwie części: na wschodzie i południu dominowała świadomość „prosowiecka”, a na zachodzie i wschodzie dominowała świadomość narodowa. Sytuacja polityczna w przededniu kolejnych wyborów prezydenckich, które miały odbyć się w listopadzie 2009 r., nie przypominała zgody narodowej, doszło do otwartej konfrontacji władzy ustawodawczej z wykonawczą, rozłamu politycznego w parlamencie, uzupełnionego przez napięte stosunki między prezydentem Wiktorem Juszczenką a premier Julią Tymoszenko. Ostatnim akordem polityki prowadzonej przez Prezydenta Juszczenkę było postanowienie Sądu Aplikacyjnego miasta Kijowa dnia 13 stycznia 2010 r. w sprawie potępienia najwyższego kierownictwa ZSRR, USRR i komunistycznej partii za doprowadzenie do Hołodomoru w latach 1932–1933 oraz jego dekret o pośmiertnym nadaniu tytułu „Bohatera Ukrainy” Stepanowi Banderze. Ani jedno, ani drugie nie dodało punktów w rankingu popularności Wiktorowi Juszczence. Stracił on sympatię wyborczą, a w wyścigu o nowy urząd prezydencki zajął dopiero piąte miejsce.

Wybory prezydenckie na Ukrainie, które rozpoczęły się 17 stycznia 2010 r., przyniosły zwycięstwo Wiktorowi Janukowyczowi w drugiej turze. Jego cztery lata u władzy nazywane są czasami reżimu neosowieckiego. Można zgodzić się z tym określeniem, przynajmniej można stwierdzić, że wtedy odłożono w czasie działania dekomunizacyjne, jeśli nie całkowicie je ograniczono, zmieniono kierownictwo UIPN, a sam instytut został przekształcony z organu władzy państwowej w instytucję naukowo-badawczą, na czele której zresztą stał komunista Wałerij Sołdatenko.

11 Л. Черновецкий, *Пока я живой, памятник Ленину будет стоять*, Корреспондент. net. 5.12.2008, [w:] <https://korrespondent.net/kyiv/669691-chernoveckij-poka-ya-zhivoj-pamyatnik-leninu-budet-stoyat> [dostęp 22.10.2023].

12 М. Котлубай, *Столична влада планує перейменувати 131 вулицю міста, „Хрещатик”* 13 вересня 2007.

Polityka prezydenta Janukowycza postawiła Ukrainę przed nowymi wyzwaniem, których efektem była Rewolucja Godności, a po niej bezpośrednia i brutalna ingerencja Rosji w wewnętrzne sprawy Ukrainy. Ucieczka Janukowycza do Rosji pod koniec lutego 2014 r., aneksja Krymu przez Rosję, wojna w Donbasie radykalnie zmieniły nastroje społeczne. Prośba o aktualizację dosłownie wisiała w powietrzu. W pewnym stopniu uosabiał go „Leninopad”, który w czasie rewolucji przetoczył się przez kraj i nadał mu antyradziecką orientację. Wszystko zaczęło się od Kijowa, gdzie przez długi czas toczyła się walka „prawicy” z „lewicą” o pomnik Lenina. Nacjonaliści próbowali go zburzyć. A komuniści strzegli go. Ci pierwsi stracili mu nos, drudzy go przywrócili. Ostatecznie pomnik został obalony 9 grudnia 2013 r. podczas „Marszu miliona”. Rozbiórka pomnika stała się wiadomością światową, informacja błyskawicznie rozeszła się po portalach społecznościowych, wypełniła środki masowego przekazu nie tylko na Ukrainie, ale także na świecie, które z uwagą śledziły rozwój wydarzeń na Ukrainie, a przede wszystkim w Kijowie. Media ogłosiły to wydarzenie jako początek dekomunizacji Ukrainy¹³. W kolejnych dniach tysiące mieszkańców Kijowa, gości miasta, przychodziło obejrzeć pozostałości pomnika. Sposób, w jaki dokonano rozbiórki, nie podobał się znacznej części mieszkańców Kijowa, nikt jednak nie protestował przeciwko takiemu wandalizmowi. Według Ołeksandry Hajdaj zburzenie pomnika Lenina było pierwszym ważnym krokiem w kierunku zmiany nastrojów ideologicznych i w ogóle stało się potężnym czynnikiem mobilizacyjnym w rozwoju ruchu protestacyjnego w latach 2013–2014¹⁴. Rozstrzelanie „Niebiańskiej Sotni” w dniach 20–21 lutego 2014 r. po brzegi zelektryzowało społeczeństwo ukraińskie, które wybuchło, a zewnętrznym przejawem tego wybuchu było masowe obalanie pomników Lenina. W ciągu kilku dni pod koniec lutego tylko w obwodach środkowej Ukrainy, w tym w centrach obwodowych i rejonowych, obalono co najmniej 90 pomników. Demontaż był kontynuowany, do grudnia 2014 r. na Ukrainie zdemontowano 504 pomniki Lenina.

Rewolucja i wojna wzmocniły świadomość narodową, w tym nacjonalistyczną, która aktywnie wypierała sowieckie relikty. Nie jest tajemnicą, że inicjatywy mające na celu obalenie pomników Lenina wyszły

13 О. Гайдай, *Пам'ятники Леніну в політиці пам'яті та свідомості населення*, [w:] Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук, Київ 2015, s. 166.

14 Ibidem.

z sił prawicowych „Swobody”, „Prawego Sektora”. Jednak zdecydowana większość społeczeństwa broniła wartości liberalno-demokratycznych. Zaświadczyło o tym wybranie w pierwszej turze Prezydenta Ukrainy Petra Poroszenki, który występował pod hasłami odnowy kraju, ale nie był skłonny do skrajnie prawicowej retoryki. Jednocześnie wybory potwierdziły kolejną porażkę lidera komunistów Petra Symonenki. Nadzwyczajne wybory do parlamentu zakończyły się jeszcze dotkliwszą porażką komunistów, którzy nie zdołali pokonać bariery 5% i po raz pierwszy pozostali za murami parlamentu. Komunizm na Ukrainie umierał długą, trwającą dziesięciolecia śmiercią. Wreszcie to się stało. Pozostało zorganizować długo wyczekiwany pogrzeb. Trzeba było raz na zawsze pozbyć się, jak powiedział kiedyś M. Hruszewski, „psiego obowiązku wobec Moskwy”, która nie ukrywała swoich roszczeń wobec Ukrainy i z powodzeniem wykorzystywała do tego sowiecką przeszłość.

6 kwietnia 2015 r. deputowani Ukrainy Ołeh Laszko, Wiktorija Siumar i Hanna Hopko przedstawili Radzie Najwyższej projekt ustawy potępiającej ideologię komunistyczną i narodowosocjalistyczną. I już 9 kwietnia 2015 r. Rada Najwyższa przyjęła pakiet ustaw o dekomunizacji, który składał się z czterech odrębnych ustaw¹⁵, których główną ideą było potępienie totalitaryzmu i określenie podstaw prawnych zakazu propagandy jego symboli i ustalono procedurę likwidacji symboli komunistycznego reżimu totalitarnego. Ustawy zostały przegłosowane większością 271 posłów w trybie uproszczonym, przeciw głosowali głównie posłowie z Bloku Opozycyjnego, który miał słabo ukryte stanowisko prorosyjskie¹⁶. Ustaw nie zaakceptowała jednak nie tylko opozycja parlamentarna, ale także część środowiska akademickiego. Ustawy krytykowano za ich niedemokratyczny charakter, pojawiały się głosy, że zakazy staną się przeszkodą w badaniu reżimu komunistycznego i nazistowskiego, jednak najwyraźniej największy sprzeciw wywołało włączenie członków OUN i bojowników UPA do listy bojowników o niepodległość Ukrainy. Ponieważ autorstwo ustaw było

15 A dokładnie: *Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та заборону використання їх символіки; Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті; Про вшанування перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945; Про доступ до архівів органів репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991.*

16 Posłowie Bloku Opozycyjnego, po dwukrotnym zablokowaniu przyjęcia ustaw w Radzie Najwyższej w czerwcu 2015 i maju 2017 roku, próbowali zaskarżyć je przed Trybunałem Konstytucyjnym, ale i tutaj zostali pokonani.

różne i zostały one przyjęte szybko, w uproszczonej procedurze, w jednym pakiecie, w trakcie ich analizy ujawniono pewne niespójności i różne interpretacje, co stało się przedmiotem gorących dyskusji i licznych komentarzy dziennikarskich. Zebrał się chór głosów krytycznych. Poszczególni przeciwnicy bali się rewolucyjnej formy dekomunizacji, wierzyli, że prowadzona jest ona sowieckimi, rewolucyjnymi metodami. Inni próbowali przedstawić dekomunizację jako zemstę nacjonalizmu, „banderyzację” Ukrainy. Jeszcze inni przewidywali, że dekomunizacja doprowadzi niemal do wojny domowej i podzieli społeczeństwo ukraińskie na dwie części: zwolenników i przeciwników. Czwarta grupa wskazywała na sprzeczności pomiędzy ustawodawstwem dekomunizacyjnym a ustawodawstwem dotyczącym ochrony zabytków. W dyskusję zaangażowała się znaczna część ukraińskich intelektualistów. Jedną z platform dla nich było czasopismo „Krytyka”. W maju 2015 r. w czasopiśmie ukazał się *List otwarty naukowców, ekspertów-ukrainoznawców...*¹⁷. Podpisało się pod nim kilkadziesiąt naukowców zagranicznych i ukraińskich, którzy domagali się, aby Prezydent Petro Poroszenko nie podpisywał ustaw. Uważali, że administracja doprowadzi do wypaczenia historii, będzie próbą ataku na jedną z podstawowych zasad badań naukowych – poszukiwania prawdy, że jakikolwiek oficjalny atak na pamięć historyczną jest niesprawiedliwy, że treść i duch ustaw zaprzeczają jednemu z podstawowych praw politycznych – prawu do wolności słowa. Ich przyjęcie wzbudzi szereg pytań dotyczących przestrzegania przez Ukrainę zasad Rady Europy, OBWE oraz szeregu porozumień i uroczystych deklaracji, które Ukraina przyjęła od czasu uzyskania niepodległości w 1991 r. Wpływ tych ustaw na wizerunek i reputację Ukrainy w Europie i Ameryce Północnej będzie bardzo negatywny. I wreszcie, te ustawy zapewnią wsparcie tym, którzy chcą osłabić i podzielić Ukrainę¹⁸. Zasadnicza treść listu skupiała się na problemie OUN i UPA. Społeczeństwo, które popierało te ustawy, uznało znaczną część argumentacji przeciwników za naciągane i przesadne, wskazywało na doświadczenia krajów postsocjalistycznych i nie widziało innej możliwości rozwiązania tego problemu bez interwencji państwa i władzy. Wszystko to przekonuje, że dyskusje wokół ustaw miały przede wszystkim charakter ideologiczny, światopoglądowy, którego istotą było to, jak traktować

17 Відкритий лист науковців та експертів-українознавців щодо так званого „Антикомуністичного закону”, „Критика” травень 2015, [w:] <https://krytyka.com/ua/articles/vidkrytyy-lyst-naukovtsiv-ta-ekspertiv-ukrayinoznnavtsiv-shchodo-tak-zvanoho> [dostęp 20.10.2023].

18 Ibidem.

sowiecką przeszłość, czy potępić ją całkowicie, jako ślepią uliczkę rozwoju, czy też częściowo: jedynie rażące przestępstwa władzy, takie jak represje stalinowskie, Wielki Głód w latach 1932–1933.

Jak pokazały wydarzenia kolejnych lat, większość obaw przeciwników nie była uzasadniona, nastąpił jednak wzrost zainteresowania środowiska akademickiego polityką pamięci, w szczególności pamięci o II wojnie światowej¹⁹. W ciekawym, obszernym artykule opublikowanym w czasopiśmie „Український історичний журнал” („Український історичний журнал”) znany naukowiec Ołeksandr Łysenko nakreślił historię odrzucenia przez historiografię ukraińską dyskursu „Wielkiej Wojny Ojczyźnianej” na rzecz „II wojny światowej”. Zauważył, że niekonsekwentne stanowisko władzy przez długie lata utrudniało społeczeństwu zrozumienie istoty i znaczenia ukraińskiego ruchu narodowowyzwoleńczego w czasie wojny i sformułował ważne zastrzeżenie:

Nieświadomość państwa co do imperatywów polityki humanistycznej, amorficzność instytucji, które miały dbać o kształtowanie tożsamości, zrównoważoną polityką pamięci, w ciągu ostatnich dwóch dekad, pośrednio tworzy podstawę dla konfrontacyjnych technologii politycznych²⁰.

A jednak, mimo niekonsekwencji polityki rządu, historyk uważa, że w czasie niepodległości:

Narastało coraz większe zróżnicowanie pomiędzy tymi, którzy chcieli żyć w dawnej „wspólnocie wyobrażonej” i w obrębie imperium, a tymi, dla których niepodległa Ukraina stała się jedyną Ojczyzną. Potwierdzeniem tych tendencji były dwa Majdany i wydarzenia z lat 2014–2015²¹.

Obiektywne przewyciężenie licznych sowieckich mitów historycznych bezwzględnie wymagało przeprowadzenia dekomunizacji. Oczyszczenie przestrzeni publicznej z pozostałości komunizmu ustawowo po-

19 О. Лисенко, *Подолання „міфу війни” або від якої спадщини ми відмовляємося: науковий дискурс, політика пам'яті та сучасні виклики*, „Український історичний журнал” 2015, nr 2, s. 4-21; О. Зайцев, *Війна мітів про війну в сучасній Україні*, „Критика” 2010, nr 3-4, s. 16-17; В. Гриневич, *Політика пам'яті Другої світової війни в Україні: у пошуках ідентичності та консолідації*, „Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Кураса” 2011, nr 4, s. 111-127.

20 О. Лисенко, *Подолання „міфу війни”*, s. 11-12.

21 Ibidem, s. 14.

wierzono władzom lokalnym, wyznaczono terminy realizacji, a w przypadku ich niedotrzymania miała się tym zająć władza centralna. W grudniu 2015 r. wymiar sprawiedliwości zakazał działalności Komunistycznej Partii Ukrainy. W lutym 2016 r. szef UIPN Wołodymyr Wjatrowycz ogłosił zakończenie dekomunizacji. Według niego rozebrano 2389 pomników związanych z reżimem komunistycznym. Toponimia Ukrainy uległa znaczącym zmianom, zyskała wyrazisty charakter narodowy, znalazła miejsce dla setek Ukraińców, którzy oddali życie za wolność i niepodległość Ukrainy, przywrócono wiele historycznych nazw (m.in. Bachmut, Oleszki, Kamieńskie, Snowsk przywrócono ich nazwy historyczne). Według danych UIPN na koniec 2016 r. 51 493 obiektów toponimicznych pozbyło się nazw totalitarnych. Rada Najwyższa zmieniła nazwy 987 miejscowości i 25 rejonów. Takie są skąpe, statystyczne wyniki dekomunizacji²².

Ciekawą kwestią jest to, na cześć kogo następuje zmiana nazwy. Na ogół są to nazwy ukrajinocentryczne, powiązane z historycznymi postaciami Ukrainy, działaczami URL, personelem wojskowym armii ukraińskiej lat 1917–1921, a także znanymi ukraińskimi naukowcami, artystami, lekarzami, sportowcami i osobami religijnymi. W zmianach nazw popularne stało się wykorzystywanie znanego ukraińskiego historyka, twórcy i przewodniczącego Ukraińskiej Centralnej Rady Mychajła Hruszewskiego. Ulice, place, prospekty, zaułki noszące jego imię pojawiły się w Kijowie, Lwowie, Iwano-Frankowsku, Odessie, Tarnopolu, Berdyczowie, we wszystkich obwodach Ukrainy, po kilkaset. Oczywiście, obok nazwiska Tarasa Szewczenki, nazwisko Mychajła Hruszewskiego najściślej jednoczy społeczeństwo ukraińskie. Trudniejszy jest stosunek do innej czołowej postaci URL, przewodniczącego Dyrektoriatu URL, Atamana Głównego Symona Petlury. Jeśli sowiecka propaganda po prostu nie wspominała o postaci i działalności politycznej Hruszewskiego, to Petlura był przez nich przedstawiany jako najzacieklejszy wróg. Różnice te miały ogromne znaczenie i były widoczne przez długi czas na niepodległej Ukrainie. Pomnik Mychajła Hruszewskiego w centrum Kijowa, obok historycznego gmachu Ukraińskiej Centralnej Rady, został uroczystie otwarty 1 grudnia 1998 r. w obecności prezydenta Ukrainy Leonida Kuczmy i członków rządu. Wkrótce we Lwowie i Łucku też wzniesiono pomniki Hruszewskiego. Kilkanaście lat później, w 2009 r., w 130. rocznicę urodzin Symona Petlury Ukraiński In-

22 В Україні в рамках декомунізації перейменовано понад 980 населених пунктів і демонтовано 2,5 тис. пам'ятників, [w:] <https://interfax.com.ua/news/general/579399.html> [dostęp 21.10.2023].

stytut Pamięci Narodowej przy wsparciu Prezydenta Juszczewki, próbował poruszyć problem monumentalnego utrwalenia postaci przewodniczącego Dyrektoriatu URL w Kijowie i Połtawie. W obu miastach inicjatywy te zostały zablokowane przez władze lokalne. Do tej pory pomniki Petlury stały się jedynie w Równem (jest to skromne popiersie) i Winnicy. Nieco lepiej wygląda sytuacja z ulicami. Są w Kijowie, Dnieprze, Żytomierzu, Iwano-Frankowsku, Kropywnyckim, Lwowie, Łucku, Odessie, Połtawie i wielu innych mniejszych miejscowościach. Nie można zignorować faktu, że nazwisko Stepana Bandery, przedstawiciela skrajnie ukraińskiej prawicy, jest powszechnie używane w nazwach. W środkach masowego przekazu można znaleźć dane o zmianie nazw około 50 ulic w różnych miastach i regionach Ukrainy na tę nazwę. Najwięcej ich oczywiście jest na zachodzie, ale ulice o tej nazwie są w Iziumie, Dnieprze i Korosteniu. Wyrażę opinię, że odwoływanie się do nazwiska szefa OUN jest także odrażającą reakcją na rosyjską agresję. Jako przykład możemy zobaczyć, że w Kijowie prospekt Moskiewski został przemianowany na cześć Bandery, a nie na jakąś inną ulicę. Dodam, że dzisiaj na Ukrainie stanęło ponad 40 pomników Bandery. Wszystkie na zachodzie kraju, w obwodach rówieńskim, lwowskim, iwano-frankowskim i tarnopolskim²³.

Ostatnia część dekomunizacji była dość krótka, ale nie bezkompromisowa. Ponieważ ustawa uznawała samorząd terytorialny za podmiot zmiany nazwy, wiele zależało od jego składu. W niektórych miastach, zwłaszcza na południu, władze lokalne hamowały lub nawet otwarcie sprzeciwiały się wprowadzeniu ustawy w życie. Tak było w przypadku Odessy, gdzie przewodniczący Rady Miejskiej Hennadij Truchanow, powołując się na podwójne czytanie ustaw dekomunizacyjnych, próbował przywrócić nazwy ulic Georgija Żukowa i Walentyny Tierieszkowej. W Charkowie toczyła się walka o zmianę nazwy prospektu Georgija Żukowa na prospekt generała Petra Hryhorenki. Ta zmiana nazwy odbywała się już kilka razy. W 2019 r. deputowani Rady Miejskiej Charkowa większością 59 głosów „za” i 13 „przeciw” zdecydowali o przywróceniu nazwy „prospekt Georgija Żukowa” – radzieckiego marszałka, ministra obrony ZSRR. W odpowiedzi na to działacze miejscy obalili popiersie marszałka, które „ozdabiało” prospekt, a policja miejska wszczęła postępowanie karne wobec takiej decyzji rady miejskiej, która zgodnie z prawem kwalifikowała się jako szerząca komu-

23 Я. Грицак, *Про „бандеризацію України”: статистика і географія Маршів Бандер, „Україна модерна”* 23.07. 2021, [w:] <http://uamoderna.com/blogy/yaroslav-griczak/probanderu> [dostęp 10.10.2023].

nistyczną propagandę. Być może był to najbardziej pokazowy epizod przeciwdziałania opozycyjnych sił dekomunizacyjnych, ale w sumie było ich znacznie więcej, w większości nie miały charakteru publicznego, ale były przejawami lokalnego sabotażu. Jak podaje Internet, według Anny Herycz, sekretarza grupy roboczej ds. dekomunizacji przy Lwowskiej Obwodowej Administracji Wojskowej, na terenie obwodu nadal zachowało się ponad 100 pomników radzieckich. Mają zostać zdemontowane do końca 2023 r. W stolicy też nie zniknęły całkowicie, jednak od 2014 r. nastąpiła radykalna zmiana jej toponimii. W latach 2014–2022 Rada Miasta Kijowa zmieniła nazwy 436 ulic, prospektów i bulwarów, nawiązujących do sowieckiej przeszłości lub kraju agresora. Szczególnie do tej pracy pobudził początek inwazji Rosji na Ukrainę. W 2022 r. nową nazwę otrzymało ponad 200 stołecznych obiektów²⁴.

Powstaje pytanie o ocenę przeprowadzonych działań dekomunizacyjnych. Biorąc pod uwagę znaczną krytykę ze strony przeciwników, do 24 lutego 2022 r. można było zakwestionować niektóre sposoby jej realizacji, a po rozpoczęciu na szeroką skalę inwazji Rosji na terytorium Ukrainy, krytyka taka może być jedynie uważana za „przyklaskiwanie” propagandzie wroga. Czy komunizm został przewyciężony w masowej świadomości Ukraińców? Wyniki badań przeprowadzonych przez Fundację Inicjatyw Demokratycznych im. Ilki Kuczeriwa i Centrum Razumkowa podają, że 57% Ukraińców popiera zmianę nazw ulic i innych toponimów kojarzonych z nazwami rosyjskimi i sowieckimi.

Młode pokolenie Ukraińców dorastało i rozpoczęło pełnowartościowe życie, ono nigdy nie żyło według komunistycznych zasad i nie miało wiele wspólnego z sowiecką przeszłością. Rozpętana obecnie przez Rosję wojna przeciwko Ukrainie, cyniczne i brutalne narzucanie „ruskiego miru” przy użyciu broni, który przesiał autorytaryzmem, a zwłaszcza wykorzystanie sowiecko-komunistycznych środków propagandowych znacząco wpłynęły na światopogląd Ukraińców, zmusiły ich do realistycznego spojrzenia na stosunki rosyjsko-ukraińskie, rozwiały resztki złudzeń. Dziś wielu publicystów uważa za niemożliwe przywrócenie przedwojennych stosunków między Ukrainą a Rosją. Ale jest też jedno zastrzeżenie: dekomunizacji nie należy postrzegać jako kampanii zakończonej, jest to raczej proces, którego nie można zatrzymać. Stało się to szczególnie wyraźne po 24 lutego 2022 r. Kontynuacją dekomunizacji był proces dekolonizacji, co oznacza

24 Ю. Сергєєва, *Пішли у забуття: повний перелік вулиць Києва, перейменованих з 2014 року*, [w:] <https://vechirniy.kyiv.ua/news/76621/> [dostęp 10.10.2023].

całkowitą zmianę nazw toponimicznych kojarzonych z Rosją. 21 marca 2023 r. Rada Najwyższa Ukrainy przyjęła ustawę pt. *O potępieniu i zakazie propagowania rosyjskiej polityki imperialnej na Ukrainie oraz dekolonizacji toponimii*. Ustawa zabrania propagowania rosyjskich symboli imperialnych i określa tryb ich usuwania z przestrzeni publicznej. Oznacza to, że dzisiaj stoimy przed równie trudnym, choć być może bardziej zakrojonym na szeroką skalę i ważnym zadaniem: obroną niepodległości Ukrainy, zachowaniem jej autentyczności i przejściem od dekomunizacji do jej szeroko rozumianej dekolonizacji, co będzie oznaczało nie tylko zmiany w krajobrazie publicznym, ale także głębokie zmiany w świadomości, kształtowanie się najnowszej tożsamości narodowej.

Obecnie mamy już osiągnięcia i sukcesy, ale widać, że jest to długa i trudna droga, na której kraj stanie przed nowymi wyzwaniem i będzie „szukać siebie”, próbując raz na zawsze pożegnać się z sowieckim komunistycznym dziedzictwem, a jednocześnie zyskać silną odporność w walce z „ruskim mirem”.

ВЛАДИСЛАВ ВЕРСТЮК – ДЕКОМУНІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ

Abstrakt

Автор статті ставить собі за мету в умовах сучасної російсько-української війни звернути увагу читача на одну із складових цієї війни – комуністичну ідеологічну спадщину, яку активно використовує російська сторона для консервування в Україні советської ідентичності, „єдиного советського народу” і боротьбу з нею. Ця боротьба, яка почалася на початку 90-х років ХХ ст., була тривалою і непослідовною, характеризувалась короткочасними наступами і відступами, аж поки не дійшло до відкритої збройної агресії Росії проти України. Під її впливом з 2015 р. проведено великомасштабну роботу по очищенню українського публічного простору від советської символіки. В статті розкривається і аналізується цей процес.

Słowa kluczowe: dekomunizacja, pomniki Lenina, świadomość społeczna, tożsamość narodowa, polityka pamięci.

ОЛЕГ КАЛАКУРА

ORCID 0000-0003-2617-0115

ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄТИРИ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Етнонаціональна політика – одна з важливих складових внутрішньої та зовнішньої стратегії української держави, яка набула пріоритетного значення в умовах геноцидно-окупаційної війни Російської Федерації проти України. Вона спрямована на консолідацію суспільства задля переможного завершення війни, деокупації територій, моделювання повоєнного розвитку та поглиблення євроатлантичної інтеграції. Етнополітичні процеси потребують постійної уваги, корегування, оновлення змісту та наукового осмислення, що зумовлюється низкою чинників: *по-перше*, Україна – держава з поліетнічним та полікультурним населенням, передусім у прикордонних регіонах: Автономній республіці Крим (АРК), Донецькій, Луганській, Львівській, Сумській, Харківській, Одеській, Чернівецькій та Закарпатській областях. У цих регіонах компактно або дисперсно проживають недостатньо інтегровані в українське суспільство етнічні спільноти, які за екстремальних умов спроможні актуалізувати загрози етнополітичної дезінтеграції суспільства; *по-друге*, етнополітична стабільність (резильєнтність) українського суспільства впродовж тривалого часу була одним з пріоритетних об'єктів гібридної війни РФ проти України, а з окупацією АРК, частини Донецької і Луганської областей та повномасштабною агресією опинилася перед небезпекою деконсолідації української громадянської нації навколо державотворчого українського етносу, його мови та культури. Значна частина населення України впродовж десятиріч перебувала під впливом радянської/російської пропаганди і культури, піддавалася зомбуванню ідеологією «русского мира». Близько 8 млн мешканців країни за переписом 2001 р. вважали себе

росіянами, майже 5,6 млн етнічних українців називали російську мову своєю рідною, значна частина національних меншин була повністю зросійщена, що також потребує врахування в державній етнополітиці та дослідницьких практиках; *по-третє*, назріли зміни в законодавстві щодо національних меншин, загострилася необхідність реалізації низки практичних кроків щодо його ефективного впровадження як однієї з вимог Європейської комісії на шляху вступу України до ЄС; *по-четверте*, затяжний характер війни став каталізатором активізації наукових досліджень етнополітичних процесів і вироблення рекомендацій для адекватного реагування на нові явища в життєдіяльності етнічних спільнот.

Врахування цих та інших чинників необхідності оновлення державної етнополітики, її наукового осмислення невіддільне від підвищення ролі її концептуальних засад: гарантування демократичного вибору України, захищеності прав громадянина (як частини етнічної спільноти) та власне етнічних спільнот – української нації/етносу, корінних народів та національних меншин. Очевидно саме тому у відповідь на російську агресію переважна більшість громадян різного етнічного походження, включаючи й більшу частину росіян України, згуртувалися навколо захисту національної державності, територіальної цілісності та збереження суверенітету, відчуваючи підтримку західних демократій. Десятки тисяч громадян неукраїнського етнічного походження з початком повномасштабної війни не тільки не покинули Україну, але й рішуче виступили разом з українцями на її захист у лавах Збройних Сил України (ЗСУ), добровольчих, територіальних і партизанських структурах, беруть участь у волонтерському русі, самовіддано працюють на збереження економічного та соціокультурного потенціалу країни.

Мета пропонованої розвідки полягає в тому, щоб з урахуванням законодавчих актів, наявних джерел та літератури розглянути вплив викликів війни РФ проти України та правового режиму воєнного стану на етнонаціональну політику держави, її модернізацію на основі досвіду, орієнтирів та цінностей євроатлантичного вибору українського народу, змодельовати пріоритети етнополітичних процесів у повоєнні роки.

Осмислюючи європейські засади оновлення державної етнополітики з урахуванням війни та можливих її наслідків, видається доцільним акцентувати увагу передусім на тих складових нинішньої

етнополітичної ситуації в Україні, що потребують законодавчих та управлінських рішень. Як відомо, у відповідності до рекомендацій Європейської комісії під час саміту лідерів країн ЄС Україна 23 червня 2022 р. отримала статус кандидата на вступ до Європейського Союзу, чим була підтверджена конституційна норма щодо євроатлантичного вибору українського народу та готовність країн ЄС бачити Україну повноправним партнером. За роки президентства Віктора Ющенка, Петра Порошенка та Володимира Зеленського були ухвалені важливі інституційні та законодавчі рішення на шляху реалізації євроінтеграційного курсу України, а державна етнонаціональна політика зазнала значних трансформацій.

Рубіжне значення має відновлення діяльності спеціального центрального органу влади Державної служби з етнополітики та свободи совісті (ДЕСС). Його тривала відсутність, а також недостатня координація діяльності державних органів, зокрема тих, що впроваджують етнічну політику (Міністерства освіти і науки, Міністерства культури та інформаційної політики, Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій) негативно впливали на її ефективність. У лютому 2023 р. очільником ДЕСС став відомий вчений і громадський діяч Віктор Єленський, який надав їй діяльності необхідну ініціативу і наполегливість у запобіганні етнополітичних колізій на етнічному та духовно-культурному ґрунті. 26 вересня 2023 р. Кабінет Міністрів, після обговорення з представниками національно-культурних організацій етнічних спільнот, затвердив Державну цільову національно-культурну програму «Єдність у розмаїтті» на період до 2034 р.¹ Її метою є створення сталих інституційних умов на загальнодержавному та регіональному рівні для задоволення потреб та ефективної реалізації прав і можливостей осіб, які належать до національних меншин (спільнот) та корінних народів України, а також сприяння зміцненню соціальної стійкості, згуртованості та загальнонаціональної єдності українського суспільства². Програма та нова редакція Закону

1 Кабінет міністрів України. Розпорядження Про затвердження Державної цільової національно-культурної програми «Єдність у розмаїтті» на період до 2034 року, 26 вересня 2023, [w:] <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-derzhavno-tsilovoi-natsionalno-kulturnoi-prohramy-s850-260923> [dostep 15.11.2023].

2 Державна служба з етнополітики та свободи совісті. Затверджено Державну цільову національно-культурну програму «Єдність у розмаїтті» на період до 2034 року, 26 вересня 2023, [w:] <https://dess.gov.ua/zatverdzheno-derzhavnu-tsilovu-natsionalno-kulturnu-prohramu-yednist-u-rozmaitti-na-period-do-2034-roku/> [dostep 15.11.2023].

Про національні меншини стали складовими виконання рекомендацій Європейської Комісії від 17 червня 2022 р., а саме:

Завершити реформу правової бази для національних меншин, яка зараз готується, згідно з рекомендаціями Венеційської комісії і прийняти механізми її негайного та ефективного впровадження³.

Тобто імплементації європейських підходів до етнополітики. В реалізації етнічної політики дедалі помітнішу роль відіграє Уповноважений із захисту державної мови (мовний омбудсмен) Тарас Кремень. В умовах повномасштабної війни відбулося «гуртування навколо державного прапора», підвищився суспільний запит на державну мову, а динаміка і характер змін у цій справі дозволяють говорити про запуск стрімкої «самоукраїнізації» суспільства. Державна мова різко зміцнила свої позиції, стає засобом міжетнічного діалогу та відіграє значну роль в інформаційній війні з агресором:

Мова поширення новин стала важливим фактором довіри до джерела та їх змісту, засобом формування і захисту власного українського медіапростору, стійкого до впливу російської пропаганди та інформаційно-психологічних спецоперацій ворога⁴.

Як зазначає Володимир Кулик, у грудні 2022 р. 41% респондентів опитування, проведеного КМІС, сказали, що спілкуються тільки українською мовою, ще 17% – «у більшості ситуацій» українською, натомість тільки російською говорять 6%, а переважно російською – 9% (ще 24% заявили, що вживають обидві мови «рівною мірою»). Порівняно з 2017 р. частка повних і переважних україномовців збільшилася на 8%, а частка російськомовців зменшилася на 11%⁵.

3 Центр «Нова Європа». Кандидат Check-4: де Україна перебуває у виконанні 7 рекомендацій ЄС, 4 травня 2023, [w:] <http://neweurope.org.ua/analytics/kandydat-check-4-de-ukrayina-perebuvaie-u-vykonanni-7-rekomendatsij-yes/> [dostep 15.11.2023].

4 Уповноважений із захисту державної мови. Україна в умовах воєнного стану зробила значний поступ назустріч державній мові, - звіт Уповноваженого, 30 квітня 2023, [w:] <https://mova-ombudsman.gov.ua/news/ukraina-v-umovakh-voiennoho-stanu-zrobyla-znachnyi-postup-nazustrich-derzhavnii-movi-zvit-upovnovazhenoho> [dostep 15.11.2023].

5 В. Кулик, *Нарешті майже всі стали українцями*, 18 січня 2023, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України, [w:] <https://ipiend.gov.ua/povnyu/volodymyr-kulyk-nareshiti-majzhe-vsi-staly-ukraintsiami/> [dostep 15.11.2023].

Відбулися значні зміни в політико-правовому полі, яке регламентує взаємодію держави і етнічних спільнот. Було ухвалено Закони України: *Про освіту*; *Про забезпечення функціонування української мови як державної*; *Про корінні народи*; *Про національні меншини (спільноти)*; *Стратегію щодо розвитку кримськотатарської мови*, оновлено *Стратегію сприяння реалізації прав і можливостей осіб, які належать до ромської меншини*⁶.

З погляду інновацій в етнополітиці особливої уваги заслуговує ухвалення *Закону Про корінні народи України* (1 липня 2021 р.), який визнав, що корінними народами України, які сформувались на території Кримського півострову, є кримські татари, караїми, кримчаки. Закон у числі основоположних прав корінних народів України гарантує культурні, освітні, мовні та інформаційні права корінних народів України, покликані забезпечити їх сталий розвиток. Деокупація та відновлення територіальної цілісності України органічно пов'язані з поверненням в український інформаційний та культурний простір громадян України, які перебували в окупації. Українцям окупованих територій потрібно буде долати наслідки геноцидної політики РФ, а корінні народи України матимуть змогу реалізувати свої права на відродження, збереження і розвиток рідної мови та культури. Після відновлення територіальної цілісності України органи державної влади в центрі і на місцях зосередяться на відновленні традиційної мозаїки різноманітних культур Криму. Метою етнополітики в Криму має стати мирне співжиття українців на одній території разом з іншими народами та національними меншинами, збереження культурної спадщини, очищення історичної пам'яті від спотворень російською пропагандою. Суспільний плюралізм, багатоманітність та демократичні цінності покладуть край періоду ізоляції Криму, спричиненої тимчасовою окупацією, і сприятимуть євроінтеграційним процесам, культурному обміну, залученню інвестицій до регіону. З поміж культурних проєктів, які належить реалізувати на державному рівні, виділимо важливість розбудови мережі українських шкіл зі збереженням можливості навчання рідною мовою для корінних народів України⁷.

6 Центр «Нова Європа». Кандидат Check-4: де Україна перебуває у виконанні 7 рекомендацій ЄС, 4 травня 2023, [w:] <http://neweurope.org.ua/analytics/kandydat-check-4-de-ukrayina-perebuvaе-u-vykonanni-7-rekomendatsij-yes/> [dostep 15.11.2023].

7 Кримська платформа. Стратегія відновлення Криму після деокупації, [w:] <https://ppu.gov.ua/documents/stratetiia-vidnovlennia-krymu-pislia-deokupatsii/> [dostep 15.11.2023].

Повертаючись до Закону *Про національні меншини (спільноти) України* (13 грудня 2022 р.), зазначимо, що його ухвалення засвідчило прагнення України виконати одну з головних вимог ЄС для початку переговорів про членство нашої країни в організації. Згідно з цим законом, національні меншини (спільноти) є «невід’ємними, інтегрованими та органічними частинами українського суспільства», а їхня культура – частиною української культури. Особа, яка належить до національної меншини, має, серед іншого, право на самоідентифікацію, освіту рідною мовою, використання мови меншини та збереження культурної самобутності. Закон покладає на державу, серед іншого, такі обов’язки як: виявляти і впорядковувати місця історичної пам’яті національних меншин, охороняти об’єкти їхньої культурної спадщини; вивчати історію та культуру національних меншин; здійснювати культурно-мистецькі заходи меншин; забезпечувати вивчення представниками меншин історії та культури України⁸. Разом з тим, законодавець прислухався до рекомендацій Венеційської комісії про доцільність переглянути або уточнити окремі положення закону. 21 вересня 2023 р. Верховна Рада України внесла зміни до Закону України *Про національні меншини (спільноти) України* стосовно окремих питань реалізації прав і свобод осіб, які належать до національних меншин (спільнот) України⁹. Ці зміни в цілому схвально були сприйняті Венеційською комісією, однак вона очікує на подальше вдосконалення Закону та внесення коректив до Законів: *Про забезпечення функціонування української мови як державної*; *Про медіа* та *Про освіту*, які наблизять Україну до стандартів ЄС.

На думку експертів, певна загроза етнополітичній стабільності (резильєнтності) залишається у зв’язку з намаганням деяких сил політизувати життєдіяльність національних меншин. Досить часто такі спроби ініціюються ззовні, особливо щодо російської, болгарської, гагаузької, румунської та угорської етнічних спільнот, які мешкають більш-менш компактно у прикордонних областях. Українська держава послідовно намагається усувати будь-які протиріччя на заса-

8 Т. Шамайда, *Новий закон про нацменшини: про що він і для чого*, 22 грудня 2022, TEXTY.ORG.UA, [w:] <https://texty.org.ua/articles/108546/novyj-zakon-pro-nacmenshyny-pro-sho-vin-i-dlya-choho/> [dostep 15.11.2023].

9 Верховна Рада України. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про національні меншини (спільноти) України» щодо деяких питань реалізації прав і свобод осіб, які належать до національних меншин (спільнот) України», 21 вересня 2023, [w:] <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1999409> [dostep 15.11.2023].

дах практики мультикультуралізму. Свідченням відданості України європейським цінностям, дотримання нею відповідних стандартів стали п'ять періодичних доповідей України про виконання Рамкової конвенції про захист національних меншин, чотири періодичні доповіді про виконання Європейської хартії регіональних мов або мов меншин як частини національного законодавства. Положення Хартії регіональних мов або мов меншин застосовуються до мов таких 13 національних меншин України: білоруської, болгарської, гагаузької, грецької, єврейської, кримськотатарської, молдавської, німецької, польської, російської, румунської, словацької та угорської. Виникають питання щодо захисту молдавської мови, яка насправді є румунською, та грецької, оскільки греки України традиційно цією мовою не говорили. Греки Надазов'я: румеї та уруми розмовляли румейською та урумською мовами. Знання цих мов робить наших надазовських греків унікальними і відмінними від інших грецьких діаспор, розпорошених по світу¹⁰. У цьому зв'язку варто застеретти від небезпеки втрати цього багатства української полікультурності, оскільки греки Надазов'я разом з українцями зазнали найбільшого геноциду в результаті російської агресії: майже повністю знищено населені пункти компактного проживання греків: міста Волноваха та Маріуполь, села Гранітне, Бугас, Чермалик, Старогнатівка, Старолинівка та ін.

Одним із випробувань для етнонаціональної політики, чинником ускладнення добросусідських відносин, стримування подальшої інтеграції України в ЄС та НАТО стала реакція деяких історичних батьківщин національних меншин на ухвалення Закону *Про освіту*. Ситуацію щодо забезпечення мовно-культурних прав російської, румунської та угорської національних меншин нагнітають окремі політики батьківщин цих меншин з метою тиску на Україну. Це свідчить і про певні недоліки в комунікації щодо роз'яснення державної політики в мовній та культурній сферах. Водночас соціологічні опитування ілюструють, що частина етнічних українців також незадоволені станом забезпечення своїх мовно-культурних потреб. Свідченням цього є численні скарги на ім'я уповноваженого із захисту держав-

10 Уряд схвалив Концепцію Державної цільової національно-культурної програми «Єдність у розмаїтті» до 2034 року, 12 травня 2023, Євроінтеграційний портал, [w:] <https://eu-ua.kmu.gov.ua/novyny/uryad-shvalyv-konceptiyu-derzhavnoyi-cilovoyi-nacionalno-kulturnoyi-programy-yednist-u> [dostęp 15.11.2023].

ної мови стосовно можливості отримання державною мовою інформацію та послуги у сферах суспільного життя.

Певну настороженість у частини політикуму та суспільствознавців викликає й деяка радикалізація українського соціуму, окремі прояви ксенофобії до громадян України, які є росіянами за національністю. Так, опитування, проведене КМІС упродовж 22 лютого – 6 березня 2023 р., засвідчило, що 36% населення негативно ставляться до громадян України, які є росіянами за національністю. Це ставлення вочевидь має емоційно-психологічний характер і є відповіддю на звірства російських окупаційних військ, адже дані соціологічних досліджень показують, що в цілому погляди громадян України – етнічних росіян хоч і дещо відрізняються від поглядів етнічних українців, однак не дуже істотно, й частина цих громадян так само захищає Україну від агресора¹¹. Заборона російської музики в українських медіа та громадському просторі, імпорту та розповсюдження книг та іншої видавничої продукції з РФ, тимчасово окупованих нею територій України та з Білорусі¹² стала природною реакцією суспільства на кремлівську політику геноциду українців.

Повномасштабна війна, тимчасова окупація частини території України, близько 12,5 мільйонів біженців та тимчасово переміщених осіб різних за етнічним походження всередині та поза межі країни, безповоротно змінили етнонаціональну структуру населення прикордонних до РФ областей¹³. Значна частина Внутрішньо переміщених осіб (ВПО) інтегрується в нові громади, збагачує їхнє життя, отримує новий досвід і можливо залишиться там, що актуалізує завдання формування в суспільстві атмосфери толерантності, терпимості й співпраці осіб та груп, що відрізняються етнічною, культурною, мовною та релігійною самобутністю, ціннісними орієнтирами.

11 В. Паніотто, *Ставлення до біженців, внутрішньо-переміщених осіб, до російськомовних громадян та до деяких інших категорій населення України*, 30 березня 2023, Київський міжнародний інститут соціології, [w:] <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1218&page=1> [dostęp 15.11.2023].

12 Н. Собенко, *Рада заборонила російську музику і книжки*, 19 червня 2022, Суспільне. Новини, [w:] <https://suspilne.media/251743-rada-zaboronila-rosijsku-muziku-i-knizki/> [dostęp 15.11.2023].

13 О. Марущак, *Глобальне розселення українців після війни: шість метрополісів, де вируватиме життя*, 16 жовтня 2023, ТСН, [w:] <https://tsn.ua/exclusive/globalne-rozselennya-ukrayinciv-pislya-viyni-shist-metropolisiv-de-viruvatime-zhittya-2424289.html> [dostęp 15.11.2023].

Дуже важливо для «біженців від війни» як українців, так і представників національних спільнот, що знайшли притулок і захист у країнах-партнерах, не поривати органічний зв'язок з Україною, яка в свою чергу, має заохочувати їх повернення. Наприклад, тільки з окупованого Мелітополя вдалося виїхати за кордон 180 представникам єврейської та близько 300 болгарської національної спільноти¹⁴. Відновлення безпекового простору дозволить актуалізувати їхнє повернення до рідних місць. Тут важливо зберегти зв'язок з громадянами як потенційними учасниками повоєнної відбудови України, включаючи й тих, хто в силу різних обставин не в змозі повернутися фізично.

Розгляд етнополітичних процесів в Україні в умовах війни був би неповним без їх прогнозування і моделювання з погляду можливих наслідків російської агресії. На нашу думку, пріоритетним завданням етнічної політики у поствоєнний період має стати відновлення і збереження українського складу населення країни в етнічному вимірі, максимальне повернення українців з країн, які надали їм тимчасовий захист та підтримку. Інакше, зазначає академік Елла Лібанова, доведеться щороку залучати близько 300 тисяч мігрантів з інших країн для підтримки економічного потенціалу і відповідної чисельності населення України близько 32-35 млн осіб. Не очікуючи закінчення війни, вже зараз доцільно приступити до опрацювання державної політики стосовно можливих емігрантів, їх адаптації і прийняття української системи цінностей¹⁵.

В Україні шануються демократичні цінності, різноманіття етнонаціональних культур, захист інтересів і прав національних спільнот. Вони зберігають свої мови та традиції, які виступають унікальною складовою культурного та мовного багатоманіття нашої країни. Водночас, етнічна політика, її реалізація потребують постійної уваги, аналізу та оновлення на основі послідовного дотримання європей-

14 Я. Радченко, *Як агресія Російської Федерації проти України вплинула на життя та права національних меншин?*, 30 червня 2022, [w:] <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/how-the-aggression-of-the-russian-federation-against-ukraine-affected-the-life-and-rights-of-national-minorities> – [dostęp 15.11.2023].

15 С. Шевчук, *Україні потрібно буде залучати мінімум 300 000 мігрантів щороку. Соціологиня Елла Лібанова про екзистенційні проблеми з демографією і що можна зробити?*, 25 вересня 2023, [w:] <https://forbes.ua/war-in-ukraine/35-mln-ukraintsi-v-2033-mu-nadzvichayno-optimistichniy-stsenariy-sotsiologinya-ella-libanova-proveliki-problemi-z-demografieyu-v-ukraini-yaki-zarodilisya-shche-do-viyini-shcho-z-tsim-robiti-25092023-16201> [dostęp 15.11.2023].

ських орієнтирів, системного впровадження досвіду західних демократій, вивіrenих практикою засад мультикультуралізму, опиратися на здобутки науки і власний досвід.

Видаються доцільними максимальна індивідуалізація роботи з національними спільнотами і врахування історичних, територіальних, культурно-духовних та етнопсихологічних особливостей характеру в організації їх життєдіяльності. Мовиться передусім про греків, кримських татар, поляків, ромів, росіян, румун, угорців та євреїв, про подолання наслідків колонізації, комунізації та радянзації українського суспільства, його російщення. У цьому зв'язку необхідно виробити більш-менш спільні підходи у ставленні до історичної пам'яті та культурної спадщини, зокрема до російської культури. Відомий український правозахисник Євген Захаров – номінант на щорічну премію імені Вацлава Гавела з Прав людини – назвав ірраціональною ненависть до всіх росіян лише за їх громадянством, а не на підставі їхніх дій і слів і негативно поставився до механічного вилучення російськомовних книг з фондів українських бібліотек¹⁶. Разом з тим, у суспільстві обговорюється можливість запровадження санкцій стосовно російської культури впродовж п'яти років після завершення війни. На нашу думку, росіяни, як і інші громадяни України, які є законопослушними, не повинні відчувати будь-якої дискримінації за національною, релігійною чи іншою ознакою.

Підсумовуючи, ще раз наголосимо, що затяжний характер війни і прогнозовані труднощі повоєнного розвитку українського суспільства диктують необхідність активізації всіх форм повсякденної комунікації органів законодавчої та виконавчої влади, територіальних громад з громадськими інститутами національних меншин, уважного і чуйного ставлення до запитів громадян. Наявні проблеми та колізії етнополітичного характеру (прояви дискримінації, порушення гарантій освітніх та мовних прав етнічних спільнот, недостатня толерантність на побутовому рівні тощо) потребують відповідного реагування з боку владних структур, постійного моніторингу, проведення спеціальних соціологічних опитувань, організації перепису населення та створення повноцінного реєстру громадян. Значна частина питань може бути вирішена завдяки співпраці та двосторон-

16 С. Шевченко, *Немає справжнього інтересу до цієї війни». Інтерв'ю із головою Харківської правозахисної групи Євгеном Захаровим*, 12 жовтня 2023, [w:] <https://www.radiosvoboda.org/a/zakharov-war-crimes-russia-war-putin-interview/32633227.html> [dostęp 15.11.2023].

ньому діалогу України з країнами батьківщинами меншин, що стане запорукою їхньої підтримки нашої євроатлантичної інтеграції. Широке обговорення наявних проблем у науковому і експертному співтоваристві, в ЗМІ та соціальних мережах сприятиме виробленню адекватного бачення реалій та визначенню напрямів і засобів їх розв'язання. Залучення зарубіжного досвіду, інтелектуальної, правової, економічної, технологічної та фінансової допомоги від міжнародних організацій полегшить виконання різноманітних проєктів у соціально-культурній та освітній сферах. Подолання труднощів і вихід із поствоєнної травми суспільства на основі оновленої моделі етнічної політики повинен відповідати передусім власним національним інтересам України і супроводжуватися новими науковими дослідженнями.

OLEH KAŁAKURA – *EUROPEJSKA ORIENTACJA W NARODOWO-PAŃSTWOWEJ POLITYCE UKRAINY W KONTEKŚCIE WOJNY ROSYJSKO-UKRAIŃSKIEJ*

Abstrakt

W artykule, uwzględniając najnowsze akty prawne, dostępne są źródła i literatura na temat wpływu wyzwań wojny Rosji z Ukrainą oraz reżimu prawnego stanu wojennego na politykę etniczno-narodową państwa. Jego modernizacja, oparta na doświadczeniach, wartościach i orientacjach euroatlantyckiego wyboru narodu ukraińskiego, modeluje priorytety procesów etnopolitycznych w okresie powojennym. Politykę etniczno-narodową interpretuje się jako jeden z ważnych elementów strategii wewnętrznej i zewnętrznej państwa ukraińskiego, który zyskał pierwszeństwo w warunkach ludobójczo-okupacyjnej wojny Rosji z Ukrainą. Transformacja ram legislacyjnych stosunków międzyetnicznych, działalność władz państwowych tworzących i realizujących politykę państwa w zakresie ochrony praw mniejszości narodowych, wdrażanie europejskiego podejścia do procesów etnopolitycznych przybliżają Ukrainę do członkostwa w Unii Europejskiej.

Priorytetowym zadaniem polityki etnicznej Ukrainy w okresie powojennym powinna być odbudowa i zachowanie obywateli tego kraju w wymiarze etnicznym, a także maksymalny powrót Ukraińców z państw,

które zapewniły im tymczasową ochronę i wsparcie. Przedłużający się charakter wojny i przewidywane trudności powojennego rozwoju społeczeństwa ukraińskiego dyktują potrzebę udoskonalenia podstaw prawnych etnopolityki, uruchomienia wszelkich form codziennej komunikacji władzy ustawodawczej i wykonawczej ze społeczeństwem, współpracy i dialogu między władzami ustawodawczymi i wykonawczymi Ukrainy jako ojczyzny mniejszości narodowych.

Polacy, obywatele Ukrainy bronią swego kraju

Zbiory E. Mateckiego

Walcą pod Charkowem

Zbiory W. Adamskiego

...i Iziuem nad Dońcem

Słowa kluczowe: polityka państwowa Ukrainy, konsolidacja społeczeństwa ukraińskiego, wojna rosyjsko-ukraińska, mniejszości narodowe, integracja europejska.

PIOTR KOŚCIŃSKI
ORCID 0000-0002-5030-3654

ROSYJSKA PROPAGANDA: POLSKA CHCE ZAJĄĆ GALICJĘ WSCHODNIĄ

Począwszy od lutego 2022 r. – czyli od rozpoczęcia rosyjskiej agresji na Ukrainę – Rosja rozsiewa rozmaite fake newsy wymierzone w Polskę, a więc kraj wszechstronnie wspierający Ukrainę i Ukraińców w dramatycznie trudnym dla nich okresie. Kluczowym celem tych fake newsów było przekonanie obywateli Ukrainy oraz Rosji, a w mniejszym stopniu także innych krajów związanych z rosyjską strefą językową (Białoruś, Kazachstan), że prawdziwym wrogiem Ukraińców jest właśnie Polska.

Trudno zmierzyć skuteczność tych działań na terenie samej Rosji. Nie ma żadnych badań na ten temat, pozostają jedynie przypuszczenia. Poza Rosją efekt wydaje się znikomy, nawet tam, gdzie jej działania są usilnie wspierane przez miejscowe władze, jak na przykład na Białorusi. Jednak temat w żaden sposób nie został zamknięty i z pewnością można się spodziewać kolejnych, fałszywych informacji o tym, że Polska w ten czy w inny sposób planuje przyłączyć zachodnią część Ukrainy, a w szczególności Galicję Wschodnią, czyli obwody lwowski, iwanofrankiowski oraz tarnopolski.

Rosyjscy politycy i urzędnicy

O tym, że Polska ma zamiar zająć Zachodnią Ukrainę, w tym zwłaszcza wspomniane już trzy obwody między granicą RP a Zbruczem, mówiło wiele czołowych postaci rosyjskiego życia politycznego. Takie wypowiedzi pojawiły się wkrótce po rosyjskiej agresji na Ukrainę.

Jednym z pierwszych był minister spraw zagranicznych Siergiej Ławrow. Jak powiedział w marcu 2022 r., komentując inicjatywę wysłania sił pokojowych NATO na Ukrainę, może [ona] oznaczać rzeczywistość

kontrolę Polski nad zachodnią częścią kraju oraz, że, gdyby nagle taka decyzja zapadła, zakładałaby, że takie siły pokojowe będą składać się z polskiego kontyngentu, który przejmie kontrolę nad Zachodnią Ukrainą oraz pozostanie tam przez długi czas. Uznał on, że polska inicjatywa jest „demagogiczna”¹.

Kolejną wypowiadającą się postacią był szef Służby Wywiadu Zagranicznego Federacji Rosyjskiej (SWZ FR) Siergiej Naryszkin, który niewiele później oznajmił, że Polska planuje ustanowienie militarno-politycznej kontroli nad swoimi byłymi „posiadłościami historycznymi” na Ukrainie. Jak dowodził, Warszawa i Waszyngton dyskutują o możliwości wprowadzenia na Zachodnią Ukrainę „sił pokojowych” z niektórych krajów NATO².

I wreszcie trzecia osoba, często wypowiadająca się w tym temacie, a więc były prezydent i premier Rosji Dmitrij Miedwiediew. Nawiązał do słów polskiego prezydenta, że pomiędzy Polską i Ukrainą nie będzie w przyszłości granicy – tylko zinterpretował je w bardzo szczególny sposób pisząc w maju na swoim kanale na portalu Telegram:

Prezydent Polski Andrzej Duda oficjalnie uznał roszczenia terytorialne wobec Ukrainy. Maski zostały rzucone. Zadeklarował, że nie będzie już granic między Polską i Ukrainą przez dziesięciolecia, a nawet stulecia.

Dodał jeszcze:

Zachodnia Ukraina będzie mile widzianym nabytkiem dla Polski, pragnącej zwrotu swoich ziem. ...Mówimy o faktycznej aneksji terytoriów Zachodniej Ukrainy przez Polskę. Zadanie jest proste – odzyskać upragnione, historyczne ziemie, przykrywając się agresywną antyrosyjską retoryką i fałszywymi mantrami o wspólnym szczęściu z Ukrainą „bez granic”. Aby pomścić liczne rozbiory Polski³.

Na temat Polski i Ukrainy głos zabierała też Marija Zacharowa, rzeczniczka rosyjskiego MSZ. W szczególny sposób potraktowała plany na-

1 *Лавров связал идею Польши о миротворцах НАТО с желанием контролировать запад Украины*, 13.03.2022, [w:] <https://www.interfax.ru/russia/830152> [dostęp 4.10.2022].

2 *М. Шустрова, „Великая Польша”. По данным разведки Варшава готовит ввод войск на Украину*, 28.04.2022, [w:] <https://www.gazeta.ru/politics/2022/04/28/14793050.shtml> [dostęp 22.10.2022].

3 *Медведев: Дуда официально признал территориальные претензии Польши к Украине*, 6.05.2022, [w:] <https://www.newkalininingrad.ru/news/briefs/politics/23993012-medvedev-duda-ofitsialno-priznal-territorialnye-pretenzii-polshi-k-ukraine.html> [dostęp 14.10.2022].

dania przez władze Ukrainy specjalnego statusu przebywającym na jej terytorium obywatelom Polski, w odpowiedzi na specjalne prawa dla uchodźców z Ukrainy. Uznała, że władze w Kijowie faktycznie rezygnują ze swojej suwerenności – napisała na swoim kanale Telegram:

Nie separatyści, ale sam prezydent kraju przenosi prawa obywateli innego kraju na terytorium swojego państwa. Pod pozorem zachowania własnej tożsamości reżim w Kijowie niszczy ją, strzelając do własnej ludności przez osiem lat, a teraz robi coś bezprecedensowego – legalizuje de facto zajęcie swojego kraju. Robi to prezydent Ukrainy Zełenski⁴.

A potem przedstawiciele rosyjskich władz dowodzili, że Polska już prowadzi aneksję swych dawnych ziem. Sekretarz Rady Bezpieczeństwa Rosji Nikołaj Patruszew podkreślił pod koniec maja 2022 r.:

Polska już wkracza do akcji, by przejąć zachodnie terytoria ukraińskie. Zachód ma „specjalne plany” co do terytoriów ukraińskich. Zachodni partnerzy Kijowa zamierzają wykorzystać obecną sytuację „w egoistycznych interesach”. Żywym tego potwierdzeniem była wizyta w Kijowie Prezydenta RP [Andrzeja] Dudy, a także jego wypowiedzi o tym, że granica polsko-ukraińska wkrótce przestanie istnieć⁵.

Nieco bardziej skomplikowaną wersję wydarzeń przedstawił w czerwcu asystent prezydenta Władimira Putina, szef rosyjskiej delegacji na rozmowy z Ukrainą Władimir Miedinski. Jego zdaniem Polska zamierza odtworzyć I Rzeczpospolitą. Według niego:

Polska zawsze chciała posiadać Ukrainę i rosyjskie ziemie w Małorosji. Pewnie marzą o dawnych czasach Rzeczypospolitej. ...Wszystkie działania, które dzisiaj podejmuje Polska, mówią o chęci powrotu do Rzeczypospolitej, Wielkiej Polski „od morza do morza”⁶.

4 МИД увидел в особом статусе для поляков „легализацию захвата Украины”, 23.05.2022, [w:] <https://www.rbc.ru/politics/23/05/2022/628b7a509a7947d73d6b462d> [dostęp 28.10.2022].

5 Патрушев заявил о переходе Польши к „захвату” Западной Украины, 31.05.2022, [w:] <https://www.rbc.ru/politics/31/05/2022/6295fe0e9a79473527c052e0> [dostęp 4.10.2022].

6 А. Демидов, Мединский заявил о желании Польши „вернуться к Речи Посполитой”, 18.06.2022, [w:] <https://www.gazeta.ru/politics/news/2022/06/18/17956094.shtml> [dostęp 20.10.2022].

Jeśli jednak nie pojawiały się żadne realne sygnały mówiące o próbach Polski zawładnięcia Galicją Wschodnią, to – według Rosjan – był to oczywisty dowód, że takie plany są. Siergiej Naryszkin twierdził w lipcu:

Informacje otrzymane przez Służbę [Wywiadu Zewnętrznego] świadczą o nerwowej reakcji polskiego kierownictwa na fakt, że jego plany rozczłonkowania Ukrainy stały się przedmiotem uwagi opinii publicznej. Warszawa liczyła, że w warunkach napiętej sytuacji geopolitycznej ani Kijów, ani Waszyngton, ani Moskwa nie zwrócą uwagi na jej przygotowania do zajęcia ziem ukraińskich. W Polsce liczyli, że kiedy konflikt na Ukrainie wejdzie w fazę porozumienia dyplomatycznego, strony będą zmuszone uznać „ekspansję Polski” za fakt dokonany. Teraz, w związku z wyciekiem poufnych informacji, polskie kierownictwo jest zmuszone złągodzić obawy wyrażone przez „towarzyszy z NATO i UE”⁷.

Warszawa miała to zrobić w sposób zapewne najłatwiejszy do wyobrażenia przez Rosjan: zmasowaną propagandą prowadzoną przez kontrolowane przez rząd ośrodki analityczne oraz media. Specjalnie przygotowana kampania medialna miała jakoby „zamaskować działania Polski w celu wzmocnienia jej pozycji na Ukrainie i zaprzeczyć „niewłaściwym poglądom”. Wybrany sposób miało być tworzenie obrazu „zbiorowego udziału” wszystkich europejskich sąsiadów Ukrainy w pomocy dla Kijowa. Wśród tych sąsiadów wymienione zostały Węgry i Rumunia. Naryszkin dodał, że Warszawa nie dostrzega, iż jej „tajne” ambicje i kompleksy od wielu lat są źródłem kpiny i irytacji jej „patronów”. Podobnie miało rzekomo być przed II wojną światową.

Mijały kolejne tygodnie i miesiące, tymczasem rzekoma polska aneksja Zachodniej Ukrainy nie dochodziła do skutku. Nie spowodowało to wycofania się przedstawicieli rosyjskich władz z lansowania tej koncepcji. Do tematu w listopadzie 2022 r. wrócił sam prezydent Putin dowodząc, że pomysł polskich władz na wchłonięcie terytorium Ukrainy nie zniknął. Według niego Rosja zawsze traktowała i traktuje Polskę z wielkim szacunkiem, mimo problemów we wzajemnych stosunkach:

Wiemy o pomysłach stworzenia wielkiego państwa „od morza do morza” w jakiejś części polskiego, politycznego „beau monde”. Dużo się o tym mówiło przed II wojną światową”, a Polska miała się rozciągać „od Bałtyku do

7 *Нарышкин: Польша нервно восприняла обнародование ее планов по расчленению Украины*, 12.07.2022, [w:] <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/15196327> [dostęp 18.10.2022].

Morza Czarnego”. Teraz widzimy uścisk przywódców Polski i Ukrainy. Ale ta idea jest żywa, idea wchłonięcia Ukrainy nie zniknęła.

Prezydent Rosji zauważył:

W Warszawie mówi się o pomysle zwrotu tych terytoriów Ukrainy, które zostały odebrane Polsce w 1939 r. ...Te tereny [Zachodnia Ukraina] zostały siłą odebrane Węgrom, Rumunii i Polsce... Niektórzy na Ukrainie powinni się nad tym zastanowić⁸.

W 2023 r. Putin już nie mówił o „ziemiach odebranych Polsce siłą”. Jego zdaniem Polacy po I wojnie światowej wykorzystali sytuację, by m.in. przejąć Lwów:

Polska, za namową Zachodu, wykorzystwała tragedię wojny domowej w Rosji i zaanektowała część historycznych rosyjskich prowincji. W 1920 r. Polska zdobyła część Litwy, Wileńszczyznę, teren wokół dzisiejszego Wilna. Wydaje się, że razem z Litwinami walczyli z tzw. „rosyjskim imperializmem”, a gdy tylko nadarzyła się okazja, od razu „odrabiali” sąsiadom kawałek ziemi⁹.

Putin dowodził, że na terytorium Ukrainy wejdzie regularna, zgrana, dobrze wyposażona jednostka wojskowa, która ma odpowiadać, za rzekome zapewnienie bezpieczeństwa współczesnej Zachodniej Ukrainie, ale tak naprawdę, trzeba nazwać rzeczy po imieniu, za późniejszą okupację tych terytoriów. Przecież perspektywa jest oczywista, jeśli polskie jednostki wejdą np. do Lwowa lub na inne tereny Ukrainy, to tam pozostaną. Pozostaną na zawsze.

Rosyjskie media

Politykom wtórowały media. Niektóre po prostu opisywały lub relacjonowały wystąpienia Putina, Miedwiediewa czy Naryszkina, ale inne budowały swoją własną, specyficzną narrację, tworząc wręcz mity, które powinny

8 *Путин считает, что идея польских властей о поглощении Украины никуда не делась*, 4.11.2022, [w:] <https://tass.ru/politika/16248921> [dostęp 20.12.2022].

9 P. Basiak, *Putin: Zachodnia część Polski to prezent od Stalina. Przypomnijmy im o tym*, 21.07.2023, [w:] <https://wydarzenia.interia.pl/raporty/raport-ukraina-rosja/aktualnosci/news-putin-zachodnia-czesc-polski-to-prezent-od-stalina-przypomni> [dostęp 22.10.2023].

się rozplątać w ciągu miesiąca – ale tak się nie działo. Te mity obrastały w nowe „fakty”, a przede wszystkim w nowe interpretacje i przypuszczenia.

Dobrym przykładem może być rzekomy pomysł na przyłączenie części Ukrainy do Polski. W październiku 2022 r. gazeta.ru, internetowe wydanie „Rossijskoj Gazety” („Российская газета”) pisała, że polskie władze przygotowują się do inwazji i przejęcia polskich „historycznych ziem” na Zachodniej Ukrainie. Wspomina o tym „Modern Diplomacy” [po próbie wejścia na link, pojawia się napis „404 Error”, czyli takiej strony nie ma].

Dalej jest uzasadnienie tego rzekomego pomysłu: Polacy otrzymali już specjalne prawa na Ukrainie: mają możliwość pełnienia funkcji w rządzie, uzyskania wszelkich gwarancji socjalnych, jakie przysługują miejscowej ludności, a polscy przedsiębiorcy mogą legalnie kupować ukraińskie fabryki i całe firmy.

Pomysł miał się narodzić w kierownictwie PiS „na długo przed rosyjską operacją wojskową na Ukrainie” i miał być zrealizowany w taki sposób, że polskie oddziały wkroczą na Zachodnią Ukrainę, a następnie przeprowadzą tam referendum w sprawie wejścia terytoriów okupowanych do Polski. Jest jednak pewien warunek: wojsko ukraińskie musi zostać pokonane, a władze Ukrainy uciec na Zachód. Jeśli tak się stanie, „polscy interwencjoniści” będą postrzegani jako „wyzwoliciele narodu ukraińskiego”, a nie jako okupanci.

Gazeta.ru (Газета.ru) powołała się na sekretarza Rady Bezpieczeństwa Rosji Nikołaja Patruszewa, który oznajmił, że Polska najprawdopodobniej już rozpoczęła „zajmowanie terytoriów Ukrainy położonych na zachodzie”¹⁰. Co prawda ten wymysł nie znalazł żadnego potwierdzenia w faktach, ale redakcja gazety.ru wcale się tym nie przejęła – być może dlatego, że Patruszew mówił „najprawdopodobniej”.

Minał miesiąc i polska inwazja nie nastąpiła, ale media rosyjskie dowodziły, że już znana jest jej data. Ura.news cytował „Dziennik Polska-Europa-Świat”, który rzekomo napisał, że w Polsce siły zbrojne tego kraju przygotowują się do ataku na zachodnią część Ukrainy 4 maja 2023 r.:

[Przywódca partii rządzącej w Polsce Jarosław] Kaczyński już wybrał datę rozpoczęcia „Marszu Wyzwolenia” na Kijów – 4 maja¹¹.

10 А. Демидов, *Польшу заподозрили в намерении захватить Западную Украину и провести там референдум*, 29.10.2022, [w:] <https://www.gazeta.ru/army/news/2022/10/29/18911341.shtml> [dostęp 22.12.2022].

11 Е. Дюмин, *NDP: Польша планирует захватить Западную Украину в мае*, 17.12.2022, [w:] <https://ura.news/news/1052611558> [dostęp 27.12.2022].

Okazuje się jednak, że nikt nigdzie tej daty nie podał, a portal *ura.news* wyciągnął taki wniosek z faktu, że od 23 do 27 marca wszyscy Polacy są wzywani na ćwiczenia (co zresztą też było nieprawdą). Autor artykułu informował też, że w Polsce już powstają specjalne programy i organizowane są obozy szkolące przyszłych uczestników inwazji. Co prawda nikt takiego programu ani obozu nie widział, ale dla *ura.news* nie stanowiło to żadnego problemu. Portal przywołał natomiast słowa Putina, że jeśli polscy nacjonaliści chcą przejąć dla siebie zachodnią część Ukrainy, to Rosja może stać się gwarantem integralności terytorialnej tego kraju¹². W warunkach trwającej rosyjskiej inwazji na Ukrainę brzmi to absurdalnie, ale wpisuje się w całość rosyjskiej narracji.

Wkrótce potem Rosjanie „ujawnili” rzekome bardzo konkretne plany Polski dotyczące ziem zachodnioukraińskich. Rosyjska państwowa agencja informacyjna RIA Nowosti (РИА Новости) przeprowadziła specjalną rozmowę z Naryszkinem, który oznajmił, że rosyjski wywiad wie już wszystko:

Informacje, które docierają do rosyjskiego wywiadu zagranicznego wskazują, że Warszawa przyspiesza przygotowania do aneksji ziem zachodnioukraińskich: Lwowa, Iwano-Frankowska i większości obwodu tarnopolskiego Ukrainy. Jednocześnie Warszawa chce przeprowadzić na tych terenach referenda, aby „zapewnić legalność planowanych przejęć”¹³.

Dokładnych, nowych granic Naryszkin co prawda nie przedstawił, ale chodzi o niemal całą Galicję Wschodnią. Takie granice „od dawna kreślą” warszawskie media – Kijów zachowa nie więcej niż jeden-dwa obwody. Reszta terytorium zostanie podzielona między Rosję i Polskę, Węgry i Rumunię. Takie mapy faktycznie były w naszym kraju przedstawiane – pokazywano jedynie to, co widzieli Rosjanie w swojej państwowej telewizji. Chodzi m.in. o sfałszowane zdjęcie prognozy pogody w jednej z polskich telewizji, gdzie granice RP obejmowały ziemie aż po Zbrucz.

Rosyjskie media do uzasadniania prezentowanych przez siebie w tej sprawie rzekomych polskich planów zajęcia dużej części ziem ukraińskich, tworzą nieprawdziwe wersje artykułów publikowanych jakoby w zachodnich pismach. Do tego celu wykorzystali m.in. pismo „Modern Diploma-

12 Ibidem.

13 *Нарышкин: Польша форсирует подготовку к аннексии Западной Украины*, 30.11.2022, [w:] <https://ria.ru/20221130/polsha-1835283674.html> [dostęp 22.12.2022].

cy”. W Life.ru czytamy, że europejscy dziennikarze już piszą o tym, jak Polska chce zająć zachodnie ziemie Ukrainy oraz, że belgijskie pismo „Modern Diplomacy” opisuje scenariusz pełzającej polskiej inwazji i przypomina, jak PiS przygotowywało się do zwrotu „zachodnich peryferii” Ukrainy środkami legislacyjnymi. Warszawa ma już specjalne prawa na Ukrainie: Polacy dostali możliwość zasiadania w rządzie tego kraju, prowadzenia interesów, kupowania ukraińskich fabryk. Poszukiwanie tych treści w „Modern Diplomacy” nie przynosi żadnych efektów. Najwyraźniej rosyjscy dziennikarze „stworzyli” artykuł, dowodzący, że plan PiS to odrodzenie Polski w granicach jej „historycznych ziem”. Gdy Rosja odzyska swoje historyczne ziemie i zbliży się o krok do wschodniej granicy UE i NATO, wtedy polski rząd zamierza wprowadzić na teren Zachodniej Ukrainy tzw. kontyngent cywilny, a właściwie polską armię. Następnie odbędzie się referendum w sprawie przystąpienia zachodnich regionów Ukrainy do Polski – taki właśnie ma być ów „polski plan” podboju wschodniego sąsiada. Warunek jest jeden: do tego czasu skończą się europejskie fundusze dla Sił Zbrojnych Ukrainy, armia [ukraińska] zostanie zniszczona, a rząd wyemigruje za granicę. Resztki Ukrainy dostaną w Kijowie nowego prorosyjskiego prezydenta, który będzie neutralny wobec NATO i UE. Dlatego Polski nie będzie można nazwać okupantem, Warszawa będzie miała honorowy tytuł „zbawiciela narodu ukraińskiego”.

Powołując się na belgijskie pismo, rosyjski portal dowodzi, że Polska nie potrzebuje oficjalnego mandatu NATO. Chce zająć obwody lwowski, iwano-frankiwski, tarnopolski i rówieński działając w koalicji z Budapesztem i Bukaresztem, które zajmą Zakarpacie i Czerniowce. O wszystkim ma wiedzieć Biały Dom. Natomiast polskie plany dotarcia po Morze Czarne i szerszy projekt „Trójmorza” są skazane na niepowodzenie z powodu rosyjskiej „operacji specjalnej”¹⁴.

Rosyjskie media uporczywie trzymają się tych teorii, choć UE (i inne kraje, w tym USA) wcale nie zamierzają przerwać wspierania Ukrainy, armia ukraińska kontratakuję, a rząd nie ma żadnych planów wyjazdu z kraju.

Klęska kijowskiego reżimu wydaje się nieuchronna, a jego upadek jest coraz bliższy z każdym dniem – czytamy na jednym z portali – gdy tymczasem to wojska rosyjskie ponoszą porażki. Skoro Polacy lada chwila napadną na Ukrainę, Rosjanie zaczęli przekonywać Ukraińców, że cze-

14 *Незалежная на экспорт: Как Польша готовится захватить западные земли Украины*, 1.12.2022, [w:] <https://life.ru/p/1535928> [dostęp 22.12.2022].

ka ich to, co ludność ukraińską podczas II wojny światowej na Wołyniu. Odtajnione zostały dokumenty archiwalne dotyczące zbrodni bojowników polskiej Armii Krajowej na ludności cywilnej Ukrainy na Wołyniu w latach 1944-1945. Opisują one straszliwe zbrodnie popełnione przez Polaków na Zachodniej Ukrainie. Celem krwawego terroru było „wyzwolenie” terytoriów ukraińskich. Przy okazji mamy jednak wyjaśnienie, czemu właściwie polski rząd chce zająć Lwów czy Łuck, zwłaszcza, że tak naprawdę większość Polaków tego nie chce. Sprawa jest prosta, sytuacja ekonomiczna w kraju znacznie się pogorszyła, miliony mieszkańców znalazły się poniżej granicy ubóstwa. I tylko wielki sukces obecnej władzy może sprawić, że Polacy zapomną o pogarszającej się jakości życia i ponurych perspektywach na przyszłość, które stały się bezpośrednią konsekwencją decyzji Polski o maksymalnym wsparciu kijowskiego reżimu. Takim sukcesem byłaby aneksja Galicji Wschodniej i Wołynia. Czy zgodzą się na to mieszkańcy Zachodniej Ukrainy? Oczywiście, bo dla nich będzie to oznaczało automatyczne członkostwo w UE. Wydaje się, że reżim kijowski również rozważa taką możliwość. Dowodem na to ma być decyzja władz ukraińskich przeprowadzenia pełnej mobilizacji jedynie w południowych i wschodnich regionach kraju, gdzie dominuje ludność rosyjskojęzyczna. Tymczasem Zachodnia Ukraina pozostaje nieknięta¹⁵. Co oczywiście w żadnej mierze nie jest zgodne z prawdą.

Wypada przy okazji wspomnieć o innym „źródle” informacji z Polski, a więc tzw. „Niezależnym Dzienniku Politycznym” (NDP), a także o jego autorce Hannie Kramer¹⁶. Pisała m.in. o planach „dyktatora Kaczyńskiego” zajęcia zachodnich terytoriów naszego sąsiada. To internetowe pismo istniało od 2014 r., a wg. „Rzeczpospolitej” znajdowało się na serwerze w Amsterdamie¹⁷ i zamieszczało m.in. zmanipulowane wywiady z generałami. OKO.press odkryło, że redaktor naczelny NDP Adam Kamiński nie istnieje, choć ma konta w mediach społecznościowych: na Twitterze i Facebooku. Okazało się, że używane tam przez niego zdjęcie to fotografia litewskiego lekarza ortopedy Andriusa Žukauskasa, który nie ma nic

15 И. Новоселов, *Польша позарилась на кусок Украины. Но окно возможностей для захвата земель вскоре закроется*, 1.12.2022, [w:] <https://360tv.ru/tekst/mir/polsha-pozarilas-na-kusok-ukrainy/> [dostęp 22.12.2022].

16 NDP: *Польша намерена захватить Западную Украину и провести референдум в мае*, 17.12.2022, [w:] <https://www.tatar-inform.ru/news/ndp-polsa-namerena-zaxvatit-zapadnuyu-ukrainu-i-provesti-referendum-v-mae-5890266> [dostęp 22.12.2022].

17 *Rosyjskie trolle atakują polską armię*, „Rzeczpospolita”, 14.05.2019, [w:] <https://www.rp.pl/sluzby/art9347461-rosyjskie-trolle-atakuja-polska-armie> [dostęp 18.10.2022].

wspólnego z portalem. Inny dziennikarz portalu NDP Wojciech Brożek na swoich kontach w mediach społecznościowych wykorzystywał fotografię amerykańskiego finansisty Todda Grabera¹⁸. Obecnie publikacje tego „Dziennika” można znaleźć na Telegramie.

Media innych krajów i Ukrainy

Większość mediów z Europy Zachodniej oraz Ameryki rzetelnie pisze o kwestii rzekomych polskich planów przyłączenia Zachodniej Ukrainy. Ale podobnie zachowują się też media z innych regionów. I tak np. portal Al Jazeera.net pisał:

Ponieważ wojska Moskwy wkroczyły na Ukrainę 24 lutego 2022 r., kilku rosyjskich urzędników oznajmiło, że Polska chce przejąć część Ukrainy, na co nie ma dowodów. Polska była jednym z [krajów] najsilniej wspierających Ukrainę podczas wojny z Rosją i nie kwestionowała jej integralności terytorialnej¹⁹.

Niestety, niektóre portale internetowe zachowują się inaczej. Oto np. „Bulgarian Military” wydawany w Bułgarii, ale wbrew nazwie w żaden sposób niezwiązany z rządem, cytował Naryszkina, że Polska chce zająć część Ukrainy. Portal pisał:

Obecnie Warszawa oficjalnie zaprzecza takim doniesieniom. Dzieje się tak teraz, podobnie jak wcześniej, gdy w niektórych polskich mediach pojawiła się informacja, że Polska „przygotowuje karty do głosowania pod referendum w sprawie samostanowienia na Zachodniej Ukrainie”²⁰.

Portal nigdzie nie cytował żadnych konkretnych źródeł polskich, pomijając fakt, że pomysł, jakoby władze jednego kraju miałyby przeprowa-

18 *Portal z fałszywkami kradnie artykuły. Tak uwiarygodnia się rosyjska dezinformacja w Polsce*, 23.12.2021, [w:] <https://oko.press/portal-z-falszywkami-kradnie-artykuly-tak-uwiarygodnia-sie-rosyjska-dezinformacja-w-polsce> [dostęp 20.06.2022].

19 *Top Russian official says Poland wants to seize parts of Ukraine*, 11.07.2023, [w:] <https://www.aljazeera.com/news/2023/7/11/top-russian-official-says-poland-wants-to-seize-parts-of-ukraine> [dostęp 18.10.2023].

20 N. Boyko, *Poland is considering the possibility of annexing western Ukraine*, 30.11.2022, [w:] <https://bulgarianmilitary.com/2022/11/30/poland-is-considering-the-possibility-of-annexing-western-ukraine/> [dostęp 18.12.2022].

dzić referendum na terytorium innego państwa, jest po prostu absurdalny. A czasem bywa tak jak w przypadku anglojęzycznego portalu hiszpańskiego EuroWeekly, który bez żadnego komentarza donosił:

Według doniesień napływających z Rosji w środę 30 listopada, Polska chce przeprowadzić referenda na Zachodniej Ukrainie²¹.

Co ciekawe, ta informacja pojawiła się dokładnie 30 listopada 2022 r., kiedy to od rana było wiadomo, że żadnego referendum nie ma – bo zresztą być go nie może.

Czasami, jak w przypadku tureckiego UWIData, po prostu powielana jest propaganda rosyjska. Portal cytował Aleksieja Dzermanta, dyrektora Centrum Badań i Rozwoju Integracji Kontynentalnej Północnej Eurazji w Mińsku, który dowodził, że:

Polska akcja nie jest zaplanowana jako brutalna aneksja czy okupacja. Nie, [Polacy] nie chcą stwarzać pozoru bycia agresorem, tak wobec narodu ukraińskiego, jak i elit zachodnich. Jest dokładnie odwrotnie. Chcą to zrobić w miękkiej formie, za zgodą rządów Polski i Ukrainy. Celem jest przedstawienie tego jako obopólnego porozumienia, a nie aneksji siłą. Pomijając formułę takiego planu, Polska chce kontrolować źródła i terytorium Zachodniej Ukrainy. Dla Polski Ukraina jest swoistą krainą marzeń. Pamięć historyczna i narracje ideologiczne Polaków są silnie zorientowane na Ukrainę. W tym kontekście Ukraina postrzegana jest jako swego rodzaju kolonia dla Polski²².

UWIData staje się w ten sposób rozsadnikiem rosyjskiej propagandy politycznej. Podkreśla przy tym swoją „niezależność” rozumianą chyba jako niezależność od rzetelnej analizy i dziennikarstwa.

Bardzo rozsądnie do rosyjskich fake newsów podchodzą natomiast media ukraińskie. „Twoje misto” („Твоє місто”) donosiło w listopadzie 2022 r., że:

Rosja zintensyfikowała kampanię dezinformacyjną skierowaną przeciwko Polsce i Ukrainie. Odnosi się to do narracji o „planach Polaków przejęcia

21 M. Roscoe, *BREAKING: Poland reportedly wants to hold referendums in Western Ukraine*, 30.11.2022, [w:] <https://euroweeklynnews.com/2022/11/30/poland-referendums-western-ukraine/> [dostęp 20.12.2022].

22 E. Safak, „Soft annexation”: *Poland's plan for Western Ukraine*, 3.08.2023, [w:] <https://uwidata.com/31202-soft-annexation-polands-plan-for-western-ukraine/> [dostęp 18.10.2023].

Zachodniej Ukrainy”... Rzecznik koordynatora polskich służb specjalnych Stanisław Żaryn wyjaśnił, że kłamstwo Rosjan opiera się na kremlowskiej propagandzie „iż Kijów i Warszawa zgodziły się, że ta ostatnia przejmie Zachodnią Ukrainę za jej długi” oraz na fałszywym twierdzeniu, że „polscy najemnicy w końcu zajmą Ukrainę”. W przypadku tego drugiego wątku „tworzy się jeszcze większe kłamstwo, fałszywie informując, że polski rząd aprobuje udział wspomnianych najemników w wojnie”²³.

„Wołyń Post” („ВолиньPost”) wskazywał na fejki białoruskie:

Białoruska machina propagandowa aktywnie rozpowszechnia kremlowską fałszywkę jakoby prezydent Ukrainy rzekomo obiecał Polsce oddanie w zamian za czołgi obwodów wołyńskiego, rówieńskiego i lwowskiego. Niektóre źródła masowego przekazu kontrolowane przez reżim Łukaszenki publikowały takie oświadczenie (...). Mowa tu co najmniej o kanale telewizyjnym „Białoruś 1” („Білорусь 1”), telewizji ogólnokrajowej „ONT” („ОНТ”) i rządowej agencji informacyjnej „BelTA” („БелТА”)²⁴.

Z kolei portal Ukrinform (Укрінформ) cytował w sierpniu 2023 r. prezydenta Zełenskiego, który mówił:

Przekaz rosyjskich mediów, jakoby Polska rzekomo chciała zawładnąć Zachodnią Ukrainą, ma charakter propagandowy, to „rakieta informacyjna mająca wywołać panikę”²⁵.

Ukraińskie media sporo miejsca poświęcają różnym, masowo rozpowszechnianym rosyjskim fake newsom. Są specjalne strony internetowe, temu poświęcone. O sprawie rzekomych planów zajęcia przez Polskę części Ukrainy. Pisał o tym m.in. Detektor Media wspominając m.in.

23 А. Костик, У Польщі спростували фейк Росії щодо захоплення заходу України, 14.11.2022, [w:] https://tvoemisto.tv/news/u_varshavi_sprostuvaly_brehnyu_rossii_shchodo_zahoplennya_zahodu_ukrainy_139813.html [dostęp 20.12.2022].

24 Фейк білоруської пропаганди: Зеленський пообіцяв віддати Волинь Польщі, 25.04.2023, [w:] <https://www.volynpost.com/news/220678-fejk-biloruskoi-propagandy-zelenskyj-roobiciav-viddaty-volyn-polschi> [dostęp 22.10.2023].

25 Зеленський назвав фейк про намір Польщі захопити частину України «інформаційною ракеткою» РФ, 23.08.2023, [w:] <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3470855-zelenskij-nazvav-fejk-pro-namir-polsi-zahopiti-castinu-ukraini-informacijnou-raketou-rf.html> [dostęp 18.10.2023].

o doniesieniach na temat wspólnych, litewsko-polskich planów takiej aneksji, o tym, że Ukraina w podziękowaniu za pomoc odda Polsce Lwów, że już trwa polska „miękka okupacja” zachodnioukraińskich obwodów oraz, że realizowana jest „unia warszawska” polegająca na stopniowym włączaniu Ukrainy w skład Polski. Wydaje się, że rosyjskie rewelacje na temat wrogich zamierzeń Polski wobec Ukrainy w ogóle nie wpływają na postawy obywateli tego kraju. Według Ukraińskiego Centrum Badań Ekonomicznych i Politycznych im. Ołeksandra Razumkowa z kwietnia 2023 r. aż 94% Ukraińców ma do Polski pozytywne nastawienie, na kolejnych miejscach jest Wielka Brytania i Litwa (91%), Estonia, Łotwa i Kanada (90%). Niechęć wobec Rosji obecnie deklaruje aż 94% obywateli Ukrainy²⁶.

fot. S. Stepien

Pomnik Adama Mickiewicza we Lwowie, zabezpieczony rusztowaniem przed falą uderzeniową

Uzasadnienie dla wojny

Dlaczego Rosjanie tak uporczywie rozsiewają nieprawdziwe informacje o rzekomych polskich zamiarach przyłączenia Galicji Wschodniej, a może i Wołynia? Znany think tank Carnegie twierdzi, że jako pierw-

26 Г. Бакал, *Опитування: українці зізналися у симпатії до Польщі. Безпрецедентний відсоток*, 9.04.2023, [w:] <https://ukrayina.pl/ukrayina/7,183830,29647695,1041-1077-1079-1087-1088-1077-1094-1077-1076-1077-1085-1090-1085-1080-1081.html> [dostęp 10.10.2023].

szy podział Ukrainy zaproponował Władimir Żyrinowski – nieżyjący już przywódca tzw. Liberalno-Demokratycznej Partii Rosji (LDPR). W marcu 2014 r. wysłał listy do ambasad Polski, Rumunii i Węgier proponując zorganizowanie referendum na terenach Ukrainy, które niegdyś były częścią tych krajów, w kwestii ich odłączenia od Ukrainy. Miało to miejsce tuż po referendum na okupowanym przez Rosję Krymie. Nikt nie potraktował tej propozycji poważnie.

Były minister spraw zagranicznych Polski Radosław Sikorski wspominał, że już w latach 2008–2009 Putin wspominał o idei wspólnego podziału Ukrainy podczas spotkań z ówczesnym premierem Donaldem Tuskiem. Więcej na ten temat nic nie wiadomo. Można sądzić, że gdy już 21 lutego 2022 r. Putin w swym przemówieniu uznał niepodległość tzw. Ługańskiej i Donieckiej Republik Ludowych, określił zachodnie terytoria Ukrainy jako tereny „odebrane” Polsce, Węgrom i Rumunii, kierował się logiką wynikającą z tezy o „sztucznym” charakterze ukraińskiej państwowości. Jeśli Ukraina została „stworzona” przez Lenina w 1918 r., jak twierdzi Moskwa, to można ją równie łatwo i zgodnie z prawem „zdekonstruować”²⁷. Rosja już zaczęła to robić, ogłaszając w końcu września 2022 r. aneksję czterech obwodów wschodniej Ukrainy. Co ciekawe, rosyjskie władze wydają się postrzegać tę logikę jako argument, który powinien przekonać naród ukraiński do zjednoczenia się z Rosją.

Wypowiadając się w październiku na forum dyskusyjnym Klubu Wałdajskiego na temat terytoriów, które Stalin odebrał sąsiadom ZSRR, Putin nieoczekiwanie doszedł do wniosku, że właśnie z tego powodu Rosja jest jedynym możliwym gwarantem bezpieczeństwa i integralności terytorialnej Ukrainy:

Jeśli Ukraina jest sztucznym konstruktem, to jedynie następca państwa, które kiedyś przyznało Ukrainie obecne granice, odbierając ziemie sąsiadom, może teraz zapewnić nienaruszalność tych granic. Tak jak powojenny ZSRR uważał się za jedyne gwaranta nowych granic Polski, które obejmowały ziemie przejęte przez Polskę od Niemiec, tak też obecnie Rosja może stać się gwarantem chroniącym Ukrainę przed „wtargnięciami” Polski, Rumunii i Węgier²⁸.

27 S. Kuvaldin, *Why Russia Keeps Insisting That Poland Is Preparing to Partition Ukraine*, 7.12.2022, [w:] <https://carnegieendowment.org/politika/88585> [dostęp 20.12.2022].

28 Ibidem.

Zbliżone oceny przedstawiają ukraińskie media:

Jedną z docelowych grup odbiorców [rosyjskiej propagandy] są Ukraińcy, których Kreml stara się przekonać, mówiąc: „Polska jest prawdziwym agresorem, wrogiem narodu ukraińskiego, a Rosja jedynie chroni rosyjskojęzycznych”... Według Kremla wszyscy wokół są tacy sami jak oni – imperialiści, rewanżyści, którzy nie boją się zastosowania żadnych [najgorszych] metod. ...Taka propaganda może być skuteczniejsza w stosunku do samych Rosjan. Wmawiając im, że Polska chce najechać Ukrainę, Kreml usprawiedliwia w ten sposób swoją agresję („chronimy Ukraińców przed Polakami”) i uwalnia swoich obywateli od winy („nie tylko nasz kraj jest agresorem w tej wojnie”). Konsumentami antypolskiej propagandy mogą być także pewne siły na Zachodzie zainteresowane utrzymaniem więzi gospodarczych z Rosją²⁹.

Wydaje się, że pierwotnie głównym odbiorcą rosyjskiej antypolskiej propagandy mieli być przede wszystkim Ukraińcy. Chodziło o przekonanie ich, że to nie Rosja jest zagrożeniem – jest nim Polska, a także inni sąsiedzi, w tym Węgry i Rumunia. Drugim, nie mniej ważnym adresatem byli oczywiście sami Rosjanie – skoro Putin nie rozpoczął wojny, a jedynie „specjalną operację wojskową”, to nie jest agresorem, a wręcz chce uratować Ukraińców przed złym Zachodem i rodzimymi „nazistami”. Elementem owego złego Zachodu miała być Polska, która w rzeczywistości od dawna już snuła plany zagarnięcia Zachodniej Ukrainy.

Interesujące są próby przekonywania ukraińskich żołnierzy w niewoli rosyjskiej, że prawdziwym ich wrogiem są Polacy. Sierżant brygady „Azow” Władysław Dutczak spędził cztery miesiące w rosyjskiej niewoli. Opowiadał, że w obozie jenieckim było radio, ale nadawali w nim kłamstwa o tym, że zachodnia część Ukrainy jest okupowana przez Polaków³⁰.

Okazało się jednak, że do Ukraińców ta propaganda nie dociera, a jeśli nawet dociera, jest absolutnie nieskuteczna. Skoro tak, celem numer jeden pozostają Rosjanie, którzy muszą w dalszym ciągu być przekonani o słuszności postępowania Putina wobec Ukrainy. „Specjalna operacja

29 „Польща хоче захопити Україну”: чому Росія приписує іншим свої імперські амбіції?, 3.09.2022, [w:] <http://svoboda.fm/politics/society/289123.html> [dostęp 28.11.2022].

30 S. Harkotowa, „Puszczali nam radio, w którym mówili, że część Ukrainy jest okupowana przez Polaków”. Sierżant brygady Azow ujawnia sekretne metody Kremla, 17.08.2023, [w:] <https://wiadomosci.onet.pl/swiat/sierzant-brygady-azow-klamali-nam-ze-polska-okupuje-ukraine-wywiad/v20g7bd>, [dostęp 18.10.2023].

wojskowa”, jak Kreml określa agresję na Ukrainę, obok celu numer jeden – usunięcia „nazistowskiego rządu” i „denazyfikacji Ukrainy” – ma więc kolejny, może nawet ważniejszy: uratowanie Ukrainy przed polską agresją.

Żadne próby prostowania rosyjskich fake newsów nie osiągają skutku w przypadku właśnie Rosjan, bo kremlowska propaganda stosuje typową taktykę: „skoro zaprzeczają, znaczy, to musi być prawda”. A skoro nie ma dowodów na to, że Polska faktycznie chce zająć wschodnią Galicję czy jakiegokolwiek inne ziemie ukraińskie, to takie „dowody” są tworzone. Można się spodziewać, że rosyjskie działania nie ustaną, przynajmniej tak długo, jak długo trzeba będzie przekonywać własne społeczeństwo, by wciąż popierało wojnę. Oddziaływanie rosyjskiej propagandy na inne kraje regionu widoczne jest na Białorusi, przede wszystkim w związku z tym, że władze białoruskie same prowadzą intensywne, antypolskie działania propagandowe. Od dawna – jeszcze przed 2022 r. – dowodzą m.in., że Polska chce zagarnąć zachodnią Białoruś, a skoro tak, to teza o tym, że podobne są plany Polski wobec Ukrainy, stanowi jedynie potwierdzenie słuszności takiego przekazu. Białorusini są więc atakowani z dwóch stron: przez białoruską oraz przez rosyjską propagandę. Wydaje się jednak, że większość białoruskiego społeczeństwa się już na to uodporniła.

Wnioski

Fake newsy są groźną bronią, stosowaną przez Rosję w prowadzonej przez nią wojnie hybrydowej. Te dotyczące rzekomych polskich planów zajęcia części Ukrainy mają bardzo słabe oddziaływanie poza Rosją, a mimo to są uporczywie stosowane.

Polska ma nikłe możliwości przeciwdziałania, poza ujawnianiem tych fake newsów i wskazywaniem na to, iż przy ich pomocy szerzona jest nieprawda. W istocie rzeczy nie zajmują się tym na szerszą skalę żadne instytucje państwowe, a głównie media tradycyjne i pojedynczy użytkownicy mediów społecznościowych. To chyba jednak nie wystarcza. Na przyszłość trzeba się zastanowić nad sposobami dotarcia z prawdziwymi informacjami do społeczeństwa rosyjskiego, które mimo prób zamknięcia Internetu przez władze ma jednak dostęp do wiadomości spoza granic swego kraju. Niestety, istnieją tylko nieliczne polskie media oraz strony internetowe w języku rosyjskim, które mogłyby docierać do Rosjan z

prawdziwym przekazem o polskiej polityce wobec Rosji i Ukrainy. Być może konieczne byłoby wsparcie władz państwowych RP dla takich właśnie działań.

ПЙОТР КОСЬЦИНЬСКИ – РОСІЙСЬКА ПРОПАГАНДА: ПОЛЬЩА
ХОЧЕ ОКУПУВАТИ СХІДНУ ГАЛИЧИНУ

Abstrakt

Починаючи з лютого 2022 р., тобто з початку повномасштабної російської агресії проти України, Росія поширює різноманітні фейкові новини, спрямовані проти Польщі, країни, яка всебічно підтримує Україну та українців. Головною метою цих фейкових новин було переконати громадян України та Росії, і, меншою мірою також інших країн, пов'язаних з російською мовною зоною, що справжнім ворогом українців є власне Польща. Серед неправдивої інформації найчастіше поширюється наратив про те, що Польща має намір окупувати Західну Україну, включно зі Східною Галичиною. Про це говорили провідні російські політики, зокрема президент Російської Федерації Володимир Путін й колишній президент Дмитрій Медведєв. Їхні виступи широко висвітлювали російські ЗМІ, часто фабрикуючи документи або роблячи абсурдні висновки із заяв польських політиків.

Важко виміряти ефективність тих дій в самій Росії, можливо частина її суспільства вірить у фейкові новини щодо Польщі. За межами Росії ефект видається незначним, як в Україні, так і Білорусі, де російську агресію активно підтримує влада.

Słowa kluczowe: fake newsy, Rosja, Ukraina, Polska, rosyjska propaganda, Galicja Wschodnia, agresja Rosji na Ukrainę, wojna hybrydowa.

fot. S. Stępień

Pomnik greckokatolickiego metropolity lwowskiego abp. Andrzeja Szeptyckiego.
W oddali sobór św. Jura

fot. S. Stępień

Dawny kościół bernardynów. Obecnie cerkiew greckokatolicka św. Andrzeja.
Witraże zabezpieczone płytami przed falą uderzeniową

MICHAŁ KLIMECKI
ORCID 0000-0003-0958-9336

DZIESIĘĆ LAT WOJNY NA UKRAINIE (LATA 2014–2023). CZY ZMIERZAMY OD KONFLIKTU REGIONALNEGO DO GLOBALNEGO?

Federacja Rosyjska agresję wobec Ukrainy rozpoczęła pod koniec 2013 r., wspierając politycznie i działaniami siłowymi w Kijowie prezydenta Wiktora Janukowycza. Klęska jego administracji w konfrontacji z demokratycznymi i narodowymi ruchami w lutym 2014 r. wywołała na Kremlu konsternację i liczne obawy co do wyborów Kijowa. Prezydent Władimir Putin oraz jego najbliższe otoczenie odrzuciło możliwość układania stosunków z Ukrainą jedynie dialogiem lub negocjacjami, nawet z użyciem presji politycznej i ekonomicznej. Zapadła decyzja rozpoczęcia konfrontacji z wykorzystaniem segmentu militarnego. Moskwa zamierzała ograniczyć międzynarodową podmiotowość ukraińskiego państwa i przeprowadzić poważną korektę jego granic. W rosyjskich zamierzeniach zwasalizowanie Ukrainy chroniło miejsce, jakie Rosja wyznaczyła dla siebie w centralnej Europie, było również ostrzeżeniem dla członków Wspólnoty Niepodległych Państw oraz podstawą dla renegeacji nad położeniem państw przyjętych do NATO po 1999 r.¹

Postawa Kremla wobec Ukrainy mieściła się w szerszych zamierzeniach, określanych przez Putina „prawem do przywracania historycznej sprawiedliwości”², czyli zajęcia miejsca Związku Socjalistycznych Repu-

1 Na szczycie NATO w Paryżu w maju 1997 r. członkowie Sojuszu i Rosja podpisali „Akt stanowiący o podstawach wzajemnych stosunków, współpracy i bezpieczeństwa”. Obie strony zadeklarowały, że nie uważają siebie za przeciwników, ale partnerów. Powołano Radę NATO–Rosja. Sojusz również zadeklarował, że nie posiada planów rozmieszczenia stałych instalacji, garnizonów i broni jądrowej na terenie przyszłych członków.

2 Ten postulat prezydent Putin sformułował przemawiając na okupowanym Krymie 9 maja 2014 r. W opinii Thomasa Pikkety’ego ma to swoje historyczne konotacje: „Wyrażane

blik Radzieckich przez Federację Rosyjską. Głównym narzędziem tej polityki pozostawali dwaj przyjaciele Rosji, określani tak jeszcze przez cara Aleksandra III, czyli jej armia i jej flota. Gruziński politolog Alexander Rondeli (1942–2015), związany z uniwersytetem w Tbilisi, Uniwersytecie Princeton i London School of Economics, zauważył, że wobec sąsiadów Rosja stosuje jedną z dwóch strategii: małego kija i dużego kija. Strategii marchewki jeszcze nie odkryła³. Dyplomacji przypadał obowiązek zmuszenia partnerów do traktatowego zaakceptowania ultymatywnie formułowanych żądań. Przy tym, jak stwierdził wiceminister spraw zagranicznych Siergiej Riabkow artykułowane przez Rosję żądania to nie „menu restauracyjne”, z którego można wybrać to na co ma się ochotę⁴.

Politycy, analitycy poważnych think thanków i opiniotwórczy dziennikarze szeroko rozumianego Świata Zachodu nie powinni być zaskoczeni, a jednak byli, agresywnymi działaniami Rosji wobec Ukrainy pod koniec 2013 r. Od 2000 r., pierwszych miesięcy prezydentury, Władimir Putin w wypowiedziach kontestował spadek pozycji Federacji Rosyjskiej w międzynarodowym środowisku. Winą obarczał Stany Zjednoczone i Pakt Północnoatlantycki, uznając ich postawę wobec swojego państwa za agresywną, pozbawioną zrozumienia dla jego interesów w międzynarodowym środowisku, w tym związanych z bezpieczeństwem. Otwarcie, jednoznacznie sprecyzował swoje stanowisko na 43. Konferencji Bezpieczeństwa w Monachium (MSC) w lutym 2007 r. Zasygnalizował przejście do konfrontacji ze Stanami Zjednoczonymi. Oskarżył to mocarstwo i Pakt Północnoatlantycki o wykorzystywanie siły militarnej, „ideologicznych stereotypów”, lekceważenie suwerenności innych państw, w efekcie o dążenie do konstruowania jednobiegunowego, podporządkowanego sobie świata. W ocenie prezydenta Rosji, Waszyngton tworzył:

Jeden pojedynczy ośrodek siły. Jeden pojedynczy ośrodek decyzyjny. [...] To jest świat, w którym jest jeden mistrz, jeden suweren⁵.

przez Hitlera poczucie krzywdy, jakiej Niemcy doznały po pierwszej wojnie światowej, jest przecież uderzająco podobne do wyrażanego przez Putina poczucia krzywdy, doznanej od Zachodu po klęsce w zimnej wojnie”. T. Piketty, *O czym jest ta wojna. Rozmowa J. Żakowskiego*, „Polityka” z 6–14 kwietnia 2022, nr 15, s. 31.

3 S. Walker, *Na ciężkim kacu. Nowa Rosja Putina i duchy przeszłości*, Poznań 2019, s. 219.

4 W. Radziwinowicz, *Putin, car Atlantydy. Droga do wielkiej wojny*, Warszawa 2023, s. 586.

5 I. H. Daalder, *Responding to Russia's Resurgence. Not Quiet the Eastern Front*, „Foreign Affairs” November/December 2017, v. 96, nr 6, s. 32 i n.; Tekst wystąpienia prezydenta W. Putina na konferencji w Monachium 10 lutego 2007 r., [w:] https://poland.mid.ru/web/polska_pl/mowa-niezalezna/-/asset_publisher/Ja7DzAjoASv1/content/id/9249491 [dostęp 30.07.2018].

Na Kremlu z zadowoleniem odnotowywano brak reakcji zachodnich państw i Paktu Północnoatlantyckiego na działania Federacji Rosyjskiej na obszarze byłego Związku Radzieckiego. Nie spotkał się ze stanowczą odpowiedzią wychodzący z Rosji w drugiej połowie maja 2007 r. atak hakerów na Estonię. Hakerzy zablokowali serwery i strony parlamentu, niektórych ministerstw, banków i mediów. Dowiedli, że Moskwa jest wystarczająco pewna siebie aby naruszyć bezpieczeństwo państwa UE i NATO, choć jeszcze nie jego terytorium⁶. Wspieranie przez Moskwę separatystycznych tworców (Mołdawska Republika Naddniestrza, Republika Arcach, Abchazja, Południowa Osetia) nie obudziło oburzenia, co najwyżej zainteresowanie przestrzeganiem na tych obszarach praw człowieka. Natomiast podczas agresji w sierpniu 2008 r. na Gruzję zachodnia opinia publiczna wyrażała sprzeczne opinie o postępowaniu Kremla. Wprawdzie nie mogła zaakceptować wejścia wojsk rosyjskich na obszar suwerennego sąsiada, ale odnotowała, że nie zajęły Tbilisi i na sugestie prezydenta Francji, występującego w imieniu Unii Europejskiej, wycofały się w granice swojego państwa. Do zachodniej opinii publicznej nie dotarły słowa polskiego prezydenta. 12 sierpnia 2008 r. na placu przed parlamentem w Tbilisi, w trakcie rosyjskiej inwazji na Gruzję, Lech Kaczyński powiedział:

I my też wiemy świetnie, że dzisiaj Gruzja, jutro Ukraina, pojutrze państwa bałtyckie, a później może i czas na mój kraj, na Polskę!⁷

Podczas wizyty w Gruzji towarzyszyli mu prezydenci: Ukrainy – Wiktor Juszczenko, Estonii – Toomas Hendrik Ilves, Litwy – Valdas Adamkus i premier Łotwy Ivars Godmanis. W składzie delegacji znalazł się również polski minister spraw zagranicznych Radosław Sikorski⁸.

6 Dopiero na szczycie NATO w lipcu 2016 r. w Warszawie uznano aktywność w cyberprzestrzeni za nową formę działań operacyjnych, umożliwiającą wprowadzenie w życie art. V Traktatu waszyngtońskiego. NATO i UE podpisały porozumienie o współpracy wobec wojen hybrydowych i cyberterroryzmu.

7 *Wizyta Prezydenta RP w Gruzji*, [w:] <https://www.prezydent.pl/kancelaria/archiwum/archiwum-lecha-kaczynskiego/aktualnosci/rok-2008/wizyta-prezydenta-rp-w-gruzji,26753,archive> [dostęp 10.06.2022].

8 *Ibidem; Słowa Lecha Kaczyńskiego wciąż aktualne. W 2008 r. sprzeciwił się rosyjskiej agresji na Gruzję i ostrzegal Ukrainę*, [w:] <https://www.polskieradio.pl/497/9760/Artykul/2931304,Słowa-Lecha-Kaczynskiego-wciaz-aktualne-W-2008-roku-sprzeciwił-sie-rosyjskiej-agresji-na-Gruzję-i-ostrzegal-Ukraine> [dostęp 17.06.2022]

W 2008 r. w Berlinie, także w Paryżu i Rzymie nadal wydawało się, że interesy gospodarcze mocno wiążą ze sobą zachodni i wschodni świat, nakazując rozwiązywanie sporów za pomocą negocjacji, rozmów i wreszcie wzajemnych ustępstw. A politycy, biznesmeni, publicyści i turyści odwiedzający Moskwę widzieli w Rosjanach życzliwych i sympatycznych gospodarzy, czytanych i zainteresowanych zewnętrznym środowiskiem. Autor tych słów mógł odwiedzać w Moskwie księgarnie czynne do 23 godziny (np. sieć „Glob”) lub otwartą niemal przez całą noc, jak na ulicy Twerskiej księgarnię należąca do sieci „Moskiewska”. Dlatego sądził, że społeczeństwo potrzebujące całonocnej sprzedaży książek nie jest zdolne do barbarzyństwa.

Putin w rozmowach z zachodnimi przywódcami kwestionował zasadność egzystencji Ukrainy w formie państwa i zaprzeczał istnieniu nowoczesnego narodu ukraińskiego. W Bukareszcie w kwietniu 2008 r. przekonywał prezydenta George’a W. Busha, że swoje zaistnienie i granice ukraińskie państwo zawdzięcza bolszewickiemu kierownictwu Rosji, która obecnie jako jedyna jest w stanie zapewnić Ukraincom stabilne warunki bytu i rozwoju. Podobne wywody usłyszą prezydenci Barack Obama i Donald Trump oraz europejscy politycy. Pojawiała się również w rosyjskich wypowiedziach sugestia, że skoro Ukraina wybrała suwerenny byt, to powinna zrzec się terenów jakie otrzymała w epoce Związku Radzieckiego, z wyjątkiem Galicji (Małopolski) Wschodniej i Bukowiny. Takie i podobne uwagi będą popularyzowały anglojęzyczne rosyjskie media, między innymi Russia Today i The Moscow Times.

Natomiast ukształtowane jeszcze w XIX w. i teraz promowane przez Kreml formuły *trójjedynego narodu* (Rosjanie, Białorusini, Ukraińcy) oraz *ruskiego miru* (rosyjski świat) miały trafiać przede wszystkim do mieszkańców Federacji Rosyjskiej i prorosyjskich warstw społecznych ukraińskiego państwa⁹. Przeciętny mieszkaniec euroatlantyckiego świata ich nie rozumiał. Dla Rosjan okazały się wystarczające dla wsparcia polityki Kremla wobec sąsiednich państw. Także sprzyjały kształtowaniu się bezrefleksyjnego podporządkowania się władzy wykonawczej, często utożsamianego z patriotyzmem. Ich akceptacja była jednocześnie przy-

9 Metropolita kijowski i zwierzchnik autokefalicznego Kościoła prawosławnego Epifaniusz wypowiedział się: „Ideologia *ruskiego miru* jest tym samym, co ideologia nazizmu”. Szerzej A. Kuszał, *Rola czynnika religijnego w konflikcie rosyjsko-ukraińskim przed rokiem 2022 z perspektywy stosunków między Kościołem Prawosławnym Ukrainy i Ukraińskim Kościołem Prawosławnym Patriarchatu Moskiewskiego*, „Studia Polityczne” 2022, t. 50, nr 4, s. 158 i n.

zwoleniem na prowadzenie imperialnej polityki przez Putina i jego najbliższych współpracowników¹⁰.

Nowe zdefiniowanie relacji zachodnich partnerów w stosunku do siebie, Rosja wymusiła militarnie zajmując wiosną 2014 r. Krym i wspierając separatystyczne parapaństwa – Doniecką Republikę Ludową (DRL) oraz Ługańską Republikę Ludową (ŁRL). Inkorporacja Krymu i domaganie się uznania *de jure* jego przynależności do Rosji stanowiło dla europejskiego międzynarodowego środowiska niebezpieczny precedens. Po zakończeniu II wojny światowej żadne z państw nie dokonało agresji na swojego sąsiada aby odebrać mu część terytorium i wcielić w swoje granice. Mimo tego reakcja NATO i Unii Europejskiej na działania Kremla okazała się mdła i nie stanowiła dla niego ostrzeżenia. Sankcje ekonomiczne uzyskały niewielki wymiar i być może spowodowały spadek rosyjskiego PKB od 1,5 do 2%. Sankcje polityczne i personalne przybrały symboliczny wymiar.

Groźniejsze następstwa dla Rosji, w odbiorze Moskwy, mogły mieć co najmniej dwa procesy. Pierwszy, to wiązanie się Ukrainy z zachodnimi strukturami, Unią Europejską i Paktem Północnoatlantyckim, będącymi dla niej wstępem do uzyskania pełnego członkostwa. Drugim, ważniejszym procesem, było formowanie się sprawnego państwa z obywatelskim społeczeństwem, świadomym swojej cywilizacyjnej odrębności od Rosji. Oba procesy prezydent Putin zbyt długo bagatelizował albo ich nie zauważył. Po 24 lutym 2022 r. okazało się jak wiele analiz sporządzanych przez Federalną Służbę Bezpieczeństwa (FSB), kierowaną przez jednego z najbliższych Putinowi ludzi Nikołaja Patruszewa, a potem przez gen. Aleksandra Bortnikowa, było nietrafionych. Podobne dane o Ukrainie dostarczała Służba Wywiadu Zagranicznego (SWZ) Siergieja Naryszkinina, choć mogły one wyrażać bardziej sceptyczne stanowisko co do szybkiego zmuszenia Kijowa do uległości. SWZ z grubsza orientowała się, że w geopolitycznym położeniu Ukrainy zachodzą zmiany, ale nie potrafiła określić jak daleko jej zachodni partnerzy są zdolni do wsparcia Kijowa w wypadku eskalacji konfliktu z Moskwą. 21 lutego 2022 r. na konferencji Rady Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej poświęconej uznaniu DRL i ŁRL za suwerenne państwa, a w praktyce rozpoczęciu działań militarnych, Naryszkin kluczył, odmawiając Putinowi jednoznacznie pozytywnej odpowiedzi. Dopiero po warknięciu prezydenta,

10 A. Kolesnikov, *The End of the Russian Idea*, „Foreign Affairs” September/October 2023, v. 102, nr 5, s. 68, 70, 74-76.

zdenerwowany powiedział, że popiera włączenie samowładnych republik do Federacji Rosyjskiej. Nie o to przecież pytał go Putin.

Kijowa nie mógł satysfakcjonować wynegocjowany przez przywódców Ukrainy (Petro Poroszenko), Niemiec, Francji i Rosji podpisany 12 lutego 2015 r. w Mińsku przez tzw. grupę kontaktową reprezentującą Ukrainę, Rosję, separatystów i OBWE układ Mińsk 2. Wprowadził on rozejm na froncie, ale jednocześnie przewidywał przyjęcie przez Ukrainę nowej konstytucji i ustawy o specjalnym statusie obwodów ługańskiego i donieckiego. Otworzył separatystom i rosyjskiej dyplomacji drogę do wszczenia, podczas prac nad ustrojowymi zmianami, zabiegów o wyjście *de facto* choć *nie de jure* spod zwierzchnictwa Kijowa znacznej części Donbasu. W opinii separatystów podpisanie przez przedstawicieli ŁRL i DRL układu Mińsk 2 awansowało samowładne republiki do pozycji pełnoprawnych podmiotów stosunków międzynarodowych.

Udział jednostek i żołnierzy wydzielonych z Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej w działaniach na Ukrainie był oczywisty i nie wymagał udowodnienia. W marcu 2014 r. doprowadziły do pełnej okupacji Krymu, a później rozstrzygnęły na korzyść separatystów przebieg walk w Donbasie. Rozpoczęta wiosną 2014 r. ukraińska operacja antyterrorystyczna (ATO) początkowo przynosiła sukcesy terytorialne i obszar kontrolowany przez separatystów kurczył się. W ciężkich walkach ukraińskie jednostki oczyściły z wrogich formacji i bojówek między innymi Mariupol, Kramatorsk, Słowińsk, Lisiczańsk, Debalcewe oraz Iłowajsk. Utrzymały międzynarodowe lotnisko w Doniecku. W tej sytuacji, około połowy sierpnia Kreml zadecydował zwiększenie wsparcia dla DRL i ŁRL regularnymi pododdziałami Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej oraz ciężkim uzbrojeniem. Włączył do walk artylerię, ostrzeliwującą z własnego terytorium SZU oraz pewną, trudną nawet dzisiaj do sprecyzowania, liczbę śmigłowców, samolotów i pojazdów pancernych. W działaniach na południowym wschodzie Ukrainy uczestniczyło około 9 tys. dobrze wyposażonych rosyjskich żołnierzy (między innymi 240 czołgów, 530 bojowych wozów piechoty i kołowych transporterów opancerzonych, 160 systemów artylerii polowej i 90 wieloprowadnicowych samobieżnych wyrzutni raketowych), nieznana liczba specjalistów wojskowych, w tym oficerów sztabowych i wywiadu. Rosja dozbroiła separatystyczne oddziały, których liczebność mogła przekroczyć nawet 30 tys.¹¹.

11 D. D. Kasprzycki, *Rosyjska wizja wojny przyszłości. Formuła wykorzystania instrumentarium koncepcji wojny nowej generacji w oparciu o doświadczenia z działań wobec Ukrainy*, Tarnowskie Góry 2022, s. 170.

Działania militarne Rosji zdecydowały o klęsce ukraińskich wojsk pod Iłowajskiem pod koniec sierpnia 2015 r. oraz w bitwie o Debalcewo w styczniu i pierwszej połowie lutego 2015 r. Sukcesom separatystów sprzyjały również błędy popełniane przez ukraińskie wyższe dowództwo, między innymi przez szefa Sztabu Generalnego gen. Wiktora Mużenkę¹². Z rosyjskiej interwencji w sierpniu – lutym 2015 r. wypłynęła istotna kwestia, odciskająca się na podejmowaniu decyzji przez prezydenta Poroszenkę. Na początku 2015 r. nikt ani na Ukrainie, ani w sztabach Paktu Północnoatlantyckiego, nie potrafił przewidzieć jak liczne siły, łącznie z pododdziałami pancernymi i lotniczymi, Rosja zaangażuje w wypadku kolejnych operacji Sił Zbrojnych Ukrainy (SZU) oraz Gwardii Narodowej (między innymi pułk Azow) Ministerstwa Spraw Wewnętrznych.

Wnioski wyciągnięte przez Kreml z przebiegu operacji na Krymie i w Donbasie w latach 2014–2015 oraz z postawy państw Unii Europejskiej i Paktu Północnoatlantyckiego sprzyjały rozwinięciu kolejnych postulatów wobec Zachodu. Postawę przywódców Francji, Niemiec i Stanów Zjednoczonych Kreml przyjął nie jako zaproszenie do rozmów nad zapobieżeniem zimnej wojnie, ale za świadectwo zamiaru rozważenia przez nich ustępstw wobec rosyjskich oczekiwań. Do wystąpienia Putina z 2007 r. nawiązali w 2016 r. premier Dmitrij Miedwiediew i minister spraw zagranicznych Siergiej Ławrow również na forum MSC. Polemizowali wówczas z sekretarzem generalnym NATO Jensem Stoltenbergiem i amerykańskim sekretarzem stanu Johnem Kerryem, stwierdzającymi że rosyjskie działania na Ukrainie i w Syrii destabilizują międzynarodowy porządek¹³. Wielokrotnie odwoływał się do słów Putina szef Federalnej Służby Bezpieczeństwa w latach 1999–2008, następnie sekretarz Rady Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej Patruszew, oskarżając Stany Zjednoczone o demolowanie poradzieckiego obszaru, w tym budowanie napięcia między Rosją a Ukrainą i innymi republikami.

12 Szerzej o przebiegu wojny w 2014-2015 na Ukrainie m.in. B. Pasek, *Wojna hybrydowa*, Warszawa 2018; M. Klimecki, *Krym, Donieck, Ługańsk 2014–2015*, Warszawa 2021; Д. Тимчук, Ю. Карін, К. Машовець, В. Гусаров, *Вторгнення в Україну: хроніка російської агресії*, Київ 2016; О. Каліновська, О. Криштопа, Є. Назаренко, В. Трохимчук, Д. Феденко, *Неоголошена війна. Невідомі факти і хроніки АТО*, Харків 2015.

13 Jeden z amerykańskich analityków stosunków międzynarodowych, laureat Nagrody Pulitzera, Daniel Yergin zauważa (*The New Map. Energy, Climate, and The Clash of Nation*, London 2020, s. 246), że udział Rosji w wojnie domowej w Syrii i jej wpływ na decyzje prezydenta Baszszara al-Asada uchronił ją od izolacji w środowisku międzynarodowym po zajęciu Krymu.

Kreml dowodził, że jego polityka zagraniczna i wojskowa jest jedynie odpowiedzią na działania Stanów Zjednoczonych i ich sojuszników oraz, że służy wygaszaniu konfliktów, które przez nie zostały wywołane. Między 2007 a 2016 r. roczne wydatki na cele wojskowe Rosji niemal podwoiły się, osiągając 70 bilionów dolarów, utrzymując trzeci najwyższy poziom wydatków na obronę na świecie, za Stanami Zjednoczonymi i Chinami. W 2011 r., Kreml zapowiedział dziesięcioletni program modernizacji SZ FR. Koszt nowego uzbrojenia obliczono na 360 miliardów dolarów. Rosja ponownie otworzyła bazy nad Oceanem Arktycznym. Jej doktryna morska traktuje ten akwen jako jeden z zasadniczych obszarów obecności marynarki wojennej¹⁴. Wzmocniła potencjał militarny ulokowany w obwodzie kaliningradzkim (ok. 300 tys. żołnierzy?), najbardziej zmilitaryzowanym obszarze Europy. Dyslokowane na nim jednostki lotnicze, raketowe i pancerne, a także broń jądrowa zagrażają w pierwszej kolejności Polsce, czterem państwom Sojuszu (Litwa, Łotwa, Estonia, Finlandia) oraz Szwecji. Natomiast militarna obecność Rosji w Syrii (bazy wojsk lotniczych w Hmejmim i al.-Kamiszli¹⁵ oraz morska w Tartus) zakończyła bezsporną kontrolę NATO nad wschodnim obszarem Morza Śródziemnego z wejściem na Kanał Sueski. Współpracując w tym rejonie z Iranem stworzyła sobie możliwości ograniczania wpływu Stanów Zjednoczonych na rozwój wydarzeń na Bliskim Wschodzie¹⁶. Wzrosła rosyjska aktywność w Libii, Egipcie i państwach Czarnej Afryki. Pojawiły się w nich rosyjskie oddziały z tzw. Grupy Wagnera, wspierające lokalne rządy i chroniące rosyjskie inwestycje. Jednocześnie prowadzony przez gen. Walerija Gierasimowa Sztab Generalny prowadził, z rozmachem niespotykanym od czasu rozpadu ZSRR, ćwiczenia wojskowe oraz przesuwał podległe wojska do granic Sojuszu Północnoatlantyckiego¹⁷.

14 Szerzej K. Kubiak, *Rosyjska obecność wojskowa w Arktyce w latach 2010-2018*, [w:] <https://rocznikbezpieczenstwa.pl/ojs/index.php/rbm/article/view/557> [dostęp 11.10.2022].

15 Rosyjskie samoloty i śmigłowce wojskowe korzystają również z innych lotnisk: w Szajrat i Tijas.

16 N. Smagin, *Forgotten Front: Why Syria Is Becoming a Headache for Russia*, [w:] <https://www.themoscowtimes.com/2023/10/23/forgotten-front-why-syria-is-becoming-a-headache-for-russia-a82862> [dostęp 26.10.2023].

17 Szerzej W. Lorenz, *The Evolution of Deterrence: From Cold War to Hybrid War*, „The Polish Quarterly International Affairs” 2017, v. 26, nr 2, s. 33-35; I.H. Daalder, op.cit., s. 32-36. Patrz też S. J. E. „Zanny” Minton Beddoes, *Three shock that shook the world*, „The Economist”: The World Ahead 2023, s. 11-12. Autorka jest redaktorem naczelnym „The Economist”.

Wojska stacjonujące w DRL i ŁRL otwarcie lekcewałyły ustalenia zawarte w porozumieniu Mińsk 2. Dopuszczały się prowokacji, okresami intensywnych, doprowadzając do sytuacji podobnych do walk na froncie pozycyjnym. W tym czasie w przekazie Kremla mieściło się twierdzenie, że konflikt z Ukrainą nie zagraża ekonomicznym interesom państw tzw. Starej Unii, czyli w jej granicach sprzed 1 maja 2004 r. Pod warunkiem, co rosyjska dyplomacja podkreślała, że zachowają się rozsądnie czyli potraktują wydarzenia na Krymie i w Donbasie jako niewielki konflikt o lokalnym wymiarze między dwoma sąsiadującymi ze sobą państwami. Moskwa promowała się jako stabilne i tanie źródło surowców energetycznych, dzięki którym odbiorcy zawdzięczają wysoką stopę życiową i pomyślne perspektywy dalszego rozwoju.

Przygotowania do dalszej konfrontacji, jeszcze bez ogłaszania jej celów, Putin stopniowo poszerzał na różne pola. Dbał o utrzymywanie prorosyjskich nastrojów w państwach europejskich i Stanach Zjednoczonych. Wysiłek włożono w formowanie odpowiednich, łatwo przyswajalnych przekazów medialnych. Do informacji płynących z Internetu kształtujących obrazę życzliwego świata, kochającego pokój, zdrowego moralnie narodu rosyjskiego dołączyły przekazy formułowane przez stacje telewizyjne. Sukcesami chwaliła się należąca do Rosji, nadająca w językach angielskim, francuskim, niemieckim, hiszpańskim i arabskim sieć telewizyjna Russia Today (RT). Informacje zgodne z oczekiwaniami Kremla potrafiła przekazać najchętniej oglądana w Stanach Zjednoczonych stacja telewizyjna Fox News¹⁸. Informowała, że podczas wyborów prezydenckich w 2016 r. ukraińscy hakerzy, inspirowani przez sztab wyborczy Hillary Clinton, zalewali amerykańskie media plotkami nieprzychylnymi czy wręcz obraźliwymi wobec Donalda Trumpa. Mimo swojej absurdalności ten wątek podjęły inne prawicowe redakcje¹⁹. Równie ważne miejsce w kształtowaniu się rosyjskiej ofensywy propagandowej zajęli populistyczni zachodni politycy. Kreml finansowo wspierał, nie ukrywając tego, Marine Le Pen i jej Front Narodowy/Zjednoczenie Narodowe oraz Matteo Salviniego i Ligę Północną. Liczył również na współpracę nieczynnych, ale ciągle znaczących polityków, którzy znaleźli posady w rosyjskich koncernach. Do tej grupy należeli niemiecki były kanclerz

18 Stacja Fox News jako pierwsza umieszczała w dole ekranu pasek z najważniejszymi informacjami (ticker). Dzięki temu oceny zjawisk zachodzących na scenie politycznej, np. dotyczących Ukrainy, stały się łatwo przyswajalne przez odbiorców.

19 T. Weiner, *Szaleństwo i chwala. Wojna polityczna pomiędzy Stanami Zjednoczonymi a Rosją 1945-2020*, Poznań 2022, s. 324, 330, 331.

Gerhard Schröder, kanclerz Austrii Wolfgang Schäussel, premierzy Francji François Fillon i Finlandii Paavo Lipponen.

Sympatię graniczącą z wyrażaniem zrozumienia dla polityki Kremla manifestowali premier Węgier w latach 1998–2002 i od 2010 r. Viktor Orbán oraz premier Republiki Czeskiej w latach 1998–2002 i następnie w latach 2013–2023 prezydent Miloš Zeman. W trakcie jednej ze swoich wypowiedzi prezydent Zeman posunął się do refleksji, że Czechy bardziej potrzebują Rosji niż Unii Europejskiej. Sugerował uznanie Krymu za integralną część Federacji Rosyjskiej i zniesienie wobec niej unijnych sankcji²⁰. Zrozumienie dla rosyjskiej polityki okazywał premier Słowacji w latach 2006–2010 oraz 2012–2018 Robert Fico, który urząd premiera objął ponownie 23 października 2023 r., po zwycięstwie w wyborach parlamentarnych jego partii Smer. Rosja liczyła także na sympatię pozostających u władzy liderów politycznych Bułgarii. Utrzymał ją w czasie wojny prezydent Rumen Radew, oskarżając w połowie lipca 2023 r. Ukrainę, że „upiera się przy prowadzeniu wojny”, za którą płaci Europa. Odpowiedział mu premier Nikołał Denkow, oceniając że prezydent:

[...] powtarza niektóre rosyjskie wypowiedzi, które nie mają nic wspólnego z tym, co członkowie UE i NATO prezentują jako stanowisko²¹.

Dziennikarze zauważyli, że to prezydent nie premier reprezentował w tym wypadku większość Bułgarów.

Przed rozpoczęciem zbrojnej operacji przeciwko Ukrainie w 2022 r. nad jej uzasadnieniem pracowało Ministerstwo Spraw Zagranicznych. Na stronach rosyjskich ambasad umieszczono w językach krajów gościnniej obszerną wypowiedź sygnowaną przez prezydenta Putina *O historycznej jedności Rosjan i Ukraińców*²². Wynikało z niej, że Kijów od uzyskania pełnej suwerenności w 1991 r., zaprzecza swojemu historycz-

20 M. Zeman był obok kanclerz Angeli Merkel najczęściej cytowanym przez rosyjskie media politykiem UE. J. Felsztiński, W. Popow, *Od Dzierżyńskiego do Putina. Służby specjalne Rosji w walce o dominację nad światem 1917–2036*, Poznań 2022, s. 413–415.

21 Cyt. za *Prezydent Bułgarii: Ukraina upiera się przy prowadzeniu wojny. Europa za to płaci*, [w:] <https://www.rp.pl/konflikty-zbrojne/art38742211-prezydent-bulgarii-ukraina-upiera-sie-przy-prowadzeniu-wojny-europa-za-to-placi> [dostęp 30.08.2023].

22 *W. Putin: O historycznej jedności Rosjan i Ukraińców*, [w:] https://poland.mid.ru/web/polska_pl/newsy/-/asset_publisher/3psDnrqSiRBY/content/artikul-prezydenta-federacji-rosyjskiej-wladimira-putina-o-historycznej-jednosci-rosjan-i-ukraincow-opublikowany-12-lipca-2021-roku-?inheritRedirect=false [dostęp 11.05.2022].

nemu dziedzictwu wypływającemu z wielowiekowego, ścisłego związku z Rosją. Jednym z efektów tego stało się zawłaszczanie Ukrainy przez zachodnie państwa. Jej skryminalizowane elity zachowują się egoistycznie, nie szanują praw człowieka i łupią swoje społeczeństwo. Obowiązek zahamowania destrukcyjnego dla Ukraińców i środowiska międzynarodowego postępowania Kijowa spoczywa na Rosji. Jest ona przygotowana do jego wypełnienia.

Kreml zwracał się z żądaniami i groźbami nie tylko wobec Ukrainy. Na początku trzeciej dekady XXI w. prezydent Putin wzmocnił kierowane do Waszyngtonu i Brukseli żądania odnoszące się do pozycji w NATO państw przyjętych do niego po 1999 r. Domagał się wycofania potencjału militarnego Sojuszu na obszar zajmowany przed 1999 r. i zrezygnowania z kontynuowania procesu poszerzania o nowych członków. Swoim oczekiwaniom nadawał ультymatywną formę. Spotkanie Joe Bidena i Władimira Putina w towarzystwie ich kierowników polityki zagranicznej Antony'ego Blinkena i Siergieja Ławrowa w Genewie 16 czerwca 2021 r. nie zakończyło się zaproszeniami do kontynuowania dialogu w Waszyngtonie i Moskwie. Rozmowy określono jako „konstruktywne”, czyli bez wyraźnych, ważnych dla obu rozmówców i świata rezultatów. Krótkie wspólne oświadczenie zawierało jedynie deklarację podjęcia bilateralnego dialogu strategicznego. Na zakończenie przywódcy zorganizowali osobne konferencje prasowe, na których podkreślali różnice w celach polityki zagranicznej oraz aspiracjach obu mocarstw. Nie pierwszy raz okazało się, jak trudne, być może wręcz niemożliwe, będzie osiągnięcie konsensusu między obu państwami²³. Do niego, Federacja Rosyjska przygotowująca agresję na Ukrainę i jednocześnie wymuszenie zmian w związkach państw środkowej Europy z Paktem Północnoatlantyckim, nie wydawała się zdolna. Natomiast prezydent Biden pokazał, że Stany Zjednoczone są przygotowane do prowadzenia zdecydowanej i konsekwentnej polityki wobec Federacji Rosyjskiej. Ich dyplomacja potwierdziła, że będzie ona konsultowana z europejskimi sojusznikami.

Z upływem czasu stanowiska Stanów Zjednoczonych i ich sojuszników oraz Rosji stawały się bardziej jednoznacznie definiowane i stanowcze. Na spotkaniu ministrów spraw zagranicznych NATO w Rydze w dniach od 30 listopada do 1 grudnia 2021 r., w którego części uczestniczyli reprezentanci Ukrainy i Gruzji, wyrażono obawy przed poczynaniami Rosji wobec

23 A. Legucka, A. Dąbrowski, *Bez resetu: spotkanie Biden-Putin w Genewie*, [w:] https://www.pism.pl/publikacje/Bez_resetu_spotkanie_BidenPutin_w_Genewie [dostęp 30.08.2023].

zachodnich sąsiadów. Minister Zbigniew Rau stwierdził, że obowiązkiem Paktu jest zakomunikowanie Moskwie braku tolerancji wobec jakiegokolwiek aktu agresji i obrona bezpieczeństwa swoich członków²⁴. W pierwszych dniach grudnia 2021 r. na spotkaniu ministrów spraw zagranicznych OBWE amerykański sekretarz stanu poinformował zebranych:

Jestem głęboko zaniepokojony dowodami na to, że Rosja dokona niedługo inwazji na Ukrainę²⁵.

Natomiast minister spraw zagranicznych Federacji Rosyjskiej Siergiej Ławrow replikował komunikując, że wojska jego kraju skoncentrowane na granicy z Ukrainą „są odpowiedzią na wzmożoną agresję NATO”²⁶. Zaproponował organizację nowego europejskiego systemu bezpieczeństwa. Postulował powrót NATO do stanu sprzed końca XX w., w rzeczywistości do podziału Europy na strefy wpływów, zachodnią i rosyjską. Swoje uwagi przekazał również 12 stycznia 2022 r. podczas posiedzenia Rady NATO–Rosja. Konsekwentnie, kolejny raz domagał się nie tylko odstąpienia od dalszego poszerzania Sojuszu, ale przywrócenia jego militarnych segmentów do stanu sprzed 1999 r. To oznaczało, że chce aby stacjonujące w systemie rotacyjnym obce jednostki wojskowe wyszły z Polski, Litwy, Łotwy, Estonii i Rumunii²⁷. W opinii rosyjskiego ministra, tak powinien wyglądać pierwszy krok zadośćuczynienia krzywdom Rosji, spowodowanym w ostatniej dekadzie XX w. przez zachodni świat, wykorzystujący jej wewnętrzny kryzys.

Kreml formułując oczekiwania wobec Ukrainy i państw obszaru euroatlantyckiego odbierał ostrzeżenia administracji amerykańskiej jako pozbawione praktycznych następstw. O stanowczej postawie jaką zajmą Stany Zjednoczone po wznowieniu wojny na Ukrainie mówił rosyjskiemu pre-

24 Szerzej o spotkaniu Ł. Jasina (rzecznik prasowy MSZ): *Spotkanie ministrów spraw zagranicznych NATO w Rydze*, [w:] <https://www.gov.pl/web/nato/spotkanie-ministrow-spraw-zagranicznych-nato-w-rydze> [dostęp 28.08.2022].

25 D. Zyśk, *Ukraina tematem rozmów Blinkena i Ławrowa w Sztokholmie*, [w:] <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/swiat/artykuly/8305246,ukraina-blinken-lawrow-rosja-obwe-sztokholm.html> [dostęp 23.08.2022].

26 Ibidem.

27 Dopiero 21 marca 2023 r. w Poznaniu powstał pierwszy stały garnizon Sił Zbrojnych USA. Decyzję o jego powołaniu zakomunikował prezydent Joe Biden na szczycie w NATO w Madrycie w czerwcu 2022 r. W U.S. Army Garrison Poland służy 13 wojskowych oraz 140 cywilnych pracowników.

zydentowi 7 grudnia 2021 r. Joe Biden w trakcie telekonferencji. Zapowiedział wsparcie dla integralności terytorialnej Ukrainy i wzmocnienie natowskimi siłami wschodniej granicy Sojuszu. W odpowiedzi rosyjski prezydent oskarżył rozmówcę o prowadzenie polityki „pełzającego” poszerzania NATO. Proponował rozpoczęcie dialogu, zakończonego traktatem nad nowym systemem europejskiego bezpieczeństwa, który zagwarantuje uprzywilejowanie rosyjskich interesów na byłym obszarze sowieckiej dominacji. Takie rozwiązanie oznaczało upodmiotowienie, w praktyce porzucenie przez Brukselę państw wschodniej flanki Sojuszu, w tym Polski. W jednej z wypowiedzi pod koniec 2021 r. o państwach, które uzyskały pełną suwerenność po upadku ZSRR, w tym o Polsce, m.in. Ławrow stwierdził „że nie są krajami niepodległymi, ale bezpańskimi”²⁸.

O rozmiarach ewentualnych amerykańskich sankcji poinformował rosyjskiego prezydenta ambasador w Moskwie w latach 2005–2008, a teraz dyrektor CIA William Burns za pośrednictwem Nikołaja Patruszewa oraz Siergieja Naryszkina. Amerykański wysłannik przebywał w stolicy Rosji 2 i 3 listopada 2021 r. Ostrzeżeniem dla Moskwy powinna się stać wizyta Burnsa w połowie stycznia 2022 r. w Kijowie i jego konferencja (nie podano szczegółów rozmów) z prezydentem Wołodymyrem Zełenskim. Mógł wówczas przekazać wywiadowcze dane o Siłach Zbrojnych Federacji Rosyjskiej (SZ FR) i ich operacyjnych celach na Ukrainie oraz określić rozmiar pomocy militarnej i ekonomicznej, do której przygotowane są Stany Zjednoczone. Według niektórych przekazów poinformował prezydenta o prawdopodobnym rozpoczęciu rosyjskiej inwazji zajęciem podkijowskiego lotniska w Hostomlu i ruszenia z niego elitarnymi jednostkami powietrznodesantowymi na stolicę²⁹. Wątpliwie wydaje się, że przekonywał Zełenskiego do poszukiwania płaszczyzn dialogu z Rosją. W tym czasie Burns, podobnie jak Joe Biden, uważał że negocjacje z Kremlen nie przyniosą rezultatów.

28 „Polska nie jest krajem niepodległym, a bezpańskim”. Skandaliczne słowa Siergieja Ławrowa, [w:] <https://polskieradio24.pl/5/1223/Artykul/2876984,Polska-nie-jest-krajem-niepodleglym-a-bezpańskim-Skandaliczne-slowa-Siergieja-Lawrowa> [dostęp 21.04.2022].

29 Podobne informacje, ocenione za wiarygodne przez szefa wywiadu wojskowego Kyryła Budanowa, dostarczył Denys Kirijew. Bankowiec i głęboko zakonspirowany informator wywiadu wojskowego, posiadał kontakty z rosyjskimi politykami i wojskowymi. Kirijewa na początku marca aresztowali i zastrzelili agenci Służby Bezpieczeństwa Ukrainy, według komunikatu, podczas próby ucieczki. Budanow w jednym z wywiadów przyznał, że Kirijew uratował Kijów przed okupacją. Komentatorzy zastanawiali się, czy jego śmierć była następstwem głupoty funkcjonariuszy SBU czy jej infiltracji przez Rosjan, zemstą za klęskę w Hostomlu.

Pobyty na Kremlu prezydenta Emmanuela Macrona i kanclerza Olafa Scholtza, od których gospodarz domagał się poświadczenia szczepień na covid a potem sadzał do rozmów przy absurdalnie długim stole, nie kończyły się konstruktywnymi rozwiązaniami. Ale budowały, podobnie jak rozmowy z Bidenem, przeświadczenie rosyjskiej opinii publicznej o roli ich prezydenta wśród przywódców największych potęg, tym samym o znaczeniu państwa, którym kieruje. Podczas tych spotkań Putin i jego reprezentanci zaprzeczali zamiarom dokonania najazdu na Ukrainę, a obawy amerykańskich oraz europejskich polityków, analityków i dziennikarzy określali jako histeryczne. Ignorowali fakt, że wynikały one z dobrze udokumentowanych danych wywiadów amerykańskiego i brytyjskiego. Do zachodniej opinii publicznej trafiły zdjęcia z miejsc koncentracji wojsk rosyjskich przy granicy z Ukrainą i znajdujących się na Białorusi, informacje o ilości i rodzajach jednostek, ich stałych garnizonach, liczebności i sprzęcie wojskowym. Szczegółowość tych przekazów wywoływała pogłoski o informatorze amerykańskich, być może brytyjskich lub niemieckich służb wywiadowczych, ulokowanym blisko prezydenta Putina lub któregoś z kluczowych ministrów, na przykład obrony Siergieja Szojgu i spraw zagranicznych Siergieja Ławrowa.

Na początku drugiej dekady lutego 2022 r. Rosja kolejny raz oficjalnie wyartykułowała swoje oczekiwania wobec Ukrainy i środowiska międzynarodowego. 21 lutego Putin przewodniczył Radzie Bezpieczeństwa FR. Następnie około godziny 21:00 czasu moskiewskiego wygłosił przemówienie oraz podpisał dekret o uznaniu przez Federację Rosyjską niepodległości Donieckiej Republiki Ludowej oraz Ługańskiej Republiki Ludowej w obwodowych granicach administracyjnych. 24 lutego nad ranem (o godzinie 3:45 czasu polskiego) prezydent zwracając się do narodu powołał się na 51 artykuł Karty Narodów Zjednoczonych (o prawie do samoobrony indywidualnej lub zbiorowej), postanowienie Rady Federacji Rosji, pozwalające na wykorzystanie jej sił zbrojnych poza granicami oraz na traktaty z ŁRL i DRL. W tym kontekście poinformował o decyzji „przeprowadzenia specjalnej operacji wojskowej”, której celem jest denazyfikacja i demilitaryzacja Ukrainy, zapewnienie ochrony ludności Donbasu poddawanej przez osiem lat terrorowi i ludobójstwu. Wyjaśniał, że zabiegi o pokojowe rozwiązanie problemów nie przyniosły pozytywnych skutków z uwagi na stanowisko liderów ukraińskich i zachodnich³⁰.

30 *Putinowska propaganda wobec ataku na Ukrainę*, [w:] https://www.wojsko-polskie.pl/asz-woj/u/78/c5/78c56c9c-54ca-4145-a181-02f080cae0ce/20220224_ospp_analiza_2022_11_putinowska_propaganda_wobec_ataku_na_ukraine.pdf [dostęp 27.08.2022].

Rosyjska propaganda przez stacje telewizyjne, radiowe, prasę i publikacje zamieszczone w Internecie rozpoczęła bezprecedensowy w XXI w. atak na kierowniczy ośrodek innego państwa, na prezydenta Wołodymyra Zełenskigo i rząd. Opatrywała informacje o politykach określeniami faszyci, naziści, narkomani, kryminaliści, a nawet sataniści. Samą Ukrainę będzie nazywała „błędem historii”. Zełenski stał się w jej przekazach jednym z najbardziej odrażających postaci współczesnej polityki. W mediach zagoszczą krytyczne wypowiedzi wobec mieszkańców Ukrainy, w swojej masie szowinistów lub faszystów. Jeden z popularnych rosyjskich dziennikarzy zaproponował (żartem?) wrzucanie ukraińskich dzieci „do rzek z silnym nurtem”, jeśli nie zrozumieją przyczyn obecności rosyjskich żołnierzy w swojej ojczyźnie³¹.

Kreml zgromadził w 2021 r. przy granicy z Ukrainą znaczne siły (125 tys. żołnierzy?). Ich uzbrojenie i wyposażenie odpowiadało etatom jednostek powietrznodesantowych, pancernych i zmotoryzowanych. Dysponowały przyzwoitym wsparciem lotniczym (śmigłowce i samoloty). Rosja przygotowała zestawy artylerii lufowej i raketowej, w tym ostatnim przypadku również dalekosiężnej. 10 lutego 2022 r. rozpoczęły się manewry rosyjsko-białoruskie. Ćwiczący nie poinformowali o liczebności i wyposażeniu rosyjskich oddziałów (ok. 40–45 tys. żołnierzy?), które znalazły się na Białorusi. Wiadomo jedynie, że było to największe rosyjskie zgrupowanie bojowe wysłane do tego kraju po 1991 r. 20 lutego białoruski minister obrony narodowej gen. Wiktar Chrenin poinformował o przedłużeniu gościny rosyjskich żołnierzom na czas nieokreślony. Moskwa i Mińsk uzasadniły decyzję odpowiedzią na zwiększającą się obecność NATO w państwach nadbałtyckich, Polsce i Rumunii. Sekretarz Rady Bezpieczeństwa i Obrony Ukrainy (RBiO) Ołeksij Daniłow w trakcie wojny przyznał, że rosyjski atak z białoruskiego terytorium okazał się przykrą niespodzianką³². Plany agresora zakładały, w pewnym uproszczeniu, błyskawiczne opanowanie Kijowa i Charkowa, ustanowienie kolaboracyjnego rządu (na czele z Wiktorem Medwedczukiem?)³³ w stolicy i okupację południowo-wschodnich obszarów przynajmniej do linii Dniepru.

31 O formowaniu rosyjskiego odbioru Ukrainy i wojny S. Shuster, *Captive Audience*, „Time” 3 July 2022, s. 23. Autor, amerykański dziennikarz rosyjskiego pochodzenia, był wieloletnim korespondentem w Rosji i na Ukrainie. Pisz dla Associated Press, Reuters’a i magazynu „Time”.

32 M. Potocki, *Druga faza agonii*, „Nowa Europa Wschodnia” maj–sierpień 2022, nr 3-4, s. 91.

33 Wiktor Medwedczuk zorganizował na Ukrainie prorosyjską partię Za Życie. Był m.in. odpowiedzialny za organizację poparcia ludności cywilnej dla wkraczających wojsk okupacyjnych, na co otrzymywał z Moskwy środki finansowe. Po aresztowaniu został

Rosyjski wywiad wojskowy (GRU) nie potrafił skutecznie spenetrować wojsk, w tym dowództwa przeciwnika. Jego oceny Sił Zbrojnych Ukrainy opierały się na doświadczeniach z lat 2014–2015 i obserwacji jednostek obsadzających zamrożoną linię frontu w Donbasie. Nie rozumiał konsekwencji zmian organizacyjnych, szkoleniowych i umiejętności operacyjnych wyższych dowództw, w części wynikających z ukraińskiej współpracy z państwami Paktu Północnoatlantyckiego. Zapewne uspokajająco działała konstatacja, że pozyskiwane przez potencjalnego przeciwnika zachodnie uzbrojenie ma charakter defensywny. Interesujące jest, czy kierujący GRU adm. Igor Kostiukow dostrzegł konsekwencje zmian personalnych zachodzących na ukraińskich szczeblach kierowniczych i dowodzenia SZU oraz czy o swoich wnioskach poinformował prezydenta Putina. Nominację na szefa Głównego Zarządu Wywiadu Ministerstwa Obrony Ukrainy (HUR) w 2020 r. przyjął trzydziestoczteroletni płk Kyryło Budanow (od 2021 r. gen. brygady, od 2022 r. gen. major). W tym czasie do grona decydentów weszli stosunkowo młodzi generałowie urodzeni w latach siedemdziesiątych XX w., mający za sobą walki w Donbasie w latach 2014–2015. Stanowisko naczelnego dowódcy powierzono gen. Walerijowi Załużnemu, jego zastępcą został gen. Jewhen Mojsiuk, a szefem Sztabu Generalnego gen. Serhij Szaptala. Dowództwo wojsk Lądowych sprawował starszy od nich gen. Ołeksandr Syrski. Ministerstwem Obrony od listopada 2021 r. kierował były wicepremier i minister ds. terytoriów czasowo okupowanych Ołeksij Reznikow³⁴.

Gen. Załużny, na którym spoczęła odpowiedzialność za działania SZU, należy do wybitnych, nietuzinkowych operatorów. Studiował na kilku wojskowych i cywilnych uczelniach wyższych. Chrzest bojowy przeszedł w lipcu 2014 r. w Donbasie. Nie lekceważył przeciwnika. Cenił pisemny dorobek starszego o siedemnaście lat gen. Walerija Gierasimowa. Przeanalizował wszystko, co opublikował rosyjski generał. W wywiadzie nazwał Gierasimowa „najmądrzejszym z ludzi”. Był przekonany o nieuchronności rosyjskiej inwazji na dużą skalę. Przed agresją besztął podwładnych, niedostrzegających zagrożenia. Przekonywał, że stawką wojny stanie się nie przebieg granic, ale niepodległość ojczyzny. Zwie-

wymieniony za 200 ukraińskich jeńców, w tym 108 obrońców Mariupola z pułku Azow. Ojcem chrzestnym jego córki jest prezydent Putin.

34 O. Reznikow we wrześniu 2023 r. na żądanie prezydenta podał się do dymisji. Zastąpił go Rustem Umerow, z pochodzenia krymski Tatar.

rzył się dziennikarzowi: „Krzychałem na nich przez całą godzinę. Straciłem cierpliwość”³⁵.

W wyniku zmian, jakie przeszły po 2015 r. Siły Zbrojne Ukrainy według rankingu Global Firepower z początku 2022 r. zajęły dwudzieste drugie miejsce wśród ocenianych armii, trochę lepsze (o „dwa oczka”) od polskich³⁶. Ranking wyliczał, że Ukraina dysponuje co najmniej dwustu-tysięczną armią oraz pięćdziesięcioma tysiącami funkcjonariuszy i żołnierzy w organizacjach militarnych, przede wszystkim w Gwardii Narodowej, podległej Ministerstwu Spraw Wewnętrznych. Trzonem sił lądowych było 27 brygad. SZU posiadały około 2,6 tys. czołgów i ponad 12 tys. różnego rodzaju pojazdów mechanicznych, tylko w części zmodernizowanych. Nie wiemy ile z nich nie było zdolnych do działań w polu i posłużyło w charakterze części zamiennych. Nowoczesnych, początkowo produkowanych na eksport czołgów T-84 Opłot było w jednostkach pancernych zbyt mało. Licznie dominowały czołgi T-64 w wersjach T-64B i T-64BW. Zaprzestano produkcji czołgów T-72 i T-80, a kontrakt dla Pakistanu zrealizowano kani-balizując czołgi znajdujące się w rezerwie. Siły lądowe miały na wyposażeniu około 2 tys. różnych jednostek artyleryjskich, również w większości jeszcze radzieckiej konstrukcji, za mało armatohaubic dalekiego zasięgu. W siłach powietrznych znajdowało się prawdopodobnie jedynie ponad 100 samolotów i kilkadziesiąt (?) helikopterów uderzeniowych. Były to przede wszystkim oddziedziczone po radzieckich siłach zbrojnych różne wersje Su-27 oraz Mig-29. Na ewidencji marynarki wojennej w styczniu 2022 r. umieszczono 13 kutrów patrolowych, jeden stawiacz min oraz okręt flagowy „Ataman Sahajdaczny”. SZ FR, według Global Firepower druga armia świata, górowały nad ukraińskim przeciwnikiem ilością żołnierzy i uzbrojenia, ale nie, jak się okaże, umiejętnościami na polu walki.

Wojna, która rozpoczęła się nad ranem 24 lutego 2022 r. należy do klasycznych konfliktów zbrojnych, których celem jest pozbawienie suwerenności napadniętego państwa³⁷. Nie ma też charakteru regionalne-

35 Cyt. za O. Kowalska, *Zaluzny „wylacza ciemność”*, [w:] <https://ukrayina.pl/ukrayina/7,185830,28967336,naczelnzy-dowodca-ktory-wylacza-ciemnosc-najciekawsze-fakty.html> [dostęp 29.07.2023].

36 *Global Fire Power 2022*, [w:] https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.php?country_id=ukraine [dostęp 23.02.2022].

37 Przebieg działań w pierwszych miesiącach wojny, szczegółowo przedstawili P. Antonenko, S. Stępień, *Kalendarium rosyjskiej agresji na Ukrainę. Pierwsze 300 dni wojny*, [w:] *Wojna na Ukrainie. Kijów–Warszawa: analizy–refleksje–kalendarium*, red. S. Stępień, Warszawa 2022, s. 221-326.

go, jak to akcentuje Rosja. Jej pierwszym krokiem miało być podporządkowanie Kijowa. Kolejnym, wyraźnie i wielokrotnie artykułowanym przez prezydenta Putina i ministra Ławrowa, zmiana europejskiego porządku przez wyłączenie ze struktur wojskowych i częściowo politycznych NATO państw środkowej Europy oraz położonych nad Bałtykiem i Morzem Czarnym, a wcześniej bezpośrednio lub pośrednio należących do Związku Radzieckiego. W zależności od ostatecznych jej wyników ofiarami lub beneficjentami staną się poradzieckie republiki na Kaukazie i w Azji Centralnej. Toczy się równoległe z poczynaniami Moskwy w Syrii i w krajach środkowej Afryki, w których umieszczono rosyjskie najemne formacje. Wzmacnia wpływ Iranu na przebieg konfliktu na Bliskim Wschodzie. Przez polityczne i gospodarcze związki Rosji oraz Chińskiej Republiki Ludowej i Koreańskiej Ludowo-Demokratycznej Republiki wpływa na sytuację na Pacyfiku.

Inicjatywa operacyjna w pierwszych miesiącach wojny należała do Rosjan. Ponieśli jednak ciężką porażkę pod Kijowem. Nie zdołali zająć miast obwodowych: Czernihowa, Sum i Charkowa. Opanowali zaś prawie cały obwód ługański, pas wybrzeża Morza Azowskiego do Krymu oraz miasto obwodowe Chersoń, położone u ujścia Dniepru do Morza Czarnego. Zajęcie Mikołajowa, tym bardziej Odessy pozostało poza ich militarnymi możliwościami. Na początku kwietnia 2022 r. pod rosyjską okupacją znajdowało się ponad 21% ukraińskiego terytorium. Rosjanie dysponowali na nim, według amerykańskich ocen, 78 batalionowymi grupami taktycznymi. Po tygodniach ciężkich zmaganiach agresor, mimo swojej przewagi, nie rozbił i nie zniszczył żadnej z ukraińskich większych jednostek. Jego straty w ludziach przewyższały lub dorównywały ukraińskim, w sprzęcie były znacznie większe. Oddziały ulegały demoralizacji i zdarzały się wypadki odmowy wykonywania rozkazów nakazujących szturmowanie wrogich pozycji. Zapytany w drugiej połowie czerwca 2022 r. o wynik wojny były naczelny dowódca sił koalicyjnych w Iraku, potem wojsk amerykańskich w Afganistanie, a następnie szef CIA w latach 2011–2012 gen. David Petraeus powiedział, że postawiłby pieniądze na Ukraińców³⁸.

W wielu miejscowościach okupanci dopuścili się zbrodni wojennych, mordując, gwałcąc, rujnując infrastrukturę państwa, podpalając domo-

38 *Wojna na Ukrainie. Były szef CIA typuje, kto ma największe szanse na wygraną*, [w:] <https://nowiny.press/wojna-w-ukrainie-by%c2%b3y-szef-cia-typuje-kto-ma-najwieksze-szanse-na-wygran%c2%b1-wiadomo%c2%b6ci-ze-%c2%b6wiata/> [dostęp 10.07.2023]

stwa i rabując, uprowadzając dzieci. Na wyzwolanych terenach odnajdowano masowe i pojedyncze groby rozstrzelanych i torturowanych mieszkańców oraz jeńców. Wśród ofiar znalazł się śmiertelnie postrzelony pięćdziesięcioletni amerykański dziennikarz i reżyser filmów dokumentalnych Brent Renaud³⁹. Skrajną brutalność okupantów opisywały najważniejsze tytuły prasowe wychodzące w Europie i Stanach Zjednoczonych. Dziennikarze wyrażali zdziwienie brakiem reakcji na zachowanie żołnierzy ich przełożonych.

Sytuację na froncie zmieniła udana ukraińska kontrofensywa. Od jej pierwszego dnia 6 września do 11 września 2022 r. Ukraińcy odzyskali ponad 3 tys. km². Ukraińskie drony atakowały cele wojskowe i infrastrukturę komunikacyjną na Krymie, obszarach okupowanych i nawet w Rosji. Kolejne dni przynosząc w walkach obu stronom znaczące, porównywalne straty w ludziach i sprzęcie, wykazywały wyższość ukraińskich wojsk oraz operacyjnych i taktycznych umiejętności jej dowództw. W trudnym położeniu inwazyjnych wojsk, 10 października 2022 r. dowództwo nad nimi po gen. Aleksandrze Dwornikowie przejął gen. Siergiej Surowikin. Wcześniej, w 2017 i 2019 r. dowodził oddziałami w Syrii i zasłużył na przydomki „Generał Armagedon oraz rzeźnik z Syrii”. Brak sukcesów i liczne porażki spowodowały pozbawienie go 11 stycznia stanowiska. Zastąpił go szef Sztabu Generalnego Gierasimow, a Surowikinowi przypadło stanowisko jednego z trzech jego zastępców. Sukcesem gen. Surowikina okaże się zbudowanie kompleksu umocnień na ważnych odcinkach frontu, wzmocnionych przez pola minowe.

Do zwycięstw Siły Zbrojne Ukrainy zaliczyły wyzwolenie 11 listopada Chersonia. Okupant, zapewne na osobiste polecenie Władimira Putina, zabrał ze sobą szczątki księcia Gieorgija Potiomkina⁴⁰, spoczywające w soborze św. Katarzyny w tym mieście. W kolejnych dwóch dniach Ukraińcy wyzwolili około 4,5 tys. km² ze 179 miejscowościami. 14 listopada odwiedził Chersoń prezydent Zełenski. W przemówieniu skierowanym do mieszkańców, między innymi podziękował zachodnim sojuszni-

39 List kondolencyjny do rodziny dziennikarza wysłał prezydent Wołodymyr Zełenski, dziękując Renaudowi za ofiarę życia podczas wypełniania misji na Ukrainie. *Remembering Brent Renaud—Arkansas Time*, [w:] <https://arktimes.com/arkansas-blog/2022/03/16/remembering-brent-renaud-a-fearless-journalist-who-focused-his-camera-on-vulnerable-people-around-the-world> [dostęp 16.06.2023].

40 Grigorij Potiomkin (1739–1791), faworyt cesarzowej Katarzyny Wielkiej, organizator guberni taurydzkiej, feldmarszałek i wódz w wojnie z Turcją, rozpoczętej w 1787 r., książę Taurydzki i książę Świętego Cesarstwa Rzymskiego.

kom wspominając, jak wielkie znaczenie ma pomoc w uzbrojeniu, w tym dostarczane systemy artylerii raketowej HIMARS. Wyraził wdzięczność ukraińskim żołnierzom i cywilnym mieszkańcom zachowującym wierność swojemu państwu. Prezydent dostrzega konieczność pozyskania zaufania także osób żyjących na okupowanych ziemiach, uwiedzionych przez rosyjskie przekazy propagandowe. A problem integracji wymaga delikatności, już tylko z tego powodu, że rodziny żyjące na okupowanych obszarach oddały swoich mężczyzn do jednostek walczących w SZU. „Oni też umierają”, – zauważył ze współczuciem Zełenski⁴¹.

W odpowiedzi na porażki ponoszone na lądzie Rosjanie z większą intensywnością bombardowali oraz ostrzeliwali artylerią lufową i raketową ośrodki miejskie. Ataki na miasta z końca drugiej dekady listopada 2022 r. okazały się szczególnie niszczące. Ich ofiarami była przede wszystkim ludność cywilna. 15 listopada premier Denys Szmychal potwierdził, że około 100 rosyjskich rakiet czasowo wyłączyło z pracy prawie 50% ukraińskiego systemu energetycznego⁴². W pewnym uproszczeniu możemy przyjąć, że ukraińskie akcje zaczepne koncentrowały swoje cele na Zaporozżu, rosyjskie szukały korzystnych rozstrzygnięć w obwodzie donieckim. Taki rozwój wydarzeń podpowiadał, jakie operacje szykują w przyszłym roku obaj przeciwnicy.

Po stracie Chersonia rosyjskie dowództwo poświęciło uwagę działaniom w Donbasie. W listopadzie Rosjanie rozpoczęli serię ataków na Pawliwkę i oddalony o około 3 km na południowy zachód Wuhłedar, mający znaczenie dla utrzymania spójności dużego odcinka ukraińskiego frontu. Putin i gen. Gierasimow naciskali na dowodzącego wojskami zgrupowania Wschód (co najmniej 5 armii i jeden korpus) gen. Rustama Muradowa aby możliwie szybko zajął Pawliwkę i przebił się przez Wuhłedar. Kolejne natarcia, przynosiły rosyjskim oddziałom porażki⁴³. Masakrowała je ukraińska artyleria, której pociski osiągały wozy wroga już na pozycjach wyjściowych, potem w trakcie ataku i w końcu na zajętych stanowiskach. W trakcie bitwy obie strony ściągały w ten rejon

41 S. Shuster, op.cit., s. 23-24; A. Wilk, P. Żochowski, *Chersoń pod kontrolą Ukrainy. 263. dzień wojny*, [w:] <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2022-11-14/cherson-pod-kontrola-ukrainy-263-dzien-wojny> [dostęp 12.07.2023].

42 P. Pytlak, *Blackout na Ukrainie. Połowa sieci energetycznych przestała działać w wyniku rosyjskich ataków*, [w:] <https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114881,29158038,blackout-w-ukrainie-polowa-sieci-energetycznych-przestala-dzialac.html> [dostęp 11.01.2023].

43 Rosyjska 155. Brygada Piechoty Morskiej Gwardii w ciągu czterech dni straciła kilkuset żołnierzy oraz około 50% sprzętu.

kolejne jednostki. W znaczącym zakresie urosła siła ukraińskiej artylerii, między innymi dzięki sprowadzeniu haubic Caesar. Odpowiadając na działania rosyjskich śmigłowców Mi-28 i Ka-52 wzmocniono obronę przeciwlotniczą. Walczący wykorzystywali drony zarówno do akcji obserwacyjnej jak ataków. Ukraińskie i rosyjskie straty, przy braku postępów terytorialnych, wzrosły do trudnego do zaakceptowania poziomu. Z równie bezprecedensową zaciekłością toczyły się walki o Bachmut⁴⁴. Dziennikarze zmagania o to miasto oraz pobliskie miejscowości, w tym położoną 9 km na południowy zachód wieś Kliszczijiwkę oraz 20 km na północ miasto Sołedar przyrównywali do bitwy o Verdun⁴⁵.

Gen. Muradow pod koniec marca stracił swoje stanowisko. Jedno z rosyjskich źródeł informacyjnych, kojarzonych z armią, stwierdzało wprost:

Muradow został zawieszony, ponieważ był szalonym idiotą, który potrafił rozkazać żołnierzom, by szli na pewną śmierć⁴⁶.

Niebagatelne okazały się również błędy ukraińskich dowództw i związane z nimi dramaty żołnierzy. Na jednym z nagrań wykonanym telefonem komórkowym, ukraiński oficer na skraju płaczu mówił o losie swojego oddziału, braku wsparcia i swojej samowolnej decyzji opuszczenia powierzonego mu stanowiska⁴⁷.

Postawa Ukrainy, jej politycznych i intelektualnych elit, szerokich warstw społeczeństwa i przede wszystkim SZU zmieniły postrzeganie obu przeciwników przez przywódców Stanów Zjednoczonych i pozostałych państw Pak-

44 Do 2016 r. Bachmut nosił nazwę Artemiwiśk. Wiosną 2014 r. znalazł się on w granicach Donieckiej Republiki Ludowej. Został wyzwolony latem 2014 r. w wyniku działań ofensywnych w ramach ATO. W pierwszych tygodniach 2023 r. Bachmut i Kliszczijiwkę ponownie zdobyli Rosjanie.

45 Bitwę pod Verdun toczyły francuskie i niemieckie wojska od około końca lutego do połowy grudnia 1916 r. Poległo w niej, odniosło rany lub trafiło do niewoli około 360 tys. francuskich i 337 tys. niemieckich żołnierzy. Nie przyniosła zmian w przebiegu frontu.

46 P. Kozłowski, *General Muradow odpowiedzialny za klęskę Rosji zdymisjonowany „był szalonym idiotą”*, [w:] <https://www.google.com/search?client=firefox-b-d&sxsrf=AB5stBgvr0t-KvPuNFNjWMXtHBX5iY4HMhA:1689763843985&q=Genera%C5%82+Muradow+odpowiedzialny+za+kl%C4%99sk%C4%99+Rosji+zdymisjonowany.+%E2%80%9Eby%C5%82+szalonym+idiot%C4%85%E2%80%9D&spell=1&sa=X&ved=2ahUKewj157LtzJqA-AxUfhf0HHRVxAJ8QBSgAegQICRAB&biw=1047&bih=493&dpr=1.3> [dostęp 19.07.2023].

47 M. Kucharczyk, *Rosyjskie wojska piechoty morskiej wpadły do piekła. Wyszli nie liczni. Co się zdarzyło w Pawliwce?*, [w:] <https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114881,29123312,z-dwoch-doborowych-brygad-rosjan-mialy-zostac-szczatki-burza.html> [dostęp 27.06.2023].

tu Północnego. Spekulacje, między innymi CIA, że Kreml zmusi do kapitulacji ukraińskie naczelne instytucje państwowe i rozpocznie okupację całego lub wybranych przez siebie obszarów Ukrainy okazały się nietrafione. Kanclerz Olaf Scholz i prezydent Emanuel Macron na początku marca 2022 r., podczas rozmów telefonicznych z rosyjskim prezydentem, mogli wystąpić w roli obrońców pokoju w Europie, a nie tylko Ukrainy, której siły zbrojne radziły sobie na froncie. Zachodni przywódcy dysponowali poparciem swoich społeczeństw udzielanym ich polityce wobec Ukrainy, które byłoby daleko mniejsze po upadku Kijowa. W pierwszym okresie wojny wizyty zagranicznych przywódców w Kijowie między innymi wielokrotnie Borisa Johnsona, Andrzeja Dudy i 20 lutego 2023 r. Joe Bidena kreowały wizerunek solidarności Zachodu z Ukrainą. Amerykańskie bezpośrednie wsparcie w uzbrojeniu, amunicji i sprzęcie wojskowym, kluczowe dla Ukrainy, od początku wojny do połowy lutego 2023 r. zostało ustalone na wysokości 44,2 mld dolarów. Stany Zjednoczone przekazały też 13 mld dolarów pomocy ekonomicznej i prawie 2 mld dolarów pomocy humanitarnej⁴⁸. Całkowita pomoc Niemiec od początku wojny do połowy stycznia 2023 r. wyniosła ponad 13 mld euro (0,36% PKB tego kraju), Francji ponad 7 mld euro (0,31% PKB), a Polski ponad 5 mld euro (0,88% PKB). Zdecydowanie mniejsze koszty bezwzględne poniosły Łotwa i Estonia, ale ich wysiłek materialny okazał się większy, w przypadku pierwszego kraju sięgał 1,19% PKB, drugiego 1,30% PKB⁴⁹. Pod koniec września 2022 r. 74% procent ankietowanych obywateli Niemiec wyrażało poparcie dla Ukrainy, wiedząc o wysokim wzroście kosztów gazu. Wcześniej, w lipcu takie zachowanie zadeklarowało 70% pytanym. Zmalała liczba mieszkańców Stanów Zjednoczonych obawiających się następstw konfliktu zbrojnego z Rosją, z 49% w maju do 32% ankietowanych we wrześniu⁵⁰.

Z czasem, w drugiej połowie 2023 r. militarne i materialne poparcie dla Kijowa udzielane przez świat euroatlantycki zaczęło się kurczyć. Na początku października już tylko 41% Amerykanów opowiedziało się za przekazywaniem broni i amunicji Ukrainie. 35% było odmiennego zdania⁵¹.

48 M. Piotrowski, *Amerykańskie wsparcie dla Ukrainy w rok od rosyjskiej inwazji*, [w:] <https://www.pism.pl/publikacje/amerykanskie-wsparcie-dla-ukrainy-w-rok-od-rosyjskiej-inwazji> [dostęp 19.05.2023]

49 *Europe's new balance of power. Tilting east*, „The Economist” 4TH-10TH Marth 2023, s. 18.

50 *Briefing The war in Ukraine. Putin at bay*, „The Economist” 8TH October 2022, s. 23.

51 *Sondaż: w USA spada poparcie dla przekazywania broni Ukrainie*, [w:] <https://dorzeczy.pl/sondaz/488874/sondaz-w-usa-spada-poparcie-dla-dostaw-broni-na-ukraine.html> [dostęp 12.11.2023].

Z wyraźnie większym krytycyzmem spotyka się prezydent Zełenski, przekonujący zachodnią opinię publiczną o zasadności walki Ukrainy o przywrócenie pełnej integralności terytorium swojego państwa, w tym oswożenia spod okupacji Krymu. Zmiany w odbiorze Ukrainy walczącej z Rosją skomentował w Warszawie w maju 2023 r. amerykański politolog i polityk, były doradca sekretarza stanu w administracji prezydenta Geорга Busha Condoleezy Rice, prof. Elliot A. Cohen:

Wiele osób, w tym członkowie mojego rządu, wypowiada się niejednoznacznie na temat zwycięstwa na Ukrainie. Mówią na przykład, żeby doprowadzić Ukrainę do możliwie najlepszej pozycji w negocjacjach⁵².

Kwestia pomocy militarnej dla Ukrainy stała się kluczową. Jej rozmiary są uzgadniane na konferencjach w amerykańskiej bazie w Ramstein w Niemczech oraz gmachu kwatery głównej NATO w Brukseli. Spotkaniom odbywającym się od 26 kwietnia 2022 r. przewodniczy amerykański sekretarz obrony Lloyd Austin. Biorą w nich udział reprezentanci ponad pięćdziesięciu państw (Ukraine Defense Contact Group, UDCG). Dyskusje toczą się nad zobowiązaniami dotyczącymi dostarczenia SZU konkretnych rodzajów broni pancernej i artyleryjskiej, samolotów i śmigłowców, także amunicji i medykamentów. Sukcesem Ukrainy jest między innymi zobowiązanie przekazania jej samolotów F-16, czołgów M1 Abrams i najnowszych technologii informacyjnych⁵³. Uczestnicy konferencji poruszają również problemy polityczne wynikające z toczącej się wojny. Rozważają na ile pomoc udzielana Ukrainie wzmocni wrogość Rosji wobec NATO. W styczniu 2023 r. niemiecka delegacja wyraziła obawy, że Rosja może uznać przekazywanie jej przeciwnikowi uzbrojenia za *casus belli*. Natomiast 19 września na 15. spotkaniu UDCG Austin poinformował, że w ciągu kilku miesięcy Rosjanie atakując ukraińską infrastrukturę i porty zniszczyli 280 tys. ton zboża, ilość którą można przez pół roku wykarmić 10,5 miliona ludzi⁵⁴.

52 E. A. Cohen, *Porażka Rosji: jak można do niej doprowadzić i jak może wyglądać*, „Polski Przegląd Dyplomatyczny” 2023, nr 3 (94), s. 20.

53 Niektóre z zobowiązań wobec Ukrainy są realizowane z opóźnieniem, nie zawsze w takim wymiarze, jak to ustalono.

54 „*To poświęcenie w imię naszych wspólnych wartości*”. *Spotkanie w sprawie pomocy Ukrainie w bazie Ramstein*, [w:] <https://wojna.co.pl/to-poswiecenie-w-imie-naszyc-wspolnych-wartosci-spotkanie-w-sprawie-pomocy-ukrainie-w-bazie-ramste-3774007.html> [dostęp 14.10.2023].

Bezpośrednie wsparcie Ukrainy udzielane przez Zachód nie wyczerpuje listy porażek i obaw Moskwy. Finlandia zakończyła proces akcesyjny do Paktu Północnoatlantyckiego a Szwecja zbliża się do członkostwa. Na razie utrzymuje status państwa goszczącego, czyli gotowego do przyjęcia sił zbrojnych NATO. Szczyt Sojuszu w Wilnie 11–12 lipca 2023 r. wskazał Rosji, że państwa członkowskie wdrażają struktury i działania obronne, na wzór tych z czasów zimnej wojny. W miejsce Komisji Ukraina–NATO powołano Radę Ukraina–NATO o większych kompetencjach i prostszym trybie zwoływania. Jednak dla Kijowa wileński szczyt okazał się rozczarowującym doświadczeniem. Nie otrzymała zaproszenia do NATO, nawet nie wyznaczono procedur do tego zmierzających. Zełenski skomentował, że już nadanie statusu kraju kandydującego zmienia położenie jego państwa w środowisku międzynarodowym i jest ostrzeżeniem dla Rosji. Zadośćuczynieniem dla Ukrainy stało się podpisanie 13 lipca przez państwa G7⁵⁵ porozumienia w kwestiach jej bezpieczeństwa. Jest to pierwszy dokument tej grupy o wyraźnie wojskowo–politycznym charakterze. Zapewnia on Kijowowi dostęp do informacji wywiadowczych, narzędzi obrony przed atakami cybernetycznymi oraz zwiększenie dostaw broni. Grupa G7 zadeklarowała wsparcie północnoatlantyckich aspiracji Kijowa. Kwestię pomocy dla Ukrainy, jeden z kilku problemów, państwa G7 omawiały także na szczycie 19–21 maja 2023 r. w Hiroszynie.

Pozycja krajów wschodniej flanki Paktu Północnoatlantyckiego uległa wzmocnieniu. W pierwszych tygodniach 2022 r. zwiększyła się amerykańska obecność w Polsce oraz Rumunii. Po przetrzuceniu w lutym do Polski kolejnych amerykańskich oddziałów, głównie z elitarniej 82. Dywizji Powietrznodesantowej, na naszym terytorium przebywało ponad 10 tys. amerykańskich żołnierzy. Dodatkowo 10 lutego 2022 r. do Polski przetransportowano 350 żołnierzy z 45. Royal Marine Commando, którzy dołączyli do wcześniej rozlokowanych w naszym kraju około 100 brytyjskich żołnierzy. Lotnisko w Jasionce pod Rzeszowem stało się głównym ośrodkiem tranzytowym dla broni i amunicji przekazywanej Ukrainie⁵⁶. Wiele wskazuje na to, że Sojusz przygotował się do przeniesienia na swoją wschodnią flankę, jeśli zajdzie taka konieczność, 40 tys. sił szyb-

55 Stany Zjednoczone, Wielka Brytania, Francja, Niemcy, Włochy, Japonia i Kanada oraz na specjalnych warunkach Unia Europejska.

56 Obszerny reportaż z odnoszący się do amerykańskiej i brytyjskiej pomocy przechodzącej przez nasz kraj w pierwszych tygodniach wojny zamieścił amerykański tygodnik „Time”. S. Shuster, *The Lifeline*, „Time” 11-18 April 2022, s. 36-42.

kiego reagowania. Państwa Paktu zwiększyły wydatki na cele obronne, Polska w 2023 r. do wysokości 4,2% swojego PKB.

Należy jednak zauważyć, że mimo solidarności Unii Europejskiej wobec problemów wywołanych przez rosyjską agresję, ich postrzeganie przez starą Unię i państwa tzw. bukaresztańskiej dziewiątki (Estonia, Łotwa, Litwa, Polska, Czechy, Słowacja, Węgry, Rumunia i Bułgaria) zaczyna się delikatnie rozchodzić. Z punktu widzenia Dublina, Rzymu, Paryża czy Berlina należy poświęcić więcej uwagi wewnętrznym problemom, między innymi stwarzanym przez Brexit, funkcjonowanie strefy euro, nielegalną emigrację z Afryki i Azji, także przestrzeganie unijnych standardów prawnych i społecznych (kwestia pozycji w społeczeństwie osób LGBTQ+ i mniejszości narodowych). W październiku 2023 r. Stany Zjednoczone i europejskie środowisko zaskoczył konflikt na Bliskim Wschodzie, wywołany atakiem bojowników Hamasu na Izrael i odpowiedź Izraela wobec Gazy. Bukaresztańska dziewiątka, choć członkowie tego klubu różnią się w określaniu stosunku do Rosji (wyróżniają się tutaj Węgry oraz Słowacja po zwycięstwie 30 września 2023 r. w wyborach parlamentarnych narodowo-lewicowej partii Smer⁵⁷) nadal czują zagrożenie generowane przez rosyjskie imperialne aspiracje.

Wiele też zmienia w postrzeganiu konfliktu ukraińsko-rosyjskiego i na Bliskim Wschodzie zbliżające się prezydenckie wybory w Stanach Zjednoczonych i ich personalny rezultat. Trudno przewidzieć jakie zobowiązania w kwestii polityki zagranicznej w toku kampanii podejmie Joe Biden i jego rywal, republikański kandydat. Jesienią 2023 r. Stany Zjednoczone stanęły przed problemem jak pogodzić materialne i polityczne wsparcie dla Ukrainy z podobnym dla Izraela, zaatakowanego przez Hamas. Waszyngton weźmie pod uwagę, że powstrzymanie konfliktu izraelsko-palestyńskiego przed rozlaniem się na cały Bliski Wschód będzie wymagało współpracy z obecną na nim Rosją.

Kreml dostrzega przynajmniej część negatywnych konsekwencji rozpoczętej przez siebie agresji. Jego ocena sytuacji międzynarodowej jest bliska radzieckiemu postrzeganiu zewnętrznego świata, uważnego za wrogi i skłonny do konfrontacji. Ta wrogość ma wynikać z samej natury wolnorynkowych (kapitalistycznych), liberalnych i przepojonych egoizmem idei, będących podstawą konstrukcji państw Zachodu i ich społeczeństw.

57 Jesienią 2023 r. 51% Słowaków uważało, że wojnę sprowokowały państwa obszaru euroatlantyckiego lub Ukraińcy represjonując rosyjskojęzycznych współobywateli, a 40% uważa rosyjską agresję za przejaw imperializmu. *Guess who's back*, „The Economist” 7TH October 2023, s. 21.

czeństw. 21 lutego 2023 r. (364 dzień inwazji) prezydent Putin wygłosił orędzie skierowane do obywateli Federacji Rosyjskiej oraz pośrednio do międzynarodowej opinii publicznej. Winą za wojnę toczoną na Ukrainie obarczył państwa Zachodu, które przekształciły lokalny konflikt w globalny, zamierzając narzucić światu hegemonię oraz ideologię sprzeczną z tradycyjnymi wartościami moralnymi. Ich celem jest zadanie Rosji „strategicznej porażki”, w konsekwencji zamierzają „skończyć Rosję”⁵⁸. Putin i Ławrow w publicznych wystąpieniach dowodzili, że nakładane na Rosję sankcje przypominają wypowiedzenie wojny, choć 21 lutego 2023 r. Kreml potwierdził spadek PKB Federacji Rosyjskiej jedynie o 2,1%. Jednocześnie Putin oraz rosyjscy politycy i dziennikarze wielokrotnie publicznie sugerowali, że rozmiar wojskowej pomocy udzielanej Ukrainie stawia NATO na pozycji biorącego udział w wojnie.

Na rozmowy pokojowe w czerwcu w Kopenhadze, na początku sierpnia w Dżeddzie (Dżuddzie) i październiku 2023 r. na Malcie nie zaproszono Rosji. Uczestniczyli w nich średniego szczebla politycy (specjaliści ds. bezpieczeństwa i polityki zagranicznej) z kilkudziesięciu państw. W Dżeddzie reprezentowali 42, a na Malcie już 66 krajów. Celem trzech konferencji było doprowadzenie do porozumienia państw, w tym Globalnego Południa (Global South), umożliwiającego izolację agresora i zmuszenie go do negocjacji z Ukrainą bez warunków wstępnych. Jako punkt wyjścia do negocjacji rozważano ukraiński plan pokojowy. Zawiera on postulaty: wycofanie się Rosji ze wszystkim okupowanych terytoriów (w tym Krymu), wypłaty reparacji wojennych oraz pociągnięcie do odpowiedzialności karnej zbrodniarzy wojennych. Szczyt w Dżeddzie okazał się świadectwem poparcia Arabii Saudyjskiej i następcy jej tronu Muhammada bin Salmana dla Ukrainy. Wcześniej saudyjski polityk zaprosił Wołodymyra Zełenskigo na szczyt Ligi Arabskiej w połowie maja. Do składu ukraińskiej delegacji prezydent zaprosił lidera krymskich Tatarów Mustafę Dżemilewa aby ten przypomniiał, że większość osób represjonowanych przez okupantów na półwyspie to muzułmanie⁵⁹.

58 M. Domańska, I. Wiśniewska, W. Radkiewicz, współpraca M. Menkiszak, *Orędzie Putina: próba jednoczenia Rosjan i szantaż wobec Zachodu*, [w:] <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2023-02-21/oredzie-putina-proba-jednoczenia-rosjan-i-szantaż-wobec-zachodu> [dostęp 11.03.2023].

59 W. Repetowicz, *Znaczenie konferencji pokojowej w Dżeddzie*, [w:] <https://defence24.pl/geopolityka/znaczenie-konferencji-pokojowej-w-dzeddzie>, [dostęp 10.09.2023]; PAP, *Zełenski do liderów Państw Arabskich*, [w:] <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C1574494%2Czeleński-do-liderów-ligi-panstw-arabskich-wiekszość-represjonowanych-na> [dostęp 10.09.2023].

Wartościowymi partnerami Rosji, zapobiegającymi jej izolacji w środowisku międzynarodowym pozostają Chiny, Indie i Iran. Natomiast pogłębienie partnerstwa z Koreańską Republiką Ludowo-Demokratyczną, bardziej kompromituje Moskwę niż wzmacnia jej międzynarodową pozycję. Jest spowodowane zainteresowaniem SZ FR zasobami koreańskich magazynów amunicji. Być może za pośrednictwem KRLD rząd Chin transferuje do Rosji uzbrojenie i nowoczesną technologię związaną z przemysłem zbrojeniowym. We wrześniu 2023 r. Putin spotkał się z koreańskim przywódcą na Kosmodromie Wostocznyj w obwodzie amurskim. Z wydanego komunikatu wynika, że rozmawiano o dwustronnych stosunkach, także o technologii raketowej. Przy okazji rzecznik prasowy prezydenta Dmitrij Pieskow zdementował informację o rozmieszczeniu około tysiąca koreańskich żołnierzy przy granicy z Ukrainą⁶⁰. Podczas spotkania nie podjęto rozmów nad umową o wojskowym charakterze, zobowiązującą KRLD do przekazania Rosji amunicji czy uzbrojenia. Na tydzień przed wizytą Kim Dzong Una w Rosji, Waszyngton zapowiedział poszerzenie sankcji już obejmujących Korę Północną, po zawarciu takiej umowy⁶¹.

Pekin zaskoczyły klęski poniesione przez Siły Zbrojne FR na Ukrainie, utrata przez Moskwę europejskich partnerów gospodarczych, wydanie w marcu 2023 r. przez Międzynarodowy Trybunał Karny (MTK) nakazu aresztowania Putina za zbrodnie wojenne⁶². Wprawdzie wzrosła rola Chin na posowieckim obszarze centralnej Azji, Bliskim Wschodzie i Afryce, ale jednocześnie tracą w słabnącej Rosji oparcie dla swojej polityki na Pacyfiku, w tym wobec Tajwanu. Xi Jinping unika jednoznacznego potępienia rosyjskiej agresji, koncentrując wysiłek na formułowaniu planu pokojowego. Nie nakłada na Rosję obowiązku wyjścia z okupowanych terytoriów ukraińskiego państwa, ale poszanowania jego suwe-

60 *September 13, 2023 Russia-Ukraine news*, [w:] <https://edition.cnn.com/europe/live-news/russia-ukraine-war-news-09-13-23/index.html> [dostęp 2.10.2023]; *O czym Kim Dzong Un rozmawiał z Władimirem Putinem?*, [w:] <https://www.rp.pl/dyplomacja/art39102151-o-czym-kim-dzong-un-rozmawial-z-wladimirem-putinem> [dostęp 2.10.2023].

61 H. Ellyatt, H. Ward-Glenton, *Kim and Putin talks end after two hours, leaders hail alliance stretching back two Cold War area*, [w:] <https://www.cnn.com/2023/09/13/ukraine-war-live-updates-latest-news-on-russia-and-the-war-in-ukraine.html> [dostęp 2.10.2023].

62 Postanowienie MTK skrytykował rzecznik chińskiego MSZ. Oceniał, że Trybunał powinien „zachować obiektywne i bezstronne stanowisko. [...] respektować immunitet głów państw od jurysdykcji na mocy prawa międzynarodowego”. Cyt. za *Chiny o nakazie aresztowania Putina: MTK powinien unikać „podwójnych standardów*, [w:] <https://www.rp.pl/polityka/art38155651-chiny-o-nakazie-aresztowania-putina-mtk-powinien-unikac-podwojnych-standardow> [dostęp 14.05.2023].

renności. Wzywa do zawieszenia broni, likwidacji sankcji politycznych i gospodarczych, w praktyce dotyczących przede wszystkim Federację Rosyjską. Motywuje ten ostatni warunek, nie bez słuszności, tym, że stosowanie ekonomicznych represji dewastuje światową gospodarkę. Szczególnie negatywnie wpływa na kraje Globalnego Południa, które muszą radzić sobie z niedostatkiem żywności na światowych rynkach i rosnącymi cenami⁶³. Chiński plan pokojowy pośrednio wskazuje na Stany Zjednoczone jako mocarstwo zainteresowane wojną i Pakt Północnoatlantyki w roli jego narzędzia. Propozycja Pekinu nie uzyskała, co oczywiste, poparcia rządów Unii Europejskiej i amerykańskiej administracji. Ale tworzy na przyszłość przesłanki dla aktywności polityków z przestrzeni euroatlantyckiej, niechętnych wspieraniu Ukrainy materiałami wojennymi i środkami finansowymi. Jednocześnie inicjatywa Chin uprawomocnia wnioski, że wahają się co do pozycji, jakie powinny zajmować: mediatora w zbrojnym konflikcie czy sojusznika Rosji?

Stosunki między Rosją a Chinami powoli ale wyraźnie zmieniają się. Moskwa z pozycji partnera zsuwa się do roli niezgrabnego podopiecznego, krępującego poczynania Państwa Środka w międzynarodowym środowisku. Swoją wymowę ma fakt, że podczas marcowej wizyty prezydenta Xi Jinpinga w 2023 r. w Moskwie, gość odmówił sfinalizowania umowy pozwalającej uruchomić pełną moc gazociągu Siła Syberii 2⁶⁴. Chiny nie zgodziły się też na zawarcie umowy wojskowej, zapewniającej SZ FR dostawy uzbrojenia i amunicji. Chiński przywódca ostrzegł Putina przed używaniem retoryki posługującej się groźbą wykorzystania broni jądrowej⁶⁵. Część postulatów zawartych w chińskim planie pokojowym Xi Jinping powtórzył na X Forum Pasa i Szlaku na rzecz Współpracy Międzynarodowej w Pekinie 18–19 października 2023 r. Wskazał na sprzeciw Chin wobec „jednostronnych sankcji” i „przymusu ekonomicznego” wywieranego na Rosję. Oskarżył Stany Zjednoczone o konstruowanie światowego ładu, w którym znajdzie dla siebie miejsce hegemon. Zaproszonego na Forum rosyjskiego prezydenta traktowano

63 I. Bremmer, *China's fraught plan to end the war in Ukraine*, „Time” 13/20 March 2023, s. 23.

64 W grudniu 2019 r. otwarto w obecności prezydentów Rosji i Chin gazociąg Siła Syberii, mający wg kontraktu przesyłać 38 mld m³ gazu rocznie od 2025 r. Olbrzymie koszty budowy poniesione przez Gazprom (55–70 mld \$) i niskie ceny surowca wynegocjowane przez chińskiego odbiorcę ograniczają rentowność przedsięwzięcia.

65 *Przywódca Chin ostrzegł Putina przed użyciem broni nuklearnej*, [w:] <https://www.money.pl/gospodarka/wojna-przywodca-chin-ostrezgl-putina-przed-uzyciem-broni-nuklearnej-6916306244844320a.html> [dostęp 15.07.2023].

z szacunkiem, pozwalając mu wygłosić przemówienie bezpośrednio po Xi Jinpingu. Ale Chiny nie zawarły z Rosją żadnej umowy bezpośrednio wzmacniającej jej potencjał militarny, wyczerpany wojnami na Ukrainie i w Syrii. Co bardziej złośliwi dziennikarze zastanawiali się, czy chiński przywódca widzi w Putinie młodszego brata czy ulubionego wasala. Xi Jinping już wcześniej dyskretnie, z finezją charakterystyczną dla klasycznej chińskiej dyplomacji, dał znać o swoim rozczarowaniu. Nie wysłał w październiku 2022 r. życzeń rosyjskiemu prezydentowi z okazji jego siedemdziesięciolecia urodzin. Wyraził zgodę aby w nowych kartograficznych publikacjach miejscowości na rosyjskim Dalekim Wschodzie, do których Chińczycy roszczą sobie pretensje, wróciły do starych nazw. I tak Władywostok stał się Haishenwai. Chińscy przedsiębiorcy wspierani przez swoje państwo powoli, ale systematycznie przejmują inwestycje na Syberii oraz w poradzieckich azjatyckich republikach.

Moskwa godzi się z atrofią wpływu na kształtowanie sytuacji w Azji Centralnej. Nie posiada politycznych i wojskowych narzędzi pozwalających na przerwanie konfliktu zbrojnego między Armenią a Azerbejdżanem, wznowionego przez Baku we wrześniu 2022 r. W ciągu roku Ormianie utracili Górską Republikę Karabachu (Arcach) i zostali zmuszeni do obrony granic swojego państwa⁶⁶. Putin nie zareagował, choć Rosja i Armenia należą do Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym. Wziął pod uwagę stanowisko azerskiego sojusznika Turcji i samego Azerbejdżanu. Wywołał tym rozczarowanie ormiańskiego społeczeństwa i polityków, dotychczas uważających Rosję za sojusznika i historycznego obrońcę przed muzułmańskimi roszczeniami terytorialnymi⁶⁷. Przez stolicę i większe miasta przetoczyły się antyrosyjskie manifestacje. Pod koniec marca 2023 r. Sąd Konstytucyjny Armenii uznał, że statut Międzynarodowego Trybunału Karnego nie koliduje z ustawą zasadniczą jego kraju, a to otworzyło drogę do jego ratyfikacji przez parlament jesienią tego roku. Tym samym Erewań przyjął na siebie zobowiązanie aresztowania rosyjskiego prezydenta, o ile znajdzie się na terytorium Armenii. W 2023 r. Moskwa pogodziła się również z obecnością w tym rejonie Iranu, gospodarczo i politycznie wspierającego Armenię⁶⁸.

66 Arcach – separatystyczne ormiańskie państwo powstałe na terenie Azerbejdżanu, istniejące w latach 1991-2023.

67 Azerowie są muzułmanami, w większości szyitami.

68 Interesująco: A. Strzemżalska, *Sąsiedzkie granie, czyli o interesach Iranu na Kaukazie*, „Nowa Europa Wschodnia” 2023, nr 3, s. 38 i n.

Rosyjska agresja mocno dotyka państwa Afryki, wygrzebuje się z zapaści spowodowanej przez pandemię covidu. Państwa Globalnego Południa, w tym tzw. gospodarek wschodzących, nie podejmą zachodnich sankcji wymierzonych w Rosję. Nie poświęcą gospodarczych i politycznych interesów dla obrony międzynarodowego, w tym europejskiego porządku. Rządy i społeczeństwa nie postrzegają Rosji i Chin w kategoriach neokolonialistów i grabieżców, z powodów historycznych rezerwują je dla państw europejskich i Stanów Zjednoczonych. Przy tym Moskwa i Pekin unikają cenzurowania reżimów, z którymi współpracują, jak również wytykania im łamania praw człowieka czy utrzymywania systemowej korupcji. Powołują się na zasadę nieingerowania w wewnętrzne problemy innych krajów. W ostatnich kilkunastu miesiącach m.in. Siergiej Ławrow aktywnie promował w Afryce politykę Federacji Rosyjskiej i *specjalną operację wojskową*. Odwiedził między innymi Angolę, Erytreę, Eswatini (dawniej Suazi), Republikę Południowej Afryki, Etiopię, Wybrzeże Kości Słoniowej, Kongo, Ugandę oraz kilka państw arabskich. Grupa Wagnera zaznacza swoją obecność w Mali, Burkina Faso, na Madagaskarze, w Republice Środkowej Afryki i Libii, przyczyniając się do utrzymania władzy przez polityków dogadujących się z Rosją. Obecność najemników rekompensuje niski poziom rosyjskich bezpośrednich inwestycji, stanowiących około 1% dokonywanych na Czarnym Kontynencie⁶⁹. Dla kruchych i niepopularnych rządów, borykających się z politycznymi i uzbrojonymi opozycjonistami, wsparcie znających swoje rzemiosło najemników i dostawy sprzętu wojskowego ma większą wartość niż pomoc gospodarcza i humanitarna. W niektórych afrykańskich państwach żołnierzom Grupy Wagnera wystawiono pomniki, m.in. monumentalny w stolicy Republiki Środkowoafrykańskiej w Bangi. Na bazarach krajów Czarnej Afryki można kupić koszulki, kubki i inne drobiazgi z symboliką i hasłami odnoszącymi się do wagnerowców.

Pod koniec 2023 r. możemy sformułować dwie opinie. Wojna na Ukrainie nie ma już zasięgu jedynie regionalnego i jednocześnie pozostaje daleka od zakończenia. Wpływa i będzie wpływała na stosunki polityczne i gospodarcze w globalnym wymiarze. Oba państwa artykułują oczekiwania nie do przyjęcia przez rząd i społeczeństwo przeciwnika. Jednocześnie mocno brzmią konstatacje, że Ukraina nie posiada środków

69 D. Błaszczewicz, *Rosyjskie wpływy w Afryce przestały istnieć. Azjatycki smok zgarnia wszystko dla siebie*, [w:] <https://obserwatorgospodarczy.pl/2023/08/14/rosyjskie-wplywy-w-afryce-przestaly-istniec-dlaczego-to-sie-stalo/> [dostęp 23.10.2023].

pozwalających na pokonanie przeciwnika i w efekcie na odzyskanie utraconych ziem. Po błyskotliwych sukcesach SZU z drugiej połowy 2022 r., amerykańscy i europejscy politycy i wojskowi godzą się z wojną pozytywną, obliczoną na wyczerpanie Rosji stratami w ludziach i uzbrojeniu, sankcjami gospodarczymi. W publikacjach ukraińskich i unijnych analityków pojawia się refleksja, że pomoc Stanów Zjednoczonych dla Ukrainy ma przynieść przede wszystkim osłabienie Federacji Rosyjskiej, dopiero w drugiej kolejności przyczynić się do zwycięstwa ofiary agresora. Taki scenariusz sugeruje naczelny dowódca SZU gen. Załużny. Wsparcie militarne zachodnich sojuszników ocenia jako wystarczające dla działań defensywnych, ale nie ofensywnych. Ujął to tak w wypowiedzi zamieszczonej w październiku 2023 r. przez tygodnik „The Economist”:

[...] broń dostarczona przez Zachód wystarczyła aby Ukraina mogła walczyć, ale nie odnieść zwycięstwo⁷⁰.

Przed Siłami Zbrojnymi Ukrainy w drugiej połowie 2023 r. stały problemy podobne do rozwiązywanych przez agresora w pierwszych miesiącach wojny pod Kijowem i w Donbasie. Wówczas rosyjskie oddziały mierzyły się z fortyfikowanymi od 2015 r. stanowiskami i mobilnymi, dobrze przeszkolonymi oraz wyposażonymi do walki oddziałami przeciwnika. Teraz to nacierające oddziały ukraińskie musiały rozerwać przygotowane do obrony pozycje. Rosjanie zbudowali trudne do sforsowania linie stanowisk, m.in. bronione przez ogień artyleryjski oraz rozległe pola minowe. Ich system minowania narzutowego ISDM Ziemiędiele pozwala takie pola postawić również podczas walki. Linia Surowikina, jest największym od zakończenia II wojny światowej kompleksem defensywnym⁷¹. Rosyjski przemysł zbrojeniowy poradził sobie z deficytem amunicji artyleryjskiej i lotniczej. Sztab Generalny wzmocnił swoje oddziały, uzupełnieniami w ludziach i sprzęcie, w części ostatniej generacji.

70 *War of attrition. An interview with Ukraine's commander-in-chief on the breakthrough he needs to beat Russia*, „The Economist” 4TH-10TH October 2023, s. 24.

71 Szerzej: M. Kucharczyk, *Rosjanie od miesięcy wgrzają się w ziemię. Ich fortyfikacje na mapie robią wrażenie i są problemem dla Ukraińców*, [w:] <https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114881,29867777,rosjanie-od-miesiecy-wgrzaja-sie-w-ziemi-ich-fortyfikacje.html> [dostęp 3.08.2023]. Nazwa zespołu fortyfikacji pochodzi od nazwiska gen. Siergieja Surowikina, naczelnego dowódcy wojsk rosyjskich na Ukrainie od 10 października 2022 r. do 11 stycznia 2023 r., następnie zastępcy nowego dowódcy (jednocześnie szefa Sztabu Generalnego) gen. Walerija Gierasimowa. Pod koniec czerwca prawdopodobnie został aresztowany pod zarzutem wsparcia rebelii Jewgienija Prigożyna.

Skorygował taktykę, zapewniając dowódcom większą swobodę w podejmowaniu decyzji na polu walki. Poprawił współdziałanie jednostek różnych rodzajów broni, przede wszystkim piechoty oraz artylerii i lotnictwa.

Symboliczną datą podjęcia przez ukraińskie wojska ofensywy stał się 4 czerwca. W tym i następnym dniu zaatakowały na siedmiu kierunkach, w tym w rejonie wsi Welyka Nowosiłka w kierunku Mariupola, także w Nowodoniecku, w rejonie Gorłówki, Bachmutu i Sołedaru. O swoich planach Ukraińcy powiadomili Stany Zjednoczone. Na początku czerwca dyrektor CIA William Burns przyjechał do Kijowa na spotkanie z prezydentem Zełenskim i kierownictwem wywiadu⁷². Nie wiemy wiele o przebiegu rozmów. Być może Burns domagał się zainicjowania przez SZU dużej operacji ofensywnej. Prezydent zapewne przedstawił trudności związane z przebicciem się przez fortyfikacje wroga i określił rozmiary oczekiwanej pomocy w sprzęcie i amunicji potrzebne jego armii. Mniej wiarygodnie brzmią doniesienia, że Burns dowiedział się o planie przystąpienia przez Kijów do negocjacji pokojowych pod koniec 2023 r., po pobicie wojsk rosyjskich i wyparcia Rosjan z możliwie dużego obszaru.

W nocy z 5 na 6 czerwca (z poniedziałku na wtorek) Rosjanie wysadzili tamę na Dnieprze w Nowej Kachowce. Zapobiegli tym ukraińskiej operacji zaczepnej wyprowadzonej z rejonu Chersonia. Woda Zbiornika Kachowskiego zalała około osiemdziesięciu miejscowości, niosąc śmierć tym mieszkańcom i zwierzętom, które nie zdołały znaleźć schronienia na dachach budynków lub ewakuować się. Zniszczyła przeprawę drogową przez Dniepr i zdewastowała Kachowską Elektrownię Wodną. Zagrożeniem były miny niesione nurtem wody, osadzające się na płycznach i brzegach zbiorników. Według pierwszych obliczeń do Dniepru dostało się ponad 150 ton smarów oraz wiele ton innych szkodliwych substancji. Specjaliści uznali to wydarzenie za największą katastrofę ekologiczną XXI w.

W drugiej połowie lipca 2023 r. front ciągnął się na długości prawie 2 tys. km. Terytorialne postępy wojsk ukraińskich w obwodzie zaporoskim wydawały się niewielkie, niektórym obserwatorom wręcz symboliczne. W Donbasie toczyły się ciężkie walki o Bachmut i obrona położonej na południe od niego Awdijiwki. Dowódca ukraińskich sił lądowych gen. Ołeksandr Syrski zakomunikował, że Bachmut został otoczony i jest

72 Wcześniej Burns odwiedził Kijów w połowie stycznia 2023 r. Nie wiele wiemy również o tej wizycie. Zapewne rozmawiano o terminie rozpoczęcia kolejnej fazy działań zaczepnych SZU. Być może wpłynęła ona na finalizację przekazania Ukrainie obiecanych zastawów przeciwrakietowych Patriot i gąsiennicowych wozów bojowych Bradley.

„teraz pod kontrolą ogniwą”. Do 20 lipca SZU wyzwoliły jedynie około 200 km² terytorium. Diagnozę położenia SZU postawił przewodniczący Kolegium Połączonych Szefów Sztabów gen. Mark Milley. 18 lipca sześćdziesięcioletni amerykański generał o dużym doświadczeniu stwierdził:

Ta ofensywa będzie powolna, będzie trudna i będzie się wiązać z wysokimi kosztami. [...] Ta bitwa trwa nadal, gdy Ukraińcy przedzierają się przez gęste pola minowe i przeszkody, podczas gdy solidne ukraińskie siły rezerwowe czekają na zaangażowanie w optymalnym czasie i miejscu wybranym przez Ukraińców⁷³.

Ale po kilku tygodniach, w pierwszej połowie września 2023 r. gen. Milley w rozmowie z dziennikarzem BBC przyznał, że ofensywa SZU przebiega wolniej niż się spodziewali zachodni obserwatorzy. Sądził, że z uwagi na zmiany warunków pogodowych będzie jeszcze trwała od 30 do 45 dni. Podobnie wypowiedział się brytyjski szef Sztabu Obrony admirał Sir Tony Radakin. Jednocześnie ocenił, że sukces Ukrainy wynika już z tego, że Rosja nie potrafiła, mimo przewagi, rozbić jej sił zbrojnych. Jego zdaniem ukraińskie wojska radzą sobie na froncie i odzyskały około 50% terytorium utraconego po 24 lutego 2022 r.⁷⁴

Ostatecznie rezultat walk okazał się niekorzystny dla SZU. Na przełomie października i listopada nie zbliżyły się do Melitopola i nie doszły do wybrzeża Moza Azowskiego, odcinając Krym od rosyjskiej linii frontu. Nadal starały się odzyskać Bachmut i krwawiły broniąc położonej na południe od niego Awdijiwki. Szef HUR gen. Kyryło Budanow zapowiedział kontynuowanie operacji ofensywnych także po nadejściu roztopów i chłódów. Według dość powszechnej opinii analityków do takich zimowych działań Ukraińcy nie zgromadzą odpowiedniej liczby

73 Cyt. za D. Axe, *Ta wojna zaprzecza starym prawdom o prowadzeniu ofensywy. Rosjanie wkraczają w „spirale wyczerpania”, a Ukraińcy ograniczają straty*, [w:] <https://www.forbes.pl/life/wydarzenia/wojna-w-ukrainie-ta-ofensywa-bedzie-powolna-bedzie-trudna-i-bedzie-sie-wiazac-z/xb7kx8> [dostęp 29.07.2023].

74 Ibidem. Por. też K. Rochowicz, *Ukraińscy żołnierze przejmują kontrolę na Bachmutem*, [w:] <https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114881,29959062,ukrainscy-zolnierze-przejmuja-kontrolę-nad-bachmutem.html> [dostęp 20.07.2023]; K. Strzełińska, *Szef sztabu armii USA: Ukraińcom „zostało 30 dni”*, [w:] <https://wiadomosci.wp.pl/kontrofensywa-ukraincow-glownodowodzacy-armii-usa-pozostalo-30-dni-6940093740509824a> [dostęp 11.09.2023]; P. Lis, *Na czyją korzyść gra czas?*, „Polska Zbrojna” październik 2023, nr 10, s. 87-88.

żołnierzy i uzbrojenia, przede wszystkim nie opracują nowego planu operacji. Skoncentrują się na atakach raketowych i lotniczych (drony) na przeciwnika, przede wszystkim na jego instalacje militarne na Krymie. 30 października przeprowadzili atak na zachodnią część półwyspu. Po raz pierwszy wykorzystali do niego między innymi amerykańskie rakiety ziemia-ziemia ATACMS⁷⁵.

Wojna wyniszcza armie obu państw. Według amerykańskich i brytyjskich ekspertów do marca 2023 r. poległo lub odniosło rany około 120 tys. ukraińskich i 150 tys. (200 tys.?) rosyjskich żołnierzy. Taki bilans wskazuje na pogarszające się położenie Ukrainy, posiadającej daleko mniejsze zasoby mobilizacyjne niż agresor i uzależnionej od materialnej pomocy życzliwych jej państw. SZU poniosły w trwającym półtora roku konflikcie zbrojnym tak duże ubytki, że do walki wprowadzono znaczącą liczbę nieostrzelanych rekrutów, dysponujących jedynie poligonowym doświadczeniem⁷⁶. Rosjanie nauczyli się zwalczać jednostki pancerne przeciwnika, niszcząc lub uszkodzając około jednej czwartej jego czołgów, w tym niemieckie Leopard 2. Straty poniosły oddziały wyposażone w amerykańskie wozy bojowe Bradley. Z sukcesami działają rosyjskie systemy antybateryjne, eliminując amerykańskie wieloprowadnicowe wyrzutnie rakiet HIMARS, polskie samobieżne armotohauby Krab i francuskie CAESAR. Refleksje, przedstawiane w zachodniej prasie (m.in. „The Washington Post”) nie należą do optymistycznych⁷⁷. Jesienią 2023 r. więcej miejsca niż we wcześniejszych publikacjach zajęły rozważania nad wpływem korupcji na sprawność ukraińskiego państwa. Autorzy zastanawiają się też nad zasadnością kontynuowania operacji wojennych, skoro SZU nie są zdolne do realizacji stawianych sobie celów. Pod rozwagę trafiają polityczne i ekonomiczne konsekwencje wspierania Ukrainy w kontekście innych międzynarodowych problemów, przede wszystkim po rozpoczęciu się w pierwszej dekadzie października nowej fazy konfliktu na Bliskim Wschodzie.

Przebieg operacji wojennych na Ukrainie zmienia postrzeganie przysłych wojen. Są poligonem doświadczalnym dla naczelnych ośrodków

75 Zaliczane są do broni precyzyjnego rażenia. Mają zasięg od 160 do 300 km.

76 Niektóre z ośrodków szkoleniowych Ukraińcy zakładali blisko frontu. Tak aby żołnierze oswoili się z atmosferą pola walki, słysząc płynące z niego odgłosy i obserwując towarzyszy broni.

77 M. Kucharczyk, „The Washington Post”: *Ukraina jest wyczerpana i ukrywa straty przed sojusznikami*, [w:] <https://wydarzenia.interia.pl/raport-media-zagraniczne/news-the-washington-post-ukraina-jest-wyczerpana-i-ukrywa-straty-nId,6656376> [dostęp 12.07.2023].

kierowania (ministerstwa obrony) i dowodzenia (sztaby generalne). Na nowo definiują lub korygują wiedzę służącą działaniom o charakterze operacyjnym i taktycznym, obowiązkach wojskowych służb logistycznych i administracyjnych, możliwościach jakie stwarzają nowoczesne instrumenty walki. Przyszłe konflikty militarne utrzymają wysoką intensywność, a jej skutkiem będzie dewastacja infrastruktury państw i wysokie straty ludzkie, tak wojskowych jak cywili. Zbliżamy się do sytuacji, w której wojny stoczą z sobą państwa o sprawnej administracji, rozwiniętym przemyśle i dysponujące wydajnymi środkami walki. Zapowiada to konflikty z bezpośrednim lub pośrednim udziałem mocarstw, znajdujących się po przeciwnych stronach frontu, dysponujących zbliżonym potencjałem militarnym. O następstwach takiej sytuacji wypowiedział się gen. Załużny w listopadzie 2023 r.:

Podobnie jak podczas I wojny światowej osiągnęliśmy poziom technologiczny, stawiający nas [walczące strony – MK] w impasie.

Zdaniem ukraińskiego naczelnego dowódcy przełomie go jedynie rewolucyjne powiązanie technologii wygenerowane przez jednego z przeciwników⁷⁸. Natowskie reguły walki, podobnie jak stosowane przez wojska pod jego dowództwem ocenia sceptycznie. Podkreśla, że przełamanie podczas letnio-jesiennej ofensywy w 2023 r. w kilku miejscach pierwszej linii pozycji wroga nie stworzyło warunków dla rozwinięcia operacji.

Obszary działań stały się przejrzyste dla walczących armii. Informacje gromadzą satelity i floty tanich dronów, a przetwarzane są przez stale udoskonalane algorytmy. Ich celem jest rozpoznanie sił przeciwnika, nawet pozycji lub ruchów pojedynczego radaru, zestawu artyleryjskiego, czołgu czy dowódcy wysokiej rangi. Do zbierania informacji włączają się cywile posiadający odpowiednie aplikacje na smartfony i dostęp do Internetu⁷⁹. Artyleria raketowa i lufowa, lotnictwo dysponując danymi niszczą nieprzyjacielskie jednostki i logistykę oraz system monitorowania, w praktyce okresowo go oślepią. Będą temu towarzyszyć cyberataki na cele cywilne, ośrodki zarządzające państwem, banki, media i pozostałe istotne dla codziennego życia instytucje.

78 *War of attrition. An interview with Ukraine's commander-in-chief...*, s. 23.

79 Aktywny udział ludności cywilnej w monitorowaniu okupanta budzi różne wątpliwości etyczne i co do jej prawnego statusu podczas konfliktu.

Na wynik konfliktu wpłynie nie tylko wykorzystanie narzędzi wojny elektronicznej, inaczej umiejętność oprogramowania pola walki. Przyszłość należy do pojazdów zmechanizowanych, przede wszystkim czołgów, systemów artyleryjskich oraz samolotów bijących się bez znajdujących się w nich załóg. Gen. Mark Milley posunął się do stwierdzenia, że za 10, 15 lat jedna trzecia sił zbrojnych państw zaawansowanych technologicznie będzie zrobotyzowana⁸⁰. Nadal utrzyma się, co oczywiste, znaczenie kompleksu przemysłu zbrojeniowego. Jego sprawność, to jest wydajność i zdolność do szybkiej modyfikacji wyposażenia walczących, pozwala na wyrównanie strat materialnych i uzyskanie przewagi nad wrogiem niedysponującym takim atutem. Według łatwych do zakwestionowania, ale prawdopodobnych szacunków Rosja w ciągu roku zużyła ponad 10 mln pocisków, a Ukraina w ciągu miesiąca traci około 10 tys. różnego rodzaju dronów⁸¹. Uzupełnianie strat należy do największych problemów walczących. Rosjanom udało się rozwinąć produkcję zakładów zbrojeniowych i opracować nowe technologie, w tym paraliżujące aktywność niektórych typów dronów. Takich możliwości nie posiada ukraiński przemysł zbrojeniowy. Dysponuje biurami badań i konstrukcyjnymi, ale nie jest w stanie dostarczyć walczącym oczekiwanej ilości broni pancernej, systemów artyleryjskich i radarów, samolotów i śmigłowców, amunicji. SZU muszą polegać na materialnej pomocy sojuszników.

Uwagi końcowe

Rosja najeżdżając w 2022 r. Ukrainę rozpoczęła największą wojnę lądową w Europie po 1945 r. Wywołała największe ryzyko konfliktu z nuklearnym komponentem od czasu kryzysu karaibskiego w 1962 r. Wojna ukraińsko-rosyjska wskazuje, że konflikt umieszczony na ważnym obszarze świata (m.in. z uwagi na potencjał państw biorących w nim udział) nie zatrzyma się na poziomie regionalnym. Ład skonstruowany po rozpadzie Związku Radzieckiego w 1991 r. został w lutym 2022 r. naruszony i rozpoczęła się jego atrofia⁸². Francuska historyczka i politolożka Nocele Gnesotto trafnie to ujęła: „... Rosja zabiła całą filozofię UE formowaną

80 *Battlefield lessons. The future of war*, „The Economist, The Future of War. A Special Report” July 8TH-14TH 2023, s. 9.

81 *Ibidem*, s. 9.

82 S. J. E. „Zanny” Minton Beddoes, *op. cit.*, s. 11-12.

od 1956 [roku]⁸³. Społeczeństwa demokratycznego i liberalnego Zachodu nie mogą zakładać, że wojna na Ukrainie jest wyjątkowym i niepowtarzalnym zjawiskiem.

Rosja z imperialnymi aspiracjami wobec państw wschodniej flanki Paktu Północnoatlantyckiego, republik poradzieckich, rozwijająca współpracę z dyktaturami w Korei Północnej, Syrii i Iranie oraz afrykańskimi państwami, słabymi ekonomicznie i politycznie, ale anarchizującymi otoczenie, przez kolejne lata będzie stanowiła zagrożenie dla bezpieczeństwa świata. Sukces na Ukrainie zachęci Kreml do eskalacji działań militarnych, ekonomicznych i politycznych. Klęska zaś wywoła pragnienie rewanżu na Ukrainie oraz wytypowanych sprawcach, to jest państwach Paktu oraz Unii Europejskiej⁸⁴.

Unia Europejska nadal będzie konfrontować się, tego nie zmieni żaden scenariusz końca wojny na Ukrainie, z nacjonalistycznym reżimem Federacji Rosyjskiej. Z czasem odpowiedzialność przejmie nowe pokolenie rządzących, bardziej pragmatyczne, ale równie nacjonalistyczne co ekipa Putina⁸⁵.

Rozpatrując przebieg działań wojennych w latach 2022–2023, docenimy jak ważny dla międzynarodowego środowiska jest ich rezultat, wpływający z postawy Ukrainy. Dziennikarz, korespondent wojenny Sebastian Junger w liście zatytułowanym *Dear Ukrainians*, opublikowanym w „Time”⁸⁶ w marcu 2023 r. diagnozował:

Kraje takie, jak Ukraina, mogą stawić czoła każdej potężnej dyktaturze szczególnie, gdy mają dostęp do zawansowanej broni i taktyki. Jeśli Ukraina pozostanie wolna, inne kraje też mogą pozostać wolne, gdyż faszystowscy przywódcy na całym świecie będą zmuszeni zrozumieć, że siła nie zawsze zwycięża. Równie często taka aktywność kończy się klęską⁸⁶.

To optymistyczna refleksja.

83 P. Wintour, *Russia's invasion has had a major impact on the bloc's security and energy policies – and even its very raison d'être. How the Ukraine war made the UE rethinking every thing*, „The Guardian Weekly” 6 October 2023, s. 12.

84 K. Gebert, *Będziemy mieli Weimarską Rosję* (rozmowa przeprowadzona przez G. Nurka), „Nowa Europa Wschodnia” 2022, nr 3-4 (80), s. 56 i n.

85 T. Stanovaya, *Putin's Age of Chaos*, „Foreign Affairs” September/October 2023, v. 102, nr 5, s. 58 i n.

86 S. Junger, *Dear Ukrainians*, „Time” 13-20 March 2023, s. 22.

МІХАЛ КЛІМЕЦКІ – ДЕСЯТЬ РОКІВ ВІЙНИ В УКРАЇНІ (2014–2023 РОКИ). ЧИ МИ ПЕРЕХОДИМО ВІД РЕГІОНАЛЬНОГО КОНФЛІКТУ ДО ГЛОБАЛЬНОГО?

Abstrakt

Російська Федерація почала агресію проти України наприкінці 2013 р., підтримуючи політично та силовими діями президента Віктора Януковича в Києві. Поразка його адміністрації в протистоянні з демократичними та націоналістичними рухами в лютому 2014 р. викликала жах у Кремлі та численні занепокоєння щодо виборів у Києві. Президент Владімір Путін і його найближче оточення відкинули можливість врегулювати відносини з Україною лише шляхом діалогу або переговорів, навіть із застосуванням політичного та економічного тиску. Було прийнято рішення почати протистояння на військовому рівні. Москва мала намір обмежити міжнародну суб'єктність Української держави та здійснити серйозну корекцію її кордонів. У намірах Росії васалізація України захищала місце, яке Росія відвела собі в Центральній Європі, була також застереженням для членів Співдружності Незалежних Держав і підставою для перегляду позиції країн, прийнятих до НАТО після 1999 р. Зважаючи на перебіг бойових дій у 2022–2023 рр., ми доцінимо, наскільки важливим для міжнародного середовища є їхній результат, який впливає з позиції України. Журналіст і військовий кореспондент Себастьян Юнгер діагностував у листі *Dear Ukrainians*, опублікованому в газеті „Times” у березні 2023 р.: «Такі країни, як Україна, можуть протистояти будь-якій могутній диктатурі, особливо, коли вони мають доступ до передової зброї та тактики. Якщо Україна залишиться вільною, інші країни також можуть залишитися вільними, оскільки фашистські лідери в усьому світі будуть змушені зрозуміти, що сила не завжди перемагає. Так само часто така діяльність закінчується провалом».

Słowa kluczowe: rosyjski imperializm, bezpieczeństwo europejskie, pomoc międzynarodowa dla Ukrainy, Polska a Ukraina.

ЮРІЙ БУРАКОВ

ORCID 0000-0001-7180-4469,

ПАВЛО ПРОХОВНИК

ORCID 0000-0001-7278-9184

УЧАСТЬ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ У МІЖНАРОДНИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАННЯХ В РОКИ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ (2014–2021)

Російсько-українська війна яка розпочалася 20 лютого 2014 р. брутальним вторгненням Росії до незалежної суверенної держави і призвела до анексії Криму та окупації території деяких східних українських областей, стала яскравим прикладом нехтування агресором системи світового співжиття. З 24 лютого 2022 р. триває повномасштабне вторгнення російських військ в Україну. Здавалося би, що потужна „друга армія світу”, як вихваляли її московські пропагандисти, легко здобуде перемогу. Приблизно так, як у серпні 2008 р. російські війська вдерлися у суверенну Грузію і анексували частину її території, під виглядом оформлення „незалежних державних формувань”.

Однак в Україні цього рашистам не вдалося досягнути. Героїчний опір Сил оборони України призвів до розгрому загарбників під Києвом і визволенням ряду захоплених територій. Російсько-українська війна триває й дотепер. Збройні Сили України (далі – ЗСУ) дають потужну відсіч ворогу. Багато у чому, опір загарбникам спирається на міжнародну військову допомогу, а підготовленість воїнів України – їхньою участю у міжнародних військових навчаннях та тренувальних місіях організованих як в Україні, так за її межами.

Міжнародне військове співробітництво ЗСУ на сьогоднішній день є однією з головних складових зовнішніх відносин України, що здійснюється в рамках реалізації стратегії держави щодо забезпечення національних інтересів країни у сфері зовнішньої політики, оборони та безпеки у відповідності з національним законодавством України та нормами міжнародного права.

Метою дослідження є аналіз міжнародної співпраці Сухопутних військ (СВ) Збройних Сил України у форматі спільних військових навчань, зокрема визначення динаміки їхніх проведення та їхніх особливостей.

Безперечно, усі міжнародні навчання мали оборонний характер і були націлені на посилення бойових та оперативних спроможностей військ (сил) усіх країн-учасниць. Багатонаціональні військові навчання відіграли винятково важливу роль у підготовці підрозділів Збройних Сил України для ведення ефективного спротиву на початковому етапі повномасштабної російської агресії й організації подальшого вигнання окупантів.

ЗСУ з 2014 р., часу вторгнення російських військ, відновили та наростили свій потенціал, а головно ретельно підготувалися до повномасштабної війни. Варто нагадати, що у відповідь на воєнну агресію РФ Указом Президента України від 14 квітня 2014 р. № 405/2014 було введено в дію рішення Ради національної безпеки та оборони (РНБО) України *Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України*. Згідно з ним на окремих територіях Донецької та Луганської областей розпочалась Антитерористична операція (далі – АТО) із залученням ЗСУ та інших силових структур України¹.

В умовах проведення АТО, ЗСУ спільно з іншими силовими структурами та добровольчими підрозділами зупинили влітку 2014 р. розповсюдження війни на інші території, не допустили реалізації планів ворога у східних та південних областях під назвою „Новоросія”. Вони здійснили локалізацію зони ведення бойових дій; вжили заходи із підвищення боєздатності підрозділів ЗСУ, інших військових формувань, розвідувальних, правоохоронних органів; посилили обороноздатність країни; забезпечили підготовку військової компоненти, економіки та населення до оборонних дій.

У 2014 р. під контроль української влади було повернуто понад 200 населених пунктів Донецької та Луганської областей, сформовано 29 нових бойових бригад і полків, створено окремі роди військ: Десантно-штурмові війська (ДШВ) та Сили спеціальних операцій

1 Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року *Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України*: Указ Президента України від 14.04.2014 № 405/2014, Президент України, „Офіційний вісник Президента України” 2014, № 14, с. 745.

(ССО), реформовано систему територіальної оборони, створено оперативний резерв, до якого було зараховано більше 198 тис. резервістів, які мали досвід виконання завдань у зоні бойових дій². АТО тривала до квітня 2018 р. (оголошено про завершення АТО 30 квітня 2018 р. й перехід до якісно нового етапу – Операції Об'єднаний Сил (ООС)).

Винятково важливу роль у підтримці та підготовці бойових підрозділів ЗСУ, а особливо у переході українських військ на бойові стандарти НАТО, відіграли міжнародні військові навчання.

В українській історіографії участь України у міжнародних військових навчаннях є маловивченою проблемою. У загальній масі досліджень щодо міжнародного військового співробітництва лише незначна кількість авторів торкалася організації та участі ЗСУ у міжнародних військових навчаннях. А. Войціховський вказує, що участь України у військових навчаннях НАТО під назвою „Партнерство заради миру” відіграла важливу роль для досягнення взаємосумісності підрозділів ЗСУ з військовими підрозділами Альянсу³. І. Авдошин справедливо відзначив, що формат проведення спільних військових навчань Україна-НАТО є істотним чинником забезпечення національної безпеки нашої держави. Допуск підрозділів іноземних держав на свою територію розглядається як вияв довіри у міжнародних відносинах⁴. А. Магомедов розглянув міжнародні навчання в рамках програми НАТО з підтримки миру⁵. Ю. Недзельський вивчав участь українських військовиків у міжнародних навчаннях в аспекті програми „Партнерство заради миру”⁶. П. Проховник проаналізував усю історію міжнародних військових навчань „Швидкий Тризуб” на

2 І.Г. Євсєєв, *Операція об'єднаних сил у Донецькій та Луганській областях: передумови запровадження*, „Воєнно-історичний вісник. Збірник наукових праць НУОУ” 2019, т. 32, nr 2, s. 6-7.

3 А.В. Войціховський, *Співробітництво України з НАТО у миротворчій діяльності*, „Право і Безпека” 2009, nr 3, s. 27-37.

4 І.В. Авдошин, *Проблема іноземної присутності в рамках проведення на території України військових навчань та потенційні загрози національній безпеці*, „Стратегічна панорама” 2009, nr 1, s. 143.

5 А. Магомедов, *Міжнародні військові навчання країн-членів НАТО за участю підрозділів Збройних сил України та програми Альянсу з підтримки миру в Україні*, „Переяславський літопис: зб. наук. статей” 2019, вип. 1 (15), s. 37-44.

6 Ю.О. Недзельський, *Участь Збройних Сил України у програмі «Партнерство заради миру» (історичний огляд)*, „Воєнно-історичний вісник” 2012, nr 1(3), s. 135-144.

Яворівському полігоні як приклад військового співробітництва України-НАТО⁷.

На відміну від вітчизняних дослідників, зарубіжні науковці активно вивчають організацію та проведення спільних міжнародних військових навчань. Цікавим є науковий доробок американських дослідників з цього питання. Доктор філософії Корнельського університету Кайл Волфлі стверджує, що спільні військові маневри відіграють здебільшого доктринальну та декларативну роль замість того, щоб бути дієвою раціональною відповіддю на об'єктивні воєнні загрози та проблеми безпеки у світі через реальне нарощення боєздатності військ. Як аргумент, науковець вказує, що в останні роки більшість спільних військових маневрів досить обмежені в ресурсах і попри значне зростання кількості залучених до них військових, більшість навчань не передбачають проведення широкомасштабних наступальних операцій, а зосереджуються на суто оборонних бойових діях та операціях з підтримання миру та безпеки⁸. Цікаво, що на ці обставини звертають увагу й сучасні аналітики російсько-української війни. Українські війська на високому рівні проводять саме оборонні операції, що частково пояснюється хорошою підготовкою під час навчань.

Американські науковці Браян Ділан Бланкеншип (Університет Маямі) і Раймонд Куо (Міннеаполіс) у спільній науковій праці *Демонстрація погроз чи рішучості? Причини та наслідки спільних військових навчань*, презентованій на щорічній конференції Асоціації політичних наук Середнього Заходу 2017 р. зазначали, що багатонаціональні військові навчання є однією з найбільш дієвих демонстрацій військової співпраці та намірів їхніх учасників. В середньому одне військово-навчання різних рівнів у світі розпочинається кожні 8-9 днів⁹.

Є гіпотеза, що спільні військові навчання підвищують ризик виникнення війни. І це цілком справедливо. Варто згадати історію вторгнення військ РФ в Україну у лютому 2022 р., яке розпочалось

7 П.М. Проховник, *Історія міжнародних військових навчань «Швидкий Тризуб» як приклад військового співробітництва України – НАТО*, „Воєнно-історичний вісник” 2020, вип. 1 (35), с. 40-44.

8 K. Wolfley, *Training Not to Fight: How Major Powers Use Multinational Military Exercises to Manage Strategic Uncertainty PhD diss.*, Cornell University 2018.

9 B. Blankenship, R. Kuo, *Excising Threats or Exhibiting Resolve? The Causes and Consequences of Joint Military Exercises*, Paper presented at Midwest Political Science Association Annual Conference 2017, s. 23.

після великих спільних російсько-білоруських навчань, з території їхнього проведення, сусідньої Білорусії.

Навчання та альянси, як вказують Бланкеншип та Куо, виконують взаємодоповнюючі функції: перші дозволяють цілеспрямовано реагувати на військові провокації з боку супротивників, тоді як другі передбачають інституційні обмеження для партнерів і встановлюють загальні стратегічні обмеження взаємодії. У комплексі альянси гасять наслідки ескалації конфлікту під час навчань, стримуючи супротивників від активізації суперництва. Науковці перевірили цю теорію за допомогою двоступеневої моделі співставлення результатів та наслідків багатонаціональних військових навчань. Як виявилось, в цілому вони не загострюють суперництво, зокрема, знижуючи ймовірність ескалації потенційного військового конфлікту.

Доктор філософії Стенфордського університету Джордан Бернхарт у своїй дисертаційній роботі *Причини і наслідки спільних військових навчань* розглянув багатонаціональні військові навчання як один із способів побудови міждержавного співробітництва, про що сигналізують зовнішньополітичні наміри та розвиток ключових військових спроможностей країн учасниць. Спільне проведення військових маневрів сприяє зниженню ймовірних військових конфліктів та розвитку військового співробітництва. Кількість військових навчань та кількість країн-учасниць неухильно зростали за останні роки. Модель зростання не просто віддзеркалює реакцію НАТО на існуючі потенційні воєнні загрози, але й відображає геополітичні зміни в базовому середовищі світової безпеки, зазначає Бернхарт¹⁰.

За десять років російсько-української війни значно зросла кількість та масштаби військових навчань у Європі. Одним із головних каталізаторів збільшення військових маневрів членів та партнерів НАТО в Європі було нарощення масштабів військових навчань з боку Москви та її союзників, які відпрацьовували ведення бойових дій в умовах сучасної війни.

Варто згадати, що активізація військових навчань розпочалася у роки російсько-української війни. Росія готувала масштабне вторгнення в Україну й про це свідчать її військові маневри. Так, наприклад, Росія провела найбільші за майже 40 років військові навчання – „Восток – 2018”. Російські військовики провели ці маневри разом із

10 J. Bernhardt, *The causes and consequences of joint military exercises*, Stanford University 2020.

підрозділами армії КНР та Монголії у 2018 р. На головному російському полігоні Цугол, що в Забайкальському краї, під час фінальної фази маневрів одночасно діяли близько 25 тис. військових, 7 тис. одиниць техніки, 25 літаків та вертольотів, одночасно розгорталосся угруповання флоту в Північній та Далекосхідній морських зонах. І хоча офіційно був задекларований суто оборонний характер навчань, багато експертів безспідставно вважало, що Кремль готувався до наступальних дій¹¹.

На нашу думку, як відповідь на забайкальські навчання, НАТО провели міжнародні військові навчання „Об’єднані зусилля – 2020”, до яких були залучені підрозділи ЗСУ та держав-партнерів і членів НАТО. В рамках навчань було проведено розгортання систем управління підрозділів територіальної оборони (ТрО) України із залученням понад 7000 військовослужбовців резерву. Під час навчань відпрацьовувались різні способи застосування підрозділів ТрО спільно з іншими силовими структурами. У маневрах взяла участь військова авіація США, відпрацьовувались спільні дії ССО та ДШВ у різних умовах бойових дій. Практично здійснено процес прийняття, обробки та передачі відповідної розвідувальної інформації від партнерів в інтересах вогневого ураження умовного ворога.

Президент України Володимир Зеленський, під час відвідування навчань „Об’єднані зусилля – 2020”, акцентував увагу на тому, що вони стали чітким сигналом потужної міжнародної підтримки України у захисті своєї територіальної цілісності та безпеки в Європі¹².

З 28 по 30 вересня 2021 р. відбулися стратегічні командно-штабні навчання „Об’єднані зусилля – 2020”, які були повністю підготовлені із дотриманням стандартів НАТО. Навчання відбувалося у три етапи. 28 вересня 2021 р. на території полігону Міжнародного центру миротворчості та безпеки (МЦМБ) Національної академії сухопутних військ ім. гетьмана Петра Сагайдачного (НАСВ) відбулася практична фаза тренувань. Далі вони проводилися із відпрацюванням можливого наступу противника на північному та на приморському

11 *Восток – 2018: десять лет российских стратегических учений и подготовки к ведению военных действий*, [w:] <https://www.nato.int/docu/review/ru/articles/2018/12/20/vostok-2018-desyat-let-rossijskih-strategicheskikh-uchений-i-podgotovki-k-vedeniyu-voennyh-dejstvij/index.html> [dostęp 1.11.2023].

12 *Навчання «Об’єднані зусилля»*, [w:] <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3105257-obednani-zusilla2020-pokazali-najvisij-riven-ukrainskih-vijskovih-zelenskij.html> [dostęp 10.11.2023].

південному напрямках (як можливими напрямками вторгнення чужоземних армій).

Стратегічне командно-штабне навчання „Об’єднані зусилля – 2020” стало підсумком підготовки ЗСУ до можливого вторгнення армії Російської Федерації. За результатами навчань військові підрозділи з високими оцінками отримали відповідний сертифікат і мали би у 2022 р. заступати на бойове чергування у складі контингенту НАТО. Однак повномасштабне вторгнення російських військ в Україну 24 лютого 2022 р. різко змінило плани.

У навчаннях „Об’єднані зусилля – 2020” були задіяні 12,5 тисяч солдатів та офіцерів, більше 600 одиниць озброєння та військової техніки. До „Об’єднаних зусиль – 2020” були залучені військові підрозділи з 15 країн, серед них: 11 членів Північноатлантичного альянсу, 4 країни-партнери НАТО¹³.

За планами стратегічного командно-штабного навчання „Об’єднані зусилля – 2020” на Приазов’ї відпрацьовувала навички багатонаціональна батальйонна тактична група. До її складу входили підрозділи бригади морської піхоти ЗСУ, а також рота 1. Піхотного полку Великої Британії та підрозділ 1. Амфібійного полку Швеції. Багатонаціональна батальйонна тактична група відпрацювала контрнаступальні дії з метою не допустити евакуації противника морем. До відпрацювання бойової операції долучалися підрозділи ВМС та Державної прикордонної служби України.

Головнокомандувач ЗСУ генерал-лейтенант Валерій Залужний зазначив, що сценарій цих навчань наближений до можливих реальних подій у контексті ситуації, яка складалася на той час на кордоні з РФ та з адміністративною межею АР Крим. „Об’єднані зусилля – 2020” стали черговим кроком підготовки України до вступу в НАТО, оскільки офіцери Альянсу працювали у штабах ЗСУ не тільки як спостерігачі, а й на штатних посадах під час планування. Вони брали участь у проведенні навчань у наших бойових порядках і досягли рівня взаємосумісності», – сказав Валерій Залужний¹⁴.

З 2006 р. в рамках військового співробітництва України з НАТО відбувалися багатонаціональні військові навчання „Швидкий Тризуб”

13 «Об’єднані зусилля – 2021», [w:] <https://www.radiosvoboda.org/a/video-obyednani-zusylyya-2021-viyskovi-navchannya-ukrayina/31482599.html> [dostęp 10.11.2023].

14 *Спільні дії українських, британських та шведських військових*, [w:] <https://armyinform.com.ua/2021/09/30/obyednani-zusylyya-2021-spilno-diyut-ukrayinski-brytanski-ta-shvedski-viyskovyi/> [dostęp 10.11.2023].

(англ. „Rapid Trident”). Вони стали продовженням багатонаціональних військових навчань „Щит миру”, які розпочалися ще у 1994 р., після здобуття Україною незалежності. Основна тематика цих навчань до початку російсько-української війни була пов’язана з підготовкою до участі військовослужбовців країн-учасниць до злагоджених дій у міжнародних миротворчих операціях з встановлення миру під егідою ООН.

Зовсім іншого значення та змісту для всіх учасників маневрів „Швидкий Тризуб” набув у 2014–2021 рр. в умовах збройної агресії РФ проти України. У вересні 2014 р. на базі МЦМБ НАСВ відбулися масштабні навчання, участь у яких приймали військовослужбовці з України, США, Великобританії, Канади, Болгарії, Азербайджану, Латвії, Литви, Грузії, Німеччини, Республіки Молдова, Норвегії, Польщі, Румунії, Королівства Іспанія. Значна кількість представників армій країн-учасників маневрів засвідчила також народну підтримку Україні у боротьбі з російським агресором.

Під час проведення практичної фази навчань „Швидкий Тризуб” було задіяно 700 одиниць зброї та понад 150 військових автомобілів і бойових машин. Загалом у них взяли участь майже 1200 військовиків. Найбільшою групою була українська: 600 офіцерів ЗСУ, курсанти НАСВ, військовослужбовці підрозділів морської піхоти та Національної гвардії України. Серед закордонних учасників найчисельнішою була група від армії США – 200 бійців 173. Парашутно-десантної бригади командування СВ США в Європі¹⁵.

З 20 липня по 1 серпня 2015 р. у МЦМБ НАСВ проводились навчання „Швидкий Тризуб – 2015” за участю 1800 військовослужбовців з 18 країн світу. Цікавим і показовим виявився основний сценарій військових навчань. За ним сили учасників спрямовувалися на врегулювання уявного збройного конфлікту, який виник на території країн Скандинавії:

[...] імперія вирішила відновити „історичну справедливість” і повернути собі території Балтії і Причорномор’я, які у минулому належали їй. Загарбані були Естонія, Литва, частина Польщі, які залишились відрізнаними від військ НАТО¹⁶.

15 *На Львівщині розпочалося українсько-американське тактичне навчання «Рapid Трайдент-2014»*, [w:] <http://www.mil.gov.ua/news/2014/09/15/na-lvivshhini-rozpochalosya-ukrainsko-amerikanske-taktichne-navchannya-repid-trajdent-2014/> [dostęp 1.11.2023].

16 *Навчання НАТО в Україні об’єднали 18 країн світу*, [w:] <https://www.radiosvoboda.org/a/27139436.html> [dostęp 1.11.2023].

Як бачимо, по-суті, сценарій маневрів відповідав сьогоденним задумам кремлівського керівництва щодо відновлення російської імперії.

У наступному, 2016 р. у навчаннях взяли участь понад 1832 військовиків із 13 країн світу. Сценарій навчання ґрунтувався на протистоянні країн умовного блоку „СКОЛКАН” проти країн-членів НАТО. Значна увага під час цих навчань була зосереджена на командно-штабній фазі¹⁷.

З 8 вересня по 23 вересня 2017 р. пройшли навчання „Швидкий Тризуб – 2017”. До участі в них було залучено вже близько 2500 військовослужбовців з 15 країн¹⁸. Темою навчань була обрана *Робота штабу багатонаціональної дивізії (бригади) під час планування дій у визначеній зоні відповідальності. Управління підпорядкованими підрозділами під час ведення оборонних та стабілізаційних дій*. Аналогічно до маневрів попередніх років відпрацьовувалися: розвиток багатонаціонального, регіонального та міжвидового військового співробітництва; обмін досвідом та підвищення рівня взаємосумісності між підрозділами та штабами ЗСУ, США, інших держав-членів та партнерів НАТО¹⁹. Особливістю проведення польової фази навчань стало здійснення десантування вантажу в інтересах підрозділів ЗСУ 20 вересня 2017 р. з військово-транспортного літака C-130 (ВПС ЗС США) (1 літако-виліт), в інтересах підрозділу ССО – АН-26 (ВПС ЗСУ) (2 літако-вильоти)²⁰.

У наступних навчаннях „Швидкий Тризуб – 2018” (вересень 2018 р.) взяли участь понад 2200 військовослужбовців із 14 країн-учасниць²¹. Однією із цілей маневрів було введення в дію та тес-

17 На Яворівському полігоні військові показали, чого навчилися під час «Ренід Трайдент – 2016», [w:] https://zik.ua/news/2016/07/06/na_yavorivskomu_poligoni_viyskovi_pokazaly_chogo_navchylys_pid_chas_repid_7141440 [dostęp 1.11.2023].

18 На Львівщині стартував «Rapid Trident – 2017», [w:] <http://www.mil.gov.ua/news/2017/09/12/na-lvivshhini-startuvav-rapid-trident-2017/> [dostęp 1.11.2023].

19 Поточний архів МЦМБ НАСВ, спр. 6, «Робочі документи», «Довідка-довідь начальника навчального центру підготовки підрозділів МЦМБ за 2019 рік», НЦПП МЦМБ 2019, лист 111-139.

20 На Львівщині завершилися міжнародні військові навчання «Rapid Trident», [w:] <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/2538207-na-lvivsini-zaversilisa-miznarodni-viyskovy-navcanna-rapid-trident.html> [dostęp 15.11.2023].

21 На Львівщині завершилися українсько-американські навчання RAPID TRIDENT-2017, [w:] <https://prm.ua/viyskovi-navchannya-rapid-trident-2017-zavershilis-na-lvivshhini/> [dostęp 15.11.2023].

тування Центру імітаційного моделювання МЦМБ для проведення командно-штабних навчань до рівня бригади; розвиток та вдосконалення оперативних спроможностей ЗСУ відповідно до стандартів НАТО з урахуванням досвіду проведення АТО в східних областях України.

Особливої уваги з точки зору кількісного, тематичного та змістовного наповнення заслуговує розгляд питання організації та проведення українсько-американського командно-штабного навчання із залученням військ „Швидкий Тризуб – 2019”, які мали місце на території МЦМБ НАСВ в період з 13 по 28 вересня 2019 р. Участь у них взяла безпрецедентна, за всю історію їхніх проведення, кількість бійців – 3682 з 14 країн світу. Найбільші іноземні контингенти були представлені арміями США та Канади²².

Командно-штабна фаза проводилася з широкомасштабним застосуванням систем імітаційного моделювання Центру імітаційного моделювання МЦМБ НАСВ та Центру імітаційного моделювання Національного університету оборони України, тобто, поєднання сучасних потужних комп'ютерів та унікального програмного забезпечення, які дозволяють моделювати дії своїх підрозділів та умовного противника у єдиному віртуальному просторі і в режимі реального часу.

Для проведення навчання було залучено понад шість сотень одиниць автомобільної техніки та бойових броньованих машин різного класу, а також чотири гелікоптери Мі-8 бригади армійської авіації, які виконували у рамках військових маневрів широкий спектр завдань: від медичної евакуації, до висадки десанту. Виконувались вправи бойових стрільб. Крім того, для підвищення реалістичності маневрів у рамках проведення польової фази застосовувались сучасні системи імітації бойової стрільби „MILES”.

„Швидкий Тризуб – 2019” проведено з урахуванням діяльності, спрямованої на підготовку українських військовослужбовців різних військових спеціальностей за стандартами НАТО із залученням іноземних інструкторів США, Канади, Великої Британії, Литви, Естонії та Польщі. Темою командно-штабної фази навчання окреслювалося *Планування застосування та управління підрозділами багатонаціо-*

22 На Львівщині відбулася офіційна церемонія відкриття українсько-американського навчання «Rapid Trident-2019», [w:] <http://www.mil.gov.ua/news/2019/09/16/na-lvivshhinni-vidbulasya-oficijna-czeremoniya-vidkrittja-ukrainsko-amerikanskogo-navchannya-rapid-trident-2019/> [dostep 15.11.2023].

нальної дивізії під час відбиття збройної агресії противника та відновлення положення по Державному кордону України²³.

Сценарій навчань був заснований на „збройному конфлікті між двома умовними блоками сусідніх країн”. За сценарієм країна агресор під умовною назвою „ГРІСІУС” окупувала частину північної території України в районі Ковель, Сарни. В Україні був уведений правовий режим воєнного стану. Уряд України звернувся до держав блоку НАТО з проханням надати військову підтримку для відновлення територіальної цілісності та суверенітету України. Блок НАТО увів на територію України багатонаціональний корпус „Схід” (у складі двох дивізій) з метою надання допомоги ЗСУ у відновленні територіальної цілісності, державного суверенітету та проведенні подальшої стабілізаційної операції. В цілому за результатами навчань „Швидкий Тризуб – 2019” українська гірсько-штурмова бригада з підрозділами підсилення отримали оцінку за стандартами НАТО „В+”, що відповідає вітчизняній оцінці – „добре”. Вперше за весь період підготовки та проведення навчань за участю іноземних спостерігачів бригада була сертифікована за стандартами НАТО²⁴.

17 вересня 2020 р. на території МЦМБ НАСВ розпочалися масштабні військові навчання „Швидкий Тризуб – 2020”. На урочисте відкриття маневрів на полігон гвинтокрилом прилетів Президент України – верховний головнокомандувач ЗСУ Володимир Зеленський, що вчергове підкреслило значущість цих військових міжнародних заходів. Понад 4100 військовиків з дев’яти країн-учасниць брали участь у спільних навчаннях, які відбулися у вересні того року в МЦМБ НАСВ²⁵.

Під час навчань нами було здійснено соціоісторичне дослідження ефективності їх проведення в період з 14 вересня по 25 вересня 2020 р. методом анкетування та інтерв’ювання 80 учасників навчань. Серед респондентів військовослужбовці різних підрозділів СВ ЗСУ, які приймали участь у навчаннях: обпитувалися, як командири структурних підрозділів, також рядові бійці.

23 Поточний архів МЦМБ НАСВ, спр. 8, «Вхідні телеграми», «Звіт про результати українсько-американського командно-штабного навчання із залученням військ «Репід Трайдент 2019», МЦМБ 2019, лист 112-119.

24 Поточний архів МЦМБ НАСВ, спр. 8, «Вхідні телеграми», «Звіт про результати українсько-американського командно-штабного навчання із залученням військ «Репід Трайдент 2019», МЦМБ 2019, лист 120.

25 «Rapid Trident 2020», [w:] <https://kontrakty.ua/photo/9683/30> [dostęp 10.11.2023].

За результатами збору, аналізу та узагальнення інформації в ході навчання „Швидкий Тризуб – 2020” визначено:

- міжнародні навчання такого класу забезпечують ефективне впровадження стандартів НАТО у повсякденну діяльність підрозділів ЗСУ;
- навчання сприяють підвищенню боєготовності та взаємосумісності підрозділів під час планування та виконання спільних завдань з військовослужбовцями армій країн-партнерів;
- сильною стороною проведених навчань є високий рівень планування заходів, а також якісна навчально-матеріальна база МЦМБ НАСВ.

Слід підкреслити, що в МЦМБ НАСВ є високотехнологічні навчально-тренувальні комплекси, побудовані в розпал російсько-української війни. Серед них: Комплекс відділу імітаційного моделювання, в якому розміщується штаб бригади разом із штабом батальйону для підготовки та проведення командно-штабної фази навчань, оснащений комп'ютерною системою моделювання воєнних конфліктів та бойових дій військ на тактичному рівні – „Joint Conflict and Tactical Simulation” (JCATS). У Центрі присутня система імітаційного обладнання „Віртуальне бойове середовище – 3” (Virtual Battle Space – 3), для підготовки військовослужбовців ЗСУ на рівні рота-взвод-відділення для їхніх спільних дій); Комплекс MILES (призначений для підготовки інструкторів з використання системи MILES, багатоцільової інтегрованої лазерної системи імітації бойових дій, яка використовується під час проведення занять з тактичної підготовки (навчань) для підвищення ефективності та реального висвітлення результатів вогневого ураження); Комплекс „Квартал населеного пункту” („Mount Site”).

Останній призначений для проведення практичних занять за різними темами з відпрацювання проведення зачистки місцевості (clear), виконання пошукових операцій (обшук місцевості, обшук будинку), обшук потенційно небезпечної ділянки місцевості різними методами руху по периметру, операцій на техніці в умовах підвищеної небезпеки застосування саморобних вибухових пристроїв у проходженні потенційно небезпечних ділянок, дотримуючись основних принципів захисту військ в умовах підвищеної небезпеки, оборона в місті, звільнення заручників, проведення патрулювання.

Під час проведення опитування учасників навчань, виявлено ряд проблем, які потребуватимуть подальшого вивчення та врахування

під час проведення міжнародних військових маневрів на території України у майбутньому, зокрема:

- недостатнє забезпечення учасників холостими набоями. У зв'язку з обмеженою кількістю холостих боєприпасів до стрілецької зброї та до іншого озброєння була суттєво знижена ефективність проведення польової фази навчання із застосуванням багатоцільової комплексної лазерної системи ураження цілей „MILES”. Це пов'язано, насамперед з тим, що в Україні відсутнє виробництво боєприпасів, зокрема і холостих. Забезпечення підрозділів здійснювалося за рахунок раніше створених запасів ще радянського періоду, які на той час значно зменшилися, а по деяких видах озброєння взагалі були відсутні;
- незважаючи на усі заходи, які вживалися керівництвом ЗСУ для впровадження стандартів НАТО в повсякденну діяльність, залишався низьким рівень володіння англійською мовою (з усіх опитаних військовослужбовців ЗСУ лише 9% мали відповідні сертифікати про володіння англійською мовою, близько 15% використовували англійську мову для спілкування з військовослужбовцями іноземних країн під час виконання спільних завдань, в побуті)²⁶.

Міжнародні військові маневри „Швидкий Тризуб – 2021” були завершальним етапом підготовки підрозділів СВ ЗСУ перед повномасштабним вторгненням російських агресорів 24 лютого 2022 р. Вони носили винятково оборонний характер й були націлені на посилення спільних оборонних спроможностей країн-учасників. Важливою ланкою стали спільні дії з поглиблення взаємосумісності зі ЗС США та інших держав-партнерів. 20 вересня 2021 р. на базі МЦМБ НАСВ відбулося урочисте закриття навчань²⁷.

Найбільш масштабні міжнародні військові навчання «Об'єднані зусилля» та серія щорічних навчань «Швидкий Тризуб» зіграли важливу роль у розвитку і підготовці ЗСУ для відсічі широкомасштабної російської навали, яка розпочалась у лютому 2022 р.

26 Поточний архів Науково-дослідної лабораторії (військово-історичних досліджень) НАСВ, ф. 1, спр. 36, «Інтерв'ю та соціоісторичне дослідження учасників міжнародних навчань «Швидкий Тризуб 2020», лист 1-97. Проведене 20.09.2020–26.09.2020.

27 *Завершилися міжнародні військові навчання*, [w:] <https://www.unian.ua/society/v-ukrajini-zavershilisya-mizhnarodni-viyskovyi-navchannya-rapid-trident-2021-novini-ukrajini-11564524.html> [dostęp 10.11.2023].

Аналізуючи маневри Сухопутних військ ЗСУ в роки російсько-української війни в період 2014–2021 рр. слід звернути увагу на менш масштабні військові навчання у порівнянні із „Щитом Тризуба”. Відбувалися щорічні багатонаціональні навчання „Saber Guardian” („Охоронець Меча”) під проводом сухопутних військ США в Європі. Вони відбувалися в Україні, Болгарії, Угорщині та Румунії і проводилися компонентами сухопутних сил країн-учасників. Дві основні мети навчання залишалися незмінними: збільшення взаємосумісності ЗС країн-учасниць, посилення співпраці з регіональної безпеки²⁸.

У 2015 році військові навчання „Saber Guardian” було об’єднано з „Rapid Trident” та проводилися 20–31 липня в Україні на території МЦМБ НАСВ. З метою підвищення рівня взаємосумісності між підрозділами ЗСУ та підрозділами збройних сил країн-партнерів відпрацьовувались питання щодо планування та проведення операцій широкого спектру. Від України участь у навчаннях взяли 670 військовиків, від інших країн – 963 представники²⁹.

Окрему увагу слід звернути на щорічні навчання 7. Армії, що проводилися Командуванням сухопутних військ США в Європі та Африці. Одне з них „Saber Junction” („Схрещений Меч”) основним завданням має здійснення оцінки готовності підрозділів армії США до виконання сухопутних операцій у спільному об’єднаному середовищі та сприяння оперативній сумісності з країнами-членами Альянсу і партнерами. 137 військовослужбовців Десантно-штурмових військ ЗСУ 13–30 вересня 2018 р. вперше взяли участь у навчаннях „Saber Junction – 2018” в Німеччині. Відпрацьовувалось практичне виконання завдань у багатонаціональному середовищі за стандартами та процедурами НАТО, підвищення рівня взаємосумісності з підрозділами збройних сил держав-членів НАТО.

Стабільним майданчиком для вдосконалення навичок підрозділів зв’язку, кіберзахисту та захисту інформації стала серія щорічних багатонаціональних навчань НАТО та країн-партнерів з відпрацюванням елементів взаємосумісності та проведенням випробувань новітніх технологій телекомунікацій і кіберзахисту, відповідних сценаріїв щодо їх бойового застосування „CWIX – Coalition Warrior

28 *Військові новини*, [w:] <https://www.eucom.mil/topic/saber-guardian#:~:text=Saber%20Guardian%20is%20an%20annual%2C%20U.S.%20Army%20Europe%20led%2C,size%20and%20scope%20since%20its%20inception%20in%202013> [dostęp 10.11.2023].

29 «*Saber guardian*», «*Rapid trident*», [w:] https://www.army.mil/article/153161/saber_guardianrapid_trident_complete_multinational_training_in_ukraine [dostęp 10.11.2023].

Interoperability exercise” („Сумісні коаліційні військові навчання”). Ці навчання проходили щоліта на базі Начального центру об’єднаних сил у м. Бидгощ в Республіці Польща³⁰.

Військовослужбовці ЗСУ успішно відпрацювали завдання під час навчанні НАТО „CWIX – 2021”, що відбувалося з 7 по 25 червня 2021 р. у Польщі. Офіцери-зв’язківці успішно склали спільні тести для досягнення взаємосумісності з кібернетичними системами безпеки держав-членів НАТО³¹.

Українські артилеристи разом із колегами із Республіки Польща, США та Королівства Данія виконували завдання за призначенням під час міжнародних навчань „Dynamic Front – 2021” („Динамічний Фронт”), котрі відбулися 6–26 травня 2021 р. в Польщі. Таке співробітництво з іноземними партнерами дозволило українцям поділитися власним досвідом та вдосконалити вміння та навички з ведення розвідки та дій у складі багатонаціональних сил за стандартами НАТО³².

Таким чином, участь підрозділів ЗСУ у спільних військових навчання є яскравим виявом міжнародного військового співробітництва у роки російсько-української війни (2014–2022 рр.). З початком російсько-української війни активізувалися навчання усіх родів та видів ЗСУ. Навчання мали оборонний характер й були націлені на посилення спільних оборонних спроможностей країн-учасників. Міжнародні навчання відіграли винятково важливу роль у підготовці підрозділів ЗСУ для ведення ефективного спротиву і розгрому ворога. Вони були завершальним етапом підготовки підрозділів ЗСУ перед повномасштабним вторгненням російських агресорів 24 лютого 2022 р.

У 2014–2021 рр. Збройні Сили України почали поглиблено вивчати особливості військових стандартів НАТО й застосовувати їх на практиці у ході проведення маневрів. У той же час учасники міжна-

30 *Federated interoperability*, [w:] [https:// www.act.nato.int/federated-interoperability](https://www.act.nato.int/federated-interoperability) [dostęp 09.11.2023].

31 *Команди ЗСУ успішно взяли участь у навчанні НАТО «CWIX 2021»*, [w:] [https:// armyinform.com.ua/2021/07/01/komandy-zs-ukrayiny-uspishno-vzyaly-uchast-u-navchanni-nato-cwix-2021](https://armyinform.com.ua/2021/07/01/komandy-zs-ukrayiny-uspishno-vzyaly-uchast-u-navchanni-nato-cwix-2021) [dostęp 9.11.2023].

32 *Українські артилерійські розвідники беруть участь у міжнародних навчаннях „Dynamic Front 2021”*, [w:] [https://gur.gov.ua/ content/ukrainski-artylerijski-rozvidnyky-berut-uchast-u-mizhnarodnykh-navchanniakh-dynamic-front-2021.html](https://gur.gov.ua/content/ukrainski-artylerijski-rozvidnyky-berut-uchast-u-mizhnarodnykh-navchanniakh-dynamic-front-2021.html) [dostęp 9.11.2023].

родних навчань із інших країн охоче впроваджували досвід бойового повсякдення учасників АТО/ООС – воїнів ЗСУ.

З 2014 року щорічно збільшувалася кількість залучених військовослужбовців ЗСУ до проведення навчань з країнами-партнерами НАТО поза межами України. До 2022 р. понад 3000 військовослужбовців України брали участь в проведенні більш ніж 50 військових навчань в Німеччині, Польщі, Литві та інших країнах-членах НАТО.

Інтенсивність проведення міжнародних військових навчань із залученням військовослужбовців ЗСУ та збройних сил країн-партнерів в 2014–2021 рр. вказує на те, що головний акцент у власне військовій складовій міжнародного співробітництва було зроблено на підготовці усіх наявних сил та засобів оборони у відповідності до стандартів підготовки НАТО, підвищення рівня взаємосумісності між підрозділами ЗСУ та підрозділами збройних сил країн-партнерів під час планування та проведення спільних операцій.

У ході повномасштабного вторгнення рашистів з лютого 2022 р. досвід проведення спільних міжнародних навчань отримав подальше продовження у формі підготовки підрозділів ЗСУ у численних міжнародних тренувальних місіях, які проводяться у США, Великій Британії, Німеччині, Польщі, Румунії та інших країнах – союзниках України у боротьбі проти російської навали. Міжнародні військові навчання з участю українських військовиків – одна із дієвих форм міжнародного військового співробітництва і є вагомим фактором у досягненні майбутньої Перемоги Збройних Сил України над російським агресором.

*JURIJ BURAKOW, PAWŁO PROCHOWNYK – UDZIAŁ SIŁ
ZBROJNYCH UKRAINY W MIĘDZYNARODOWYCH ĆWICZENIACH
WOJSKOWYCH W CZASIE WOJNY ROSYJSKO-UKRAIŃSKIEJ
W LATACH 2014–2021*

Abstrakt

W artykule przeanalizowano międzynarodowe ćwiczenia wojskowe z udziałem Sił Zbrojnych Ukrainy podczas wojny rosyjsko-ukraińskiej (2014–2021) zarówno na terytorium Ukrainy, jak i za jej granicami. Pokazano dynamikę prowadzenia wspólnych manewrów wojskowych

i wyjaśniono scenariusze ich prowadzenia. Zbadano treść praktyczną i jakościową wspólnych międzynarodowych ćwiczeń wojskowych. Do obiegu naukowego dołączono nowe materiały źródłowe, w szczególności wywiady z uczestnikami międzynarodowych ćwiczeń wojskowych „Rapid Trident”, które odbyły się na terenie Międzynarodowego Centrum Utrzymania Pokoju i Bezpieczeństwa w ukraińskim Jaworowie, w obwodzie lwowskim. Centrum podlega pod Akademię Narodowych Wojsk Lądowych im. Hetmana Petra Sahajdacznego we Lwowie. Wskazano, że organizowanie międzynarodowych ćwiczeń wojskowych przyczyniło się do przygotowania kadr Sił Zbrojnych Ukrainy do odparcia agresji rosyjskiej. Zaprezentowano kontekst historyczny i polityczny ewoluowania stosunków Ukrainy z NATO podczas wspólnych ćwiczeń wojskowych. Zwrócono uwagę na fakt, że właśnie udział wojsk ukraińskich w międzynarodowych ćwiczeniach wojskowych przyczynił się do przygotowania obrońców ukraińskich zgodnie ze standardami szkoleniowymi NATO, zwiększając poziom interoperacyjności pomiędzy jednostkami Sił Zbrojnych Ukrainy a siłami zbrojnymi krajów partnerskich.

Zbiory E. Mateckiego

Prace sztabowe przed bojem

Zbiory E. Mateckiego

Na posterunku pod Charkowem

Doświadczenie prowadzenia wspólnych ćwiczeń międzynarodowych w latach 2014–2021 obecnie jest kontynuowane i rozszerzane w nowocześniejszej formie szkolenia jednostek ukraińskich Sił Zbrojnych w licznych międzynarodowych misjach szkoleniowych prowadzonych poza granicami kraju. Stwierdzono, że międzynarodowa współpraca wojskowa jest ważnym czynnikiem osiągnięcia przyszłego zwycięstwa Sił Zbrojnych Ukrainy nad rosyjskim agresorem.

Słowa kluczowe: międzynarodowa współpraca wojskowa, wojna rosyjsko-ukraińska, Siły Zbrojne Ukrainy, międzynarodowe ćwiczenia wojskowe, międzynarodowe misje szkoleniowe.

МИКОЛА ЛИТВИН

ORCID 0000-0003-3346-6774,

ЛЮБОМИР ХАХУЛА

ORCID 0000-0002-9954-9962

ОСОБЛИВОСТІ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОЇ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ І ПОЛЬЩІ У ПЕРІОД РОЗГОРТАННЯ ПОВНОМАСШТАБНОЇ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Український діяч американської діаспори Аскольд Лозинський нагадав у перші дні повномасштабної війни Росії проти України відомий вислів, що не президент В. Путін зробив Росію такою, якою вона є сьогодні, а Росія витворила Путіна¹. Власне російська історія від XV до XXI століття сповнена не лише гнівом власного народу, але й переслідуванням інших народів, на землю яких вторглася Московія. Злочини „російської душі” впродовж століть постійно відчували сусідні народи – український і польський. Нагадаємо, що перший військово-політичний союз між Польщею і Руссю скріпив шлюб Святослава Володимировича з дочкою Болеслава Хороброго (ймовірно, близько 1008 р.). Прикметно і те, що під час коронації Данила Романовича у Дорогичині у 1254 р. був присутній мазовецький князь Земовит Кондратович і краківський єпископ Ян Прандота. Послідовним польським союзником був і король Галицько-Волинської держави Юрій Львович, який у 1300 р. здійснив похід аж під Краків на підтримку Владислава Локєтки. Зміцнюючи союз із польськими князями, він видав дочку Марію за Тройде-на Болеславича. Польські королі й у подальшому продовжували боротьбу за спадщину Романовичів. Після 1433 р. і далі після Люблінської унії українці продовжували воювати пліч-о-пліч з поляками – починаючи від битви під Варною в 1444 р. і до битви під Хотином у 1621 р.²

1 А. Лозинський, *«Бо москалі – чужі люде...»*, Львів 2023, с. 131.

2 *За свободу: українсько-польський діалог та спроби порозуміння*, відп. ред. М. Литвин, Львів 2021, с. 5-48; О. Головка, *Русь і Польща в міжнародному житті Європи*

Нагадаємо і те, що 1492 р. війська царя Івана III розпочали першу війну з Великим князівством Литовським і Руським. Експансію з використанням тактики вигорілої землі московити продовжили у 1500–1503, 1508, 1512–1522, 1534–1537, 1558–1582 роках. Не всі знають і про те, що українці становили значну частину постійного війська Речі Посполитої у боротьбі проти Московії. Резонансними були рейд 1618 р. гетьмана Петра Сагайдачного на Москву, участь козаків і польської шляхти у Смоленській війні в 1632–1634 роках. Не вписувалося у геополітику Москви й відновлення української державності у формі Гетьманщини. Особливо це стало відчутно після Переяславської ради 1654 р., яка переросла з військового союзу (проти Речі Посполитої) в державно-політичне закабалення України Московією. Лише після Гадяцької унії у 1658 р. і поразки під Котопом у 1659 р. московити почали шукати певного порозуміння з козаками. Антимосковські повстання 1664–1668, 1692 років, війна гетьмана Івана Мазепи за незалежність 1708–1709 рр., похід Пилипа Орлика в 1711 р. вкотре засвідчили небажання українців (як і поляків) підкорюватися московським варварам³. За збройною агресією послідувала духовна. Тривалі війни між Росією і Польщею та Литвою спричинили нові територіальні поділи у 1772, 1793, 1795 роках. У цей час проти російського вірнопідданства виступив польський генерал і військовий інженер Тадеуш Костюшко, який у 1794 р. очолив повстання польської шляхти проти російського царату; серед його учасників були і вихідці з українських правобережних губерній. У „довгому” XIX столітті Росія продовжувала розв’язувати конфлікти проти Франції, Османської монархії, Швеції, на Північному Кавказі, придушувала польські повстання 1830–1831, 1863–1864 років. Учасники повстань позбавлялися певних виборчих і майнових прав, а тому нерідко емігрували до підавстрійської Галичини. Після першого повстання Королівство Польське позбавлено конституції, припинено діяльність сейму, ліквідовано його армію. Листопадове повстання стало протестним символом не лише для поляків, але й українців. У 1880-х роках, на відзначення п’ятдесятиріччя вказаного повстання на Личаківському цвинтарі у Львові спорудже-

(X – перша половина XIII ст.), Київ 2021, с. 82-85; G. Żurawski, *Polska wobec rosyjskiego najazdu na Ukrainę*, „Obóz” 2023, nr 58-59, s. 59-70.

3 В. Брехуненко, В. Ковальчук, М. Ковальчук, В. Корнієнко, „Братня” навала. Війни Росії проти України XII-XXI ст., Київ 2018, с. 22-57, 68, 84, 94, 112.

но меморіальний комплекс, на якому кам'яний саркофаг оздоблено військовими символами та гербами Польщі, Литви, Русі (Києва) – „Орлом”, „Погонем” і „Архангелом Михаїлом” й надписом з Вергілія „Щоб з наших останків постав якийсь месник”⁴. Шанобливо поховано у Львові й повстанців 1863–1864 років. Українці і поляки засуджували російську окупаційну політику на своїх землях в роки Першої світової війни. Немало поляків Наддніпрянщини підтримали ідеї Української революції 1917–1921 років. Певні надії на визволення з підросійської неволі дав союз Петлюри–Пілеуського 1920 р., переможні бої об'єднаного українсько-польського війська під Львовом і Замостям, невдалий експорт російськими більшовиками на польські та українські землі Польревкому і Галревкому⁵. Не секрет і те, що тисячі українців відстоювали незалежність Польщі в лавах її війська у вересні 1939 р. До міжнаціонального порозуміння прагнула українська і польська опозиція 1970–1980-х років; українці були і в лавах польської „Солідарності”. Євромайдан 2014 р. у Києві та Львові, новітня російсько-українська війна ще більше зблизили братні народи.

Повноцінна антипутінська міжнародна коаліція сформувалася як миттєва реакція лише після широкомасштабного вторгнення в лютому 2022 р. Росії, яка розраховувала на те, що демократичний світ відповідатиме так само, як після 2014 р. – окупації Донбасу і анексії Криму. На цей раз кремлівські аналітики недооцінили рішучість України і згуртованість опонентів: очолювана США демократична коаліція обійняла понад п'ятдесят держав – США, Великобританію, країни Балтики і Центральної Європи, великі країни Західної і Південної Європи – Францію, Німеччину, Італію, Португалію, Іспанію, а також Австралію, Нову Зеландію, Японію і Південну Корею. Серед них конструктивну допомогу воюючій Україні надала сусідня Польща. 25 березня 2022 р. Джо Байден виголосив у Варшаві промову, в якій ствердив: Україна веде „нову боротьбу за волю”, а її боротьба за виживання є спільною для всього демократичного світу. Мужній опір Збройних Сил України під Києвом, Маріуполем та Харковом він порівняв з угорськими, польськими й чехословацькими повстаннями

4 В. Шандра, О. Аркуша, *Україна в XIX столітті: людинність та імперії*, Київ 2022, s. 221.

5 *Sojusz polsko-ukraiński 1920 roku. Refleksje nad przeszłością – myśl o przyszłości*, pod. red. J. Matkowskiego, S. Stępnia, Warszawa 2020, s. 21-25; *Росія – Україна: зради, союзи, війни*, відп. ред. М. Литвин, Львів 2022, s. 59-70.

проти радянської тиранії. Широкомасштабна російська агресія консолідувала не лише варшавську владу, але й польське суспільство, яке відчувало, що у майбутньому Москва може напасти на Балтику, Молдову і Польщу⁶. Зрештою, у 2022 р. у польську землю таки врізалосся дві ракети радянсько-російського виробництва.

Зрозуміло, що польські військові й політичні експерти уважно слідкували за передумовами і перебігом російсько-української війни – схвалювали повернення київською владою обов'язкової військової служби, розбудову ЗСУ з 130 тис. (2013 р.) до 240 тис. осіб (початок 2022 р.), збільшення танкових бригад з 2 до 5, механізованих – від 6 до 14, розбудову аеромобільних військ – від 4 до 8 бригад⁷. Передбачаючи нову ескалацію на фронтах російсько-української війни, президент Польщі Анджей Дуда 11 січня 2022 р. зустрівся у Львові з Володимиром Зеленським, пообіцявши передати Україні роту танків «Leopard», а також вшанував загиблих захисників на Марсовому полі⁸. У ті дні влада Варшави подарувала Києву 60 вагонів метро. Польські політики все частіше впроваджували у публічний простір тезу про те, що війна України проти російської агресії – то наша спільна війна, а Україна і Польща мають „спільний фронт”, бо Путін оголосив війну не лише Україні, але й НАТО, всьому цивілізованому західному світу. На різних міжнародних майданчиках вони переконували світ, що вступ України до НАТО після війни може захистити її і загалом Європу від майбутньої російської агресії. Експерти вважали, що успішна оборона Києва і зупинка агресії на берегах Дніпра навесні 2022 р. свідчить, що воєнна ситуація є контрольована і Україною, і Заходом⁹.

Щоправда, початок повномасштабної російсько-української війни підтвердив неготовність більшості міжнародних організацій, насамперед ООН, МАГАТЕ, Міжнародного Червоного Хреста швидко, адекватно і конкретно реагувати на нові геополітичні реальності на

6 Л. Гардінг, *Вторгнення. За лаштунками кривавої війни Росії та боротьби України за виживання*, Харків 2023, s. 150-152.

7 K. Wojczal, *To jest nasza wojna. Ukraina i Polska na wspólnym froncie*, Warszawa 2023, s. 65.

8 М. Янко, *Дякували за підтримку. Як львів'яни зустрічали Анджея Дуду*, [w:] <https://suspilne.media/357062-dakovali-za-pidtrimku-ak-lvivani-zustricali-andzea-dudu/> [dostęp 20.11.2023].

9 M. Klimecki, Z. Karpus, *Niewypowiedziane wojny i konflikty Związku Radzieckiego i Rosji w latach 1945–2022. Przegląd wydarzeń*, Toruń 2023, s. 194-213.

сході Європи і загалом у світі, який опинився під загрозою вибуху нової світової війни. Недостатньо об'єктивною була й публічна інформація військово-політичного керівництва України щодо можливої ескалації війни на сході та півдні України. Однак події 24 лютого 2022 р. спонукали міжнародну спільноту мобілізуватися у боротьбі проти нової російської агресії проти незалежної України. У перший день повномасштабної війни керівництво НАТО ствердило, що російська агресія не була спровокована Україною і є грубим порушенням міжнародного права, Хельсінських ухвал; засуджено також політику Білорусії в потуранні російським агресорам.

Уже 25 лютого 2022 р. Польща поставила до України нові партії озброєння і медикаментів, призупинила прийом російських літаків. Голова уряду Польщі звернувся до послів держав Євросоюзу з метою координації гуманітарної допомоги для України; у той день майже всі римо-католицькі і греко-католицькі костели були відкриті для біженців з України, у наступні дні там проведено богослужіння на їх підтримку. 28 лютого, коли Україна подала заявку про членство в ЄС, кількост добровольців із різних країн, зокрема і Польщі, написали заяви до Міжнародного легіону Територіальної оборони України. 1 березня на зустрічі прем'єра Польщі Матеуша Моравецького із прем'єром Великої Британії Борисом Джонсоном підтримано вступ України до НАТО. 3 березня М. Моравецький обговорив у Жешуві із Держсекретарем США Ентоні Блінкеном ситуацію в Україні, необхідність допомоги від НАТО. 7 березня уряд Польщі ухвалив проект постанови щодо допомоги біженцям з України впродовж 18 місяців (згодом її продовжили). 10 березня М. Моравецький на зустрічі із прем'єром Канади Джастіном Трюдо обговорив зміцнення східних флангів НАТО. 11 березня В. Зеленський виступив на засіданні сейму і сенату Польщі з нагоди 23-ї річниці вступу Польщі до НАТО. 14 березня засідання керівників урядів Польщі, України та Литви у Варшаві узгодило міждержавні заходи щодо співпраці в боротьбі проти російської агресії. 15 березня голови урядів Польщі, Чехії, Словенії обговорили в Києві шляхи вступу України до ЄС. 25 березня 2022 р. президент Польщі А. Дуда обговорив із Д. Байдемом проблему допомоги Україні, зокрема її біженцям (понад 3 млн у Польщі) та силам оборони¹⁰.

10 *Wojna na Ukrainie, Kijów – Warszawa: Razem do zwycięstwa. Analizy – refleksje – kalendarium*, pod red. S. Stępnia, Warszawa 2022, s. 222-240.

19 квітня 2022 р., у день бруталного бомбардування „Азовстали” в Маріуполі, відбулася зустріч у форматі online лідерів США, Італії, Франції, Німеччини, Великобританії, Канади, Японії, Польщі, Румунії, керівників Євросоюзу і НАТО, у якій продискутовано формат безпеки України після війни з Росією¹¹. 24 квітня Держсекретар США Е. Блінкен і міністр оборони США Ллойд Остін після короткого візиту до Польщі на зустрічі з В. Зеленським у Києві узгодили нагальні потреби для українського війська. Того ж дня голова уряду Польщі М. Моравецький на зустрічі з прем'єром України Денисом Шмигалем у Кракові обговорили проблему відбудови знищених регіонів (на той час Польща надала військової допомоги на суму 1,6 млрд доларів). Натомість віце-маршалек польського сейму Малгожата Госєвська привезла до Одеси гуманітарну допомогу¹².

26 квітня 2022 р. на американській авіабазі „Рамштайн” у Німеччині міністри оборони 40 країн, зокрема й Польщі, провели саміт, на якому розробили інструменти для надання військової допомоги для України, її підтримки після перемоги. Стверджено, що Україна може перемогти, якщо матиме потрібне обладнання і правильну підтримку. Підтверджено допомогу від понад 30 країн на суму більше, ніж 5 млрд доларів¹³. За три місяці повномасштабної війни Польща надіслала Україні близько 236 танків Т-72 і Т-91, кілька десятків бойових машин піхоти, самохідні артилерійські системи „Krab”, удосконалені ракетні системи залпового вогню „Град”, понад 200 гранатометів RGP-40, запчастини до літаків „МІГ-29” і „СУ-27”, дрони, багато амуніції¹⁴.

5 травня 2022 р. на Національному стадіоні у Варшаві завершилася міжнародна конференція за участю прем'єрів Польщі і Швеції, представників Європейської Ради, світового бізнесу, на якій об-

11 Ibidem, s. 242.

12 Ibidem, s. 244.

13 Ibidem, s. 245; О. Богданьок, *У Німеччині починається саміт міністрів оборони 40 країн*, [w:] <https://suspilne.media/232731-u-nimeccini-rozpocalas-zustric-ministriv-oboroni-40-krain/> [dostęp 20.11.2023].

14 *Wojna na Ukrainie...*, op. cit., s. 246; М. Клімецькі, Z. Карпус, *Niewypowiedziane wojny...*, op. cit., s. 202; Я. Прищєпа, *Сотні танків, десятки гелікоптерів: Bloomberg підрахував зброю, яку отримала Україна від союзників*, [w:] <https://suspilne.media/359772-sotni-tankiv-tisaci-btr-bloomberg-pidrahuvav-zbrou-aku-otrimala-ukraina-vid-souznikiv/> [dostęp 20.11.2023].

говорено створення фонду підтримки воюючій Україні¹⁵. 11 травня 2022 р. президенти Польщі А. Дуда і Словаччини Зузана Чапутова здійснили візит до європейських країн, де переконували їхнє керівництво до надання Україні статусу кандидата у члени Євросоюзу¹⁶. 22 травня 2022 р. президент Польщі А. Дуда вдруге прибув до України, ствердивши, що його країна буде всіма засобами сприяти вступу України до Євросоюзу. В. Зеленський оголосив про надання Жешуву, який став важливим логістичним центром для ЗСУ, звання „Місто-рятівник”¹⁷. Тоді ж стверджено, що в Міжнародному легіоні Територіальної оборони України воюють добровольці з 55 країн, найбільше із США, Великобританії, Польщі й Канади¹⁸. Упродовж року на фронті загинуло майже два десятки польських добровольців, про бойові звияги яких інформували різні стенди у Польщі та Україні.

15 червня 2022 р. у Брюсселі відбулося третє засідання контактної групи з питань оборони України „Рамштайн-3”, на якому вирішено, що Німеччина передасть Україні 3 реактивні системи залпового вогню, Словаччина – гелікоптери радянського зразка, Канада, Польща і Нідерланди – артилерію; загалом: 18 одиниць 155-міліметрових гаубиць, 36 тис. 155-міліметрових снарядів, 18 тактичних автомобілів для транспортування гаубиць, додаткові снаряди до HIMARS, 4 автомобілі для ремонту техніки, 2 системи берегової охорони і з ракетами Нагрооп, тисячі захищених радіостанцій і оптичних пристроїв¹⁹. Постачання техніки та озброєння з Польщі фінансувалося через структури країн НАТО, ЄС та України.

29–30 червня 2022 р. зустріч глав держав і урядів країн-членів НАТО у Мадриді ствердила, що Альянс продовжить запобігати конфліктам й збільшить кількість сил високого рівня готовності до 300 тис. осіб. Підтверджено довгострокову підтримку Україні за допомогою посиленого Пакету комплексної допомоги. Затверджено нову Стратегічну концепцію НАТО, у якій означено нові підходи до різних загроз, включно з тероризмом, кібер та іншими гібридними за-

15 *Wojna na Ukrainie...*, op. cit., s. 248.

16 *Ibidem*.

17 *Ibidem*, s. 253-254.

18 *Ibidem*, s. 269.

19 *Ibidem*, s. 261; *Рамштайн-3: про що домовилися провідні країни світу і чи отримає Україна необхідну зброю*, [w:] <https://tsn.ua/politika/ramshtayn-3-pro-scho-domovilisya-providni-krayini-svitu-i-chi-otrimaye-ukrayina-neobhidnu-zbroyu-2087776.html> [dostęp 20.11.2023].

грозами. Росію названо найгрізнішою загрозою для безпеки союзників, стабільності в євроатлантичному регіоні²⁰.

16 липня віце-маршал польського сейму М. Госєвська привезла до Бердичівського військового госпіталю гуманітарну допомогу²¹. 25 липня поінформовано, що Польща надала Україні танки HT-91 Twardy (модернізовані зразки танків Т-72), у яких посилено двигун і покращено систему керування вогнем²².

12 листопада віце-маршалек сейму Польщі М. Госєвська передала Україні нову партію бронезилетів, взуття, термоодягу, теплих шарпеток та рукавичок, зустрілася із населенням прифронтового Бахмута²³. 15 листопада на території Польщі (село Пшеводув, шість кілометрів від українського кордону) впала частина ракети радянського виробництва²⁴. Щоправда, українська сторона не підтвердила причетність своїх систем ППО до вказаного інциденту.

16 листопада 2022 р. на зустрічі „Рамштайн-7” повідомлено, що Швеція надасть Україні системи протиповітряної оборони, Іспанія – пускові установки Hawk та ракети до них, Канада – зимове спорядження, Німеччина – засоби ППО, артилерію та боєприпаси, а Польща продовжить постачати артилерійське і протитанкове озброєння, засоби протиповітряної оборони малої дальності²⁵. Загалом за даними американського провайдера фінансової інформації „Bloomberg” Україна отримала в 2022 р. від країн світу чималу військово-технічну допомогу – понад 4 тис. одиниць бронетехніки, артилерійських установок, літаків та інших систем озброєння²⁶.

На черговому саміті НАТО у Литві 11–21 липня 2023 р. лідери Альянсу вирішили збільшити бойові групи на східному фланзі до восьми, чотири з яких посилити до бригадного рівня; збільшено також чисельність сил швидкого реагування до 300 тис. військовослужбовців, здатних до розгортання протягом першого місяця, зо-

20 *Саміт НАТО у Мадриді: які сигнали отримав Путін?*, [w:] <https://www.radiosvoboda.org/a/samit-nato-syhnaly-dlya-putina/31921606.html> [dostęp 20.11.2023].

21 *Wojna na Ukrainie...*, op. cit., s. 273.

22 *Ibidem*, s. 277.

23 *Ibidem*, s. 311-312.

24 *Ibidem*, s. 313.

25 *Ibidem*, s. 313-314.

26 Я. Прищепа, *Сотні танків, десятки гелікоптерів: Bloomberg підрахував зброю, яку отримала Україна від союзників*, [w:] <https://suspilne.media/359772-sotni-tankiv-tisacibtr-bloomberg-pidrahuvav-zbrou-aku-otrimala-ukraina-vid-souznikiv/> [dostęp 20.11.2023].

крема й на території Польщі. Це має бути достатньо у разі великого конфлікту з Росією²⁷.

Активна підтримка України членами НАТО після повномасштабної агресії 24 лютого 2022 р. отримала російську відповідь у формі дезінформаційних кампаній, спрямованих на дискредитацію європейських цінностей та історичної пам'яті. Зокрема міцна солідарність поляків з українцями посилила антипольську риторику Кремля. Якщо до вторгнення Польща перебувала на маргінесі російського інформаційного потоку, то після 24 лютого російські пропагандисти почали все частіше згадувати офіційну Варшаву. Причинами такого похваллення стала не лише активна підтримка польським урядом та суспільством України, а також реанімація за давніх історичних стереотипів щодо бажання Варшавою анексувати територію колишніх південно-східних воєводств міжвоєнної Польщі (Львівського, Тернопільського, Станіславівського і Волинського воєводств)²⁸. Путінська політика викривлення історичних фактів російсько-польсько-українських відносин мала системний характер. Наприклад, ще у 2004 р. указом В. Путіна 4 листопада (день символічного «вигнання поляків» з Кремля у 1618 р.) було встановлено національне свято – День національної єдності. Іншим незручним історичним епізодом став Катинський злочин 1940 р. (здійснений щодо польських військовополонених у 1939 р. органами НКВС СРСР згідно з секретним наказом керівництва СРСР у Катинському лісі, в'язницях Калініна і Харкова), його інтерпретація, пошук винних, створення образу нової жертви – білоруського села Хатинь (спалене нацистами 1943 р.), який мав відволікати увагу від Катинської трагедії. Російська історична політика щодо поляків формувалася не у середовищі професійних істориків, а виключно на політичне замовлення й зводилася до просування тези про «катинський злочин» як «посполиті вбивства», формування концепції анти-Катині, впертої презентації Польщі як «одвічного загарбника і ката народів, що силою або підступом поширював католицизм на канонічній православній території»²⁹.

27 Л. Жерновська, *НАТО має план на випадок війни з Росією: адмірал розкрив його*, [w:] <https://www.unian.ua/world/viyuna-rosiji-ta-nato-yak-alyans-posilyuye-viyska-12414171.html> [dostęp 20.11.2023].

28 М. Klimecki, Z. Karpus, *Niewypowiedziane wojny...*, op. cit., s. 228.

29 М. Литвин, Л. Хахула, *Підтримка Польщею боротьби України проти збройної агресії Росії. Якими були головні напрямки та результати допомоги?*, [w:] *Перелом: Війна Росії проти України у часових пластах і просторах минувшини. Діалоги*

У 2022–2023 рр. російська пропаганда знову активізувала декілька тематичних мотивів щодо Польщі, серед яких історичний ревізіонізм щодо України: нібито Варшава виношує плани воєнної анексії західних земель України. Вигаданий зміст закону про Статус поляків в Україні слугував поширенню дезінформації про можливу анексію поляками Західної України. Зокрема голова Служби зовнішньої розвідки Сергій Наришкін у листопаді 2022 р. переконував про польські наміри розділити Україну через захоплення її західних земель та проведення референдуму для узаконення Варшавою своїх претензій. У соціальній сфері поширювалися наративи про ганебну поведінку невдячних за допомогу українських біженців. В український інформаційний простір вкидалися повідомлення про незадоволення поляків українцями, втому від східних сусідів, їхнє вороже ставлення, наприклад, через факти відбирання українцями у польок чоловіків. Восени 2023 р. збільшилася інтенсивність російських інформаційних фейків про те що, полякам бракує ресурсів на надання належної соціальної допомоги, бо „все йде на українців”. До того ж російські медіа постійно виставляють українських біженців некультурною силою, яка не поважає поляків. Традиційними є повідомлення про те, що поразка України є передбачуваною і всі витрачені Варшавою ресурси на Україну фактично змарновані, тому не варто їх надавати. Ще один брехливий наратив доводить, нібито Захід/США не лише контролює Україну, але й використовує її у своїх цілях. Активно пропагується також тема мирних переговорів: нібито Москва постійно виступає з численними пропозиціями, а Київ і Захід їх рішуче відкидають тому, що хочуть продовжувати війну. Підступним є також брехливий наратив, нібито дії України і Заходу/НАТО змусили Росію розпочати війну. Не менш підступним є також наратив, згідно з яким Україна постійно віддає/перепродує західну зброю третім країнам. Московські пропагандисти постійно брешуть, що західна зброя є неефективною, до того ж її не можуть освоїти вояки ЗСУ.

з істориками, відп. ред. В. Смолій, Київ 2023, s. 643-646; М. Кірсенко, *Як еволюціонувало порівняльне ставлення Росії до Польщі та України*, [w:] *ibidem*, s. 695-698; О. Удод, *Яку роль відігравали російські історики у підготовці і розв'язанні війни РФ проти України*, [w:] *ibidem*, s. 793-796; *idem*, *Чому російські окупанти спалюють українські підручники з історії?*, [w:] *ibidem*, s. 814-816; *idem*, *Як мають українські історики протидіяти російській історичній пропаганді?*, [w:] *ibidem*, s. 820-822; А. Портнов, *Польща та Україна: переплетена історія, асиметрична пам'ять*, Харків 2023.

Зрозуміло, що вказані наративи особливо продукувалися перед парламентськими виборами 2023 р.³⁰.

Брутальна антипольська риторика мала як зовнішні, так і внутрішні цілі, проте переважали внутрішні – спрямовані на консолідацію російського суспільства від зовнішнього ворога, перетворення країни в „оточену фортецю”, яку слід захистити будь-якою ціною від країн НАТО. Аналогічні інформаційні вкиди робилися й щодо Румунії, яка нібито прагнула анексувати Північну Буковину, та Угорщину, яка намагалася приєднати свої «історичні землі» – територію Закарпаття.

Нагадаємо, що антипольські дискурси Кремля активно пропагувалися ще від Революції гідності. Незважаючи на це, офіційна Варшава продовжувала послідовно підтримувати євроінтеграційний курс незалежної України. Вибух російсько-української війни 2014 р. не лише активізував співробітництво України і Польщі у військово-технічній і гуманітарній сферах, а й спричинив нову хвилю трудової міграції, зокрема з Донбасу і Криму, яка через п'ять років досягла 1,3–1,5 млн осіб. Цьому, без сумніву, сприяло ліберальне законодавство щодо працевлаштування емігрантів, яких дуже часто урядовці й прості громадяни називали біженцями. Під час війни польські європарламентарі неодноразово ініціювали підтримку в Європарламенті резолюцій із засудженням російської воєнної агресії і підтримку українського народу, зокрема необхідність просування питання щодо ратифікації структурами Євросоюзу, його країнами-членами *Угоди про асоціацію з Україною*, незважаючи на брутальний шантаж Кремля.

Початок повномасштабної війни 2022 р. лише пришвидшив військово-технічну та гуманітарну підтримку воюючій Україні. Польща була однією із перших країн, яка на початку вторгнення почала підтримувати сусідню державу зброєю: передала озброєння на понад 3 млрд євро. За півтора року війни Україна отримала понад 350 радянських і пострадянських модернізованих танків Т-72, 14 машин Leopard 2, 42 БМП, 54 (за іншими даними 72) гаубиці „Краб”, а до квітня 2023 р. також не менше 4 (за іншими даними 14) винищувачів МіГ-29, а також партії ракет «повітря–повітря», кулеметів, гранато-

30 В. Романенко, *Погані біженці, поразка України, рука Заходу: найбільше фейками Росія бомбардує Польщу*, [w:] <https://www.pravda.com.ua/news/2023/11/6/7427424/> [dostęp 20.11.2023].

метів, машини командування, пожежні та медичні автомобілі, запчастини до літаків, захисні шоломи³¹. Однак досвід ведення бойових дій підтвердив потребу у розробці нових антидронових систем для польських гаубиць та бойових машин піхоти, створенні нових ремонтних баз і спільних оборонних підприємств. Як відомо, у прифронтовій зоні працювали механіки польської зброярської групи PGZ, які ремонтували і обслуговували військову техніку – САУ Krab, танки Leopard, транспортні засоби для перевезення боєприпасів на шасі вантажівки Jelcz. У місті Глівіце (Бумар-Лабенди) створено центр обслуговування та ремонту сімейства танків Leopard 2.

Важливим осередком вишколу українських бійців у час війни стала Литовсько-польсько-українська бригада ім. Великого гетьмана Костянтина Острозького, яка створена урядами трьох держав у 2014 р., а реально сформована 2016 р. (4,5 тис. осіб). Командування бригади включало 48 польських, 18 українських і 5 литовських військовослужбовців. До бригади ввійшли: 80-та окрема аеромобільна бригада ЗСУ, литовський батальйон „Уланів” ім. Великої княгині Литовської Бірутес, 5-й батальйон 21-ї бригади підгалянських стрільців Республіки Польща. Вони залишалися в місцях постійного розташування на території своїх країн, але під час вишколів, навчань і операцій підпорядковувалися командувачу бригади полковнику ЗСУ Дмитру Братішко, який її очолив у 2018 р. Бригада неодноразово проходила злагодження на навчаннях у Польщі (полігон „Демба”), Україні (на базі Міжнародного центру миротворчості та безпеки Національної академії сухопутних військ ім. гетьмана Петра Сагайдачного) за стандартами НАТО³². Особливо цінним для українців був досвід засвоєння штабної роботи, освоєння нових засобів зв'язку, зокрема офіцерами 80-ї окремої аеромобільної бригади ЗСУ у зоні АТО-ООС. Однак, як стверджували польські експерти авторам цього проекту, недостатньо використовувався потенціал п'яти польських вищих військових навчальних закладів для вишколу офіцерів ЗСУ. Литовські військовослужбовці вказаної бригади та урядовці брали участь в об'єднаній координаційній комісії щодо реформування Міністерства оборони України. Литва від 2016 р. передає Укра-

31 А. Колеснікова, *У МЗС Польщі здивовані заявою Моравецького про зброю для України*, [w:] https://24tv.ua/mzs-polshhi-zdivuvailsya-zayavi-moravetskogo-shho-polshha-bilshe_n2396937 [dostęp 20.11.2023].

32 *За свободу: українсько-польський діалог та спроби порозуміння*, s. 604-607.

їні летальну зброю, насамперед патрони, які виробляються в країні; поранені українські вояки неодноразово отримували послуги у Військовому реабілітаційному центрі у місті Друскінінкай та інших медичних закладах країни. Співпраця України, Польщі та Литви здійснювалася також через програми Люблінського трикутника, створення якого було декларовано у 2020 р. (на честь Люблінської унії 1569 р. й необхідності інтеграції України в Європу); вказаний формат передбачав співпрацю трьох країн у військовій, енергетичній та інформаційній сферах (йшлося про спільне подолання російських кіберзагроз).

У перші місяці після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р. сусідня Польща прихистила на різний термін 3–4 млн українців, 1,5 млн з них отримали статус воєнних переселенців; 0,8 млн до кінця року офіційно працевлаштовані (наприкінці 2023 р. їх стало близько 1 млн). Опитування громадської думки засвідчило, що українських переселенців підтримувало понад 70 відсотків поляків, а 40 відсотків хочуть, щоб вони залишилися після війни. У перші місяці повномасштабної війни польські благодійники відправили до України декілька тисяч фур із гуманітарним вантажем. Чимало громадян, як от історик із Перемишля, директор Південно-Східного наукового інституту Станіслав Стемпень збирали продуктові та промислові товари серед знайомих і щотижня відправляли до Львова невеликими автівками. Складні логістичні потоки координував посол РП у Києві Бартош Ціхоцький, який чи не єдиний із послів так і не виїхав із прифронтової столиці. За підтримки польського уряду терміново споруджено модульні містечка для постраждалих у Львові, Бородянці, Бучі. Перше з них 19 квітня 2022 р. (88 будинків на 350 осіб) відкрив у Львові прем'єр Матеуш Моравецький. Травневий виступ Президента Анджея Дуди у Верховній раді України засвідчив повну підтримку українцям, які вимушено емігрували до Польщі й отримали рівні права з поляками. Щирою була допомога простих громадян цієї країни. Так, етнолог за освітою і пекар-самоук із Познані Яцек Полевський допоміг відновити у визволеній Бучі пекарню „Хатина пекаря”, налагодивши випуск житнього хліба. Тисячам українських студентів та науковцям польські державні та громадські структури надали стипендії та гранти. Відчутною була допомога польських музеїв і бібліотек своїм українським колегам. Загалом, як зазначив у серпні 2022 р. польський дипломат Ян Пекло, витрати окремих громадян і влади

Польщі на підтримку українських біженців перевищили 5,3 млрд доларів, або майже 1% ВВП країни³³. Спільна загроза призупинила в 2022 р. публічні дискусії щодо гострих українсько-польських історичних проблем. Погоджуємося із думкою польського режисера Єжи Гоффмана про те, що „українці вийдуть із цієї війни загартованими, як із великого вогню виходить сталь”³⁴.

Середовище українських біженців влітку 2022 р. комплексно дослідили Центр Студій Східної Європи Варшавського університету та міграційна платформа „EWL”, які встановили: головними чинниками переїзду українців до Польщі стали: культурна близькість держав (36%), наявність друзів (24%) і представників родин (24%). Серед опитаних переважали особи з вищою освітою (61%); більшість працювала у секторі послуг і торгівлі (27%), немало було висококваліфікованих спеціалістів (27%) та освітян (15%). Третина респондентів планувала залишитися після війни у Польщі, частина прагнула невдовзі виїхати до Німеччини, США, Великобританії, Швеції. Найновіші дослідження польських соціологів, які було проведено влітку 2023 р., засвідчили, що більшість біженців можуть повернутися в Україну, коли їхня країна дістане реальну перспективу членства в НАТО (60%) і ЄС (55%)³⁵. У 2023 р. більшість українських біженців з Польщі повернулася до України або переїхала до Німеччини, яка мала найпотужнішу економіку та армію в Європі. Російська агресія дала поштовх польським дослідникам по-новому інтерпретувати українсько-польські міждержавні й міжнаціональні відносини, зокрема геополітику сучасної російської війни проти України.

Війна змушує керівництво Польщі поступово відмовлятися від російських енергетичних ресурсів – імпорту газу, нафти і вугілля, зокрема через Балтику. Тим більше, що ціни на них були не стабільними – як завдяки світовому ринку, так і політиці російської влади

33 Я. Пекло, *Поляки знають, чому вони підтримують Україну*, [w:] https://gazeta.ua/articles/opinions-journal/_polyaki-znayut-chomu-voni-pidtrimuyut-ukrayinu/1106169 [dostęp 20.11.2023].

34 Л. Крупник, *„Українці вийдуть із війни загартованими, як із великого вогню виходить сталь”*, [w:] https://gazeta.ua/articles/opinions-journal/_ukrayinci-vijdut-iz-vijni-zagartovanimi-yak-iz-velikogo-vognyu-vihodit-stal/1106165 [dostęp 20.11.2023].

35 *З Польщі до Німеччини. Нові тенденції міграції українських біженців*, [w:] <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3759887-z-polsi-do-nimeccini-novi-tendencii-migracii-ukrainskih-bizenciv-prezentacia-doslidzenia.html> [dostęp 20.11.2023].

й російських корупціонерів. Це змусило Польщу терміново добудувати в 2022 р. морський термінал скрапленого газу у Свіноусті (близько 5 млрд м³ на рік)³⁶. У період війни сусідня країна поставляла господарству та населенню України нафтопродукти, вугілля, засоби для будівництва, овочі та фрукти, м'ясні і молочні вироби, а у пікові періоди – електроенергію. Приклад Польщі спонукав й київський уряд повністю відмовитися від закупівлі російського газу. У зимовий період 2023 р. Україна вперше буде використовувати виключно газ власного виробництва.

Досвід воюючої України змушував польську владу розробляти плани і стратегії захисту населення, фінансово-господарської інфраструктури від можливої агресії Росії, творення нових міждержавних військових угруповань біля східних і північно-східних кордонів НАТО (України, Білорусі, Калінінградської області, Балтики). Зокрема запущено нові військово-технічні програми: «Wisła» – закупівля систем протиповітряної оборони Patriot (середньої дії); «Piłica i Poprad» – збільшення виробництва власних артилерійських систем PLOT; «Miecznik» – закупівля фрегатів із системою протиракетної боротьби; «CYBER.MIL» – створення військ кібербезпеки; «Nomar» – закупівля американської і південно-корейської ракетної артилерії середньої і далекої дії, насамперед HIMARS; «Regina» – закупівля різних артилерійських систем; «Nagria» – закупівля літаків п'ятого покоління F-35; «Orka» – закупівля підводних і надводних систем ураження; „Wilk” – закупівля танків M1A 2 Abrams; «Borsuk» – закупівля сучасних бойових машин піхоти; «Ottokar-Brzoza» – виробництво спеціальних транспортних засобів; «Rak» – виробництво модернізованих вогневих комплексів «Rak» (калібр 120 мм); «Baobab» – виробництво засобів мінування і розмінування; «Pustelnik» – закупівля і виробництво протитанкових засобів ураження; «Grot» – закупівля легких протитанкових мінометів; «Tytan» – виробництво систем наведення і керування вогнем, сенсорної техніки; «Karabela» – закупівля і виробництво керованих засобів ураження бронетехніки; «Black Hawk» – закупівля засобів для сил спеціального призначення та ін. Польська армія також потребувала нових транспортних літаків «Herkules»³⁷.

36 Детальніше див.: М. Klimecki, Z. Karpus, *Niewypowiedziane wojny...*, op. cit., s. 240; К. Wojczal, *To jest nasza...*, op. cit., s. 422.

37 К. Wojczal, *To jest nasza...*, op. cit., s. 291-294.

Нові геополітичні реалії змушують сусідню Польщу збільшувати збройні сили до 300 тис. осіб, посилювати свої східні кордони, активізувати закупівлю і розміщення нових систем протиповітряної оборони «Patriot», придбання ракет «Nimars» та ін. (зокрема вода-вода), новітніх літаків п'ятого покоління F-35 та транспортних «Herkules», безпілотників «Bayraktar» TB2 та ін., збільшення виробництва власних бронемашин та артилерійських систем³⁸.

Певне напруження в українсько-польських відносинах спостерігалося влітку і восени 2023 р. під час дискусій щодо оцінки причин та наслідків Волинської трагедії 1943 р., зернової угоди та виборів до польського парламенту, блокування польськими перевізниками на кордоні українських фур. У вересні 2023 р. глава польського уряду М. Моравецький зазначив, що Польща більше не передає Україні озброєння, оскільки озброюється сама. За інформацією ЗМІ, цей виступ здивував представників МЗС країни, які ствердили, що заява прем'єра є реакцією на «низку абсолютно неприйнятних жестів з української сторони». Відтак речник уряду з питань зброї для України заявив, що, Польща більше не передає жодної зброї, бо тепер озброюється найсучаснішою зброєю. Польські засоби інформації ствердили, що заяви глави та речника уряду варто розцінювати як те, що Польща вже надала Україні можливу військову допомогу, яку могла передавати без загрози власній безпеці. Якщо і будуть якісь поставки озброєння, то вже у рамках зазделегідь домовлених контрактів. Так, польські заводи наразі виробляють, серед іншого: перші 100 бойових машин „Росомак” і кілька десятків самохідних мінометів „Рак”, призначених для України. У ті ж дні депутат Сейму, колишній міністр закордонних справ Радослав Сікорський, розкритикував слова прем'єр-міністра Моравецького про те, що Польща більше не передає зброю Україні, додавши, що їх почув В. Путін. Українські експерти вважають, що певна антиукраїнська риторика із використанням історичних фактів Другої світової війни (діяльності УПА, аналізу польських жертв Волинської трагедії 1943 р. та ін.) була пов'язана насамперед із виборами до Сейму восени 2023 р., яку насамперед використовували урядовці і політики правої орієнтації. Блокування на кордоні українських перевізників у листопаді 2023 р. насамперед підтримали праворадикальні польські політики.

38 Ibidem, s. 79, 109, 303.

Відеорозмова В. Зеленського з А. Дудою 11 листопада 2023 р. з нагоди дня незалежності Польщі засвідчила, що керівництво двох держав може і повинне конструктивно вирішувати різні виклики у час війни (політичні, фінансово-господарські, історичні тощо). У цей день президент України ствердив, що незалежність України завжди буде сильною опорою для свободи Польщі:

Наші народи – разом з усією Європою – пройшли великий шлях, і завжди, коли ми були по один бік, ми змінювали історію на краще. Дивовижні речі можливі, якщо українці й поляки об'єднані спільною метою. Як у битвах під Оршею й Замостям, так і зараз, у битві, що триває заради свободи України, а отже, Польщі. Ми виграємо цю битву, бо цінуємо одне одного.

Зеленський подякував за те:

[...] що польські серця відчули ритм українських сердець саме тоді й так, як це було потрібне. [...] для польського народу такі цінності, як честь, свобода й солідарність, є справді фундаментальними³⁹.

У відповідь Дуда запевнив, що його країна продовжить підтримувати Україну в боротьбі з російською агресією та на шляху до членства в НАТО і ЄС. Саме у ті дні Європейська комісія розпочала переговори щодо вступу України до ЄС.

Прикметно, що польська центральна та регіональна преса системно висвітлювала перебіг та геополітику сучасної російсько-української війни. Оригінальні огляди польської преси регулярно здійснювали польськомовні часописи «(Nowy) Kurier Galicyjski» («(Новий) Кур'єр Галіційські») (Львів), «Monitor Wołyński» («Монітор Волинські») (Луцьк), „Dziennik Kijowski” («Дзєннік Кійовські») (Київ).

Перебіг новітньої війни чи не вперше підтвердив: Україна на решті перетворилася з об'єкта у суб'єкт історії, а світова геополітика є на боці України, яка стала одним із захисників і лідерів вільного світу. Більшість світових політиків та політологів стверджує, що

39 Володимир Зеленський у відеорозмові з Анджесом Дудою привітав Польщу з Днем Незалежності, [w:] <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-u-videorozmovi-z-andzheyem-dudoyu-privit-86957> [dostęp 20.11.2023].

поразка Путіна у війні проти незалежної України стане перемогою для упослідженої Росії, сприятиме загибелі авторитаризму і відродженню паростків демократії, активізує деімперіалізацію політикуму і бізнесу, дасть етнодержавний поступ її народам – татарам, дагестанцям, башкирам, чеченцям та ін., пришвидшить деокупацію Грузії та Молдови, а також сприятиме зміцненню безпеки світової спільноти. Чимало експертів, зокрема і з Польщі вважають, що пришвидшити перемогу України може нейтралізація проросійської політики керівництва Китаю і частково Індії⁴⁰. Сподіваємося, що зустріч керівників США і Китаю 15 листопада 2023 р. сприятиме цьому курсу.

Остання російсько-українська війна стала не лише викликом для українців, поляків, всього цивілізованого світу, а й нагодою чіткіше і виразніше побачити спільні проблеми і перспективи. Уроки війни сприяють зменшенню частки тих, хто відчуває ностальгію за СРСР і ПНР, російсько-радянською історією, зростає частка тих, хто називає українську мову рідною, а демократичний устрій Європи найкращим. Насамкінець ще раз нагадаємо відому тезу про те, що історія – це повернена в минуле сучасність. Чи не тому в умовах новітньої російсько-української війни науковці і політики прагнуть актуалізувати досвід та уроки попередніх експансій Росії та не допустити поширенню російсько-радянських наративів про віковічну ворожнечу „панської Польщі” та „пригнобленої католицизмом України”. Найновіші ініціативи Києва, Варшави та Вільнюса, як, наприклад, Люблінський трикутник, співпраця міністрів оборони півсотні країн світу у форматі „Рамштайн” (у якому 22 квітня 2022 р. на американській військово-повітряній базі у Німеччині створено Контактну групу з оборони України) сприятимуть політичній, соціально-економічній, військово-технічній інтеграції України до ЄС та НАТО, конкретизації військовій та гуманітарній допомозі нашої державі.

Передумови, перебіг та наслідки сучасної російсько-української війни активно обговорюються не лише на політичних зустрічах, у медійних засобах, але й в науковому середовищі Польщі. За останній час у Варшаві, Торуні, Кракові та інших містах видано чимало спеціалізованих збірників і часописів, монографічних праць, у яких аналізується геополітика сучасної російської агресії проти України,

40 М. Klimecki, Z. Karpus, *Niewypowiedziane wojny...*, op. cit., s. 230-231.

узагальнюється досвід міжнародної підтримки воюючої України, її Збройних сил⁴¹. Водночас польські експерти все частіше стверджують, що досвід воюючої України є цінним також для армій країн НАТО.

fot. Jewhen Sinkewycz

Żołnierze ukraińscy podczas ćwiczeń przed wyruszeniem na front

41 W. Materski, *Od cara do „cara”. Studium rosyjskiej polityki historycznej*, Warszawa 2017; *Kultury historyczne Polski i Ukrainy. O źródłach nieporozumienia między sąsiadami*, red. T. Stryjek, V. Sklokin, Warszawa 2021; *Raport specjalny „Uchodźcy z Ukrainy w Polsce, Czechach i Rumunii”*, Warszawa 2022; K. Wóycicki, *Globalna Ukraina*, Warszawa 2022; G. Kuczyński, *Wagnerowcy. Psy wojny Putina*, Warszawa 2022; M. Sygacz, *Reżim ciszy. Wojna o Ukrainę*, Warszawa 2022; M. Fiszer, J. Fiszer, *Wojna w Ukrainie. Od napaści do kontrofensywy. Okiem wojskowych ekspertów*, Warszawa 2022; M. Budzisz, B. Góralczyk, B. Radziejewski, *Wielka gra o Ukrainę*, Warszawa 2022; A. Sawicz, P. Kościński, *Droga Putina do wojny*, Warszawa 2022; M. Klimecki, *Krym, Donieck, Ługańsk 2014–2015*, Warszawa 2021; D. Kasprzycki, *Rosyjska wizja wojny przyszłości*, Warszawa 2022; *Wojna na Ukrainie...*, op. cit.; K. Wojczal, *To jest nasza...*, op. cit.; M. Klimecki, Z. Karpus, *Niewypowiedziane wojny...*, op. cit.

MYKOŁA ŁYTWYN, LUBOMYR CHACHUŁA – SPECYFIKA
WSPÓŁPRACY WOJSKOWO-POLITYCZNEJ MIĘDZY UKRAINĄ
A POLSKĄ W CZASIE ROSYJSKIEJ AGRESJI

Abstrakt

Autorzy artykułu przeanalizowali najważniejsze aspekty i charakter ukraińsko-polskiej współpracy wojskowo-politycznej w czasie agresji rosyjskiej po 24 lutego 2022 r. Przedstawili Ukrainę jako obrońcę europejskich wartości demokratycznych. Podkreślili rolę prezydentów Andrzeja Dudy i Wołodymyra Zełenskiego w budowaniu systemowych partnerskich stosunków w różnych sektorach gospodarki, przede wszystkim w sferze energetycznej, wojskowo-technicznej. W artykule podkreślono aktywność struktur polskiego wolontariatu, centralnych i regionalnych organów władzy w niesieniu pomocy humanitarnej kilku milionom ukraińskich uchodźców. Stwierdzono znaczącą pomoc militarną i techniczną ze strony RP, dzięki której na Ukrainę dostarczono duże partie czołgów, pojazdów opancerzonych, systemów artyleryjskich, wozów medycznych i strażackich, sprzętu do rozminowywania i amunicji wojskowej. Scharakteryzowano także najnowsze osiągnięcia historiografii ukraińskiej i polskiej, materiały środków informacji masowej, serwisów socjologicznych. Proponowany artykuł świadczy o konieczności trwałego dialogu pomiędzy elitami politycznymi, gospodarczymi, intelektualnymi i kulturalnymi obu stron w celu wzmocnienia dobrosąsiedztwa i wprowadzenia Ukrainy w struktury europejskie.

Słowa kluczowe: Ukraina, Polska, rosyjska agresja na Ukrainę, UE, NATO, współpraca wojskowo-polityczna, pomoc humanitarna.

ГРИГОРІЙ ПЕРЕПЕЛИЦЯ

ORCID 0000-0003-4000-1334

ПОЛЬСЬКА ВІЙСЬКОВА ДОПОМОГА УКРАЇНІ В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ

Польська військова допомога Україні у війні з Росією обумовлена багатьма як внутрішніми так і зовнішніми чинниками. Польща за свою історію зазнала декілька територіальних поділів, до яких неодноразово долучалася Росія та окупувала її території. В польській історичній пам'яті залишаються стійкі стереотипи про російську, а згодом і радянську імперію, якій був притаманний синдром імперіалізму та шовінізму. Знаходячись в певні історичні періоди в складі російської імперії та радянської окупації, поляки зазнавали як політичних утисків, так і національного приниження. Перебуваючи під радянською окупацією, поляки, як європейська нація, були цивілізаційно відірвані від Європи. Суверенітет Польщі, яка знаходилась в соціалістичному таборі був обмежений комуністичним режимом і втручанням Радянського Союзу у внутрішні справи польської держави.

Звільнення від комуністичного режиму і радянського впливу означало для Польщі повернення в Європу, проте це не означало зникнення російської загрози, яка сьогодні набуває чітких воєнних ознак. Хоча Польщі вдалося позбавитись прокляття «буферної зони» шляхом приєднання до НАТО та ЄС, вона все ж таки залишається на передньому східному фланзі Північноатлантичного альянсу. Це означає, що будь яке загострення відносин між Росією і Заходом відразу збільшує рівень загрози Польщі з боку Росії, оскільки в разі російської агресії територія Польщі як і країн Балтії стане театром воєнних дій. Підтвердженням цьому є плани Росії повернути геополітичний контроль над Центрально-Східною Європою і таким чином досягти статусу світової держави. Концепція Євразійства, яка стала офіційною геополітичною доктриною Кремля, спрямовує Росію на такі дії. Про наявність

таких намірів свідчать стратегічні маневри Збройних Сил РФ «Захід - 2017» та «Захід - 2021», які мали завдання фактичного стратегічного розгортання 200 000 російського угруповання вздовж всього східного флангу НАТО. Зайвим підтвердженням таких агресивних намірів стали провокації з сирійськими біженцями з території Білорусії, які були спрямовані на порушення польського кордону.

Україна в цьому сенсі виступає певною «буферною зоною», яка значно ускладнює реалізацію агресивних намірів Росії щодо Польщі. Польща чітко усвідомлює, що її безпека і стабільність напряму залежить від здатності України стримувати російську воєнну агресію. Отже, польська влада та польське суспільство сприймають війну Росії проти України як спільну загрозу національній та регіональній безпеці у Східній Європі. Про це свідчать соціологічні дослідження. 78% поляків вважають, що війна в Україні загрожує безпеці Польщі. Про це свідчить опитування польського Центру дослідження громадської думки (CBOS)¹. 18% опитаних жителів Польщі схильні вважати, що російсько-українська війна на безпеку Польщі не впливає: зокрема 2% вважають, що вона точно не є загрозою, а 16% – що радше не є загрозою. Серед респондентів також переважає переконання, що війна не пошириться на інші країни – так вважають 43% опитаних (на 1% менше, ніж у жовтні, коли це питання ставилося раніше). З іншого боку, 29% опитаних вважають, що конфлікт буде загострюватися (на 1% більше), а 28% не мають думки з цього питання (на 1% більше). На думку 73% опитаних, Польща може бути впевненою у тому, що її союзники допоможуть із захистом кордонів, тоді як 20% такої впевненості не мають. Дії НАТО у зв'язку з війною в Україні 36% поляків вважають занадто обережними, 49% – адекватними і 4% – «занадто далекосяжними». 11% не мають думки щодо дій НАТО².

Тож не випадково Польща стала лідером у підтримці України з самого початку широкомасштабної війни Росії проти України. Генеральним напрямком допомоги Україні з боку Польщі стала її *військова складова*. Польща виявилась моральним лідером що надання Україні військової допомоги та в інших питаннях європейської безпеки. Йдеться насамперед про формування *танкової та авіацій-*

1 *Co Polacy sądzą o wojnie na Ukrainie? Zobacz nowy sondaż CBOS*, 30.12.2022, [w:] <https://polskieradio24.pl/5/1222/artukul/3095133,co-polacy-sadza-o-wojnie-na-ukrainie-zobacz-nowy-sondaz%C2%A0cbos> [dostęp 30.10.2023].

2 Ibidem.

ної коаліції. Це проявилось, зокрема, в суперечці щодо постачання в Україну німецьких танків Leopard 2. Польські лідери тиснули на Берлін, щоб той поставив в Україну танки Leopard 2 німецького виробництва та дозволив це зробити іншим. Коли канцлер Німеччини Олаф Шольц вагався, Польща погрожувала експортувати десятки танків Leopard 2 німецького виробництва всупереч обмеженням Німеччини на реекспорт. Прем'єр-міністр Польщі Матеуш Моравецький так прокоментував:

Ми не будемо просто спостерігати, як Україна стікає кров'ю. Тепер від Німеччини залежить, чи захочуть вони приєднатися до місії та зупинити російське варварство, чи вирішать мовчки спостерігати та увійти в історію як ті, хто був на неправильному боці³.

Польща, першою заявила, що передасть Україні танки «Леопарди» і цим підштовхнула Німеччину та США до рішучіших кроків. Варшава передала Києву 60 польських танків PT-91 (модернізована версія Т-72), а також 14 танків Leopard 2. Польща була першою країною, яка поставила 250 танків. Також Польща першою упродовж 3-4 тижнів виявила готовність підготувати 58 українських екіпажів танків Leopard 2, тобто склад танкового батальйону. Для цього вона має відповідний потенціал, тренувальну та ремонтну бази, логістику, щоб організувати навчання українських танкістів.

Польща першою передала Україні винищувачі МіГ-29, заснувавши початок формування авіаційної коаліції. Президент Польщі Анджей Дуда 16 березня 2023 р. анонсував передачу Україні чотирьох МіГ-29. При цьому Варшава офіційно не повідомила, скільки всього літаків планує передати Києву. Загалом Польща має на озброєнні 40 МіГ-29, але військово-повітряні сили країни використовують тільки 29 одиниць. Решту літаків роками не ремонтували і не модернізували. Заступник міністра закордонних справ Польщі уточнив, що перекидати літаки будуть послідовно, щоб ці поставки були ефективними, водночас зміцнюватимуть безпеку Польщі.

3 Прем'єр Польщі: якщо Німеччина не погодиться дати «Леопарди» – сформуємо меншу коаліцію, [w:] <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/01/22/7154618/#:~:text=таємні%20документи,прем%27ер%20польщі%3a%20якщо%20німеччина%20не%20погодиться%20дати,%22леопарди%22%20%2d%20сформуємо%20меншу%20коаліцію&text=прем%27ер%2dміністр%20польщі%20матеуш,погодить%20надання%20україні%20цих%20танків> [dostęp 22.10.2023].

Пауза із наданням МіГ-29 Україні була пов'язана не з нерішучістю Варшави, а зі скепсисом з боку США, які довгий час блокували передачу навіть радянських літаків. Якби в цій історії все залежало від Варшави, Київ отримав би винищувачі вже у першій половині минулого року. Незважаючи на це Президент Польщі А. Дуда наголосив, що Варшава готова підтримати процес навчання українських пілотів на сучасних літаках F-16. Втім, як сказав польський президент, їхні збройні сили мають на озброєнні «відносно невелику кількість» цих винищувачів:

Ми готові підтримувати процес навчання українських пілотів, про це я говорив з віце-прем'єром, міністром національної оборони. Готові до цього включитися. Натомість та кількість літаків F-16, яка у нас є, не дозволяє говорити про передавання будь-якої їхньої кількості Україні⁴.

За словами польського президента, Варшава діятиме в межах тієї допомоги, яку може надати. Зокрема, Польща і так передала «майже всі МіГ-29», про які просив Київ. Дуда наголосив, що за рівнем військової допомоги його країна перебуває у першій трійці після Сполучених Штатів і Великої Британії⁵.

Втім, Велика Британія готова допомогти Польщі заповнити прогалини в протиповітряній обороні, які виникли через рішення Варшави відправити тільки частину своїх винищувачів МіГ-29 в Україну. Про це заявив заступник міністра оборони Британії Джеймс Гіппі. Гіппі підкреслив, що рішення Польщі передати Україні винищувачі МіГ-29 є «великим моментом». На його думку, це також найкраще рішення для українців, адже «їм потрібні літаки, які вони вже знають». Він сказав:

Ми дуже позитивно поставимося до прохання Польщі заповнити прогалини. Ми зробили це, коли Варшава вперше поставила танки Т-72 в Україну, і ми відправили танки Challenger 2 у Польщу. Те ж саме стосується і винищувачів⁶.

4 О. Капнік, *Дуда повідомив, чи передаватиме Польща винищувачі F-16 Україні*, [w:] <https://tsn.ua/svit/duda-povidomiv-chi-peredavati-me-polscha-vinischuvachi-f-16-ukrayini-2330635.html> [dostep 17.05.2023].

5 Ibidem.

6 *Британія готова запропонувати Польщі винищувачі замість відправлених Україні МіГ-29*, [w:] <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/02/8/7155786/> [dostep 20.03.2023].

Зокрема, Велика Британія перша оголосила, про підготовку українських пілотів на західній авіації. Втім, навіть за таких умов про передачу літаків поки не йшлося, а міністр оборони Сполученого Королівства Бен Воллес узагалі натякнув, що результати програми, можливо, з'являться вже по завершенні війни⁷. Повітряним силам України потрібно від 40 до 50 винищувачів F-16, щоб сформуванати 3-4 ескадрилі для захисту неба від російських атак.

Постачання зброї

Польща за півроку вторгнення стала одним із головних союзників України в постачанні зброї. З Польщі Збройні Сили України (ЗСУ) отримують артилерію, сотні танків, реактивних систем залпового вогню (РСЗВ) і низку іншого озброєння. Не багато країн запропонували Україні хоча б половину військової підтримки, яку надала Польща. На сьогодні польська військова допомога Україні включає понад 300 бойових броньованих машин (ББМ), близько 110 самохідних гаубиць і реактивних систем залпового вогню, а також безліч інших видів зброї.

Польща також відіграє важливу роль центрального транзитного вузла для постачання зброї в Україну, більшість західної військової допомоги надходить саме через цю країну.

Польща разом із Північною Македонією без вагань ще у квітні 2022 р. передали значну частину свого боєздатного танкового парку Україні. Згодом ці Т-72 були посилені за рахунок встановлення вибухо-реактивної броні (ERA) «Контакт-1». Деякі з таких Т-72 раніше пройшли програму модернізації в Польщі, в межах якої вони отримали нові системи управління вогнем, нічні приціли та системи зв'язку, що значно підвищило їхню ефективність на рівнинах України.

Замість того, щоб повністю замінити 250 або більше основних бойових танків, втрачених Україною з 24 лютого 2022 р., переважна більшість наданих Польщею Т-72 (і, ймовірно, також РТ-91) очікують на майбутній наступ України на окупованих Росією територіях у складі новоспечених механізованих бригад. Ці підрозділи отримали більшість ББМ, які постачаються в Україну та забезпечують укра-

7 Українські пілоти можуть завершити навчання в Британії вже після війни – Воллес, [w:] <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/02/9/7155878/> [dostęp 9.02.2023].

їнське військове командування стратегічним резервом для наступальних і оборонних операцій.

На відміну від Т-72, всі РТ-91 польської армії зараз перебувають на озброєнні частин, що діють. Дефіцит польського військового потенціалу після їхнього постачання в Україну має бути заповнений за рахунок розгортання в Польщі британських танків Challenger 2 і постачання 116 танків M1A1 Abrams із США, на додаток до 250 танків M1A2 SEPv3, замовлених у квітні 2022 р. Їхнє придбання стало частиною величезної програми переозброєння, в межах якої планується закупити до 1000 танків K2PL і 672 ПТРК K9 у Південній Кореї та до 500 M142 HIMARS у США. Постійний притік нової техніки дозволяє Польщі знімати з озброєння дедалі більшу кількість радянських моделей, які потім можна передати Україні. Тим самим Польща на довгі роки забезпечує статус арсеналу свободи.

На додаток до танків, Польща передала велику кількість бойових машин піхоти BWP та далекобійних артилерійських гармат на кшталт 155-мм гаубиць Krab. Польща передала 18 цих сучасних самохідних артилерійських установок (САУ) в червні 2022 р., а ще 54 зразки, придбані Україною, будуть надіслані найближчими роками. Гаубиця Krab поєднує в собі башту британської AS-90M зі стволом Rheinmetall калібру 155 мм/52 та польською системою управління вогнем Toraz, встановленою на шасі САУ K9 Thunder, що забезпечує дальність стрільби 30 км (або 40 км за використання базових снарядів). Загалом 72 такі передові артилерійські гармати, безумовно, зроблять їх одними з найчисленніших сучасних САУ на службі України, поряд із меншою кількістю PzH 2000, французьких CAESAR і словацьких Zuzana 2.

Не менш вражаючою була низка польських краудфіндингових акцій, організованих журналістом Славоміром Сераковським і організацією Army of Drones, сукупні зусилля яких дозволили купити Bayraktar TB2 у компанії Baykar Tech, 20 розвідувальних БПЛА WB Electronics FlyEye і 20 боєприпасів WB Electronics Warmate. Згодом компанія передала Bayraktar безплатно, а зібрані 5 млн доларів використали для благодійних організацій, які допомагають українським громадянам. Така суттєва військова допомога з боку бізнесу та приватних осіб доводить, що поляки горою стоять за Україну, тим самим впливаючи на перебіг війни більше, ніж деякі держави.

Оскільки немає підстав вважати, що російсько-українська війна найближчим часом закінчиться, розглядається питання щодо подаль-

шої військової допомоги Україні. Це можуть бути додаткові ПТРК BWP-1, ЗРК, САУ та РСЗВ, інженерне обладнання, ударні вертольоти Мі-8/17 та Мі-24 й безпілотники. Отже, Польща стала головним постачальником військової допомоги Україні. У перерахунку на душу населення Польща фактично надіслала Україні більше військової допомоги, ніж практично будь-яка інша країна, крім країн Балтії. Ця допомога включала сотні танків та іншого важливого озброєння. Польща відіграє важливу роль у матеріально-технічному забезпеченні доставки міжнародної військової допомоги Україні, дозволяючи глобальній коаліції країн забезпечувати українську армію необхідною зброєю, обладнанням і боєприпасами та розвідувальною інформацією.

Військово-промислова інтеграція

Польща виявилась не тільки міжнародним хабом в наданні Україні військової допомоги, але й військово-промисловим майданчиком та сервісним центром по обслуговуванню та ремонту української військової техніки та важких озброєнь. Зокрема, Україна розроблятиме та вироблятиме важке озброєння та військову техніку мінімум з шістьма країнами-членами Організації Північноатлантичного договору (НАТО). Відповідні угоди укладені державним концерном «Укроборонпром» з Польщею, Чехією, Францією, Данією та ще кількома країнами. Завдяки побудові таких спільних оборонних підприємств замкнутого циклу, Україна зможе здійснювати виробництво боєприпасів, спільно виробляти броньовану техніку й реактивні системи залпового вогню та спільно розробляти нові високотехнологічні зразки озброєння. Для цього будуть використані як наявні потужності, які уціліли після масованих російських ракетних атак, так і новостворені у безпечних місцях. Тож, беручи до уваги високі ризики російських ракетних ударів по державному концерні Укроборонпром розглядаються винятково польські міста для створення нового виробництва. У державному концерні уточнили, що над виробництвом снарядів працюватимуть обидві сторони: Україна надасть свої технології та висококваліфікованих фахівців з відповідними компетенціями та досвідом, а Польща – відповідні потужності.

Одне з підприємств ДК «Укроборонпром» та Polska Grupa Zbrojeniowa (PGZ S.A) уклали угоду про взаємодію у сфері виробництва танкових снарядів калібру 125 мм. «Укроборонпром» вже

налагодив виробництво боєприпасів калібру 122 та 152 міліметрів, а також мін калібру 120 мм, йдеться у повідомленні. Їх виробництво розсосереджено, на різних потужностях. Засоби ураження пройшли успішні випробування та виготовляються за технологією НАТО⁸.

Не менш важливим напрямком військово-промислової кооперації між двома країнами є сервіси обслуговування польськими підприємствами української військової техніки. Зокрема, українські танки Т-64 будуть обслуговуватися та ремонтуватися на польському заводі. У перспективі планується також співпраця в обслуговуванні танків Т-72, РТ-91 і Leopard 2. Таким чином, буде створений потужний хаб з ремонту бронетехніки, яка перебуває на озброєнні української армії. Переозброєння та модернізація бронетехніки стане ключовою допомогою у підтримці обороноздатності української армії. Завдяки регулярним ремонтним та сервісним роботам машини повертатимуть свою боєздатність.

Досвід Польщі як логістичного центру для нинішньої допомоги Україні є великою перевагою, яка буде використана для побудови міжнародного партнерства в контексті відновлення України. У цьому контексті ключове значення матиме розширення та модернізація існуючої транспортно-логістичної, прикордонної, транскордонної та оборонної інфраструктури між Україною і Польщею.

Висновки

Таким чином, Польща була та залишається найбільш важливим союзником України, надаючи військову допомогу, відстоюючи інтереси її у міжнародних організаціях. Військова підтримка є фундаментом для оборони території України та всього регіону Центрально-Східної Європи. Головним питанням воєнно-політичного співробітництва має стати спільна протидія агресивній політиці Росії, військова та оборонна взаємодія Збройних Сил Польщі та України по стримуванню агресивних намірів Росії та обороні з використанням потенціалу НАТО і запровадження спільного оборонного планування Генеральних штабів ЗС України та Польщі у кризових воєнно-політичних ситуаціях, створення системи комплексного стратегічного аналізу воєнних загроз

8 *Укроборонпром вироблятиме снаряди для танків спільно з польськими партнерами за кордоном*, [w:] <https://ukroboronprom.com.ua/news/ukroboronprom-viroblyatime-snaryadi-dlya-tankiv-spilno-z-polskimi-partnerami-za-kordonom/> [dostęp 14.11.2023].

національній безпеці України та Польщі. Важливим аспектом українсько-польського воєнно-політичного співробітництва має залишитись сприяння Польщі інтеграції України в євроатлантичний безпековий простір з метою набуття нею членства в НАТО.

Основні зусилля в сфері оборонно-промислового та військово-технічного співробітництва варто спрямувати на вирішення трьох ключових завдань: зняття штучних обмежень у сфері військово-технічного співробітництва між Україною та Польщею і отримання сучасних зразків військової техніки та озброєнь; імплементації державних програм щодо модернізації, розроблення та впровадження новітніх зразків бойової техніки та озброєнь за стандартами НАТО; нарощування спроможностей спільного виробництва найважливіших зразків озброєння, спеціальної і військової техніки відповідно до стандартів НАТО. Перспективною ідеєю вартою втілення є створення українсько-польського оборонного консорціуму.

HRYHORIJ PEREPEŁYCIA - POLSKA POMOC WOJSKOWA DLA UKRAINY W WOJNIE ROSYJSKO-UKRAIŃSKIEJ

Abstrakt

W artykule przedstawiono uogólnioną analizę polskiej pomocy wojskowej udzielonej Ukrainie przez półtora roku wojny rosyjsko-ukraińskiej. Studiując ten temat, autor dochodzi do wniosku, że to właśnie Polska stała się liderem we wspieraniu Ukrainy od samego początku zakrojonej na szeroką skalę wojny Rosji z Ukrainą. Ogólnym kierunkiem pomocy Ukrainie ze strony Polski stał się jej komponent militarny. Polska okazała się moralnym liderem w udzielaniu pomocy wojskowej Ukrainie oraz w innych kwestiach bezpieczeństwa europejskiego. W przeliczeniu na mieszkańca Polska faktycznie wysłała na Ukrainę więcej pomocy wojskowej niż jakikolwiek inny kraj z wyjątkiem krajów bałtyckich. Pomoc ta obejmowała setki czołgów i innej niezbędnej broni. Polska odegrała ważną rolę logistyczną w dostarczaniu międzynarodowej pomocy wojskowej na Ukrainę, umożliwiając globalnej koalicji państw zaopatrzenie armii ukraińskiej w potrzebną broń, sprzęt i amunicję oraz wywiad.

Polska stała się nie tylko międzynarodowym ośrodkiem udzielania pomocy wojskowej Ukrainie, ale także obiektem wojskowo-przemysłowym oraz centrum serwisowym w zakresie konserwacji i naprawy ukraińskiego sprzętu wojskowego i broni ciężkiej. Tym samym Polska była i pozostaje najważniejszym sojusznikiem Ukrainy udzielającym pomocy wojskowej i broniącym jej interesów w organizacjach międzynarodowych. Wsparcie militarne ma podstawowe znaczenie dla obrony terytorium Ukrainy, a tym samym całego regionu Europy Środkowo-Wschodniej.

Słowa kluczowe: wojna rosyjsko-ukraińska, Polska, Ukraina, pomoc wojskowa, współpraca wojskowo-przemysłowa, koalicja czołgów, dostawy broni.

fot. E. Matecki

Zniszczony w walkach pod Łymanem rosyjski czołg (wrzesień 2022)

JAN MATKOWSKI
ORCID 0000-0002-0457-9131

CZY JEST SZANSA NA SOJUSZ POLSKIEJ DEMOKRACJI I UKRAIŃSKIEJ OLIGARCHII?

Podstawowym błędem w polsko-ukraińskich stosunkach współczesnych jest po stronie polskiej przekonanie, że na Ukrainie jest analogiczny system demokratyczny jak w Polsce. Powoduje to, że Polacy myślą, że wzajemne relacje postrzegane są po obu stronach podobnie.

W tym kontekście warto zauważyć, że w Polsce do niedawna jedynie środowiska prawicowe niechętne Ukrainie, zaczęły zadawać pytanie czy Ukraińcy po wygranej wojnie z Rosją utrzymają z Polakami dobre relacje? Ostatnio to pytanie, po tzw. „kryzysie zbożowym”, zaczęło nurtować szersze kręgi społeczności polskiej. Coraz częściej można usłyszeć stwierdzenia, że Ukraińcy są niewdzięczni za pomoc, którą Polacy okazywali uchodźcom po 24 lutego 2022 r. Zaczęły być publikowane raporty zawierające badania socjologiczne, pokazujące spadek poparcia dla Ukrainy wśród ludności polskiej¹.

Tu pojawia się sedno sprawy, gdyż w rzeczywistości Polacy nie mają pojęcia, że politykę ukraińską nie kształtują demokratyczne instytucje oparte o demokratyczny system prawny, a ukraińska oligarchia, która ma przemożny wpływ na wszystkie dziedziny ukraińskiego życia państwowego. Dlatego też koncepcja ukraińsko-polskiego dobrosąsiedztwa zawodzi. Z jednej strony partnerem jest polska demokracja, z drugiej zaś – ukraińska oligarchia, która chowa się pod maską demokracji. W imieniu tej oligarchii przemawia ukraińskie państwo, w języku ukraińskim *derżawa* (bardzo symboliczne skojarzenie rozumiane w języku polskim i raczej odczytywane jako „panowanie”, „trzymanie władzy”). Żeby nie prowokować dodatkowych dyskusji z powodu powyższego, nie zaprze-

1 Patrz raport CBOS na ten temat: https://www.cbos.pl/spiskom.pol/2023/k_131_23.pdf (dostęp 2.09.2023).

czamy istnienia ukraińskiej demokracji, która jednak wyłania się nie z instytucji państwowych, lecz ze społeczeństwa obywatelskiego i samorządu. Naszym zdaniem, mimo presji, którą wywiera ukraińska demokracja na państwo, Ukraina w relacjach zewnętrznych jest reprezentowana przez oligarchię, spod której co najwyżej przebijają się gałązki demokracji.

Co należy zrobić, żeby rzeczywiście zbudować partnerskie stosunki między Polską a Ukrainą i czy uda się zbudować realny sojusz między polską demokracją a ukraińską oligarchią?

Może jednak...

Podczas szczytu energetycznego w Baku, 14 listopada 2008 r., podsumowano kilkuletnie działania na rzecz stworzenia nowego euroazjatyckiego korytarza transportowego². Wzięli w nim udział: prezydenci Polski, Ukrainy, Litwy, Gruzji, a także Azerbejdżanu. Było to już po rosyjskiej agresji na Gruzję, ale nie to wydarzenie przyczyniło się do współpracy.

Dotychczasowe szczyty energetyczne oraz inne spotkania z udziałem tych polityków nie ograniczały się tylko do pragmatyzmu, miały one także głęboki charakter symboliczny – świadczyły o tworzeniu się koalicji państw Europy Środkowo-Wschodniej. Nie ostatnią rolę w tym odegrały polsko-ukraińskie kontakty w czasie prezydentury Lecha Kaczyńskiego i Wiktora Juszczenki. Wprawdzie, ukraińska proeuropejska oligarchia na czele z Wiktorem Pinczukiem, zięciem prezydenta Ukrainy Leonida Kuczmy, oraz dniewrowskim klanem oligarchicznym, reprezentowanym m.in. przez Ihora Kołomojskiego, była wdzięczna Polakom, szczególnie ówczesnemu prezydentowi RP Aleksandrowi Kwaśniewskiemu za wsparcie w czasie Pomarańczowej Rewolucji kandydatury Wiktora Juszczenki. Tak naprawdę, wtedy oligarchia ukraińska rywalizowała z kryminalno-oligarchicznym klanem z Doniecka, którego kandydatem był Wiktor Janukowycz. Wsparcie Polaków i ukraińskiej demokracji (społeczeństwa obywatelskiego i samorządów) zwiastowało na cały świat, że to Wiktor Juszczenko jest właśnie tym, kto powinien stać na czele państwa ukraińskiego. Prozachodnia oligarchia ukraińska doceniła Warszawę i współpraca była kontynuowana także po Pomarańczowej Rewolucji. W Kijo-

2 <https://www.prezydent.pl/archiwalne-aktualnosci/aktualnosci-rok-2008/udzial-prezydenta-rp-w-szczycie-energetycznym-w-baku,26928,archive> (dostęp 3.09.2023).

wie nie przeszkadzał fakt zmiany władzy w Polsce i priorytetem dla obu krajów stała się energetyka.

Kiedy przywódcy pięciu krajów (prezydenci Polski, Ukrainy, Litwy, Estonii i premier Łotwy) znaleźli się w 2008 r. na tbiliskim placu, gdy rosyjskie czołgi zbliżały się do stolicy Gruzji, chodziło im nie tylko o ratowanie narodu gruzińskiego³. Było to także symboliczne przedstawienie sojuszu, do którego dążyli politycy tego regionu w obawie przed Moskwą. Tym samym ratowali również wspólne międzynarodowe projekty.

Tuż po powrocie ze szczytu w Baku rozpoczęto zdecydowane działania w kierunku realizacji zawartych tam porozumień. O zamierzonych przedsięwzięciach napisał w liście do marszałka Sejmu 29 grudnia 2008 r. Waldemar Pawlak polski minister gospodarki w rządzie Donalda Tuska. Przedstawił w nim koncepcję korytarza energetycznego:

Mając na względzie możliwą niestabilność dostaw surowców energetycznych z kierunku wschodniego, Polska, podobnie jak większość krajów Unii Europejskiej, podjęła działania zmierzające do uniezależnienia się od dostaw surowców energetycznych z jednego źródła. W ramach realizacji polityki dywersyfikacji kierunków i źródeł dostaw ropy naftowej Polska jest zaangażowana w prace związane z projektem utworzenia korytarza do transportu ropy naftowej z rejonu Morza Kaspijskiego na rynki międzynarodowe biegnącego przez Azerbejdżan, Gruzję, Ukrainę i Polskę, który stanowiłby alternatywny kierunek dostaw ropy naftowej (część powyższego projektu stanowi projekt Odessa–Brody–Płock–Gdańsk).

Projekt rurociągu Odessa–Brody–Płock–Gdańsk, w przypadku jego realizacji, stałby się łącznikiem istniejących systemów rurociągowych w regionie Morza Kaspijskiego i Europie Środkowej, tworząc zintegrowany Euroazjatycki Korytarz Transportu Ropy Naftowej (EAKTR). Plan rozwoju projektu EAKTR przewiduje, poprzez modernizację istniejącej i budowę nowej infrastruktury przesyłowej, stworzenie systemu dostaw kaspijskiej ropy naftowej do rafinerii w Polsce, a także w dalszej perspektywie w Niemczech, Czechach, Słowacji, i być może Austrii, a także poprzez port w Gdańsku eksport ropy do dowolnego miejsca przeznaczenia⁴.

3 <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wydarzenia/15-rocznica-historycznego-wystapienia-prezydenta-lecha-kaczynskiego-w-tbilisi,73151> (dostęp 12.09.2023).

4 Odpowiedź ministra gospodarki Waldemara Pawlaka na interpelację nr 5620 w sprawie rządowych planów dywersyfikacji dostaw ropy i gazu ziemnego do Polski [patrz: <https://orka2.sejm.gov.pl/IZ6.nsf/main/02886942>] (dostęp 1.11.2023).

Realizacją przedstawionych planów zajęła się spółka „Sarmatia”, w której udziały mają: PERN „Przyjaźń” SA – 24,75%, Ukrtransnafta OSA – 24,75%, State Oil Company of Azerbejdżan – 24,75%, Georgian Oil and Gas Corporation Ltd – 24,75% oraz AB Klajpedos Nafta – 1%⁵. 24 kwietnia 2009 r. na walnym zgromadzeniu akcjonariuszy spółki „Sarmatia” ustalono i zatwierdzono studium wykonalności Euroazjatyckiego Korytarza Transportu Ropy Naftowej na bazie obecnie istniejącego na Ukrainie ropociągu Odessa–Brody⁶. Zawiera ono także ocenę opłacalności i warunków technicznych niezbędnych do zmiany kierunku przesyłu ropy naftowej ropociągiem Odessa–Brody ze wschodniego na zachodni. Niebawem zostały one przedstawione Komisji Europejskiej.

Nowa rodząca się ukraińska demokracja po Pomarańczowej Rewolucji nie ograniczyła się do relacji polsko-ukraińskich tylko na terenie Ukrainy. Sojusz energetyczny jeszcze w 2005 r. został wzmocniony poprzez sprzedaż Huty Częstochowa przedstawicielom ukraińskiej oligarchii, którą nabył „Przemysłowy Związek Donbasu” (Індустріальний союз Донбасса – ИСД)⁷. We wrześniu 2006 r. historyczną nazwę tego narodowego polskiego przedsiębiorstwa zmieniono na ukraiński wariant: „ISD Huta Częstochowa”.

Nie był to odosobniony przypadek zacieśnienia więzi między polską demokracją a ukraińską oligarchią. W grudniu 2006 r. 5% akcji Stoczni Gdańsk objęła spółka ISD Polska (której właścicielem był wspomniany ukraiński ISD – Związek Przemysłowy Donbasu). W listopadzie 2007 r. objęła ona akcje nowej emisji o wartości 300 mln złotych, stając się w ten sposób właścicielem 83% (z kwoty 405 mln zł) akcji⁸. Przypomnijmy, że przejęte przez oligarchię znad Dniepru przedsiębiorstwo nie było szeregowym państwowym aktywem. Ze Stoczni Gdańskiej wywodzi się NSZZ „Solidarność”, na terenie zakładu podpisano porozumienia sierpniowe w 1980 r. Przejęcie Stoczni Gdańskiej odbyło się za premiershipwa Kazimierza Marcinkiewicza, urzędującego z ramienia partii „Prawo i Sprawiedliwość”.

5 Zob.: <https://sarmatia.com.pl/o-nas/> (dostęp 12.09.2023).

6 <https://sarmatia.com.pl/historia-projektu/> (dostęp 12.09.2023).

7 Odpowiedź sekretarza stanu w Ministerstwie Skarbu Państwa – z upoważnienia ministra na interpelację nr 10179 w sprawie prywatyzacji Huty Częstochowa SA, [w:] <https://orka2.sejm.gov.pl/IZ4.nsf/main/7EC66CFB> (dostęp 5.09.2023).

8 *Stocznia Gdańsk wciąż przechodzi z rąk do rąk*, [w:] <https://www.trojmiasto.pl/wiadomosci/Stocznia-Gdansk-wciaz-przechodzi-z-rak-do-rak-n36500.html> (dostęp 12.09.2023).

Przytoczony przykład współpracy polsko-ukraińskiej nie mógłby być możliwy, gdyby oligarchia ukraińska nie kontrolowała państwowych spółek energetycznych i nie posiadała wśród swoich aktywów największych prywatnych spółek energetycznych. Ten wątek skończył się, kiedy stanowisko prezydenta Ukrainy objął Wiktor Janukowycz. Więcej, tuż przed wygraną Janukowycza, prezydent Wiktor Juszczenko uhonorował Stepana Banderę najwyższą odznaką państwową – gwiazdą „Bohatera Ukrainy”⁹. Z jednej strony to był potężny cios w stosunki polsko-ukraińskie, z drugiej zaś spowodowało to mobilizację elektoratu Janukowycza, który starał się przekonać społeczeństwo w centralnej i wschodniej Ukrainie, że „banderowców” należy odsunąć od władzy. Ciche wsparcie Janukowycza było spowodowane „wojną” między prezydentem Juszczenką i Julią Tymoszenko, którą, jak uważał Juszczenko, wspiera oligarchia z miasta Dniepr. Jednym słowem bohater Pomarańczowej Rewolucji, wbrew swoim intencjom nie tylko wsparł Janukowycza, ale i totalnie zniszczył most przyjaźni między Polakami i Ukraińcami. Polskie środowiska niechętnie Ukrainie, zaczęły rozpow szechniać w społeczeństwie pogląd, że Ukraińcom nigdy nie należy wierzyć.

W tym kontekście warto przytoczyć casus dwóch ukraińskich polityków, zaczynających swe kariery polityczne na niwie samorządowej. Mowa o prezydencie Lwowa i liderze partii „Samopomoc” Andriju Sadowym oraz byłym prezydencie Winnicy, a także premierze Ukrainy w latach 2016–2019 Wołodymyrze Hrojsmanie. Swoją karierę Sadowy na początku zawdzięczał współpracy z konsultantami politycznymi z Polski. W Polsce powstały hasła polityczne, które do dziś są wykorzystywane przez jego otoczenie, np. hasło „Zrób to sam”. Powiązania Andrija Sadowego z polskimi kręgami stały się nawet przyczyną do publicznych oskarżeń ukraińskiego polityka o współpracę z polskim wywiadem¹⁰.

Gdy w 2006 r. młody wówczas Wołodymyr Hrojsman zwyciężył w wyborach samorządowych w Winnicy i objął urząd prezydenta miasta, dość szybko zorientował się, że doświadczenia polskich samorządowców są bezcenne dla zmian w ukraińskich samorządach miejskich. Dzięki niemu nawiązane zostały stałe kontakty między Winnicą a Kielcami¹¹. Inno-

9 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/46/2010#Text> (dostęp 12.09.2023).

10 Zob.: https://vgolos.ua/amp/podvijnyj-agent_1049127.html (dostęp 1.11.2023).

11 <https://www.myvin.com.ua/ua/news/events/14356.html> (dostęp 12.09.2023).

wacje, które wprowadzał Hrojsman na przykładzie Kielc były wówczas jakby „z bajki”. W następnych wyborach samorządowych w 2010 r. aż 77,8% wyborców oddało swój głos na Hrojsmana. Oczywiście, wyniki wyborów były jak najbardziej uczciwe.

Sukces Wołodymyra Hrojsmana bardzo szeroko był komentowany wówczas w prasie ukraińskiej. Po „Rewolucji Godności” Hrojsman został na czele ukraińskiego rządu. O tym, że to właśnie reformowanie miejskich służb komunalnych Winnicy przyczyniło się do tego sukcesu świadczy chociażby to, że w czasie wspomnianej rewolucji w pewnym momencie Hrojsman wspierał reżim Janukowycza, a wysiłków ukraińskiej opozycji na Majdanie nie wsparł do samego końca. Jednak dołączył do nowej władzy.

Od czego trzeba zaczynać?

„Producent tureckich dronów Bayraktar otworzy swój zakład w Ukrainie”¹² – ta wiadomość pojawiła się kilka miesięcy później po agresji rosyjskiej 24 lutego 2022 r. Jak to jest możliwe, że prawie 400 lat po bitwie pod Chocimiem i odsieczy pod Wiedniem, zwycięstwo której nie byłoby możliwe bez współdziałania szlachty polskiej z Kozakami, a teraz to tureckie bezzałogowe samoloty bronią Ukrainy. Mało tego Turcy mają odwagę budować na terenie objętym wojną zakład zbrojeniowy. To prawdziwy paradoks. A czy możliwa byłaby współpraca między polskim przemysłem zbrojeniowym a ukraińskim potencjałem technologicznym, odziedziczonym po ZSRR. Zostawimy to zagadnienie dla prawdziwych ekspertów. Bez wątpienia, ten wątek mógłby być najsilniejszym atutem w budowie sojuszu Międzymorza. Prawdziwe partnerstwo, a nie jakieś tam bliżej nieokreślone dobrosąsiedztwo.

Wracamy jednak do rzeczywistości. Ukraińska i polska demokracje, a także ukraińska oligarchia mają określone potrzeby w kontekście wzajemnych relacji. Najprościej jest z zapotrzebowaniami polskiej demokracji: ukraińska demokracja musi uszanować polską pamięć historyczną w kontekście wspólnej historii Polaków i Ukraińców. Autor artykułu, niestety, nie mógł dostrzec w kontekście ostatnich 15 lat oczekiwań od ukraińskiej oligarchii, które stałyby się rękojmnią współpracy między

12 <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C1393300%2Cproducent-tureckich-dronow-bayraktar-otworzy-swoj-zaklad-w-ukrainie.html> (dostęp 12.09.2023).

polską demokracją i ukraińską oligarchią. Przytoczony wyżej fragment współpracy w czasie prezydentury Lecha Kaczyńskiego i premiera Donalda Tuska był raczej zbiegiem okoliczności, kiedy to Warszawa miała oczekiwania od ukraińskiej demokracji, ale ukraińska oligarchia sprytnie to wykorzystała. Różnica polegała na tym, że dla Warszawy współpraca energetyczna była racją stanu, zaś dla ukraińskiej oligarchii był to projekt biznesowy. Kłopot w tym, że ukraińska oligarchia może realizować wspólne projekty biznesowe z Polakami, ale nie musi. Ma bowiem i innych partnerów, jak Rumunię, Słowację, czy zachodnie koncerny energetyczne. W kontekście projektów biznesowych, to ukraińska oligarchia ma lepsze pomysły jak zarabiać na sojuszu z Polakami, jednak wspólna produkcja broni mogłaby stać się nową platformą dla porozumienia.

Polska demokracja oczekuje uszanowania pamięci historycznej, ale czego oczekuje ukraińska demokracja? Przypomnę, że w narracji autorskiej jest to społeczeństwo obywatelskie i samorządy. Pierwsze, to uszanowanie godności ludzkiej obywateli Ukrainy, którzy opuścili granicę państwa, legalny ich status na terenie RP i pomoc potrzebującym. Wszystko to Polacy zaoferowali po 24 lutego 2022 r. Uchodźcy spotkali się z dużym zrozumieniem i uszanowaniem, otrzymali niezbędną pomoc. Polacy, zarówno rząd jak i społeczeństwo, nie stawiali żadnych warunków w kontekście pomocy. O jakie warunki chodzi? Dla Polaków satysfakcją byłoby publiczne potępienie Stepana Bandery i Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów, w tym także krwawych wydarzeń na Wołyniu. Właśnie tu, Polacy, tak zwolennicy współpracy z Ukrainą, jak i przeciwnicy są solidarni.

Ponieważ rząd RP przed 24 lutego 2022 r. nie posiadał planu pomocy uchodźcom z Ukrainy i był przekonany, że nie dojdzie do zaostrzenia rosyjskiej agresji (autor artykułu posiada informacje świadczące o tym), to postępowanie polskiego parlamentu w kontekście pomocy uchodźcom z Ukrainy, zachowanie się rządu Mateusza Morawieckiego są godne podziwu. Bez wątplenia, co by się nie wydarzyło w ostatnich latach w polsko-ukraińskich stosunkach, ukraińska demokracja ten czyn będzie długo pamiętać, ale czy pamiętać o tym będą oligarchowie i ich zwolennicy? Dużo zależy będzie od nowego rządu w Polsce wyłonionego pod koniec 2023 r. oraz tworzących go partii politycznych. Mimo rządów oligarchicznych na Ukrainie rodzi się tam stopniowo także system demokratyczny. Właściwa polityka polska może proces ten znacząco przyspieszyć, co niewątpliwie byłoby w interesie obu państw.

O czym trzeba było (i trzeba będzie) rozmawiać w kontekście przeobrażeń politycznych i gospodarczej odbudowy Ukrainy?

1. Wspólna polsko-ukraińska odprawa paszportowa i celna na granicy polsko-ukraińskiej.

Rozmawiając z obywatelami Ukrainy na temat stosunków polsko-ukraińskich, niejednokrotnie słyszałem, że nie lubią Polaków. Pytałem dlaczego? Odpowiedź zawsze mnie zdziwiła, gdyż nie były to doświadczenia z przeszłości, ale sposób w jaki polskie służby graniczne traktowały, a i dalej traktują obywateli Ukrainy. Mówiono mi, że jest to chamstwo polskich celników. Oprócz chamstwa, funkcjonariusze polskiej służby celno-skarbowej od ponad dekady często wykazują się opieszałością, co można by określić jako „włoskie strajki”¹³. Sprawa jest znana i niejednokrotnie nagłaśniana. Rzeczywisty czas przekroczenia polskiej granicy z Ukrainy do Polski przez samochód ciężarowy z ładunkiem, to około 12 godzin. Piszę tu z własnego doświadczenia, zdobytego w ostatnich 10 latach. Jest to jedna z przyczyn gigantycznych korków po stronie Ukrainy na wjazd do Polski. Czegoś takiego nie ma ani na granicy słowacko-ukraińskiej, ani na granicy węgiersko-ukraińskiej, ani na rumuńsko-ukraińskiej. Gdyby zorganizowano wspólną odprawę? Ile tysięcy Ukraińców nie doświadczyłoby emocji, które stałyby się powodem do mówienia „nienawidzę Polaków”? A co jest po stronie ukraińskiej w stosunku do obywateli państwa ukraińskiego – łapówkarstwo. Niewątpliwie jednemu i drugiemu można by zapobiec wprowadzając wspólne polsko-ukraińskie odprawy celno-skarbowe. Nie jest to mój oryginalny pomysł. Sprawa ta była już wielokrotnie poruszana tak po stronie polskiej, jak i ukraińskiej. Tym niemniej, nadal jest to sprawa aktualna. Niewątpliwie strona polska musiałaby na to uzyskać zgodę Unii Europejskiej. Sądzę, że jest to możliwe.

2. Czy jedna Biedronka we Lwowie może stać się ważniejsza od konsulatu RP?

W ostatnich miesiącach dość popularnym tematem stało się publikowanie materiałów, jak to ukraińska żywność zalewa polski rynek i czym to grozi polskim rolnikom oraz przetwórcom rolniczych półfabrykatów.

13 Zob.: <https://kurier.pap.pl/nauka/prawopl-strajk-wloski-zlamaniem-prawa> (dostęp 12.09.2023); <https://wgospodarce.pl/informacje/26665-strajk-wloski-polskich-celnikow-tysiac-samochodow-na-granicy-z-ukraina> (dostęp 12.09.2023).

Częściowo jest to prawda, ale czy prawda może być tylko częściowa i gdzie jest ta granica między prawdą a kłamstwem? To, że Ukraińcy zalewają polski rynek żywnością byłoby prawdą wtedy, gdyby sami produkowali gotowe towary żywnościowe. Lecz to polskie firmy zalewają polski rynek ukraińską żywnością, którą przerabiają. Zdarza się, że często wraca ona do Ukrainy w postaci gotowych produktów. Kiedy sieć sklepów Biedronka, na przykład, ogłasza promocję na towary żywnościowe, to promocja kończy się dość szybko po otwarciu sklepu. Obywatele Ukrainy wieczorem poprzedniego dnia startują ze swoich domów, żeby być pierwszymi pod drzwiami sklepu. Ponieważ mężczyźni mają utrudnienia z opuszczeniem Ukrainy, to za kierownicę auta (busa) siada żona, a wraz z nią emerytowani krewni. Państwo ukraińskie ogranicza wwóz towarów dla własnego użytku. Im więcej osób z rodziny jedzie, tym więcej towarów przywieją. Często obywatele Ukrainy dostają zwrot podatku VAT, więc ta żywność jest tańsza dla nich niż dla obywateli RP. Jednak, często do tych towarów trzeba doliczyć wysokość łapówek, które obywatele Ukrainy muszą wręczyć na ukraińskiej stronie. Dość często jest tak, że funkcjonariusze na ukraińskiej stronie granicy już rozpoznają tych, którzy regularnie jeżdżą do Polski na zakupy i przeprowadzają im „rutynową kontrolę”. Może to trwać godzinę, pięć godzin lub nawet dzień. Więc „warto” dać łapówkę i wracać do domu.

Autor tego tekstu ma też doświadczenie dotyczące odprawy po stronie polskiej. Jednego dnia przekraczał granicę polsko-ukraińską w koszulce z podobizną Żołnierza Wyklętego. Tego dnia był poddany rutynowej kontroli przez polskich celników, która trwała trzy godziny. Następnego dnia na tym samym punkcie granicznym i w tej samej koszulce, było tak samo. Postanowiłem więc zrobić eksperyment. I specjalnie ubierałem tą samą koszulkę. Było to aż pięć razy. Kolejnego (szóstego) razu byłem już bez tej „patriotycznej koszulki”. Zostałem odprawiony szybko i sprawnie. Zadawałem sobie pytanie o co chodzi? Czyżby polscy celnicy w ten sposób wyrażali swój negatywny stosunek do rządzących wówczas w Polsce władz PiS-u? Zbyt jednostkowy był mój eksperyment, aby to autorytatywnie stwierdzić. Jeśli tak by było to byłby to przejaw polskiej „demokracji”. Szkoda jednak, że tak uciążliwy dla obywateli.

Problemów z przekraczaniem granicy jest co nie miara. Mimo tych trudności granicznych ukraińscy obywatele kupują w Polsce polskie produkty żywnościowe. Ba, można je znaleźć także w ukraińskich sklepach w strefie przygranicznej. Rodzi się więc pytanie, czy w XXI wieku nie da się polskiej żywności legalnie zawieźć do Ukrainy i normalnie sprze-

dać w tamtejszych punktach handlowych? Niejednokrotnie pytałem o to ukraińskich przedsiębiorców. Potrzeba dobrej woli z obu stron i odpowiednich uregulowań prawnych. Byłaby to wielka szansa dla polskich producentów żywności, którzy mogliby kupować ukraińskie produkty rolne, przerabiać je na konkretne towary i sprzedawać w Ukrainie.

3. Jeszcze jedna propozycja z tysiąca i jednej...

Wolny obszar celny (WOC) w Medyce lub w przygranicznym Przemysłu, mógłby stać się atrakcyjnym rozwiązaniem biznesowym dla przedsiębiorców z Polski i Ukrainy. Dlaczego w Medyce lub w Przemysłu? Bo tam krzyżują się szlaki transportowe – kolejowe i samochodowe, a nawet piesze. Wymaga to jednak podjęcia inicjatywy przez polskie władze państwowe. Taki WOC mógłby poważnie obsługiwać handel międzynarodowy. Towary, które płynęłyby z Chin lub innych krajów azjatyckich przez porty morskie na Morzu Czarnym, mogłyby być tam składowane. Stamtąd też szukano by nabywców nie tylko tych towarów, ale także różnych dóbr produkowanych w Polsce i na Ukrainie, a które znajdowałyby odbiorców w Europie Zachodniej.

Zamiast podsumowania

Mamy świadomość, że charakter artykułu jest emocjonalny, a styl przypuszczeń i propozycji jest dość wolny. Można by realizować na polsko-ukraińskim pograniczu i inne korzystne projekty. Projekty, które mogłyby ułatwić codzienny byt jednych i drugich, a zarazem gwarantować spokój i rozwój w środkowo-wschodniej części Europy. Karta historii, na której Polacy i Ukraińcy tworzyli wspólne plany, kiedy to polska demokracja w jednakowej mierze współpracowała tak z ukraińską oligarchią, jak i z ukraińską demokracją, zakończyła się około 2010 r.

Polska pomoc, zarówno spontaniczna, jak i organizowana przez instytucje państwowe i samorządowe po 24 lutego 2022 r., wskrzesiła ducha dawnej Rzeczypospolitej wielonarodowej i wielokulturowej (pamiętajmy, że do jej upadku w największym stopniu przyczynili się Moskale). Pomoc, jaką okazali Polacy Ukrainie i ukraińskim uchodźcom po rosyjskiej agresji, napawa optymizmem i daje nadzieję na normalność w stosunkach polsko-ukraińskich, na budowanie nie tylko dobrosąsiedzkich, ale przede wszystkim partnerskich relacji sąsiedzkich. Dobrze będzie, jak ten duch nie zostanie zmarnowany po raz kolejny.

Źródło: <https://sarmatia.com.pl> (dostęp 2.09.2023).

Schematyczna mapa Euro-Azjatyckiego Korytarza Transportu Ropy Naftowej.

Linia przerywaną zaznaczono projektowany odcinek z Brodów do Adamowa. Projekt Międzynarodowego Przedsiębiorstwa Rurociągowego „Sarmatia” sp. z o.o. Powołanego w 2004 r. przez dwóch udziałowców – polską spółkę PERN „Przyjaźń” S.A. (obecnie PERN S.A.) oraz ukraińską spółkę O.S.A. „Ukrtransnafta”.

ІВАН МАТКОВСЬКИЙ – ЧИ Є ШАНС НА АЛЬЯНС ПОЛЬСЬКОЇ ДЕМОКРАТІЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ОЛІГАРХІЇ?

Abstrakt

Польсько-українські взаємини є предметом дискусії не одне століття. Попри регіональний аспект, взаємини між поляками та українцями є також важливим елементом також і геополітики. Не є таємницею, що добрі взаємини, співпраця та кооперація народів, чий життєвий простір пролягає поміж Балтійським та Чорним морями, можуть мати величезний вплив на питання економічної стабільності та безпеки на євразійському континенті. Власне тут, де Захід зустрічається зі Сходом, доводять знавці, є можливим сформуванню моделі співпраці держав та народів, яка має шанс збалансовувати протиріччя великих континентальних економічних та політичних гравців.

Однією із причин, чому ця теорія так і не стала реальністю, є брак взаєморозуміння один одного, а також низька інформованість одних суспільств про інших. Як наслідок, непорозуміння у взаєминах, необґрунтовані амбіції, дріб'язковість та відсутність спільних стратегічних цілей.

У статті автор звертається передовсім до польського середовища та пропонує нову методологію у формуванні плану взаємин із українським суспільством. Насамперед, публіцист обґрунтовує рекомендацію ділити взаємини на дві частини: відносини із українською олігархією та українською демократією. У статті коротко визначають основні ознаки цих двох форм державного правління, які, як симбіоз, знайшли можливість співіснувати в межах України. Також автор дає кілька рекомендацій, для покращення клімату на польсько-українському пограниччі, відомих вже в новітній історії українсько-польських взаємин, проте вдало забутих. Стаття носить публіцистичний характер, а судження автора дещо наповнені емоціями. Проте, спостереження та пропозиції, описані у статті, мають також за мету пробудити раціоналізм у польсько-українських взаєминах та довести, що і полякам, як і українцям, слід готувати новий план взаємин на близьке нам та далеке майбутнє.

Słowa kluczowe: Współczesne stosunki polsko-ukraińskie, polityka, demokracja, oligarchia, granica polsko-ukraińska, odprawa celna, handel produktami żywnościowymi.

ОЛЬГА МОРОЗОВА
ORCID 0000-0002-4627-2189

РОСІЙСЬКА АГРЕСІЯ В УКРАЇНУ Й ПРОБЛЕМА УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ: ГУМАНІТАРНИЙ АСПЕКТ (НА ПРИКЛАДІ ДОПОМОГИ УКРАЇНЦЯМ У ПОЛЬЩІ)

Проблема гуманітарної діяльності, зокрема допомоги біженцям – це напевно одна з найблагородніших форм благодійницької діяльності. Прикро це усвідомлювати, але й у ХХІ столітті людство не винайшло механізмів протидії війнам, катастрофам та іншим катаклізмам. Не маючи засобів до врегулювання ситуації, людина вдається до пошуків безпечного місця існування. Виникає проблема біженства, яка породжує масу гуманітарних задач, які потрібно вирішити. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну в 2022 р. актуалізувало питання біженців з України. У статті авторка порушує проблему біженства під час російсько-української війни, починаючи від відкритого нападу Росії на Україну 24 лютого 2022 р. й до сьогодні. Особлива увага приділена питанню гуманітарної допомоги українським біженцям у Польщі.

Відкрита агресія Росії в Україну в 2022 р. актуалізувала питання біженців з України. За даними Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) на середину 2020 р. українська діаспора в світі складала 6,1 млн осіб. Зокрема, в Європі перебувало 5 млн українців. На середину 2021 р. (до початку повномасштабної російсько-української війни – О.М.) у світі було загалом 53,47 тис. українських біженців, які просили відповідного статусу, з них у Європі перебувало 36,49 тис. осіб¹.

1 Німеччина випередила Польщу за кількістю біженців з України, ООН, [w:] https://lb.ua/world/2023/06/21/561592_nimechchina_viperedila_polshchu.html#:~:text=На%20третьому%20місці%20%2D%20Чехія.&text=Кількість%20біженців%20з%20України%20станом,%2D%20992%2C7%20тис [dostęp 1.10.2023].

Повномасштабне російське вторгнення в Україну та проблема біженців із України

Із початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 р. проблема переміщення та біженства в світі почала швидко зростати. Таких масштабів кризи не було зафіксовано з часів Другої світової війни. На листопад 2022 р. по всій Європі було зареєстровано понад 7,6 мільйонів біженців з України. У межах країни внутрішньо переміщеними особами вважалися 6,2 млн українців². На початок 2023 р. ці цифри змінилися: станом на 3 січня 2023 р. включно в Європі для тимчасового захисту зареєстровано 7 915 287 українців. У національних програмах тимчасового захисту та підтримки взяло участь 4,9 млн українських біженців. Усього з 24 лютого 2022 р. з України до сусідніх країн виїхало понад 17 млн осіб, повернулося в Україну орієнтовно 9,2 млн переселенців³.

Більша частина українських біженців періоду 2022-2023 рр. – це жінки. Інша значна група – діти. Згідно даних УВКБ ООН, понад третину із загального числа українських біженців за кордоном складають неповнолітні. Відсоток дітей серед українських біженців за кордоном є вищим, ніж серед внутрішніх переселенців в самій Україні⁴.

Із моменту російського вторгнення в Україну у 2022 р. загострилися нагальні гуманітарні потреби українського суспільства. Мільйони українців опинилися поза межами своїх постійних місць проживання, без житла, знання мови, фінансових можливостей, рідної підтримки. Тисячам українців немає куди повертатися, адже їх будинки знищені, робочі місця втрачені, а безпекова ситуація в Україні не налагоджується. Окрім того, людей лякає нестабіль-

2 Л. Гаррісон, Д. Кондратенко, К. Коренькова, *Шляхи підтримки та посилення місцевої гуманітарної діяльності в Україні: Аналітична студія. Ініційовано Комітетом з надзвичайних ситуацій (DEC) для збору інформації з фокусом на Україні. 2022*, [w:] https://www.dec.org.uk/sites/default/files/media/document/2023-01/DEC_Ukraine_Appeal_localisation_scoring_paper_UKR.pdf [dostęp 26.10.2023].

3 В ООН назвали кількість українських біженців у Європі, [w:] <https://www.slovoidilo.ua/2023/01/05/novyna/suspilstvo/oon-nazvaly-kilkist-ukrayinskyx-bizhencziv-yevropi> [dostęp 26.10.2023].

4 А. Гончаренко, *Працюй, або їдь геть: чому у ЄС хочуть, щоб українці поверталися додому та як змінюється ставлення до них*, [w:] <https://tsn.ua/ukrayina/pracyuy-abo-yid-get-chomu-u-yes-hochut-schob-ukrayinci-povertalisy-a-dodomu-ta-yak-zminyuyetsya-stavleniya-do-nih-2437483.html> [dostęp 1.10.2023].

ність водопостачання, електрики, базових послуг. Велика частина українського населення перебуває в окупації і взагалі немає шансів на допомогу з української сторони, чи з-за кордону. Тож, проблема гуманітарної допомоги біженцям з України набуває все більшої актуальності.

Українські біженці в Польщі станом на 2022 р.

Найбільше українських біженців прийняла Польща. Лише за перші 11 місяців війни з України до Польщі в'їхало понад 8 млн людей. За результатами досліджень, що були проведені в 2022 р. на замовлення Союзу польських метрополій (об'єднує 12 найбільших міст країни), загальна кількість українців, що проживали на території польської держави до 24 лютого 2022 р. та прибули після початку російсько-української війни в статусі біженця, становила 3,37 млн осіб (що складало 8% від загальної кількості польського населення). Дослідження проводилося на основі даних про отримання номерів PESEL, а також нових зареєстрованих підписок на мобільні телефони. Результати вивчення були опубліковані в економічному виданні „Дзєнник Газета Пrawnа” („Dziennik Gazeta Prawna”) 25 липня 2022 р.⁵

Станом на 1 травня 2023 р. українці здійснили майже 20 млн перетинів кордону з Польщею. Це більше, ніж кількість перетинів кордону з усіма іншими країнами, з якими межує Україна. Саме у Польщі та сусідній із нею Німеччині, за даними Міністерства Закордонних Справ України, сьогодні перебуває найбільше українців⁶. Щодо інших країн, за даними УВКБ ООН, з 24 лютого 2022 р. по 3 січня 2023 р. найбільше українських переселенців прийняли: Німеччина, Чехія, Італія, Іспанія Болгарія, Франція, Румунія, Словаччина⁷.

5 *Кількість українців, які вийшли до Польщі перевищила 5 мільйонів осіб*, [w:] <https://visitukraine.today/uk/blog/727/the-number-of-ukrainians-who-left-for-poland-exceeded-5-million-people> [dostęp 1.10.2023].

6 *Кількість українців та їх міграція за кордон через війну*, [w:] <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3732355-killist-ukrainciv-ta-ih-migracia-za-kordon-cerez-vijnu.html> [dostęp 1.11.2023].

7 *В ООН назвали кількість українських біженців у Європі*, [w:] <https://www.slovoidilo.ua/2023/01/05/novyna/suspilstvo/oon-nazvaly-killist-ukrayinskyx-bizhencziv-yevropi> [dostęp 26.10.2023].

1 553 707 осіб обрали Польщу як країну свого тимчасового захисту⁸ (на сьогодні ця цифра скоротилася до близько мільйона – О.М.). Більша частина українців залишилась у Варшаві та прилеглих містах. У Мазовецькому воєводстві проживає 15% біженців. На другому місці тимчасового перебування українців – регіон Помор'я, зокрема найбільші міста Гданськ, Щецин, Гдиня та Торунь, саме тут на початку війни була виділена максимальна кількість місць для українських біженців. Підприємства регіону зацікавлені в сезонних працівниках, що сприяє приїзду сюди українців. Трохи менше українців проживає у Вроцлаві, Кракові, Познані та інших польських містах⁹.

Що стосується дітей, то за даними Міністерства освіти Польщі, станом на кінець 2022 р., заклади освіти країни прийняли близько 200 тисяч учнів з України. З них 160 тисяч дітей відвідують польські школи, а 40 тисяч – дитячі садки. Однак варто зазначити, що багато дітей біженців продовжують навчатись дистанційно в українських навчальних та освітніх закладах¹⁰.

Експерти відмічають феноменальну швидкість, з якою українські біженці облаштовуються на новому місці, знаходять собі роботу, наймають житло, вступають у польські навчальні заклади. За офіційними даними, у 2022 р. у Польщі знайшли роботу понад 300 тисяч українських біженців. Сплачуючи податки, українці підтримують польську економіку. Збільшення споживчого ринку також позитивно впливає на життя країни¹¹.

Українські біженці в світі станом на червень 2023 р. Кількісні показники

У середині 2023 р. кількісні показники щодо українських біженців змінилися. За даними „Інтерфакс_Україна” (з посиланнями на дані Офісу ООН із прав людини) станом на 6 червня 2023 р. кількість українських біженців у світі становила 6,28 млн, зокрема в Європі – 5,935 млн. З них у Німеччині – 1 млн 69,7 тис. осіб, у Польщі – 992,7 тис. українців. Третє місце в Європі і за кількістю біженців

8 Ibidem.

9 Ibidem.

10 Ibidem.

11 Ibidem.

з України на сьогодні, і за кількістю тих, хто звернувся по притулок, посідає Чехія – відповідно 341,7 тис. та 520,7 тис. осіб. Ще в семи країнах Європи було більше, ніж по 100 тис. українців, які шукали захисту від війни. Це Велика Британія, що прийняла 203 тис. українських біженців (з яких подалися на захист 0,6 тис.), Іспанія – 182,6 тис. (178,6 тис.), Італія – 181,5 тис. (178,5 тис.), Болгарія – 160,6 тис. (161,4 тис.), Румунія – 134,6 тис. (138,9 тис.), Молдова – 109,6 тис. (8,0 тис.) і Словаччина – 102,1 тис. (117,8 тис.)¹².

В ООН також зазначають, що більше ніж по 100 тис. українських біженців перебувають у Канаді та США, проте детальні дані про них не наводяться.

У Росії на початок червня 2023 р. було 1 млн 303 тис. біженців з України, з яких подали заяву про притулок 103,6 тис. осіб.

Ще в 10 країнах Європи, за даними ООН на початок червня 2023 р. було від 50 до 100 тис. українських біженців. Зокрема, у Нідерландах – 94,4 тис. (94,4 тис.), Австрії – 90,1 тис. (98,8 тис.), Ірландії – 84,5 тис. (84,6 тис.), Литві – 77,5 тис. (77,5 тис.), Франції (дані на кінець 2022 р.) – 70,6 тис. (67,2 тис.).

Крім того, у Бельгії 70,4 тис. (72,4 тис.), у Швейцарії – 65,8 тис. (81,5 тис.), Португалії – 57 тис. (58,3 тис.), Фінляндії – 55,6 тис. (56,8 тис.), Угорщині – 52,3 тис. (36,3 тис.).

Слідом із показниками від 25 тис. до 50 тис. йдуть Естонія – 48,6 тис. (50,6 тис.), Швеція (дані на кінець 2022 р.) – 48,6 тис. (57,1 тис.), Норвегія – 47,9 тис. (47,9 тис.), Туреччина – 46,6 тис. (7,1 тис.), Данія – 41,2 тис. (42,3 тис.), Латвія – 38,1 тис. (47,9 тис.) і Чорногорія – 34,7 тис. (8,9 тис.).

ООН також повідомляє про 27,7 тис. українців, які втекли від війни до Білорусі, з яких просять притулку 2,8 тис. осіб.

Від 10 до 25 тис. біженців з України виїхали до Грузії – 24,2 тис. (0,6 тис.), у Греції опинилося 24,2 тис. (25 тис.), у Хорватії – 22,8 тис. (22,8 тис.) і на Кіпрі – 18,2 тис. (18,1 тис.).

Крім того, у статистиці ООН про українських біженців є дані зі Словенії – 9,4 тис., Північної Македонії – 7,3 тис. (5 тис. осіб), Люксембургу – 5,8 тис., Азербайджану – 4,6 тис. (0,1 тис.), Сербії та Косова – 4,5 тис. (2,1 тис.), Албанії – 3,2 тис. (3,5 тис. осіб), Ісландії

12 Німеччина випередила Польщу за кількістю біженців з України, – ООН, [w:] [https://lb.ua/world/2023/06/21/561592_nimechchina_viperedila_polshchu.html#:~:text=На%20третьому%20місці%20%2D%20Чехія.&text=Кількість%20біженців%20з%20України%20станом,%2D%20992%2C7%20тис.\[dostep 1.10.2023\].](https://lb.ua/world/2023/06/21/561592_nimechchina_viperedila_polshchu.html#:~:text=На%20третьому%20місці%20%2D%20Чехія.&text=Кількість%20біженців%20з%20України%20станом,%2D%20992%2C7%20тис.[dostep 1.10.2023].)

– 3 тис. (5,3 тис.), Мальти – 2,1 тис., Вірменії – 0,6 тис. (0,6 тис.), Ліхтенштейну – 0,5 тис. (0,6 тис.) та Боснії і Герцеговини – 0,2 тис. (35 осіб)¹³.

У квітні 2023 р. Міністерство реінтеграції України представило інтерактивну мапу для українців, які шукають прихистку за кордоном. Із документу можна дізнатися, де знайти допомогу в країні перебування. Також на мапі розміщена інформація про особливості оформлення тимчасового захисту, соціальне та медичне забезпечення¹⁴.

Гуманітарна діяльність у напрямку допомоги українським біженцям у Польщі

Країни, що прийняли біженців з України, значну увагу приділяють питанням гуманітарної допомоги. Допомога українцям, що вїхали за кордон у результаті повномасштабного військового вторгнення Росії в Україну направлена в першу чергу на забезпечення виживання і збереження здоров'я людей, відновлення їх емоційного стану та повернення до самостійного функціонування. Головна увага приділена житловій проблемі, питанням харчування, працевлаштування, медичної допомоги, освіти тощо.

Надання можливості легального перебування на території Польщі

Головною підставою отримання різних видів гуманітарної допомоги для українських біженців в Польщі є набуття легального статусу щодо перебування в даній країні. З самого початку прибуття українських біженців у Республіці Польща було прийнято Закон щодо осіб з України, які перетнули українсько-польський кордон після 24 лютого 2022 р. в результаті російської агресії. Такі українці були внесені комендантом Прикордонної служби до реєстру під час перетину кордону, мали право легально перебувати на території Польщі упродовж 18 місяців та отримувати пільги біженця. Якщо ж люди-

13 Ibidem.

14 *Інтерактивна карта світу*, [w:] <https://tripadvisor.mfa.gov.ua> [dostęp 2.10.2023].

на виїхала спочатку на територію Молдови чи іншої країни, а потім приїхала до Польщі, вона не мала права отримувати пільги. Однак вже 26 лютого закон було відредаговано й абсолютно кожен українець, що вимушено покинув свою домівку, отримував матеріальну допомогу, безоплатну медичну опіку та можливість працевлаштування¹⁵.

Відповідно до дії так званого спецзакону (Закон від 12 березня 2022 р. про допомогу громадянам України у зв'язку зі збройним конфліктом на території України), усі українці, що опинилися на території Республіки Польща у зв'язку з війною в Україні, мають право на тимчасовий захист на території країни. Для того, щоб отримати захист, біженці з України повинні звернутися до будь-якого муніципального органу влади протягом максимум 30 днів після перетину кордону й подати заяву на отримання номера UKR PESEL (ідентифікаційний номер – О.М.). Після отримання коду PESEL українець не буде обмежений в своїх правах. Він зможе подорожувати, вести власну справу та повноцінно жити в країні.

На підставі номеру PESEL UKR, українці отримують доступ до Довіреного профілю (Profil zaufany), який у подальшому допоможе у вирішенні багатьох формальностей. За допомогою номеру PESEL та Довіреного профілю, біженці з України можуть отримати доступ до електронного документа, що підтверджує особу та статус перебування. Якщо біженець вже мав номер PESEL, він все одно зобов'язаний звернутися до органу гміни протягом 30 днів після перетину кордону, щоб замістити свій статус PESEL UKR у реєстрі¹⁶.

Важливою умовою збереження статусу UKR для українських біженців є можливість виїзду з Польщі на термін не більше одного місяця. Виїзд громадянина України з Польщі та термін більше одного місяця позбавляє його права на легальне перебування в Польщі на підставі „спецзакону”. Після передачі Головним комендантом Прикордонної служби Польщі інформації про виїзд іноземця, на якого поширюється дія закону, на строк більше 1 місяця, присвоєний номеру PESEL статус „UKR” автоматично зміниться на статус „NUE”, тобто на статус іноземця, який не є громадянином країни-члена Європейського Союзу

15 *Все про допомогу Українцям в Польщі від 03/22: фінансова, грошова, соціальна, медична*, [w:] <https://ukraincydopracy.pl/uk/articles/read/vse-pro-dopomogu-ukrainciam-v-polshhi#p1> [dostęp 4.10.2023].

16 *Закон про допомогу громадянам України*, [w:] <https://ukraina.interwencjaprawna.pl/zakon-pro-dopomogu-gromadynam-ukrain/> [dostęp 4.10.2023].

або членом сім'ї громадянина ЄС. Отже, зміна статусу формально означатиме практичну втрату прав, наданих „спецзаконом”¹⁷.

На сьогодні, згідно „спецзакону” (*Закон від 12 березня 2022 р. про допомогу громадянам України у зв'язку зі збройним конфліктом на території України*) легальне перебування громадян України (та визначених членів їхніх сімей), які в період від 24 лютого 2022 р. прибули до Польщі у зв'язку з військовими діями, що ведуться на території України, було продовжено до 4 березня 2024 р., а в окремих випадках – до 31 серпня 2024 р. або 30 вересня 2024 р.¹⁸. Передбачено, що українці, які перебувають на території Республіки Польща в межах зазначеного терміну на умовах тимчасового захисту, для продовження свого легального перебування в країні не повинні подавати заявку на отримання дозволу на проживання (*karta robytu*). Перебування дитини, яка народилася на території Республіки Польща матір'ю, котра підпадає під вищезазначену категорію, є легальним протягом періоду, що стосується матері¹⁹.

Трохи довше, а саме до 31 серпня 2024 р. в Польщі зможуть залишитися діти, які на 4 березня 2024 р. перебувають у дошкільному навчальному закладі; діти, що здобувають обов'язкову шкільну чи іншу освіту – у польських або українських школах, у тому числі дистанційно; ті, хто не пізніше 2022/2023 навчального року розпочав навчання в гімназії, ліцеї або школі для дорослих (*branżowa szkoła II stopnia, szkoła policealna, szkoła dla dorosłych*). До 30 вересня 2024 р. дозволено залишитися на території Польщі учням, які складатимуть у тому році іспит на атестат зрілості (*egzamin maturalny*)²⁰.

Визнання електронної посвідки на проживання у Польщі

Одним із нововведень до закону стало спрощення для громадян України, які з певних причин утратили можливість доступу до Довіреного профілю, а саме – визнання електронної посвідки на проживан-

17 Ibidem.

18 Ibidem.

19 *Спецзакон та зміни для українців у 2023-2024 роках у Польщі – чи буде прихисток продовжено?*, [w:] <https://www.ukrainianinpoland.pl/uk/amendments-to-the-special-law-what-awaits-ukrainians-in-poland-in-2023-uk/> [dostęp 4.10.2023].

20 Ibidem.

ня для українців у Польщі в додатку Dii.pl. Узаконення цього електронного документу усуває проблеми, пов'язані з перетином кордону українських біженців. Установлений модуль Dii.pl разом із проїзним документом надає право громадянину України багаторазово перетинати кордон на короткий строк (до 1 місяця) без необхідності отримання візи. Крім того, Польща офіційно повідомила країни ЄС та Шенгенської зони, що Dii.pl є достатнім документом для підтвердження легального перебування українських воєнних мігрантів в Польщі. Тож цей електронний документ дозволяє громадянам України безперешкодно подорожувати до країн Євросоюзу та навіть за їхніми межами²¹.

Забезпечення житлом та харчуванням

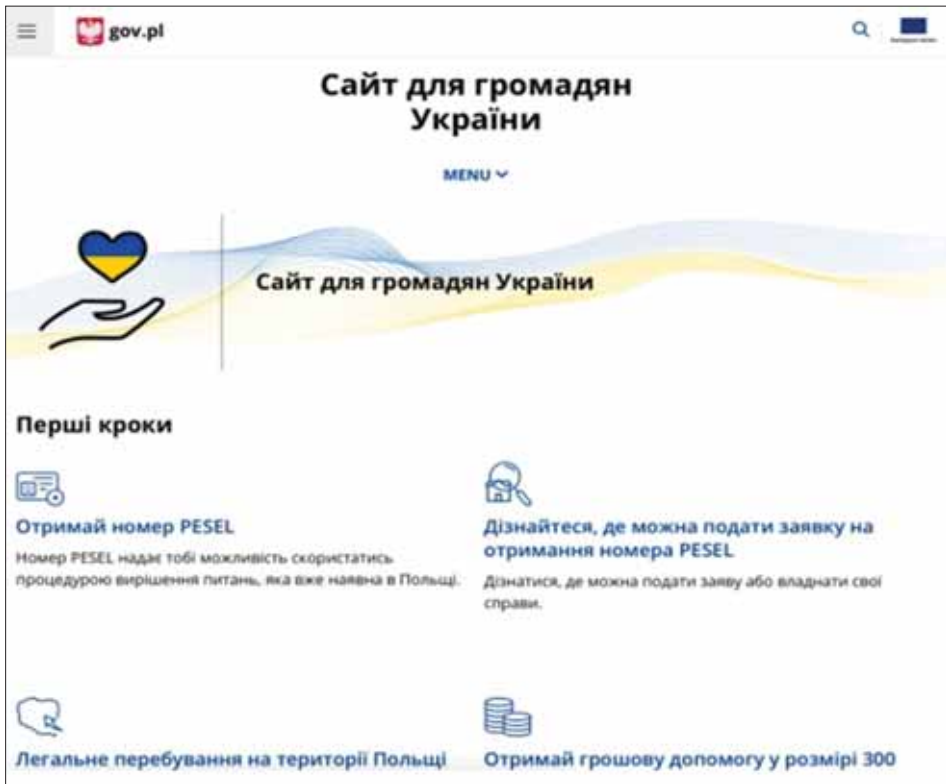
Кожен громадянин України, який прибув до Польщі з території України починаючи від 24 лютого 2022 р., може отримати допомогу, зокрема на проживання та харчування. Для цього треба звернутися до найближчого інформаційного пункту для біженців з України, або до однієї з гарячих ліній. Допомогти в цьому може інформаційний сайт для громадян України, створений на польському урядовому порталі gov.pl – Сайт для громадян України на порталі gov.pl²².

У зв'язку з атакою Росії на Україну польський уряд також увів в дію механізм координації гуманітарної допомоги українським біженцям. Допомогу координує Канцелярія Голови Ради Міністрів Польщі, Міністерство Закордонних Справ, Міністерство внутрішніх справ та адміністрації, Урядова агенція стратегічних резервів разом із діючими воєводами.

Українські біженці можуть отримати допомогу з різних джерел: від Урядового агентства стратегічних резервів та інших державних інституцій, а також із засобів осередків місцевого самоуправління, суспільних та приватних закладів. Для того, щоби скористатися допомогою, українські біженці мусять заповнити формуляр на сторінці romagatukrainie.gov.pl. Українці можуть отримати підтримку в організації приїзду до Польщі, нічлігу та тимчасового розміщення, харчування, а також медичної, соціальної, правової допомоги тощо. Після заповнення анкети біженці з країни отримують також необхід-

21 Ibidem.

22 Сайт для громадян України, [w:] <https://www.gov.pl/web/ua> [dostęp 4.10.2023].

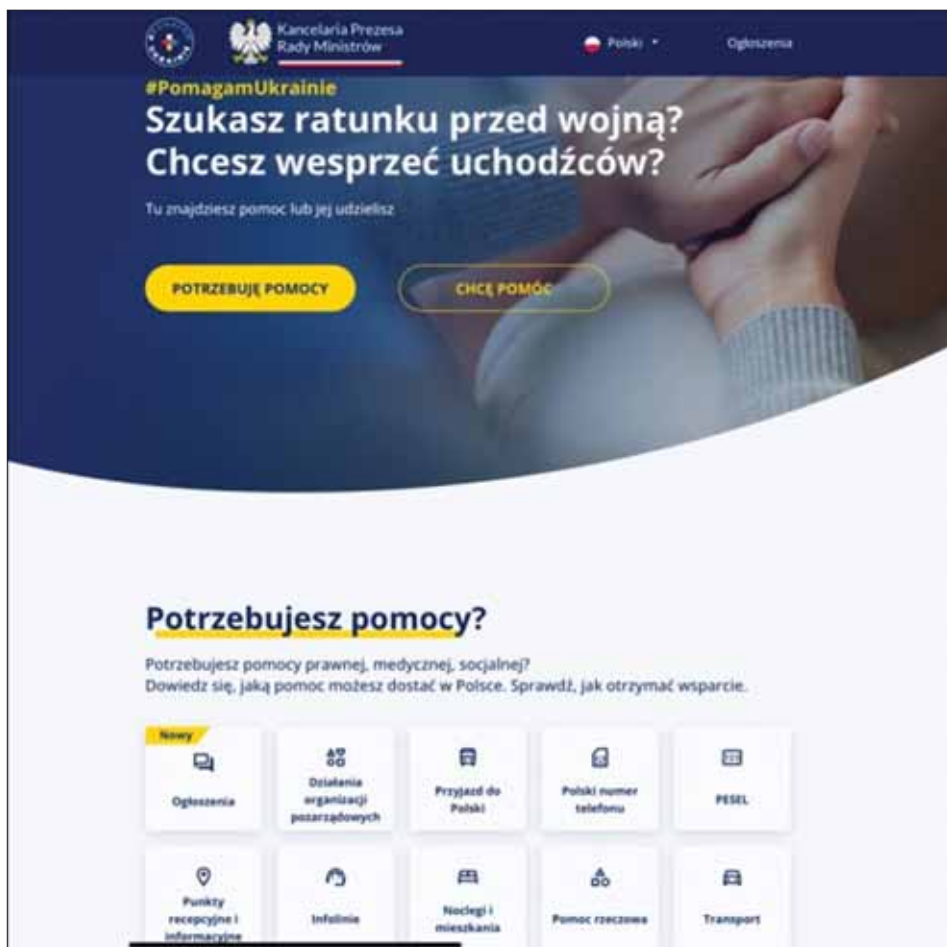

ні речі: постіль, одяг, засоби гігієни, білизну, їжу, посуд, набори для першої допомоги, ліки тощо²³. Формуляр для українських біженців на сторінці pomagamukrainie.gov.pl²⁴

Власне за допомогою цієї ж сторінки pomagamukrainie.gov.pl українці можуть знайти пропозиції житла. Треба зазначити, що після початку повномасштабного військового вторгнення Росії в Україну, наші польські сусіди сердечно відкрили свої будинки для українських біженців. Переважна кількість пропозицій житла пропонувалася безкоштовно. Окрім того, польський уряд надає матеріальну допомогу українцям, що втікли від війни, розміром у 40 злотих в день на особу протягом півроку на оплату житла. Ця допомога перераховується господарям приміщень, які прийняли до себе біженців з України.

23 *Вам потрібна допомога?*, [w:] <https://pomagamukrainie.gov.pl/potrzuje-pomocy/punkty-recepcyjne-i-informacyjne> [dostęp 4.10.2023].

24 *Ви потребуєте допомоги і втікаєте від війни?*, [w:] <https://pomagamukrainie.gov.pl> [dostęp 4.10.2023].

The screenshot shows the official website of the Polish Government's Office for Ukrainian Refugees. At the top, there are logos for the Polish President's Office and the Council of Ministers, along with navigation for language (Polish) and region (Ogłoszenia). The main heading is "#PomagamUkrainie" followed by the question "Szukasz ratunku przed wojną? Chcesz wesprzeć uchodźców?" (Are you looking for help before the war? Do you want to support refugees?). Below this, it says "Tu znajdziesz pomoc lub jej udzielisz" (Here you will find help or you will provide it). Two prominent buttons are visible: "POTRZEBUJĘ POMOCY" (I need help) in a yellow box and "CHCĘ POMÓC" (I want to help) in a white box with a yellow border. The background image shows two hands clasped together. Below the main section, there is a section titled "Potrzebujesz pomocy?" (Do you need help?) with the text "Potrzebujesz pomocy prawnej, medycznej, socjalnej? Dowiedz się, jaką pomoc możesz dostać w Polsce. Sprawdź, jak otrzymać wsparcie." (Do you need legal, medical, or social help? Find out what help you can get in Poland. Check how to get support.). This section contains a grid of ten service categories, each with an icon and a label: "Nowy" (New), "Ogłoszenia" (Announcements), "Działania organizacji pozarządowych" (Activities of NGOs), "Przyjazd do Polski" (Arrival in Poland), "Polski numer telefonu" (Polish phone number), "PESEL" (PESEL ID), "Punkty recepcyjne i informacyjne" (Reception and information points), "Infolinie" (Hotlines), "Noclegi i mieszkania" (Accommodation and housing), "Pomoc rzeczowa" (Material assistance), and "Transport" (Transport).

Громадяни України – втікачі від війни, які оселилися в пунктах масового розміщення, можуть залишатися там на безплатній основі протягом 120 днів. Від 1 березня 2023 р. українські біженці, які на той момент перебували в Польщі більше 120 днів, мусили компенсувати 50% вартості допомоги, яку вони отримували в місцях колективного проживання (але не більше 40 злотих на добу). А з 1 травня 2023 р. громадяни України, які на правах біженців перебуватимуть у Польщі понад 180 днів, мають обов'язок покривати 75% витрат, пов'язаних із їхнім утримуванням в центрах масового проживання (але не більше 60 злотих на добу). Однак від обов'язку сплачувати за проживання навіть після закінчення 120 днів звільнюються найбільш вразливі категорії громадян України: особи з інвалідністю та їхні опікуни, люди пенсійного віку, неповнолітні, вагітні жінки, особи, які виховують дитину

віком до 1 року, батьки/опікуни трьох і більше дітей. Не змушують сплачувати за своє проживання й осіб, котрі з якихось причин перебувають у важкій життєвій ситуації та не можуть брати участь у витратах. Кожна така ситуація розглядається в індивідуальному порядку, її оцінює воєвода або суб'єкт, який безпосередньо надає допомогу²⁵.

Право на легальну працю й ведення господарської діяльності

Мабуть, найважливішою допомогою для будь-якої особи, яка опинилася в скрутній життєвій ситуації є надання можливості працювати. Усі громадяни України, які легально перебувають на території Польщі, зокрема українські біженці, чиє перебування вважається легальним у зв'язку із їх в'їздом після 24 лютого 2022 р., мають право працювати та вести господарську діяльність на території РП. Для працевлаштування особи зі статусом UKR на одному з польських підприємств не потрібно жодних дозволів на роботу, а лише бажання. Всіма нюансами працевлаштування займається наймач.

Сьогодні на польському ринку праці відкрито сотні тисяч вакансій. Знати польську мову не обов'язково, але бажано. Портал <https://ukraincydopracy.pl/uk/> пропонує широку мережу пропозицій ринку праці Польщі. Ресурс зібрав безліч безкоштовних вакансій для біженців з України.

Окрім того, громадянин України, який легально перебуває на території РП, може зареєструватися в Управлінні зайнятості як безробітний. Це стосується також громадян України пенсійного віку, тобто чоловіків у віці 65 років та жінок у віці 60 років. Українські біженці можуть отримати допомогу щодо сприяння працевлаштуванню. На початковому етапі українцям пропонується безкоштовна допомога від воєводського чи повітового бюро зайнятості у вигляді інформаційного консультування та посередництва в пошуку вакансії. Безробітні біженці з України, які зареєстровані в центрах зайнятості, мають право отримувати також грошову допомогу²⁶.

25 Спецзакон та зміни для українців у 2023-2024 роках у Польщі – чи буде прихисток подовжено?, [w:] <https://www.ukrainianinpoland.pl/uk/amendments-to-the-special-law-what-awaits-ukrainians-in-poland-in-2023-uk/> [dostęp 4.10.2023].

26 Все про допомогу Українцям в Польщі від 03/22: фінансова, грошова, соціальна, медична, [w:] <https://ukraincydopracy.pl/uk/articles/read/vse-pro-dopomogu-ukraincjam-v-polshhi#p1> [dostęp 4.10.2023].

Право на матеріальну допомогу

Громадяни України, які легально перебувають на території Польщі у зв'язку із в'їздом до Польщі починаючи від 24 лютого 2022 р. (та їх подружні партнери, незалежно від громадянства), мають право на виплати: сімейні, 500+ (місячна виплата на утримання дитини до 18 років), свідчення на соціальну допомогу (наприклад, грошову чи матеріальну допомогу, інтервенційну допомогу), Добрий старт, сімейний опікунський капітал, дофінансування батькам до оплати за перебування дитини в яслах. Право на пільги та дофінансування, яке призначається дітям, також мають тимчасові опікуни неповнолітнього. Ці свідчення прислужують на таких самих правилах, як і громадянам Польщі, за винятками, що впливають із „спецзакону”.

Обсяг допомоги, що надається особі, яка користується тимчасовим захистом, залежить від її доходу. Якщо розмір місячного доходу на одну особу в сім'ї іноземця, на якого поширюється тимчасовий захист, перевищує 776 злотих на особу (якщо вона проживає одна) або 660 злотих (якщо вона проживає з сім'єю), допомога може надаватися лише у вигляді проживання, вивчення польської мови та придбання основних матеріалів необхідних для вивчення цієї мови та навчального матеріалу дітям.

Громадяни України, перебування яких вважається легальним у зв'язку з перетином кордону після 24 лютого 2022 р. (та їх подружні партнери, незалежно від громадянства) і які були внесені до реєстру PESEL, можуть отримати також одноразову матеріальну допомогу у розмірі 300 злотих на особу. Ця допомога також охоплює неповнолітніх. Щоб отримати ці кошти, необхідно подати заяву до центру соціальної допомоги, який знаходиться за місцем перебування біженця.

Українські біженці, які є студентами польських вузів, можуть претендувати на отримання соціальної стипендії²⁷.

Певний час матеріальна допомога для біженців з України також надавалася у вигляді фінансування проїзду громадським транспортом. До 1 червня 2022 р. українці зі статусом UKR могли безоплатно користуватися послугами міського (автобуси, тролейбуси, трамваї, метро) та міжміського залізничного транспорту. Після цієї дати право безко-

27 Закон про допомогу громадянам України, [w:] <https://ukraina.interwencjaprawna.pl/zakon-pro-dopomogu-gromadjanom-ukrain/> [dostęp 4.10.23].

штовного проїзду мали лише окремі категорії громадян: діти до 18 років, жінки, чоловіки віком від 18 до 60 років з інвалідністю. На сьогодні усі категорії українців оплачують проїзд згідно загальних правил.

Медична допомога

Важливим видом гуманітарної допомоги є надання медичних послуг. Національний фонд здоров'я Польщі затвердив можливість отримання безкоштовної медичної допомоги для українських біженців від 24 лютого 2022 р. Відповідно до положень *Директиви про тимчасовий захист*, біженці з України також отримали право на медичні послуги. Допомога надається на умовах і в обсязі, в якому особи, охоплені обов'язковим або добровільним медичним страхуванням, мають право на пільги відповідно до *Закону від 27 серпня 2004 р. про медичні свідчення*, що фінансуються з державного бюджету, за винятком санаторно-курортного лікування або санаторно-курортної реабілітації. Тобто українські біженці отримали можливість користуватися послугами сімейних лікарів в поліклініках, лікарів-спеціалістів, лікарень, дофінансування вартості ліків тощо, практично в такому самому обсязі, як і громадяни Польщі, які охоплені страхуванням Державного Фонду Охорони Здоров'я (NFZ).

Польща надає особам, на яких поширюється тимчасовий захист, медичну допомогу принаймні в обсязі лікування основних захворювань та в надзвичайних ситуаціях. Відповідно до польського законодавства особа, яка користується тимчасовим захистом, може отримати відповідну довідку з Управління до справ іноземців, на основі якої можна претендувати на медичну допомогу²⁸. Тож, безоплатними для біженців будуть наступні послуги:

- первинна медична допомога;
- лікування в амбулаторних умовах;
- лікування в стаціонарних умовах;
- реабілітація (окрім курортів);
- психіатричне лікування;
- лабораторні та діагностичні дослідження за призначенням лікаря;
- стоматологічні послуги.

Крім іншого, біженці можуть отримати відшкодування витрат на купівлю медикаментів. Це також передбачено законодавством Республіки Польща. Цей пункт закону розповсюджується на ліки, що були придбані за рецептом від лікаря. Знижку аптеки отримують особи, що приїхали з України після 24.02.2022 р. та мають рецепт зі штампом.

Також для українців передбачена можливість вакцинації від COVID-19. Щоб отримати допуск до вакцинації, необхідно звернутись до лікаря через мобільний додаток gabinet.gov.pl.

Діти, що приїхали до Польщі, мають можливість отримати профілактичне щеплення, що передбачене в календарі вакцинації.

Після отримання персонального коду PESEL громадянин України зі статусом біженця зможе керувати обліковим записом пацієнта – ІКР. Доступ до додатка Міністерства здоров'я – через сайт pacjent.gov.pl. Платформа дозволяє людині дистанційно отримувати електронні рецепти на медикаменти, направлення на прийом лікарів, результати тестів на COVID-19, а також бачити інформацію про вакцинацію та лікарняні²⁹.

Освітні послуги

Українці, на яких поширюється тимчасовий захист, мають право на отримання освіти для дітей та дорослих на території РП. Діти віком від 7 до 18 років, що приїхали зі своїми опікунами з України після 24.02.2022 р., мають право на безоплатне навчання в школах Польщі. Навіть, якщо дитина не володіє польською мовою, це не буде перешкодою для вступу. На базі навчальних закладів працюють підготовчі мовні курси, де українець зможе вивчити польську. Також є корекційні заняття для іноземних дітей та підлітків. Будь-яку інформацію, що стосується запису дітей-біженців до школи, можна дізнатись через електронну пошту ukraina-szkola@mein.gov.pl.

Українські студенти, що опинились в статусі біженців, можуть продовжити навчання в одному з ВНЗ Польщі. Для цього їм потрібно:

- зібрати всі документи, що підтверджують факт навчання в Україні (дипломи, сертифікати чи інше) та надати у ВНЗ;

29 *Все про допомогу Українцям в Польщі від 03/22: фінансова, грошова, соціальна, медична*, [w:] <https://ukraincydopracu.pl/uk/articles/read/vse-pro-dopomogu-ukraincjam-v-polshhi#p1> [dostęp 4.10.2023].

– обрати університет та передати в приймальну комісію документи.

Кожен вищий навчальний заклад має індивідуальну процедуру прийому іноземних студентів. Рішення щодо вступу приймає ректор. Якщо студент має статус біженця та користується захистом Польської Республіки, він звільняється від плати за навчання на денній формі. Також безоплатно вчать ті, хто має карту поляка. Це правило стосується лише державних університетів.

Окрім іншого, такі студенти можуть подати запит на виплату стипендії ректора, соціальної стипендії чи студентського кредиту. У кожного державного ВНЗ є свої соціальні програми для іноземних студентів. Детальну інформацію щодо продовження навчання в польських ВНЗ українським біженцям можна отримати на порталі ukraina-studia@mein.gov.pl³⁰.

Закон запровадив спрощення щодо продовження навчання в польських ВНЗ для осіб, які не мають документів, що підтверджують їх оцінки. Студентам - громадянам України, перебування яких визнано легальним у зв'язку з перетином кордону від 24 лютого 2022 р., які не мають вищезазначених документів та заявлять, що в цей день вони навчалися на певному році навчання та за певним напрямом та певним рівнем навчання у ВНЗ України, можуть бути признані певні періоди такого навчання шляхом перевірки досягнутих результатів навчання. Вищезазначені спрощення також стосуються громадян Польщі, які навчалися в Україні до 24 лютого 2022 р.³¹.

Окрім того, українські біженці можуть отримати допомогу у вигляді вивчення польської мови та забезпечення основними матеріалами, необхідними для цього. Українці, які не мають польського громадянства, які підлягають обов'язковій освіті, але не знають польської мови або чий знання є недостатніми для того, щоб навчатися, мають право на додаткові безкоштовні уроки польської мови тривалістю не більше 24 місяців.

Важливим моментом є психологічний стан дітей, що змушені були покинути домівки. Тому абсолютно всі біженці (як діти, так і дорослі) можуть розраховувати на допомогу психологів та педагогів.

30 Ibidem.

31 Закон про допомогу громадянам України, [w:] <https://ukraina.interwencjaprawna.pl/закон-про-допомогу-громадянам-україн/> [dostęp 4.10.2023].

У 2023 р. органи місцевого самоврядування Польщі отримали подальше фінансування (понад 2 млрд злотих), призначене перш за все для реалізації освітніх завдань, пов'язаних із навчанням, вихованням та доглядом за дітьми та учнями з України в 2023 р.³².

Інші види допомоги

Окрім основних видів гуманітарної допомоги громадяни України можуть отримати також психологічну, юридичну, інформаційну допомогу тощо. Окрім того, українські біженці мають можливість безкоштовно відвідувати окремі культурні заходи. Польський уряд потурбувався й про підтримку українського культурного розвитку, на що із Фонду допомоги будуть виділені кошти на збереження матеріальної й нематеріальної культурної спадщини України. Основну інформацію про інші види допомоги для громадян з України також можна довідатися на польському урядовому порталі gov.ua³³.

Гуманітарна допомога для українців надходить не лише від держави. Різного типу гуманітарну допомогу здійснюють польські фундації, такі наприклад як „Wolność i demokracja” [Свобода та демократія]. Йдеться в першу чергу про допомогу особам з України, що мають польське походження. Фундація надає грошову, медичну, юридичну, психологічну, інформаційну допомогу, а також організовує безкоштовне вивчення польської мови, сприяє забезпеченню українців навчальною літературою, допомагає в пошуку житла, влаштовує культурні заходи, підтримує функціонування культурних та освітніх осередків тощо³⁴.

Допомога для українських біженців у Польщі надходить також від таких організацій, як „Карітас” („Caritas”), „Карітас Польска” („Caritas Polska”) та ін. Завдяки цим організаціям українці отримують матеріальну допомогу, одяг, можливості навчання і саморозвитку, спілкування між собою, безоплатної правової та психологічної допомоги, культурного розвитку. Від початку повномасштабного ро-

32 Спецзакон та зміни для українців у 2023-2024 роках у Польщі – чи буде прихисток подовжено?, [w:] <https://www.ukrainianinpoland.pl/uk/amendments-to-the-special-law-what-awaits-ukrainians-in-poland-in-2023-uk/> [dostęp 4.10.2023].

33 Сайт для громадян з України, [w:] <https://www.gov.pl/web/ua> [dostęp 4.10.2023].

34 Офіційна сторінка Фундації „Wolność i Demokracja”, [w:] <https://wid.org.pl> [dostęp 4.10.2023].

сійського вторгнення в Україну Карітас та Карітас Польска започаткували 32 центри допомоги мігрантам та біженцям. Центри забезпечують біженцям соціальну, психологічну допомогу, курси польської мови, пункт працевлаштування, правову допомогу, допомогу присяжного перекладача тощо. Центри надали допомогу 180 000 українцям. У цілому близько 2 000 000 осіб отримало різні види допомоги. Загальна сума гуманітарної допомоги від Карітас для українців у Польщі склала 337 000 000 злотих³⁵.

Потрібно відмітити, що ця вся допомога українським біженцям не припиняється в умовах погіршення економічної ситуації в Польщі. Одразу після початку бойових дій в Україні Польща відчула на собі наслідки – на ринку праці поменшало вакансій для жінок, а через потребу економити електроенергію власники бізнесів почали скорочувати тривалість робочого дня. Ще на початку 2022 р. ціни на електроенергію зросли на 37%, а газ подорожчав на 58%. Зросли і податки, адже програми підтримки біженців потребують чималого фінансування з бюджету³⁶. Не дивлячись на те, поляки й надалі створюють усі умови, щоби українські біженці могли продовжувати нормальне функціонування в їх країні.

Російсько-українська війна вплинула й на погіршення економічної ситуації більшості країн Європейського Союзу. Відчувається втома від української проблеми. У той же час війна в Україні затягується, в світі виникають нові конфлікти – війна між Ізраїлем та „Хамасом” тощо. В умовах розпалу нової проблеми, представник Управління ООН із гуманітарних питань Рамеш Раджасінгхам закликав Раду безпеки:

[...] не втрачати уваги до України, особливо з наближенням зими, хоча велика увага міжнародної спільноти з прав зосереджена на серйозних подіях на Близькому Сході, важливо, щоб ми не втрачали уваги і до інших криз.

Раджасінгхам під час виступу перед Радбезом ООН сказав:

35 *Działania Caritas dla Ukrainy od 24 lutego 2022 do lutego 2023*, [w:] <https://caritas.pl/ukraina/> [dostęp 4.10.2023].

36 *Мільйони українців втекли від війни до Польщі. Де вони працюють? Скільки заробляють і витрачають?*, [w:] <https://forbes.ua/money/milyoni-ukraintsiv-vtekli-vid-viyni-do-polshchi-de-voni-pratsyuyut-skilki-zaroblyayut-ta-vitrachayut-25012023-11318> [dostęp 4.10.2023].

Гуманітарна ситуація в Україні залишається тяжкою, а нещадні напади на мирне населення тривають. Значна шкода та руйнація критично важливої інфраструктури продовжують серйозно впливати на доступ цивільного населення до електрики, опалення, води та телекомунікацій. Масштаб гуманітарних потреб в Україні, що почалися більш ніж через півтора роки після початку цієї війни, величезний.

Раджасінгхам зазначив, що дефіцит на покриття гуманітарних потреб становить приблизно 1,9 млрд доларів із 3,9 запрошених цьогоріч. Окрім того, за даними ООН, близько 4 млн українців сьогодні живуть на територіях під окупацією російських військових і значною мірою відрізані від гуманітарної допомоги. У цілому близько 18 млн людей – 40 відсотків населення України потребують тієї чи іншої форми гуманітарної допомоги через війну. Найбільш вразливими перед зимою в ООН називають літніх людей, людей з інвалідністю та вимушених переселенців, які проживають у притулках.

Тож, проблема гуманітарної допомоги українським біженцям залишається відкритою. Війна на виснаження, яку веде Росія, потребує шаленої консолідації усіх ресурсів, зокрема й людських. Завдяки

Dworzec Zachodni PKS w Warszawie, zwany „Małą Ukrainą”

fot. S. Stępień

міжнародній допомозі Україна протистоїть агресору, захищаючи цивілізований світ від поширення екстремізму й тероризму. Лише консолідовано з усім світом ми зможемо перемогти те зло й несправедливість, яке нахабно зазіхає на найважливіші людські цінності, ставить під сумнів право на життя, власний вибір національного шляху й власну долю.

З глибокою подякою й пошаною до Поляків та Республіки Польща за допомогу українським біженцям й Україні у найважчий час.

OLHA MOROZOWA – ROSYJSKA AGRESJA NA UKRAINĘ ORAZ
PROBLEM UKRAIŃSKICH UCHODźCÓW. ASPEKT HUMANITARNY
(NA PRZYKŁADZIE POMOCY UKRAIŃCOM W POLSCE)

Abstrakt

Działalność humanitarna, w szczególności pomoc uchodźcom, jest jedną z najszlachetniejszych form działalności charytatywnej. Przykro, że nawet w XXI wieku ludzkość nie wynalazła mechanizmów przeciwdziałających wojnom, katastrofom i innym kataklizmom. Nie mając środków na uregulowanie sytuacji, człowiek ucieka się do poszukiwania bezpiecznego miejsca do życia. Pojawia się problem uchodźców, który rodzi wiele problemów humanitarnych wymagających rozwiązania. Pełnoskalowa inwazja Rosji na Ukrainę w 2022 r. na pierwszy plan wysunęła kwestię uchodźców z Ukrainy. W artykule autorka porusza problematykę uchodźców w czasie wojny rosyjsko-ukraińskiej, zaczynając od otwartego ataku Rosji na Ukrainę 24 lutego 2022 r. aż po dzień dzisiejszy. Szczególną uwagę zwraca na kwestię pomocy humanitarnej dla uchodźców ukraińskich w Polsce.

Słowa kluczowe: wojna rosyjsko-ukraińska, uchodźcy z Ukrainy, pomoc humanitarna, Polska.

STANISŁAW STĘPIEŃ
ORCID 0000-0002-2821-4148

PRZYGRANICZNY PRZEMYSŁ – „MIASTEM RATOWNIKIEM”

Przemysł jest najbliżej położonym polskim miastem przy granicy z Ukrainą. Leży on w odległości zaledwie 12 km od przejścia granicznego Medyka–Szehinie, przez które odbywa się nie tylko ruch kołowy (samochodowy i kolejowy), ale także pieszy. Już w pierwszych dniach wojny na przejściu tym pojawiły się tysiące uchodźców wojennych. Byli to obywatele Ukrainy, a także innych państw, jak np. studium na ukraińskich uniwersytetach studenci z różnych krajów lub przedstawiciele małego i średniego biznesu, a także zagraniczni turyści. Wśród obywateli Ukrainy były to niemal wyłącznie matki z dziećmi, w mniejszym stopniu osoby w wieku emerytalnym oraz inwalidzi z różnym stopniem niepełnosprawności¹.

Należy przy tym zaznaczyć, że Przemysł nie należy do dużych miast, liczy niewiele ponad 60 tys. mieszkańców. Nie ma w nim zbyt dużej bazy hotelowej i gastronomicznej. Niemniej w pierwszych tygodniach wojny Przemysł stał się „sercem Europy”. To nadszańskie miasto było pierwszym bezpiecznym miejscem i przystankiem dla tysięcy ukraińskich uchodźców zmuszonych do opuszczenia swych rodzin, domów i ojczyzny.

Władze polskie świadome powstałej sytuacji podjęły decyzję, aby przepuszczać także osoby niemające dokumentów niezbędnych do prze-

1 Materiał do niniejszego artykułu w znacznej części pochodzi z obserwacji i osobistych doświadczeń autora. Częściowo własne refleksje zawarł on w opublikowanych na łamach miejscowego tygodnika „Życie Podkarpackie”, zob. np. S. Stępień, *Dziś zdajemy egzamin... wobec przeszłości, ale i przyszłości* (ibidem, 2 III 2022, s. 22); idem, *Ich winą jest to, że są Ukraińcami* (ibidem, 23 III 2022, s. 17); idem, *Dyplomacja niewiele tu działała. Rosja nie uznaje siły argumentu...* (ibidem, 6 IV 2022, s. 21); idem, *Odwracanie kota ogonem, czyli jak agresja przedstawiana jest jako obrona konieczna* (ibidem 11 V 2022, s. 10); idem, *Syndrom kolonializmu, czy budowania nowego patriotyzmu?* (idem, 1 VI 2022, s. 12); idem, *Nie można stać w rozkroku* (ibidem, 6 VII 2022, s. 16); idem, *Czy to jest tylko ukraińska wojna?* (ibidem, 20 VII 2022, s. 17).

kroczenia polskiej granicy. Ponadto decyzją komendanta głównego polskiej Straży Granicznej wprowadzono odprawę ruchu pieszego również na wszystkich drogowych przejściach granicznych z Ukrainą w województwie podkarpackim. Na przejściu granicznym w Medyce ze względu na ogromną ilość ludzi, którzy dotarli tam pieszo, często idąc wiele kilometrów do granicy, zdecydowano się prowadzić odprawę także poza terminalem pieszym, na pasach ruchu kołowego.

Ponadto uchodźcy zostali zwolnieni z obowiązku odbywania kwarantanny oraz okazywania negatywnego wyniku testu w kierunku SARS-CoV2.

Tylko w ciągu czterech dni, od 24 do rana 28 lutego 2022 r. przez podkarpackie przejścia graniczne przeszło 138,7 tysięcy osób. Najwięcej w Medyce – ponad 54,6 tys. (w tym 24,5 tys. pieszo, a 20 tys. koleją), przez przejście w Korczowej – 39,4 tys. (13,8 tys. pieszo), w Budomierzu – 26,3 tys. (7,2 tys. pieszo), w Krościenku – 18,2 tys. (4,6 tys. pieszo)². Ruch był także w odwrotną stronę, z Polski na Ukrainę wyjechało 25,5 tysiąca osób³.

Z dnia na dzień do Przemyśla przybywało coraz więcej uchodźców z Ukrainy. Według oficjalnych danych od wybuchu wojny na pełną skalę do 31 marca 2022 r. przez miasto Przemyśl przewinęło się około 700 tysięcy uchodźców z Ukrainy, czyli 10 razy więcej niż stałych mieszkańców. Przebywali tam krócej lub dłużej. Część z nich po spożyciu wydawanych bezpłatnie posiłków, często także zaopatrzeniu się w ciepłą odzież i odpoczynku, kierowała się w dalszą drogę do innych miast w Polsce i za granicę. Szacuje się jednak, że ponad 90% skorzystała także z przynajmniej jednego noclegu. Na ogół były to dwa–trzy dni, zwłaszcza w przypadku matek z dziećmi, którym to czas był niezbędny, aby nawiązać kontakt z rodzinami lub znajomymi w Polsce czy też za granicą, ewentualnie skorzystać z pomocy samorządu przemyskiego lub istniejących komitetów pomocy, które wyszukiwały odpowiedniego miejsca w różnych regionach Polski dla tych osób. W pierwszych miesiącach wojny wiele osób zostawało po kilkanaście dni lub nawet tygodni, licząc, że sytuacja na Ukrainie szybko się zmieni i będą mogli powrócić do własnych domów. Gdy jednak okazało się, że tak się nie stanie, to jedni mimo to wracali, inni decydowali się na status uchodźców.

2 <https://www.strazgraniczna.pl/pl/aktualnosci/informacje-o-granicy-polsko-uk/9876,Odprawa-w-ruchu-pieszym-na-granicy-z-UA.html> [dostęp 29.05.2023].

3 Ibidem.

fot. S. Stepien

Uchodźcy z Ukrainy na przejściu granicznym w Medyce w pierwszym dniu wojny

fot. S. Stepien

Pierwsza pomoc dla uchodźców na przejściu granicznym w Medyce.
Na pierwszym planie odwiedzający granicę poseł do Bundestagu Paweł Ziemiak

fot. S. Stępień

Dworzec kolejowy w Przemyślu. Pierwszy i najważniejszy punkt recepcyjny dla uchodźców

fot. S. Stępień

Baner Wojewody Podkarpackiego na dworcu kolejowym w Przemyślu z napisem w języku ukraińskim i polskim „Tutaj jesteście bezpieczni”

Od początku wojny bardzo sprawnie działały w Przemysłu, powiecie i województwie podkarpackim powołane już rano 24 lutego 2022 r. samorządowe sztaby kryzysowe (posiedzenia najczęściej odbywały się on-line).

W pierwszych dwóch miesiącach wojny pomoc dla uchodźców była szczególnie istotna. Wiele osób było w trudnej sytuacji psychicznej, w pośpiechu opuszczano swe dotychczasowe miejsca zamieszkania, często nie zabierając najpotrzebniejszych rzeczy, bywało, że nawet cieplej odzieży, a panowały niskie temperatury. W najgorszej sytuacji były matki z małymi dziećmi. Te kilkuletnie nierozumiejące co się dzieje, z płaczem chciały wracać do opuszczonych na Ukrainie domów, ojców, dziadków, rodziny, kolegów. Rozpaczwały nawet z powodu, że nie zabrały ze sobą ulubionych zabawek.

Niewątpliwie najważniejszym przedsięwzięciem władz miasta Przemysłu było zorganizowanie punktu recepcyjnego na dworcu PKP. Prezydent Przemysłu Wojciech Bakun, razem z zastępcą komendanta wojewódzkiego Państwowej Straży Pożarnej Danielem Dryniakiem, już przed południem tego dnia podjęli działania w tym zakresie. Początkowo nawet nie bardzo wiadano, jak taki punkt ma wyglądać. Spontanicznie zaczęto gromadzić odzież, żywność, pościel, ręczniki, środki czystości, wózki dziecięce, a także organizować miejsca noclegowe zwożąc tam łóżka i materace. W pierwszej kolejności zorganizowano stoiska z wydawanymi bezpłatnie gorącymi napojami i posiłkami oraz punkt medyczny, we wszystkich wolnych pomieszczeniach dość dużego obiektu urzędowo miejsca odpoczynku oraz noclegownię, która działa do dziś, czyli już prawie dwa lata. Dość szybko w akcję włączyły się telefonie komórkowe, rozdając bezpłatne karty telefoniczne, aby uchodźcy po dotarciu do Przemysłu mogli nawiązać kontakt z bliskimi na Ukrainie.

Kolejny duży punkt recepcyjny w pierwszych dniach wojny zorganizowano w Ukraińskim Domu Narodowym przy ul. T. Kościuszki, gdzie znajdowała się także siedziba Oddziału Związku Ukraińców w Polsce⁴. Jak dramatyczna była to sytuacja świadczy fakt, że z godziny na godzinę przybywało setki uchodźców. Wprawdzie pierwsze pociągi z Kijowa przez Lwów i z Odessy do południa 24 lutego wyglądały jak normalne, planowe kursy. Podróżni, którzy nimi dotarli, zazwyczaj mieli rodziny lub znajomych w Polsce, kupowali więc bilety i udawali się w dalszą podróż. Jedyne nieliczni potrzebowali noclegów. Sytuacja zmieniała się

4 M. Tucka-Kłósowska, *Ukraiński Dom w Przemysłu w obliczu wojny Rosji z Ukrainą*, „Prace Historyczno-Archiwalne” 2022, t. 34, s. 341-350.

jednak po południu tegoż dnia, przybywało coraz więcej podróżnych, którzy nie wiedzieli, dokąd mają się udać, byli zdezorientowani zaistniałą sytuacją, często nie mieli ciepłej odzieży, potrzebowali jedzenia, a często także pomocy medycznej. Począwszy od następnego dnia (25 lutego) na przemyski dworzec zaczęły przyjeżdżać z Ukrainy pociągi z uchodźcami, co 2–3 godziny wjeżdżały pociągi z Kijowa lub Odessy przywożąc od 600 do 1000 osób każdy. Władze miasta przy pomocy Państwowej Straży Pożarnej, Straży Miejskiej, policji, wojska oraz wolontariuszy stanęły przed zadaniem szybkiej potrzeby organizacji setek miejsc noclegowych. Zaczęto je organizować w różnych punktach miasta: w Centrum Kultu-ralnym przy ul. S. Konarskiego, miejscowych szkołach średnich i podsta-wowych, w klasztorach (głównie u benedyktynek, felicjanek i sercanek), a także w wielu domach prywatnych⁵. Z czasem w akcję włączyła się Kuria Greckokatolickiej Archidiecezji Przemysko-Warszawskiej, udostępniając własny duży budynek przy ul. Basztowej 13, w którym Związek Ukraińców zorganizował kilkadziesiąt miejsc noclegowych⁶.

Uchodźców w Przemyśle wciąż przybywało. Uciekinierów było tak dużo, że kursujące do Przemyśla pociągi z Kijowa i Odessy nie były w stanie zabrać wszystkich chętnych. Wiele osób decydowało się na transport samochodowy, a nawet pokonywanie znacznych odcinków ze Lwowa do Przemyśla pieszo. Władze kolejowe mając poparcie rządu RP zdecydowały się latem 2022 r. na uruchomienie kolejnego pociągu do Polski z Zaporozża do Przemyśla. Wówczas dziennie na przemyski dworzec przybywało średnio 1500–1800 uciekających przed wojną Ukraińców⁷.

Punkty recepcyjne tworzone także w okolicy Przemyśla przy przej-ściach granicznych w Medyce, Korczowej, nawet w miejscowościach położonych w znacznym oddaleniu od miasta, jak Krościenko czy Budomierz. W tym celu wykorzystywano miejscowe szkoły i świetlice wiejskie. Ponadto w akcję włączyło się miejscowe społeczeństwo ukraińskie oraz Kościół greckokatolicki. We wspomnianym Ukraińskim Domu Narodowym już 24 lutego zorganizowano dużą noclegownię. W momencie krytycznym w sali teatralnej tego obiektu stało 70 łóżek polowych ustawionych w czterech rzędach. Ponadto zorganizowano tam

5 <https://samorzad.pap.pl/kategoria/opinie/wojciech-bakun-przemysl-dla-ukrainy-stanowi-ludzka-brame-w-strone-europy-wywiad> [dostęp 29.05.2023].

6 <https://zycie.pl/artukul/basztowa-13-za-tym-adresem/1201710> [dostęp 27.09.2023].

7 <https://biznes.interia.pl/gospodarka/news-nikt-nie-pozostaje-bez-planu,nId,6185303> [dostęp 31.07.2022].

kuchnię, pralnię z suszarnią, magazyn artykułów spożywczych i środków czystości. Stworzono salę zabaw dla dzieci. Pracujący tam wolontariusze starali się tak wypełnić czas dzieciom, aby choć na chwilę zapomniały o wojnie. Z myślą o nich urządzano wycieczki po mieście, różne konkursy i przedstawienia⁸. Dyżurował tam także psycholog. Zwykle osoby uciekające przed wojną spędzały tam 2–3 dni, ale byli i tacy, którzy pozostawali o wiele dłużej. Dla tych osób zorganizowano lekcje języka polskiego⁹.

Akcję finansowo i materialnie wspierała Fundacja Stefana Batorego, Fundacja „Magia Karpat”, firmy CARE, PL-BY-UA, OXFAM, AVAAZ, ACTIONAID, DRC, NETTO, a także ukraińskie środowiska emigracyjne z Kanady, USA i Europy Zachodniej¹⁰. Znaczącą rolę we współpracy z Ukraińskim Domem Narodowym odegrała Polska Akcja Humanitarna (PAH), która korzystając z udostępnionych pomieszczeń codziennie wydawała bezpłatnie tzw. Karty Pomocowe, umożliwiające uchodźcom korzystać z żywienia, a także kupować niezbędne do życia codziennego towary¹¹.

Ogromną rolę w pomocy dla uchodźców odegrał konsul honorowy Ukrainy Aleksander Baczyk, miejscowy przedsiębiorca, właściciel sieci sklepów spożywczych „Piotruś Pan”. Dzięki jego inicjatywie w marcu 2022 r. do Przemysła przeniesiono z Lublina część tamtejszego Konsulatu Generalnego Ukrainy. Oddelegowani tam z Lublina ukraińscy urzędnicy starali się wspomagać prawnie uchodźców, a także wydawać niezbędne dokumenty umożliwiające funkcjonowanie w Polsce oraz Unii Europejskiej. Dzięki inicjatywie Aleksandra Baczyka podjęto także pomoc dla walczącej Ukrainy. Miejscowi przedsiębiorcy podjęli inicjatywę gromadzenia i wysyłania na Ukrainę produktów żywnościowych, materiałów sanitarnych, ciepłej odzieży, a nawet gromadzenie środków finansowych na zakup dronów. Dostarczano na Ukrainę wózki inwalidzkie, agregaty prądotwórcze, latarki i baterie elektryczne. Z czasem organizowano transport tirami i dużymi samochodami dostawczymi, a także kolejną. Pracujący w Przemysłu ukraińscy lekarze razem z polskimi kolegami gromadzili i wysyłali do ukraińskich szpitali oraz oddziałów walczących z Rosjanami środki opatrunkowe i różnego rodzaju medykamenty.

8 M. Tucka-Kłosowska, *Ukraiński...*, s. 343.

9 Ibidem.

10 Ibidem.

11 Ibidem.

fot. S. Stępień

Uchodźcy wojenni w hali dworca kolejowego w Przemyślu pod opieką wolontariuszy

fot. S. Stępień

Uchodźcy wojenni w hali dworca kolejowego w Przemyślu czekający na wyjazd do różnych miejscowości w Polsce

fol. S. Stępień

Działający do dziś punkt recepcyjny na dworcu kolejowym w Przemysłu

fol. S. Stępień

Nowa ulica w Przemysłu pod nazwą „Zaułek Wolontariuszy”

Niepoślednią rolę w pomocy uchodźcom i walczącej Ukrainie odegrały przemyskie służby mundurowe (Straż Pożarna, Straż Miejska, Straż Graniczna, Służba Celna, Policja, żołnierze Wojska Polskiego). Znacząco wsparły one wolontariuszy. Tych ostatnich liczba żywiołowo rosła, głównie spośród młodzieży¹². Potrzebowano zwłaszcza osób posługujących się językami: ukraińskim, rosyjskim i angielskim. Od początku rosyjskiej inwazji w akcję pomocy uchodźcom zaangażował się Caritas oraz różne przemyskie organizacje społeczne. Przybywało także wolontariuszy, gdyż miejscowe siły z czasem zaczęły zasilać ochotnicy z innych miast i z zagranicy¹³.

Poważnym wkładem samorządu miasta było wykorzystanie budynku o dużej kubaturze po byłym hipermarkecie Tesco przy ul. Lwowskiej. Powstało tam przemyskie Centrum Pomocy Humanitarnej z dużą noclegownią i kuchnią. Od początku przylgnęła do niego nazwa „miasteczko dla uchodźców”. Codziennie korzystało tam z pomocy żywnościowej tysiące osób, a od 150 do 200 osób z noclegów. Inicjatywę wsparły firmy „Saller” i „Kazar”, a także Fundacja Ronalda McDonalda. 1 marca 2022 r. Centrum odwiedził szef kancelarii prezesa Rady Ministrów Michał Dworczyk. Na spotkaniu z mediami złożył on podziękowanie dla samorządu Przemysła, dla miejscowych przedsiębiorców oraz organizacji społecznych, dzięki którym: „nie zostawi nikogo z uchodźców bez pomocy”¹⁴. Istniejący przy tym obiekcie rozległy parking umożliwił także stworzenie punktu transportowego. Nie tylko miejscowe firmy transportowe, ale także z całego kraju, a nawet z zagranicy, przysyłały tam autobusy do przewozu uchodźców do różnych miejsc, gdzie zorganizowano dla nich zakwaterowanie i pomoc różnego rodzaju. Tam również zaczęły zjeżdżać busy z Ukrainy przywożące uchodźców, zabierające w drogę powrotną osoby, które z różnych powodów, wracały do kraju. Już w pierwszych tygodniach wojny na Ukrainę zaczęły wracać, aby bronić kraju, obywatele Ukrainy pracujący w Polsce przed wybuchem wojny¹⁵. Znaczącym ułatwieniem dla uchodźców było wprowadzenie decyzją dyrekcji PKP bezpłatnych przejazdów kolejowych za okazaniem

12 Na temat służby wolontariackiej zob. m.in. *Raport o pomocy polskich organizacji pozarządowych dla Ukrainy*, oprac. T. Bojanowski, P. Celiński i in., Warszawa 2023.

13 <https://oko.press/uchodzcy-w-przemyslu> [dostęp 29.05.2023].

14 M.G. [Mariusz Godos], *Co dalej z Centrum Pomocy Humanitarnej?* (dawne Tesco), „Życie Podkarpackie” 1 VI 2022, s. 12.

15 <https://oko.press/uchodzcy-w-przemyslu> [dostęp 29.05.2023].

paszportu. Uruchomiono dodatkowe pociągi do Warszawy, Krakowa, Wrocławia, a nawet Pragi, Berlina i Hanoweru. Ogromną rolę odegrali właściciele mniejszych i większych firm transportowych. Przemysł nie był bowiem w stanie objąć dłuższą opieką cały czas napływających fal uchodźców¹⁶.

Przemysł stał się w sposób naturalny miejscem, w którym koncentrował się nadzwyczajny ruch podróźnych. Przybywali tam w celu koordynacji akcją przedstawiciele służb państwowych, zwłaszcza ministerstw i szefowie służb mundurowych, a także pracownicy ambasady i konsulatów ukraińskich w Polsce.

Poważne wyzwania stanęły także przed przemyską służbą zdrowia. Nie dysponujemy dokładnymi danymi, ale wiadomo, że w ciągu pierwszych 12 miesięcy wojny na pełną skalę Wojewódzki Szpital im. św. Ojca Pio w Przemyślu udzielił fachowej pomocy medycznej około 2 tys. uchodźców z Ukrainy, w tym ok. 500 dzieciom. Na początku większość schorzeń związana była z trudami ciężkiej podróży, zimmem, stresem i wyczerpaniem. W wielu przypadkach dochodziło do zaostrzenia istniejących wcześniej chorób przewlekłych¹⁷. Zdarzały się dni, w których po przekroczeniu granicy po pomoc medyczną udawało się nawet 50 pacjentów¹⁸. Najwięcej uchodźców trafiło na onkologię, pediatrię oraz oddział ginekologiczno-położniczy¹⁹. Medycy musieli sobie także poradzić z barierą językową, aby ustalić historię choroby i jej dotychczasowe leczenie²⁰.

Tylko w ciągu pierwszego miesiąca udzielono pomocy medycznej dla ponad pół tysiąca uchodźców. Warto dodać, że prócz obywateli Ukrainy było wielu obcokrajowców (głównie studentów z krajów afrykańskich, którzy zdecydowali się na opuszczenie kraju objętego działaniami wojennymi). W pierwszych kilku tygodniach wojny w przemyskim szpitalu przyszło na świat ponad 30 ukraińskich dzieci²¹.

Znaczną rolę w pomocy dla uchodźców odegrali żołnierze WOT, tzw. terytorialsi. Żołnierze Podkarpackiej Brygady OT pomagali na polsko-

16 M. Tucka-Kłosowska, *Ukraiński...*, s. 342.

17 <https://wszp.pl/365-dni-pomocy-uchodzcom> [dostęp 02.03.2023].

18 Ibidem.

19 <https://nowiny24.pl/szpital-w-przemyslu-pomogl-do-tej-pory-ponad-16-tys-uchodzcom-z-ukrainy/ar/c14-17090921> [dostęp 30.05.2023].

20 <https://www.zycie.pl/informacje/artykul/38548,365-dni-wojny-1950-hospitalizacji-uchodzcow-ponad-30-narozdin-w-przemyskim-szpitalu> [dostęp 30.05.2023].

21 <https://wszp.pl/365-dni-pomocy-uchodzcom> [dostęp 02.03.2023].

-ukraińskich przejściach granicznych, w punktach recepcyjnych i podczas relokacji, wsparli dystrybucję pomocy humanitarnej, transport czy budowę miejsc tymczasowego zakwaterowania, aby przybywający do Polski Ukraińcy nie pozostali bez pomocy. W szczycie tej działalności zaangażowanych było ponad 400 żołnierzy dziennie²². Współpracowali z funkcjonariuszami policji, straży miejskiej i zawodowymi oraz ochotniczymi członkami straży pożarnych²³. Ich zasługą było także tworzenie punktów namiotowych, w których uchodźcy mogli liczyć na ciepły posiłek, możliwość ogrzania się i odpoczynek. Od początku konfliktu strażacy pomagali na przejściu granicznym oraz realizowali transport uchodźców z przejścia granicznego do wyznaczonych punktów recepcyjnych w całym kraju²⁴. Przemyscy policjanci nie tylko dbali o bezpieczeństwo uchodźców, koordynowali przejazdy transportowe, ale wielu z nich po całym dniu służby włączało się w pracę wolontariacką. Pracownicy służb mundurowych angażowali się nie tylko sami, ale wciągali do prowadzonej akcji członków swych rodzin²⁵. Należy tu podkreślić, że służby mundurowe, a zwłaszcza funkcjonariusze policji, cieszyli się ogromnym zaufaniem uciekinierów, zwłaszcza dużą ufnością darzyły ich dzieci. To miało duże znaczenie wobec stopnia stresów i emocji wiążących się z niezwykle dolegliwą i przykrą sytuacją²⁶.

Akcja pomocy uchodźcom mobilizowała wszystkie służby państwowe, także pracowników wymiaru sprawiedliwości. Pracownicy przemyskiej prokuratury, działając w porozumieniu z władzami miasta Przemyśla, uzyskali do dyspozycji mieszczące się obok siedziby prokuratury schronisko PTTK, mające 32 miejsca noclegowe. Przeznaczili je dla matek z dziećmi i zatroszczyli się także o ich utrzymanie, zbierając na ten cel składki i dary rzeczowe. Dzięki darowiźnie prywatnej firmy z Wrocławia pozyskano 3,5 tys. sztuk jednorazowej pościeli. Z zebranych przez prokuraturę pieniędzy kupiono m.in.: 100 koców, śpiwory, materace, karimaty,

22 <https://www.zycie.pl/informacje/arttykul/37841,w-gotowosci-366-dni-terytorialsi-podsumowali-rok> [dostęp 31.05.2023].

23 <https://www.wojsko-polskie.pl/3bot/articles/aktualnosc-w/raport-z-podkarpackiej-granicy-zolnierze-3pbot-pomogli-w-przemyslu-przyjac-ok-34-tys-kobiet-z-dziecmi/> [dostęp 31.05.2023].

24 <https://www.gov.pl/web/kmpsp-przemysl/pomoc-dla-uchodzcow-z-ukrainy> [dostęp 31.05.2023].

25 <https://podkarpacka.policja.gov.pl/rze/komendy-policji/kmp-przemysl/wydarzenia/109026,Od-miesiaca-niosa-pomoc-uchodzcom.html> [dostęp 30.05.2023].

26 „Życie Podkarpackie” 16 marca 2022, nr 11 (2807) s. 12.

ręczniki²⁷. Dodatkowo przemyscy i jarosławscy prokuratorzy pracowali w punktach recepcyjnych na dworcu PKP oraz w centrum logistyczno-magazynowym przy ul. Lwowskiej w Przemysłu i w Hali Kijowskiej w „Dolinie Korczowa” w Młynach. Wydawali tam posiłki, sortowali towary. Zorganizowali transport humanitarny do Szpitala Weteranów Wojennych w Czerniowcach. Przekazali również pomoc dla prokuratorów obwodu lwowskiego²⁸.

Istotną cechą postawy społeczeństwa przemyskiego od początku wojny była spontaniczność i wielka ofiarność. Wiele osób zapraszało nieznanym sobie ludzi na noclegi, udzielało im wielodniowego, a nawet wielotygodniowego schronienia, żywiło, obdarowywało odzieżą i niezbędnymi przedmiotami codziennego użytku. Przez pierwsze miesiące chyba nie było w Przemysłu mieszkańca, który nie włączył się w pomoc dla uchodźców. Niemal we wszystkich szkołach i instytucjach kultury utworzono miejsca noclegowe z wyżywieniem. Korzystano z pomocy wojska, które wypożyczało łóżka, materace, koce. W akcję włączyła się zarówno duża sieć handlowa, jak i prywatne sklepiki, dostarczając znaczące ilości produktów spożywczych. Zbierano także koce, materace, ciepłą odzież.

Spontanicznie powstawały komitety pomocy Ukrainie skupiające osoby różnych profesji i poglądów politycznych. Pierwszy Komitet Pomocy Ukrainie powstał przy przemyskim Oddziale Walki z Kalectwem już 26 lutego. Wsparty go Związek Harcerstwa Polskiego, Południowo-Wschodni Instytut Naukowy, Centrum Kulturalne i wiele osób prywatnych. Na jego czele stanął prezes Towarzy-

27 *W przemyskiej prokuraturze robią kanapki dla uchodźców*, „Życie Podkarpackie” 16 marca 2022, nr 11 (2807), s. 8.

28 *Ibidem*, s. 9.

stwa Walki z Kalectwem, radny miejski Andrzej Berestecki. W pomieszczeniach Towarzystwa Walki z Kalectwem przy ul. Sobótki utworzono duży magazyn żywności, odzieży i środków higienicznych, zorganizowano ich dowóz na granicę w Medyce, skąd były one odbierane przez stronę ukraińską. W pierwszych tygodniach wojny skupiono się głównie na dożywianiu uchodźców. Tylko w ramach tegoż komitetu w ciągu niecałych dwóch miesięcy przygotowano ponad 45 tys. kanapek. Dziennie przygotowywano i dowożono na granicę w Medyce 1000–1200 kanapek. Co też ważne, w akcję przygotowania posiłków i segregację darów włączono osoby niepełnosprawne będące pod opieką Towarzystwa Walki z Kalectwem. Członkowie Komitetu sprawowali dyżury telefoniczne, oferując wszystkim zainteresowanym pomoc organizacyjną, miejsca dla krótkotrwałego pobytu dla uchodźców, obsługę finansową wpłat i darowizn, pomoc logistyczną oraz pomoc rzeczową (koce, materace i żywność). Komitet utworzył subkonto bankowe, na które zbierał środki finansowe. Działalność Komitetu nie ograniczała się tylko do uchodźców, ale podjęto inicjatywę pomocy osobom, które na Ukrainie pozostały. Korzystając z różnego bezpłatnego transportu, z pomocy Straży Granicznej, zaczęto na pas graniczny dostarczać żywność, leki i środki sanitarne. Tam odbierali go wolontariusze przyjeżdżający na granicę z Ukrainy. W akcję włączyli się przedstawiciele ukraińskiej Polonii, zwłaszcza z Domu Polskiego w Mościskach.

Mówiąc o organizacjach społecznych, warto wymienić Fundację Wolność i Demokracja, która wprawdzie ma siedzibę w Warszawie, ale statutowo, opiekując się mniejszością polską na Ukrainie, utrzymując kontakt z różnymi organizacjami polskimi i parafiami rzymskokatolickimi, była w stanie (i takie zadania otrzymała od polskiego rządu) szybko zdiagnozować, co w jakiejś miejscowości na Ukrainie jest potrzebne i zorganizować tam przeładunek i magazyny żywnościowe, odzieżowe i medyczne. Fundacja w 2022 r., mimo skromnych funduszy, wsparła finansowo także ukraińskich naukowców przebywających w Polsce, aby nadal w warunkach obcego państwa mogli kontynuować swe prace badawcze. Były to głównie Stypendia Konstytucji 3 Maja oraz Nagrody im. Leona Wasilewskiego. Organizowano je przy współpracy z Południowo-Wschodnim Instytutem Naukowym w Przemyślu.

Instytut stał się swoistym „punktem recepcyjnym” dla ukraińskich naukowców przyjeżdżających do Polski. Od ponad 30 lat jest on dobrze znany w ukraińskich środowiskach uniwersyteckich, a także dziennikarskich. Jego lokalizacja w centrum miasta, przy samym Rynku, w niewielkim oddaleniu od dworca kolejowego i autobusowego, powoduje, że

fot. S. Stępień

Wolontariusze – podopieczni przemyskiego oddziału Towarzystwa Walki z Kalectwem

fot. Archiwum PWIN

Wolontariusze z Wrocławia przybyli z pomocą humanitarną do Komitetu Pomocy Ukrainie zorganizowanego przy Towarzystwie Walki z Kalectwem w Przemysłu

fot. S. Stępień

Matki z dziećmi z Ukrainy zwiedzający Przemyśl. Fotografia na Zamku Kazimierzowskim

fot. S. Stępień

Uchodźcy to przede wszystkim matki z dziećmi

fot. S. Stępień

Kącik dla dzieci uchodźców w Centrum Kulturalnym w Przemyślu

foto. S. Stępień

Tymczasowa noclegownia zorganizowana w Centrum Kulturalnym w Przemysłu

foto. S. Stępień

Zajęcia plastyczne organizowane dla dzieci uchodźców

przejeżdżający przez miasto naukowcy, dziennikarze, działacze kultury, wiedzą że można tam przed dalszą podróżą chwilę odpocząć, napić się kawy, podyskutować na tematy polsko-ukraińskie, a także skorzystać z bogatej w „ukrainika” biblioteki naukowej.

W pierwszych tygodniach, a nawet miesiącach wojny nieocenioną pomoc uchodźcom okazały zakony rzymskokatolickie męskie i żeńskie mające odpowiednią infrastrukturę, czyli możliwości noclegowe i zaplecze kuchenne.

Symbolem pomocy dla uchodźców stał się przede wszystkim wspomniany przemyski dworzec kolejowy, powszechnie zaczęto go nazywać „Dworcem Nadziei”²⁹. Tylko w okresie od 24 lutego do 11 marca 2022 r. z pomocy humanitarnej na dworcu PKP w Przemyślu skorzystało ponad 400 tysięcy uchodźców. Restauracja wydawała także bezpłatnie śniadania i kolacje dla wszystkich służb mundurowych i porządkowych pracujących na dworcu. Dziennie potrzebnych było ponad 200 takich posiłków. Na terenie restauracji znajduje się także wydzielone pomieszczenie dla matek z dziećmi, gdzie mogły odpocząć, napić się kawy i herbaty, przewinąć dzieci i nabrać sił na dalszą podróż. Caritas uruchomił tam także bawialnię dla najmłodszych z zabawkami czy bajkami, a wolontariuszki pomagały w opiece i zajmowały się animacją. Z tej formy pomocy każdego dnia korzystało około 100 matek³⁰. Pierwszą pomoc uchodźcy otrzymywali na samej granicy, gdzie korzystając z udostępnionych przez wojsko kuchni polowych przygotowywano ciepłe posiłki i napoje, wspomagano uchodźców ciepłą odzieżą i udzielano wszelkich informacji.

W działania na rzecz uchodźców bardzo aktywnie włączył się Caritas Polska. Przemyska Caritas obecna była niemal we wszystkich miejscach, gdzie gromadzili się uchodźcy. Znaczącą rolę odegrała w funkcjonowaniu wspomnianego Centrum Humanitarnego przy ul. Lwowskiej w Przemyślu. Tam uruchomiono Namiot Nadziei, gdzie wolontariusze udzielali różnego rodzaju pomocy. Dowożono tam ciepłe posiłki, kanapki i słodycze, kierowali do miejsc z noclegami. Pomagano w transporcie na dworzec kolejowy i autobusowy w Przemyślu, wspierali w rozwiązywaniu drobnych, acz

29 Do dziś na przemyskim dworcu PKP przez 24 godziny na dobę pełniona jest służba wolontariacka. O dworcu powstał nawet film nakręcony przez Roberta Młynarskiego z ATK „Vintage”. Film obejrzyć można na profilu facebookowym Przemyskiego Serwisu Informacyjnego. Zob. mars, *O dworcu PKP. Film o wielkich sercach przemyslan*, „Życie Podkarpackie” 6 IV 2022, s. 21.

30 P. Żytnicki, *Dworzec nadziei w Przemyślu*, [w:] <https://rzeszow.wyborcza.pl/rzeszow/7,34962,28168249,dworzec-nadziei-w-przemyslu-uciekiniery-z-ukrainy-pociag.html> [dostęp 01.06.2023].

dla niektórych istotnych problemów, kierowali dostawy do magazynów. Na przejściach granicznych w dniach nasilonego ruchu uchodźczego rozdano nawet około 30 tys. kanapek dla uchodźców. W 16 placówkach na terenie archidiecezji przemyskiej prowadzono zbiórkę darów, żywności, środków higienicznych, leków, odzieży, które były dostarczane na bieżąco do potrzebujących. Każdego dnia do pomocy uchodźcom zaangażowanych było w związku z tym około 150 wolontariuszy. Warto dodać, że dzięki instytucji charytatywnej Caritas w pierwszych tygodniach wojny 28 chorych z wschodniej granicy zostało przyjętych do Zakładu Opiekuńczo-Leczniczego w Przemyśle, 5 osób w podeszłym wieku do Domu Spokojnej Starości Caritas w Kąkolówce, 20 matek z dziećmi znalazło schronienie w Domu Matki i Dziecka Caritas w Przemyśle, a do Ośrodka Caritas w Zboiskach przyjechało 80 osób z niepełnosprawnością³¹.

Wolontariuszy można także było spotkać w Strzeżonym Ośrodku dla Cudzoziemców w Przemyśle przy ul. A. Mickiewicza. Każdego dnia dostarczała tam około 1200 porcji obiadów, suchego prowiantu, wody, słodyczy itp.³²

W akcji na rzecz uchodźców nie zabrakło także instytucji bankowych. Do wspólnego działania udało się zaangażować nie tylko zespół pracowników banków, ale również lokalne firmy. Pozwoliło to na realizację wielu wartościowych inicjatyw. Jedną z nich był również bieg „Przemyska Piątka”, z którego cały dochód przeznaczono na budowę Centrum Hospicyjno-Opiekuńczego „Betania”, gdzie miały zamieszkać matki z dziećmi pochodzące z Ukrainy. Tak np. pracownicy Alior Banku zebrali znaczną kwotę pieniędzy, która pozwoliła na zakup odzieży i specjalistycznego sprzętu dla kobiet w ciąży z Ukrainy, m.in. kardiografu, pomp infuzyjnych, materacy przeciwodrażynowych czy koncentratorów tlenowych. Następnie zorganizowany został transport darów, które trafiały bezpośrednio do Ukrainy³³. Na przestrzeni kilku miesięcy z inicjatywy placówki zakupiono dwa nowoczesne kardiomonytory, które przekazano do szpitala w Mościskach w Ukrainie. Aparatura umożliwia monitorowanie parametrów życiowych rannych pacjentów. Akcję znacząco wsparł prezydent Przemyśla Wojciech Bakun³⁴.

31 <https://przemysl.naszemiasto.pl/ks-artur-janiec-dyrektor-caritas-archidiecezji-przemyskiej/ar/c17-8722181> [dostęp 02.06.2023].

32 <https://caritas.przemyska.pl/caritas-archidiecezji-przemyskiej-dla-ukrainy/> [dostęp 01.06.2023].

33 <https://www.zycie.pl/informacje/arttykul/35625,nowoczesne-kardiomonytory-trafia-do-jednego-ze-szpitali-w-ukrainie> [dostęp 03.06.2023].

34 „Życie Podkarpackie” 14 września 2022, nr 37 (2833), s. 9.

Ostatnim przykładem pomocy dla uchodźców wojennych z Ukrainy, w jaką są zaangażowani mieszkańcy Przemyśla, są działania Fundacji Centrum Edukacji Baza w Przemyślu, której działacze jeżdżą z pomocą humanitarną na Ukrainę. Wyjazdy organizowano w ramach projektu „Jesteśmy z Wami – Razem dla Ukrainy”, realizowanego przy współpracy z Fundacją PKO Bank Polski, która sfinansowała zakup darów. Przemyslanie odwiedzili trzy ukraińskie miasta. Pierwszym miejscem była Jednostka Wojskowa w Jaworowie. Tam przekazali środki medyczne, niezbędne do pomocy w szczególności rannym żołnierzom. W paczkach znalazły się m.in.: strzykawki, igły specjalistyczne, przyrządy do przetaczania krwi, bandaże, opaski elastyczne, rękawy opatrunkowe, gazy, taktyczne opaski uciskowe, maści na oparzenia, resuscytatory, maski tlenowe czy rurki nosowo-gardłowe. Kolejnym miastem, które odwiedzili, było Busko (70 km za Lwowem). Prowadzony jest tam specjalnie utworzony ośrodek dla dzieci z terenów objętych wojną. Ośrodek prowadzi m.in.: zajęcia sportowe, szkolne oraz artystyczne. Następnie udali się do Dobromila, do tamtejszej szkoły, w której powstał sierociniec dla dzieci. Przebywa tam obecnie ok. 50 dzieci, które zostały ewakuowane z terenów, gdzie prowadzone są najcięższe działania wojenne (wszystkie przebywające tam dzieci to niestety sieroty)³⁵. W Busku i Dobromilu przekazali m.in. żywność, środki higieniczne i chemiczne, a także słodycze dla dzieci. Dzieci otrzymały również artykuły szkolne: zeszyty, papier techniczny, papier rysunkowy, papier rysunkowy kolorowy, farby do malowania, pędzle do malowania, malowanki, kredki ołówkowe, kredki świecowe, ołówki, długopisy, zestawy linijek, temperówki, gumki do mazania, bibułę, plastelinę, modelinę, kredę szkolną, flamastry, piłki do koszykówki, piłki nożnej czy siatkówki, paletki do badmintonu³⁶.

Przemyska fundacja od początku wojny czynnie działa na rzecz pomocy mieszkańcom Ukrainy. Od 24 lutego 2022 r. w siedzibie fundacji funkcjonuje noclegownia, w której schronienie otrzymują osoby opuszczające Ukrainę. Zostały w nią przekształcone: sale lekcyjne, szkoleniowe i wykładowe. Maksymalnie jednej nocy przebywało w nich ponad 80 osób. Od stworzenia punktu noclegowego zapewniono schronienie ponad trzem tysiącom osób. Dzięki temu, że w lokalu, w którym funkcjonuje fundacja, mieszczą się kuchnia szkolna oraz stołówka, każdy

35 <https://przemysl.naszemiasto.pl/z-przemysla-zawiezli-pomoc-humanitarna-do-jaworowabuska-i/ar/c3-8950955> [dostęp 04.06.2023].

36 Ibidem.

z uchodźców mógł liczyć na ciepłe posiłki. Dla każdej osoby opuszczającej to miejsce przygotowywano „wyprawki” składające się z żywności, odzieży, chemii czy też niezbędnych przedmiotów³⁷.

Ponieważ wojna na Ukrainie przeciąga się i nie wiadomo czy nie nastąpi jej eskalacja, władze Przemysła podjęły działania zmierzające do ewentualnego przygotowania się na przyjęcie nowej fali uchodźców z Ukrainy. W tym celu we współpracy z międzynarodową organizacją humanitarną UNHCR (agencja ONZ do spraw uchodźców) oraz Fundacją CORE Response (Community Organized Relief Effort) wspartymi przez amerykańskiego aktora Seana Penna przystąpiły do utworzenia w mieście Centrum Pomocy Humanitarnej. W tym celu zaadaptowano była szkołę przy ul. Bielana 2. Oficjalne otwarcie Centrum nastąpiło 17 stycznia 2023 r. Jednorazowo może ono przyjąć nawet 400 osób potrzebujących pomocy³⁸. Planowane jest także utworzenie podobnych centrów w Medyce, Radymnie i Krośnie. Z myślą o pomocy dla uchodźców wyremontowano także część hotelową Przemyskiego Ośrodka Sportu i Rekreacji przy ulicy Mickiewicza. Od 26 kwietnia 2023 r. funkcjonuje on z 140 miejscami noclegowymi dla matek z dziećmi osób ewakuujących się z Ukrainy do Polski³⁹.

Wymieniamy tylko przykłady ukazujące, jak zaangażowani byli mieszkańcy Przemysła w niesienie bezinteresownej pomocy ofiarom agresji rosyjskiej na Ukrainie⁴⁰.

Z biegiem czasu wiele spraw dotyczących uchodźców uregulowano prawnie, główny ciężar pomocy przejęło państwo polskie przez wyspecjalizowane instytucje i fundacje, ale na przemyskim dworcu wciąż działa przez całą dobę punkt recepcyjny i informacyjny. Nie ma już łóżek polowych w hali dworcowej, ale też rzadko zdarzają się sytuacje, by ławki w poczekalni były puste. Wolontariusze, a zarazem tłumacze języka ukraińskiego, wciąż są obecni (oblicza się, że dotychczas pełniło tam dyżury prawie 1000 osób, przede wszystkim Polacy, ale także obcokrajow-

37 Ibidem.

38 <https://przemysl.pl/68922/hotel-przy-posir-w-przemyslu-wyremontowany.html?searchKey=core> [dostęp 05.02.2023].

39 <https://przemysl.naszemiasto.pl/przemysl-za-2-mln-zlotych-wyremontowali-budynki-dla-ar/c3-9172953> [dostęp 6.05.2023]; <https://nowiny24.pl/wyremontowany-hotel-w-przemyslu-będzie-służył-uchodźcom-potem-będzie-przyjmował-turystów-zdjęcia-wideo/ar/c9-17492325> [dostęp 06.05.2023].

40 „Życie Podkarpackie” 24 sierpnia 2022, nr 34 (2830), s. 5.

cy, głównie z Kanady i USA). Niektórzy są rodzinnie związani z Ukrainą, ale nie wszyscy⁴¹.

*

Gdy 24 lutego 2022 r. Rosja napadła na Ukrainę, społeczeństwo polskie, jakkolwiek zaskoczone tym faktem, wykazało zdecydowaną solidarność ze swym wschodnim sąsiadem. Polskie organy ustawodawcze i władze państwowe podjęły decyzję, aby uchodźcy wojenni z Ukrainy mogli nie tylko legalnie przebywać na terytorium państwa polskiego, ale także korzystać ze wszystkich uprawnień, jakimi cieszą się obywatele państwa polskiego, a przede wszystkim pracować, korzystać z opieki lekarskiej, szkół, placówek kultury i innych instytucji będących w dyspozycji państwa i polskich samorządów⁴².

Mieszkańcy Przemyśla znaleźli się na pierwszej „linii frontu” w akcji pomocy ofiarom agresji. Wielu po pracy, rezygnując z odpoczynku czy odkładając własne prace, kierowało się w stronę dworca kolejowego, na przejścia graniczne lub do Centrum Pomocy Humanitarnej przy ul. Lwowskiej, aby w jakiejś możliwej dla nich formie pomóc uchodźcom. Trwałym symbolem tych wydarzeń dla przyszłych pokoleń jest nazwanie decyzją przemyskiej Rady Miejskiej, uliczki przylegającej do dworca kolejowego „Zaułkiem Wolontariuszy”. Oficjalnie otwarto go z licznym udziałem mieszkańców miasta 5 grudnia 2023 r.⁴³

Przemyśl, jako miasto przygraniczne, był i nadal jest pierwszym bezpiecznym przystankiem dla ponad miliona obywateli Ukrainy uciekających przed wojną. 11 lipca 2022 r. Prezydent Ukrainy Wołodymyr Zełenski ogłosił przyznanie dla Przemyśla honorowego tytułu Miasta Ratownika⁴⁴. Stosowny komunikat głosił:

41 <https://podkarpackie.naszemiasto.pl/najwieksze-w-europie-centrum-humanitarne-w-przemyslu-konczy/ar/c10-9294601> [dostęp 04.06.2023].

42 Zob. J. Matkowski, *Zarys ustawodawstwa polskiego na rzecz uchodźców z Ukrainy po 24 lutego 2022 r.*, [w:] *Wojna na Ukrainie. Kijów – Warszawa: razem do zwycięstwa. Analizy – refleksje – kalendarium*, praca zbior. pod red. S. Stępnia, Warszawa 2022, s. 85-94.

43 <https://wiadomosci.wp.pl/zaulek-wolontariuszy-6976194785483264a> [dostęp 15.12.2023]; <https://przemysl.naszemiasto.pl/w-przemyslu-uroczyscie-otwarto-zaulek-wolontariuszy-dla-ar/c1-9545331> [dostęp 15.12.2023].

44 Wcześniej, ze względu na rolę jaką w organizacji pomocy dla Ukrainy odegrało podrzeszowskie lotnisko w Jasionce oraz zaangażowanie mieszkańców miasta w pomoc dla uchodźców tytuł „Miasta – Ratownika” 22 maja 2022 r. dekretem Prezydenta Ukrainy Wołodymyra Zełenskiego uhonorowany został Rzeszów. Zob. <https://www.pap.pl/>

[...] bezprecedensową solidarność miejscowych władz, mieszkańców i wolontariuszy Przemysła z ukraińskim narodem, wszechstronną ogromną pomoc dla obywateli Ukrainy, którzy zmuszeni byli do opuszczenia ojczyzny wskutek zbrojnej agresji Federacji Rosyjskiej, oraz silne wsparcie Ukrainy w obronie jej niepodległości i suwerenności⁴⁵.

Przemysł po wybuchu wojny na pełną skalę stał się miastem frontowym. Dla obywateli Ukrainy – miastem-ratownikiem. Z racji położenia przeszło przez niego większość wojennych uciekinierów z Ukrainy, głównie matek z dziećmi. Szacuje się, że tylko do lata 2023 r. przez Przemysł przejechało co najmniej 2,5 mln uchodźców⁴⁶. Symbolicznym gestem stosunku lokalnego społeczeństwa do rosyjskiej agresji na Ukrainę była próba prezydenta Przemysła Wojciecha Bakuna wręczenia włoskiemu parlamentarzystcie Matteo Salviniemu, znanemu z poparcia udzielanego Władimirowi Putinowi, koszulki z wizerunkiem rosyjskiego prezydenta. Matteo Salvini 8 marca 2022 r. przybył do Przemysła jako członek misji włoskiego parlamentu⁴⁷. Wprawdzie koszulki nie przyjął, ale od prezydenta Przemysła usłyszał m.in. takie słowa:

[...] Na granicy lub w punktach recepcyjnych zobaczyłbyś, co twój przyjaciel Putin zrobił. Co osoba, którą określa pan jako swojego przyjaciela, zrobiła tym ludziom, którzy w liczbie 50 tys. dziennie [uciekając] przekraczają naszą granicę [...]⁴⁸.

*

aktualnosc/news%2C1218332%2Czrzeszow-z-tytulem-miasta-ratownika-konrad-fijolek-niesamowity-prestiz-dla Rzeszowa (6 VI 2022).

45 <https://tvn24.pl/swiat/specjalny-status-obywateli-polski-w-ukrainie-prezydent-ukrainy-wniosl-do-parlamentu-projekt-ustawy-5784101> oraz <https://przemysl.pl/65797/przemysl-oficjalnie-z-tytulem-miasta-ratownika.html> [dostęp 15.12.2023].

46 <https://nowiny24.pl/wyremontowany-hotel-w-przemyslu-bedzie-sluzyl-uchodzcom-potem-bedzie-przyjmowal-turystow-zdjecia-wideo/ar/c9-17492325> [dostęp 26.04.2023].

47 Matteo Salvini to włoski parlamentarzysta i eurodeputowany, lider skrajnie prawicowej Ligi Północnej, a w latach 2018–2019 wicepremier oraz minister spraw wewnętrznych. Otwarcie popierał Władimira Putina, nazywając go nawet swym przyjacielem. Mówił, że poziom demokracji w Rosji jest wyższy niż w Europie. W 2014 r. poparł aneksję Krymu, krytykował też ówczesne sankcje nakładane na Rosję przez państwa zachodnie.

48 <https://wiadomosci.dziennik.pl/polityka/artykuly/8375079,matteo-salvini-wojciech-bakun-przemysl.html> [dostęp 11.03.2022].

Społeczeństwo Przemyśla od pierwszych dni wojny wykazało się empatią, dużą ofiarnością i solidarnością z walczącym narodem ukraińskim. Po 24 lutego 2022 r. jak w soczewce skupiały się wszystkie problemy dotyczące uchodźców i organizacji pomocy dla nich.

Czy te doświadczenia staną się w przyszłości czynnikiem uświadamiającym Polakom i Ukraińcom potrzebę przewyciężenia, nie zawsze korzystnie układających, wzajemnych stosunków? Niewątpliwie zależy to będzie od tego, czy nauczeni doświadczeniem rosyjskiej agresji, będziemy potrafili, teraz i w przyszłości, szukać tego co łączy oba narody.

СТАНІСЛАВ СТЕМПЕНЬ – ПРИКОРДОННИЙ ПЕРЕМИШЛЬ –
„МІСТО-РЯТІВНИК”

Abstrakt

Після початку жорстокої агресії Російської Федерації проти України 24 лютого 2022 р. Перемишль, як прикордонне місто, став першою безпечною зупинкою для понад мільйона громадян України, які тікали від війни. Для українських воєнних біженців воно стало символічним містом. На знак визнання цього факту Президент України Володимир Зеленський 11 липня 2022 р. офіційно оголосив про присвоєння місту Перемишль почесної відзнаки „Місто-рятівник”. Відповідне повідомлення було про те, що Перемишль заслуговує на це звання за: „[...] виявлені гуманізм, милосердя і солідарність з Українським народом, всебічну допомогу громадянам України, які вимушено залишили Батьківщину внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, а також вагому підтримку України у захисті її незалежності та суверенітету”.

Słowa kluczowe: rosyjska agresja na Ukrainę, uchodźcy wojenni, przejście graniczne w Medyce, wolontariat, Przemyśl, dworzec kolejowy w Przemyślu, komitety pomocy Ukrainie, Przemyśl „Miastem Ratownikiem”.

CZĘŚĆ DRUGA / ДРУГА ЧАСТИНА

ROZWAŻANIA OPARTE

NA OSOBISTYCH DOŚWIADCZENIACH WOJNY

РОЗДУМИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ОСОБИСТОГО

ДОСВІДУ ВІЙНИ

ЄВГЕН СІНКЕВИЧ
ORCID 0000-0001-5729-1644

ЧИ ЦЕ ВЖЕ ТРЕТЯ СВІТОВА ВІЙНА? ЗА ЩО БОРЯТЬСЯ УКРАЇНЦІ?...

Ведучи мову про розв'язану в 2014 р. Росією війну в Україні очевидно необхідно відповісти на питання чим вона обумовлена, яку мету переслідує ворог, яке місце у світовому порядку посідають ці події? Намагаючись висвітлити дану проблему, неможливо не опертися на певні теоретичні напрацювання та документальні джерела.

Необхідно пам'ятати, що розвал, за визначенням Рональда Рейгана „імперії зла” відбувся навіть не з повідомлення про вихід країн Балтії з СРСР, а з проголошення незалежності України 24 серпня 1991 р. Референдум в Україні і обрання Президента 1 грудня 1991 р. мали своїм наслідком те, що республіки-засновниці СРСР: Російська Федерація, Україна і Білорусь в резиденції Віскулі (в Біловежській Пущі) юридично оформили факт припинення функціонування всіх союзних структур. Замінника СРСР, що отримав назву Союз Незалежних Держав (СНД) президент України Леонід Кравчук називав „інструментом цивілізованого розлучення”. Звичайно, що спадщину СРСР розділили „по братськи”. Росія привласнила закордонну власність, золотовалютні резерви, зробила банкрутами власників вкладів Ощадбанку, „поділилася” з Україною іржавим металобрухтом із залишків Чорноморського військово-морського флоту тощо.

Будучи включеними у XVII-XVIII століттях до складу імперії, землі населені українцями, стали не тільки підґрунтям її могутності, але й базисом для формування імперського історичного міфу про спадковість традиції Московії від часів Київської держави (міф про „старшого брата”, який особливої популярності набув у XX столітті). Петро I не тільки використовував запорожців як будівничих північної столиці, яка постала у 1703 р. (на козацьких кістках збудовано Санкт Петербург), будував за їх допомогою свій флот, цар-самодер-

жець наказав вивезти з монастирів на українських теренах хроніки (частина з них склала Іпатіївський літопис, а частина згоріла під час пожежі в маєтку т. зв. першого російського історика Василя Татищева). Колонізуючи новозахоплені та новонабуті землі, імператори та імператриці намагалися максимально підпорядкувати їх інтелектуальний і людський потенціал великодержавній політиці. Радянський і російський дослідник Лев Гумільов, автор гіпотези про структуру і механізми розвитку етногенезу, в праці *Етногенез і біосфера Землі*¹, пояснюючи відмінності в розвитку різних народів, посилався на власну концепцію пасіонарності. Виходячи з неї, російські царі і радянські генеральні секретарі (не залежно від їх етнічного походження) прагнули упокорити або асимілювати населення колоніальних окраїн. Стосовно „русинів”, „малоросів”, „українців”, ставилося завдання позбавити їх рідної мови, традицій, культури. Цій меті слугували Валуєвський циркуляр (1863) і Емський указ (1876).

Більшовицька влада, що у жовтні 1917 р. прийшла на зміну царській, мала за мету втілити концепцію „перманентної революції”, тому формально проголошуючи право всіх націй на самовизначення, на практиці намагалася втримати під своїм контролем т. зв. окраїни. Однак, кремлівське керівництво змушене було рахуватися з прагненням українців мати власну державу, що уособлювала у 1917–1920 рр. Українська Народна Республіка. Їй на заміну прийшла Українська Соціалістична Радянська Республіка з квазі-урядом, привезеним з Москви. А для упокорення українців було спровоковано центральною владою голод 1921–1925 рр., Голодомор 1932–1933 рр. і повоєнний голод 1947 р.

Таким чином, якщо внаслідок Першої світової війни припинили існування Австро-Угорська, Пруська і Османська імперії, то Російська імперія (хай із втратою Фінляндії, частини Польщі, та тимчасовою втратою контролю над народами Балтії) трансформувалася в радянську (СРСР від 1922 р.).

Крім територій, матеріальних і людських ресурсів, значна увага приділялася ідеологічному наповненню. Так, державницька школа в російській історіографії обґрунтовувала ідею православ'я – самодержавства – народності. Інтелектуальна еліта у XIX столітті фактично розділилася на т. зв. „західників” і „слов'янофілів”. Останні твердили про самобутній, відмінний від західноєвропейської цивілі-

1 Л. Гумилев, *Етногенез и биосфера Земли*, Москва 2019.

зації шлях Росії і слов'ян („пан слов'янізм”). Разом із тим імперія не цуралася запозичень з західних технологій та інших досягнень західної цивілізації (шляхом концесій, запрошення і фінансування найбільш успішних і відомих особистостей тощо). Зарівно влада імперії як і СРСР переконувала неосвідчене і відстале власне населення у ворожості західної цивілізації, в перевагах російської науки, техніки і культури. Виховані на таких знаннях і творчості Льва Толстого, Федора Достоєвського, Михайла Лермонтова та інших, пересічні росіяни насторожено, зверхньо і вороже ставилися (і ставляться) до західної цивілізації.

„Русский человек” з пересторогою і навіть вороже ставиться до інших релігій та народів, як потенційно небезпечних його імперському статусу, його гегемонії на теренах Євразії. Ще від часів Петра I православна церква стала носієм офіційної ідеології, коли новостворений Священний синод Російської православної церкви підпорядкував релігійне життя інтересам правлячої імперської ідеології (1721). Тому не дивно, що представники державницької школи виключно в православ'ї вбачали один з наріжних каменів імперської Росії. Характерно, що коли після Брусиловського прориву російські війська зайняли Львів, то греко-католицьких священників, як зрадників „істинної віри” вислали для „перевиховання” до Сибіру, а вчителів української мови направили на курси перепідготовки по вивченню російської мови (аналогічно поступають росіяни вже підчас триваючої тепер російсько-української війни). Зрештою, переселенська політика з метою виселення автохтонного населення була характерною зарівно для царизму як і для радянської влади (ліквідація 1774 р. Запорізької Січі й переселення козаків на Кубань, переселення українців за Урал і на Далекий Схід під час Столипінської аграрної реформи, виселення кримських татар, цілинна епопея, коли до Казахстану виїхало близько мільйона української молоді). В період СРСР русифікація була одним із знарядь упокорення народів, що його населяли. В Українській Радянській Соціалістичній Республіці найбільшої русифікації зазнали школи на півдні та сході, а також вищі навчальні заклади (автору цієї статті, у 1985–1987 рр., тоді викладачу Херсонського державного педагогічного інституту ім. Надії Крупської, під загрозою звільнення заборонялося розмовляти українською мовою з колегами і студентами навіть під час перерви). Послугування російською мовою, відмова від національних наративів стало умовою успішності кар'єрного зростання.

Проголошення незалежності союзними республіками не звільнило їх з залежності від кремлівського центру (хіба за виключенням країн Балтії). Україна змушена була відмовитися від колишньої грошової одиниці СРСР – рубля (до запровадження гривні було введено як перехідні квазі-гроші „купоно-карбованці”). Країна потрапила в енергетичну залежність від російської федерації (газ і нафта). Українська промисловість до розвалу СРСР значною мірою була інтегрована з російською (авіабудування, оборонна промисловість тощо). Достатньо сильною була залежність ментальна (багато українців мали родичів в Росії, значна частина нашого населення вахтовим методом працювала на газовидобувних і нафтовидобувних промислах Сибіру тощо). Росія продовжувала панувати в українському телевізійному та радіо просторі. Україну заповнили якісні і дешеві російськомовні книги, великими накладками виходили газети: „Комсомольская правда в Украине”, „Аргументы и факты в Украине”, а також російські проксі-видання. При владі в Україні залишилася колишня партійна і комсомольська номенклатура, яка свого часу була тісно пов’язана з Москвою (секретар ЦК Компартії України Леонід Кравчук; партійний організатор, директор Південного машинобудівного заводу Леонід Кучма та ін.). Робилися тільки перші спроби відмовитися у школах та вищих навчальних закладах від радянських підручників з історії, які містили в собі російські наративи про минуле українського народу. Складність у написанні нових полягала не лише в інерції свідомості їх авторів, що десятиліттями виховувалися попередньою системою цінностей (чим швидше ми всі заговоримо російською – тим швидше побудуємо комунізм, єдина спільнота – радянський народ, міф про старшого брата). Проблема полягала не тільки в підготовці кадрів на нових засадах, а також у пошуку та опрацюванню архівних джерел з історії України (значна частина документів була вивезена до Росії, або раніше засекречена). Ще в часи СРСР з Державного архіву Миколаївської області до Росії було вивезено фонд Військово-морського управління. Ще в часи президента Бориса Єльцина північні сусіди здійснили спробу „відрізати” Україну від морів. У 1994–1995 рр. не без російської агентури в Криму правив т. зв. президент Юрій Мешков. У той же час керівництву областей Півдня України з Криму поступила пропозиція об’єднатися у т. зв. республіку Новоросія. Мені, як керівнику Кафедри історії України і слов’янських народів з Херсонської обласної адміністрації надали копію деяких отриманих з Сімферополя документів. Попро-

сили надати експертну довідку. Здійснений мною аналіз історичного контексту Півдня України, культурного і економічного розвитку регіону, а також політичних наслідків можливих дій у розрізі позицій кримських сатрапів Москви, очевидно став одним із аргументів, які переконали керівництво Херсонщини не стати на дорозу сепаратизму. Невдовзі, Ю. Мешкова співробітниця СБУ всадила у літак за напрямком до Москви (Б. Єльцин був у істеричі). При всіх проблемах на шляху розбудови власної держави в Україні появилася „пасіонарна” частина суспільства, яка прагнула змін на кшталт тих, що відбувалися у сусідній Польщі. Свідченням цього є три, т. зв. революції: „на граніті” (1990), „помаранчева” (2004), „революція гідності” (2014). Успішна Україна є небезпечною для Росії, яка по суті залишається імперською тоталітарною державою, що у внутрішній та зовнішній політиці набула сутності і форми „рашизму”.

Анексувавши Крим і захопивши частину Донбасу у 2014 р. Росія в такий спосіб зробила недійсним договір про кордони в післявоєнній Європі, підписаний керівниками 35 держав у Гельсінкі (1975). Більше того, були знехтувані Будапештський меморандум (1994), Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією (1997). Таким чином, Росія поклала початок ревізії міжнародного порядку, замінивши міжнародне право на право сили. На наше переконання, події 2014 р. поклали початок Третій світовій війні (війні тоталітарних режимів т. зв. „півдня” проти демократичних країн „півночі”). Ця війна носить гібридний характер, адже демократичний світ має справу з країною-членом Ради безпеки ООН і, що головне, ядерною державою. Надаючи Україні зброю, західні демократії не готові самі безпосередньо протистояти рашизму.

Широкомасштабне вторгнення... Боротьба за історичну спадщину

Загальновідомо, що війна – це продовження зовнішньої політики держави за допомогою зброї... Ще в листопаді 2021 р. я зробив записи пального і розмістив у Facebook пост, де було відео моїх вправ учбової стрільби з автомату Калашникова на полігоні. Я також закликав тренуватися зі зброєю, адже незабаром вторгнення рашистської орди. Моя старша донька була переконана, що напад відбудеться в новорічну ніч, а я, зважаючи на пристрасть Путіна до нумероло-

гії вважав, що 22.02.2022 р. Зрештою, донька з двома дітьми у грудні перебралася до Естонії. ...У січні 2022 р. союзники вже відкрито попереджали про небезпеку. Влада переконувала, що це провокації, завданням яких було злякати потенційних інвесторів. Я помилився, вторгнення розпочалося два дні пізніше. Відслідковував в YouTube і Facebook ситуацію з перших хвилин вторгнення, зателефонував колезі в Польщі. На власній сторінці у Facebook написав: „Не дайте втекти Президенту!”.

ВІЙНА! 24 лютого 2022 р. Побратими! Від ранку на ногах. Поки не забув, дякую пані Вірі К. (Таллінн) за допомогу війську. Припиняю збір коштів, допомагаю воїнам, які є поруч і тим, хто відправляється на фронт. Йдуть обстріли Києва, Харкова, активні дії на Донбасі тощо. Як показав свого часу запуск ракет Путіна з Каспійського моря у Сирію, то запущені з Чорного моря до Львова також долетять. Мобілізуйтеся кожен на відсіч. Маємо боронитися!².

На 8 год. ранку я завіз на роботу дружину в Державний архів Херсонської області. Вже після 11 год. працівникам архіву наказали покинути робочі місця. З квартири, де ми всі були прописані, виїхала з родиною молодша донька. Ворог в полудень 24 лютого 2022 р. опинився поруч з містом (на відміну від 2014 р. жодних перепон на мостах встановлено не було). Влада (призначений президентом голова обласної адміністрації Геннадій Лагута зник з міста)³ і силові органи (крім підрозділів ЗСУ) „розчинилися” в просторі. Херсонці подивилися на документи, що горіли у смітнику біля військомату і почали організовуватись самі⁴.

Щойно пролетіла на висоті 200 метрів пара їх винищувачів і знову бомблять. Збір коштів на військо я припинив (без сенсу – розмовляв з військовими, логістика порушена), гроші перенаправлю на медикаменти для поранених. В Херсон танки не заходять, підбили перед мостом декілька, не ризикують⁵. Отримав інформацію від військових, що Телеграм відстежується ФСБ (видалив цю програму зі свого

2 J. Sinkewycz, *Obce wojsko w mieście – współczesna okupacja Chersonia na podstawie własnych spostrzeżeń i doświadczeń*, [w:] *Wojsko w przestrzeni miast*, red. M. Krotofil, Grudziądz-Toruń 2022, s. 177.

3 За напівофіційною версією він нещодавно покінчив життя самогубством.

4 Є. Сінкевич, *Херсон – „чуже” місто...*, [w:] *Wojna na Ukrainie. Kijów – Warszawa: Razem do zwycięstwa. Analizy – Refleksje – Kalendarium*, red. S. Stępień, Warszawa 2022, s. 194.

5 Ibidem.

телефону). „Ординці” зайшли в місто в ніч з 28 лютого на 1 березня. Попередньо обстріляли район Херсонського бавовняного комбінату і Таврійський район. Згорів найбільший за площею на Півдні України торгівельно-відпочинковий центр „Фабрика”.

Окупанти рухалися двома механізованими колонами: по Бериславському шосе і по вулиці Перекопській. Розстрілювали всіх, хто траплявся їм на шляху. В Бузковому гаю, по вулиці Нафтовиків, загинули десятки хлопців з територіальної оборони (очевидно не обійшлося без зради), які в основному були озброєні „коктейлями Молотова”. Згодом на цвинтарі Геологів вдалося похоронити 28 загиблих наших військових, адже Антонівський міст боронив один танк і гармата з часів Другої світової війни, що розмістилися на шосе. Як виявилось від танка було мало користі, адже без пального він не функціонував. Трагізм ситуації полягав у тому, що дві автозаправні станції Лукойла (Amic) були відключені. Старання цивільних підвести пальне в каністрах закінчилося невдачею, машини були розстріляні ворогом. З гармати таки поцілили в одну з машин зв'язку. Мешканці міста мали можливість завдяки хакерам спостерігати, як ворожі вояки з місцевими мародерами грабували продовольчі магазини мережі „АТБ”, „Сільпо”, а також „Євроспорт”. Вже наступного дня пограбували автомобільні салони, магазини побутової техніки і аптеки. Місцеві бізнесмени „під носом” ворога намагалися вивезти з оптових баз запаси продуктів (перш за все борошно) і роздати мешканцям міста. Трохи зменшити мародерство вдалося завдяки відлову грабіжників, яких примотували скетчем до стовпів і дерев зі спущеним з сідниць штанами і писали чорним фломастером „ВОР” („крадій”), це трохи відлякувало потенційних послідовників. Пересічні мешканці міста вкрай негативно сприйняли окупацію, протестували на центральній площі, відмовились від т. зв. „гуманітарної допомоги” (тому для російського телебачення привозили з Криму мешканців, щоб відіграли сценки). В уцілілих від мародерів крамницях ніхто не купував, наприклад сир, тільки тому, що він називався „російський” (розпродали його після зміни назви на „український”).

Минулого тижня біля концертного залу „Ювілейний” у центрі Херсона збиралися варити борщ. У захопленому 2 березня російськими військовими місті не вистачає їжі, на полицях магазинів – кілька пачок цукерків „Рафаело” та дорогий коньяк. Тому кілька днів містяни пересилали одне одному повідомлення у Телеграмі:

Потрібно дістати електроплиту, великі каструлі, розкладний стіл, одноразовий посуд, прапор України. Є люди, які готові готувати їжу. Є кури.

Курей привезуть із птахофабрики під селом Чернобаївка – там три мільйони птахів. Їх треба годувати комбікормом, якого після вторгнення російської армії майже не залишилося. Щоб уникнути екологічної катастрофи – трупів мільйонів голодних курей нікуди подіти – директор запропонував усім охочим приїжджати та забирати курей⁶. Щоб прогодувати свої сім'ї, херсонці почали масово ловити рибу у Дніпрі (в тому числі браконьєрськими методами), хоч в умовах бойових дій це заняття було вкрай небезпечним. Вщент зруйновані село Антонівка і приватний сектор в Херсоні поблизу Антонівського мосту.

Наприкінці грудня 2021 р. народилася четверта наша онука. Обстріли міста і стрес спричинили те, що у старшої онуки дві доби трималася температура 41 градус. Молодша донька від переживань втратила молоко і нагальним питанням стало десь роздобути суміш для штучного вигодовування. В магазині мережі „АТБ” вдалося купити одну банку за ціною втричі вищою. Пощастило, адже там крім пепсі-коли та кока-коли більше нічого не залишилося.

„Новоявлені господарі” в місті перш за все вимкнули ретрансляцію українського радіо і телебачення, та увімкнули російське. Зважаючи на те, що працівники СБУ і національної поліції (один патрульний автомобіль поліції їздив центром міста майже до кінця лютого, була також присутність приватної охоронної фірми „Лідер”) втекли у перший же день, ворог зайняв приміщення Служби безпеки України (відповідно взяв під контроль її архів). Невдовзі „орки” підпорядкували собі охорону Державного архіву Херсонської області. Працівникам дозволили під контролем військових забрати трудові книжки і особисті речі. Окупанти заявили, що прапори України знімати не будуть, Херсон може жити спокійно, якщо мешканці дотримуватимуться їх правил. Залишився „на посту” мер міста Колихаєв (випускник 1995 р. одного з військових училищ в Санкт-Петербурзі, що приймав присягу на вірність Росії). Окупанти наказали дотримуватися комендантської години з 20:00 до 6:00 (був випадок, коли чоловік вийшов з собакою

6 О. Герасименко, А. Сорока, „Ось таке дивне життя в окупації”. Як живе Херсон, зайнятий російськими військовими, [w:] <https://www.bbc.com/ukrainian/features-60834436> [dostęp 10.07.2022].

під час комендантської години – його застрелили), заборонили пересуватися групами більше двох осіб, машиною їздити тільки за продуктами і не швидше ніж 40 км/год у розстебнутій куртці, за першої вимоги зупинятись і давати себе обшукати. Обшукуючи, військові перевіряли мобільні телефони – пости у соцмережах та особисте листування. Якщо зміст чатів їм не подобався, телефон забирали, а власника могли відправити на „яму”. Коли я виходив з будинку, то брав з собою кнопочний телефон „Нокія”, адже дехто із знайомих „з великої землі” надсилав мені на смартфон у Viber і WhatsApp вітання „Слава Україні”, люди не усвідомлювали, наскільки це для нас в окупації небезпечно. Ми з зятем вибралися купити корм коту, йшли вузькими провулками („орки” побоювалися ними пересуватися, крім того там не було камер). Випадково натрапили на колаборанта Кирила Стемоусова, що розмовляв по телефону зі своїми „господарями” (ФСБ ще не була присутня у місті). Ще перед окупацією активна громадськість міста (я у Facebook також) зверталася до СБУ з питанням, чому цей покидьок ще не у в’язниці. Вистоявши пів дня в черзі за кормом, придбали оптовий мішок, щоб вистачило коту на весь час окупації. Великою проблемою під час окупації було роздобути ліки. Щоб зекономити, я брав ліки не щоденно. Судячи зі всього люди, які залежали від гемодіалізу і інсуліну в більшості не пережили окупації.

Через кілька днів після вторгнення, коли стало зрозуміло, що по мирному населенню військові поки що не стріляють, тисячі херсонців вийшли на мітинг з українськими прапорами та гаслом: „Ідіть у напрямку російського корабля” та „Путін ПТХ”. Російські військові виглядали розгубленими та навіть наляканими. Вони були спантеличені, адже розраховували на хліб, сіль і квіти. Зрештою, 8 березня херсонки їм таки вручили по дві гвоздики перев’язані чорною стрічкою.

Поява в місті російської національної гвардії та ФСБ змінила ситуацію. Спочатку протести проти окупації розганяли сльозогінним газом. Далі пішла в хід зброя. Були поранені. Під час окупації до міста постачався газ, електроенергія (кожний вибух спричиняв скачки напруги), вода, раз на тиждень вивозилося сміття, функціонував Інтернет і з невеликими перебоями мобільний зв’язок. В перший день після вторгнення в банкоматах не стало готівки, тому вишикувалися величезні черги до банків (в тому числі в перший місяць окупації). Я скористався з нагоди і перерахував кошти воїнам спецпідрозділу з Одеси на ремонт водяної помпи БРДМ (броньована розвідувально-дозорна машина) і на лікування пораненого „орками” херсонця.

Національна гвардія і Федеральна служба безпеки Росії (ФСБ) почали арешти учасників анти-терористичної операції України (АТО), активістів, колишніх працівників силових структур. По нашому провулку з шаленим ревом проїхав ворожий броньовик „Тигр”, а за ним слідом вантажівка „КАМАЗ”. Зверху, на тенті кузова, були мішки з піском, а в кузові озброєні військові та пристрій для різання металу. Ним вони різали замки гаражів і металеві двері помешкань. В гаражному кооперативі, де був гараж мого зятя заявили військові і вимагали ключі від гаражів з автомобілями з дизельними двигунами не старішими ніж 5 років...

Зграї наркоманів вешталися вулицями у пошуках, щоб таке поцупити, а поруч бігали собаки та коти, покинуті їх господарями. Донька через Інтернет знайшла волонтерку, яка запропонувала для онуки банку молочної суміші. Я поїхав в район Панкратівського мосту. Залишалось зовсім небагато часу до комендантської години. Після полудня місто пустіло – зникали машини і перехожі. Я вирішив поїхати на центральну площу і сфотографувати адміністративні будівлі з українськими прапорами (шкода, що ці фотографії згодом прийшлося видалити з телефону). Зять розповідав, що є інформація ніби то „орки” перебралися з „білого дому” до приміщення Морехідної академії (спаливши принагідно там документи моряків і пограбувавши вартісне майно). Тому я вирішив поїхати коротким шляхом в розріз двох „їжаків”, що стояли на дорозі. Несподівано мені напереріз вистрибнули три автоматники. Прийшлося давати задній хід та хутко втікати. Добре, що не стріляли навздогін.

Я підтримував зв'язок з одним із голів сільської ради на лівому березі Дніпра. Там перший тиждень ворога ніхто не бачив. В перший день вторгнення в сусідній ліс прилетіла ракета, там розташовувалися раніше військові (зазвичай їхню діяльність було добре чути у селі, однак за декілька днів до вторгнення була повна тиша). Зрештою у село зайшов СОБР (підрозділ Національної гвардії Росії). Вони зайняли щойно відремонтовану школу і новозбудований медичний пункт, а техніку розмістили в парку. Першим ділом окупанти в селі вилучили мисливську зброю, а її власників побили. Далі взялися за пошук АТОшників⁷. Арештували сільського голову і катували його

7 Атошник, учасник АТО – військовослужбовець Збройних Сил України, який брав участь в антитерористичній операції, спрямованій на протидію діяльності незаконних російських та проросійських збройних формувань у війні на сході України у 2014-2018 роках.

(били електричним струмом, зламали ребра, у нього вдома у пошуках золота витрясли землю з усіх квіткових горщиків). У тих, хто на їх думку не заслуговував на довіру, в телефонах встановили якусь програму. Принагідно затримали мешканця Криму Нікітку, який гостював у бабусі і разом з товаришем в перші години вторгнення позімав дорожні вказівники. За версією його бабусі, яку вони побили перед затриманням, внука замордували (є версія, що він, як громадянин Росії, отримав 20 років ув'язнення). Місцеві мешканці взялися за пограбування разом з росіянами будинків односельців, які покинули село. Зрештою своїми дзвінками в село, я „засвітився”. Став цікавим для ворога...

На початку березня я розповів про ситуацію в Херсоні кореспонденту одного з німецьких видань⁸. 13 березня 2022 р. був крайній мій допис для колег в Україні та за її межами. Частина адресатів копіювала мої дописи і розсилала своїм знайомим. В такий спосіб одна з моїх інформацій потрапила навіть до Японії. Прийшлося бути більш обачним і підписувати свої листи псевдонімом „Підпільний Кіндрат”. Я не виключав, що моя діяльність від 2014 р. могла зацікавити ворога. Всі кошти, що були на моїх рахунках Приватбанку я переадресував на вільну територію сестрі. Ворог почав жорстко придушувати протести, однак дозволив селянам з лівого берега доставляти на продаж в Херсоні продукти (їх якість була сумнівною). Зелених коридорів для виїзду містян так і не було створено, тому люди на власний ризик почали покидати місто. Відправилися у небезпечну подорож моя дружина, донька, зять і дві онуки – 7 років та двомісячна. Вояки ворога пильно вивчали татуювання на тілі зятя. Чи там немає тризуба, чи надписів на кшталт „Слава Україні”. Відстань в 60 км до Миколаєва вони подолали через 7 блокпостів ворога за вісім годин.

Я залишився (були розмови, що у ворога є списки, які йому переказав генерал СБУ). Принагідно розібрав гіпсокартону стіну і сховав там українські прапори, нагороди за допомогу військовим, посвідчення про приналежність до спецпідрозділу (як волонтер). Постало питання, куди сховати ноутбук, там було багато фотографій з моїх поїздок до військових на Крим, в район Донецька і Маріуполя, мої

8 R. Vesper, *Wie geht es den Menschen in Cherson? Frantfurter Allgemeine*, [w:] <https://www.faz.net/aktuell/politik/ausland/ukraine-lagebericht-aus-der-ingenommenen-grossstadt-cherson-17848658.html> [dostęp 20.08.2023].

вправи з учбової стрільби на полігоні, а також фото карних справ з 1930-1950-х років, які я зробив у центральних архівах Києва, в Хмельницькому, Херсонському архіві СБУ і частково в обласному (ці два останні архіви ворог вивіз під час відступу). Завинув ноутбук у целофан і помістив у компостний контейнер (у січні 2023 р. під час одноденного візиту до міста я вивіз ноутбук).

Починаю думати про резервні місця мого перебування на випадок небезпеки. Гаражний кооператив, де багато містян переховувалося під час активних бойових дій на підступах міста відпав сам собою. Про повернення в квартиру не могло бути й мови, частина мешканців мого під'їзду знала або здогадувалася, чим я займаюся окрім основної своєї роботи (тільки у 2021 р. я тричі виїжджав на полігон з васильківським підрозділом для тренування стрибків з парашутом і стрільби). Був ще один будинок, від якого я мав ключі, але він потрапив у камеру спостереження, де після вторгнення розміщувалася „Альфа” (спецпідрозділ СБУ), а після неї ФСБ Росії. Може в квартирі мого аспіранта? Від думок мене відволікло повідомлення від його мами, яка попросила про зустріч... З її слів, „орки” кинули на дві доби в підвал колишнього співробітника СБУ. Пропонували йому подумати про співпрацю. Він повідомив, що у них є списки, за якими відшуковують людей. Особливу увагу приділяють пошуку АТОшників, яких нещадно мордують. Її син боронив Україну в 2014-2015 рр. Звичайно я погодився, щоб мій колишній студент і аспірант перебрався до мене. Принагідно обговорив з нею всі питання стосовно конспірації.

Від сестри я дізнався, що моя мама смертельно хвора. Привітавши маму 13 квітня 2022 р. з 84-річчям, я прислухався до порад молодшої доньки (яка тоді вже перебувала з дітьми і моєю дружиною в Румунії) і вирішив ризикнути. Залишив АТОшнику продукти харчування, наявну у мене готівку, висадив на грядці картоплю, цибулю і часник⁹... Маршрут виїзду змінився, тепер херсонці виїжджали не вздовж правого берега Дніпра, потрібно було рухатися втричі довшим шляхом на північ, а потім вздовж Інгульця до Снігурівки, потім полями до Березнегуватого – Баштанки – Миколаєва. Вичистив телефон від додатків „Diia”, Viber і WhatsApp, зашифрував під псевдонімами номери телефонів військових, видалив номери телефонів працівників СБУ в Херсонській області та Автономній Республіці

9 АТОшник дочекався звільнення Херсона 11 листопада 2022.

Крим (серед них колишні мої студенти, працівники, завдяки яким я отримав доступ до документів архіву СБУ стосовно сталінських репресій). Якщо їхати самому, то можливо, що доїдеш тільки до першого блокпоста (тоді тіло можуть випадково виявити в лісопосадці або Дніпрі, а автомобіль знайде нового власника у Криму). Зі мною зголосилися поїхати дві знайомі нашої родини. Принагідно взяв для найменшої нашої онуки пеленатор, заколихувач, памперси; kota і морську свинку. Для офіцерів ФСБ у нас була легенда, що їдемо в Коблеве на хрестини онуки. Донька з Румунії на мій телефон надіслала фото з дітьми і підписала, що чекають нас в Коблево та написала адресу.

На Бериславському шосе стояла спалена військова вантажівка (кажуть після вторгнення поруч з нею декілька діб знаходилася нога військового). До блокпоста потрібно було під'їжджати помаленько, з опущеними склами, увімкненою аварійною світловою сигналізацією, з білим „ганчір'ям” на дзеркалах. Я одягся в старий, темного кольору, непримітний одяг, в якому працював на дачі. Військові пильно вдивлялися в моє лице. Легкий порух рукою – можемо їхати далі. Поблизу окружної дороги процедура повторилася. Автомобіль за нами зупинили (зупинилася за ним і вся колона). Поблизу Українського науково-дослідного інституту зрошувального землеробства на шосе знаходилися спалені приватні автомобілі та військова техніка. За мостом черговий блокпост ворога. Туди-сюди мчалися військові вантажівки. По зустрічній проїхав шкільний автобус і за ним декілька легкових автомобілів. Військові на блокпосту зосередилися на них. Порух руки одного з них я потракував як дозвіл рухатися далі. Роздратованим окриком мені наказали зупинитися. Зрештою обійшлося, дозволили їхати далі. Дорога пролягла селами вздовж Інгульця. Люди, переживши стрес, зупинялися на узбіччі для справляння природних потреб. Ми домовилися зробити санітарну зупинку на підконтрольній території українського війська. Тому нам вдалося обігнати не один десяток автомобілів. Проїжджали пости російських солдатів, бурятів; минали розтерзані на шматки „БМП”, згорілий і посічений осколками наш військовий „КРАЗ”, обвислі дроти високовольтних ліній електропередач, пориті воронками поля. Зрештою колона загальмувала в дорожньому заторі під Снігурівкою. На узбіччі видніли численні таблички з написом „міни”. Ворог викопав бульдозером глибокий і широкий рів через дорогу. Тут вже настав час поспілкуватися з офіцером ФСБ РФ. Поцікавився, звідки їдемо. Переглянув

нашу прописку. Зробив паузу, прочитавши моє прізвище... Наказав мені вийти з машини. Переглянув побіжно вміст багажника. Дозволив їхати далі. У Снігурівці я жодного разу не був. Тому, коли виникли варіанти подальшого просування, постало питання, в якому напрямку. На вулиці мешканців зовсім не було. З бічної вулиці виїхав автомобіль з місцевими номерами. Я опустив скло і дав його водію знак зупинитися. Авто під'їхало боком до мене. На водійських дверях білою фарбою „красувалася” літера „Z”. Через вікна виглянуло три голови кавказців: „Ей дарагой, что хочеш?”. Я привітався і запитав, у який бік їхати. Веліли їхати прямо. Що я хутко зробив, поки у них не появилася ідея помінятися автомобілями. Поблизу напівзруйнованого спортивного комплексу знову постало питання, в якому напрямку пересуватися. Нас наздогнав автомобіль, у якому їхала жінка з дівчинкою. Вирішили їхати вліво, в бік залізниці. На черговому блокпосту я вияснив, що їдемо в правильному напрямку. Далі знищеною бомбами дорогою до чергового блокпосту кавказців у полі (були побоювання, що ця п'яна зграя може нас для розваги обстріляти, таке траплялося). На роздоріжжі зібралося 6 чи 7 автомобілів. Частина поїхала в право, на Березнегувате. Частина вирішила їхати польовою дорогою вздовж магістрального зрошуваного каналу – вліво (головне було не наїхати на протитанкову міну). Була ще військова техніка ворога і його пости. Зрештою, у сірій зоні трапився підірваний вантажний автомобіль. Міни з його кузова розлетілися по озимому полю і на дорогу. Успішно оминувши його, я далі щосили погнав машину. НАРЕШТІ! Наші!!! Скупа сльоза сама напросилася на щоку.

Висновки

Росія, росіяни (носії імперської, шовіністичної ідеології) завжди намагалися, намагаються і будуть прагнути асимілювати або знищити українців, утримати під своїм контролем терени колишньої Русі. Присвоївши самоназву наших пращурів (русичі, русини), викравши реліквії (ікони, літописи), споруджуючи у себе пам'ятники київським князям тощо, продовжують викрадати артефакти, витвори мистецтва і документи. Пам'ятаймо, що переможець пише історію для переможених.

За понад тридцять років нашої незалежності виросло покоління, яке не знало рабства та поневолення. Це покоління є кістяком українського війська, яке боронить Україну і демократичні країни Європи від „рашизму”.

JEWHEN SINKEWYCZ – CZY JUŻ ZACZEŁA SIĘ TRZECIA WOJNA ŚWIATOWA? O CO WALCZĄ UKRAIŃCY?

Abstrakt

Rozpad Związku Radzieckiego nie oznaczał, że niepodległe państwa pozbyły się „opieki” Kremla. Zamiast tego większości z nich narzucono tzw. Związek Niepodległych Państw, co Prezydent Ukrainy Leonid Krawczuk nazwał jedną z metod cywilizowanego rozwodu. Prezydent Rosji Władimir Putin postawił sobie za cel uniemożliwienie Ukrainie wejścia do Unii Europejskiej i NATO. W tym celu poprzez propagandę i swoje działania starał się wpływać na politykę wewnętrzną i zagraniczną Ukrainy. Ostatecznie Rosja w 2014 r. zaanektowała Krym i rozpoczęła wojnę hybrydową, która przerodziła się w 2022 r. w inwazję na pełną skalę. Autor artykułu spędził półtora miesiąca pod okupacją rosyjską w Chersoniu. Dlatego jako bezpośredni świadek okupacji miasta dzieli się informacjami, m.in. o niechęci mieszkańców do poddania się wrogowi. Opowiada o represjach, okrucieństwie rosyjskich wojskowych, rabowaniu sklepów oraz mieszkań przez okupantów, problemach z zaopatrzeniem w żywność, braku lekarstw itd. Dzieli się również swoimi przeżyciami osobistymi związanymi z opuszczeniem okupowanego miasta.

Słowa kluczowe: wojna, Ukraina, Rosja, okupacja, Chersoń.

fot. E. Matecki

Po bombardowaniu w Słowiańsku

fot. E. Matecki

W okopach pod Bachmutem

IHOR CZORNOWOŁ
ORCID 0000-002-1495-4417

KIJÓW I LWÓW
W PIERWSZYCH MIESIĄCACH AGRESJI ROSYJSKIEJ
(luty–czerwiec 2022) – na podstawie własnych obserwacji

Od początku miałem świadomość, jak ważna jest osobista obserwacja wydarzeń, które chce się później zrelacjonować. Z tej pierwszej podróży przywiozłem fotoreportaż pod takim właśnie tytułem: „Chciałem zobaczyć i opowiedzieć”

A. Kasperkiewicz, *Fotoreportaż z Ukrainy. Książkobójstwo*, „Gazeta Kłobucka” nr 38, 29 września 2023, s. 11.

W grudniu 2021 r. po raz pierwszy zastanawiałem się nad możliwością eskalacji wojny rosyjsko-ukraińskiej, trwającej już wtedy ósmy rok. Po świętach zacząłem badać anglojęzyczne strony internetowe pod tym względem (Al Jazeera, BBC, Bloomberg, Reuters i in.), poświęcając tej sprawie codziennie co najmniej dwie godziny. Już wtedy miałem wrażenie, że Putin nie blefuje, a Rosja naprawdę przygotowuje się do ataku na Ukrainę z terytorium Białorusi. Omawiałem sytuację z kolegami – historykami, dziennikarzami, oficerami wojska; wielokrotnie – z dyrektorem Lwowskiej Obwodowej Uniwersalnej Biblioteki Naukowej Iwanem Swarnykiem – znanym, zresztą, archiwistą i intelektualistą. W swoich długich rozmowach pod tym względem zarówno ja, jak również Swarnyk, staraliśmy się wydobyć jak najwięcej argumentów na korzyść wersji, że eskalacji nie będzie, i w taki sposób uspokoić samych siebie. Ale to się nam nie udawało: w rzeczywistości przekonywaliśmy się coraz bardziej w nieodzowności inwazji. Inni koledzy też byli tego samego zdania. Ostatnią kroplą była informacja umieszczona na Facebo-

oku przez kogoś z pracujących we Lwowie Polaków 23 lutego 2022 r.: „... jadę samochodem koło rosyjskiego konsulatu we Lwowie i widzę dym – palą dokumenty na podwórzu”. To samo napisał ktoś z kolegów kijowskich. Znaczyło to, że wojna szybko się zacznie. A rozpoczęła się już następnego dnia rano: 23 lutego w Związku Radzieckim obchodzono dzień Armii Czerwonej.

Pierwszy okres inwazji (luty – marzec 2022 r.)

W nocy 24 lutego 2022 r. rosyjskie rakiety zaatakowały jednostki wojskowe w Brodach, Nowym Kalinowie i Kamionce Buskiej. W tym dniu obraz Lwowa przypominał sceny z filmów o początku inwazji hitlerowców na ZSRR. Całą noc wyły syreny obrony powietrznej. Prawdopodobnie, w tym dniu w mieście nie pracował żaden zakład, oprócz przedsiębiorstw infrastruktury krytycznej (transport, policja, organy władzy, część sklepów). Na ulicach przed bankomatami i aptekami stały olbrzymie kolejki. W jednej z nich stałem także ja. Dozwoloną kwotę dzienną (3000 hrywien, jeśli się nie mylę) uzbierałem po dwóch godzinach.

Ludzie panikowali. Wielu natychmiast wyjechało do Polski i innych krajów Unii Europejskiej. Kolejki na przejściach granicznych były wprost niewiarygodne. Pewna moja znajoma opowiadała, że spędziła razem z córką w samochodzie na przejściu granicznym w Rawie Ruskiej sześć dni, po czym wróciła do Lwowa!

Później okazało się, że szczytem zamętu i paniki we Lwowie był właśnie dzień 24 lutego; sytuacja poprawiła się w dniu następnym. Sporo przedsiębiorstw prywatnych przez kilka tygodni w ogóle nie pracowało, niektóre – nawet przez kilka miesięcy. Ale wszystkie (czy prawie wszystkie) zakłady państwowe już pracowały od rana 25 lutego. Powoli sytuacja w mieście zaczęła się normalizować. Szczególnie świetnie wywiązały się ze swoich zadań banki ukraińskie, które regularnie dostarczały do bankomatów gotówkę, dopóki sytuacja się znormalizowała. Ludność wróciła do zwykłych rozliczeń elektronicznych już w kwietniu. Tak samo w kwietniu, o ile sobie przypominam, poprawiła się sytuacja z żywnością: w lutym, a nawet w marcu, na przykład, chleb można było kupić tylko rano.

Do Lwowa zaczęli napływać uchodźcy ze wschodu kraju. Byli oni wszędzie. Zamożniejsi wynajmowali sobie mieszkania, nie patrząc na ceny, które podniosły się do niebios. A dla tych, kto nie miał pieniędzy,

lwowskie władze miejskie załatwiały noclegi i wyżywienie, gdzie tylko można. Głównym ich centrum był dworzec kolejowy, a także szkoły i licea (w związku ze stanem wojennym dzieci uczyły się online aż do maja 2023 r.), spali nawet w budynkach lwowskich administracji rejonowych. Według mera Lwowa, Andrija Sadowego, od lutego 2022 r. do lutego 2023 r. przez Lwów przeszło około 5 000 000 uchodźców; zostało w mieście 150 000 osób, z nich 43 000 bez rejestracji¹.

Czasami mi się wydawało, że to sen surrealistyczny. Z innej zaś strony, ponieważ już byłem psychicznie przygotowany do wybuchu wojny, odczuwałem spokój, a nawet lepiej mi się spało. Załatwiwszy problem gotówki w bankomacie, kupiłem żywność, spakowałem plecak i zastanawiałem się, co robić dalej?

Było jasne, że w przypadku sukcesu inwazji na Kijów, zaatakowany zostanie także Lwów. W związku z tym społeczeństwo zaczęło się jednoczyć i tworzyć jednostki samoobrony. Ten żywiołowy ruch prawie natychmiast opanował państwo.

1 stycznia 2022 r. weszła w życie Ustawa *O podstawach narodowego sprzeciwu*², co umożliwiło tworzenie jednostek obrony terytorialnej. Niebawem po inwazji 24 lutego zadzwonił mój kolega, który pełnił funkcję naczelnika towarzystwa właścicieli mieszkań w dużym bloku w mojej dzielnicy. Powiedział, że akurat zapisał się do obrony terytorialnej, i jeśli chciałbym wstąpić, to trzeba z dokumentami przybyć do Frankowskiej rejonowej administracji Lwowa (Lwów dzieli się na 4 rejony administracyjne: halicki, frankowski, łyczakowski, szewczenkowski, każdy ma własną administrację). Natychmiast pojechałem tam rowerem, zapisali moje dane osobowe i kazali czekać na telefon. Nagle moje plany zmieniły się. Nadeszła propozycja popracować w bohatersko broniącym się Kijowie. I ja zgodziłem się.

BFM TV

Rano 13 marca 2022 r. samoloty, które wystartowały z bazy lotniczej Engels-2 w obwodzie saratowskim, wystrzeliły ponad 30 rakiet, z czego 8 trafiło w poligon wojskowy w Jaworowie. W rezultacie, według danych

1 *Мер Львова назвав кількість переселенців у місті*, [w:] <https://www.rbc.ua/rus/news/mer-lvova-nazvav-kilkist-pereselentsiv-misti-1676357318.html> [dostęp 12.10.2023].

2 Закон України «Про основи національного спротиву», [w:] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> [dostęp 2.10.2023].

Wojskowej Administracji Obwodu Lwowskiego, zginęło 35 osób, 134 zostały ranne³. Był to najbardziej krwawy atak na obwód lwowski.

W tym samym dniu zacząłem pracować jako fixer dla francuskiego kanału BFM TV⁴. Kilka dni wcześniej przeczytałem ogłoszenie na Facebooku, że francuscy dziennikarze poszukują fixera do pracy w swoich zespołach we Lwowie i Kijowie. Pod względem politycznym było to ważne, ponieważ we Francji nastroje moskalofilskie zawsze były silne. Za pomocą wyszukiwarki Google szybko przeczytałem, co oznacza to zupełnie dla mnie nieznane słowo – fixer. Doszedłem do wniosku, że fixerzy – to asystenci dziennikarzy, pracujących w strefach konfliktów zbrojnych, a ich głównym zadaniem jest tłumaczenie, pomoc w orientacji w miejscowości i w ochronie. Skusiła mnie także możliwość zdobycia nowego doświadczenia. Zresztą, przez wiele lat pracowałem w dziennikarstwie lwowskim, dlatego wydawało mi się, że poradzę sobie.

BFM TV to założony w 2005 r. najbardziej popularny francuski telewizyjny kanał informacyjny, który dociera do 10 milionów widzów. W związku z inwazją rosyjską administracja kanału wysłała na Ukrainę dziesiątki ekip dziennikarzy; ja zostałem fixerem jednej z tych, które pracowały w Kijowie. Francuzów było troje: dziennikarka Clemence Dibout i dwoje operatorów – Kamilla i Clement. Jak już wspominałem, 13 marca po obiedzie dotarli przez Polskę do Lwowa. Spotkałem ich w hotelu „Rudolfo” przy ul. Ormiańskiej, poznaliśmy się i prawie natychmiast opuściliśmy hotel celem przeprowadzenia pierwszego reportażu.

Dzień był piękny – niedziela, pierwszy słoneczny dzień w marcu 2022 r. Lwów był pełen uchodźców i sporo rodzin wyszło na spacer na aleję Swobody, prowadzącej do Opery Lwowskiej, nie zważając na informację o ataku rosyjskich rakiet na poligon w Jaworowie. Przed Operą świetnie grał jakiś zespół rockowy. Clemence była przerażona. Na pewno jadąc tu wyobrażała sobie Ukrainę jako Bantustan, a Lwów – jako Mariupol (zresztą, Mariupol wtedy był cały zniszczony). Okazało się, że to wspaniałe miasto, i chociaż toczy się wojna, ludzie tu żyją całkiem normalnym życiem.

W momencie, kiedy ekipa francuska przygotowywała się do nagrywania video, pewien starszy pan zapytał mnie, kim są ci Francuzi i prawie

3 *Кількість загиблих внаслідок обстрілу Яворівського полігону зростає до 35 людей – Львівська ОВА*, [w:] <https://www.radiosvoboda.org/a/news-kilkist-zahyblyh-ivorivskiyi-polihon/31750729.html> [dostęp 20.10.2023].

4 BFM TV (BFM od Business FM) – francuska prywatna telewizja informacyjna, nadająca całodobowo. Kanał wystartował 28 listopada 2005 roku. Główna siedziba stacji znajduje się w Paryżu.

od razu zwrócił się do Clemence po francusku. Był to docent-emeryt filologii francuskiej, uchodźca z Kijowa. Z tej, jak się wydawało, szczęśliwej znajomości języka (zwykle obce języki we Lwowie – polski i angielski, trochę niemiecki, nie zaś francuski), jednak powstał kłopot. Clemence chętnie rozmawiała z nim przez pół godziny i przegapiła koncert rockowy. Pan docent obiecał jej zorganizować wywiad z jego siostrzeńcem, żołnierzem obrony terytorialnej, który akurat miał wrócić z warty na blok-poście, czyli z punktu kontrolnego. Gdy przyjechaliśmy do niego do domu, nikt nam nie otworzył, a telefon nie odpowiadał. Zaczęło się robić ciemno. Wróciliśmy z powrotem do Opery, żeby zrobić reportaż prosto z ulicy, już bez zespołu rockowego i obrony terytorialnej. I spotkaliśmy... tego samego docenta po raz drugi! Powiedział, że siostrzeniec jako żołnierz nie zgodził się na wywiad i kazał nawet nie odpowiadać na telefony. Bardzo przepraszał. No cóż... Clemence szybko zrobiła reportaż, a ja pożegnałem się z moimi Francuzami do jutra.

Rano opuściliśmy hotel już o 8:00 czasu kijowskiego. Logistyką zajmował się ktoś inny. Jechać do Kijowa przez Brody, Równe i Żytomierz było bez sensu z powodu intensywnych działań wojskowych, na razie naszym zadaniem było dotrzeć do Humania, gdzie mieliśmy już zamówiony hotel, a rano dnia następnego wjechać do Kijowa przez Białą Cerkiew.

Podczas gdy w miastach powstawały ochotnicze jednostki obrony terytorialnej, po wsiach chłopci tworzyli własne samoobrony, których głównym zadaniem było wzniesienie „blok-postów” (faktycznie – barykad; blok-post jako taki – bardzo złożona fortyfikacyjna konstrukcja inżynierska, której nie da się zbudować w jeden dzień) wokół swojej wsi oraz na drogach. Patriotyzm tego rodzaju poważnie utrudnił komunikację: korki na drogach stały się powszechnym problemem. W rezultacie Maksym Kozycki, szef Lwowskiej Obwodowej Administracji Wojskowej, kazał zlikwidować te chłopskie „blok-posty”, zostawiając tylko kontrolowane przez policję. Mniej więcej to samo zdarzyło się również w innych regionach.

Otóż, opuszczaliśmy Lwów właśnie w początkowym stadium likwidacji tych żywiłowych „blok-postów”, z wyjątkiem kontrolowanych przez policję. Barykady na drogach zostały rozebrane, około połowy innych barykad opuszczono, jednak znaczna ich część, szczególnie wokół dróg, nadal funkcjonowała. Clemence planowała porozmawiać z członkami załogi tych blok-postów i ja miałem to załatwić. W rzeczywistości zadanie było trudne. Chłopcy traktowali swoje barykady jako obiekty wojskowe i na pytanie, czy można zrobić video z nimi, kategorycznie odmawiali. Powodowało to czasami śmieszne sytuacje, jeszcze wspomnę o tym później.

Zaskoczyło mnie bardzo, jak skrupulatnie badała dokumenty Francuzów policja patrolowa. Raz się zapytałem – dlaczego? Młody oficer odpowiedział, że jest polecenie, żeby dokładnie sprawdzać osoby, szczególnie dziennikarzy z obcych krajów, ponieważ dywersanci rosyjscy mogą próbować przeniknąć z Zachodu udając dziennikarzy. Zresztą, policja patrolowa była zawsze grzeczna – bo najmniej skorumpowana (jedna z najbardziej udanych reform rządów prezydenta Perta Poroszenki).

Już na przedmieściach Winnicy Clemence zwróciła uwagę na grupę robotników, którzy zamalowywali nazwy miejscowości na znakach drogowych. Powiedzieli, że wykonują rozkaz gubernatora obwodu winnickiego i robią to w celu utrudnienia komunikacji armii rosyjskiej w przypadku okupacji, a nawet zgodzili się na wywiad – choć bardzo niechętnie⁵. Clemence była zadowolona, już nie wspominała o samoobronie chłopskiej, ale powiedziała, żebyśmy się zastanowili, co będziemy robić w Kijowie?

Byłem pewny, że celem naszej podróży są video-reportaże z linii frontu. Popatrzyłem na nią: uroczą dziewczyna; nie, to nie jej zadanie wejść w samo piekło walki! No cóż... dopiero teraz zacząłem rozumieć, że rzeczywistym moim zadaniem jako fixera jest właśnie organizacja tych wywiadów! Pomyślałem, że jedynym naszym pomocnikiem może być Facebook. Za chwilę napisałem kilka ogłoszeń w grupach wolontariuszy z prośbą o sprzyjanie ekipie telewizji francuskiej, która akurat jest w drodze do Kijowa. I to, jak się okazało, był bardzo dobry pomysł.

Kiedy dotarliśmy do Humania, była już prawie noc. Tym razem policja na głównym blok-poście skrupulatnie zbadała nie tylko dokumenty Francuzów, ale także samochód. Humań był już niejednokrotnie atakowany przez rosyjskie rakiety. Hotel, gdzie mieliśmy nocleg, był przeznaczony dla izraelskich chasydów, którzy masowo przyjeżdżają do Humania jako pielgrzymi na mogiłę cadyka Nachmana z Braclawia (1772–1810)⁶. Ale

5 *En Ukraine, des panneaux de signalisation remplacés par des messages hostiles à l'armée russe*, [w:] https://www.bfmtv.com/international/en-ukraine-des-panneaux-de-signalisation-remplaces-par-des-messages-hostiles-a-l-armee-russe_AV-202203150190.html [dostęp 20.10.2023].

6 Nachman z Braclawia (1772, Międzybóž – 1810, Humań) – chasydzki rabin, prawnuk Izraela Baal Szem Towa. Przeświadczony o tym, że ma ważną rolę do odegrania w życiu, już od najmłodszych lat studiował Torę. W 1798 roku odwiedził Izrael, by modlić się na grobach wielkich rabinów. W latach 1802–1809 mieszkał w Braclawiu i był to najbardziej twórczy okres jego życia. Słowa jego nauk z tamtego okresu notował rabin Natan, który po śmierci swojego mistrza wydał główne dzieło Nachmana *Likutej* (zbiór nauk) złożone z części: *Likutej Halachot* (przepisy prawa) *Sefer Ha-Midot* (traktat o moralności) *Sipurej Maasijot* (zbiór 13 opowieści). Pradziadek Nachmana był dla niego wzorem duchowym. W czasach,

teraz mieszkali tam nie chasydzi, lecz uchodźcy. Kto miał pieniądze, ten wynajmował sobie pokoje. A kto nie chciał płacić, ten mieszkał w piwnicy. Piwnica była olbrzymia (hala dla wspólnej modlitwy i innych rytuałów chasydów, prawdopodobnie), ciepła, dość komfortowa (nowe materace na podłodze) i bezpieczna (ze względu na możliwy kolejny atak rosyjskich rakiet). Dlatego Clemence tam nocowała, nie zaś w swoim pokoju.

Uchodźców nie było dużo. Poznałem młodą parę z Mikołajowa, która ciekawie opowiadała o walkach w swoim mieście oraz dużą rodzinę z Charkowa – babcia, dzieci, wnuki, każdy z nich z własnym komputerem (nawet uprzejmie wypożyczyli nam jeden). Wszyscy chętnie zgodzili się na wywiad dla francuskiej telewizji.

Główny komputer Clemence zepsuł się, ten, który pożyczyłem od charkowian, był bardzo powolny, dlatego moi Francuzi byli niezadowoleni. Była już północ, włączyłem na swoim telefonie piosenkę Dalidy i Alaina Delona „Parole”. Clemence zaczęła się śmiać, powiedziała: „O, to Ukraińcy wciąż słuchają tak starych piosenek francuskich?”. Zaczęła śpiewać – miała świetny głos, jak się okazało. Po Dalidzie nastrój się polepszył i ja powiedziałem, że idę spać. Na drugi dzień dowiedziałem się, że zdążyli wysłać informację do Paryża.

Wyjechaliśmy o szóstej rano. Chłopskich barykad już nie było, a policyjnych blok-postów było coraz więcej. W kierunku Białej Cerkwi nikt nie jechał, oprócz naszej „Škody” na polskich tablicach rejestracyjnych. Natomiast od strony miasta stały duże korki: kijowianie masowo opuszczali swoje miasto. 15 marca po obiedzie dotarliśmy do naszego hotelu „Kievinn”, znajdującego się prawie na samym Majdanie Niepodległości, obok hotelu „Kozackiego”.

Ulice Kijowa były puste, nawet główna i reprezentacyjna ulica Kijowa Chreszczatyk. Prawie wszystko było zamknięte, blok-posty na drogach co 300 metrów. Były czynne niektóre sklepy spożywcze, gdzie stały kolejki emerytów i żołnierzy. Ceny znacznie wzrosły, brakowało sporo artykułów, podobnie jak we Lwowie, chleb można było kupić tylko rano. Z innej zaś strony, nawet kiełbasy było co najmniej pięć gatunków (nie pięćdziesiąt, jak przed 24 lutego), głód stolicy nie zagrażał.

gdy ruch chasydzki instytucjonalizował się, on kultywował początkowy, rewolucyjny charakter ruchu. Rabin Nachman pozostawił po sobie zwolenników – tzw. braclawskich chasydów, którzy różnią się od innych chasydzkich grup tym, że nie mają przywódcy, bo nikogo nie uznają za godnego miana następcy Nachmana. Jego grób w Humaniu jest celem pielgrzymek chasydów z całego świata, szczególnie w okresie żydowskiego Nowego Roku – święta Rosz ha-Szana.

Jak wspominałem, dałem kilka ogłoszeń w grupach wolontariuszy na Facebooku z prośbą o pomoc dla zespołu dziennikarzy francuskich w Kijowie. Tak zapoznaliśmy się z Britishem, który natychmiast przyjechał do hotelu. British zajmował jakieś bardzo ważne stanowisko w dowództwie obrony terytorialnej Kijowa, ale nie powiedział jakie. Wiem tylko, że nazywał się Aleksandr, urodził się w Kijowie, był programistą, przez ostatnie kilka lat mieszkał i pracował w Londynie, skąd wrócił po 24 lutego, żeby bronić swoje miasto. Wyglądał na około 38 lat, niewysoki brunet, wykształcony i niezwykle taktowny. Bardzo nam wszystkim podobał się. Przedstawiłem mu sprawę ważności sprzyjania szczególnie dziennikarzom francuskim, tak jak ja to rozumiałem, on zgodził się ze mną i powiedział, że dlatego właściwie przyjechał.

Rano 16 marca British zaprowadził nas na blok-post w piwnicy przy ulicy Sofijiwskiej, znajdujący się jakieś 100 metrów od naszego hotelu przy ulicy Mychajliwskiej. Przed 24 lutego był to bar „Pizza Veterano” w stylu „military”, najprawdopodobniej założony przez kombatanta poprzedniej fazy wojny rosyjsko-ukraińskiej. Co ciekawe, alkohol nie został schowany (wtedy już działał surowy zakaz używania alkoholu w związku ze stanem wojennym, też we Lwowie), stał na półkach w sąsiedztwie z karabinami Kałasznikowa, nawet granatnikami, załoga była świetnie uzbrojona i wyekwipowana. W jakimś momencie nawet mi się wydawało, że przeniosłem się w czasie i przestrzeni na „Dziki Zachód Nowego Świata”.

Clemence była zadowolona. Niektórzy żołnierze znali trochę język angielski, dlatego nie trzeba było tłumaczyć. Więc, już nie troszcząc się o Francuzów, piłem sobie kawę i paliłem papierosy z nowymi znajomymi. Podjechał biały „Lexus”. Wysiadła z niego urocza blondynka, natychmiast została przedstawiona nam jako oficer-medyk blok-postu także kombatantka. Najbardziej jednak, spodobała się Clemence, która miała zrobić o niej specjalny reportaż. Z Anią (tak miała na imię ta dziewczyna-medyk) spędziliśmy cały następny dzień.

W tym samym dniu British zaprowadził nas na rynek Łukianowski, dzień wcześniej zniszczony przez rosyjskie rakiety. Zrobiłem video-reportaż, który wszyscy chętni mogą zobaczyć na YouTube⁷.

Pzekonawszy się ostatecznie, że jesteśmy naprawdę tymi, za kogo się podajemy, British zdecydował się zaprosić nas do kwatery jednostki obrony terytorialnej tej dzielnicy, gdzie mieszkał – ku wielkiej radości

7 *Наслідки російської ракетної атаки на Лук'янівський ринок 16 березня 2022*, [w:] <https://www.youtube.com/shorts/XHV8kY2hHf8> [dostęp 2.10.2023].

Clemence, oczywiście. Powiedział nam, gdzie mamy jutro przyjechać, jednak sam się spóźnił. O tym, że w sąsiedztwie znajduje się ważny obiekt wojskowy, świadczyła także agresywna postawa obrony terytorialnej, która kategorycznie odmówiła przepuszczenia nas, a nawet zakazała nam wysiadać z samochodu. Sytuacja rozluźniła się, gdy z galicyjskim akcentem poprosiłem tych kozaków o zapalniczkę i poczęstowałem papierosami. Wtedy zezwolili mi wyjść z samochodu i zapalić razem z nimi. Wreszcie przybył British i w ciągu pięciu minut byliśmy w kwaterze obrony terytorialnej.

Kwaterna znajdowała się w nowo zbudowanej dzielnicy standardowych budynków parterowych, również w piwnicy, gdzie przed 24 lutego była siłownia. Mieszkańcy dzielnicy, zamożni przedstawiciele stołecznej „klasy średniej”, założyli własną jednostkę obrony terytorialnej. Też byli świetnie uzbrojeni i wyekwipowani, a czystość była wzorowa. Odczuwało się, zresztą, że rządził tutaj British.

British sam prowadził wszędzie Francuzów, ponieważ doskonale władał językiem angielskim, ja spokojnie piłem kawę. Nagle drzwi się otworzyły i weszło dwóch uzbrojonych żołnierzy w brudnych butach. Harcerze, pomyślałem sobie. Nie pomyliłem się. Droga Kijów–Żytomierz–Lwów–Warszawa była niedaleko. Nasi traktowali tę drogę jako linię frontu, która rozdzielała północną strefę, okupowaną przez Moskali, od południowej, bronionej przez armię ukraińską. Zaś w rzeczywistości tak nie było: Moskale gdzieś przekroczyli drogę i poszli ku południu, podobno w niektórych miejscach armia ukraińska kontrolowała strefy północne.

Przypatrzyłem się jednemu z przybyłych żołnierzy. Niewysoki blondyn przypominał mi postawą oficera wojskowego, rozmawiał, zresztą, wyłącznie po rosyjsku – jedyny w załodze. Zapytałem, skąd on jest? Nie pomyliłem się. Urodził się i skończył instytut wojskowy w Rosji, kilka lat służył w rosyjskim wojsku. Później zwolnił się ze służby, zakochał się w dziewczynie z Kijowa. Pojechał razem z nią do Kijowa, tu założyli rodzinę i własny biznes. Wszystko się udało. W końcu kupili dom w tej dzielnicy i żyli całkiem szczęśliwie. Polityką nigdy nie interesował się – aż wojna przyszła prawie pod jego nowy dom, którego będzie bronił do końca. Akurat wrócił z kolegą z wywiadowczego obchodu strefy okupowanej po tej stronie drogi. Tam wykryli zamaskowany na samym przodzie rosyjskich pozycji karabin maszynowy. Jutro pójda tam jeszcze raz, z granatnikiem.

Tym czasem British włączył swój komputer. Akurat opowiadał o autopilocie, który obrona terytorialna kupiła ze składek. Szczególnie wstrząsnęło mną video pokazujące jak patrol rosyjski strzelał do samochodu

z rodziną, która opuszczała Kijów, żeby znaleźć sobie azyl gdzieś na zachodzie kraju. Gdy kierowca zignorował rozkaz zatrzymania się, ci zaczęli ostrzeliwać samochód. Wtedy kierowca zatrzymał auto i stanął przed maską samochodu ze złożonymi rękami. Został natychmiast zastrzelony. Zbliżywszy się do samochodu, żołnierze wyciągnęli stamtąd kobietę i dziecko. Poprowadzili ich do dużego domu przy drodze, gdzie prawdopodobnie, było ich schronisko⁸.

Podziękowaliśmy Britishowi i wróciliśmy do hotelu.

Od pierwszego dnia naszej znajomości Clemence niejednokrotnie chwaliła się, że umówiła się na wywiad z Witalijem Kliczką, merem Kijowa, który jako wybitny sportowiec był popularny także we Francji. Później jednak, okazało się, że to ja miałem załatwić wywiad z nim. Napisałem do niego na jego kanale Telegram, dzwoniłem kilka razy do Kijowskiej Rady Miejskiej, rozmawiałem z jego uprzejmą sekretarką, ale w gruncie rzeczy w warunkach wojennych to było zadanie graniczące z cudem. Nie zdążyłem. Clemence bardzo się gniewała na mnie. Umówiłem się wtedy na wywiad z Wołodymyrem Wjatrowyczem, znanym historykiem i posłem do Rady Najwyższej Ukrainy, który też jako ochotnik wstąpił do obrony terytorialnej (pracowaliśmy razem w Instytucie Ukrainoznawstwa im. Iwana Krypjakiewycza NAN Ukrainy we Lwowie). Gdy Clemence usłyszała ode mnie, że zaprosił nas do siebie do biura, a nie na blok-post, całkiem straciła zainteresowanie jego osobą.

Doszedłem wtedy do wniosku, że jako fixser wyczerpałem swoje możliwości. Posiadałem dobre znajomości w kijowskim środowisku historycznym, ale nie w sferach rządowych. Zresztą, dziennikarze telewizyjni przede wszystkim potrzebują zdjęć, a nie informacji.

Ostatnim moim przedsięwzięciem był pomysł odwiedzenia Mediacentrum, świetnie zorganizowanego, działającego do dziś: permanentne konferencje wojskowych i przedstawicieli sfer rządowych, zbiorowe wyjazdy dziennikarzy na miejsca wydarzeń, w foyer proponowali swoje usługi fixerzy kijowscy. Wieczorem tegoż dnia Clemence oznajmiła mi, że nie potrzebuje moich usług i mogę wracać do domu. Następnego dnia dwóch dziennikarzy BFM TV wraca do Paryża i pojedą z nimi.

Pożegnawszy się z Clemence, wyjechaliśmy 18 marca o godzinie ósmej. Ta ekipa BFM TV pracowała na linii frontu (Bucza, Hostomel i in.), stamtąd właśnie robili reportaże. Nicolas Pointcarre był bardzo do-

8 *Розстріл на трасі – „це 100% військовій РФ”*, [w:] <https://www.youtube.com/watch?v=AyArFBrgcLs> [dostęp 12.10.2023].

świadczonym dziennikarzem, spędził swoje życie dziennikarskie w rozjazdach do „gorących punktów” planety: Afganistan, Palestyna, Irak, znowu Afganistan, Libia. Już przeszedł na emeryturę, ale został zaangażowany przez dyrekcję BFM TV, tym razem do pracy w Ukrainie. Bardzo ciekawie opowiadał, porównując walki w tych całkiem egzotycznych dla mnie krajach z tym, co u nas się działo.

Nicolas miał zadanie zrobić choćby jeszcze jeden reportaż w drodze z Kijowa. W miasteczku Lipowiec obwodu winnickiego zatrzymaliśmy się, ponieważ tą drogą szła procesja pogrzebowa. Był to pogrzeb oficera, pilota helikoptera, który zginął w walkach o Charków. Nicolas i Benoit zaczęli nagrywać. Pogrzeb był uroczysty, z udziałem wojska i państwowej administracji obwodu, członkowie której przemawiali obok pomnika żołnierzy Armii Czerwonej, którzy zginęli w walkach z faszyzmem w latach 1941-1945. Na pewno miał to być interesujący materiał dla widzów francuskich. Tym razem nikt nam nie przeszkadzał. Tylko kobietom, które przekazały mi ważną dla nas informację o oficerze, który zginął, powiedziałem, że pracujemy dla telewizji francuskiej. Po upływie 30 minut procesja ruszyła na cmentarz, więc pojechaliśmy dalej.

Nicolas był bardzo doświadczonym kierowcą, jeździł szybko, jak Schumacher. W pewnym momencie zauważyłem, że droga się znacznie pogorszyła, znaczyło to, że zjechaliśmy z drogi na Lwów. Powiedziałem mu to. Odpowiedział, że jedzie według wskazówek nawigatora i koniecznie mamy dotrzeć do Lwowa wieczorem przed godziną ósmą, bo mają jeszcze zrobić i przekazać reportaż do Paryża. Zresztą droga asfaltowa się skończyła, już jechaliśmy po drodze gruntowej. Trzeba wracać, powiedziałem, bo mogą być kłopoty. Nie, to jest najkrótsza droga, nie ma czasu, spokojnie. Kiedy już ostatecznie straciłem orientację, gdzie jesteśmy, Nicolas nagle wyjechał prosto na chłopski „blok-post” w jakiejś zagubionej wsi!

Gdy wracaliśmy z Kijowa, widzieliśmy już opuszczone chłopskie „blok-posty”, działały wyłącznie policyjne blok-posty. Zatrzymaliśmy się, gdy z samochodu z polską rejestracją wyszli Francuzi, chłopom oczy się zaokrągliły... Starszy najpierw sprawdził mój paszport, miałem mu podać dokładnie wszystkie moje dane osobowe. Bardzo się zdziwił, że urodziłem się w obwodzie chmielnickim, ale mieszkam we Lwowie. Po uważnym sprawdzeniu wszystkich dokumentów Francuzów, kazał otworzyć bagażnik i przygotować do sprawdzenia bagaże. „To twoja wina”, – szepnął do mnie Nicolas. Już miałem możliwość przekonania się, że jedną z głównych funkcji fixera jest zawsze być winnym w warunkach, kiedy coś poszło nie tak. Pomyślałem wtedy, że Francuzi mogą wieść do

domu jakieś suweniry, na przykład kilka granatów F1 (tzw. „lemonki”); jeśli tak, to będzie duży kłopot. Starszy badał każdą torbę, zresztą, Francuzi mieli sporo sprzętu. Na szczęście „lemonek” nie było. Po sprawdzeniu ostatniej torby, starszy zapytał mnie nagle:

– Kim jest Putin?

– Jak to kim? To jest chujło! – odpowiedziałem natychmiast.

Bardzo mu to się podobało.

– Bardzo dobrze, teraz zapytaj Francuzów.

– Who is Putin? – zwróciłem się do Nicolasa.

– Hmm... – zastanowił się on.

– Chu... – odpowiedziałem.

– A, chujło! – i zaczął się śmiać.

Benoit odpowiedział tak samo i też się zaśmiał. Za chwilę cały „blok-post” śmiał się razem z nami. I tak wesoło pożegnaliśmy się z nimi i pojechaliśmy dalej.

Tym razem mój nawigator wymusił, żeby wziąć Nicolasa. Już się nie sprzeczał i za pół godziny wyjechaliśmy na szosę. Czy coś dzisiaj jedli? Nie. Powiedziałem, że trzeba coś zjeść, bo na pewno już nie będą mieć takiej możliwości we Lwowie i umówiłem ich. Nicolas zatrzymał się koło przydrożnej restauracji w Latyczowie, chociaż bardzo niechętnie. Zamówiliśmy trzy solanki i trzy sałatki z kapusty. Gorące jedzenie podziałało jak relaks, wtedy zauważyłem, jak Francuzi są zmęczeni.

Po Latyczowie jechaliśmy bez przygód prawie do samego Lwowa, zatrzymaliśmy się dopiero na głównym blok-poście policyjnym w Winnikach. Dlatego, dzięki także „schumacherowskim” zdolnościom Nicolasa, zaparkowaliśmy koło hotelu „Lwów” znacznie wcześniej, niż planowaliśmy. Podziękowali mi, pożegnawszy się z nimi, pojechałem do domu taksówką.

Był to dzień 18 marca 2022 r. W tym samym dniu pierwsze rakiety trafiły w miasto Lwów.

Ostrzały Lwowa

18 marca 2022 r. 4 rakiety rosyjskie X-555 całkiem zniszczyły Lwowskie Państwowe Zakłady Naprawcze Samolotów, jeden pracownik został ranny⁹. Był to pierwszy bezpośredni atak raketowy

9 У Львові ракетним ударом знищено будівлю авіаремонтного заводу [w:] https://lb.ua/society/2022/03/18/510037_u_lvovi_raketnim_udarom_znishcheno.html [dostęp 12.10.2023]. Dwie rakiety zostały zniszczone przez siły obrony powietrznej.

na miasto Lwów. 26 marca 2022 r. o 16:30 – kolejny rosyjski atak raketowy na magazyny nafty w Wielkich Krzywczych, północnej dzielnicy Lwowa, łącznie odnotowano 3 eksplozje. Według Maksyma Kozycyckiego, szefa Lwowskiej Obwodowej Administracji Wojskowej, rannych zostało 5 osób¹⁰. Tegoż dnia o godzinie 20:00 przeprowadzono jeszcze jeden atak raketowy – na Lwowskie Zakłady Pancerne; według dowództwa Sił Powietrznych Sił Zbrojnych Ukrainy, wtedy na Lwów wystrzelono około 6 rakiet. Aktywność tą armii rosyjskiej media ukraińskie potraktowały jako demonstrację siły przed prezydentem Stanów Zjednoczonych Joe Bidenem w Polsce¹¹.

28 marca Siły Obrony Powietrznej Ukrainy zestrzeliły trzy rakiety wroga w rejonie złoczowskim¹². 5 kwietnia myśliwce okupantów próbowały zaatakować z terytorium Białorusi obiekty infrastruktury cywilnej obwodu lwowskiego, Siły Obrony Powietrznej zestrzeliły dwie rakiety w mieście Radziechów¹³.

Rankiem 16 kwietnia okupanci przeprowadzili ataki raketowe na Lwów z samolotów SU-35, które wystartowały z lotniska Baranowicze na Białorusi. Jednostki przeciwlotniczych sił raketowych Dowództwa Powietrznego „Zachód” Sił Powietrznych Sił Zbrojnych Ukrainy zniszczyły cztery rakiety manewrujące¹⁴.

Rankiem 18 kwietnia 2022 r. doszło do kolejnych czterech ataków raketowych na Lwów, w tym trzy na obiekty infrastruktury wojskowej, jeden na stację autoserwisu. Doszło do pożarów, obiekty uległy znacznemu zniszczeniu. Według szefa Lwowskiej Obwodowej Administracji Wojskowej M. Kozycyckiego, zginęło 7 osób, a 11, w tym dziecko, zostało

10 *Війська РФ завдали два ракетні удари по Львову: постраждали п'ять людей, – голова ОВА Козичький*, [w:] https://censor.net/ua/news/3328848/viyiska_rf_zavdaly_dva_raketni_udary_po_lvovu_postrajdaly_pyat_lyudeyi_golova_ova_kozytskyiyi [dostęp 2.10.2023].

11 *ЗСУ: «Ракетний обстріл Львова – це промовистий ляпас президенту США»*, [w:] https://lb.ua/society/2022/03/27/511194_zsu_raketniy_obstril_lvova-tse.html [dostęp 2.10.2023].

12 *У Золочівському районі на Львівщині за минулу добу, 28 березня, українська ППО збила три ворожі ракети*, [w:] <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3442677-ukrainska-ppo-zbila-tri-vorozi-raketi-nad-lvivshinou.html> [dostęp 2.10.2023].

13 *Окупанти намагалися вдарити крилатими ракетами по цивільних об'єктах Львівщини. ЗСУ їх знищили*, [w:] <https://zahid.espreso.tv/okupanti-namagalisy-vdariti-krilatimi-raketami-po-tsilvilnikh-obektakh-lvivshchini-zsu-ikh-znishchili> [dostęp 2.10.2023].

14 *Сили ППО збили на Львівщині чотири російські ракети*, [w:] https://zaxid.net/zranku_na_lvivshhini_pratsyuvai_sili_ppo_n1541113 [dostęp 2.10.2023].

ranych¹⁵. W wyniku eksplozji rakiety na stacji autoserwisu uszkodzonych lub zniszczonych zostało około 40 samochodów. W chwili ataku pracowało tam 20 osób, 4 z nich zmarły, 3 zostały ranne odłamkami¹⁶. Jest całkiem prawdopodobne, że faktycznie celem nie była stacja autoserwisu, ale główny dworzec kolejowy¹⁷.

W tym samym dniu syrena alarmowa zawyła jeszcze raz. Według Kozycykiego, niebezpieczeństwo nadeszło od strony Morza Czarnego, ale rakiety nie dosięgły celu¹⁸. 25 kwietnia około godziny 8:30 doszło do ostrzału podstacji trakcyjnej stacji kolejowej „Krasne”¹⁹.

Po raz kolejny Lwów został ostrzelany 3 maja. Mer Lwowa Andrij Sadowy poinformował, że w wyniku 5 eksplozji w mieście zostały uszkodzone trzy podstacje elektryczne, rozpoczęły się przerwy w dostawie prądu i wody. 2 osoby zostały ranne²⁰.

15 maja – 4 rakiety uderzyły w obiekt infrastruktury wojskowej w obwodzie jaworowskim, 15 km od granicy z Polską. Obrona powietrzna zestrzeliła 2 kolejne rakiety. Pociski wystrzelono z Morza Czarnego, prawdopodobnie z łodzi podwodnych²¹.

17 maja – rakietą uderzyła w infrastrukturę kolejową obwodu jaworowskiego²². Jednostki obrony powietrznej zniszczyły trzy rakiety ma-

15 *Львів обстріляли ракетами, загиблих уже семеро. Що відомо*, [w:] <https://www.bbc.com/ukrainian/news-61138973> [dostęp 12.10.2023].

16 *Кількість постраждалих внаслідок ракетних ударів по Львову зростає з 8 до 11, серед них дитина, а через влучання в шиномонтаж знищено 40 авто*, [w:] <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3460422-kilkist-postrazdalih-unaslidok-obstrilu-lvova-zroslado-11-osib.html> [dostęp 12.10.2023].

17 *Ракети, якими сьогодні зранку російські військові обстріляли Львів, були випущені з Каспійського регіону, можливо ворог цілився у залізничний вокзал*, [w:] <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3460553-persa-ataka-rf-po-lvovu-bula-z-kaspiu-drugij-zapusk-z-cornogo-mora-vidbili.html> [dostęp 2.10.2023].

18 Ibidem.

19 *Ракетні удари по Львівщині: горить тягова підстанція станції «Красне»*, [w:] <https://www.pravda.com.ua/news/2022/04/25/7341909/> [dostęp 12.10.2023].

20 *Внаслідок ракетного удару по Львову пошкоджені три електричні підстанції*, [w:] <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3474263-vnaslidok-raketnogo-udaru-po-lvovu-poskodzeni-tri-elektrichni-pidstancii.html> [dostęp 12.10.2023].

21 *Чотири російські ракети повністю зруйнували військовий об'єкт на Львівщині*, [w:] <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3483693-cotiri-rosijski-raketi-povnistu-zrujnuvali-vijskovij-obekt-na-lvivsini.html> [dostęp 12.10.2023].

22 *Росіяни знову вдарили крилатими ракетами по Львівщині*, [w:] https://zaxid.net/rosiyani_znovu_vdarili_krilatimi_raketami_po_lvovu_n1542895 [dostęp 12.10.2023].

newrujące. We Lwowie słychać było eksplozje, ale w mieście nie wylądowała żadna rakietka.

Jestem w obronie terytorialnej

Wiosenne ataki raketowe na Lwów i obwód lwowski, które odbywały się raz w tygodniu, wzmocniły moją decyzję o wstąpieniu do obrony terytorialnej.

Pomysł obrony terytorialnej polegał na tym, żeby w czasie wojennym zmobilizować jak najwięcej mężczyzn, w tym także tych, którzy nie mogli służyć w wojsku ze względu na stan zdrowia lub przez podeszły wiek. Oprócz głównych sił obrony terytorialnej, kompletowanej z ochotników, a następnie kierowanej na front, administracja każdej dzielnicy lwowskiej formowała własną jednostkę wojskową. Lokalne siły obrony terytorialnej miały zadanie objąć ochroną obiekty strategiczne (na przykład lotnisko), wystąpić jako siła pomocnicza policji oraz bronić miasto w przypadku szturmowania Lwowa przez agresora. Jednostki te nie mogły być wykorzystane do walki na terenach zbyt dalekich od ich dyslokacji.

Jak już wspominałem, nie każdy mężczyzna, chcący wziąć udział w obronie kraju, mógł być zmobilizowany do czynnej armii ze względu na stan zdrowia, wiek, stan rodzinny i in. A do lokalnej obrony terytorialnej mógł wstąpić tak naprawdę każdy chętny. Ważnym warunkiem było podpisanie kontraktu. Z innej zaś strony, do udziału w ćwiczeniach nie był to warunek nieodzowny i dowództwo nie zmuszało nikogo do tego. Mi to pasowało jak najbardziej: wtedy byłem po wypadku samochodowym i akurat czekałem na drugą operację.

20 marca 2022 r. po raz pierwszy brałem udział w ćwiczeniach wojskowych obrony terytorialnej rejonu frankowskiego miasta Lwowa. W tym celu administracja wojskowa obwodu lwowskiego otworzyła specjalny poligon. Na byłym pastwisku, które zarosło już młodym lasem, szybko powstały budynek-siedziba, magazyny i bania. Tam zbieraliśmy się dwa razy w tygodniu, czasami także w soboty. Każdy z nas dostawał kamizelkę kuloodporną i drewnianą makietę karabinu szturmowego. Instruktorzy uczyli nas taktyki walki współczesnej w warunkach polowych: jak bezpiecznie przesuwać się grupom na linii frontu, współdziałać i osłaniać jeden drugiego, atakować i bronić się. A w końcu dzieliliśmy się na dwie grupy i imitowaliśmy walkę. Zwykle jedna grupa chowała się, zaś inna miała zadanie wykryć i zniszczyć wroga. Czasami zadania się zmieniały. Raz szturmowaliśmy dom, który broniła inna grupa. Innym razem wszyscy mieliśmy za-

danie wykryć i zniszczyć snajpera, co bardzo mnie zdziwiło. W rezultacie, choć podzieliliśmy się na trzy grupy, jeden snajper zniszczył nas wszystkich, zaś tylko mojej grupie udało się wykryć i unieszkodliwić pomocnika snajpera. Szczególnie trudnym zadaniem okazało się dla nas czołganie się – ze względu na szybkie wyczerpanie sił pod palącym słońcem. Kilka razy odbyły się także ćwiczenia nocne, ale nie brałem w nich udziału.

Czasem zamawialiśmy broń w firmie, która specjalizuje się w dziedzinie strike-ballu – karabiny maszynowe strzelające małymi kulkami plastikowymi. Był to bardzo dobry pomysł, ponieważ kulki te, choć całkiem nieszkodliwe, dawały możliwość odczuć bardziej realne warunki walki. Wtedy przyjeżdżały co najmniej trzy busy z bronią i przybywało znacznie więcej osób na poligon na ćwiczenia.

Po udziale w ćwiczeniach wyciągnąłem wnioski, że na polu walki przewagę zawsze ma broniący się. Atakować przeciwnika wprost na otwartym polu, nie korzystając z żadnych ukryć, jak to nie raz widzieliśmy w filmach, nie mając przewagi liczebnej, nie ma zupełnie sensu. Nie zapomnę, jak nas czterech czołgało się, atakowało dom, skąd ostrzeliwano nas obficie kulkami plastikowymi. Przeciwnik świetnie zamaskował się, nie widzieliśmy go wcale. Kiedy czołgaliśmy się przez lasek, to jeszcze dawaliśmy radę. Ale w czystym polu odczułem natychmiast, jak kulki nagle zapukały po mojej głowie, kamizelce kuloodpornej i nogach. Jeśli to były prawdziwe kule, zostałyby ze mnie bajura.

Szkolili nas doświadczeni instruktorzy, którzy walczyli z Rosjanami przez kilka lat. Jednego z nich nigdy nie zapomnę. Był to Tatar krymski. Mały, gruby, na krzywych nogach zadziwił nas wszystkich jakimś wprost przyrodzonym sprytem i znajomością spraw wojskowych. Przypominał mi bohaterów powieści kozackich, których w młodości przeczytałem nie mała. Nazywał się też świetnie – Czingis. Ożenił się z lwowianką, która była podobna do niego jak siostra, tylko oczy miała niebieskie. Na pewno była to szczęśliwa rodzina: przyjeżdżali na poligon zawsze razem. Póki Czingis nas szkolił, jego żona była zajęta w kuchni polowej, gotując nam smaczny barszcz albo kulisz. Zawsze uśmiechnięty i greczny, w przerwach na papierosa przekazywał nam własną wiedzę o higienie bojowej i co robić, kiedy bardzo „chce się” kobiety, a jej nie ma! Wojskowi zawsze lubili rozmowy o płci pięknej. W czerwcu spotkałem Czingisa całkiem przypadkowo na ul. Akademickiej. Bardzo się ucieszył. Powiedział, że jutro rano jedzie na front.

Przez miesiąc ćwiczeń poznaliśmy się dobrze. Było nas ok. 30 osób, które przyjeżdżały na poligon regularnie w każdy wtorek i czwartek,

lwowska „klasa średnia”, drobni przedsiębiorcy, mężczyźni w wieku ok. 36-45 lat; oprócz czterech „staruszków” – mnie – 56 lat, dyrektora Instytutu Pedagogicznego Kształcenia Podyplomowego obwodu lwowskiego Pawła Chobzeja – 62 lata, prezesa Ukraińskiej Partii Halickiej Bogdana Pankewycza – 65 lat oraz elektryka Włodka – 68 lat. Przychodziło także sporo innych ludzi, ale szczególnie z tych młodszych (do 35 lat) żaden się nie sprawdził.

Naszym dowódcą był Denys (Dionizy) Tor – sportowiec-kickbokser, blondyn ok. 2 metrów wzrostu, który pracował jako trener. Nie służył on w wojsku, ale miał duże doświadczenie w walkach z bandami młodzieżowymi Lewandiwki (dzielnica Lwowa, słynna ze swoich groźnych band młodzieżowych; tam mieszkał i zaczął pracować jako ochroniarz w pewnej dyskotecie lokalnej w latach 1990-ch). Zauważyłem, zresztą, że sportowcy zawsze przejawiają dobre zdolności do sprawy wojskowej. Cieszył się naszym szacunkiem, trzymał dyscyplinę w sotni, nakładane kary (zwykle 20 tzw. pompek w pozycji poziomej) wykonywano natychmiast, a nas „staruszków” oszczędzał. Choć to było zupełnie zbędne, Włodek, najstarszy z nas, był wśród najlepszych kozaków, nie patrząc na swój wiek.

Służyłem w piechocie sowieckiej w latach 1984–1986, ale nas uczyli tylko atakować w szeregu, rzucać granaty i celnie strzelać. Taktyki nas nie uczono wcale. Później studiowałem sprawę wojskową na Uniwersytecie Lwowskim, jednak byliśmy wtedy zdecydowani pacyfiści, nikt z nas – historyków, nie wiązał swojej przyszłości z wojskiem, dlatego nie przykładaliśmy się do nauki. Po czwartym roku studiów spędziliśmy dwa miesiące na poligonie na Wołyniu, wszyscy dostaliśmy stopień porucznika i odetchnęliśmy z ulgą. Teraz bardzo żałowałem, że nie studiowałem, szczególnie taktyki. Zresztą, kto mógł wiedzieć, że rozpocznie się ta straszna wojna, a Saszko S. (Aleksander S.), najbardziej zdecydowany pacyfista wśród nas wszystkich, w wieku 50 lat podpisze kontrakt wojskowy i przez trzy lata będzie brał udział w walkach na Wschodzie w stopniu majora? Tempora mutantur et nos mutamur in illis (Czasy się zmieniają i my zmieniamy się razem z nimi). Choć niebawem przekroczę 59 lat, teraz Saszko znowu walczy z Rosjanami.

Niejednokrotnie prosiłem sotnika o ćwiczenia nie tylko w polu, ale także w warunkach zabudowy miejskiej. Moja prośba została wysłuchana. W czerwcu już jeździliśmy nie na poligon, a na pewną fabrykę lwowską, która była nieczynna od czasu kryzysu w 2008 r. Tam, mając do dyspozycji cały cech na dwa piętra, uczyliśmy się współdziałać wśród ruin,

szturmować oddzielne pokoje, schody i in. Denys dał nam dwie lekcje walki wręcz. Okazało się, że walczyć w warunkach zabudowy miejskiej jest znacznie trudniej, niż w warunkach polowych.

Jak już wspominałem, nasza sotnia – to ok. 30 aktywnych członków, którzy regularnie uczęszczali na zajęcia. Ćwiczenia miały się skończyć podpisaniem kontraktu z dowództwem obrony terytorialnej, o warunkach już mówiłem. Wahaliśmy się. Ustawa o obronie terytorialnej miała bardzo istotny błąd dotyczący wypłacania pensji członkom lokalnej obrony terytorialnej. Według niej, tych członków miało finansować przedsiębiorstwo, gdzie każdy pracował przed agresją. I zupełnie nie liczone się z drobnymi przedsiębiorcami, którzy w przypadku mobilizacji zmuszeni byli zamknąć swoje biznesy. A tacy w naszej sotni stanowili większość. Z innej zaś strony, w warunkach pokojowych ta służba nie była zbyt uciążliwa, jeden dzień z dwóch wolnych (o czym wiedzieliśmy od kolegów, którzy już podpisali kontrakty). Denys ostrożnie nakłaniał nas do podpisania kontraktów, jednak nie naciskał. Jednego razu przyjechał bardzo zły, wyszykował nas i oznajmił, że oficerzy wojskowi nie aprobują naszej sotni, odmówili mu także w potwierdzeniu w randze sotnika, ponieważ jest nas za mało. Proponowali natomiast przejść pod komendę zupełnie innego sotnika, którego on nie zna, dlatego rezygnuje. Przykro nam było to usłyszeć, ale wchodzić w skład innych jednostek nikt nie chciał. Dlatego, gdy pod koniec czerwca nasz instruktor skończył ćwiczenia na fabryce, już nie zbieraliśmy się.

W listopadzie 2022 r. Ministerstwo Obrony Ukrainy rozwiązało wszystkie jednostki lokalnej obrony terytorialnej, stworzywszy nowe, już nie tak liczne. Z jedną z nich wreszcie podpisał kontrakt Bogdan Pankewycz. Z nas wszystkich został zmobilizowany do wojska wyłącznie aktor Wadym, który w naszej sotni pełnił funkcję sierżanta. Walczył na froncie przez 10 miesięcy, został ranny w nogę, trafił do szpitala, teraz kontynuuje leczenie we Lwowie.

Podsumowując powiem, że organizacja jednostek lokalnej obrony terytorialnej była bardzo ważnym przedsięwzięciem Ministerstwa Obrony Ukrainy. Na mobilizację w regionach objętych agresją rosyjską, nie było czasu. Szczególnie skuteczna była obrona terytorialna w obwodzie sumskim, która już w pierwszych dniach wojny zadawała ciężkie ciosy rosyjskim agresorom, oraz w Kijowie. Zresztą, z bardzo dzielnymi członkami obrony terytorialnej w Kijowie zapoznałem się osobiście. Bitwa o Kijów skończyła się zupełną porażką agresora 2 kwietnia 2022 r., kiedy od wojsk rosyjskich został wyzwolony cały obszar obwodu kijowskiego.

Хоча́ж Львів бу́л ostrzeliwany regularnie, то lwowska lokalna obrona terytorialna wykonywała przede wszystkim funkcje ochrony oraz szkolіła swoje rezerwy. Júż w czerwcu 2022 r. życie we Lwowie i Kijowie znormalizowało się całkowicie, do Lwowa nawet wrócili turyści.

Nowa fala ostrzałów Lwowa przez rosyjskie rakіety miała miejsce 11 października 2022 r. Tym razem agresor starał się zniszczyć infrastrukturę energetyczną w mieście i całkowicie pozbawić ludność ciepła i прądu podczas nadchodzącej zimy. Nie zważając na poważne ciosy i straty, sieć elektryczna i ciepłownicza Lwowa przetrwała. Nawet w tych trudnych warunkach życie w mieście i regionie wykazuje cechy stabilne. Do kraju zaczęli nawet wracać uchodźcy. Co będzie dalej? Nie wiadomo. Wierzę, że zwyciężymy!

ІГОР ЧОРНОВОЛ – КИЇВ І ЛЬВІВ У ПЕРШІ МІСЯЦІ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ (ЛЮТИЙ–ЧЕРВЕНЬ 2022) – З ВЛАСНИХ СПОСТЕРЕЖЕНЬ

Abstrakt

Український історик зі Львова згадує про перші три місяці оборони України в умовах повномасштабної російської агресії, про свою співпрацю з французьким телеканалом ВФМ у розпал оборони Києва і особисту участь у територіальній обороні Франківського району міста Львова.

ВФМ – найпопулярніший французький телеканал новин – прислав в Україну десятки своїх знімальних груп з метою найоб’єктивнішого висвітлення перебігу оборони України в умовах ескалації російської агресії, розпочатої ще у 2014 р. Автор супроводжував одну з тих журналісток, що працювала в Києві з 13 по 18 березня 2022 р. Історик розповідає про особливості нової опанованої ним професії фіксера, наголосивши на організації територіальної оборони Києва. Формування підрозділів локальної оборони було важливим наслідком діяльності Міністерства оборони України. Найуспішнішою була територіальна оборона Сумської області, яка завдала серйозних втрат армії російського агресора уже в перші дні після нападу, а також у Києві. Битва за Київ закінчилася поразкою та відступом агресора з території Київської області 2 квітня 2022 р.

Хоч агресори регулярно обстрілювали Львів раз на тиждень, розпочинаючи з 18 березня по травень 2022 р., у місті військові дії не велися. Тому сили локальної оборони Львова виконували функцію охорони об'єктів критичної інфраструктури і вишколювали резерв. Вже в червні 2022 р. життя у Львові та Києві нормалізувалося остаточно, до Львова навіть повернулися туристи.

Росія розпочала нову хвилю обстрілів Львова 11 жовтня 2022 р. Тоді агресори прагнули знищити енергетичну структуру міста і позбавити населення тепла й електрики в зимовий період. Незважаючи на дошкульні удари й втрати, електромережі й тепломережі Львова встояли. Відтак життя в місті стабілізувалося остаточно.

Zbiory własne I. Czornowola

Autor tekstu (pierwszy) podczas ćwiczeń przed wyjazdem do Kijowa

Słowa kluczowe: rosyjska agresja na Ukrainę, BFM TV, obrona terytorialna, Kijów, Lwów.

ТЕТЯНА БАКОЦЬКА

ORCID 0000-0009-0006-9585-6830

БІЖЕНЦІ НА ВАРМІЇ Й МАЗУРАХ: МОЯ ВІЙНА – МОЯ ПРАВДА

Через повномасштабну російську агресію мільйони українських біженців вимушено виїхали й донині перебувають за кордоном. Еміграція багатьох українців стала економічним і гуманітарним викликом не лише для України, а й для держав-партнерів, що прийняли мільйони біженців. За інформацією українського МЗС, станом на 21 червня 2023 р. за кордоном перебувало 8 млн 177 тисяч українських громадян. Це близько 20% наявного населення України до 24 лютого 2022 р. Майже половина українців перебуває в трьох країнах: Польщі – 22%, Німеччині – 15% та США – 11%. Тільки 6% українців за кордоном стоять на консульському обліку. Станом на 26 червня 2023 р. Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) повідомляло про 5 млн українських біженців (без урахування даних, наданих Росією та Білоруссю). Майже 2 млн українських біженців (40%) перебувають у двох європейських країнах – Німеччині й Польщі¹.

Новоприбулим українським біженцям у Польщі надають одноразові виплати в розмірі 300 злотих (2550 гривень). А також щомісячні виплати для дітей до 18 років становлять 500 злотих (4250 гривень). Також біженцям у Польщі доступна безкоштовна медична допомога, освіта для дітей, можливість працевлаштування, безкоштовне житло й харчування протягом 120 днів.

Вармінсько-Мазурське воєводство – один із тих регіонів, де з перших днів повномасштабної війни активно допомагали Україні й воєнним біженцям. Перша допомога надходила від пересічних гро-

1 *Кількість українців та їх міграція за кордон через війну - дослідження Громадянської мережі ОПОРА*, [w:] <https://www.oporaua.org/viyna/kilkist-ukrayintsiv-ta-yikh-migratsiia-za-kordon-cherез-viynu-doslidzhennia-gromadianskoyi-merezhi-opora-24791> [dostęp 05.07.2023].

мадян, які самоорганізовувалися, їхали до кордону, зустрічали там українців, роздавали продукти, воду, речі першої необхідності, одяг, надавали транспорт, щоб доїхати до Ольштина або іншого населеного пункту воєводства, приймали до своїх будинків, допомагали вирішувати різні питання: влаштовували дітей до дитсадків та шкіл, возили до лікарень, купували ліки тощо. Через деякий час держава врегулювала багато питань щодо допомоги біженцям. Польські та міжнародні інституції почали надавати фінансування. У тому числі на різні проекти, що сприяють інтеграції біженців.

Наприкінці лютого 2022 р. у світлиці Кафедрального собору Пресвятої Богородиці на вулиці Любельській, буд. 12 відкрили Гуманітарно-інформаційний пункт греко-католицької парафії в Ольштині. Щодня сюди приходили за допомогою від 100 до 500 біженців². Тут можна було отримати харчові продукти, засоби гігієни, одяг, взуття, іграшки, памперси, посуд тощо.

Представники органів місцевого самоврядування Вармінсько-Мазурського воєводства допомогу спрямовували передусім до партнерських самоврядних структур в Україні, з якими підписали договори про співпрацю. У лютому 2023 р. маршалок Вармінсько-Мазурського воєводства Густав Марек Бжезін призначив уповноважену в справах інтеграції й допомоги воєнним біженцям з України. Нею стала Ірина Петрина, яка була депутаткою Сейму, віцемаршалком воєводства, директоркою лікарні. У червні 2023 р. пані Ірина організувала зустріч із представниками організацій, товариств і духовенства Вармінсько-Мазурського воєводства, щоб обговорити найголовніші проблеми воєнних біженців у регіоні³.

Ірина Петрина розповіла про обсяг допомоги Україні від воєводства. Завдяки підтримці неурядових організацій, фірм, приватних осіб Україні передали дві карети швидкої допомоги, майже 25 тонн найнеобхідніших продуктів та понад 5 тонн харчів. У 2022 р. Сеймик Вармінсько-Мазурського воєводства передав в Україну допомоги на суму майже 521 тис. злотих. До Рівненської області надіслали 26 тонн продуктів, 28 генераторів, 578 покривал та 242 спальні мішки. Навесні 2023 р. передали 30 комп'ютерних комплектів для дітей та

2 Т. Бакоцька, *Де миколаївцям отримати гуманітарну допомогу в Ольштині*, [w:] <https://suspilne.media/239711-de-mikolaivcam-otrimati-gumanitarnu-dopomogu-v-olstini/> [dostęp 15.05.2022].

3 С. Мігус, *Інтеграція, а не асиміляція для біженців*, [w:] <https://nasze-slowo.pl/integracja-a-ne-asymilacja-dlya-bizhencziv/> [dostęp 30.07.2023].

юнацтва. Зібрали гроші на купівлю безпілотної для прикордонників, які перебувають на українсько-білоруському кордоні⁴.

Директор відділу безпеки й кризового управління Вармінсько-Мазурської держадміністрації Кшиштоф Курята розповів, що в перші місяці від початку повномасштабного вторгнення до воєводства приїхало близько десяти тисяч біженців. Усіх забезпечували житлом. Розселяли переважно в хостелах, осередках відпочинку, гуртожитках. Пізніше хтось повертався додому, інші знаходили роботу й переїжджали до орендованих помешкань. Під опікою держадміністрації залишилися лише ті люди, яких дуже важко активізувати. Їх розселяли так, щоб не проживали по четверо-п'ятеро людей в одному приміщенні. Понад 91% цих людей звільнили від оплат⁵.

Праця з біженцями з України не була легкою. Кшиштоф Курята розповів, що працівники, які займалися питанням біженців, часто стикалися з проблемами як з боку вимушених мігрантів, так і зі сторони місцевих жителів, які надавали прихисток українцям. Кшиштоф Курята наголосив, що дуже важливо контролювати, щоб допомога потрапляла до тих людей, хто її найбільше потребує⁶.

Голова Ольштинського відділу Об'єднання українців у Польщі Степан Мігус вважає, що важливо пам'ятати не лише про інтеграцію між поляками й українськими біженцями, але також між місцевою українською меншиною та вимушеними мігрантами з України. Варто подбати про курси української мови для людей зі Сходу, Півдня й Півночі України, в яких є потреба вдосконалити свої знання. Добре було би серед українських громад регіону – як приїжджих, так і місцевих жителів, – знайти волонтерів та організувати курси з вивчення української мови⁷.

Українська воєнна міграція: Вармія й Мазури

У червні 2023 р. в Ольштині докторки гуманістичних і соціальних наук Вармінсько-Мазурського університету Ельжбета Субоч і Магдалена Стерніцька-Ковальська презентували результати

4 Ibidem.

5 Ibidem.

6 Ibidem.

7 I. Мазурський, *Українська воєнна міграція на Вармії та Мазурах*, [w:] <https://nasze-slowo.pl/ukrayinska-voyenna-migracziya-na-varmiyi-ta-mazurah/> [dostęp 23.07.2023].

дослідження «Біженці від війни з України. Проблеми, потреби, оцінка інституційної підтримки» («Uchodźcy wojenni z Ukrainy. Problemy, potrzeby, ocena wsparcia instytucjonalnego»).

Опитування біженців проводили в Ольштині, Ольштинку, Оструді, Ілаві, Срокові (Кенштинський повіт) у листопаді 2022 р. Опитали 221 людину віком від 18 до 65 років. Серед воєнних біженців, які опинилися на Вармії та Мазурах, переважну більшість становлять жінки – 93%, чоловіків тільки 7%, більшість із них – це пенсіонери та люди з інвалідністю. Понад половина біженців мають вищу освіту (51%), а також професійну (13%) та базову. Серед опитаних кожен третій біженець віком від 36 до 45 років, менший відсоток воєнних мігрантів – особи від 46 до 55 років, найменший відсоток складає молодь і люди поважного віку⁸.

Майже половина біженців зазначили, що мають середній рівень достатку. Тобто їхніх доходів вистачає на забезпечення найбазовіших потреб. Майже 40% опитаних повідомили, що мусять дуже заощаджувати, а 6% вказали, що живуть у бідності. Понад третина опитаних в Україні працювали в сфері торгівлі й послуг, 16,3% – психологами й педагогами, 8,4% – технічними працівниками, 8,6% – економістами, 6,8% – це пенсіонери, 6,3% – медичні працівники, майже 5% виконували фізичну роботу, 2,1% були юристами. Майже половина опитаних після втечі до Польщі влаштувалися на роботу, третина – шукають роботу, інші – безробітні та не шукають роботи. Біженці працюють лікарями, психологами, медсестрами, учителями, виховательками в дитсадках, доглядальницями за хворими або людьми похилого віку. Ті, хто не працює, причиною вказують хвороби, інвалідність чи необхідність піклуватися про дітей⁹.

На питання про те, як біженці почуваються на Вармії та Мазурах, половина з них відповіла, що «добре», одна п'ята ствердила, що «дуже добре», а третині – «важко відповісти». Не було жодної позначки біля пункту «погано». Щодо проблем, з якими стикаються респонденти, це передусім фінансові (21,3%), потім – мовні (19,6%), проблеми зі здоров'ям (15,3%), психологічні (10,2%), професійні (9,2%), житлові (6,8%), освітні (3,4%), харчові (3,1%), сімейні (2,9%), інші (0,7%). 7,5% опитаних зазначили, що в них немає проблем¹⁰.

8 Ibidem.

9 Ibidem.

10 Ibidem.

Оцінюючи допомогу польського уряду, воєнні біженці, які перебувають на Вармії та Мазурах, досить критично висловилися щодо роботи служб охорони здоров'я, доступ до яких негативно оцінили 18,1% воєнних мігрантів з України. Негативно оцінили доступ до ринку праці 13,3% українських біженців; умови проживання – 16,3% українців. Допомогу воєнним біженцям з боку уряду в усіх аспектах як «дуже добре» оцінили 21% опитаних, «добре» – 52%, «важко сказати» – 26%. Переважно негативно біженці оцінюють допомогу благодійних організацій у сфері працевлаштування, доступу до медичних послуг, а також речову допомогу. Позитивно оцінили діяльність харитативних центрів у напрямку організації курсів навчання польської мови, фінансової підтримки тощо.

У тому числі, біженців запитували про плани на 2023 р. Майже 25% опитаних відповіли, що планують залишитися в Польщі. Близько 40% ще не визначилися й лише трохи більше 30% відповіли, що повернуться в Україну. Чому попри те, що в Україні тривають бойові дії, біженці вирішили їхати додому?

«Я боялася, що коли мене з малими дітьми виселять із притулку, то не зможу знайти нове житло. Я була у відчай».

Діана Бойко, 26 років, місто Куп'янськ, Харківська область:

Коли Харків почали обстрілювати, я з 4-річною донькою Аліною мусила втікати евакуаційним потягом. 4 березня 2022 р. ми доїхали до Львова. На переповненому вокзалі не було де яблуку впасти. Дивом змогла купити квитки на автобус до Варшави. Звідти поїхали в Ольштин, де нас поселили в найбільшому в місті тимчасовому притулку для біженців «Братняк». Там мешкало 700 людей. У вересні 2023 р. нас залишилося 160. Тут можна було жити безкоштовно людям з інвалідністю та мамам дітей, яким не виповнилося 13 років і людям, які мали малу зарплату. Люди, які працювали, з серпня 2023 р. платили 1230 злотих у місяць за місце. Це був єдиний притулок для українців в Ольштині, який працював до листопада 2023 р. З інших hostelів в період із березня до липня 2023 р. біженців виселили. Із перших днів життя в Ольштині я почала шукати роботу. Бо зрозуміла, що тут не можна не працювати. Адже немає такої соціальної допомоги біженцям, як у інших країнах Євросоюзу. В Україні я працювала перукаркою. А тут – на різних роботах. Доглядала за квітами, за старшими людьми, прибирала на вулиці та в будинках. Навчалася на курсах польської

мови. З чоловіком розлучилася ще до приїзду в Польщу. Він живе в Харкові. Інколи надсилає трохи грошей дитині. В Ольштині я зустріла своє нове кохання, від якого в червні 2023 р. в мене народилася донька. На жаль, повноцінної родини в нас не вийшло. Притулок «Братняк» на вулиці Жолнірській 14/б став першим домом моєї маленької дитини. Нам обіцяли, що зможемо жити тут до кінця року, бо до цього часу є фінансування. Але на початку вересня люди пенсійного віку отримали сповіщення, що до 14 вересня вони мусять виселитися. Мешканці притулку один одному переповідали різну інформацію щодо нашого подальшого життя тут. Люди, які ходили до муніципальних закладів і просили, щоб їх не виселяли, говорили, що їм повідомили, що через два тижні також виселять усіх людей, які не платять. Мам із дітьми також. Бо вже немає фінансування. І навіть, якщо ми будемо платити за проживання тут, то нам все одно не дозволять залишитися. Бо опалення вмикати не будуть. Будівля в аварійному стані. Тому найближчим часом виселять усіх. Я дуже злякалася. Якщо нас виселять зараз, я не зможу так швидко знайти нове житло. В Ольштині власники квартир не хочуть здавати в оренду житло біженцям, у яких є малі діти. Тому, щоб не опинитися на вулиці, я не бачила іншого способу вирішити цю проблему, окрім того, як повернутися в Україну. Хоча розуміла, що вдома дуже небезпечно. Але через відчай, хронічний стрес і втому прийняла саме таке рішення. В Україні в мене немає власного житла. Тому я з дітьми мусила їхати до батьків у місто Куп'янськ Харківської області за 40 км від кордону з Росією. Ворожі війська захопили це місто 27 лютого 2022 р. ЗСУ визволили Куп'янськ 10 вересня 2022 р. Під час окупації мої батьки залишалися в місті. Вони розповідали, що росіяни роздавали всім паспорти РФ. Впровадили їхню освітню систему, заблокували українські телеканали й телефонний зв'язок. Це були найстрашніші місяці. Масштаби цих руйнувань, можна було побачити й під час виставки «Зруйнована Харківщина у фотографіях»¹¹, яку презентували в Ольштині в травні 2023 р. Купити квитки на потяг із Польщі в Україну можна не раніше, ніж за 20 днів до від'їзду. А так як нам у будь-який момент могли дати сповіщення про виселення й наближалися холодні дні, я не могла так довго чекати. Бо ніхто не знав, коли очікувати це сповіщення. Наприклад, у сісудньому хостелі такого листа про необхідність звільнити кімнати люди отримали за 10 днів

11 С. Мігус, Т. Бакоцька, *Зруйнована Харківщина у фотографіях*, [w:] <https://nasze-slowo.pl/zrujnovana-harkivshhyna-u-fotografyah/> [dostęp 11.06.2023].

до виселення. Тому я мусила їхати автобусом, хоча така подорож дуже важка для дітей. Ми виїхали 29 вересня. Їхали дві доби. Коли приїхали в Харків, то старша донька – 6-тирічна Аліна дуже чекала, що на вокзал прийде її тато. Він знав, що ми приїхали. Але він так і не прийшов. Він не бачився з дитиною майже два роки. Мені було дуже сумно від того, що і в однієї, і в другій доньки є тато, у цих чоловіків немає інших родин, немає інших дітей, окрім цих, але жодному з них не потрібна єдина рідна дитина. До Куп'янська ми їхали три години. Я вперше побачила зруйноване росіянами рідне місто, яке потрохи оживає. На будівлі Міської ради майорить український прапор. Сльози самі по собі котилися з очей. Через кілька днів, 5 жовтня, за 25 км від нашого дому в селі Гроза, сталася найсмертельніша російська атака в 2023 р. Ракета поцілила в кафе під час поминального обіду. Загибло 59 людей. Серед них – восьмирічна дитина. Одну людину вважають зниклою безвісти. Наступного дня росіяни обстріляли центр Харкова. Загинула 10-річна дитина¹².

«Я повертаюся додому з патріотичних міркувань».

Тетяна Ведмедюк, 44 роки, місто Ковель, Волинська область:

26 лютого 2022 р. я з 10-тирічним сином Дем'яном та 22-річною донькою Мар'яною приїхали в Ольштин автобусом з міста Ковель Волинської області. Ми дуже злякалися, коли почалося повномасштабне вторгнення. Нашвидкоруч зібрали валізи й поїхали в Польщу. Відтоді я жодного разу не їздила в Україну. Мій син ходив до школи. Ми з донькою одразу почали працювати. Донька – спеціалісткою відділу співпраці з міжнародними компаніями в банку. Водночас вона відкрила тут свою школу з вивчення англійської мови. Я проводила майстер-класи з вишивки для біженців та поляків. Я вишиваю за технікою родини Косачів. За рік до початку повномасштабної російсько-української війни з нагоди 150-річчя від дня народження Лесі Українки я представила в Ковелі персональну колекцію вишитих творів «Український орнамент від родини Косачів». Роботи з цієї виставки я переказала до шести українських музеїв та в музей села Осборн (передмістя Вінніпегу, Канада). В Ольштині я навчала біженок відтворювати вишиті роботи Ізидори Косач (сестри Лесі Українки) за схемами її вишивки. Сучасні версії вишитих робіт Ізидори Косач, які зберігаються в музеях, ми представля-

12 Інтерв'ю з Діаною Бойко записане 7 жовтня 2023 року. Інтерв'юер – Тетяна Бакоцька.

ли на виставках у Світлиці Кафедрального собору Покрови Пресвятої Богородиці в Ольштині¹³. Коли з березня 2023 р. в Польщі зменшили фінансування проукраїнських культурних проєктів, я почала працювати продавчиною в магазині. Чимало часу ми з донькою присвячували громадській діяльності. Допомогали створити Спілку жінок України «Два крила». Організували благодійні концерти та виставки. Роботи, які вишивали учасниці моїх майстер-класів, продавали на аукціонах. Ми збирали гроші для ЗСУ. Моя донька взимку завезла й подарувала генератор лікарні в Ковелі. Матеріальний аспект для моєї родини – це не головний мотив повернутися додому. Бо за оренду помешкання ми платили нижче ринкової ціни. Власники квартири таким чином хотіли проявити їхню солідарність із Україною. Ми з дітьми вирішили їхати додому з патріотичних міркувань. Бо в рідному місті зможемо зробити більше корисних справ для розбудови й відновлення нашої країни. Моя донька відкрила в Ковелі ще одну школу з вивчення англійської мови. Вона хоче вчити дітей в Україні. Тому в жовтні ми повернулися в Ковель, щоб реалізовувати вдома нові патріотичні проєкти¹⁴.

«Змушена повернутися в Україну, бо почала відчувати упереджене ставлення до біженців»

Анастасія Масякіна, 37 років, Миколаїв, Миколаївська область:

Я з двома доньками (Єві 7 років, Кірі 1 рік) приїхали до Польщі 8 березня 2022 р. з Миколаєва, де тиждень прожили в підвалі, рятуючись від обстрілів. Потім наш знайомий, який мешкав у Польщі, запропонував допомогу. Ми змогли доїхати до кордону з Молдовою. Звідти він забрав нас на його автомобілі. Їхали до Ольштина протягом 4 дні. Спочатку жили в знайомих. Потім винаймали житло разом із кумою Олесею та її сином. Ця родина також мусила втікати з Миколаєва. Через кілька місяців 42-річна Олеся дізналася, що має онкологічне захворювання. Я не могла знайти місце в державному дитсадку для молодшої доньки. У приватному садочку треба було заплатити перший внесок 500 злотих, майже на 100 злотих купити необхідні речі. 1800 злотих заплатити за місяць. І до 10-го числа оплатити за наступний місяць. Через два дні

13 Т. Бакоцька, *У Польщі вишили рідкісні рослини Миколаївщини, яким загрожує знищення через російську агрессию*, [w:] <https://inshe.tv/mykolayv/2022-11-18/720657/> [dostęp 18.11.2023].

14 Інтерв'ю з Тетяною Ведмедюк записане 14 жовтня 2023 року. Інтерв'юер – Тетяна Бакоцька.

перебування в садочку дитина отримала вірусне захворювання. Два тижні лікувалася. Повернулася в садочок і захворіла знову. Цього разу ангіна. Знову два тижні була вдома. Для мене було дуже дорого платити і за місце в садочку, і за ліки. Тому бачила єдиний вихід – працювати дистанційно. Дитина була зі мною вдома. Хоча це дуже важко. Бо не можна належним чином сконцентруватися на роботі.

Усе частіше я відчувала прояви упередженого ставлення до біженців. Це головна причина, чому в жовтні я вирішила повернутися в Україну. Я не розумію, чому нас звинувачують у тому, що ми приїхали так надовго до Польщі? Чи справді саме через нашу присутність тут підвищилися ціни? Чи ми забрали у когось якісь соціальні виплати й роботу? Ці прояви недоброзичливості я спостерігала на дитячому майданчику, в автобусі чи в черзі в супермаркеті. Це дуже неприємно. У чому ми винні? У тому, що тікали від обстрілів, щоб врятувати життя дітям? Ми ніколи не хотіли виїжджати. Нас росіяни вигнали з України. У нас несправедливо вкрали все: дім, відчуття безпеки, спокій, здоров'я, родичів. Чи, може, ми винні в тому, що не змогли так як поляки вирватися з пекла тоталітарного режиму, що не змогли опинитися під захистом НАТО? Так, не змогли. І тепер кров'ю мусимо платити за свободу. Вважаю, що однією з причин упередженого ставлення до українців є те, що деякі біженці зловживають допомогою й живуть за принципом: якщо дають – бери. Це, в тому числі, ті люди, які виїхали з України не лише через бойові дії. На жаль, я не раз чула сумні історії, коли в регіональні Програми допомоги, де оплачували житло, давали гроші на продукти, чи платили за садочок, реєстрували не лише тих, хто найбільше потребував. Тому, наприклад, цю допомогу отримувала мама, в якій дорослі діти, яка могла би працювати тут. Її чоловік сховався від мобілізації, працює в Україні. Їхній дім і майно не постраждало. Вони з того регіону, куди втекло чимало миколаївців у пошуку прихистку. А мама з немовлям, яка втратила все, ледь втекла з тимчасово окупованої Нової Каховки, її чоловік зник безвісти і їй немає куди повертатися, – не може зареєструватися на цю Програму. Бо вже немає місць. Одного разу ми їздили на екскурсію до моря. Оплатила подорож біженцям благодійна організація. Коли ми з дітьми приїхали до місця, де збиралася група, то я зрозуміла, що ми єдині, хто сюди доїхав на трамваї. Майже всі люди поприїжджали на дорогих автомобілях. Когось із жінок привозили їхні чоловіки, які тут працюють. Але найбільш неприємно мене вразило те, що серед біженців, які хотіли безкоштовно поїхати на цю екскурсію, було чимало чоловіків. Натомість моя знайома з дітьми, яка втекла

з тимчасово окупованого Мелітополя, дуже хотіла побачити море, не змогла поїхати. Бо коли вона повернулася з роботи й прочитала оголошення про цю поїздку, то для її родини вже не було місць в автобусі. На щастя, моє місто не окуповане. Але я досі не можу повернутися додому. У Миколаєві небезпечно жити. Російські війська продовжують обстрілювати місто і регіон. Із квітня 2022 р. в Миколаєві немає централізованої подачі питної води. Росіяни навмисно знищили водогін. Не можу звикнути до виття сирен. Незважаючи на те, що в Ольштині ми в безпеці, коли я розмовляю по телефону з друзями й чую сирену, в мене німіють руки, мені важко дихати. Для мене Миколаїв – це один із епіцентрів страху й болю. Я не хочу ризикувати життям і здоров'ям дітей. Тому в жовтні ми поїхали в Одеську область. Живемо в моєї тітки¹⁵.

«Грошей, які я тут заробляю, вистачає лише на їжу»

Анна Кучерук, 40 років, Київ:

Я приїхала до Ольштина в березні 2022 р. з 8-річним сином Артемом та 14-річною донькою Олександрою з Києва. Відтоді жодного разу ми не їздили в Україну. В Києві я працювала медсестрою. А в Ольштині – на різних роботах: прибиральницею, продавцем у магазині, пакувала посилки на пошті, бо треба було платити за житло. Діти не ходили до польської школи. Навчалися дистанційно. Син мені щодня повторював, що хоче додому, знає, що нас там будуть обстрілювати. Що взимку не буде світла й нам буде холодно. Але можна буде поставити в квартирі палатку й ночувати там в спальних мішках, щоб зігрітися. Вдома завжди добре. Донька його підтиривала. Каже, що в Києві вже більш безпечно, ніж було. Бо встановили системи протиповітряної оборони. Тому ми вирішили в жовтні повернутися до Києва. Я довго сумнівалася, чи варто це робити зараз. Може, було би краще залишитися тут ще на зиму. Але грошей, які я тут заробляю, нам вистачає лише на їжу. Окрім виплат на дітей 500+, жодної допомоги для біженців ми не отримуємо. В Ольштині закрили пункти допомоги біженцям у Червоному Хресті та в греко-католицькій церкві. Раніше там раз у тиждень видавали продукти. У жодній з регіональних Програм допомоги для біженців я не змогла зареєструватися. Немає місць. Єдина організація, яка нам час від часу допомагає, – це Карітас¹⁶.

15 Інтерв'ю з Анастасією Масякіною записане 17 жовтня 2023 року. Інтерв'юер – Тетяна Бакоцька.

16 Інтерв'ю з Анною Кучерук записане 5 жовтня 2023 року. Інтерв'юер – Тетяна Бакоцька.

Єдиний притулок для біженців в Ольштині «Братняк» закрили в листопаді

Біженці, які проживали в притулку «Братняк» в Ольштині отримали сповіщення, що до 20 листопада 2023 р. будівлю закриють. Голова Ольштинського відділу Об'єднання українців у Польщі Степан Мігус підготував звернення-протест до воєводи щодо ситуації, що склалася в зв'язку з виселенням біженців із притулку. Степан Мігус сказав:

Для мене ця ситуація стала неприємною несподіванкою. Я не розумію, чому опалення не ввімкнули. Мені було відомо, що фінасування є до кінця 2023 р. Тому біженці там зможуть проживати як мінімум до січня. Очевидно, що цим людям була потрібна допомога. У деякого з них не було грошей навіть на квиток додому. Більшість біженців – це люди з тимчасово окупованих територій або з тих громад, де були бойові дії. Тобто, поки що їм немає куди повертатися. Їхати туди з дітьми небезпечно. Тому нині ми мусимо зробити все можливе, щоб суспільство не збайдужіло до проблем воєнних біженців та варварської війни, яка загрожує всій Європі¹⁷.

«Немає куди повертатися»

Оксана Рауфі, 50 років, Миколаїв

Трикімнатна квартира 50-тирічної Оксани Рауфі в аварійному стані. У Миколаєві біля будинку, де вона мешкала, впала ракета. Жінка мусила виїхати, бо жити вдома було небезпечно. 10 березня 2022 р. Оксана приїхала до Ольштина. Вона розповіла:

Я випадково дізналася, що відкрили притулок для біженців на 500 місць і поселилася там. Через рік українців звідти виселили й притулок закрили. Більшість людей повернулася додому, бо не змогли знайти інше житло. Людям, які легально працювали, дозволили поселитися в притулку «Братняк». Там проживало 700 біженців¹⁸.

17 Т. Бакоцька, *Після публікації в Sestry чиновники взялися вирішити проблему українських біженців з притулку в Ольштині*, [w:] <https://www.sestry.eu/statti/pislya-publikaciyi-v-sestry-chinovniki-vzylisya-virishiti-problemu-ukrayinskih-bizhenciv-z-pritulku-v-olshtini> [dostęp 02.11.2023].

18 Т. Бакоцька, *У мене немає сил знову починати все спочатку*, [w:] <https://www.sestry.eu/statti/u-mene-nemaie-sil-znovu-pochinati-vse-spochatku> [dostęp 30.10.2023].

За словами Оксани, в жовтні в «Братняку» залишилося 160 українців. Цих людей не виганяли на вулицю. Тим, хто не зміг до 20 листопада знайти житло, запропонували переселитися до березня 2024 р. в хостели в інші населені пункти: село Рибакі (за 35 км від Ольштина), Медини (за 55 км), Карніти (за 60 км). Але більшість людей хотіли залишитися в Ольштині, тому що з запропонованих сіл треба було їздити за десятки кілометрів на роботу, в школу чи лікарню. Оксана розповіла далі:

Мені немає куди повертатися. У Миколаєві я не матиму ні спокою, ні роботи. В Ольштині більше року працюю опікункою. Доглядаю за людьми старшого віку. Для мене кожен переїзд – це великий стрес. Нове житло в Ольштині українцям знайти дуже важко. Усім, кому вдалося це зробити, допомогли поляки, з якими разом працюємо¹⁹.

Вона не розуміє, чому українцям так неохоче здають в оренду житло і все частіше запитують: чому біженці досі не повертаються додому, якщо їхній дім не в окупації:

У відповідь я показую в телефоні фотографії мого обстріляного дому. Будівля має 9 поверхів і 10 під'їздів, де немає води. Як можна скористатися туалетом? У квітні 2022 р. росіяни спеціально знищили водогін. Відтоді Миколаїв без води. А як можна взимку обігріти трикімнатну квартиру, де немає вікон? Чи є сенс робити ремонт, якщо росіяни досі обстрілюють місто й регіон і досі гинуть там мирні люди?²⁰.

Район, де жила жінка, постраждав від обстрілів чи не найбільше. У тих місцях, де загинули люди, на землі зробили символічні малюнки з написом «Пам'ятаємо». Оксана їх побачила, коли вперше поїхала додому в червні 2023 р. Вона говорила далі:

Я довго сумнівалася, чи варто їхати в Миколаїв. Найбільше боялася, що побачу інше місто. Зруйноване, занедбане. Не таке, яке я любила й пам'ятала. Але все ж поїхала, бо хотіла зрозуміти, чи вже безпечно повертатися додому. Незважаючи на те, що я понад рік не проживала в своїй напівзруйнованій квартирі, мусила заплатити 9 тисяч гривень за

19 Ibidem.

20 Ibidem.

теплопостачання. А ще в мене були проблеми зі здоров'ям. У Польщі я жодного разу не зверталася до лікарів. Хоча є такий стереотип, що біженці зловживають безкоштовною медициною й тому йдуть до лікарні коли треба, й коли не треба. У Миколаєві я в той же день, коли приїхала, в понеділок була на візиті у спеціаліста. Здала аналізи. У середу мені назначили лікування. А в Польщі дуже важко потрапити до лікаря в той же день, коли в тебе почало щось боліти²¹.

Оксана має вищу освіту й працювала за фахом – інженеркою в лабораторії в Миколаївському морському порту. Оксана розповіла далі:

Я обожнювала свою роботу. Ішла туди завжди з величезним задоволенням. А тепер залишилися лише спогади й фотографії в телефоні. Я їх кожного дня переглядаю. І мені стає легше. Мене досі не звільнили. Але зараз немає можливості там працювати²².

Від початку повномасштабного вторгнення Миколаївський морський порт обстрілювали 10 разів. Збитки оцінили в мільярд гривень. У ніч із 23 на 24 лютого 2022 р., коли почалося повномасштабне вторгнення, Оксана була на роботі:

Усе було як завжди і раптом почалася паніка. Вантажівки з зерном, олією, які довго стояли в черзі, почали розвертатися й виїжджати з порту. Я не могла зрозуміти, що відбувається? Потім колега прочитала повідомлення від родичів, що Миколаїв обстрілюють ракетами й авіабомбами. А з Криму до нас їдуть колони російських танків та військової техніки. Ми зрозуміли, що почалося щось страшне. О 8-й годині ранку закінчилася зміна. Працівники підприємства чекали на вулиці автобус, яким їх возять до дому. У цей час Оксана побачила, що в небі над портом пролетіла ракета й вибухнула на протилежному березі річки. Це було жахливе відчуття. Я не хотіла вірити власним очам. Ні, це не може бути ворожа ракета. Може, це феєрверк. Автобуса не було. Тому за нами приїхали родичі колег, які жили неподалік. Мені здавалося, що я бачу якийсь інше місто. Сотні автомобілів на заправках. Черги в аптеках, супермаркетах, банках... Ще кілька годин тому в мене було нормальне життя. І раптом в один момент це життя закінчилося.

21 Ibidem.

22 Ibidem.

Нині часто пригадую й переосмислюю спогади бабусі про історію нашої родини. Після Другої світової війни моїх пращурів примусово виселили з Холмщини, яка за угодою між радянською й польською владами стала польською землею. Вони мали дві години, щоб зібрати речі. Їх повезли в невідомому напрямку в вагонах, в яких перевозили худобу. Спочатку пропонували вибрати, де хочуть вийти з потягу. А потім висадили десь у степу в Миколаївській області. На Холмщині залишився новий великий дім, який збудували в 1938 р., земля, майно. Минуло понад 70 років. Історія повторилася. Тепер у мене так само, як і в моїх пращурів забрали все. І знову треба починати життя спочатку²³.

Жінка не змогла знайти нове житло в Ольштині, тому мусила виїхати до іншої країни. За її словами, грошей, які вона заробляла в Ольштині, витратило би лише на оплату квартири. У Польщі Оксана не відчула велику розбіжність між заробітком та витратами. Окрім того, в Польщі для біженців немає такої соціальної допомоги, як, наприклад, у Німеччині.

«У притулку для біженців залишалися тільки люди, які не могли знайти нове житло»

Юлія Литвин, 47 років, Київська область

Юлія з 16-річною донькою приїхали до Ольштина 8 березня 2022 р. з Київської області. Боялися їхати через Київ, тому поїхали автомобілем із родичами об'їзними дорогами. Через три доби доїхали до Львова. Юлія розповіла:

Було відчуття, що ми їхали кілометр за годину. Дуже багато машин. На кожному блокпості нас зупиняли, перевіряли автомобіль. У Львові не змогли знайти житло й родичі порадили їхати до Польщі. Це було не моє рішення, бо я не знала, що робити. Була дуже розгублена. Сестра працювала в поліції й попросила своїх колег мені допомогти. Вони мене привезли на вокзал, провели без черги до потяга, посадили в вагон. Вночі ми з донькою доїхали до Хелма. Я була в розпачі. Не знала, куди далі їхати, що робити. Я звернулася за допомогою до волонтерів. Вони запропонували через пів години їхати автобусом до Ольштина. Обіцяли, що безкоштовно поселять у хостелі. Я погодилася. В автобусі впізнала

23 Ibidem.

багатьох жінок із дітьми, які також їхали зі Львова до Хелма в тому ж потязі, що й я. Цим людям теж не було куди їхати...

До листопада в притулку залишалися жити тільки ті люди, які не могли знайти нове житло, або в яких не було грошей. Незважаючи на те, що опалення тут так і не ввімкнули, люди жили в холодних кімнатах, бо їм не було куди їхати. Я з липня до листопада шукала кімнату або квартиру, щоб орендувати. Найбільш неприємно було, коли власники мешкань запитували, чи я не алкоголичка. Або коли ввечері пропонували прийти завтра й подивитися квартиру, а вранці писали повідомлення, що вже не актуально [...]. Я не можу повернутися в Україну, хоча маю власну квартиру, яка не постраждала від обстрілів, тому що я самотня мама й боюся, що не зможу вдома знайти роботу. В Ольштині понад рік працюю робітницею інтернет-складу (магазинеркою). Умови праці досить жорсткі. Перед початком зміни нас перевіряють, чи ми не вживали алкоголь. 8 годин на ногах. Не можна ні присісти, ні розмовляти²⁴.

Юлія розповіла, що люди, які жили в притулку, тричі в день отримували їжу. Чимало українців нарікали на смак страв, які пропонували біженцям, але жодного разу ніхто не наважився покаржитися директору притулка, бо боялися, що їх виселять. Їжа часто була переперчена, пересолена, було забагато різних спецій. Тому часто люди були змушені ці страви викидати. Натомість, хліба можна було брати скільки потрібно. У багатьох з'явилися захворювання шлунково-кишкового тракту, алергічні висипи на шкірі. Така ситуація була в двох найбільших притулках, де мешкало 700 і 500 людей. У хостелах на вулицях Коперника, Окоповій, Жолнірській 13/б та інших, де мешкало менше 50 українців, де також поселяли й інших гостей, подібної проблеми не було. Вірогідно, тому що їжу там замовляли в інших фірмах. Тобто з бюджету воєводства на проживання й харчування однієї людини виділяли однакову суму грошей для біженців усіх хостелів та притулків, але умови проживання суттєво відрізнялися. У хостелах людям давали навіть туалетний папір, а також пральні та миючі засоби. У хостелах можна було майже рік безкоштовно пити чай, каву з цукром і молоком. Користуватися інтернетом, електрочайником, мікрохвильовкою, холодильником, пилососом, пральною машинкою, праскою. У кімнатах був окремий

24 Інтерв'ю з Юлією Литвин записане 12 листопада 2023 року. Інтерв'юер – Тетяна Бакоцька.

душ, туалет, а також телевізор. Видавали щотижня чисту постіль та рушники. Натомість у гуртожитках була одна пралка на два-три поверхи. Люди записувалися в чергу як мінімум за тиждень. Зошит, де можна було записатися на певний день і час часто невідомо куди зникав. Тому з цього приводу постійно виникала плутанина, отже, й конфлікти. Якось одна жінка випрала речі своєї собаки. Це побачила інша жінка, яка була наступною в черзі на прання. Вона хотіла випрати дитячий одяг і почала обурюватися, що тепер можуть бути антисанітарні умови, щоб прати одяг немовля в пралці, де тільки що випрала килимок, на який собака ходить до туалету. Жінки почали голосно сваритися. Після цього конфлікту обидві родини виселили з притулку, не з'ясовуючи обставин конфлікту. Вмикати електроприлади в притулках заборонили, бо одразу зникало світло. З кількох спільних холодильників, які стояли в кімнаті, поряд з якою видавали їжу, завжди зникали продукти й навіть ліки. Найважче в притулках було тим мамам, у яких були немовлята й діти дошкільного віку. Бо не було можливості ні готувати для дітей необхідну їжу, ні зберігати дитячі продукти чи ліки в холодильнику; в кімнатах і в коридорах була слизька й холодна підлога, часто черга в спільний душ, туалет, а також, щоб випрати й висушити дитячий одяг. Незважаючи на це, майже двісті людей залишалися жити в притулку «Братняк» до останнього дня, доки його не закрили. Цим людям не було куди їхати. Юлія розповіла далі:

Умови проживання в хостелах і в притулках дуже відрізнялися. Я можу порівнювати, бо спочатку жила в хостелі. А коли в липні звідти виселили українців, то чотирьом жінкам, у яких була умова про працю, дозволили з дітьми поселитися в притулку. Я в той час не змогла за тиждень знайти нове житло. Коли в листопаді нас виселяли з притулку, ми з донькою вирішили, що залишимося в Ольштині. Бо якщо поїдемо в одне з сіл, куди нам пропонували, то я там не знайду роботи. Для доньки, якій ще не виповнилося 18 років, проживання безкоштовне. Але як, будучи безробітною, я зможу платити за себе 1800 злотих за місяць – це соціальне житло. І донька, яка зараз у випускному класі, не зможе там навчатися ні в звичайній школі, ні в музичній. Сама я не змогла знайти квартиру. Тому мусила звернутися до знайомих поляків і вони мені допомогли²⁵.

«Дякую за дах над головою»

Валентина Бугаєнко, 55 років, Одеська область

Понад 35 років Валентина працювала в Одесі кондитеркою. Коли почалося російське повномасштабне вторгнення жінка втратила роботу. Вона розповіла, що не хотіла бути тягарем для дітей і внуків, тому приїхала до Ольштина. Поселилася в притулку для біженців і одразу почала працювати в пекарні. Коли жінка дізналася, що українців із «Братняка» виселять, змогла швидко знайти нове житло. Жінка платила 1230 злотих у місяць. Має захворювання кишково-шлунково тракту й мусила дотримуватися дієти. В притулку це було зробити неможливо. Тому Валентина переїхала в малу кімнату в 4-кімнатній квартирі. Платить 800 злотих у місяць. Валентина розповіла:

Я самотня, тому мені легше, ніж мамам з дітьми. В іншій кімнаті також живе самотня українка. Ще дві кімнати винаймає біженка з Запоріжжя з двома малими дітьми. Чим можу, тим допомагаю їм. Наприклад, можу завести дітей до дитсадка, бо їхня мама працює прибиральницею і йде на роботу раніше, коли садок ще не працює. Не кожна людина би погодилася на такі умови проживання. Бо діти дуже неспокійні. У квартирі завжди галас і безлад. Але мені діватися немає куди. Дякую за дах над головою й за те, що є де переночувати. Дякую за можливість працювати й допомагати моїм дітям, які зараз безробітні й живуть під обстрілами. Кожного разу, коли передаю їм посилку, ніби, надсилаю й частину своєї душі. Найбільше за все я хотіла би бути поруч з дітьми, бачити, як ростуть внуки. Надіюся, що доживу до того дня, коли буде безпечно в рідній Україні. Бо це найбільше щастя жити в мирний час у себе вдома²⁶.

Діти-біженці

Культурно-розважальний проєкт «Діти літа» для українських біженців організували в Ольштині під час шкільних літніх канікул у 2023 р. завдяки підтримці Пункту допомоги біженцям та мігрантам Карітас. Діти віком від 8 до 13 років безкоштовно брали участь

26 Інтерв'ю з Валентиною Бугаєнко записане 15 жовтня 2023 року. Інтерв'юер – Тетяна Бакоцька.

у розважальних, освітніх, мистецьких, спортивних, інтеграційних заняттях. Авторка тексту була ініціаторкою цього проєкту та педагогом.

Головна мета заходу – щоб у дітей залишилися незабутні, приємні враження про літні канікули, щоб вони познайомилися з новими друзями й менше часу витрачали на ігри в телефоні. Проєкт був спрямований на виховання дітей із українськими й водночас європейськими цінностями.

Особливу увагу приділяли заняттям із української мови, літератури й культури. Чимало учасників віком від 8 до 11 років не вміли читати українською мовою. Навіть не знали всі букви. Бо їх не встигли навчити читати в українських школах. Спочатку була пандемія. Пізніше почалася повномасштабна війна. Ці діти з російськомовних родин. Їхні батьки не можуть їм допомогти, бо самі не вміють читати й розмовляти українською мовою. Через тиждень я їх навчила читати по складах. Вони обіцяли, що й після завершення проєкту будуть тренуватися робити це краще, читати самостійно українські тексти.

Також діти мали можливість підвищити рівень розмовної польської та англійської мов, спілкуючись із носіями цих мов. Наприклад, викладач Інституту літературознавства кафедри англійської мови й культури Вармінсько-Мазурського університету Тревор Хілл підготував лялькові вистави, співав українські народні пісні англійською мовою. Діти ходили до кінотеатру. Дивилися фільми польською мовою, бо вже не потребують українського перекладу.

На заняттях із арттерапії діти ділилися своїми радісними й тривожними думками про життя в Польщі, спогадами про життя в Україні, розповідали про своїх друзів, однокласників, домашніх улюбленців і про війну, яка раптово змінила їхнє життя. Усі учасники групи, відколи приїхали до Польщі після початку повномасштабної війни, жодного разу не їздили в Україну.

Можна було чітко простежити три напрямки взаємодії учасників проєкту з іншими дітьми, де відчувається забагато образ і вразливості: однокласники, друзі, знайомі, які залишилися в Україні; українські діти, які живуть у Польщі; польські діти.

Часто ці способи спілкування дуже непрості й діти кажуть, що їм комфортніше бути наодинці, з телефоном, а не поруч з іншими дітьми. Бо «чомусь, вони не такі як я, вони мене ображають». Тому під час таких зустрічей ми говорили, зокрема, й про те, що не буває ідеальних людей. І ми також не ідеальні. Ми теж можемо ображати

інших людей свідомо чи несвідомо. Часто навіть не розуміючи, що хтось може образитися. Ми забуваємо похвалити когось, сказати добрі слова. Натомість критикуємо, засуджуємо. Тому кожного разу, коли хтось нас ображає, з'являється можливість навчитися прощати, співчувати, проявляти любов. Це також спосіб навчитися контролювати емоції й стати кращими.

Чи не найбільше діти раділи, коли для них організували екскурсії. Наприклад, до «Папугарні». Там побачили чимало екзотичних птахів різних кольорів та розмірів, дізналися цікаві факти про їхнє життя в дикій природі. Папуг можна було годувати з рук, вони сідали на плечі або на руки.

Також діти відвідали виставку в галереї Старої Ратуші, де представили результати робіт Міжнародного типографічного проєкту «CopernicusPress». Діти дізналися, що нині художники-ентузіасти почали популяризувати естетичну цінність ручного друку. Це мистецтво в його традиційному вигляді майже зникло наприкінці ХХ століття. Друкарські машинки почали здавати на металобрухт. Дерев'яні літери спалювали. Для виставки в Ольштині в студіях Польщі, Нідерландів, Великої Британії та Японії, завдяки мистецтву ручного друку, створили роботи, які присвятили діяльності видатного астронома Міколая Коперника. Він народився 550 років тому. Учителем, наставником Міколая Коперника був українець Юрій Дрогобич.

Дітей та їхніх батьків запрошував до своєї зеленої садиби Януш Койрис. Він допомагає українцям від початку війни в 2014 р. Діти їздили на конях, співали разом українські пісні, танцювали, смажили ковбаски й вперше в житті спробували чимало національних польських страв та солодощів, які приготували тут спеціально для гостей з України. Мама учасниці проєкту Лариса Кравець розповіла:

Найкращі враження в нас залишилися і про екскурсію на ранчо Януша Койрися, й про всі заходи, що відбулися в рамках проєкту. На жаль, зараз вже немає можливості брати участь у подібних безкоштовних просвітницьких ініціативах. Тому такі зустрічі є справді дуже важливими. Дякуємо всім людям у Польщі, які досі роблять чимало добрих справ, щоб нашим дітям було тут затишно²⁷.

27 Інтерв'ю з Ларисою Кравець записане 30 серпня 2023 року. Інтерв'юер – Тетяна Бакоцька.

Велосипеди для дітей-біженців

На одне з занять у рамках проекту «Діти літа» запросили польського волонтера Пйотра Палінського. У квітні 2022 р. він започаткував благодійну акцію, в рамках якої подарував українським дітям понад 1000 велосипедів і продовжує це робити²⁸.

Якщо люди мають зламаний велосипед, або такий, яким давно не користуються, то віддають їх пану Пйотру. Він ремонтує ці велосипеди й дарує українським дітям та їхнім батькам. Учасники проекту також отримали велосипеди й під час зустрічі розповідали про те, що для них означає цей подарунок. 12-річний Максим Цимбал сказав:

Пан Пйотр мені подарував майже такий самий велосипед, як той, що залишився в мене вдома. Я дуже щасливий, бо моя мрія здійснилася²⁹.

Із перших днів повномасштабного російського вторгнення Пйотр Палінський возив в Україну гуманітарну допомогу. Спочатку до Львова, пізніше до польсько-українського кордону. Під час однієї з таких поїздок він підвозив від кордону до Ольштина жінку з сином, які втікали з Харкова з єдиною валізою. Восьмирічний Діма розповів, що найбільше за все він любить їздити на велосипеді. Пйотр Палінський сказав:

Почувши сумну історію хлопчика, в якого війна вкрала дім, я захотів хоч якось допомогти. Але в мене не було такого велосипеда. Тому зробив допис у Фейсбуці. Друзі в той же день віддали мені 15 велосипедів. Тому я знову написав оголошення, що маємо велосипеди для дітей-біженців. Ми не запитували, з якого регіону приїхала родина чи які мають доходи. Дарували всім, хто просив. Для мене це велика радість, що українці завдяки цьому подарунку відчувають себе щасливішими³⁰.

28 Т. Бакоцька, *Велосипеди пана Пйотра. Як скромний механік з Ольштина став добротинцем для українських дітей*, [w:] <https://www.sestry.eu/statti/velosipedi-pana-pyotra> [dostęp 13.10.2023].

29 Інтерв'ю з Максимом Цимбалом записане 30 серпня 2023 року. Інтерв'юер – Тетяна Бакоцька.

30 Т. Бакоцька, *Велосипеди пана Пйотра...*, [dostęp 13.10.2023].

Через півроку до акції приєдналися скаутка Дорота Лімонтас, її друзі та чимало людей, які хотіли допомагати біженцям. Пйотр Палінський розповів:

Якось мені зателефонувала жінка з міста Гіжицько, яку звали Ядвіга й просила забрати велосипед. Вона знайшла його на смітнику. Я подякував і відповів, що, на жаль, не зможу приїхати за понад сто кілометрів за одним велосипедом. І через кілька місяців пані Ядвіга зателефонувала знову. Розповіла, що звернулася до представників місцевої влади з проханням підтримати акцію. Таким чином, їй вдалося зібрати понад 40 велосипедів³¹.

Нещодавно пан Пйотр віддав велосипед Кароліні – дівчині з порушенням слуху, яка спілкується жестовою мовою. І вона з власної ініціативи почала популяризувати цю акцію серед студентів Вармінсько-Мазурського університету. Роздавала їм листівки, де можна було прочитати про цю ініціативу. У результаті, назбирала для дітей-біженців понад 10 велосипедів.

Не лише з Ольштина, а й з інших міст люди часто телефонують і просять подарувати їм велосипеди. Наприклад, нещодавно звернулися за допомогою чоловік і дружина поважного віку з Ченстохови. Пйотр Палінський сказав:

Вони мешкають за 400 кілометрів від Ольштина й не можуть самі приїхати. Тому Дорота Лімонтас знайшла волонтерів, які завезли їм велосипеди. Окрім того, Дороті вдалося отримати гроші одного з благодійних фондів, щоб купити запчастини для ремонту велосипедів. То була невелика сума. Але це також важлива допомога³².

Люди віддають пану Пйотру різні велосипеди. Є такі, що з двох або трьох можна зробити один. А є й такі, що не потребують ремонту. Але перед тим, як їх віддати українцям, кожен велосипед ретельно перевіряють, чи безпечно на ньому їздити. Пйотр Палінський розповів:

Велосипеди ремонтує мій тато Вітольд Палінський (Witold Paliński). Він працював геодезистом. Йому 73 роки. Зараз на пенсії, має вільний

31 Ibidem.

32 Ibidem.

час і тішитися, що може робити щось корисне для людей. Без його допомоги акція не тривала би до так довго. Насправді це величезний обсяг роботи. Я прокидаюся вранці й чую стукіт у підвалі. Отже, тато вже ремонтує велосипеди. Пізно ввечері повертаюся з роботи – а тато ще в підвалі. Часто бачу його там з дітьми. Вони приходять не лише для того, щоб він допоміг щось налагодити, а й просто поспілкуватися з ним чи самим повчитися ремонтувати³³.

Вкрадене життя: компенсація

Одними з перших біженців, кому подарували велосипеди, були Катерина Медвідь та її семирічна донька Вікторія. Вони приїхали до Ольштина в березні 2022 р. з Київської області. Катерина Медвідь розповіла:

Коли нам подарували велосипеди, ми частіше почали виходити з квартири. Їхали до парку чи до озера. Ми й досі їздимо до пана Вітольда, бо велосипеди час від час часу потребують догляду. Він їх безкоштовно ремонтує. І під час цих зустрічей немає відчуття, що українці приходять до нього «з протягнутою рукою», бо хочуть зекономити на ремонті. Пан Вітольд дуже доброзичливий, уважний до всіх, хто звертається за допомогою. Завжди запропонує чаю, розпитає про життя. Для дітей-біженців він, ніби, рідний дідусь. Для жінок – ніби тато. Сама би я не змогла купити такі велосипеди³⁴.

Анна Кучерук приїхала до Ольштина в березні 2022 р. з 8-річним сином та 14-річною донькою з Києва. Пйотр Палінський віддав їм три велосипеди. Анна Кучерук, яка їздить на велосипеді на роботу, розповіла:

Коли діти, подорослішали й потребували більших велосипедів, пан Пйотр замінив старі на нові. Біженці, які живуть в Ольштині, завдяки велосипедам можуть заощаджувати гроші за проїзд у транспорті й водночас дбати про фізичне й психічне здоров'я.

33 Ibidem.

34 Ibidem.

В Києві Анна працювала медсестрою. А в Ольштині на різних роботах: прибиральницею, продавцем у магазині, на пошті пакує посилки. Найбільше вона боїться втратити роботу, бо не зможе платити за житло. Анна розповіла далі:

Буває так, що самі по собі виникають тривожні думки і я починаю панікувати. І тоді сідаю на велосипед, їду й повторюю собі, що все буде добре, я в безпеці, я знайду правильне рішення, я знайду нову роботу. Це втихомирює мій внутрішній неспокій швидше, ніж якби я сиділа в чотирьох стінах. Не применшуючи роль допомоги різних організацій, які підтримують біженців, ми розуміємо, що люди, які там працюють, отримують за це зарплату або дофінансування на подібні проекти. А пан Пйотр допомагає українцям безкорисно. Також він завжди допомагає українцям вирішувати чимало проблем. Комуś знайшов житло. Комуś – їжу й памперси для дітей. Комуś перевіз речі до нового мешкання. Когоś зустрів із важкими валізами на вокзалі. Він багато віддає, нічого не потребуючи взамін. Він ділиться з нами чимось більшим, ніж просто велосипеди³⁵.

Чимало біженців, які живуть в околицях Ольштина, просили в пана Пйотра велосипеди, щоб їздити на роботу. Бо з тих сіл, де вони мешкають, немає можливості доїхати до міста автобусом чи потягом. Це відстань від 10 до 20 кілометрів.

Одним із перших, хто підтримав акцію, був психолог Марцін Борковський. Він прочитав оголошення в Фейсбучі. Марцін розповів:

Я був приємно здивований і подумав: Боже, я знаю цю людину! Це ж пан Пйотр! Він працює механіком і я завжди саме в нього ремонтую свій автомобіль. Я довіряю йому. Знаю, що в нього дуже добре серце. Тому навіть жодної секунди не сумнівався й захотів віддати один зі своїх велосипедів, який дуже любив. І так само зробили чимало моїх знайомих³⁶.

За словами голови Ольштинського відділу Польського психологічного товариства Анджея Кендзерського, велосипед у дітей у першу чергу асоціюється з домом. Тому отримуючи такий подарунок, у кожного виникають позитивні емоції. А біженці сприймають це

35 Ibidem.

36 Ibidem.

як своєрідну компенсацію – вдома в мене щось цінне забрали, натомість тут подарували³⁷. Психолог розповів:

Цей прояв доброти пана Пйотра допомагає людям знаходити нові сили, переживаючи травматичний досвід війни. Чимало дітей, які приходять за велосипедами – це напівсироти. Війна в них вкрала дитинство. І ця турбота незнайомої людини дає їм відчуття потрібності, переконання, що вони тут не самотні зі своїм болем. Пан Пйотр це розуміє й саме тому витрачає на цю акцію чимало часу, зусиль, грошей. Навіть у свій день народження, коли йшов дощ, він їздив за різними адресами й збирав до причепа велосипеди для українців. Бо це був його єдиний вихідний день у тижні³⁸.

Тхеквондо-родина

12-тирічний український біженець Михайло Хода знайшов у Ольштині нову тхеквондо-родину. До початку повномасштабного російського вторгнення в Миколаєві діяв один із найкращих клубів тхеквондо в Україні. Вихованцями клубу є Чемпіон світу серед кадетів Сімур Мірзоев, чемпіони Європи та багатьох міжнародних змагань. Засновник клубу, голова Миколаївської обласної федерації тхеквондо, старший тренер збірної команди України серед кадетів Григорій Хозяїнов у складі 36-ї окремої бригади морської піхоти ім. контрадмірала Михайла Білинського брав участь у боях за Маріуполь, у Миколаївській та Херсонській областях. 7 листопада 2022 р. він безвісти зник під час боїв біля Бахмута на Сході України. 27 листопада 2022 р. йому виповнилося 50 років. Спортсмени клубу в лютому 2022 р. були змушені евакуюватися з Миколаєва. Михайло Хода разом із матір'ю й 6-місячною сестрою знайшов прихисток у Польщі³⁹. Він розповів:

Ми приїхали до Ольштина, майже за дві тисячі кілометрів від Миколаєва, бо тут є один із найкращих у Польщі клуб тхеквондо. Я вдячний

37 Ibidem.

38 Ibidem.

39 С. Мігус, *Юний тхеквондист з України, що тренується в Ольштині, здобув золото*, [w:] <https://nasze-slowo.pl/yunyj-thekvondyst-z-ukrayiny-shho-trenuyetsya-v-olshtyni-zdobuv-zoloto/> [dostęp 11.06.2023].

тренерам Марціну Хожелевському, Каролу та Юстині Вілгошам, Томашу Кобринському за те, що знову маю тхеквондо-родину.

У Миколаєві Михайло тренувався 4 роки. Був переможцем та призером щорічних Відкритих всеукраїнських турнірів «Кубок Причорномор'я» (Миколаїв), «Південна Пальміра» (Одеса), «Діти України» (Харків) та інших.

Тато Михайла Руслан Хода проводив безкоштовні тренування з тхеквондо для дітей у селах Миколаївського району. Михайло Хода розповів:

На початку 2000-х років мій тато був одним із перших студентів Григорія Хозяїнова. У той час наш тренер заснував у Миколаєві перший клуб тхеквондо. Мій тато був із багатодітної родини. У нього часто не було можливості заплатити за тренування. Коли тренер дізнався про це, то сказав, що талановиті діти в нього тренуються безкоштовно. Тому пізніше тато почав як волонтер тренувати дітей у селах. Це був прояв його вдячності тренеру. Думаю, він впізнавав у цих дітях себе. Бо для багатьох дітей, які живуть у селах, дорого їздити в місто на тренування. Окрім того, навіть до війни ввечері не було автобусів і ми мусили їздити на тренування в Миколаїв і назад автостопом. А для дітей це дуже незручно, важко й небезпечно. Останнє тренування з тхеквондо, яке тато провів, завершилося о 18 годині в середу 23 лютого 2022 р. в селі Шевченкове Миколаївського району. А на світанку за півтора кілометри від нашого дому впали перші російські ракети. Ми з мамою й сестрою встигли забігти в підвал, тому залишилися живі⁴⁰.

Через 5 місяців тато Михайла Руслан Хода загинув у бою під час артилерійського обстрілу з боку російських окупантів 4 серпня 2022 р. в Херсонській області. Руслан Хода був командиром відділення розвідувального взводу 36-ї окремої бригади морської піхоти ім. контрадмірала Михайла Білинського. 25 липня 2022 р. йому виповнилося 37 років. Тіла Руслана і його побратимів, які також загинули того дня, не змогли забрати. Російські війська постійно обстрілювали ту територію. Тому похорону не було. Понад рік родина загиблого військовослужбовця чекає звісток про нього від командування бригади. Син Руслана розповів:

40 Ibidem.

Коли почалася російсько-українська війна в 2014 р., мені було три роки. Тоді мого тата і багатьох учнів тренера перший раз мобілізували. Тренер виховував їх патріотами. Вони би могли втекти за кордон. Але вони зробили свідомий вибір – добровільно пішли боронити рідну землю. Вони були готові пожертвувати найдорожчим – власним життям, героїчно захищаючи безпечне майбутнє Європи. Тренер дуже важко переживав коли хтось із них отримував поранення або гинув у бою. Бо усіх свої учнів він вважав своїми дітьми. Коли почалося повномасштабне вторгнення в лютому 2022 р. і мого тата вдруге мобілізували, він хотів бути саме в 36-й бригаді, тому що там служив наш тренер. Коли тато загинув, для тренера це була велика трагедія. У той же час в бою на Харківщині загинув найкращий друг тренера. Щоб хоч якось втішити тренера, я пообіцяв йому, що коли ми повернемося додому, я буду замість тата проводити тренування з тхеквондо для дітей у селах Николаївського району⁴¹.

В Ольштині Михайло Хода тренується безкоштовно. Тренер клубу «Тхеквондо Ольштин» Марцін Хожелевський розповів, що так само, як і в Миколаєві, тренування проводять тричі в тиждень за подібною навчальною програмою. Мовного бар'єру немає. Тренер Марцін сказав:

Ми хочемо допомагати українським дітям чим можемо і щиро радіємо їхнім новим досягненням⁴².

20 травня 2023 року в місті Бидгощ (Польща) відбулися змагання «Kujawsko-Pomorska Liga Taekwondo». Перше загальнокомандне місце вибороли спортсмени клубу «Тхеквондо Ольштин». Михайло Хода виграв золоту медаль. Він розповів:

Польща стала для моєї родини країною порятунку. Я вдячний за можливість жити тут так само, як це було до війни. У тому числі, брати участь у змаганнях, під час яких я, як завжди, шукаю очима нашого тренера Григорія Борисовича. Я досі відчуваю його відтримку. Бо наш тренер обіцяв, що де б він не був, завжди допомагатиме⁴³.

41 Ibidem.

42 Ibidem.

43 Ibidem.

Через повномасштабну російську агресію близько 10 тисяч українських біженців вимушено переїхали до Вармінсько-Мазурського воєводства. Усіх забезпечували житлом. Розселяли переважно в хостелах, осередках відпочинку, гуртожитках, притулках. Пізніше хтось повертався додому, інші знаходили роботу й переїжджали до орендованих помешкань. Під опікою держадміністрації залишилися лише ті люди, яких важко активізувати. Спочатку біженцям допомагали пересічі громадяни, які приймали українців до своїх будинків, допомагали вирішувати різні питання: влаштовували дітей до дитсадків та шкіл, возили до лікарень, купували ліки тощо. Через деякий час держава врегулювала багато питань щодо допомоги біженцям. Різні польські та міжнародні інституції почали надавати фінансування у тому числі на проекти, що сприятимуть інтеграції біженців.

Є декілька чинників, що пришвидшили інтеграцію українців. По-перше, у багатьох біженців у цьому регіоні працювали їхні родичі. Тому вони після російського вторгнення приїхали саме сюди. Цим людям було легше, бо вони мали тут житло й підтримку родичів. По-друге, польська мова подібна до української й вистачило кілька місяців, щоб її розуміти й розмовляти польською. Окрім того, в Ольштині можна досьогодні безкоштовно вчитися на курсах польської мови. По-третє, багато залежить від стану психічного здоров'я біженців. Люди, які змогли швидше загоїти травми війни, краще інтегрувалися, встигли скористатися різними можливостями. А ті люди, які довго були сконцентровані на своїх проблемах, чи важко переживали біль втрати, не змогли належним чином отримати ту допомогу, яку пропонували в перші місяці приїзду біженців.

Більшість біженців вважають, що місцева влада реагувала на їхні екстрені потреби. Допомогу надавали всім, хто звертався. А не тільки тим, хто найбільше потребував.

Найчастіше біженці стикаються з фінансовою та мовною проблемами, також проблемами зі здоров'ям, психологічними, професійними та житловими проблемами. Також зазначають, що чимало біженців хочуть повернутися в Україну. Утім, нині не всі наважуються це зробити через безпекові проблеми й складнощі з облаштуванням життя в зруйнованих війною громадах.

Головними причинами переїзду з Польщі до інших країн є велика розбіжність між заробітком та витратами, наявність у інших країнах друзів та знайомих, більші соціальні виплати й вища оплата праці.

Ще одна з причин змінити країну прихистку – погіршення ставлення до біженців.

TETIANA BAKOCKA – UKRAIŃSCY UCHODŹCY NA WARMII
I MAZURACH: MOJA WOJNA – MOJA PRAWDA

Abstrakt

Od początku masowej inwazji rosyjskiej na Ukrainę do województwa warmińsko-mazurskiego przybyło około dziesięciu tysięcy uchodźców. Artykuł dokumentuje historie Ukraińców, którzy w wyniku wojny zmuszeni zostali do opuszczenia swoich domów i znaleźli schronienie na Warmii i Mazurach. Są to historie tymczasowych migrantek i ich dzieci o tym, jak przystosowały się do życia w nowych warunkach. Autorka artykułu przeprowadziła wywiady przede wszystkim z osobami należącymi do najbardziej wrażliwej społecznie grupy uchodźców, którzy uciekli ze strefy działań wojennych lub okupowanych terytoriów. Wielu z nich nadal nie ma dokąd wrócić. Uchodźcy opowiadali o największych trudnościach i problemach, z jakimi obecnie muszą zmagać się oraz o czynnikach, które wpływają na ich decyzję o powrocie na Ukrainę: bezpieczeństwo (wojna, regularne ataki rakietowe), sytuacja finansowa (poszukiwanie pracy, remont mieszkań, dostęp do podstawowych usług itp.).

Słowa kluczowe: wojna rosyjsko-ukraińska, uchodźcy wojenni w Polsce, migranci tymczasowi, działalność charytatywna, województwo warmińsko-mazurskie, Olsztyn.

ANDRZEJ KLIMCZAK

„(NOWY) KURIER GALICYJSKI”
GAZETA POLSKO-UKRAIŃSKIEGO POROZUMIENIA

Gdyby nie śp. Mirek Rowicki nie byłoby „Kuriera Galicyjskiego”¹. Gdyby nie było powstałego w 2007 r. „Kuriera Galicyjskiego” nie byłoby międzynarodowych spotkań w Jaremczu i wielu innych polsko-ukraińskich projektów dotyczących wzajemnych relacji między Polakami a Ukraińcami².

Początki spotkań w Jaremczu sięgają roku 2007, gdy z inicjatywy Mirosława Rowickiego, twórcy i redaktora naczelnego „Kuriera Galicyjskiego” oraz Ihora Cependy, rektora Przykarpackiego Narodowego Uniwersytetu im. Wasyla Stefanyka w Iwano-Frankiwsku odbyła się pierwsza, wówczas bardzo skromna, konferencja polsko-ukraińska³.

Trafiłem na nią właściwie przez przypadek, jak co roku, błędząc po Karpatach Wschodnich. Wówczas po raz pierwszy spotkałem Mirka Rowickiego, który zapraszał „z marszu” do udziału w konferencji. Zabłoczone buty trekkingowe i mokre ubranie jakoś nie pasowało do konferencyjnego wystroju. Na dodatek niemal 20 kilometrów pieszej wędrówki tego dnia przemawiało raczej za gorącym prysznicem i ciepłym łóżkiem, niż za udziałem w ważnych dyskusjach. Ale tak było tylko tym pierw-

1 Śp. Mirosławowi Rowickiemu został w całości poświęcony numer „Kuriera Galicyjskiego” z lipca 2020 r. Zob. „Kurier Galicyjski” 31 lipca – 17 sierpnia 2020, nr 14 (354), *passim*. Wspomnienia bliskich współpracowników dotyczące redaktora Mirosława Rowickiego znajdują się również w publikacji *Sojusz polsko-ukraiński 1920 roku. Refleksje nad przeszłością – myśli o przyszłości*, red. J. Matkowski, S. Stępień, Warszawa 2020, s. 225-256.

2 D. Szczęsny-Kostanecki, *Rola mediów w stosunkach polsko-ukraińskich 1991-2021*, [w:] *30 lat stosunków między Polską a niepodległą Ukrainą. Doświadczenia a perspektywy*, red. S. Stępień, Warszawa 2021, s. 259.

3 Szerzej o roli mediów w stosunkach polsko-ukraińskich pisał A. Klimczak, *Media w relacjach Polska-Ukraina*, [w:] *Wizja z Jaremcza. Ku pamięci Mirosława Rowickiego*, red. A. Sawicz, P. Kościński, Warszawa 2021, s. 71-74.

fot. A. Klimczak

Pierwszy redaktor naczelny „Kuriera Galicyjskiego” śp. Mirosław Rowicki

szym razem, w następnych latach nie było siły, która powstrzymałaby mnie od udziału w konferencji i arcyciekawych spotkań z Mirkiem oraz powiększającym się zespołem redakcyjnym „Kuriera Galicyjskiego”. Teraz już mogę sobie żartować, że zestarzałem się przy tej konferencji.

Inicjatywa szybko uzyskała wsparcie Senatu RP oraz polskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych za pośrednictwem Fundacji „Pomoc Polakom na Wschodzie”, a obecnie – „Wolność i Demokracja” reprezentowanej przez prezes Lilię Luboniewicz. Od początku, ramię w ramię Mirek Rowicki działał z Ihorem Cependą, obecnym rektorem Przykarpacciego Uniwersytetu im. Stefanyka w Iwano-Frankiwsku. Wkrótce do grona organizatorów

dołączyło Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego reprezentowane przez Jana Malickiego, a od kilku lat w tym towarzystwie działa także Instytut Badań Politycznych i Etniczno-Narodowych NAN Ukrainy w Kijowie.

W chwili obecnej Spotkania należą do największych i najbardziej opiniotwórczych wydarzeń w sferze stosunków polsko-ukraińskich na płaszczyźnie społecznej. Są stałą platformą wymiany myśli. Podczas Spotkań omawiane są problemy geopolityki, bezpieczeństwa, ekonomiki, a także sprawy polityki pamięci historycznej oraz problemy wspólnego przeciwdziałania zagrożeniom wewnętrznym i zewnętrznym. W Spotkaniach Jaremczzańskich uczestniczą politycy, naukowcy, politolodzy i publicyści obu krajów. Od 2016 r. spotkania odbywają się pod patronatem Polsko-Ukraińskiego Forum Partnerstwa powołanego z inicjatywy MSZ Polski i MZS Ukrainy.

Tak się wszystko zaczęło

Początki konferencji były ściśle związane z szybko rozwijającą się polską gazetą na Ukrainie – „Kurierem Galicyjskim”. Pismo, dedykowane Polakom mieszkającym na Ukrainie, szybko zyskało również po-

pularność wśród niektórych środowisk ukraińskich, stając się platformą porozumienia i poszukiwania dróg do rozwiązywania problemów występujących w relacjach polsko-ukraińskich.

Mirosław Rowicki, przedsiębiorca z Warszawy, który swoją działalność za wschodnią granicą zaczynał od założenia sklepu żelaznego w Iwano-Frankiwsku, okazał się jednak wkrótce również świetnym organizatorem dla polskiej przestrzeni medialnej, która była bardzo słabo reprezentowana w tej części Ukrainy. Tak Mirek wspominał te wydarzenia:

Kiedy już większość spraw w moim biznesie się ustabilizowała, zacząłem myśleć o czymś nowym. Zacząłem interesować się życiem społeczności polskiej na Ukrainie. Jeszcze na studiach zacząłem pisać, potem w stanie wojennym pisałem czasem w prasie podziemnej. Pewnie dlatego otworzyłem gazetę. Zaczynaliśmy w Iwano-Frankiwsku, ale „Kurier Galicyjski” zawsze miał także część redakcji we Lwowie⁴.

Mirosław Rowicki zafascynowany miejscem i mieszkającymi tu Polakami postanowił stworzyć dla nich media. W 2003 r. wydał w Iwano-Frankiwsku pismo „Z grodu Rewery”. 15 sierpnia 2007 r. ukazał się pierwszy, autonomiczny numer dwutygodnika „Kurier Galicyjski”, który był dotychczas dodatkiem do „Gazety Lwowskiej”. Od tamtego czasu pismo ukazuje się regularnie. Z czasem rozrosło się do portalu, kanału TV, radia, studia filmowego i wydawnictwa książkowego. Rowicki był wydawcą jedynego na Ukrainie pisma dla dzieci w języku polskim pt. „Polak Mały”. Prawie od początku współpracował z warszawskim Radiem WNET Krzysztofa Skowrońskiego. W oparciu o redakcję powstawały wystawy historyczne traktujące o pozytywnych związkach Polaków i Ukraińców. Rowicki przed 16 laty rozpoczął cykl spotkań w Jaremczu, podczas których debatowali naukowcy, dyplomaci, politycy i dziennikarze obu krajów. Spotkania te, współorganizowane przez Uniwersytet im. Stefanyka w Iwano-Frankiwsku oraz Uniwersytet Warszawski, obrosły wieloma projektami takimi jak odbudowa kompleksu dawnego Obserwatorium Astronomicznego na górze Pop Iwan czy budowa Centrum Wymiany Młodzieży Akademickiej Ukrainy i Polski w Mikuliczynie. Redaktor naczelny zainicjował również działalność Klubu Galicyjskiego. Z czasem

4 A. Bosak, *Kurier, który łączy*, „Kurier Galicyjski”, 31 lipca–17 sierpnia 2020, nr 14 (354), s. 12-13. Tekst wywiadu z Mirosławem Rowickim został również opublikowany w „Forum Dziennikarzy” styczeń–luty 2020, nr 1 (135), s. 66-75.

fot. A. Klimczak

Jedno ze spotkań zorganizowanych przez redakcję „Kuriera Galicyjskiego”.
Kamerę obsługuje red. Eugeniusz Sała

założył portal internetowy, kanał radiowy oraz TV, a także studio filmowe i wydawnictwo książkowe.

Przyjaźń z rektorem Przykarpackiego Uniwersytetu okazała się wkrótce zbawienną dla organizacji międzynarodowej konferencji w Jaremczu jak i dla wielu innych projektów, którymi obrastały te karpackie spotkania. Maria Basza wspominała:

Na Ukrainę Mirek przyjechał w 2000 r. jako biznesmen. Szybko uległ jednak urokowi i czarowi miejsca. Zaangażował się w działalność społeczną wśród miejscowych Polaków. Postanowił dla nich wydawać gazetę. Początkowo tylko lokalną – w Stanisławowie (Iwano-Frankowsku) – „Z grodu Rewery”, a 15 sierpnia 2007 r. zainaugurował „Kurier Galicyjski” – dwutygodnik wydawany w języku polskim w Stanisławowie, a od lat już we Lwowie. Z czasem pismo stało się najważniejszym medium polskim na Ukrainie, cenionym także w innych krajach oraz w Polsce. Przy „Kurierze Galicyjskim” zbudował portal informacyjny, czasopismo dla dzieci „Polak Mały”, kanał TV, radio „Kurier Galicyjski” oraz mini studio filmowe. Był również jednym ze współzałożycieli „Federacji Mediów Polskich na Wschodzie”. Wszystko to było możliwe dlatego, że Mirek miał wyjątkowy dar skupiania wokół siebie ludzi i zarządza-

nia nimi w sposób niekonfliktowy. Nikogo nie oceniał, słuchał, umiał słuchać i słyszał. Każdego traktował podmiotowo, niezależnie od jego płci, narodowości, religii, życiorysu, poglądów czy zaangażowania politycznego. Jakaż to wspaniała cecha, jakież wyjątkowy dar, ale jakże rzadki. Dzisiaj tak wielu rości sobie wyłączność na myślenie, mówienie, decydowanie..., tak wielu nie podchodzi podmiotowo do drugiego, nie szanuje, gardzi, krzywdzi – często tylko dlatego, że ten drugi inaczej ocenia rzeczywistość, inny ma stosunek do wiary, polityki, czy po prostu do „dogmatów” głoszonych przez tego pierwszego⁵.

Najwierniejsze media

„Kurier Galicyjski” stał się nie tylko medialnym inicjatorem ale też najwierniejszym medium Spotkań Jaremczańskich. Przez lata informował o wydarzeniach i dokonaniach konferencji obok mediów ukraińskich i TVP z Polski. Te ostatnie media pojawiały się jednak rzadziej i wysyłały z konferencji jedynie materiały informacyjne. Jedynie zespół „Kuriera Galicyjskiego” publikował obszernie relacje i wywiady z uczestnikami konferencji. Oprócz „Kuriera”, z inicjatywy Rowickiego przy redakcji powstało najpierw radio, a potem telewizja, która od powstania do teraz jest zawsze obecna w Jaremczu. Materiały dziennikarskie z konferencji zasilają informacją i publicystyką media ukraińskie oraz polskie, które z różnych przyczyn nie pojawiają się na konferencji.

Covid nie straszny Kurierowi Galicyjskiemu

Konferencji nie przerwała nawet pandemia Covid-19. 28 września 2020 r. zorganizowano spotkanie online pt. *Ponad podziałami, granicą i Covid-19*. Organizatorami spotkań byli: Fundacja Wolność i Demokracja, Podkarpacki Narodowy Uniwersytet im. Wasyła Stefanyka, „Kurier Galicyjski”, Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego, Południowo-Wschodni Instytut Naukowy w Przemyślu, Instytut Badań Politycznych i Etniczno-Narodowych im. Iwana Kurasa NAN Ukrainy. Projekt został sfinansowany ze środków Kancelarii Prezesa Rady Ministrów w ramach zadania publicznego dotyczącego pomocy Polonii i Polakom za granicą.

Zgromadzonych w sieci uczestników spotkania powitała prezes Fundacji Wolność i Demokracja Lilia Luboniewicz oraz redaktor naczelny

5 A. Redzik, *Gdyby więcej było ludzi takich jak Mirek, świat byłby znacznie lepszy*, „Nowy Kurier Galicyjski” 31 lipca–14 sierpnia 2023, nr 13–14 (425-426), s. 5.

fot. A. Klimczak

Lilia Luboniewicz – prezes Fundacji Wolność i Demokracja

„Kuriera Galicyjskiego” Wojciech Jankowski. Lilia Luboniewicz wyraziła „Kurierowi Galicyjskiemu” uznanie, że pomimo pandemii zachowana została ciągłość Spotkań Jaremczańskich:

Zorganizowaliśmy konferencję, dyskusję, kolejne panele poruszające ważne tematy. W tym roku mamy ważną datę historyczną – 100-lecie sojuszu Piłsudski – Petlura. Jestem przekonana, że ta lekcja współpracy między Polską a Ukrainą będzie dla nas drogowskazem w dialogu między naszymi krajami⁶.

30 września 2021 r., podczas 14 edycji konferencji, Lilia Luboniewicz, prezes fundacji Wolność i Demokracja, sięgnęła pamięcią wstecz do momentu, gdy Mirosław Rowicki w 2013 r. pojawił się w fundacji:

Była to wtedy mała inicjatywa. Teraz wszyscy doceniamy, jaką rolę odgrywa dzisiaj. Od małego, nieformalnego spotkania, zorganizowanego przez polską gazetę z Ukrainy konferencja przerodziła się w wielki, strategiczny projekt⁷.

6 K. Czawaga, *Ponad podziałami, granicą i Covid-19. XIII Spotkania Polsko-Ukraińskie. Jaremcze 2020*, „Kurier Galicyjski” 29 września–15 października 2020, nr 18 (358), s. 1, 4.

7 W. Jankowski, *Jaremcze po raz czternasty*, „(Nowy) Kurier Galicyjski” 30 września–14 października 2021, nr 18 (382), s. 3.

Po śmierci Mirosława Rowickiego przez pewien czas ważyły się losy „Kuriera Galicyjskiego” przemianowanego ze względu na prawa własnościowe na „Nowy Kurier Galicyjski”. Ważyły się również losy samej konferencji. Inicjatywa kontynuacji spotkań w Jaremczu została wówczas silnie wsparta przez Lilię Luboniewicz, prezesa Fundacji WiD. W porozumieniu z Ihorem Cependą rektorem Przykarpackiego Narodowego Uniwersytetu im. Wasyla Stefanyka w Iwanofrankiwsku oraz Janem Malickim, dyrektorem Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego, postanowiła, że zarówno gazetę jak i konferencję należy utrzymać. Do grona organizatorów dołączył wówczas Stanisław Stępień, dyrektor Południowo-Wschodniego Instytutu Naukowego w Przemyślu, autor wielu ciekawych wystąpień jaremczańskich poświęconych mało znanym lub zupełnie nieznanym postaciom i wydarzeniom historycznym w relacjach polsko-ukraińskich. Inicjatywę wsparł prezes Fundacji Solidarności Międzynarodowej Rafał Dzieciołowski.

Kurier relacjonuje mimo wojny

Nad ranem 24 lutego 2022 r. Rosja zaatakowała całą Ukrainę. Wojna właściwie trwała już od 2014 r., ale dotyczyło to jedynie Krymu i dwóch wschodnich obwodów ługańskiego i donieckiego. Nie zaspakajało to jednak imperialnych ambicji prezydenta Rosji Władimira Putina, który postanowił podporządkować sobie całą Ukrainę, a w Kijowie „osadzić swego namiestnika” z zadaniem przeprowadzenia całkowitej rusyfikacji tego kraju. Analitycy polityki międzynarodowej wprawdzie spodziewali się takich działań rosyjskiego przywódcy, ale społeczeństwa krajów europejskich nie sądziły, że nastąpi to tak szybko.

Mimo rosyjskiej agresji redakcja „Nowego Kuriera Galicyjskiego” postanowiła kontynuować swą działalność. Postanowiono także kontynuować polsko-ukraińskie konferencje w Jaremczu⁸.

Coroczne Spotkania Jaremczańskie stały się prawdziwym fenomenem w relacjach polsko-ukraińskich, gromadząc w tej niewielkiej ukraińskiej miejscowości historyków, politologów, dziennikarzy, a także byłych i obecnych dyplomatów. Dyrektor Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego Jan Malicki zaznaczył:

[...] ten fenomen wynika z kilku elementów. Może ten pierwszy, że to są spotkania, które mają specyficzny charakter. To nie jest na szczęście kon-

8 S. Stępień, *Przedmowa*, [w:] *Wojna na Ukrainie...*, s. 9-11.

fot. A. Klimczak

Inicjatorzy „Polsko-Ukraińskich Spotkań” w Jaremczu.
 Od lewej: rektor Uniwersytetu w Iwano-Frankowsku prof. Ihor Cependa oraz dyrektor Studium
 Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego Jan Malicki

ferencja naukowa, jakich wiele odbywam. To nie jest sesja polityczna. To jest coś między jednym a drugim, gdzie debaty są bardzo poważne i referaty bardzo poważne, i występują super poważni ludzie, tylko że tutaj dajemy możliwość dłuższego wypowiedzenia się, dłuższej potem dyskusji. I wreszcie, może coś ważniejszego od tych referatów. To są te kuluary, te rozmowy. W konferencjach naukowych też wiemy, że kuluary czasami są ważniejsze niż sama konferencja, natomiast tutaj możliwość zebrania się, co nazwałbym drugim fenomenem, zebrania się bardzo wybitnych naukowców, czynnych i byłych działaczy społecznych, i politycznych. Na przykład czynnych i byłych pracowników dyplomatycznych, byłych ambasadorów, a wreszcie zwyczajnych ludzi wykształconych, zainteresowanych relacjami polsko-ukraińskimi. No i trzeci fenomen, bardzo ważny, że niezmiennie, od samego początku Jaremzcze budzi wielkie zainteresowanie publicystyki we wszystkich mediach współczesnych, co powoduje, że te spotkania przechodzą dalej, bo są opisywane, nagrywane jak w tej chwili, i mogą żyć dalej. I dołożyłbym jeszcze fenomen czwarty i fenomen piąty. Fenomen czwarty jest taki, że spotkania odbywają się w nadzwyczajnym mieście. Jaremzcze jest miejscem pięknym, więc ważne tematy, ważne debaty połączone z pięk-

nym miejscem geograficznym, z pięknym krajobrazem zarośniętych stoczy Gorganów w połączeniu z niezwykłym urokiem osobistym gospodarza, czyli rektora Cependy, powodują, że jest tu nadzwyczajna atmosfera i tak dużo ludzi tu przyjeżdża. Pamiętamy, że od szesnastu lat zmienia się może trochę formuła w sensie na przykład rangi tematów i rangi występujących. Zmieniły się warunki techniczne. Z maleńkich salek jesteśmy teraz w eleganckiej Sali Konferencyjnej, ale ten dawny duch pozostał. No i może najważniejszy fenomen w tym wszystkim powoduje, że to zjawisko jest nie do zastąpienia. Otóż przez 16 lat stosunki polsko-ukraińskie przechodziły takie sinusoidy – góra-dół, góra-dół, a Spotkania Polsko-Ukraińskie w Jaremczu trwały bez przerwy. Był moment 3–4 lat, kiedy już nie działała komisja IPNowska, jeszcze nie działało Polsko-Ukraińskie Forum Partnerstwa, i wtedy Spotkania w Jaremczu były jedynym stałym miejscem, gdzie spotykali się specjaliści z Polski i Ukrainy. Kończąc zatem, tę właśnie trwałość podkreśliłbym w sposób specjalny⁹.

Z kolei rektor Przykarpackiego Uniwersytetu prof. Ihor Cependa w wywiadzie dla „Kuriera Galicyjskiego” podkreślił:

Dobra to tradycja, że bez względu na trudne warunki, na różne niebezpieczeństwa już szesnasty rok z rzędu najlepsi eksperci Polski i Ukrainy, dyplomaci spotykają się w Jaremczu, żeby faktycznie omówić najważniejsze kwestie, które dzisiaj interesują oba społeczeństwa. Ważne jest to, że poruszane są nie tylko tematy sprzyjające rozwojowi dwustronnych relacji, ale co najważniejsze, te problematyczne, ponieważ zrozumienie, jakie problemy nas oczekują, jak je rozwiązywać, to jest najważniejsze w takich spotkaniach. Dodatkowo, dobra możliwość wymiany zdań w kuluarach, określenie ważnych kierunków w badaniach, co dzisiaj jest bardzo ważne w relacjach polsko-ukraińskich i co zawsze najważniejsze – patrzenie w przyszłość. Ponieważ wszyscy zrozumieliśmy w czasie agresji rosyjskiej, że tylko we współpracy uda się i Polsce i Ukrainie, i państwowi Europy Środkowej wytrzymać tę presję, którą teraz odczuwamy ze strony Rosji¹⁰.

Polsko-Ukraińskie Spotkania Jaremczańskie trwają więc nieprzerwanie już przez 16 lat i mamy nadzieję, że nadal trwać będą.

9 K. Czawaga, *XVI Polsko-Ukraińskie Spotkania w Jaremczu*, [w:] <https://kuriergalicyjski.com/xvi-polsko-ukrainskie-spotkania-w-jaremczu/> [dostęp 15.11.2023].

10 Ibidem.

АНДЖЕЙ КЛІМЧАК – «(НОВИЙ) КУР'ЄР ГАЛІЦІЙСЬКІ». ГАЗЕТА
ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ПОРОЗУМІННЯ

Abstrakt

Автор описує історію заснування в Україні польськомовної газети «Кур'єр Галіційські», двотижневика, який став приводом для організації польсько-української конференції в Яремчі, карпатському містечку Івано-Франківської області, яка регулярно відбувається вже 16 років. Після смерті першого головного редактора Мирослава Ровицького у 2020 р., газета виходить під назвою «(Nowy) Kurier Galicyjski» («(Новий) Кур'єр Галіційські»). Журналісти цього часопису намагаються видавати його в паперовій версії, а також популяризувати знання про колишні Східні Креси та польсько-українську співпрацю у формі радіо – та телепередач. Діяльність «(Нового) Кур'єра Галіційського» не перервала ні пандемія, ні війна, що триває в Україні. Слід також підкреслити, що це завдяки Фонду «Свобода і Демократія», який щорічно отримує фінансові ресурси від Канцелярії Голови Ради міністрів Республіки Польща на вищезгадану ініціативу.

Słowa kluczowe: dwutygodnik „(Nowy) Kurier Galicyjski”, redaktor Mirosław Rowicki, Spotkania Polsko-Ukraińskie w Jaremczu, polskie gazety na Ukrainie, stosunki polsko-ukraińskie, Fundacja Wolność i Demokracja.

KONSTANTY CZAWAGA

DZIAŁALNOŚĆ STOWARZYSZENIA DZIENNIKARZY
„(NOWY) KURIER GALICYJSKI”
W CZASIE ROSYJSKIEJ AGRESJI NA UKRAINIE

Mimo wojny na Ukrainie, we Lwowie regularnie ukazuje się, największy w tym kraju, polski dwutygodnik „Nowy Kurier Galicyjski”. Ponadto w każdy wtorek na antenie TVP Polonia emitowany jest program informacyjny Studio Lwów, a w każdą środę na YouTube dostępna jest audycja radiowa przygotowana przez naszych dziennikarzy „Nowego Kuriera Galicyjskiego”. Dzieci zaś otrzymują pisemko ilustrowane „Kto ty jesteś?”. Działa także polonijny portal internetowy. Relacje wideo umieszczamy też na YouTube. Ostatnio są także podcasty¹.

Redakcja na „torach wojennych”

Już jesienią 2021 r. było jasne, że Rosja przygotowuje poważny atak na Ukrainę, tyle że nikt nie wiedział, na jaką skalę. W tym czasie, dzięki wsparciu Fundacji Wolność i Demokracja, nasza redakcja przeniosła się do nowego, komfortowego lokalu. Sytuacja wokół Ukrainy eskalowała stając się coraz bardziej niepokojąca i nieprzewidywalna. W obliczu groźby możliwej okupacji i represji ze strony Rosjan, zmuszeni byliśmy zadbać o ewentualną ewakuację do Polski oraz pracę na uchodźstwie. Byliśmy w stałym kontakcie z Lilią Luboniewicz – prezesem Fundacji Wolność i Demokracja oraz z Andrzejem Klimczakiem – prezesem oddziału Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich (SDP) w Rzeszowie. Dziennika-

1 Zadania te realizowane są w ramach projektu Fundacji Wolność i Demokracja ze środków Kancelarii Prezesa Rady Ministrów w ramach konkursu Polonia i Polacy za Granicą 2023. Projekt nosi nazwę *Profesjonalne media na Ukrainie 2023–2025*. Zob. <https://kuriergalicyjski.com/> [dostęp 14.11.2023].

rze „Kuriera” są bowiem członkami SDP. W ostatnim „przedwojennym” numerze „Nowego Kuriera Galicyjskiego” odnotowałem:

USA i Kanada ewakuują swoje ambasady z Kijowa do Lwowa. Niemcy przewożą tam swój konsulat z Dnipra. Czy Lwów jest aż tak bezpiecznym miastem? Na to pytanie nikt nie daje gwarancji. [...] Tymczasem w ciągu ostatnich dni w tym największym mieście na zachodniej Ukrainie zwiększyła się liczba samochodów osobowych z rejestracją kijowską, a na ulicach coraz częściej słychać język rosyjski ludzi z plecakami i walizkami na kółkach. Przybywają grupkami, całymi rodzinami i pojedynczo. Przedemną niespiesznie idzie już niemłoda kobieta z dużym plecakiem, do którego przyczepione są śpiwór i karimata. W jednej ręce trzyma ona iPhone, w drugiej – rolkę papieru toaletowego. To są pierwsi uchodźcy ze stolicy nad Dnieprem².

Z inicjatywy urzędu miasta wykonano zaktualizowaną interaktywną mapę ze schronami dla mieszkańców lwowskiej jednostki terytorialnej. Obecnie takich schronów jest około 6000. Mer Lwowa Andrij Sadowyj zapewnił, że taka ilość wystarczy, aby schronili się w nich wszyscy mieszkańcy, jeżeli nagle zabrmi alarm powietrzny. W jakim stanie są stare schrony z okresu sowieckiego lub piwnice w budynkach mieszkalnych można się tylko domyślać. W naszej XIX-wiecznej kamienicy przy ulicy Kopernika niestety nie było piwnicy. W redakcji była. Spakowaliśmy plecaki ratunkowe, ale żadnej paniki nie było. I tak aż do poranka 24 lutego 2022 r. – początku rosyjskiej inwazji na Ukrainę.

W pierwszy dzień wojny byliśmy jak zwykle w pracy. Poszliśmy z kamerą do centrum miasta, ażeby porozmawiać z mieszkańcami Lwowa i uchodźcami, których z godziny na godzinę przybywało coraz więcej. Kolumny autobusów i samochodów osobowych podążały w kierunku wszystkich przejść granicznych. Ciągłe łapaliśmy wiadomości z Kijowa i ze świata o sytuacji na Ukrainie. Istniała również groźba ofensywy na Lwów ze strony Białorusi.

W redakcji uzgodniliśmy, że każdy sam zdecyduje, czy ewakuować się do Polski, czy pozostać we Lwowie, o ile nie zagraża to życiu jego i jego rodziny. Trzech pracowników – Eugeniusz Sało, Karina Sało i An-

2 K. Czawaga, *Na progu wojny? We Lwowie wyczuwa się napięcie*, „Nowy Kurier Galicyjski” 15–28 lutego 2022, nr 3 (391), s. 2. Czasopismo jest udostępnione czytelnikom na naszej stronie internetowej, w zakładce „Archiwum”, [w:] <https://kuriergalicyjski.com/archiwum-kg/> [dostęp 14.11.2023].

drzej Borysewicz wyjechali do Rzeszowa, a Alina Wozijan z rodziną do Warszawy. Wszyscy natychmiast kontynuowali tam swoją pracę w „Kurierze”. Przede wszystkim to były ich raporty z przejść granicznych oraz liczne wywiady z uchodźcami, z Polakami z Ukrainy³.

25 lutego 2022 r., o godz. 6:40, we Lwowie zawyły syreny. W mieście ogłoszono alarm przeciwlotniczy. W tym dniu jedna z placówek pomocy dla uchodźców została otwarta w centrum miasta, w Pałacu Sztuki przy ulicy Kopernika, obok Pałacu Potockich. Spotkaliśmy tam uchodźców z różnych miast⁴.

Konsulat Generalny RP we Lwowie organizuje wyjazd lwowskich Polaków do Polski

O poranku 28 lutego 2022 r. razem z naszym operatorem kamery Aleksandrem Kuśnierzem spotkaliśmy się pod konsulem z miejscowymi Polakami. Byli to obywatele RP oraz posiadacze Karty Polaka – wyłącznie kobiety i dzieci. Walentyna Samoluk powiedziała:

Mamy w Polsce znajomych, mamy partnerów biznesowych. Jedziemy do nich do Piotrkowa Trybunalskiego. Ze mną są moje wnuki, córka, oraz synowa z dziećmi. Pięcioro wnuków.

Spotkaliśmy tam też przyjaciół i autorów „Nowego Kuriera Galicyjskiego” – małżeństwo Kaczyńskich z dwiema córeczkami. Adam Rafał Kaczyński, nauczyciel historii we Lwowie powiedział:

Trudno powiedzieć, jak się te wszystkie wydarzenia dalej potoczą. Ponieważ mamy tu we Lwowie dzieci, zdecydowaliśmy się tymczasowo wyjechać do Polski. Na pewno wrócimy przy pierwszej nadarzającej się okazji.

Ludzie zabierali też ze sobą swoje zwierzęta domowe. Regina Peszek, uczennica Liceum nr 10 im. św. Marii Magdaleny wyjaśnia:

3 Zob. m.in. E. Sało, *Polska wspiera mieszkańców Ukrainy uciekających przed wojną*, „Nowy Kurier Galicyjski” 31 marca–13 kwietnia 2022, nr 6 (394), s. 11. Zob. także https://kuriergalicyjski.com/wp-content/uploads/2022/03/kg_2022_6_394.pdf [dostęp 14.11.2023].

4 K. Czawaga, *Niedziela we Lwowie*, „Nowy Kurier Galicyjski” 31 marca–13 kwietnia 2022, nr 6 (394), s. 11. Zob. także https://kuriergalicyjski.com/wp-content/uploads/2022/03/kg_2022_6_394.pdf [dostęp 14.11.2023].

Wyjeżdżamy wszyscy. Zabraliśmy ze sobą też jednego pudła oraz trzy koty. Mamy nadzieję, że wszystko będzie dobrze. Musi być dobrze.

Ze Lwowa wyjeżdżali też starsi Polacy. Cecylia Gołbanowa z przekonaniem stwierdziła:

Żle się dzieje, wojna. Jadę dlatego, że dzieci już tam są. Nie zostawiają mnie tu samej w czterech ścianach, bo mam już osiemdziesiąt lat. Nie jechałabym. Kocham Lwów, bo jestem z dziada pradziada lwowianką. Bardzo mi przykro. Już płakałam, ale co mogę zrobić. Mamy nadzieję tylko w Bogu. Matka Boska płaszczem okryje miasto Lwów, tak że wszystko skończy się dobrze⁵.

A my tymczasem gromadziliśmy materiały do kolejnego numeru gazety jak również do Studia Lwów-TVP Polonii. Anna Gordijewska wybrała się do Areny Lwów, gdzie powstał ośrodek koordynacyjny dla uchodźców wojennych⁶. My z Aleksandrem Kuśnierzem pojechaliśmy taksówką do Brzuchowic. Tam:

W Domu Pielgrzyma im. bł. Jakuba Strzemię archidiecezji lwowskiej działa też Służba Maltańska. Polacy i Ukraińcy wspólnie udzielają pomocy najbardziej potrzebującym uchodźcom. [...] Codziennie przyjeżdżają przede wszystkim kobiety z dziećmi, starsze, młode, ludzie potrzebujący. Ludzie, którzy potrzebują transportu medycznego, specjalistycznego. Więc codziennie organizujemy takie transporty prosto na granicy, tworzymy kolumny, które mają priorytet przejazdu, dzięki czemu potrzebujący mogą szybko trafić na granicę. Po drugiej stronie czekają albo ambulanse polskie, albo specjalistyczne pojazdy, które mogą ich przetransportować. Transporty są organizowane zależnie od liczby potrzebujących. [...] Osoby, które przyjeżdżają do Brzuchowic, mogą się tu przespać, zjeść posiłek. Tu jest miejsce, gdzie ci umęczeni ludzie, którzy uciekają z całej Ukrainy, a często jest to kilka dni przejazdu, mogą przyjść, by odpocząć⁷.

5 Patrz informacje w gazecie „Nowy Kurier Galicyjski” 15–28 lutego 2022, nr 3.

6 A. Gordijewska, *Arena Lwów – ośrodek koordynacyjny dla uchodźców wojennych*, „Nowy Kurier Galicyjski” 17–30 marca 2022, nr 5 (393), s. 7; K. Czawaga, A. Kuśnierz, *Lwowski kościół pomaga ofiarom wojny na Ukrainie*, „Nowy Kurier Galicyjski” 17–30 marca 2022, nr 5 (393), s. 11. Zob. także https://kuriergalicyjski.com/wp-content/uploads/2022/03/kg_2022_5_393.pdf [dostęp 14.11.2023].

7 K. Czawaga, *Służba Maltańska pomaga uchodźcom w Brzuchowicach*, „Nowy Kurier Galicyjski” 17–30 marca 2022, nr 5 (393), s. 7.

Duchowni obiecali, że w razie potrzeby pomogą naszej redakcji wyjechać do Polski.

W dniach 8–12 marca 2022 r. na Ukrainie przebywał jałmużnik papieski i specjalny wysłannik Ojca Świętego Franciszka kardynał Konrad Krajewski. Odwiedził Dom Pielgrzymia im. bł. Jakuba Strzemię archidiecezji lwowskiej w Brzuchowicach, gdzie przebywały kobiety i dzieci, które uciekły od wojny. 10 marca we lwowskiej katedrze łacińskiej kardynał Konrad Krajewski przewodniczył modlitwie ekumenicznej w intencji pokoju, która odbyła się z udziałem przedstawicieli najważniejszych Kościołów i wspólnot religijnych na Ukrainie. Byli tam też nasi reporterzy⁸.

13 marca nad ranem Rosjanie wystrzelili ponad 30 rakiet w kierunku obwodu lwowskiego. Zbombardowali wojskowy poligon w Jaworowie, który znajduje się 25 km od polskiej granicy. Później było jeszcze kilka ostrzałów raketowych na obiekty infrastruktury krytycznej we Lwowie. Z redakcji TVP Polonia poprosili nas o zdjęcia. Służby ukraińskie apelowały o nieumieszczanie w sieci żadnych zdjęć z miejsc, które zostały ostrzelane, aby informacje te nie trafiły do rosyjskich wojsk.

Powoli przyzwyczailiśmy się do alarmów. Gorzej było z brakiem prądu po ostrzale masowym. Zostały uszkodzone wielkie elektrownie. Czasem brakowało Internetu i połączenia telefonicznego w ogóle. Najgorzej cierpiała z tego powodu nasza pani Maria Basza, która tekst do gazety składała albo w redakcji, albo w swoim mieszkaniu, w zależności od dostępności energii elektrycznej. W drukarni też po kilka godzin dziennie nie było prądu. W tej sytuacji to był prawdziwy cud, że gazeta była nadal wydawana regularnie, bez opóźnień.

Podobna sytuacja miała miejsce z przekazywaniem materiału filmowego kolegom z naszej grupy telewizyjnej, która początkowo była w Rzeszowie, a następnie przeniosła się do Wrocławia. Tam prowadzono montaż, dalej wysyłano do redakcji TVP Polonii w Warszawie. Czasami konieczne było natychmiastowe wysłanie materiału, a wtedy akurat nie było prądu. Trzeba było biegać po Lwowie, szukać prądu.

W obawie o bezpieczeństwo dziennikarzy „Nowego Kuriera Galicyjskiego”, Fundacja Wolność i Demokracja prawie od razu po inwazji ro-

8 A. Gordijewska, J. Bert, *Kardynał Krajewski po raz trzeci na Ukrainie*, [w:] <https://kuriergalicyjski.com/kardynal-krajewski-po-raz-trzeci-na-ukrainie/> [dostęp 14.11.2023]; *Papieski jałmużnik kard. Konrad Krajewski z misją specjalną w Ukrainie*, [w:] <https://www.youtube.com/watch?v=zSq6fdiZXE> [dostęp 14.11.2023].

syjskiej załatwiła dla reporterów naszej redakcji kamizelki kuloodporne i hełmy. Na szczęście jeszcze się nie przydały.

Fundacja zaproponowała nam też generator prądu, jednak musieliśmy odmówić, ponieważ nie mieliśmy gdzie go umieścić. Nasza redakcja znajdowała się na piętrze w kamienicy mieszkalnej. Ten generator został więc skierowany na potrzeby redakcji „Monitora Wołyńskiego” w Łucku. Byliśmy zmuszeni wykorzystać nasze oszczędności na zakup w Polsce niewielkiej przenośnej stacji zasilania. Ułatwiło to pracę pani Marii, która później mogła już składać tekst w swoim biurze w redakcji. W pomieszczeniu było ciepło.

Tematy nowe i stałe

Głównym tematem „Nowego Kuriera Galicyjskiego” stała się wojna. Tak też został zatytułowany artykuł – rozległe relacje wielkiego podróżnika Dmytra Antoniuka z Kijowa oraz z obwodów położonych blisko linii frontu⁹. O życiu w położonych tam miastach obwodowych opowiedziała czytelnikom „Nowego Kuriera Galicyjskiego” też Ludmyła Pryjmaczuk z Łucka, która współpracuje z redakcją gazety.

Z kolei Eugeniusz Sało skupił się na wywiadach z polskimi działaczami oraz duchowieństwem z Charkowa, Odessy, Mikołajowa i innych miast Ukrainy. W marcu 2022 r. Charków był jednym z tych miast, które najbardziej ucierpiały od początku wojny. W wyniku bombardowania budynków cywilnych zginęło tam wielu ludzi. Wielu ukrywało się w schronach. Dużo Polaków już stamtąd wyjechało. W ostrzeliwanym Charkowie nadal jednak niestrudzenie pełnił posługę duszpasterską biskup Paweł Honczaruk, ordynariusz diecezji charkowsko-zaporoskiej. Wywiad z nim ukazał się w Studio Lwów na antenie TVP Polonii oraz na portalu i w gazecie „Nowy Kurier Galicyjski”¹⁰.

Eugeniusz Sało nawiązał też kontakt z ks. Wojciechem Stasiewiczem, dyrektorem Caritas Spes w Charkowie, który kilka razy komentował sytuację po kolejnych ostrzałach oraz o pomocy tym najbardziej potrzebu-

9 Zob. m.in. D. Antoniuk, *Wojna, cz. 17*, „Nowy Kurier Galicyjski” 17–30 marca 2023, nr 5 (417), s. 13; https://kuriergalicyjski.com/wp-content/uploads/2023/03/kg_2023_5_417.pdf [dostęp 14.11.2023].

10 E. Sało, *Biskup Paweł Honczaruk: Wierzę i wiem, że Bóg da nam zwycięstwo*, [w:] <https://kuriergalicyjski.com/biskup-pawel-honczaruk-wierze-i-wiem-ze-bog-da-nam-zwyciestwo/> [dostęp 14.11.2023].

jącym i sytuacji w mieście¹¹. Jeszcze jednym źródłem wiadomości z tego miasta stały się „Relacje wojenne z Charkowa” Margaryty Kondratenko, która m.in. pytała:

Co zmieniło się w moim życiu po 24 lutego 2022 r.? Na pewno zaczęłam doceniać proste zwykłe rzeczy. Dostępność artykułów spożywczych, obecność lodówki, wody w domu, kanalizacji, wygodnego łóżka. Z żywnością w sumie nie było problemów w naszej miejscowości, ale brak lodówki powodował kłopoty. Musieliśmy codziennie chodzić do sklepu, gotować tyle, ile można zjeść za jednym razem¹².

Także w Odessie, mimo ciągłych ostrzałów, pozostał z wiernymi w mieście i pomagał im przetrwać czas wojny biskup Stanisław Szyrokoradiuk, ordynariusz diecezji odesko-symferopolskiej. W rozmowie z Eugeniuszem Sało 13 maja 2022 r. opowiedział o tym jak funkcjonuje diecezja, jakie są jej potrzeby i jak wspierają mieszkańców zaatakowanej przez Rosję Ukrainy¹³.

Pozostał z wiernymi również pochodzący z Polski biskup Jan Sobilo, wikariusz generalny diecezji charkowsko-zaporoskiej. Rosyjskie bomby spadały na budynki cywilne w Zaporozżu w południowo-wschodniej części Ukrainy. To tam cały czas trwała ewakuacja mieszkańców Mariupola i Energodar. Podczas rozmowy telefonicznej z Eugeniuszem Sało biskup mówił o sytuacji w mieście, pomocy bliźniemu i wierze w zwycięstwo Ukrainy¹⁴.

Z kolei Anna Lisowska ze Stowarzyszenia Polaków w Mikołajowie w rozmowie z Eugeniuszem Sało stwierdziła, że lepiej niech nie będzie

11 E. Sało, *Ks. Wojciech Stasiewicz z Charkowa: Cały czas pomagamy, ale to nadal kropla w morzu potrzeb*, [w:] <https://kuriergalicyjski.com/ks-wojciech-stasiewicz-z-charkowa-caly-czas-pomagamy-ale-to-nadal-kropla-w-morzu-potrzeb/> [dostęp 14.11.2023].

12 *Wojenne relacje z Charkowa*, [w:] <https://podcasters.spotify.com/pod/show/radio-kurier-galicy/episodes/Podcast-Wojenne-relacje-z-Charkowa-7---Wrcilimy-do-domu-e2cteol> [dostęp 14.11.2023]; M. Kondratenko, *Relacje wojenne z Charkowa (cz. 3)*, „Nowy Kurier Galicyjski” 29 lipca–15 sierpnia 2022, nr 13–14 (401–402), s. 8; https://kuriergalicyjski.com/wp-content/uploads/2022/07/kg_2022_13-14_401-402.pdf [dostęp 14.11.2023].

13 E. Sało, *Biskup Stanisław Szyrokoradiuk: Najgorsza sytuacja jest obecnie w Chersoniu*, [w:] <https://kuriergalicyjski.com/biskup-stanislaw-szyrokoradiuk-najgorsza-sytuacja-jest-obecnie-w-chersoniu/> [dostęp 14.11.2023].

14 E. Sało, *Biskup Jan Sobilo: Jesteśmy wdzięczni, że mamy czym się dzielić z ludźmi*, [w:] <https://kuriergalicyjski.com/biskup-jan-sobilo-jestesmy-wdzieczni-ze-mamy-czym-sie-dzielic-z-ludźmi/> [dostęp 14.11.2023].

prądu, tylko, żeby nie było „ruskich”¹⁵. W opublikowanym w „Nowym Kurierze Galicyjskim” wywiadzie, reporter napisał:

Mikołajów to strategiczne miasto położone w południowej części Ukrainy. Choć po odbiciu przez wojska ukraińskie sąsiedniego Chersonia mieszkańcy Mikołajowa poczuli się bezpieczniej, to nadal po rosyjskich ostrzałach w mieście są przerwy w dostawach prądu, ogrzewania i wody¹⁶.

Pomoc dla walczącej Ukrainy

Drugim ważnym tematem „Nowego Kuriera Galicyjskiego” w okresie wojennym pozostaje pomoc dla walczącej Ukrainy, zwłaszcza z Polski. Od wybuchu wojny Kancelaria Prezydenta RP i MSZ RP wraz z Konsulatem Generalnym RP we Lwowie zorganizowały i wysłały do Ukrainy kilkadziesiąt transportów z Polski z pomocą rzeczową.

Nie zważając na to, że dzień wcześniej rosyjskie rakiety uderzyły na Lwów, premier RP Mateusz Morawiecki przybył na otwarcie miasteczka kontenerowego w Parku Stryjskim. Tymczasowo rozmieszczono tam 350 uchodźców wojennych. Była to inicjatywa Rządu Polskiego przy współpracy władz polskich i ukraińskich. W tym miejscu tymczasowe schronienie znalazły kobiety i dzieci uciekające ze wschodu Ukrainy przed rosyjskim najeźdźcą. O tym wydarzeniu pisała w „Kurierze” Anna Gordijewska¹⁷.

We Lwowie odbyło się też przekazanie dwudziestu pięciu karetek pogotowia. To tylko element znacznie szerszego projektu realizowanego przez Fundację Solidarności Międzynarodowej przy współpracy z Bankiem Gospodarstwa Krajowego ze środków, które otrzymano z Unii Europejskiej na humanitarne wsparcie Ukrainy. Dziennikarze „Kuriera”

15 E. Sało, *Polka z Mikołajowa: Niech lepiej nie będzie prądu, tylko żeby nie było ruskich*, „Nowy Kurier Galicyjski” 28 lutego–16 marca 2023, nr 4 (416), s. 7; https://kuriergalicyjski.com/wp-content/uploads/2023/02/kg_2023_4_416.pdf [dostęp 14.11.2023]; *Wojenne relacje Polaków z Ukrainy*, [w:] https://www.youtube.com/watch?v=Eu_IUHnDGDo [dostęp 14.11.2023].

16 E. Sało, *Polka z Mikołajowa...*, s. 7; <https://kuriergalicyjski.com/polka-z-mikolajowa-niech-nie-bedzie-lepiej-pradu-tylko-zeby-nie-bylo-ruskich/> [dostęp 14.11.2023].

17 A. Gordijewska, *Premier RP Morawiecki stworzył miasteczko kontenerowe*, [w:] <https://kuriergalicyjski.com/premier-rp-morawiecki-otworzyl-miasteczko-kontenerowe-we-lwowie/> [dostęp 14.11.2023].

mieli możliwość porozmawiać z lekarzami, którzy przyjechali po karetki z różnych obwodów na wschodzie Ukrainy¹⁸.

We wrześniu 2022 r. zagościła z wizytą we Lwowie pierwsza dama Agata Kornhauser-Duda. Małżonka prezydenta Polski przekazała rezonans magnetyczny Miejskiemu Szpitalowi Klinicznemu nr 8 we Lwowie. Małżonka prezydenta RP odwiedziła również pierwszoklasistów i nauczycieli polskich szkół nr 10 im. św. Marii Magdaleny oraz nr 24 im. Marii Konopnickiej we Lwowie. Najmłodszymi wręczyła wyprawki szkolne¹⁹.

Poinformowaliśmy też o polskim wsparciu Obwodowego Klinicznego Centrum Perinatologii we Lwowie. Przekazano tam polskie pakiety porodowe dla ukraińskich mam i dzieci oraz odbyło się uroczyste otwarcie Banku Mleka Kobiecego. To pomoże uratować życie matek i noworodków, które znalazły się w trudnych warunkach wojennych na Ukrainie. Szpital przyjmuje też licznych uchodźców, którzy uciekają do Lwowa²⁰.

Dziennikarze „Nowego Kuriera Galicyjskiego” odnotowali liczne wizyty polskich działaczy państwowych na Ukrainie, którzy organizowali dostarczanie tam pomocy oraz uczestniczyli w jej przekazaniu. 14 lutego 2023 r. do Lwowa dostarczono 126 generatorów zakupionych ze specjalnej zbiórki ogłoszonej przez oo. Paulinów z Jasnej Góry. Dziesięć pozostawiono w tym mieście, natomiast pozostałe przekazano na wschodnią Ukrainę. Przekazując pomoc humanitarną Szpitalowi Miejskiemu we Lwowie ówczesna wicemarszałek Sejmu RP Małgorzata Gosiewska i o. Waldemar Pastusiak odwiedzili Mikołaja Drona, polskiego ochotnika walczącego w ukraińskich oddziałach międzynarodowych, który został poważnie ranny podczas pełnienia służby pod Kupiańskiem²¹.

18 A. Żak, *Polska przekazała 25 karetek dla ukraińskich samorządowców*, [w:] <https://kuriergalicyjski.com/polska-przekazala-25-karetek-dla-ukrainskich-samorzadow/> [dostęp 14.11.2023]; *Polska przekazała Ukrainie 25 karetek pogotowia ratunkowego*, [w:] <https://www.youtube.com/watch?v=Dbih0Z-4zbc> [dostęp 14.11.2023].

19 *Pierwsza dama Agata Kornhauser-Duda z wizytą we Lwowie*, [w:] <https://www.youtube.com/watch?v=N3HijwXaqQM> [dostęp 14.11.2023].

20 K. Czawaga, *Otwarcie Banku Mleka Kobiecego we Lwowie*, [w:] <https://kuriergalicyjski.com/otwarcie-banku-mleka-kobiecego-we-lwowie/> [dostęp 14.11.2023]; K. Czawaga, *Polskie pakiety porodowe dla ukraińskich mam i dzieci*, [w:] <https://kuriergalicyjski.com/polskie-pakiety-porodowe-dla-ukrainskich-mam-i-dzieci/>; https://www.youtube.com/watch?v=_KVV24_dP1w [dostęp 14.11.2023].

21 K. Czawaga, *Z Jasnej Góry na Ukrainę z pomocą*, [w:] <https://kuriergalicyjski.com/pomoc-z-jasnej-gory-na-ukraine/> [dostęp 14.11.2023]; K. Czawaga, *Agregat prądotwórczy dla*

17 lipca 2022 r. wicemarszałek Sejmu RP Małgorzata Gosiewska przekazała leki i sprzęt medyczny oraz 15 ton długoterminowej żywności do szpitala wojskowego w obwodzie żytomierskim. Ekipie „Kuriera Galicyjskiego” udało się też tam pojechać. Raczej był to wyjątek, ponieważ dziennikarzy w ogóle nie wpuszczano do takich szpitali. Dyrektor szpitala Pawło Żurbenko pokazał nam fragmenty rakiet i pocisków, które raniły żołnierzy i cywili. Sala operacyjna i inne oddziały były uzupełniane nowym sprzętem, w tym z Polski. Psychologowie pracowali z rannymi w sztucznej grocie solnej. Dyrektor szpitala w wywiadzie powiedział:

Chcę zaznaczyć, że nasza współpraca z Polską trwa już od dawna, faktycznie od początku rosyjsko-ukraińskiej wojny z 2014 r. Z konsulem generalnym RP w Winnicy Damianem Ciarczyńskim wypracowaliśmy dwuletni program przygotowania psychologów pracujących z uczestnikami działań wojennych według standardów NATO dla właśnie takich szpitali jak nasz. Trzeci rok trwa ten program. Od czasu inwazji Rosji na Ukrainę jest zapewniana pomoc systemowa. Pani Marszałek i Caritas z Polski nawiązały z nami kontakt, omówiliśmy wszystkie kwestie, wyznaczyliśmy konkretne kierunki współpracy dotyczącej pomocy psychologicznej, przekazywaniu leków i żywności. Otrzymaliśmy już po raz trzeci tak wielką pomoc. Przywożone są właśnie te leki, których potrzebujemy i koszt wynosi setki tysięcy złotych. Tym razem otrzymaliśmy bardzo ważny dla nas sprzęt medyczny. Są to urządzenia typu VAC System Therapy do leczenia ran np. cukrzycowych, wynikających z dużych ubytków skórnych lub powstałych w wyniku poparzeń. Dzięki tym lekom rany goją się o wiele szybciej²².

W tym dniu Małgorzata Gosiewska uczestniczyła w odpustowych uroczystościach w Ogólnoukraińskim Sanktuarium Matki Bożej Szkaplerznej w Berdyczowie. Wicemarszałek Sejmu RP złożyła kwiaty przy relikwiach św. Jana Pawła II, a po zakończeniu Mszy św. odpustowej, która z powodu zagrożeń wojennych z powietrza, przebiegała w kościele podziemnym, wygłosiła słowo do wiernych²³.

szpitala we Lwowie, [w:] <https://kuriergalicyjski.com/agregat-pradotworczy-dla-szpitala-we-lwowie/> [dostęp 14.11.2023].

22 K. Czawaga, *Polska pomoc dla Żytomierszczyzny*, [w:] <https://kuriergalicyjski.com/malgorzata-gosiewska-z-pomoca-dla-ukrainy/> [dostęp 14.11.2023].

23 K. Czawaga, *Msza odpustowa w podziemiach sanktuarium w Berdyczowie*, [w:] <https://kuriergalicyjski.com/msza-odpustowa-w-podziemiach-sanktuarium-w-berdyczowie/> [dostęp 14.11.2023].

Wojna trwa już ponad rok. Do Lwowa nadal przybywają uchodźcy ze wschodu kraju. Niektórzy wracają z Czech oraz innych krajów. W marcowy poranek pojechaliśmy na osiedle Sichów, gdzie przy wsparciu Polski i Wielkiej Brytanii powstało jeszcze jedno miasteczko kontenerowe. W obiekcie zamieszkiwało ponad 750 osób, większość z nich to kobiety z dziećmi i osoby starsze z obwodów donieckiego, ługańskiego i charkowskiego.

Zmasowane ostrzały ukraińskich elektrowni i sieci energetycznych przy wykorzystaniu raket balistycznych i dronów kamikadze doprowadziły do uszkodzenia ponad połowy infrastruktury energetycznej Ukrainy. Do trwałego blackoutu w całym państwie nie doszło, jednak awaryjne i planowe, zazwyczaj trwające wiele godzin wyłączenia prądu stały się codzienną praktyką w niemal wszystkich regionach kraju. Tymczasem na Ukrainie udało się utrzymać dostawy prądu. Fundacja Solidarności Międzynarodowej w ramach programu pomocy humanitarnej przekazała już kilka tysięcy mniejszych generatorów zakupionych ze środków Unii Europejskiej i rządu polskiego. Tym razem nagrywaliśmy reportaż o przekazaniu dużych generatorów o wartości ponad czternastu milionów polskich złotych, które zostały wyprodukowane przez polskie firmy i dostarczone do Lwowa dzięki pomocy Wielkiej Brytanii²⁴.

Polacy ratowali też ukraińskie dzieła sztuki oraz wspierali uchodźców-naukowców. Z powodu zagrożeń wojennych sale muzealne na Ukrainie były puste, z wyjątkiem pojedynczych wystaw artystów. Wcześniej, stale eksponowane dzieła sztuki, w szybkim czasie zostały przeniesione do bezpiecznych miejsc przechowywania, w których należało stworzyć odpowiednie warunki i zapewnić stabilny mikroklimat. Do zabezpieczenia tych cennych zbiorów przyczynili się również Smithsonian Institution oraz Fundacja Kościuszkowska, których przedstawiciele udzielili nam wywiadów w Muzeum Narodowym im. Andrzeja Szeptyckiego we Lwowie. Z pomocą Fundacji „Folkowisko” z Podkarpacia do tego muzeum dostarczono osuszacze i nawilżacze powietrza oraz generatory ozonu o wartości 144 tys. zł²⁵.

Dziennikarze „Nowego Kuriera Galicyjskiego” ciągle informowali także o akcjach pomocy, które organizowali: Konsulat Generalny RP we

24 K. Czawaga, *Mariupolis – miasteczko kontenerowe dla wymuszonych przesiedleńców we Lwowie*, [w:] <https://kuriergalicyjski.com/mariupolis-miasteczko-kontenerowe-dla-wymuszonych-przesiedlencow-we-lwowie/> [dostęp 14.11.2023].

25 K. Czawaga, *Polacy ratują ukraińskie dzieła sztuki i wspierają uchodźców-naukowców*, [w:] <https://kuriergalicyjski.com/polacy-ratuja-ukrainskie-dziela-sztuki-i-wspieraja-uchodzcow-naukowcow/> [dostęp 14.11.2023]; <https://www.youtube.com/watch?v=joOD19k4Ssk> [dostęp 14.11.2023].

Lwowie²⁶, Fundacja Wolność i Demokracja²⁷, Fundacja Dziedzictwo Kresowe²⁸, Fundacja Bratnia Dusza²⁹, Stowarzyszenie Odra–Niemen³⁰, oraz wielu innych. Dziennikarzom „Nowego Kuriera Galicyjskiego” udzielali wywiadów: przewodniczący Rady Najwyższej Ukrainy Rusłan Stefan-czuk³¹, przewodniczący Lwowskiej Obwodowej Administracji Wojskowej Maksym Kozyckij³², mer Lwowa Andrij Sadowyj³³.

Polacy, którzy oddali życie za Ukrainę

Wojna na Ukrainie trwająca od 2014 r. dotknęła mieszkańców tego kraju wszystkich narodowości, w tym też miejscowych Polaków. Również oni ponieśli ofiary. Przede wszystkim w rodzinach żołnierzy walczących na froncie. „Byłem Polakiem – obywatelem Ukrainy” – pod takim

-
- 26 A. Gordijewska, *Pomoc humanitarna dla Polaków ze Lwowa*, [w:] <https://kuriergalicyjski.com/pomoc-humanitarna-dla-polakow-ze-lwowa/> [dostęp 14.11.2023]; K. Wysoczańska, *Polska pomoc dla lwowskiego szpitala dziecięcego*, [w:] <https://kuriergalicyjski.com/polska-pomoc-dla-lwowskiego-szpitala-dzieciecego/> [dostęp 14.11.2023].
- 27 *Byliśmy na Ukrainie zanim zaczęła się wojna. Jak naprawde działa fundacja Wolność i Demokracja?*, [w:] <https://kuriergalicyjski.com/bylismy-na-ukrainie-zanim-zaczela-sie-wojna-jak-naprawde-dziala-fundacja-wolnosc-i-demokracja/> [dostęp 14.11.2023]; K. Czawaga, *Fundacja Wolność i Demokracja wspiera rodaków na Ukrainie*, [w:] <https://kuriergalicyjski.com/fundacja-wolnosc-i-demokracja-wspiera-rodakow-na-ukrainie/> [dostęp 14.11.2023]; *Oświadczenie Zarządu Fundacji Wolność i Demokracja*, [w:] <https://kuriergalicyjski.com/oswiadczenie-zarzadu-fundacji-wolnosc-i-demokracja/> [dostęp 14.11.2023].
- 28 A. Gordijewska, *Paczki wielkanocne dla Polaków od Fundacji Dziedzictwo Kresowe*, [w:] <https://kuriergalicyjski.com/paczki-wielkanocne-dla-polakow-od-fundacji-dziedzictwo-kresowe/> [dostęp 14.11.2023].
- 29 *Plecaczki ewakuacyjne i lampy od Fundacji Bratnia Dusza*, [w:] <https://www.youtube.com/watch?v=cUvCHLwfaBo> [dostęp 14.11.2023]; „Lwów dzisiaj” z Iwoną Romaniak, [w:] <https://www.youtube.com/watch?v=sNAMdovDhaw> [dostęp 14.11.2023]; *Dzień Dziecka w Czortkowie na Podolu*, [w:] <https://www.youtube.com/watch?v=YDcSoLe-GCA> [dostęp 14.11.2023].
- 30 K. Czawaga, *Obchody dnia dziecka na Podolu*, [w:] <https://kuriergalicyjski.com/obchody-dnia-dziecka-w-czortkowie-na-podolu/> [dostęp 14.11.2023]; K. Szymański, *Święto dzieci lwowskich i dzieci uchodźców*, [w:] <https://kuriergalicyjski.com/swieto-dzieci-lwowskich-i-dzieci-uchodzcow/> [dostęp 14.11.2023].
- 31 *Lwowski Obwodowy Sztab Humanitarny pomaga uchodźcom*, [w:] <https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=drFN6TEh-Jc> [dostęp 14.11.2023].
- 32 K. Czawaga, *Otwarcie Banku Mleka Kobiecego we Lwowie*, [w:] <https://kuriergalicyjski.com/otwarcie-banku-mleka-kobiecego-we-lwowie/> [dostęp 14.11.2023].
- 33 K. Czawaga, *Mariupolis – miasteczko kontenerowe dla wymuszonych przesiedleńców we Lwowie*, [w:] <https://kuriergalicyjski.com/mariupolis-miasteczko-kontenerowe-dla-wymuszonych-przesiedlencow-we-lwowie/> [dostęp 14.11.2023].

tytułem 24 lutego 2023 r., w pierwszą rocznicę pełnoskalowej rosyjskiej inwazji na Ukrainę, na ogrodzeniu Konsulatu Generalnego RP we Lwowie zaprezentowano wystawę o ukraińskich żołnierzach, Polakach i osobach polskiego pochodzenia, którzy oddali swoje życie w obronie Ukrainy.

Moje pierwsze spotkanie z rodziną Polaka, który zginął na tej wojnie odbyło się w Sądowej Wiszni. Śp. major Sergiusz Głowa posiadał Kartę Polaka. Wdowa Luba Głowa stwierdziła, że „polskość” on odziedziczył od swojej babci, a na wybór kariery wojskowej miało wpływ jego otoczenie. Pochodził z miasteczka Jaworów, gdzie wielu jego krewnych i znajomych związało swój los ze służbą w wojsku. Sergiusz ukończył Akademię Wojsk Lądowych im. Hetmana Piotra Sahajdacznego we Lwowie. Skierowano go do służby w komisariacie wojskowym. W latach 2015–2016 Sergiusz Głowa uczestniczył w operacji antyterrorystycznej w Donbasie. Został odznaczony przez prezydenta Ukrainy. Ostatnio prowadził szkolenia dla żołnierzy. Podczas ostrzałów rakietowych został śmiertelnie ranny. W niedokończonym domku młoda wdowa Luba i jej córka Sołomijka ze łzami w oczach pokazały nam album rodzinny – jeszcze tak niedawno byli wszyscy razem. Kobieta powiedziała, że nie ma na razie stałej pracy. Podczas ostrzału został też zniszczony ich samochód. Matka przeniosła wzrok na swoją córkę i lekko uśmiechając się dodała, że dziewczynka uczęszcza też do miejscowej szkoły sztuki dla dzieci, na zajęcia choreografii. Chce zapisać się do polskiej szkoły sobotniej. Cmentarz w Sądowej Wiszni jest położony na pagórku, skąd roztaczają się piękne widoki na miasteczko i okolice. Zapaliliśmy przy grobie majora Sergiusza Głowy znicze i odmówiliśmy wspólnie modlitwę. Konsul Joanna Kocot, która wraz z attaché Mikołajem Rychlikiem odwiedziła zamieszkałą w Sądowej Wiszni rodzinę obrońcy Ukrainy, powiedziała:

Major Sergiusz Głowa łączył bycie ukraińskim patriotą, służącym w ukraińskiej armii oraz identyfikowanie się z Polską poprzez przodków. Konsulat realizuje swój ustawowy obowiązek wspierania osób polskiego pochodzenia³⁴.

Przygotowujemy relację o pogrzebie ukraińskiego żołnierza Mariana Matusza, miejscowego Polaka z Mościsk, który poległ podczas wojny z ro-

34 K. Czawaga, *Major z Kartą Polaka*, [w:] <https://kuriergalicyjski.com/major-z-karta-polaka/> [dostęp 14.11.2023].

syjskim najeżdżcą. Uroczystości pogrzebowej przewodniczył tam arcybiskup Mieczysław Mokrzycki, metropolita lwowski³⁵.

O Polakach, którzy pozostali na Ukrainie

Sporo Polaków pozostało w miastach, miasteczkach oraz wioskach na Ukrainie. Oto jedna z relacji z takich spotkań:

„A ja sy ze Lwowa nie ruszym za próg!” – te słowa słynnej piosenki po raz kolejny stały się dewizą tych Polaków, którzy pomimo zagrożenia wojennego i możliwości wyjazdu do Polski pozostali w rodzinnym mieście. – Jak wiemy, bardzo wielu naszych znajomych i przyjaciół wyjechało, ale bardzo wielu też tu pozostało – powiedziała Krystyna Frołowa, prezes Stowarzyszenia Odra–Niemen–Dniester we Lwowie. – Myśmy zostali. Ja mam dziecko, męża. Mam rodziców, którzy nie chcą stąd wyjeżdżać, a my nie chcemy ich zostawić samych. Postanowiliśmy, że będziemy pomagać tym, którzy zostali. Bardzo dużo osób wielodzietnych, starszych, nigdzie nie wyjeżdża. I nie chcą stąd wyjeżdżać. Państwo Kotowie mieszkają w dawnym polskim domku rodzinnym. – To dzielnica Zniesienie, Rogatka, Podzamcze – opowiada Jan Kot. – Ulica Turkmeńska, kiedyś była Ciuchcińskiego, prezydenta miasta Lwowa. Mieszkamy tu od dawna. Tu mieszkał mój dziadek, moja ciocia i tak nam to mieszkanie zostało. Na tej ulicy, trochę dalej się urodziłem.

– My nie wyjeżdżamy – mówi Elżbieta Kot. – Postanowiliśmy, że zostajemy. Jan Kot prowadzi nas po schodkach do swego ukrycia. – Urządziliśmy niewielką piwniczkę – mówi dalej pan Kot. – Jest tam zapas wody, jest światło. W razie czego, mamy też nagrzewacz wody, można herbatę zrobić. Mury są stare, cegła jeszcze polska, austriacka, ona chyba wytrzyma. Myślę, że jakoś wytrzymamy. Na razie jeszcze nie korzystaliśmy z tej piwnicy. Bardzo ciężko przeżywamy te alarmy, kiedy syreny wyją. A jeszcze to „radyjko” działa na człowieka – i nerwy, i serce boli o to wszystko. – Ja myślę, że wszystko będzie dobrze, bo ludzie teraz są inni – dodaje Elżbieta Kot. – Na naszej ulicy sąsiedzi zgrupowali się i pomagają. Sąsiad ma busa, przywozi tu uchodźców, przenocuje. Potem ich odwozi na dworzec. – I co ciekawe, bez różnicy jakiej narodowości – Polak, czy Ukrainiec – dodaje Jan Kot. – Jest normalnie. Ja się nie chowam, nie mam czego się chować. Ja na swojej ziemi. Nie? I tak jakoś trwamy. Musimy tu być na razie. Niektórzy wyjechali. A tu przez ulicę

35 *Pogrzeb ukraińskiego żołnierza – Polaka z Mościsk*, [w:] <https://www.youtube.com/watch?v=R0uJGUFUdlk> [dostęp 14.11.2023].

od nas była rodzina Borków, Polacy. Wyjechali. Zbysio Borek był po zawale serca, dostał drugiego ataku i zmarł. Pochowali go tam. Krystyna Frołowa jest prezesem lwowskiego oddziału Stowarzyszenia Odra-Niemen. – Stowarzyszenie Odra-Niemen we Wrocławiu ma oddziały w całej Polsce, inne organizacje w Polsce też pomagają – mówi. – Zbierają dary i co kilka dni przyjeżdżają do nas busy i my już tu na miejscu rozlokowujemy i rozdajemy. W pierwszej kolejności osobom starszym, wielodzietnym rodzinom, ale oddawaliśmy też do parafii. Do Berdyczowa pojechali nasi wolontariusze, zaufani znajomi. Pod Żytomierz, do Białej Cerkwi pojechała pomoc. Dzisiaj Lwów jest miejscem, które przyjmuje bardzo dużo uchodźców. Z całej Ukrainy tu się zjeżdżają. Wielkie zapotrzebowanie na taką pomoc jest w szkołach, gdzie rozlokowano uchodźców: i leki, i pampersy, i żywność. Nie tylko w szkołach są uchodźcy, całe rodziny. Są również w naszych domach i rodzinach. Pomagamy im, bo często przybywają tylko z jedną walizką. – Z Krystyną znamy się od dawna, należymy do zespołu „Lwowiacy” Stanisława Durysa i tak od dawna trzymamy się razem – mówi Walentina Krywoszeina, wolontariuszka. – Skoro przyszła taka bieda do Ukrainy, trzeba pomagać i wspierać się nawzajem³⁶.

Po rosyjskiej agresji ludzie wyjeżdżali do Polski z różnych miast, m.in. ze Złoczowa. Ci, którzy pozostali, wspierają się wzajemnie. W Złoczowie nadal działa Towarzystwo Kultury Polskiej Ziemi Złoczowskiej (TKPZZ), a także Sobotnia Szkoła Polskiej Mniejszości Narodowej³⁷. Anastazja Strelcowa ze Związku Polaków Ukrainy Oddziału im. Adama Mickiewicza w Odessie w rozmowie z Eugeniuszem Sało powiedziała:

Do wybuchu pełnowymiarowej wojny na Ukrainie w Odessie i jej okolicach mieszkało ponad dwa tysiące osób polskiego pochodzenia. W wyniku rosyjskiej inwazji wiele z nich wróciło do macierzy³⁸.

Obecnie coraz więcej osób wraca. Znajdujący się w trudnej sytuacji Polacy w Odessie nie tylko nadal krzewią język i kulturę polską, ale też pomagają mieszkańcom miasta i okolic oraz ukraińskim żołnierzom.

36 K. Czawaga, *Polacy którzy pozostali we Lwowie*, [w:] <https://kuriergalicyjski.com/polacy-ktorzy-pozostali-we-lwowie/> [dostęp 14.11.2023].

37 *Życie Polaków w Złoczowie w czasie wojny*, [w:] <https://www.youtube.com/watch?v=6mdSsclYq4> [dostęp 14.11.2023].

38 K. Wysoczańska, *Rok wojny na Ukrainie. Relacje Polaków z Odessy, Mikołajowa i Charkowa*, [w:] <https://kuriergalicyjski.com/rok-wojny-na-ukrainie-relacje-polakow-z-odessy-mikolajowa-i-charkowa/> [dostęp 14.11.2023].

W połowie kwietnia 2023 r. do redakcji „Nowego Kuriera Galicyjskiego” zadzwonił Sergiusz Syłantiew, prezes Regionalnego Towarzystwa Polskiego w Borysławiu. Poinformował nas, że w nocy pożar zniszczył główny obiekt jego prywatnego skansenu – przywiezioną z Karpat huculską chałupę z XIX wieku oraz prawie wszystkie unikatowe eksponaty. Pojechałem do Borysławia, ażeby poinformować o tym z miejsca smutnego wydarzenia³⁹.

Nieco wcześniej prezes Fundacji Bratnia Dusza Iwona Romaniak zwróciła się do mnie z pytaniem, czy może znam środowiska polskie zamieszkujące tereny w pobliżu Borysławia, którym też warto przekazać żywność. Od razu zaproponowałem odwiedzenie ostatnich samotnych Polaków zamieszkujących wieś w Zagłębiu Borysławskim. Ekipa „Kuriera” była u nich pięć lat temu. Chciałem zobaczyć tych mieszkających na wsiach ludzi, stwierdzić jakie zmiany zaszły tam od tamtego czasu. Spotkanie opisałem na łamach „Nowego Kuriera Galicyjskiego”:

Sergiusz Syłantiew, prezes Regionalnego Towarzystwa Polskiej Kultury w Borysławiu, który opiekuje się tymi rodakami pomimo tego, że przed tym został podpalony jego prywatny skansen, zgodził się doprowadzić nas do ich domów. Ostrzegł nas też, żebyśmy zabrali gumowe buty, bo inaczej nie da się dotrzeć do pani Heli. W Uriżu skręcamy na wyboistą drogę, która doprowadza nas do Podbuża, a właściwie nad brzeg górnej Bystrzycy. Po drugiej stronie rzeczki znajdowała się kiedyś polska osada. Ze wszystkich mieszkańców pozostała tam tylko Helena Marycz. Jediną wąską kładkę zabrała woda i teraz mieszka tam samotnie jak Robinson. Zostawiamy samochód. Chłopaki ładują dary do dużych plecaków, przechodzimy w bród na drugi brzeg. Dalej ścieżka przez krzaki wyprowadza nas w pole, skąd daleko widoczny jest samotny domek pod lasem. Po kilku latach, od kiedy kręciliśmy tam film, prawie nic się nie zmieniło. Nadal jest sama i prowadzi gospodarkę. [...] Żegnamy się z panią Helą i po kolejnych kilkunastu kilometrach dziurawej drogi wkraczamy do Stupnicy, w której na różnych ulicach pozostała ostatnia czwórka Polaków. Drzwi otwiera starsza kobieta, która opiera się na jednej kuli. Nazywa się Danuta Dołyk. – Połowa tej wioski polska była, a połowa – ukraińska – wyjaśniła. – Dużo Polaków wyjechało. Bieda, roboty nie ma. Ni ma dobra. Młodzi wszystkie pojechali, sami stare zostali się tu. Ni ma nic dobrego. Dobrego tu nic ni ma. – Pytam, czy ma z kim porozma-

39 K. Czawaga, *Skutki pożaru w prywatnym skansenie Polaka w Borysławiu*, „Nowy Kurier Galicyjski” 28 kwietnia–15 maja 2023, nr 8 (420), s. 11.

wiać po polsku? – Nie mam z kim – stwierdza. – Nikogo nie ma, absolutnie. Już mi język zaplątał się jak po polsku mówię, bo nie mówiła długo. Tak sobie radio włączę, to trochę słucham po polsku, a tak to nie ma z kim. Kościoła nie ma dawno. Rozebrali kościół. Jeszcze by może stał, ale rozwalili. Pytamy kobietę, jak obchodziła święta Wielkanocne. – Sama siedzę ta i już – powiedziała. – U mnie święta tak, jak i każdy dzień. By ja mogła jak kiedyś gdzieś tak pojechać, do Drohobycza, do kościoła, a teraz już nie jadę. Kobieta do mnie przychodzi, przyniesie wody. [...] Czesława Sliwiak mieszka na skraju wsi, koło cmentarza. – Wielu ludzi poszło stąd do Polski – powiedziała kobieta. – Rodzina po mamie była w Polsce, w Krakowie, już poumierali. Sama nikogo nie mam. Serdecznie dziękuję za dary. Jak żyję? Na razie dobrze, by nie było gorzej, bo jeszcze może być gorzej⁴⁰.

Ci leciwi samotni Polacy byli skazani na spędzanie świąt poza kościołem, chyba nie wiedzieli też o nich duchowni. Rzadko docierała do nich pomoc żywnościowa z Polski. Odnalazł tych Polaków Prezes Regionalnego Towarzystwa Polskiej Kultury w Borysławiu Sergiusz Syłantiew. Wyjaśnił później redaktorom „Nowego Kuriera Galicyjskiego”:

Po prostu po słuchach, ludzi pytałem się, gdzie jeszcze Polacy mieszkają i to są ostatni ludzie, Mohikanie po tych wioskach, po tych wioseczkach – Staramy się w miarę możliwości ich odwiedzać. Dwa razy do roku, trzy razy, jak się uda. Ale staramy się ich odwiedzać⁴¹.

2 września 2023 r. w Drohobyczu w gronie przyjaciół, Polaków i Ukraińców obchodził dwudziestolecie swojej wolontariackiej i społecznej pracy w tym mieście Artur Deska, który w 2003 r. przyjechał z Polski do tego miasta. Filozof, historyk, poeta, działacz społeczny. Jest też jednym z dziennikarzy „Nowego Kuriera Galicyjskiego”. Przeprowadziliśmy z nim wywiad⁴².

Na łamach gazety, jak również w audycjach radiowych i telewizyjnych „Nowego Kuriera Galicyjskiego” umieszczano także relacje o waż-

40 K. Czawaga, *Po Wielkanocy u polskich Mohikanów z Zagłębia Borysławskiego*, „Nowy Kurier Galicyjski” 28 kwietnia–15 maja 2023, nr 8 (420), s. 12.

41 *U polskich Mohikanów z Zagłębia Borysławskiego*, [w:] <https://www.youtube.com/watch?v=rSOOWVXJrgo> [dostęp 14.11.2023].

42 Zob. K. Czawaga, „*Artur od kaszy i od majtek*”, [w:] <https://kuriergalicyjski.com/artur-od-kaszy-i-od-majtek/> [dostęp 14.11.2023]; *Artur Deska – Polak, który od 20 lat pomaga Ukraincom*, [w:] <https://www.youtube.com/watch?v=pVSxHebgXck> [dostęp 14.11.2023].

nych wydarzeniach na Ukrainie: spotkaniach przywódców Ukrainy i Polaki⁴³, dorocznych obchodach Polaków⁴⁴, konferencjach⁴⁵, życiu kulturalnym⁴⁶. Korespondenci „Kuriera” wyjeżdżali do Łucka na upamiętnienie 80. rocznicy rzezi wołyńskiej⁴⁷ oraz warsztaty dialogu polsko-ukraińskiego w Zamłynie⁴⁸, na obchody 10-lecia działalności Centrum Kultury Polskiej i Dialogu Europejskiego w Iwano-Frankiwsku⁴⁹, na XXIII Dia-

-
- 43 Zob. *Prezydent RP Andrzej Duda w Kijowie*, „Nowy Kurier Galicyjski” 30 sierpnia–15 września 2022, nr 16 (404), s. 1-3; *Prezydent RP Andrzej Duda w Kijowie*, [w:] https://kuriergalicyjski.com/wp-content/uploads/2022/08/kg_2022_16_404.pdf [dostęp 14.11.2023]; *Wizyta prezydenta RP Andrzeja Dudy na Ukrainie*, „Nowy Kurier Galicyjski” 16–29 października 2020, nr 19 (359), s. 1-3; https://kuriergalicyjski.com/wp-content/uploads/2021/03/kg_2020_19_359.pdf [dostęp 14.11.2023]; *Prezydent Andrzej Duda spotkał się z Polakami ze Lwowa*, [w:] <https://www.youtube.com/watch?v=cxXIWMBVJ1k> [dostęp 14.11.2023]; *Spotkanie we Lwowie Ministrów Spraw Wewnętrznych Polski i Ukrainy*, [w:] <https://www.youtube.com/watch?v=509bTb-PLdE> [dostęp 14.11.2023].
- 44 A. Gordijewska, *We Lwowie uczczono 104. rocznicę odzyskania przez Polskę Niepodległości*, [w:] <https://kuriergalicyjski.com/we-lwowie-uczczono-104-rocznice-odzyskania-przez-polske-niepodleglosci/> [dostęp 14.11.2023]; *Obchody 105. rocznicy Niepodległości Polski we Lwowie*, [w:] <https://www.youtube.com/watch?v=3pHdPJGTPHE> [dostęp 14.11.2023]; *Obchody Święta Konstytucji 3 Maja we Lwowie*, [w:] <https://www.youtube.com/watch?v=iRFV86aFxlI>; *Święta Wielkanocne we Lwowie*, [w:] <https://www.youtube.com/watch?v=JI0Y-k2pmuB0> [dostęp 14.11.2023].
- 45 A. Kocan, *Konferencja „Teatr Polski poza granicami: kultura, tożsamość i wspólnota”*, „Nowy Kurier Galicyjski” 30 listopada–18 grudnia 2023, nr 22 (434), s. 11; <https://kuriergalicyjski.com/konferencja-teatr-polski-pozza-granicami-kultura-tozsamosc-i-wspolnota/> [dostęp 14.11.2023].
- 46 E. Sało, *65 lat Polskiego Teatru Ludowego we Lwowie*, [w:] <https://kuriergalicyjski.com/65-lat-polskiego-teatru-ludowego-we-lwowie/> [dostęp 14.11.2023]; K. Czawaga, *Jesień 2023 z muzyką Karola Szymanowskiego*, „Nowy Kurier Galicyjski” 17–30 października 2023, nr 19 (431), s. 32; A. Gordijewska, *Między poezją, muzyką, rozważaniami literaturoznawców, a wyciem syren. O XXIII Dialogu Dwóch Kultur w Krzemieńcu*, „Nowy Kurier Galicyjski” 15–28 września 2023, nr 17 (429), s. 16-17; <https://kuriergalicyjski.com/miedzy-poezja-muzyka-rozważaniami-literaturoznawcow-a-wyciem-syren/>; *Druga Jesień 2023 – projekt o Brunonie Schulzu w Drohobyczu*, [w:] <https://www.youtube.com/watch?v=qPXr-uQjSeo> [dostęp 14.11.2023].
- 47 K. Czawaga, *Upamiętnienie 80. rocznicy rzezi wołyńskiej*, „Nowy Kurier Galicyjski” 31 lipca–14 sierpnia 2023, nr 13-14 (425-426), s. 3; https://kuriergalicyjski.com/wp-content/uploads/2023/07/kg_2023_13-14_425-426.pdf [dostęp 14.11.2023]; *O miejscach pamięci na Wołyniu*, [w:] <https://www.youtube.com/watch?v=j4bY-8s9x0A> [dostęp 14.11.2023].
- 48 K. Czawaga, *Warsztaty pojednania polsko-ukraińskiego w Zamłynie na Wołyniu*, „Nowy Kurier Galicyjski” 31 lipca–14 sierpnia 2023, nr 13-14 (425-426), s. 16; *Warsztaty pojednania polsko-ukraińskiego w Zamłynie na Wołyniu*, [w:] https://www.youtube.com/watch?v=c_tXS0mmRxU [dostęp 14.11.2023].
- 49 *10-lecie działalności Centrum Kultury Polskiej i Dialogu Europejskiego w Iwano-Frankiwsku*, [w:] <https://www.youtube.com/watch?v=BOOP6H4SrQ> [dostęp 14.11.2023].

log Dwóch Kultur w Krzemieńcu⁵⁰. Nie zabrakło naszych dziennikarzy też na obchodach 85-lecia Obserwatorium na górze Pop Iwan, ponieważ „Kurier Galicyjski” naświetlał odbudowę tego obiektu od samego początku⁵¹. Podczas Jubileuszu 65-lecia Polskiego Teatru Ludowego we Lwowie dwóch naszych kolegów – Anna Gordijewska i Krzysztof Szymański uczestniczyli też jako jego aktorzy⁵².

Doświadczenia. Nasza redakcja ma już 16 lat

Coraz częstsze były prośby organizatorów różnych przedsięwzięć o patronat medialny naszego dwutygodnika „Kuriera Galicyjskiego”, a obecnie „Nowego Kuriera Galicyjskiego”. W taki sposób dowiadywaliśmy się o różnych ciekawych wydarzeniach. Np. tak było w przypadku organizowanej w Krasiczynie pod Przemyślem konferencji poświęconej wojnie na Ukrainie oraz jej społecznym, psychologicznym i politycznym konsekwencjom. Pod patronatem medialnym „Nowego Kuriera Galicyjskiego” odbywają się też coroczne festiwale oraz spotkania literacko-artystyczne ku czci Brunona Schulza w Drohobyczu. Różne instytucje doceniając naszą pracę przyznawały redakcji lub poszczególnym dziennikarzom nagrody i wyróżnienia.

W ramach konkursu „Razem dla rozwoju pogranicza” Programu Współpracy Transgranicznej Polska–Białoruś–Ukraina 2014–2020 w kategorii materiał radiowy i materiał telewizyjny (wideo) autor artykułu, dziennikarz „Nowego Kuriera Galicyjskiego”, Konstanty Czawaga zajął I miejsce. Natomiast w kategorii artykuł prasowy/internetowy – III miejsce⁵³.

Od lat informujemy o realizacji Programów Współpracy Transgranicznej Polska–Ukraina. Jest to stały temat w „Kurierze”, na naszym portalu,

50 A. Gordijewska, *O XXII edycji Dialogu Dwóch Kultur w Krzemieńcu, w Warszawie oraz Sulejówku*, „Nowy Kurier Galicyjski” 31 października–14 listopada 2022, nr 20 (408), s. 16; <https://kuriergalicyjski.com/o-xxii-edycji-dialogu-dwoch-kultur-w-krzemien-cu-w-warszawie-oraz-w-sulejowku/> [dostęp 14.11.2023]; *Dialog Dwóch Kultur w Krzemieńcu*, [w:] <https://www.youtube.com/watch?v=DjtIM0i5GbY> [dostęp 14.11.2023].

51 *Obchody 85-lecia Obserwatorium na górze Pop Iwan*, [w:] <https://kuriergalicyjski.com/obchody-85-lecia-obszernatorium-na-gorze-pop-iwan/>; <https://www.youtube.com/watch?v=U1MVt71YjKA> [dostęp 14.11.2023].

52 Zob. E. Sało, *65 lat Polskiego Teatru Ludowego we Lwowie*, [w:] <https://kuriergalicyjski.com/65-lat-polskiego-teatru-ludowego-we-lwowie/> [dostęp 14.11.2023].

53 *Dziennikarz Kuriera Galicyjskiego laureatem konkursu „Razem dla rozwoju pogranicza”*, [w:] <https://kuriergalicyjski.com/dziennikarz-kuriera-galicyjskiego-laureatem-konkursu-razem-dla-rozwoju-pogranicza/> [dostęp 14.11.2023].

fot. Archiwum PWIN

Zespół redakcyjny „Nowego Kuriera Galicyjskiego”
(w środku z pucharem redaktor naczelna Anna Gordijewska)

w audycjach radiowych i materiałach telewizyjnych. To jest wyróżnienie nie tylko dla mnie, ale dla całej naszej redakcji, szczególnie dla współautorów i realizatorów materiałów telewizyjnych – Aleksandra Kuśnierza, Ihora Rewagi, Eugeniusza Sały, Andrzeja Borysewicza. „Nowy Kurier Galicyjski” informował też o Spotkaniach Jaremczańskich w czasie wojny⁵⁴.

Na zakończenie chciałbym przytoczyć fragment artykułu Marii Baszy, redaktora naczelnego „Nowego Kuriera Galicyjskiego” napisany z okazji 15-lecia naszego czasopisma, aktualne zwłaszcza teraz w czasie wojny:

Podstawowe cele gazety, zadeklarowane przez założyciela i pierwszego redaktora naczelnego „Kuriera Galicyjskiego” pozostały niezmiennie. To on, Mirosław Rowicki, w pierwszym numerze gazety umieścił deklarację, której wytyczne są ciągle na czasie i których chcemy przestrzegać. A głoszą one m.in., że „jesteśmy otwarci na współpracę ze wszystkimi środowiskami, organizacjami i innymi zrzeszeniami polskimi i nie tylko polskimi, choć te

54 *XVI Spotkanie Polsko-Ukraińskie w Jaremczu*, [w:] <https://www.youtube.com/watch?v=Uq-NONJkDlnk> [dostęp 14.11.2023]; K. Czawaga, *XV Spotkanie Polsko-Ukraińskie w Jaremczu*, „Nowy Kurier Galicyjski” 30 września–17 października 2022, nr 18 (406), s. 1-3; https://kuriergalicyjski.com/wp-content/uploads/2022/09/kg_2022_18_406.pdf [dostęp 14.11.2023].

Pomieszczenia redakcyjne „Nowego Kuriera Galicyjskiego”
(przy komputerze red. Konstanty Czawaga)

pierwsze mają dla nas, ze zrozumiałych względów, znaczenie pierwszoplanowe. Chcemy przy tym współpracować ze wszystkimi, którym drogie jest słowo polskie i polska kultura. Szanujemy i chcemy przedstawiać na łamach naszego pisma kulturę, dokonania narodów i środowisk, żyjących razem z nami na tej ziemi. Czerpiemy ducha z tej jagiellońskiej mozaiki, tak jak czynili to nasi przodkowie w dawnej Rzeczypospolitej. Dlatego też będziemy wspierać oparte na prawdzie porozumienie pomiędzy narodem polskim i ukraińskim. Uważamy, że jest ono racją stanu Polski i Ukrainy.

Dalej Maria Basza podkreśliła:

Niestety z powodu wojny i wyjazdu znacznej części naszych czytelników za granicę musieliśmy zmniejszyć nakład druku. Pomimo stresu związanego ze stanem zagrożenia, staramy się pełnić dotychczasowe obowiązki⁵⁵.

To właśnie należy uznać za misję „Nowego Kuriera Galicyjskiego” – polskiej gazety wydawanej w kraju ogarniętym wojną.

55 M. Basza, *15 lat jesteśmy razem*, „Nowy Kurier Galicyjski” 16-29 sierpnia 2022, nr 15 (403), s. 1.

КОСТЯНТИН ЧАВАГА – ДІЯЛЬНІСТЬ ЖУРНАЛІСТІВ
ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ «(НОВИЙ) КУР'ЄР ГАЛІЦІЙСЬКИЙ» ПІД
ЧАС РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ В УКРАЇНІ

Abstrakt

Нині «Кур'єр Галіційський» – це медійна група, яка вже понад 16 років видає у Львові найбільшу в Україні польськомовну газету «(Новий) Кур'єр Галіційський», готує щотижневі радіо – та телепрограми, які можна слухати і дивитись на YouTube. Підготовлену журналістами редакції газети добірку новин з України „Studio Lwów” можна щотижня дивитися в програмі польського суспільного телебачення для закордону TVP Polonia. Для дітей виходить ілюстрований журнал „Кто Ти єстесь?” („Kto ty jesteś?”). Започатковано також подкасти. Увесь цей медійний продукт здійснюється завдяки проєкту, фінансованого з фондів Канцелярії Голови Ради Міністрів РП в рамках конкурсу «Полонія і поляки за кордоном 2023» та проєкту «Професійна преса в Україні 2023–2025», що здійснюється через Фонд «Свобода і Демократія». Після 24 лютого 2022 р., коли Росія здійснила повномасштабний напад на Україну, переважна більшість журналістів „Кур'єра Галіційського” залишилась у Львові. Разом з кількома колегами, котрі виїхали до Польщі, вони продовжили регулярно видавати газету і готувати передачі, не зважаючи на перебої в електропостачанні та протиповітряні тривоги, коли доводилось працювати також в укриттях. Головними темами стали воєнні події, біженці, допомога Польщі Україні, життя поляків, які не покинули своїх домівок. Журналісти їздять по містах і селах, спілкуються онлайн з громадськими діячами, активістами, духовенством з прифронтових областей. Висвітлюють також життя біженців у Польщі та діяльність польських волонтерів. З матеріалів «Кур'єра Галіційського» традиційно можна довідатися про важливі події, про відзначення знакових календарних дат для поляків тощо.

Słowa kluczowe: rosyjska inwazja na Ukrainę, dwutygodnik „(Nowy) Kurier Galicyjski”, program informacyjny Studio Lwów, TVP Polonia, Fundacja Wolność i Demokracja, Lwów, Polska pomoc dla Ukrainy.

CZĘŚĆ TRZECIA / ТРЕТЯ ЧАСТИНА

KALENDARIUM WOJNY

ХРОНІКА ВІЙНИ

PETRO ANTONENKO, STANISŁAW STĘPIEŃ

KALENDARIUM ROSYJSKIEJ AGRESJI NA UKRAINĘ (22 XII 2022 – 31 XII 2023)

W wydanej w ubiegłym roku publikacji *Wojna na Ukrainie. Kijów – Warszawa: razem do zwycięstwa* (wyd. Fundacja Wolność i Demokracja, Warszawa 2022) opublikowaliśmy *Kalendarium rosyjskiej agresji na Ukrainę*, obejmujące pierwsze 300 dni wojny. W niniejszej publikacji kontynuujemy tamte zapisy kronikarskie, począwszy od 22 grudnia 2022 do 31 grudnia 2023 roku.

*

У виданій в 2022 р. книзі *Війна в Україні. Київ – Варшава: разом до перемоги* (вид. Фонд „Свобода і Демократія”), ми опублікували „Хроніку російської агресії проти України”, яка охоплювала перші 300 днів війни. У нинішньому виданні продовжуємо ці хронологічні записи, починаючи від 22 грудня 2022 до 31 грудня 2023 р.

2022

22 grudnia, czwartek

- po spotkaniu ministrowie finansów Grupy Siedmiu ogłosili zamiar przekazania 32 mld dolarów wsparcia budżetowego Ukrainie, a w razie potrzeby zwiększenie tej kwoty. Na wspomnianą kwotę składa się m.in.: zatwierdzony przez Unię Europejską program pomocy makrofinansowej w wysokości 18 mld euro, pomoc budżetowa USA, a także pożyczka Banku Światowego pod gwarancjami Wielkiej Brytanii;

- w Szaflarach na Podkarpaciu odbył się pogrzeb sierżanta Janusza Szere-mety Polaka, który jako ochotnik walczył o wolność Ukrainy w Legio-nie Międzynarodowym. Zginął w boju w nocy z 4 na 5 grudnia 2022 r.

23 grudnia, piątek

- w tymczasowo okupowanym Mariupolu rosyjscy najeźdźcy rozpoczęli rozbiórkę gmachu teatru dramatycznego. Demontowane są te części bu-dynku, które potwierdzają bombardowanie. Podczas rosyjskiego nalotu na teatr (16 marca 2022 r.) zginęło ponad 300 mieszkańców miasta;
- po wizycie Prezydenta Ukrainy W. Zełenskigo w Stanach Zjednoczo-nych Senat tegoż państwa przeznaczył w nowym projekcie budżetu na wydatki związane z Ukrainą ok. 45 mld dolarów, które obejmowały ok. 25 mld dolarów bezpośrednio dla Ukrainy; na pomoc humanitarną i gospodarczą zaplanowano 16 mld dolarów, a na pomoc wojskową 9 mld dolarów. Budżet zatwierdziła Izba Reprezentantów;
- w ramach przygotowań do 160-tej rocznicy wybuchu Powstania Styczniowego Południowo-Wschodni Instytut Naukowy w Przemysłu wydał drukiem publikację *Powstańcy styczniowi więzieni w Twier-dzy Kijowskiej. Zarysy biogramów*. Praca zawiera informacje o ponad 2070 uczestnikach polskiego zrywu niepodległościowego na Ukrainie. Wydanie publikacji było możliwe dzięki dofinansowaniu przez Funda-cję Wolność i Demokracja.

24 grudnia, sobota

- w obliczu zniszczenia przez Rosję infrastruktury energetycznej, pań-stwa Unii Europejskiej przekazały Ukrainie 1000 generatorów prądu, które mają dostarczać prąd do domów i szpitali;
- siły rosyjskie ostrzelały miasto Chersoń, w wyniku czego zginęło 10 osób, a co najmniej 58 zostało rannych, w tym 18 ciężko. Prezy-dent Zełenski stwierdził, że ostrzelano obszary cywilne, na których znajdował się m.in. szpital regionalny, rynek i dom towarowy. Ostrzał przeprowadzono z systemu rakietowego BM-21 Grad.

25 grudnia, niedziela

- Władimir Putin kłamliwie stwierdził, że Rosja jest gotowa do negocja-cji, lecz Kijów i jego zachodni poplecznicy odmówili podjęcia rozmów. Później oświadczył w telewizji, że Rosjanie w 99,9% „są gotowi po-swięcić wszystko dla Ojczyzny” i „to przekonało go, że Rosja jest wy-jątkowym krajem i mieszkają tu wyjątkowi ludzie”.

26 grudnia, poniedziałek

- w ciągu doby Rosjanie przeprowadzili dwa ataki rakietowe i 44 ostrzały z systemów rakietowych, atakując infrastrukturę w obwodach sumskim, charkowskim, ługańskim, donieckim, zaporoskim, dniepropietrowskim i chersońskim. Obwód chersoński został ostrzelany ok. 40 razy (w tym Chersoń 11 razy) za pomocą artylerii, moździerzy i czołgów.

27 grudnia, wtorek

- Sąd Konstytucyjny Ukrainy uznał za zgodną z Konstytucją ustawę Rady Najwyższej nakazującą Ukraińskiej Cerkwi Prawosławnej Patriarchatu Moskiewskiego zmianę nazwy i wskazanie swojej przynależności do Rosji;
- w Częstochowie odbył się pogrzeb Polaka Krzysztofa Tyfela, który walcząc w Legionie Międzynarodowym poległ w boju o wolność Ukrainy w nocy z 4 na 5 grudnia (razem z nim zginął inny Polak Janusz Szeremeta). Miał dwa pogrzeby, bo wcześniej, zgodnie z wolą rodziny, jego prochy zostały podzielone i 22 grudnia część z nich pochowano w Równem.

28 grudnia, środa

- w ciągu doby siły rosyjskie przeprowadziły siedem ataków rakietowych i 30 nalotów, w szczególności na infrastrukturę cywilną Konstantynówki i Charkowa oraz 70 ostrzałów z wyrzutni rakietowych. Odnotowano także 70 uderzeń w obwodzie sumskim.

29 grudnia, czwartek

- ok. godziny 8:00 Rosja przeprowadziła zmasowany atak rakietowy na terytorium Ukrainy za pomocą dronów, pocisków manewrujących (Ch-101, Ch-555 i Kalibr) z okrętów i bombowców strategicznych oraz przeciwlotniczych rakiet S-300. Atakowano głównie obiekty infrastruktury krytycznej i cywilnej w Kijowie, Charkowie, Lwowie, Odessie i innych miastach. Ukraińska obrona przeciwlotnicza zestrzeliła 54 z 69 pocisków i 11 z 24 dronów Shahed 136. W wyniku ataku zginęły 3 osoby, a 6 zostało rannych. 90% Lwowa i 40% Kijowa było bez prądu.

30 grudnia, piątek

- ukraińska armia podała, że o godzinie 2:00 Rosjanie zaatakowali Ukrainę za pomocą 16 dronów Shahed 131/136, które wystrzelono na Kijów i inne miasta. Mer Kijowa Witalij Kliczko poinformował, że

zestrzelono 7 dronów w okolicach Kijowa. W wyniku ataku zginęły trzy osoby, a kilka zostało rannych. Aby pokonać system obrony przeciwlotniczej Ukrainy, Rosjanie próbowali wykorzystać kanał Dniepru.

31 grudnia, sobota

- Rosja wystrzeliła ok. 20 pocisków manewrujących (Ch-101 z Tu-95 znad Morza Kaspijskiego i naziemnych systemów raketowych) na Kijów oraz obwody winnicki, żytomierski, chmielnicki i mikołajowski. Ukraińska obrona przeciwlotnicza zestrzeliła 12 pocisków. Mer Kijowa Witalij Kliczko poinformował o serii eksplozji infrastruktury, w których zginęła co najmniej jedna osoba, a 21 zostało rannych, w tym japoński dziennikarz Wataru Sekita. W Chmielnickim zginęła jedna osoba, a siedem zostało rannych. 10 osób zostało rannych także w Mikołajowie i Zaporozżu. Wystąpiły przerwy w dostawie prądu;
- minister obrony Ukrainy Ołeksij Reznikow zwrócił się do rosyjskiej ludności w ośmiominutowym wystąpieniu wideo w języku rosyjskim, ostrzegając przed nową mobilizacją, ogłoszeniem stanu wojennego w Rosji i związanym z tym zamknięciem granic. Ponadto w ramach wymiany jeńców zwolniono ok. 220 jeńców wojennych, w tym 140 żołnierzy ukraińskich broniących Mariupola i Wyspy Wężowej;
- straty agresorów rosyjskich od 24 lutego 2022 do 31 grudnia 2022 r. w przybliżeniu wyniosły: skład osobowy – około 105 960 osób; czołgi – 3029; bojowe wozy opancerzone – 6075; systemy artyleryjskie – 2016; wieloprowadnicowe wyrzutnie rakiet – 423; sprzęt obrony przeciwlotniczej – 213; samoloty – 283; helikoptery – 269; drony – 1746; pociski manewrujące – 711; statki/łodzie – 16; pojazdy i cysterny – 4707; wyposażenie specjalne – 180.

2023

1 stycznia, niedziela

- w ciągu ostatniej doby Rosjanie przeprowadzili 51 nalotów, w tym 45 za pomocą dronów Shahed 136 oraz 55 ostrzałów z systemów raketowych, w tym na szpital dziecięcy w Chersoniu.

2 stycznia, poniedziałek

- Rosjanie przeprowadzili 6 ataków raketowych, 52 naloty i 77 ostrzałów; wszystkie ataki raketowe i 30 nalotów przeprowadzono na infrastrukturę cywilną. Ponadto wszystkie 27 dronów Shahed 136 zostało

zestrzelonych przez obronę przeciwlotniczą. Lotnictwo Ukrainy dokonało 13 nalotów na miejsca koncentracji wojsk i 5 na stanowiska przeciwlotnicze. Artyleria zniszczyła magazyny amunicji i sprzętu oraz rosyjską stację radiolokacyjną.

3 stycznia, wtorek

- 17 mld hrywien skonfiskowanych rosyjskim bankom zostanie wykorzystanych na odbudowę Ukrainy, ogłosił rząd Ukrainy;
- gen. Walerij Załużny w rozmowie z gen. Markiem Milleyem podał, że siły ukraińskie utrzymywały pozycje w okolicach Awdijiwki i kontynuowały kontrofensywę. Zacięte walki toczyły się na linii Swatowe – Kreminna i w okolicach Lisiczańska, z kolei najtrudniejsza sytuacja miała miejsce w pobliżu miejscowości Sołedar, Bachmut, Majorsk.

4 stycznia, środa

- według ukraińskich służb specjalnych Rosja przeniosła znaczną część wojsk na północną część Krymu i rozbudowywała tam swoje linie obronne oraz w części obwodu chersońskiego w celu zabezpieczenia północnego korytarza lądowego na Krym;
- Prezydent Francji Emmanuel Macron obiecał dostarczyć Ukrainie opancerzone pojazdy rozpoznawcze AMX-10RC i ACMAT Bastion. Prezydent Joe Biden potwierdził, że Stany Zjednoczone rozważają przekazanie Ukrainie BWP M2 Bradley.

5 stycznia, czwartek

- we wspólnym oświadczeniu Prezydent Joe Biden i kanclerz Olaf Scholz ogłosili, że rząd niemiecki zdecydował się wyposażyć Ukrainę w system rakietowy Patriot i Mardery, podczas gdy rząd Stanów Zjednoczonych dostarczy ok. 50 wozów bojowych M2 Bradley. Rząd federalny przekaze Ukrainie ok. 40 pojazdów Marder i amunicję do nich; według rzecznika rządu ich przekazanie nastąpi w pierwszych trzech miesiącach 2023 r. Według ekspertów szkolenie ukraińskich żołnierzy na transporterach opancerzonych będzie trwać ok. ośmiu tygodni;
- w okresie prawosławnych świąt Bożego Narodzenia postanowiono wstrzymać działania wojenne.

6 stycznia, piątek

- Ukraina w ubiegłym roku otrzymała od partnerów międzynarodowych w przeliczeniu na walutę ukraińską około 1 biliona hrywien. Z tego

410 mld hrywien przekazały USA, 390 mld hrywien przekazały kraje Unii Europejskiej i jej instytucje wraz z Europejskim Bankiem Inwestycyjnym. Kolejne 88 mld otrzymano z Międzynarodowego Funduszu Walutowego, 60 mld z Banku Światowego i 17 mld od Japonii;

- Stany Zjednoczone zapowiedziały kolejny pakiet pomocy wojskowej dla Ukrainy o wartości 3,075 mld dolarów, który obejmie m.in. 50 transporterów Bradley z pociskami przeciwpancernymi, 100 transporterów M113, 55 pojazdów MRAP, 138 HMMWV, 18 haubic 155 mm i 70 tys. pocisków 155 mm, 36 holowanych haubic 105 mm i 95 tys. pocisków artyleryjskich 105 mm, amunicję do M142 HIMARS i pociski przeciwlotnicze RIM-7 Sea Sparrow.

7 stycznia, sobota

- pomimo „zawieszenia broni” w ciągu ostatnich 24 godzin Rosjanie przeprowadzili 9 ataków rakietowych, trzy naloty i 40 ostrzałów z systemów rakietowych, atakując głównie infrastrukturę cywilną i zaludnione obszary; ostrzelano z artylerii m.in. Hulajpole oraz tereny obwodu zaporoskiego.

8 stycznia, niedziela

- Rosja stworzyła na Ukrainie największe na świecie pole minowe. Zaminiowano 250 tys. km².

9 stycznia, poniedziałek

- Prokuratura Ukrainy podała, że nad ranem pocisk S-300 wystrzelony z obwodu biełgorodzkiego trafił w lokalny targ w Szewczenkowem, zabijając 2 kobiety, raniąc 5 osób, w tym dziecko oraz uszkodzając centrum handlowe.

10 stycznia, wtorek

- szwedzki minister spraw zagranicznych Tobias Billström poinformował, że „Szwecja prześle Ukrainie zaawansowane systemy artyleryjskie Archer”. Według gazety „Expressen” dostawa może zostać zrealizowana w ciągu 6-8 tygodni.

11 stycznia, środa

- Rosjanie przeprowadzili cztery ataki rakietowe (na obiekty cywilne w Łymanie i Czasiwym Jarze), 23 naloty i 69 ostrzałów wyrzutni rakietowych. Siły rosyjskie zaatakowały także obiekt infrastruktury krytycznej

w obwodzie chersońskim (trzy osoby zostały ranne), szpital położniczy w Chersoniu oraz obiekty infrastruktury i domy w Zaporozżu. Ostrzelano również obszary na linii frontu od obwodu sumskiego po chersoński.

12 stycznia, czwartek

- pojawiły się sprzeczne doniesienia o utracie Sołedaru przez siły ukraińskie. Wiceminister obrony Hanna Malar stwierdziła, że pod miastem w dalszym ciągu „trwały najcięższe na froncie, zaciekle walki. Choć sytuacja była trudna, żołnierze ukraińscy bili się zacięcie. Wróg ponosił znaczne straty, bezskutecznie próbując przerwać obronę i zająć Sołedar”.

13 stycznia, piątek

- do największych starć doszło w Marjince oraz wzdłuż drogi Swatowe – Kreminna. Rosyjska artyleria kontynuowała ostrzał pozycji ukraińskich, strefy przyfrontowej i niektórych miejscowości na tyłach frontu. Rakiety spadły na Łyman, Czasiw Jar, Konstantynówkę, Kramatorsk i Zaporozże. Celem ostrzałów były Chersoń oraz wiele miejscowości w obwodzie chersońskim.

14 stycznia, sobota

- Rosja przeprowadziła kolejny zmasowany atak na infrastrukturę energetyczną Ukrainy, z wykorzystaniem 57 rakiet, w tym 41 pocisków manewrujących i rakiet kierowanych powietrze–ziemia. Pociski spadły m.in. na Charków, Chmielnicki, Dniepr, Kijów, Krzywy Róg, Odessę i Winnicę. Do uszkodzenia obiektów energetycznych doszło w obwodach: charkowskim, iwanofrankińskim, kijowskim, lwowskim, winnickim, zaporoskim i odeskim. Cztery rosyjskie pociski S-300 uderzyły w infrastrukturę krytyczną w Charkowie;
- w mieście Dniepr został trafiony wielopiętrowy budynek mieszkalny, w wyniku czego ok. 40 osób zginęło, 73 zostały ranne, w tym 14 dzieci, 30 uznano za zaginione, a 400 zostało bez dachu nad głową. Budynek został trafiony pociskiem Ch-22, którego Ukraina nie mogła zestrzelić;
- Wielka Brytania oświadczyła, że dostarczy Ukrainie eskadrę 14 czołgów Challenger 2 i ok. 30 dużych dział samobieżnych AS90.

15 stycznia, niedziela

- w ciągu ostatniej doby wojsko rosyjskie przeprowadziło dwa ataki raketowe i ponad 55 ataków z systemów raketowych, w szczególności

na infrastrukturę cywilną obwodów zaporoskiego, dnepropietrowskiego i chersońskiego. W Chersoniu ostrzelano ośrodek rehabilitacji dzieci niepełnosprawnych (siedem osób zostało rannych) i osiedla mieszkaniowe (jedna osoba ranna).

16 stycznia, poniedziałek

- od rozpoczęcia „inicjatywy zbożowej”, czyli od 1 sierpnia z portów Wielkiej Odessy wypłynęły 653 statki, które wyeksportowały 17,5 mln ton ukraińskiej żywności do krajów Azji, Europy i Afryki;
- sekretarz NATO Jens Stoltenberg stwierdził, że wojna rosyjsko-ukraińska znajduje się w „decydującej fazie”, co nie oznacza, że wojna jest w końcowej fazie lub że siły rosyjskie planują użyć wszystkich środków w zbliżających się działaniach.

17 stycznia, wtorek

- Rosjanie przeprowadzili sześć ataków raketowych, w tym trzy trafiły obiekty cywilne w Kupiańsku i Kramatorsku oraz 14 nalotów i 95 ostrzałów z wyrzutni raketowych. Ostrzelano także z artylerii i czołgów obszary na linii frontu od Czernihowa po Chersoń;
- w Przemyślu oficjalnie otwarto Centrum Pomocy Humanitarnej. Obiekt po byłej szkole, będący własnością miasta, przeszedł gruntowny remont dzięki zaangażowaniu międzynarodowej organizacji humanitarnej UNHCR (agencja ONZ do spraw uchodźców) i Fundacji CORE Response (Community Organized Relief Effort) amerykańskiego aktora Seana Penna. Prace pochłonęły 2 mln złotych. Centrum może pomieścić nawet 400 osób. Pierwsi uchodźcy, głównie matki z dziećmi, trafią tam już w lutym. Podobne centra pomocy uchodźcom planowane są w pobliskich miejscowościach w Medyce, Radymnie i Krośnie.

18 stycznia, środa

- w ciągu ostatniej doby Rosjanie przeprowadzili 25 nalotów i ponad 85 ostrzałów z systemów raketowych, atakując m.in. Nikopol. Ostrzelano także z artylerii i czołgów obszary wzdłuż frontu od Czernihowa po Chersoń. Ukraińskie samoloty dokonały 13 nalotów na miejsca koncentracji Rosjan i trzy na stanowiska przeciwlotnicze, natomiast artyleria zaatakowała trzy punkty kontrolne, pięć miejsc koncentracji i magazyn amunicji.

19 stycznia, czwartek

- Parlament Europejski przegłosował rezolucję wzywającą do utworzenia specjalnego międzynarodowego trybunału do spraw zbrodni rosyjskiej agresji przeciwko Ukrainie;
- od początku rosyjskiej inwazji na Ukrainę z tymczasowo okupowanych terytoriów do Federacji Rosyjskiej deportowano już ponad 2 mln Ukraińców;
- Stany Zjednoczone zapowiedziały kolejny pakiet pomocy wojskowej dla Ukrainy o wartości 2,5 mld dolarów, który obejmie m.in. 59 transporterów Bradley z pociskami przeciwpancernymi i amunicją 25 mm, 90 transporterów opancerzonych Stryker, 53 pojazdy MRAP, 350 HMMWV, osiem systemów obrony powietrznej M1097 Avenger, amunicję do systemów NASAMS, 20 tys. pocisków artyleryjskich 155 mm, 95 tys. pocisków artyleryjskich 105 mm i amunicję do M142 HIMARS.

20 stycznia, piątek

- odbyło się 8. spotkanie Grupy Kontaktowej ds. Wsparcia Obronnego Ukrainy (Ukraine Defense Contact Group) w amerykańskiej bazie w Ramstein, w której uczestniczyli ministrowie obrony ok. 50 państw, w tym Ołeksij Reznikow z Ukrainy. W wyniku tego m.in. Dania, Estonia, Litwa, Łotwa, Polska, Czechy, Słowacja, Wielka Brytania, Szwecja i Niemcy zapowiedziały nowe pakiety pomocy wojskowej dla Ukrainy. Ponadto Ołeksij Reznikow oświadczył, że mimo braku zgody na eksport czołgów ukraińscy żołnierze będą szkoleni na czołgach Leopard 2 w Polsce.

21 stycznia, sobota

- według ukraińskiego Sztabu Generalnego Rosjanie prowadzili nieudane ataki na kierunku Awdijiwka i Łyman oraz próbowali atakować w kierunku Bachmutu; na innych kierunkach bronili się. Wzrosła również intensywność wykorzystania lotnictwa. Wojska rosyjskie przeprowadziły jeden atak raketowy, 27 nalotów i 58 ostrzałów z systemów raketowych, m.in. w Bachmucie ostrzelano wieżowiec (zginęły dwie osoby, a trzy zostały ranne). Lotnictwo ukraińskie przeprowadziło 14 nalotów na miejsca koncentracji i trzy na stanowiska przeciwlotnicze, z kolei artyleria ostrzelała dwa miejsca koncentracji wojsk;

- straty agresorów rosyjskich od 24 lutego 2022 do 21 stycznia 2023 r. w przybliżeniu wyniosły: skład osobowy – około 120 160 osób; czołgi – 3140; bojowe wozy opancerzone – 6256; systemy artyleryjskie – 2135; wieloprowadnicowe wyrzutnie rakiet – 443; sprzęt obrony przeciwlotniczej – 220; samoloty – 287; helikoptery – 277; drony – 1891; pociski manewrujące – 749; statki/łódzie – 17; pojazdy i cysterny – 4918; wyposażenie specjalne – 193.

22 stycznia, niedziela

- niemiecka minister spraw zagranicznych Annalena Baerbock stwierdziła, że Niemcy nie staną na przeszkodzie, jeśli Polska lub inne kraje dostarczą Ukrainie czołgi Leopard 2.

23 stycznia, poniedziałek

- premier Polski Mateusz Morawiecki oświadczył, że Polska dostarczy Ukrainie 14 czołgów Leopard 2 niezależnie od zgody Niemiec. Prezydent Francji Emmanuel Macron oświadczył, że wyśle czołgi Leclerc na Ukrainę.

24 stycznia, wtorek

- kanclerz Niemiec Olaf Scholz i niemiecki rząd podjął decyzję o dostawie czołgów Leopard 2A6 dla jednej kompanii (kompania wojsk pancernych składa się zwykle z 14 czołgów podstawowych) na Ukrainę oraz o wydaniu licencji eksportowych do krajów, które chcą eksportować swoje czołgi Leopard 2 na Ukrainę.

25 stycznia, środa

- dzień po tym, jak ogłoszono niemieckie plany dotyczące dostarczenia Ukrainie 14 czołgów Leopard 2, rząd potwierdził te doniesienia. Rządy wielu krajów ogłosiły zamiar przystąpienia do międzynarodowej „koalicji czołgów”, w wyniku czego Polska zadeklarowała przekazanie Ukrainie 14 czołgów Leopard 2, Holandia – 18, Finlandia – 14, Norwegia – 8, Hiszpania – 53 i Portugalia – 4;
- rząd Stanów Zjednoczonych potwierdził, że dostarczą Ukrainie 31 czołgów M1 Abrams; Joe Biden stwierdził, że dostawa czołgów „zajmie trochę czasu”, ale szkolenie ukraińskich żołnierzy „zacznie się tak szybko, jak to możliwe”. Prócz czołgów USA dostarczą też 8 pojazdów zabezpieczenia technicznego M 88.

26 stycznia, czwartek

- gen. Walerij Załużny podał, że o 8:00 czasu lokalnego Rosja wystrzeliła ok. 55 rakiet (Ch-101, Ch-555, Ch-47 Kindżał, 3M-54 Kalibr i Ch-59) z samolotów Tu-95, Su-35, MiG-31K i okrętów na Morzu Czarnym, próbując atakować obiekty infrastruktury energetycznej w środkowej Ukrainie i stolicy; 47 pocisków zostało zestrzelonych przez obronę przeciwlotniczą (w tym 20 w okolicach Kijowa), a trzy kolejne nie trafiły w cel. Nie udało się zapobiec trafieniom rakiet (w tym dwóch pocisków hipersonicznych typu Kindżał) w Kijowie i w obwodzie winnickim. Ostrzeliwano także obiekty infrastruktury krytycznej w obwodzie zaporoskim za pomocą pocisków S-300. Zginęło 11 osób, a 11 zostało rannych. Według ministra energii Hermana Hałuszczunki, kilka obiektów infrastruktury energetycznej zostało trafionych, dlatego zastosowano awaryjne wyłączenia energii elektrycznej. Szczególnie trudna sytuacja panowała w obwodach kijowskim, winnickim, zaporoskim i odeskim.

27 stycznia, piątek

- Ambasador Ukrainy we Francji Wadym Omelczenko oświadczył, że jego krajowi obiecano dostawę 321 ciężkich czołgów, nie podając szczegółowych liczb dla poszczególnych krajów;
- Naczelnym Dowódcą Sił Zbrojnych Ukrainy Walerij Załużny zatwierdził utworzenie pierwszych na świecie kompanii uderzeniowych dronów na Ukrainie.

28 stycznia, sobota

- Prezydent W. Zełenski wezwał sojuszników do dostarczenia armii ukraińskiej pocisków dalekiego zasięgu (m.in. MGM-140 ATACMS), aby wyeliminować możliwość umieszczenia przez Rosjan wyrzutni rakietowych daleko od linii frontu i niszczenia nimi ukraińskich miast.

29 stycznia, niedziela

- załogi ukraińskich czołgów przybyły do Wielkiej Brytanii, gdzie rozpoczną szkolenie na czołgach Challenger 2. Wielka Brytania wkrótce przekaże je Ukrainie;
- ukraińska administracja obwodu chersońskiego poinformowała o 3 zabitych i kilku rannych w wyniku rosyjskiego ostrzału, w tym budynku kliniki. Około 11:00 przeprowadzono atak rakietowy z systemu S-300

na dom w centrum Charkowa; jedna osoba zmarła, a trzy kolejne trafiły do szpitala.

30 stycznia, poniedziałek

- w ciągu ostatniej doby wojsko rosyjskie przeprowadziło cztery ataki raketowe, 3 naloty i ponad 60 ostrzałów, w szczególności na budynki mieszkalne w Chersoniu i Oczakowie, gdzie odnotowano ofiary wśród cywilów. Ostrzelano także obszary wzdłuż linii frontu od Czernihowa po Chersoń.

31 stycznia, wtorek

- dyrekcja ukraińskich kolei uruchomiła nowe pociągi z Kijowa i Charkowa do Chełma i Warszawy;
- według ukraińskiego ministra spraw zagranicznych Dmytra Kułeby, kraje zachodnie obiecały Ukrainie łącznie od 120 do 140 czołgów Challenger 2, Leopard 2 i M1 Abrams;
- brytyjski minister obrony Ben Wallace potwierdził, że czołgi Challenger 2 trafią na linię frontu przed latem 2023 r.;
- premier Danii Mette Frederiksen stwierdziła, że jest za tym, aby przekazać Ukrainie czołgi Leopard 2 i dodała, że prawdopodobnie znajdują się one w następnych pakietach pomocy wojskowej;
- rządy Australii i Francji podpisały porozumienie w sprawie wspólnej produkcji i dostawy pocisków kalibru 155 mm dla Ukrainy, z kolei Chile, Argentyna i Brazylia odrzuciły prośby niemieckiego rządu o dostarczenie Ukrainie amunicji i broni.

1 lutego, środa

- okupanci ostrzelali wieś Jeline w obwodzie czernihowskim – w wyniku uderzenia miny w piwnicę zginęły 4 osoby, a 1 została ranna.

2 lutego, czwartek

- straty Ukrainy w wyniku rosyjskiej agresji mogą sięgnąć 600-750 mld euro. Poinformował o tym premier Ukrainy Denys Szmyhał po wspólnym posiedzeniu Komisji Europejskiej i rządu Ukrainy w Kijowie, w obecności przewodniczącej Komisji Europejskiej Ursuli von der Leyen. Stwierdzono, że odbudowa Ukrainy powinna rozpocząć się już obecnie;
- minister obrony Ołeksij Reznikow stwierdził, że „Rosja bardzo poważnie przygotowuje się do ofensywy i zmobilizowała 500 tys. osób”.

3 lutego, piątek

- MSW Ukrainy rozpoczęło formowanie brygad szturmowych, do których mogą dołączyć ochotnicy. Jednostki te mają na celu wzmocnienie Sił Zbrojnych Ukrainy i wyzwolenie okupowanych terytoriów Ukrainy od rosyjskich najeźdźców. Pełniący obowiązki ministra spraw wewnętrznych Ihor Kłymenko podkreślił, że „Gwardia Ofensywna” to profesjonalne brygady szturmowe MSW, złożone z bojowników-patriotów. Podstawą nowych brygad jest personel wojskowy i funkcjonariusze policji, którzy mają duże doświadczenie bojowe i bohaterstwo pokazali się na linii frontu. Już w pierwszych dniach podania do „Gwardii Ofensywnej” złożyło 8 tys. ochotników.

4 lutego, sobota

- od początku rosyjskiej inwazji na Ukrainę powróciły z niewoli 1762 osoby. 4 lutego z niewoli wypuszczono 116 Ukraińców, w tym 114 szeregowców i sierżantów, a dwóch oficerów. Są wśród nich żołnierze wojska, Gwardii Narodowej, Obrony Terytorialnej, Marynarki Wojennej, Straży Granicznej i Państwowej Służby Ratunkowej.

5 lutego, niedziela

- rosyjski ostrzał i ataki raketowe uszkodziły wiele budynków mieszkalnych i infrastrukturę cywilną (m.in. szkołę) w obwodzie chersońskim, Drużkiwce i Charkowie. Władze poinformowały, że sam Chersoń został ostrzelany co najmniej 40 razy. Pojawiły się doniesienia o co najmniej 5 zabitych cywilach. Ponadto zostały poważnie uszkodzone budynki Charkowskiego Narodowego Uniwersytetu Gospodarki Miejskiej.

6 lutego, poniedziałek

- obecnie w Niemczech uczy się około 203 tys. dzieci z Ukrainy, które opuściły swoje domy w wyniku wojny. W dużych miastach lokalne ukraińskie organizacje otworzyły dla dzieci szkoły niedzielne, a dużo dzieci nadal uczy się w ukraińskich szkołach zdalnie;
- Prezydent Zełenski oświadczył, że wojsko ukraińskie przeciwdziała rosyjskim próbom okrążenia Bachmutu i przełamaniu obrony.

7 lutego, wtorek

- ukraiński parlament przedłużył stan wojenny o 90 dni. Było to piąte przedłużenie od wybuchu wojny w lutym 2022 r. Według doniesień

medialnych za przedłużeniem głosowało 348 posłów (potrzebnych było 226 głosów);

- Federalna Rada Bezpieczeństwa Niemiec zatwierdziła dostawę 178 czołgów Leopard 1 na Ukrainę. Według doniesień większość z nich może zostać przekazana Ukrainie w 2024 r.

8 lutego, środa

- Prezydent W. Zełenski po raz drugi od początku wojny udał się za granicę. Podczas swojej pierwszej wizyty w Wielkiej Brytanii Zełenski spotkał się z królem Karolem III i brytyjskim premierem Rishim Sunakiem oraz przemawiał przed brytyjskim parlamentem w Westminster Hall. Wystąpił o rozszerzenie pomocy w zakresie sprzętu wojskowego o samoloty bojowe. Premier Rishi Sunak zapowiedział, że Brytyjskie Siły Zbrojne nie będą już szkolić wyłącznie ukraińskiej piechoty, ale także żołnierzy piechoty morskiej i pilotów myśliwców. Poleciał także brytyjskiemu ministrowi obrony Benowi Wallace'owi zbadanie, jakie samoloty można wysłać na Ukrainę. Późnym wieczorem Zełenski spotkał się w Paryżu z Prezydentem Francji Emmanuelem Macronem i kanclerzem Niemiec Olafem Scholzem;
- przewodnicząca Parlamentu Europejskiego Roberta Metsola wezwała kraje UE do jak najszybszego dostarczenia Ukrainie systemów dalekiego zasięgu i samolotów bojowych.

9 lutego, czwartek

- doradca prezydenta Ukrainy Mychajło Podolak potwierdził, że nowa rosyjska ofensywa na szeroką skalę rozpoczęła się. Główne walki miały miejsce w obwodzie ługańskim i donieckim;
- rzecznik Wschodniego Zgrupowania Sił Zbrojnych Ukrainy Serhij Czerewaty podał, że w ciągu doby kierunek bachmucki został ostrzeżony 275 razy (w tym sam Bachmut 101 razy) oraz doszło na nim do 34 starć. W walkach w tym regionie zginęło 128 żołnierzy rosyjskich, a 137 zostało rannych;
- Prezydent W. Zełenski spotkał się z Radą Europejską w Brukseli i poinformował, że jego kraj „przechwycił plan zniszczenia Mołdawii” poprzez zorganizowanie prorosyjskiego zamachu stanu. Mołdawska Służba Informacji i Bezpieczeństwa (SIS) potwierdziła, że zidentyfikowała działania mające na celu osłabienie i destabilizację Mołdawii.

10 lutego, piątek

- rano wróg wystrzelił co najmniej 70 rakiet w kolejnym zmasowanym ataku. Zestrzelono co najmniej 60 rakiet. Ich celem byli cywile i infrastruktura cywilna;
- gen. Wałerij Załużny stwierdził, że dwa pociski Kalibr wystrzelone z Morza Czarnego wleciały w przestrzeń powietrzną Mołdawii i Rumunii, zanim ponownie wleciały na Ukrainę. Ministerstwo Obrony Mołdawii potwierdziło później, że pocisk przekroczył jej przestrzeń powietrzną i wezwało ambasadora Rosji. Z kolei Ministerstwo Obrony Rumunii podało, że rosyjski pocisk wystrzelony z okrętu w pobliżu Krymu znajdował się 35 km od granicy rumuńskiej.

11 lutego, sobota

- według szacunków Departamentu Obrony USA, około 80% rosyjskich sił lądowych brało udział w wojnie z Ukrainą. Celeste Wallander, zastępca sekretarza obrony USA ds. bezpieczeństwa międzynarodowego, oszacowała, że Rosja „prawdopodobnie” straciła połowę swoich czołgów podstawowych, chociaż Rosja dostosowywała się do tych strat. Z kolei rząd ukraiński podało, że Rosja otrzymała ostatnio ok. 300–400 irańskich dronów.

12 lutego, niedziela

- przedstawiciel Głównego Zarządu Wywiadu Wojskowego Wadym Skibicki stwierdził, że Rosja prawdopodobnie przełoży planowaną drugą falę mobilizacji z powodu utrzymujących się problemów związanych z pierwszą falą mobilizacji;
- Ambasada Stanów Zjednoczonych w Moskwie poradziła wszystkim obywatelom amerykańskim natychmiastowe opuszczenie Rosji z powodu trwającej wojny na Ukrainie, powołując się na „ryzyko bezprawnych zatrzymań”;
- w wyniku rosyjskiej agresji infrastruktura medyczna Ukrainy uległa znacznemu zniszczeniu, od początku wojny uszkodzonych zostało 1218 placówek służby zdrowia. W szczególności 540 szpitali zostało częściowo zniszczonych, a 173 zostały całkowicie zniszczone. Poinformował o tym minister zdrowia Ukrainy Wiktor Laszko.

13 lutego, poniedziałek

- Dania przekazała armii ukraińskiej wszystkie swoje samobieżne haubicarmaty CAESAR (19 sztuk);

- według sekretarza generalnego NATO Jensa Stoltenberga, Ukraina zużywała znacznie więcej amunicji niż były w stanie wyprodukować firmy zbrojeniowe z państw członkowskich NATO. Zapasy amunicji krajów NATO były również stale zmniejszane ze względu na dostawy na Ukrainę.

14 lutego, wtorek

- podczas dziewiątego spotkania w Ramstein zapadły „zdecydowane decyzje” w obronie Ukrainy i wzmocnienia sił ukraińskich. W spotkaniu wzięli udział przedstawiciele 54 krajów. Po spotkaniu Prezydent Wołodymyr Zełenski stwierdził, że partnerzy zobowiązali się do zapewnienia Ukrainie większej obrony przeciwlotniczej oraz większej ilości czołgów, artylerii, pocisków, a także zobowiązali się do rozszerzenia wyszkolenia ukraińskiej armii;
- ukraińscy żołnierze rozpoczęli w Polsce szkolenie na czołgach Leopard 2. Norwegia zapowiedziała, że wyśle na Ukrainę osiem czołgów tego typu. Z kolei Ukraina oficjalnie zwróciła się do Holandii o myśliwce F-16.

15 lutego, środa

- dzień po tym, jak sekretarz generalny NATO Jens Stoltenberg wezwał sojuszników do produkcji większej ilości amunicji dla Ukrainy, doniesiono, że rząd USA podpisał kontrakty z Northrop Grumman Systems i Global Military Products o wartości 522 mln dolarów na produkcję amunicji artyleryjskiej;
- norweski parlament zapowiedział przekazanie Ukrainie pomocy finansowej o równowartości ponad 6,8 mld euro.

16 lutego, czwartek

- Ukraina i Rosja dokonały kolejnej wymiany jeńców, w wyniku czego do domów powróciło 100 żołnierzy ukraińskich i jeden cywil. Większość zwolnionych to obrońcy Mariupola i Azowstalu.

17 lutego, piątek

- wojska ukraińskie odparły ataki na południe od Siewierska, na zachód od Kreminnej, w rejonie Awdijiwki i na zachód od Doniecka oraz na południowych i wschodnich obrzeżach Wuhłedaru.

18 lutego, sobota

- okupanci w Mariupolu niszczą książki ze zbiorów bibliotecznych Nadazowskiego Państwowego Uniwersytetu Technicznego;

- w godzinach porannych Rosjanie wystrzelili cztery pociski manewrujące Kalibr znad Morza Czarnego w kierunku Ukrainy. Ukraińska obrona przeciwlotnicza zniszczyła dwa z nich. Kolejne dwa pociski, które nie zostały przechwycone przez obronę przeciwlotniczą, trafiły w miasto Chmielnicki, niszcząc trzy placówki oświatowe, ok. 10 bloków mieszkalnych oraz szereg obiektów handlowych, sklepów i kawiarni. Jeden z pocisków trafił w obiekt wojskowy. W wyniku ataków jedna osoba została ranna;
- Prezydent W. Zełenski ponownie zaapelował do społeczności międzynarodowej o samoloty bojowe;
- polski premier Mateusz Morawiecki zgodził się dostarczyć myśliwce MiG na Ukrainę pod warunkiem, że inne państwa, zwłaszcza Stany Zjednoczone, zrobią to samo;
- na Monachijskiej Konferencji Bezpieczeństwa minister infrastruktury Ołeksandr Kubrakow wezwał do dostarczenia Ukrainie amunicji kasetowej i fosforowej broni zapalającej, ponieważ Rosja od dłuższego czasu używa tej amunicji nad terytorium Ukrainy i mogłaby ona pomóc Ukrainie w obronie. Był jednak świadomy konwencji dotyczących amunicji kasetowej, które zabraniają tej broni. Jednak Ukraina, podobnie jak Rosja i wiele innych państw, nie jest stroną tych konwencji.

19 lutego, niedziela

- według premier Estonii Kaji Kallas, Rosja zużywała „tyle pocisków artyleryjskich jednego dnia, ile Europa produkowała w ciągu jednego miesiąca”. Ponadto rosyjski przemysł zbrojeniowy pracował na trzy zmiany. Sekretarz stanu USA Antony Blinken stwierdził, że Chiny rozważały wysłanie uzbrojenia Rosji. Z kolei sekretarz generalny NATO Jens Stoltenberg odrzucił ukraińskie żądania o dostarczenie amunicji kasetowej i fosforowej broni zapalającej.

20 lutego, poniedziałek

- Prezydent USA Joe Biden, który oficjalnie zapowiedział tego dnia wizytę w Polsce, po raz pierwszy spotkał się w Kijowie z Prezydentem Ukrainy W. Zełenskim. W ramach tej niezapowiedzianej ze względów bezpieczeństwa wizyty, której Biały Dom wcześniej odmówił, zapowiedziano dalsze wsparcie militarne i finansowe dla Ukrainy oraz kolejne sankcje wobec Rosji. Według Białego Domu z wyprzedzeniem poinformowano rząd rosyjski o wizycie Bidena w Kijowie. Później zapowiedziano pakiet pomocy wojskowej dla Ukrainy o wartości ok. 500 mln

dolarów, który obejmie m.in. amunicję do M142 HIMARS, pociski artyleryjskie 155 mm i moździerzowe 120 mm, dodatkowe systemy przeciwpancerne Javelin i cztery bojowe wozy piechoty M2 Bradley.

21 lutego, wtorek

- Rada Unii Europejskiej podjęła decyzję o przedłużeniu do 24 lutego 2024 r. sankcji wobec Rosji wprowadzonych w związku z wojną na Ukrainie. „Unia nie uznaje i w dalszym ciągu potępia bezprawną aneksję terytoriów ukraińskich przez Federację Rosyjską” – podkreślono w decyzji;
- Prezydent USA Joe Biden podczas kolejnej wizyty w Polsce wygłosił przemówienie na Zamku Królewskim w Warszawie, gdzie przemawiał już wcześniej – 26 marca 2022 r. Zapewnił w nim Ukrainę, że w drugim roku wojny może nadal polegać na wsparciu Zachodu.

22 lutego, środa

- hiszpańska minister obrony Margarita Robles ogłosiła, że Hiszpania wesprze armię ukraińską co najmniej sześcioma czołgami Leopard 2; wówczas pierwsza partia maszyn przechodziła modernizację i wiosną ma trafić na front;
- w Warszawie odbyło się spotkanie Bukaresztańskiej Dziewiątki z Prezydentem USA Joe Bidenem, Prezydentem Mołdawii Maią Sandu i sekretarzem generalnym NATO Jensem Stoltenbergiem;
- straty agresorów rosyjskich od 24 lutego 2022 do 22 lutego 2023 r. w przybliżeniu wyniosły: skład osobowy – około 145 060 osób; czołgi – 3334; bojowe wozy opancerzone – 6569; systemy artyleryjskie – 2345; wieloprowadnicowe wyrzutnie rakiet – 471; sprzęt obrony przeciwlotniczej – 243; samoloty – 299; helikoptery – 287; drony – 2026; pociski manewrujące – 873; statki/łódzie – 18; pojazdy i cysterny – 5212; wyposażenie specjalne – 226.

23 lutego, czwartek

- według generała Ołeksija Hromowa od początku inwazji Rosja przeprowadziła prawie 5 tys. ataków raketowych, 3,5 tys. nalotów i niemal 1100 ataków dronami;
- minister obrony Finlandii Mikko Savola zapowiedział wysłanie na Ukrainę trzech czołgów Leopard 2, które będą pełnić funkcje czołgów-trałów przeciwminowych.

24 lutego, piątek

- w Kijowie premier Mateusz Morawiecki spotkał się z ukraińskim premierem Denysem Szmyhalem, podczas spotkania przekazano cztery pierwsze czołgi Leopard 2. Szefowie rządów powitali także ukraińskich czołgistów, którzy ukończyli szkolenia bojowe;
- Szwecja zapowiedziała, że dostarczy Ukrainie kilkanaście czołgów Leopard 2A5 oraz systemy przeciwlotnicze IRIS-T i MIM-23 Hawk;
- premier Justin Trudeau poinformował, że Kanada prześle kolejne cztery czołgi Leopard 2 oraz inną pomoc wojskową;
- Stany Zjednoczone zapowiedziały kolejny pakiet pomocy dla Ukrainy w wysokości 2 mld dolarów oraz zwiększyły sankcje i cła nałożone na Rosję. Pakiet uzbrojenia ogłoszony przez Departament Obrony obejmował m.in. amunicję do M142 HIMARS, pociski artyleryjskie 155 mm, drony (CyberLux K8, Switchblade 600, Altius-600 i Jump 20) i sprzęt do zwalczania dronów oraz urządzenia do usuwania min.

25 lutego, sobota

- obecnie okupowanych przez wojska rosyjskie jest 1877 ukraińskich miast i wsi. Okupowany przez Rosję Mariupol został zniszczony w ponad 90%;
- gubernator obwodu ługańskiego Serhij Hajdaj podał, że Rosjanie ponieśli duże straty podczas ataku pod Kreminną, tracąc ok. 70 żołnierzy i podobną liczbę rannych.

26 lutego, niedziela

- uczestnicy Międzynarodowej Platformy Krymskiej wezwali Federację Rosyjską do natychmiastowego zaprzestania działań wojennych i przemocy oraz do wycofania wojsk z całego terytorium Ukrainy w jej uznanych międzynarodowo granicach;
- odbyła się pierwsza oficjalna wizyta szefa MSZ Arabii Saudyjskiej na Ukrainie z udziałem księcia Faisala bin Farhana Al Sauda. W ramach wizyty w Kancelarii Prezydenta podpisano dwa dokumenty formalizujące przekazanie Ukrainie pakietu pomocowego w wysokości 400 mln dolarów: 100 mln dolarów pomocy w kauczuku i 300 mln dolarów w produktach ropopochodnych.

27 lutego, poniedziałek

- w ciągu ostatniej doby Rosjanie przeprowadzili osiem ataków rakietowych, 32 naloty i 85 ostrzałów z wyrzutni rakiet. Ostrzelano także obwód sumski za pomocą artylerii i moździerz;

- w godzinach nocnych Rosjanie zaatakowali Ukrainę za pomocą 14 dronów Shahed 136, z których 11 zostało zestrzelonych przez obronę przeciwlotniczą. W wyniku trzech uderzeń dronów w miejscowości Chmielnicki zginęły dwie osoby, a trzy zostały ranne. Ponadto kilka budynków zostało uszkodzonych.

28 lutego, wtorek

- Centrum Studiów Strategicznych i Międzynarodowych (CSIS) poinformowało, że Rosja „straciła więcej żołnierzy w pierwszym roku wojny na Ukrainie niż we wszystkich konfliktach, w których brała udział po II wojnie światowej razem wziętych. Według szacunków CSIS w ciągu roku na Ukrainie zginęło 60–70 tys. żołnierzy rosyjskich (w tym członków Rosgwardii, FSB, FSO, prorosyjskich milicji ŁRL i DRL oraz najemników m.in. z Grupy Wagnera). Łączna liczba zabitych, zaginionych i rannych szacowana była na 200–250 tys. osób.

1 marca, środa

- według obliczeń Business Insidera Polska do końca lutego 2023 r. przeznaczyła na pomoc dla Ukrainy 56,6 mld zł, czyli 2% polskiego PKB. To największa wartość wśród wszystkich sojuszników Kijowa, jeśli chodzi o procent PKB. Tak więc Polska zajmuje 6 miejsce na świecie pod względem ogólnej wartości pomocy – zarówno tej humanitarnej, jak i finansowej oraz dostaw wojskowych. Choć obecnie Niemcy wyprzedzają Polskę pod kątem pomocy wojskowej, to właśnie Warszawa, pomimo ostrożnych postaw innych krajów europejskich jako pierwsza dostarczyła Ukrainie czołgi Leopard 2 (na początku 2023 r.).

2 marca, czwartek

- o 1:40 czasu lokalnego rosyjska rakietą trafiła w pięciopiętrowy budynek mieszkalny w Zaporozżu, w wyniku czego został on zniszczony. Co najmniej cztery osoby zginęły, a siedem zostało rannych, w tym trzy ciężko; uratowano 11 osób;
- rosyjscy okupanci uderzyli w ludzi oczekujących w kolejce po pomoc humanitarną w rejonie berysławskim obwodu chersońskiego. Rannych zostało 9 osób, w tym jeden nastolatek.

3 marca, piątek

- Stany Zjednoczone zapowiedziały kolejny pakiet pomocy wojskowej dla Ukrainy w wysokości 400 mln dolarów, który będzie obejmował

m.in. amunicję do M142 HIMARS, pociski artyleryjskie 155 mm i 105 mm, mosty czołgowe i sprzęt do usuwania przeszkód;

- według naczelnego dowódcy wojskowego ds. operacji NATO, Christophera Cavoliego, armia rosyjska wystrzeliwała codziennie ponad 23 tys. pocisków artyleryjskich. Cavoli stwierdził, że Rosja straciła do tej pory 2 tys. czołgów i ponad 200 tys. żołnierzy (w tym rannych).

4 marca, sobota

- Ukraina kończy sezon grzewczy z nadwyżką mocy i wystarczającymi zapasami gazu i węgla. Od października ubiegłego roku Rosja przeprowadziła 31 ataków powietrznych na infrastrukturę energetyczną Ukrainy, z czego 14 to masowe ataki raketowe, a 17 to ataki grup dronów-kamikadze. Uderzono w kluczowe obiekty energetyczne. Ponadto obecnie część mocy wytwórczych jest pod tymczasową okupacją. Jednak energetykom udało się utrzymać system zasilania w stanie nienaruszonym. Udało się to osiągnąć dzięki wcześniejszemu zakończeniu remontów bloków elektrowni jądrowych, odtworzeniu szeregu bloków ciepłych, zwiększeniu produkcji energii w elektrowniach wodnych i fotowoltaicznych.

5 marca, niedziela

- według raportów Międzynarodowej Agencji Energetycznej (IAE) i Bloomburga eksport ropy i gazu z Rosji spadł o 40–46% od rozpoczęcia inwazji na Ukrainę w lutym 2022 r. Zdaniem IAE ten negatywny rozwój sytuacji jeszcze się nie zakończył, ponieważ z Rosji wycofali się międzynarodowi eksperci, na których wiedzy opierano się przy poszukiwaniu ropy i gazu.

7 marca, wtorek

- koalicja krajów na rzecz utworzenia Specjalnego Trybunału dla Federacji Rosyjskiej ds. zbrodni agresji przeciwko Ukrainie obejmuje już 30 krajów, a teraz dołączyła Grecja. Zadaniem grupy jest wypracowanie prawnych sposobów powołania trybunału i rozstrzygnięcie jego kwestii prawnych, przede wszystkim immunitetów Prezydenta Rosji i jego najbliższego otoczenia. W tym gronie obecne jest całe G7;
- odbyła się kolejna duża wymiana jeńców między Ukrainą i Rosją. W wyniku wymiany na 90 Rosjan do domu wróciło 130 żołnierzy ukraińskich, w tym 126 mężczyzn i cztery kobiety.

8 marca, środa

- sekretarz generalny NATO Jens Stoltenberg poinformował, że całkowity koszt pomocy udzielonej Ukrainie przez sojuszników podczas wojny na pełną skalę wynosi około 150 mld euro, z czego 65 mld to pomoc wojskowa;
- unijni ministrowie obrony spotkali się i omówili zapotrzebowanie Ukrainy na amunicję artyleryjską. Zgodzili się na wspólny zakup dużych ilości pocisków, ponieważ producenci potrzebują większych zamówień, aby zabezpieczyć się finansowo na budowę nowych fabryk.

9 marca, czwartek

- w Polsce zakończyło się szkolenie ukraińskich żołnierzy na czołgach Leopard 2, a Ukraina otrzymała od strony polskiej 10 z 14 obiecanych jednostek wyposażenia. O tym oświadczył na odprawie wicepremier i minister obrony narodowej Mariusz Błaszczak. „Wspieramy Ukrainę w ramach koalicji międzynarodowej. Oprócz 14 polskich Leopardów w skład tego batalionu wchodzi także cztery czołgi z Kanady, osiem z Norwegii i sześć z Hiszpanii” – zaznaczył minister;
- Prezydent Andrzej Duda w wywiadzie dla CNN powiedział, że Polska jest gotowa przekazać Ukrainie kilkanaście myśliwców MiG-29 w ramach międzynarodowej koalicji.

10 marca, piątek

- z Ławry Kijowsko-Peczerskiej usunięto rosyjskich zakonników podległych patriarchatowi moskiewskiemu, a władze państwowe postanowiły z dniem 29 marca rozwiązać zawartą w 2013 r. umowę z klasztorem w sprawie korzystania z obiektów sakralnych i innego mienia będącego własnością państwa ukraińskiego;
- szef obwodowej administracji wojskowej Ołeksandr Prokudin poinformował, że w ciągu doby ostrzelano obwód chersoński 71 razy. W atakach zginęło trzech cywilów, a pięciu zostało rannych.

11 marca, sobota

- według ukraińskiego ministra spraw wewnętrznych Ihora Kłymenti od początku inwazji „Rosja zbombardowała Ukrainę ponad 40,5 tys. razy i zniszczyła ponad 152 tys. budynków mieszkalnych”.

12 marca, niedziela

- w wyniku działań wojennych ponad 5 milionów hektarów, czyli 50 000 km², gruntów rolnych jest obecnie bezużytecznych ze względu na miny lądowe, skażenie pozostałościami materiałów wybuchowych lub trwające działania wojenne;
- rzecznik Wschodniego Zgrupowania Sił Zbrojnych Ukrainy Serhij Czerewaty podał, że Bachmut w dalszym ciągu stanowi „epicentrum działań bojowych”. Dodał, że w ciągu ostatniej doby na całym odcinku frontu doszło do 161 ostrzałów i 39 starć, gdzie siły rosyjskie straciły 239 żołnierzy i ok. 300 rannych.

13 marca, poniedziałek

- w ciągu doby armia rosyjska przeprowadziła pięć ataków raketowych, głównie na obiekty infrastruktury cywilnej w obwodzie sumskim i donieckim (odnotowano zabitych i rannych wśród cywilów) oraz 35 nalotów i 76 ostrzałów z wyrzutni raketowych. Lotnictwo ukraińskie dokonało 10 nalotów na miejsca koncentracji, natomiast artyleria uderzyła w pięć miejsc koncentracji, trzy magazyny amunicji i cztery stacje walki radioelektronicznej;
- w rosyjskich atakach raketowych ucierpiał Słowiańsk, Konstantynówka, Łyman i Zaporże.

14 marca, wtorek

- od początku rosyjskiej inwazji Organizacja Narodów Zjednoczonych odnotowała 21 965 ofiar wśród ludności cywilnej Ukrainy. Wśród nich zginęło 8231 osób, a 13 734 zostało rannych;
- premier Ukrainy Denys Szmyhał poinformował, że ukraiński rząd przeznaczy wszystkie podatki na obronę i bezpieczeństwo, w tym na nowe uzbrojenie i wyposażenie armii.

15 marca, środa

- podczas wideokonferencji Grupy Kontaktowej ds. Wsparcia Obronnego Ukrainy sekretarz obrony USA Lloyd Austin poinformował, że do tej pory dziewięć krajów zobowiązało się dostarczyć Ukrainie ponad 150 czołgów Leopard 2. Ukroboronprom, z pomocą „kraju NATO”, rozpoczął produkcję amunicji gładkolufowej 125 mm do ukraińskich czołgów z czasów sowieckich. Produkowane były również pociski moździerzowe 120 mm oraz pociski artyleryjskie 122 mm i 152 mm. Produkcja pocisków była rozproszona w wielu miastach.

16 marca, czwartek

- Polska ogłosiła, że w najbliższych dniach dostarczy Ukrainie cztery samoloty MiG-29. Pozostała część polskiej floty MiG-29 była serwisowana, aby także była gotowa do przekazania w późniejszym czasie. Całkowita liczba samolotów do wysłania nie jest jasna, ponieważ różne źródła podawały od 11 do wszystkich.

17 marca, piątek

- premier Słowacji Eduard Heger zapowiedział przekazanie Ukrainie 13 myśliwców MiG-29 z zapasów Słowacji; odrzutowce były jednak w różnym stanie gotowości do wysłania;
- Międzynarodowy Trybunał Karny wydał nakazy aresztowania Władimira Putina i komisarz ds. praw dziecka w Rosji, Mariji Lwowej-Bielowej. Sąd karny zarzucał obu osobom odpowiedzialność za bezprawną deportację ukraińskich dzieci do Rosji i popełnienie w związku z tym zbrodni wojennych. Rzecznik Dmitrij Pieskow stwierdził, że Rosja nie uznaje jurysdykcji Międzynarodowego Trybunału Karnego i tego rodzaju decyzje są dla Rosji nieistotne.

18 marca, sobota

- sześć dronów Shahed 136 zaatakowało obwód lwowski, a trzy zostały zestrzelone przez ukraińską obronę przeciwlotniczą. Trzy kolejne drony uderzyły w budynki niemieszkalne w Jaworowie;
- Prezydent Turcji Recep Tayyip Erdoğan oświadczył, że inicjatywa czarnomorska ws. zboża między Ukrainą a Rosją, która miała wygasnąć 18 marca br., została przedłużona;
- straty agresorów rosyjskich od 24 lutego 2022 do 18 marca 2023 r. w przybliżeniu wyniosły: skład osobowy – około 164 200 osób; czołgi – 3511; bojowe wozy opancerzone – 6830; systemy artyleryjskie – 2560; wieloprowadnicowe wyrzutnie rakiet – 506; sprzęt obrony przeciwlotniczej – 265; samoloty – 305; helikoptery – 290; drony – 2159; pociski manewrujące – 907; statki/łódzie – 18; pojazdy i cysterny – 5404; wyposażenie specjalne – 259.

19 marca, niedziela

- według brytyjskiego dziennika „Financial Times” państwa UE zajmujące się produkcją amunicji borykały się z niedoborem prochu strzelniczego, materiałów wybuchowych i trotylu, co mogło zagrozić realizacji planu zwiększenia dostaw amunicji dla Ukrainy, w tym pocisków artyleryjskich 155 mm.

20 marca, poniedziałek

- Stany Zjednoczone zapowiedziały kolejny pakiet pomocy wojskowej dla Ukrainy w wysokości 350 mln dolarów, który będzie obejmował m.in. amunicję do M142 HIMARS, pociski artyleryjskie 155 mm i przeciwradarowe AGM-88 HARM, systemy moździerzowe 81 mm i 60 mm z amunicją oraz broń przeciwpancerną AT-4;
- Unia Europejska ogłosiła, że zatwierdzono trójfazowy plan działania, mający na celu dostarczenie Ukrainie w ciągu najbliższych 12 miesięcy co najmniej milion pocisków artyleryjskich o wartości dwóch miliardów euro;
- Norwegia poinformowała, że dostarczyła Ukrainie osiem ze swoich 36 czołgów Leopard 2A4. Norwegia zapowiedziała także, że dostarczy do czterech pojazdów eskortujących oraz amunicję i części zamienne.

21 marca, wtorek

- Unia Europejska wypłaciła Ukrainie kolejne 1,5 mld euro z 18 miliardowego pakietu makrofinansowego, jak ogłosiła szefowa Komisji Europejskiej Ursula von der Leyen. Ukraina otrzymała w styczniu pierwszą transzę pomocy makrofinansowej z UE w wysokości 3 mld euro. Przywódcy UE podjęli decyzję w sprawie tego pakietu pomocowego w połowie grudnia;
- państwa NATO przekazały Ukrainie w tym roku pomoc o wartości około 120 mld dolarów. Tak wynika z rocznego raportu sekretarza generalnego NATO Jensa Stoltenberga, opublikowanego 21 marca. Największym dawcą pomocy dla Ukrainy są Stany Zjednoczone, kraje europejskie i Kanada, które łącznie przekazały ponad połowę całkowitej kwoty pomocy; ponadto europejscy członkowie Sojuszu przyjęli prawie pięć milionów uchodźców z Ukrainy;
- z roboczą wizytą do Kijowa przybył premier Japonii Fumio Kishida. Razem z delegacją ukraińską złożyli kwiaty ku pamięci Ukraińców, którzy zginęli z rąk okupantów w Buczy. Kishida zaprosił Prezydenta Ukrainy Wołodymyra Zełenskiego na szczyt G7, który w maju odbędzie się w Japonii.

22 marca, środa

- Ekumeniczny Patriarcha Konstantynopola Bartłomiej oświadczył, że Rosyjska Cerkiew Prawosławna jest współodpowiedzialna za zbrodnie wojenne, które Rosja rozpętała na Ukrainie;

- Prezydent W. Zełenski odwiedził siły walczące w Bachmucie, rozdając medale i odwiedzając rannych żołnierzy. Była to druga wizyta Prezydenta Ukrainy w rejonie Bachmutu, pierwsza miała miejsce 20 grudnia 2022 r.

23 marca, czwartek

- Ukraina otrzymała cztery pierwsze samoloty MiG-29 ze Słowacji;
- Zełenski przybył do obwodu chersońskiego i obiecał wszystko odbudować. Prezydent rozmawiał z mieszkańcami i obiecał stopniowe przywracanie wszystkiego, co zostało zniszczone przez rosyjskich najeźdźców. Prezydent poinformował, że na wyzwolonym terytorium obwodu chersońskiego prawie 50 wsi zostało przez okupantów niemal doszczętnie zniszczonych. W niektórych miejscach ponad 90% zabudowy wsi uległo zniszczeniu. Ale ludzie wracają nawet do takich wiosek.

24 marca, piątek

- rzecznik Wschodniego Zgrupowania Sił Zbrojnych Ukrainy Serhij Czerewaty poinformował, że w kierunku Bachmutu najemnicy z Grupy Wagnera ponosili duże straty i wzmacniali ich regularne oddziały powietrznodesantowe. Dodał, że w ciągu ostatniej doby na całym odcinku frontu pod miastem siły rosyjskie przeprowadziły 276 ostrzałów, w tym 69 na Bachmut. Doszło również do 32 starć bojowych. Według Czerewatego w walkach zginęło 332 Rosjan, a 188 zostało rannych;
- siły rosyjskie wielokrotnie ostrzeliwały Chersoń za pomocą artylerii i „Gradów”, w wyniku czego dwie osoby zginęły, a sześć zostało rannych. W ciągu 24h obwód chersoński został ostrzelany 67 razy.

25 marca, sobota

- naczelny dowódca Ukrainy Walerij Załużny podał, że w kierunku bachmuckim doszło do 18 starć bojowych i 178 ostrzałów (w tym 40 na Bachmut) z pomocą artylerii, lotnictwa i systemów rakietowych. Według Czerewatego w walkach zginęło 182 Rosjan, a 218 zostało rannych;
- Władimir Putin zapowiedział rozmieszczenie rosyjskiej taktycznej broni jądrowej na Białorusi; wówczas na Białorusi znajdowała się niewielka liczba pocisków Iskander, a do 1 lipca br. planowane było ukończenie „magazynowania” taktycznej broni jądrowej.

26 marca, niedziela

- rosyjska agencja informacyjna poinformowała o „całkowitym zajęciu” zakładów AZOM w Bachmucie przez jednostki Wagnera.

27 marca, poniedziałek

- o 10:30 Rosjanie przeprowadzili atak raketowy na Słowiańsk za pomocą systemów S-300, w wyniku czego zginęły co najmniej dwie osoby, a 32 zostały ranne; zniszczono budynki administracyjne i biurowe, pięć wieżowców, siedem budynków prywatnych i 10 samochodów. W godzinach nocnych Ukraina (głównie obwód kijowski) została zaatakowana za pomocą dronów Shahed 136; ukraińska obrona przeciwlotnicza poinformowała, że zestrzelono 14 z 15 dronów;
- Ukraina otrzymała od Niemiec 18 czołgów podstawowych Leopard 2A6 i ok. 40 bojowych wozów piechoty Marder 1, które zostały obiecane w styczniu 2023 r. Wsparcie wojskowe dla Ukrainy ze strony RFN wyniosło dotychczas 2,7 mld euro.

28 marca, wtorek

- w wyniku ataku raketowego na miasto Bogoduchów w obwodzie charkowskim zostali ranni cywile oraz uszkodzono domy prywatne;
- minister obrony Ołeksij Reznikow poinformował, że pierwsze brytyjskie czołgi podstawowe Challenger 2 dotarły na Ukrainę.

29 marca, środa

- przewodniczący Kolegium Połączonych Szefów Sztabów SZ USA generał Mark Milley poinformował, że w Bachmucie „walczyło ok. 6 tys. zawodowych najemników z rosyjskiej Grupy Wagnera i ok. 20–30 tys. innych najemników tej formacji, w tym zwerbowanych w więzieniach”;
- szef MAEA Rafael Grossi odwiedził Zaporoską Elektrownię Jądrową, aby sprawdzić jej stan w obliczu wzmożonych walk w regionie i zaapelował o podjęcie wszelkich możliwych działań w celu ochrony elektrowni.

30 marca, czwartek

- w wyniku ostrzału rosyjskiego okupanta infrastruktura miasta Awdijiwka w obwodzie donieckim została całkowicie zniszczona, w mieście nie pozostał ani jeden ocalały budynek, a 80% zasobów mieszkaniowych uległo zniszczeniu;

- w godzinach nocnych wojska rosyjskie, przy pomocy systemu obrony powietrznej S-300, wystrzeliły dziewięć rakiet w infrastrukturę cywilną Charkowa. Do nalotów wykorzystano także 10 dronów Shahed 136, z których dziewięć zostało zestrzelonych przez obronę przeciwlotniczą. W wyniku ataku pięć osób zostało rannych.

31 marca, piątek

- Rosja przeprowadziła kolejny atak raketowy na cele cywilne przy użyciu pocisków balistycznych, m.in. na Zaporozże, w rezultacie czego dwie osoby odniosły lekkie obrażenia. Ostrzelano również Awdijiwkę, gdzie zginęły dwie osoby, w tym dziecko, a dwie zostały ranne;
- Międzynarodowy Fundusz Walutowy zatwierdził pakiet wsparcia dla Ukrainy w wysokości 15,6 mld dolarów, aby pomóc w ożywieniu gospodarczym kraju.

1 kwietnia, sobota

- armia rosyjska przeprowadziła dwa ataki raketowe, 30 nalotów i ponad 40 ostrzałów na pozycje ukraińskie i infrastrukturę cywilną; Federacja Rosyjska dokonała ataku raketowego na obiekty cywilne w miastach Drużkiwka i Awdijiwka, w wyniku czego odnotowano zabitych i rannych wśród cywilów.

2 kwietnia, niedziela

- w wyniku eksplozji w kawiarni w Petersburgu zginął Władlen Tatarski (właściwie Maksim Fomin), rosyjski bloger wojenny. Co najmniej 30 osób zostało rannych, w tym sześć było w stanie krytycznym. Kawiarnia, w której doszło do eksplozji, należała do Jewgienija Prigożyna, szefa Grupy Wagnera;
- Rada Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony Ukrainy ogłosiła 12-punktowy plan deokupacji Krymu, obejmujący wydalenie Rosjan, którzy przenieśli się na Krym po aneksji Krymu w 2014 r., oraz zburzenie mostu krymskiego.

3 kwietnia, poniedziałek

- według polskiego podsekretarza stanu Marcina Przydacza Polska przekazała Ukrainie kilka pierwszych myśliwców MiG-29. Na razie chodzi o przekazanie pierwszej części samolotów.
- rząd Słowacji podjął decyzję o przekazaniu na Ukrainę 13 myśliwców MiG-29. Pierwsze cztery zostały już wysłane na Ukrainę. Później Siły

Powietrzne Ukrainy potwierdziły odbiór myśliwców MiG-29 przekazanych przez Polskę i Słowację;

- sekretarz generalny NATO Jens Stoltenberg zapowiedział, że 4 kwietnia br. Finlandia przystąpi do NATO. Przyszłe członkostwo Szwecji jest wciąż w fazie negocjacji. Motywacją obu krajów do przystąpienia do NATO była rosyjska inwazja na Ukrainę i implikowane ryzyko podobnego losu innych sąsiadów Rosji.

4 kwietnia, wtorek

- w ramach planowanej kontrofensywy ukraińskiej wicepremier Ukrainy Iryna Wereszczuk wezwała Ukraińców przebywających na zajętych terytoriach przez Rosję do ich opuszczenia;
- sekretarz generalny NATO Jens Stoltenberg poinformował, że do tej pory sojusznicy przekazali Ukrainie 150 mld euro wsparcia, w tym 65 mld euro pomocy wojskowej;
- Stany Zjednoczone zapowiedziały kolejny pakiet pomocy wojskowej dla Ukrainy o łącznej wartości 2,6 mld dolarów, który będzie obejmował m.in. dodatkowe uzbrojenie do MIM-104 Patriot, amunicję do systemów NASAMS, amunicję do M142 HIMARS, pociski artyleryjskie 155 mm i 105 mm, systemy moździerzowe i pociski 120 mm, 81 mm i 60 mm, amunicję czołgową 120 mm i 105 mm, 400 granatników i 200 tys. szt. amunicji, 18 pojazdów do odzyskiwania sprzętu oraz 69 ciężkich cystern i 105 przyczep paliwowych.

5 kwietnia, środa

- Prezydent Wołodymyr Zełenski, wraz z małżonką Oleną Zełenską, złożył pierwszą od początku wojny oficjalną wizytę w Polsce. Między Ukrainą a Polską podpisano porozumienie w sprawie dostaw polskiego sprzętu wojskowego na Ukrainę, w tym dokumenty ws. dostawy transporterów KTO Rosomak, moździerzy samobieżnych M120 Rak, systemów PPZR Piorun, myśliwców typu MiG i innej broni. Prezydent Andrzej Duda zapowiedział także, że jego kraj jest gotowy dostarczyć ukraińskiej armii 14 myśliwców MiG-29 oraz zapewnił Zełenskiego o poparciu Warszawy dla kandydatury Ukrainy do NATO.

6 kwietnia, czwartek

- Ukraina i Polska podpisały memorandum w sprawie zaangażowania polskiego biznesu w odbudowę Ukrainy;

- Ukroboronprom ogłosił, że ukraińska spółka ARTEM rozpocznie produkcję pocisków czołgowych kalibru 125 mm we współpracy z Polską Grupą Zbrojeniową. Umowa ta oznaczała, że Polska stanie się drugim krajem NATO, który pomoże Ukrainie w produkcji pocisków z czasów sowieckich.

7 kwietnia, piątek

- ok. 21:00 czasu lokalnego we wschodnim Melitopolu i wsi Wesele doszło do eksplozji w miejscu, gdzie wcześniej przez cztery dni z rzędu Rosjanie gromadzili sprzęt i personel wojskowy.

8 kwietnia, sobota

- rzecznik Sił Powietrznych Ukrainy Jurij Ihnat poinformował, że w związku z ograniczoną ilością rakiet, Rosjanie coraz częściej stosowali kierowane bomby lotnicze m.in. FAB-500, wystrzeliwane z samolotów z odległości powyżej 50 km od frontu lub znad morza. Celem ataków był wschód Ukrainy, obwody sumski i czernihowski oraz front południowy (obwody zaporoski i chersoński). Według rzecznika codziennie na całym froncie odnotowywano użycie 10–12 tego typu bomb, których Ukraina nie miała wówczas możliwości zestrzelenia;
- od października 2022 r. armia rosyjska wystrzeliła ponad 1200 pocisków lub dronów kamikadze w ukraińskie obiekty energetyczne, z czego ok. 250 trafiło w cel, uszkadzając w sumie 43% ukraińskiej sieci energetycznej. Do tej pory 80% uszkodzonej sieci energetycznej zostało przywrócone do pracy, przynajmniej częściowo.

9 kwietnia, niedziela

- dowódca sił lądowych gen. Ołeksandr Syrski oświadczył, że siły rosyjskie atakujące Bachmut stosowały „syryjską” taktykę spalonej ziemi, niszcząc domy i pozycje ukraińskie za pomocą lotnictwa i artylerii, jednak „obrona Bachmutu trwała”.

10 kwietnia, poniedziałek

- wiceminister obrony Ukrainy Hanna Malar podała, że na czterech kierunkach: Bachmutu, Marjinki, Awdijiwki i Łymanu trwały zacięte walki, zapewniając, że Rosjanom „nie udaje się osiągnąć celu”;
- samoloty MiG-29 dostarczone przez Słowację miały być niezdatne do użytku z powodu sabotażu rosyjskich techników. Jednak według ministra obrony Jaroslava Nad’a Ukraina miała środki na naprawę samolotów;

- Ukraina i Rosja przeprowadziły wymianę jeńców: 106 rosyjskich żołnierzy wymieniono na 100 Ukraińców, z których niektórzy potrzebowali pomocy medycznej.

11 kwietnia, wtorek

- premier Denys Szmyhal w rozmowie z dziennikiem „The Hill” zapowiedział, że kontrofensywa sił ukraińskich przeciwko wojskom rosyjskim może rozpocząć się latem br. Dodał także, że nie odczuwali presji ze strony partnerów zagranicznych w tej kwestii, jednak „największa presja na rozpoczęcie kontrofensywy pochodziła ze strony społeczeństwa Ukrainy”;
- Troels Lund Poulsen, pełniący obowiązki ministra obrony Danii, powiedział, że jego kraj ma nadzieję dostarczyć Ukrainie „około 100” czołgów Leopard 1 A5 „przed latem”.

12 kwietnia, środa

- rosyjscy najeźdźcy z tymczasowo okupowanych obwodów donieckiego i ługańskiego wywieźli ponad 100 tys. ukraińskich dzieci.

13 kwietnia, czwartek

- Rada Europejska postanowiła przekazać Ukrainie amunicję o wartości 1 mld euro. Zwiększyło to unijne wsparcie wojskowe do 4,6 mld euro;
- rząd niemiecki zatwierdził wniosek eksportowy Polski na pięć myśliwców MiG-29 na Ukrainę; w 2002 r. Niemcy sprzedały Polsce 23 myśliwce MiG-29, z których kilkanaście nadal istniało. Polska ogłosiła, że przekaże Ukrainie całą swoją flotę MiG-ów, składającą się z ok. 30 samolotów;
- przedstawiciel SG Ukrainy generał Ołeksij Hromow oświadczył, że Rosja planuje od czerwca br. rozpocząć seryjną produkcję nowych strategicznych rakiet manewrujących Ch-50 (pociski wystrzeliwane z samolotów o zasięgu do 1,5 tys. km), co pozwoli od jesieni zaktywizować ataki rakietowe na terytorium ukraińskie.

14 kwietnia, piątek

- od początku wielkiej wojny Polska udzieliła Ukrainie pomocy w wysokości około 11 mld euro;
- duński rząd zapowiedział, że przekaże Ukrainie 19 haubic samobieżnych CAESAR. Ponadto osiem kanadyjskich czołgów Leopard 2 dotarło do Polski;

- według Organizacji Narodów Zjednoczonych ponad 740 cywilów zostało zabitych lub rannych przez miny lub inne materiały wybuchowe pozostawione od początku rosyjskiej inwazji. Według ukraińskiego rządu, ok. 160 tys. km² terytorium kraju (równowartość powierzchni dwa razy większej od Austrii) było zaminowane.

15 kwietnia, sobota

- Polska i Węgry zakazały importu zboża i innej żywności z Ukrainy „w celu ochrony lokalnego sektora rolnego”. Komisja Europejska stwierdziła, że „jednostronne działania są nie do przyjęcia”. Jarosław Kaczyński, lider PiS, powiedział, że Polska będzie nadal wspierać Ukrainę i jest gotowa do podjęcia rozmów w celu uregulowania tej kwestii.

16 kwietnia, niedziela

- minister obrony Ołeksij Reznikow stwierdził, że straty armii ukraińskiej w wojnie z Rosją były mniejsze niż liczba ofiar trzęsienia ziemi w Turcji;
- szef Kancelarii Prezydenta Andrij Jermak poinformował, że w ramach wymiany jeńców między Ukrainą i Rosją, zwolniono 130 żołnierzy ukraińskich, w tym funkcjonariuszy Straży Granicznej i Gwardii Narodowej, którzy trafili do niewoli w rejonie Bachmutu, Sołedaru, Zaporozża i Chersonia. Nie wiadomo, ilu rosyjskich żołnierzy wymieniono w zamian. Ukraińscy urzędnicy powiedzieli, że z terytorium kontrolowanego przez Rosję wydobyto szczątki ok. 85 zmarłych ukraińskich wojskowych.

17 kwietnia, poniedziałek

- Słowacja zakazała importu zboża z Ukrainy po podobnej decyzji Polski i Węgier z 15 kwietnia;
- Władimir Putin odwiedził dowódców wojskowych w obwodzie chersońskim i żołnierzy w Ługańsku. W Ługańsku wręczył żołnierzom „kopie ikon w prezencie” na rosyjską prawosławną Wielkanoc, która przypadała 16 kwietnia. Chociaż rzecznik Kremla Dmitrij Pieskow powiedział, że wizyta odbyła się 17 kwietnia.

18 kwietnia, wtorek

- jedna osoba zginęła, a co najmniej 10 zostało rannych w wyniku rosyjskiego ostrzału rynku w Chersoniu. Ostrzelano także Orichiw w rejonie Zaporozża, jednak nie odnotowano ofiar. W godzinach porannych Rosjanie ostrzelali za

pomocą artylerii miasto Ukrajinsk, gdzie osiem osób zostało rannych oraz zostały uszkodzone trzy wielopiętrowe bloki mieszkalne i 18 pawilonów handlowych lokalnego rynku. Według ukraińskich relacji zarejestrowano 64 rosyjskie naloty, z których większość była w kierunku Odessy;

- Prezydent W. Zełenski złożył pierwszą wizytę w wysuniętych pozycjach sił ukraińskich w ogarniętym walkami mieście Awdijiwka. Stwierdził, że od czasu inwazji powróciło z niewoli rosyjskiej 2235 ukraińskich jeńców wojennych;
- MSW Ukrainy poinformowało, że stworzyło internetową bazę danych żołnierzy rosyjskich i prorosyjskich separatystów poległych na Ukrainie. Wówczas zidentyfikowano imiennie 56 827 „przedstawicieli Rosji” zabitych na Ukrainie, także według miejsca i daty śmierci.

19 kwietnia, środa

- minister obrony Ołeksij Reznikow i wiceminister obrony generał Ołeksandr Pawluk potwierdzili, że systemy obrony powietrznej MIM-104 Patriot ze Stanów Zjednoczonych, Niemiec i Holandii przybyły na Ukrainę. Stany Zjednoczone zapowiedziały kolejny pakiet pomocy wojskowej dla Ukrainy o wartości 325 mln dolarów, który będzie obejmował m.in. amunicję do M142 HIMARS, pociski artyleryjskie 155 mm i 105 mm, broń przeciwpancerną AT-4, miny przeciwpancerne i cztery pojazdy logistyczne;
- Yoon Suk-yeol, Prezydent Korei Południowej, zapowiedział, że wyśle pomoc wojskową na Ukrainę. Prezydent Yoon porównał wojnę na Ukrainie z wojną koreańską z lat 1950–1953 oraz to, jak społeczność międzynarodowa wspierała Koreę Południową.

20 kwietnia, czwartek

- Dania i Holandia ogłosiły przekazanie Ukrainie 14 czołgów Leopard 2, które zostaną dostarczone w pierwszym kwartale 2024 r.;
- sekretarz generalny NATO Jens Stoltenberg odwiedził Ukrainę po raz pierwszy od początku wojny, z kolei Prezydent Zełenski otrzymał zaproszenie do udziału w szczycie NATO w Wilnie w 2023 r.

21 kwietnia, piątek

- powołana w wyniku wojny Grupa Kontaktowa ds. Wsparcia Obronnego Ukrainie, zrzeszająca ponad 50 państw, spotkała się po raz 11. w ramach formatu Ramstein. Przed tym spotkaniem Ukraina ponownie poprosiła o zachodnie myśliwce;

- Niemcy, Ukraina i Polska podpisały porozumienie ws. utworzenia przy polsko-ukraińskiej granicy punktu naprawczego dla czołgów Leopard 2. Pistorius powiedział, że prawdopodobnie „pod koniec przyszłego miesiąca” punkt ten rozpocznie swoją działalność;
- sekretarz generalny NATO Jens Stoltenberg, powiedział, że „wszyscy sojusznicy NATO zgodzili się, aby Ukraina została członkiem”, jednak dopiero po zakończeniu wojny z Rosją;
- moskiewski sąd wydał „zaocznie” nakaz aresztowania generała Kyryła Budanowa, szefa Głównego Zarządu Wywiadowczego w związku z eksplozją na moście Krymskim. Budanow odpowiedział, że „to dla mnie przyjemność... Będę pracował ciężiej i z wyższą jakością, aby pokazać, że moskiewski dwór miał rację”.

22 kwietnia, sobota

- wojskowe komendy uzupełnień w Moskwie rozpoczęły obławę na studentów, którym były doręczane wezwania do wojska m.in. w akademikach. Dokumenty otrzymywali studenci takich uczelni, jak Moskiewski Uniwersytet Państwowy i Wyższa Szkoła Ekonomiczna.

23 kwietnia, niedziela

- 35 miast w obwodzie chersońskim zostało ostrzelanych 83 razy przez rosyjską artylerię, drony i samoloty, w wyniku czego zginęło co najmniej dwóch cywili, a sześciu zostało rannych; we wsi Kizomys ostrzelano szkołę oraz uszkodzono 25 budynków mieszkalnych. W obwodzie donieckim zginęły co najmniej dwie osoby, a dwie zostały ranne. Rosyjskie wojsko poinformowało o ukraińskich nalotach na Donieck. Według armii ukraińskiej odparto 45 ataków w Awdijiwce i Bachmucie oraz podano, że Rosjanie przygotowywali się do kolejnej próby zdobycia Wuhłedaru;
- straty agresorów rosyjskich od 24 lutego 2022 do 23 kwietnia 2023 r. w przybliżeniu wyniosły: skład osobowy – około 186 420 osób; czołgi – 3675; bojowe wozy opancerzone – 7131; systemy artyleryjskie – 2837; wieloprowadnicowe wyrzutnie rakiet – 539; sprzęt obrony przeciwlotniczej – 289; samoloty – 308; helikoptery – 294; drony – 2402; pociski manewrujące – 911; statki/łódzie – 18; pojazdy i cysterny – 5730; wyposażenie specjalne – 339.

24 kwietnia, poniedziałek

- minister spraw zagranicznych Dmytro Kułeba w rozmowie ze swoimi odpowiednikami z UE zwrócił uwagę na niewielkie, w stosunku do

zapowiadanego, wsparcie w zakresie dostarczania amunicji oraz zaapelował do krajów Unii o szybkie dostawy amunicji. Wskazał również, że Francja blokowała zakupy pocisków, ponieważ domagała się, aby we wspólnych zamówieniach brały udział wyłącznie firmy unijne i te, które wykorzystują europejskie komponenty.

25 kwietnia, wtorek

- Unia Europejska przyznała Ukrainie kolejne 1,5 mld euro. To trzecia transza pomocy makrofinansowej w wysokości 18 mld euro;
- po ponad roku wojny na pełną skalę z niewoli rosyjskiej powróciło 2279 ukraińskich mężczyzn i kobiet – wojskowych i cywilów.

26 kwietnia, środa

- w Przemyślu oficjalnie oddano do użytku pierwsze pokoje hotelowe w odremontowanej części hotelowej budynku Przemyskiego Ośrodka Sportu i Rekreacji przy ulicy Mickiewicza. Obiekt będzie służył uchodźcom z Ukrainy, którzy planują na dłużej zorganizować swoje życie w Przemyślu. Będzie w nim około 140 miejsc noclegowych;
- W. Zełenski odbył pierwszą rozmowę telefoniczną z Xi Jinpingiem od początku rosyjskiej inwazji na Ukrainę. Następnie Zełenski mianował Pawła Riabikina na nowego ambasadora w Chinach;
- Ukraina i Rosja przeprowadziły kolejną wymianę jeńców, w wyniku której do domu wróciły 44 osoby (36 szeregowych i sierżantów oraz sześciu oficerów), w tym żołnierze, Straż Graniczna i Gwardia Narodowa, którzy bronili Mariupola, Azowstalu, obwodu chersońskiego i walczyli na wschodzie. Uwolniono także dwóch cywilów.

27 kwietnia, czwartek

- 14 000 ukraińskich żołnierzy po szkoleniu w Wielkiej Brytanii wróciło do obrony Ojczyzny;
- Władimir Putin podpisał dekret zezwalający na deportację z terytoriów okupowanych przez Rosję tych obywateli Ukrainy, którzy zachowają obywatelstwo ukraińskie po 1 lipca 2024 r.

28 kwietnia, piątek

- o 4:40 Rosja przeprowadziła zmasowany atak raketowy na infrastrukturę cywilną ukraińskich miast, w tym Kijowa, Dniepru i Humania. 21 z 23 pocisków Ch-101/Ch-555 i dwa „drony szturmowe” zostały zestrzelone przez ukraińską obronę przeciwlotniczą, z czego 11 w pobli-

żu Kijowa, który został zaatakowany po raz pierwszy od 50 dni; dwie osoby zostały ranne. Co najmniej dwa pociski trafiły w dziewięciopiętrowy apartamentowiec w Humaniu, zabijając co najmniej 23 osoby i raniąc 17 innych; dziesięć budynków mieszkalnych zostało uszkodzonych. W Dnieprze zginęły dwie osoby, a trzy zostały ranne.

29 kwietnia, sobota

- pożar w składzie ropy w okupowanym Sewastopolu. To przygotowanie do aktywnych działań ukraińskiej armii. W nocy w wyniku uderzenia drona zapalił się w Kozackiej Zatoce w Sewastopolu zbiornik paliwa.

30 kwietnia, niedziela

- rzecznik Gwardii Narodowej Ukrainy Rusłan Muzyczuk powiedział, że podczas walk na odcinku bachmuckim i marjińskim, odległość między siłami ukraińskimi i rosyjskimi wynosi niekiedy niecałe 50–100 m;
- o 23:20 Rosja przeprowadziła atak raketowy na Ukrainę. Rosyjskie pociski uderzyły m.in. w Pawłohrad (węzeł logistyczny i kolejowy), raniąc 34 osoby, w tym dzieci, oraz niszcząc 19 wieżowców, 25 domów prywatnych, sześć szkół i przedszkoli oraz pięć sklepów.

1 maja, poniedziałek

- Prezydent RP Andrzej Duda powiedział, że w interesie jego kraju leży odparcie przez Ukrainę agresji Federacji Rosyjskiej;
- rzecznik Wschodniego Zgrupowania Sił Zbrojnych Ukrainy pułkownik Serhij Czerewaty oświadczył, że „na kierunku bachmuckim walczy przeciw nam 25,6 tys. żołnierzy, 65 czołgów, 450 transporterów opancerzonych, 154 armaty i 56 systemów raketowych. To więcej niż liczy armia Czech czy Węgier”. Według Czerewatego każdego dnia Rosjanie tracili w Bachmucie i okolicach ok. 100 żołnierzy. Z kolei rzecznik Rady Bezpieczeństwa Narodowego John Kirby powiedział, że według szacunków USA Rosjanie ponieśli 100 tys. ofiar, w tym ponad 20 tys. zabitych, podczas samej bitwy o Bachmut od grudnia 2022 r. Stwierdził też, że połowa tych strat pochodziła od Grupy Wagnera.

2 maja, wtorek

- rosyjski minister obrony Siergiej Szojgu powiedział, że rosyjski sukces na Ukrainie będzie „w dużej mierze zależał od terminowego uzupełniania uzbrojenia”, w wyniku czego podjęto działania w celu zwiększenia produkcji zbrojeniowej;

- według Ministerstwa Energetyki Ukrainy w wyniku ostrzałów w rejonach przygranicznych i wzdłuż linii frontu w ostatnich dniach w obwodach chersońskim, dniepropetrowskim i sumskim doszło do znaczących uszkodzeń sieci energetycznych. Wzrosła także częstotliwość rosyjskich ostrzałów rejonu Kupiańska i okolic Bachmutu oraz zwiększyła się intensywność ataków artylerii i lotnictwa na prawobrzeżną część obwodu chersońskiego.

3 maja, środa

- Prezydent Ukrainy Wołodymyr Zełeński przybył do Finlandii z wizytą, aby wziąć udział w szczycie szefów rządów państw nordyckich w Helsinkach oraz szeregu spotkań dwustronnych z przywódcami Finlandii, Szwecji, Norwegii, Danii i Islandii;
- Stany Zjednoczone zapowiedziały kolejny pakiet pomocy wojskowej dla Ukrainy o wartości 300 mln dolarów, który będzie obejmował m.in. amunicję do M142 HIMARS, haubice 155 mm i pociski artyleryjskie 155 mm, pociski moździerzowe 120 mm, 81 mm i 60 mm, broń przeciwpancerną AT-4 i Carl Gustaf, rakiety lotnicze Hydra 70 oraz ciężarówki do transportu ciężkiego sprzętu.

4 maja, czwartek

- Ukraina po raz pierwszy zniszczyła na niebie nad Kijowem rosyjski pocisk naddźwiękowy Ch-47M2 Kindżał ok. 2:40 czasu lokalnego. Według dowódcy Ukraińskich Sił Powietrznych generała porucznika Mykoły Oleszczuka zestrzelenie go było możliwe dzięki systemowi raketowemu MIM-104 Patriot, który armia ukraińska otrzymała w kwietniu tego roku;
- Prezydent Wołodymyr Zełeński przybył do siedziby Międzynarodowego Trybunału Karnego (MTK) w Hadze i wezwał do powołania specjalnego trybunału dla zbrodni rosyjskich.

5 maja, piątek

- wiceminister obrony Hanna Malar powiedziała, że Rosjanie „dokładają wszelkich starań, aby zająć Bachmut do 9 maja, czyli dnia, w którym w Rosji świętowana jest rocznica zakończenia II wojny światowej”. Dodała także, że żołnierze ukraińscy nie pozwalali przerwać linii obronnych, a artyleria zniszczyła magazyny amunicji wagnerowców;
- duński minister obrony Troels Lund Poulsen poinformował, że Dania i Niemcy prześlą Ukrainie 80 czołgów Leopard 1, które mają być gotowe do użytku 1 czerwca.

6 maja, sobota

- według ukraińskiego ministra obrony, na początku maja 2023 r. na terytorium Ukrainy znajdowało się co najmniej 300 tys. rosyjskich żołnierzy;
- szef Grupy Wagnera, Prigożyn, zwrócił się do rosyjskiego ministra obrony Szojgu o wydanie do północy 10 maja rozkazu przekazania pozycji Wagnera w Bachmucie i jego okolicach czeczeńskim oddziałom batalionu „Achmat” Ramzana Kadyrowa. Kadyrow złożył wcześniej odpowiednią ofertę i stwierdził, że jego prywatna armia walczyła wcześniej u boku żołnierzy Wagnera na innych teatrach działań wojennych;
- w ramach wymiany jeńców między Rosją i Ukrainą, do domu wróciło kolejnych 45 obrońców Azowstalu (42 żołnierzy i trzech cywilów).

7 maja, niedziela

- w godzinach nocnych siły rosyjskie wystrzeliły pociski Ch-22 w kierunku obwodu mikołajowskiego, gdzie jeden z nich trafił w teren przedsiębiorstwa; nie odnotowano ofiar;
- gubernator obwodu dniepropetrowskiego Serhij Łysak poinformował, że w wyniku nocnego ostrzału Nikopola zginęła starsza kobieta, a trzy osoby zostały ranne.

8 maja, poniedziałek

- w wyniku rosyjskiego ataku na Odesę zniszczony został magazyn odeskiej organizacji Czerwonego Krzyża Ukrainy o powierzchni 1000 m²; zginęła jedna osoba, a dwie zostały ranne. Pociski zostały wystrzelone z bombowców Tu-22M3 w rejonie Krymu;
- Rosja ponownie zablokowała na Morzu Czarnym eksport zboża z Ukrainy, w wyniku czego ok. 90 statków nie mogło płynąć dalej.

9 maja, wtorek

- Przewodnicząca Komisji Europejskiej Ursula von der Leyen przybyła do Kijowa z okazji Dnia Europy. Zaznaczyła, że cieszy się z powrotu do Kijowa, gdzie na co dzień broni się wartości drogich Europejczykom;
- Stany Zjednoczone zapowiedziały kolejny pakiet pomocy wojskowej dla Ukrainy o łącznej wartości 1,2 mld dolarów, który będzie obejmował m.in. dodatkowe systemy przeciwlotnicze i amunicję, sprzęt do integracji zachodniej broni, rakiet i radarów z systemami obrony

przeciwlotniczej Ukrainy, amunicję do zwalczania dronów i pociski artyleryjskie 155 mm.

10 maja, środa

- Prezydent W. Zełenski w wywiadzie dla BBC wyjaśnił, że ofensywa na dużą skalę jeszcze się nie odbyła, ponieważ Ukraina nie otrzymała jeszcze całego obiecanego sprzętu wojskowego oraz czekała na więcej pojazdów opancerzonych;
- brytyjskie MON poinformowało, że od początku 2023 r. rosyjskie Ministerstwo Obrony zintensyfikowało program rekrutacji więźniów do walki na Ukrainie, a w samym kwietniu zaciągnęło się prawdopodobnie do 10 tys. skazańców;
- japoński minister spraw zagranicznych Yoshimasa Hayashi, poinformował, że Japonia prowadziła rozmowy z NATO ws. utworzenia biura łącznikowego NATO w Tokio, powołując się na rosyjską inwazję na Ukrainę i jej zagrożenie dla globalnej stabilności.

11 maja, czwartek

- Wielka Brytania dostarczyła Ukrainie rakiety manewrujące Storm Shadow. Jest to rakietę opracowaną wspólnie przez Wielką Brytanię i Francję, o zasięgu ponad 250 km. Będą one uzupełniać inną zachodnią broń, którą posiada Ukraina, w szczególności systemy HIMARS i Harpoon, a także ukraińskie rakiety Neptun;
- sekretarz obrony USA Lloyd Austin poinformował, że czołgi M1 Abrams zostaną przekazane Ukrainie na początku jesieni. Dodał także, że siły ukraińskie otrzymały kilka czołgów w celach szkoleniowych, które po zakończeniu szkoleń będą przekazane do użytku bojowego;
- sekretarz Rady Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony Ukrainy Ołeksij Daniłow oświadczył, że rosną naciski ze strony innych państw w celu rozpoczęcia rozmów z Rosją na jej warunkach. Daniłow nie podał o jakie państwa chodzi, lecz przyznał, że nacisków jest coraz więcej. Dodał, że jeśli Ukraina będzie o czymś rozmawiać, to tylko na ukraińskich warunkach.

12 maja, piątek

- w godzinach wieczornych od strony Kramatorska przeprowadzono atak raketowy na zakład budowy maszyn w Ługańsku, który prawdopodobnie był wykorzystywany przez rosyjskie wojsko jako punkt zaopatrzenia lub baza napraw sprzętu;

- mer Melitopola Iwan Fedorow poinformował o eksplozji w centrum miasta, która doprowadziła do przerw w dostawie wody, telekomunikacji i elektryczności we wschodnich i północnych dzielnicach miasta oraz okolicznych wsiach; władze prorosyjskie potwierdziły eksplozję i przerwę w dostawie prądu.

13 maja, sobota

- w późnych godzinach wieczornych Rosja dokonała ataku raketowego na Tarnopol w zachodniej Ukrainie, raniąc dwie osoby i niszcząc magazyny; doszło do niego bezpośrednio przed występem reprezentantów Ukrainy (pochodzących właśnie z Tarnopola) na Konkursie Piosenki Eurowizji odbywającym się w Liverpoolu;
- przed wizytą Prezydenta Zełenskigo w Niemczech, minister obrony Boris Pistorius zapowiedział pakiet pomocy wojskowej dla Ukrainy o wartości 2,7 mld euro. *Der Spiegel* poinformował, że pakiet obejmuje 30 czołgów Leopard 1 A5, 20 transporterów opancerzonych Marder 1, ponad 100 pojazdów bojowych, 18 haubic samobieżnych, 200 dronów rozpoznawczych, cztery systemy przeciwlotnicze IRIS-T SLM i inny sprzęt obrony powietrznej;
- straty agresorów rosyjskich od 24 lutego 2022 do 13 maja 2023 r. w przybliżeniu wyniosły: skład osobowy – około 198 260 osób; czołgi – 3751; bojowe wozy opancerzone – 7307; systemy artyleryjskie – 3095; wieloprowadnicowe wyrzutnie rakiet – 561; sprzęt obrony przeciwlotniczej – 314; samoloty – 308; helikoptery – 294; drony – 2665; pociski manewrujące – 970; statki/łódzie – 18; pojazdy i cysterny – 6011; wyposażenie specjalne – 402.

14 maja, niedziela

- ukraińskie siły powietrzne poinformowały, że zestrzelono 25 dronów i trzy pociski manewrujące podczas kolejnego nocnego zmasowanego ataku raketowego na Ukrainę. Siedem osób zginęło, a 16 zostało rannych w rosyjskim ostrzale w obwodach donieckim i chersońskim;
- rosyjskie pociski uderzyły w Tarnopol i Petropawliwkę, w wyniku czego kilka osób zostało rannych oraz uszkodzono infrastrukturę cywilną.

15 maja, poniedziałek

- podczas niezapowiedzianej wizyty Prezydenta Zełenskigo w Paryżu we wspólnym oświadczeniu jego i Prezydenta Emmanuela Macro-

na stwierdzono, że Francja wyszkoli i wyposaży wojsko ukraińskie w dziesiątki pojazdów opancerzonych i lekkich czołgów, w tym AMX-10RC. Podano również, że Francja wesprze ukraińskie zdolności obrony przeciwlotniczej i zwiększy sankcje wobec Rosji;

- w trakcie wizyty w Wielkiej Brytanii tego samego dnia, premier Rishi Sunak obiecał Zełenskiemu setki pocisków obrony powietrznej oraz rakiet i „dronów szturmowych” o zasięgu ponad 200 km. Rząd Sunaka zapowiedział także, że od lata 2023 r. ukraińscy piloci będą szkoleni na samolotach F-16.

16 maja, wtorek

- czwarty szczyt Rady Europy, który odbył się w stolicy Islandii, Reykjavíku, zatwierdził ostateczną uchwałę, w której zadeklarowano polityczne poparcie dla ukraińskiej „formuły pokojowej”;
- na szczycie Rady Europy w Islandii 43 państwa podpisały porozumienie w sprawie rejestru szkód powstałych w wyniku agresji Federacji Rosyjskiej. Porozumienie przewiduje rejestrację dowodów strat lub szkód wyrządzonych Ukrainie, osobom fizycznym i prawnym w wyniku nielegalnych działań Federacji Rosyjskiej, począwszy od 24 lutego 2022 r.

17 maja, środa

- Chińska Republika Ludowa wysłała na Ukrainę specjalnego wysłannika Li Huia, byłego ambasadora i byłego wiceministra spraw zagranicznych. Deklarowanym celem było przeprowadzenie na Ukrainie oraz w Rosji, Niemczech, Francji i Polsce rozmów na temat politycznego rozwiązania wojny;
- Rada Europy zdecydowała o utworzeniu rejestru zniszczeń wojennych na Ukrainie.

18 maja, czwartek

- rząd USA powiedział CNN, że nie będzie blokował żadnych próśb sojuszników o transfer F-16 na Ukrainę, jednak nie wyśle swoich własnych samolotów.

19 maja, piątek

- Prezydent Ukrainy W. Zełenski wziął udział w szczycie Ligi Państw Arabskich w Arabii Saudyjskiej, gdzie wezwał jej przedstawicieli do wspierania Ukraińców, w tym ukraińskiej społeczności muzułmańskiej;

- Prezydent USA Joe Biden stwierdził, że wesprze wspólne wysiłki z sojusznikami w celu szkolenia ukraińskich pilotów na samolotach czwartej generacji, w tym na myśliwcach F-16. Wielka Brytania, Holandia, Dania, Francja, Belgia i Norwegia także zadeklarowały chęć udzielenia bezpośredniej pomocy w szkoleniu ukraińskich pilotów. Według urzędnika USA szkolenia na myśliwcach F-16 mają odbyć się w Europie w „najbliższych tygodniach” 2023 r. W opinii Sił Powietrznych Stanów Zjednoczonych czas szkolenia na myśliwcach F-16 można skrócić z 18 miesięcy do czterech miesięcy; według innych źródeł przeszkolenie ukraińskich pilotów i załóg w obsłudze F-16 może zająć od sześciu do dziewięciu miesięcy.

20 maja, sobota

- Rosja po raz kolejny przeprowadziła zmasowany atak na Ukrainę, wystrzelując 18 dronów Shahed 136 na Kijów i okolice; był to jedenasty atak na stolicę w tym miesiącu. Według ukraińskich Sił Powietrznych wszystkie drony zostały zestrzelone. Spadające szczątki podpaliły dach kompleksu mieszkalnego w rejonie dniprowskim. Ukraińska armia podała również, że pod koniec dnia zniszczono dwa drony Shahed na wschodzie i jeden dron rozpoznawczy „Merlin-VR” na południu kraju;
- Prezydent Ukrainy W. Zełeński poleciał do Japonii, gdzie odbywał się szczyt G7 z udziałem przywódców Japonii, USA, Niemiec, Wielkiej Brytanii, Francji, Włoch i Kanady. Państwa G7 wydały wspólne oświadczenie o wsparciu Ukrainy w konfrontacji z Rosją w celu jak najszybszego zawarcia pokoju. Państwa G7 zobowiązały się także do kontynuowania wysiłków na rzecz skłonienia Rosji do zapłaty za długoterminową odbudowę Ukrainy. Prezydent Zełeński spotkał się także z premierem Indii Narendrą Modi na szczycie G7 po raz pierwszy od rosyjskiej inwazji na Ukrainę.

21 maja, niedziela

- Prezydent USA Joe Biden i Prezydent Ukrainy W. Zełeński spotkali się na marginesie szczytu Grupy Siedmiu w Hiroszynie w Japonii. Biden potwierdził zaangażowanie Stanów Zjednoczonych we wsparcie narodu ukraińskiego i ogłosił nowy pakiet pomocy wojskowej o wartości 375 mln dolarów dla Ukrainy, obejmujący m.in. amunicję do M142 HIMARS, pociski artyleryjskie 155 mm i 105 mm, broń przeciwpancerną AT-4 i Javelin, systemy pomostowe i pojazdy medyczne oraz ciężarówki i przyczepy do transportu ciężkiego sprzętu.

22 maja, poniedziałek

- siły rosyjskie wystrzeliły ok. 16 rakiet różnych typów i 20 „dronów Shahed 136/131”. Ukraina podała, że zestrzelono rosyjski myśliwiec Su-35, cztery pociski manewrujące i wszystkie drony;
- zajęta Zaporoska Elektrownia Jądrowa została wyłączona na kilka godzin. Ukraińska agencja atomowa Energoatom oskarżyła Rosję o przeprowadzenie ataków, które spowodowały przerwę w dostawie prądu.

23 maja, wtorek

- okupanci kradną dziedzictwo kulturowe w Berdiańsku w obwodzie zaporoskim. W szczególności z miejscowego muzeum sztuki – obrazy znanych artystów: Ajwazowskiego, Benoisa i innych;
- Prezydent Zełenski odwiedził oddziały piechoty morskiej wzdłuż linii frontu Wuhłedar–Marjinka w ramach obchodów Dnia Marynarki Wojennej Ukrainy. Zapowiedział, że do istniejących jednostek armii ukraińskiej dołączą nowe brygady piechoty morskiej;
- minister obrony Mariusz Błaszczak oświadczył, że Polska jest gotowa do szkolenia ukraińskich pilotów na samolotach F-16.

24 maja, środa

- pomoc militarna dla Ukrainy ze strony Polski od początku pełnoskalowej inwazji Rosji przekroczyła 3 mld euro;
- podczas swojej dwudniowej wizyty w Polsce Rusłan Stefanczuk spotkał się także z marszałkami Sejmu i Senatu Elżbietą Witek i Tomaszem Grodzkim. Przewodniczący Rady Najwyższej wygłosił także przemówienie w polskim parlamencie.

25 maja, czwartek

- Unia Europejska przedłużyła bezcłowy reżim handlowy z Ukrainą o kolejny rok. Kraje „Ramstein” zobowiązały się do udzielenia Ukrainie pomocy wojskowej w wysokości 65 mld dolarów – są to Stany Zjednoczone i kraje Grupy Kontaktowej ds. Wsparcia Obronnego Ukrainy;
- Finlandia ogłosiła pakiet pomocy wojskowej dla Ukrainy o wartości 109 mln euro, który obejmował m.in. broń przeciwlotniczą i amunicję.

26 maja, piątek

- o 3:00 nad ranem Rosja przeprowadziła kolejny zmasowany atak, podczas którego wystrzelono 17 rakiet, w tym 10 pocisków manewru-

jących Ch-101/Ch-555 wystrzelonych z samolotów Tu-95MS z rejonu Morza Kaspijskiego, siedem pocisków S-300/S-400 i 31 dronów Shahed 136 z północy i południa. Ukraińska obrona przeciwlotnicza przechwyliła 10 pocisków, 23 drony i dwa drony rozpoznawcze Orłan-10 i Merlin-VR. Naloty odnotowano w Dnieprze i Charkowie, gdzie doszło do ataku na magazyn ropy.

27 maja, sobota

- stacja CNN poinformowała, że Iran dostarczał Rosji uzbrojenie przez Morze Kaspijskie, gdzie zaobserwowano coraz więcej transportów z amunicją i dronami dla sił rosyjskich.

28 maja, niedziela

- pociski Storm Shadow trafiły w cele rosyjskie w okupowanym Mariupolu i Berdiańsku; ponadto minister obrony Ołeksij Reznikow oświadczył, że brytyjskie pociski Storm Shadow wykazywały 100% efektywności przy trafianiu w wyznaczone cele;
- mer Witalij Kliczko stwierdził, że w godzinach nocnych Rosja przeprowadziła zmasowany atak dronów Shahed 136 na stolicę Ukrainy, w wyniku czego dwie osoby zginęły od spadających szczątków dronów, a kilka osób zostało rannych; spaleni uległy dwa wieżowce. Ukraińskie Siły Powietrzne podały, że 52 z 54 dronów zostało zestrzelonych, z czego ponad 40 zostało przechwyconych nad Kijowem. Według gubernatora Serhija Popki był to 14. atak na stolicę od początku maja;
- Naczelny Dowódca Sił Zbrojnych Ukrainy generał Wałerij Załużny poinformował, że wszystkie przygotowania do przewidywanej dużej kontrofensywy zostały zakończone i teraz tylko czekają na decyzję.

29 maja, poniedziałek

- duńska premier Mette Frederiksen ogłosiła, że jej rząd zwiększy pomoc wojskową dla Ukrainy o 2,6 mld dolarów w latach 2023–2024;
- doradca Prezydenta Zełenskiego Mychajło Podolak zaproponował utworzenie w Rosji strefy zdemilitaryzowanej 100–120 km od granicy z Ukrainą w ramach powojennej ugody.

30 maja, wtorek

- według rosyjskiego Ministerstwa Obrony Moskwa została zaatakowana przez co najmniej osiem dronów, powodując niewielkie uszkodzenia

- kilku budynków. Nad trzema stracono kontrolę z powodu wojny elektronicznej, a pozostałe pięć zostało zestrzelone przez system Pancyr-S1;
- rosyjski premier Michaił Miszustin powiedział, że ok. 1,5 mln osób mieszkających na terytoriach ukraińskich zaanektowanych przez Rosję w 2022 r. otrzymało rosyjskie paszporty oraz dodał, że ok. 1,6 mln mieszkańców otrzymywało emerytury, a ok. 1,5 mln otrzymywało świadczenia socjalne.

31 maja, środa

- premier Denys Szmyhał poinformował, że Ukraina otrzymała od Stanów Zjednoczonych 1,25 mld dolarów w ramach projektu Wydatków Publicznych na Trwałość Wydolności Administracyjnej (PEACE) Banku Światowego.

1 czerwca, czwartek

- Prezydent Ukrainy W. Zełenski i premier Rady Ministrów RP M. Morawiecki wzięli udział w otwarciu Polsko-Ukraińskich Konsultacji Międzynarodowych;
- Pentagon oświadczył, że zakupi usługę satelitarną Starlink Elona Muska dla Ukrainy, aby zapewnić stałą efektywność komunikacji w tym kraju;
- Parlament Europejski przyjął propozycję mającą na celu zwiększenie produkcji amunicji w UE, aby dobroić Ukrainę walczącą z Rosją i uzupełnić zapasy w państwach członkowskich; za przyjęciem głosowało 446 deputowanych, przeciw było 67, wstrzymało się 112;
- ukraińskie Ministerstwo Infrastruktury poinformowało, że Inicjatywa Zbożowa Morza Czarnego została ponownie wstrzymana, ponieważ Rosja zablokowała rejestrację statków we wszystkich ukraińskich portach.

2 czerwca, piątek

- ukraińscy żołnierze uderzyli na pozycje rosyjskich okupantów w porcie w Berdiańsku. Rosyjskie statki opuszczają port;
- Stany Zjednoczone zwróciły się do Japonii o dostawy trotylu do wykorzystania go w pociskach 155 mm dla Ukrainy. Według agencji Reuters, rząd japoński zezwolił USA na zakup przemysłowego trotylu, ponieważ nie jest to produkt wojskowy.

3 czerwca, sobota

- w wyniku ataku raketowego za pomocą rakiety Iskander-K (wystrelonej przez bombowiec Tu-95MS znad Morza Kaspijskiego) na dwa

dwupiętrowe budynki na przedmieściach Dniepru zginęła dwuletnia dziewczynka, a 22 osoby zostały średnio i ciężko ranne, w tym pięcioro dzieci; 17 osób było hospitalizowanych, a kilka prawdopodobnie zostało uwięzionych pod gruzami.

4 czerwca, niedziela

- pomiędzy godzinami 1:00 a 4:00 czasu lokalnego Rosja przeprowadziła atak raketowy i dronów na Kijów. Armia ukraińska poinformowała, że obrona przeciwlotnicza zestrzeliła 4 z 6 pocisków manewrujących Ch-101/Ch-555 (wystrzelonych z bombowców Tu-95MS znad Morza Kaspijskiego) i 6 z 8 dronów Shahed 136. Dwa pociski uderzyły w lotnisko w pobliżu Kropywnyckiego. Donoszono także o dwóch dronach, które uderzyły w infrastrukturę w obwodzie sumskim. Eksplozje odnotowano także w Sumach oraz w okupowanych miastach Melitopol i Berdiańsk.

5 czerwca, poniedziałek

- w wyniku agresji Rosji na Ukrainie zginęło dotychczas 485 dzieci, a ponad 1005 zostało rannych o różnym stopniu ciężkości. Liczby nie są ostateczne, gdyż trwają prace nad ustaleniem liczby ofiar w miejscach działań wojennych, na terenach czasowo okupowanych i wyzwolonych;
- według doniesień siły ukraińskie posuwały się w kierunku Bachmutu, a Jewgienij Prigożyn z Grupy Wagnera potwierdził, że żołnierze ukraińscy odbili część Berchiwki na północ od miasta.

6 czerwca, wtorek

- nad ranem doszło do zniszczenia zapory wodnej na Dnieprze w Nowej Kachowce, która utrzymywała 18 miliardów m³ wody ze zbiornika Kachowka. Ukraina poinformowała, że katastrofa była skutkiem detonacji ładunków wybuchowych podłożonych przez żołnierzy 205. Brygady Strzelców Zmotoryzowanych, z kolei prorosyjski mer Nowej Kachowki obwinił za zniszczenie ukraiński ostrzał, ale powiedział, że uszkodzona została tylko górna część konstrukcji.

7 czerwca, środa

- siły rosyjskie nie były przygotowane na konsekwencje wysadzenia tamy w Nowej Kachowce, w wyniku czego poniosły straty w sile roboczej, uzbrojeniu i sprzęcie; rannych, zabitych i zaginionych odnotowano w 7. Dywizji Powietrznodesantowej i 22. Korpusie Armijnym. W tych

jednostkach utracono również kilka magazynów z amunicją i prowiantem, samochodami i pojazdami opancerzonymi oraz innym mieniem wojskowym. W tym samym czasie miała miejsce masowa ewakuacja cywilów z Kachowki, podczas której ludzie korzystali z własnego transportu.

8 czerwca, czwartek

- Ukraina obiecała rządowi USA, że nie użyje nad terytorium Rosji australijskich myśliwców F/A-18 Hornet, które wówczas objęte były umową sprzedaży firmie Ravn Aero.

9 czerwca, piątek

- Stany Zjednoczone zapowiedziały kolejny pakiet pomocy wojskowej dla Ukrainy o wartości 2,1 mld dolarów, który będzie obejmował m.in. dodatkowe uzbrojenie do systemów MIM-104 Patriot, systemy obrony powietrznej i rakiety MIM-23 Hawk oraz pociski artyleryjskie 155 mm i 105 mm;
- Belgia ogłosiła, że dostarczy Ukrainie pociski artyleryjskie 105 mm o wartości 32,4 mln euro, które zostaną zakupione od przemysłu belgijskiego i dostarczone tak szybko, jak to możliwe.

10 czerwca, sobota

- 20 państw NATO już oficjalnie poparło prawo Ukrainy do członkostwa w NATO;
- podczas niespodziewanej wizyty premiera Kanady Justina Trudeau w Kijowie Prezydent Zełenski potwierdził rozpoczęcie kontrofensywy przeciwko Rosji. Trudeau ogłosił również 500 mln dolarów kanadyjskich (297 mln funtów) pomocy wojskowej dla Ukrainy.

11 czerwca, niedziela

- rzecznik armii ukraińskiej Wałerij Szerszen poinformował, że Rosjanie wysadzili kolejną tamę na rzece Mokri Jałyj w pobliżu wsi Nowodariwka w celu powstrzymania ukraińskiej kontrofensywy;
- doszło do wymiany jeńców między wojskami rosyjskimi i ukraińskimi, w wyniku której 94 Rosjan zostało wymienionych na 95 Ukraińców, w tym członków Gwardii Narodowej i Straży Granicznej.

12 czerwca, poniedziałek

- minister spraw wewnętrznych Ihor Kłymenko poinformował, że w wyniku zniszczenia zapory na Dnieprze w Nowej Kachowce 10 osób zgi-

nęło, a 42 zostały uznane za zaginione. Dyrektor firmy Ukrhydroenergo (operatora Kachowskiej Elektrowni Wodnej) Ihor Syrota stwierdził, że na Krymie nie było wody, ponieważ poziom wody w zbiorniku Kachowka był znacznie niższy, niż było to konieczne do przepłynięcia Kanału Krymskiego. W efekcie najprawdopodobniej woda nie będzie płynąć na Krymie przez co najmniej rok;

- Stany Zjednoczone ogłosiły nowy pakiet pomocy, który będzie obejmował „ok. dwóch tuzinów Bradleyów i Strykerów” w celu zastąpienia uszkodzonych lub zniszczonych w niedawnych walkach. Do tej pory USA przekazało Ukrainie ok. 90 Strykerów i 109 Bradleyów; ok. 16 Bradleyów zostało uszkodzonych podczas kontrofensywy w 2023 r.

13 czerwca, wtorek

- w godzinach porannych Rosja przeprowadziła kolejny ostrzał Ukrainy. Ukraińska armia poinformowała, że zestrzelono 10 z 14 pocisków Ch-101/Ch-555 i 1 z 4 irańskich dronów Shahed. Niektóre rakiety uderzyły w Krzywym Rogu, zabijając 12 osób i raniąc 36 innych; jedna z rakiet trafiła w pięciopiętrowy budynek mieszkalny, a druga w magazyn z butelkowaną wodą, gdzie zginęło siedem osób. Eksplozje odnotowano także w Kijowie, Charkowie i Dnieprze;
- minister obrony Boris Pistorius zapowiedział dalszą pomoc wojskową dla Ukrainy, głównie w ramach doniesień o zniszczonych czołgach Leopard 2, zastrzegając jednak, że Niemcy „nie będą w stanie zastąpić każdego czołgu, który nie działa”. Zapowiedział również dostarczanie od lipca ponad 100 naprawionych czołgów Leopard 1A5;
- straty agresorów rosyjskich od 24 lutego 2022 do 13 czerwca 2023 r. w przybliżeniu wyniosły: skład osobowy – około 216 650 osób; czołgi – 3935; bojowe wozy opancerzone – 7642; systemy artyleryjskie – 3766; wieloprowadnicowe wyrzutnie rakiet – 601; sprzęt obrony przeciwlotniczej – 363; samoloty – 314; helikoptery – 300; drony – 3309; pociski manewrujące – 1183; statki/łódzie – 18; pojazdy i cysterny – 6473; wyposażenie specjalne – 511.

14 czerwca, środa

- w wyniku ataku na Kramatorsk, rakietą Ch-22 zniszczyła 5 budynków mieszkalnych, a ok. 100 uszkodziła, zginęło dwóch cywilów, jedna kobieta trafiła do szpitala. Kolejne dwie osoby zginęły w rosyjskich ostrzałach obwodów zaporoskiego i czernihowskiego. Rosjanie ostrzelali 17 miejscowości na Zaporozżu, gdzie odnotowano 80 trafień, zginęła kobieta;

- Ukraina oficjalnie wyraziła zainteresowanie wycofanymi samolotami RAAF F/A-18 Hornet.

15 czerwca, czwartek

- w Brukseli odbyło się 13. spotkanie Grupy Kontaktowej ds. Wsparcia Obronnego Ukrainy w formacie Ramstein. Ukraińcy rozpoczną ćwiczenia na myśliwcach F-16 pod przewodnictwem Holandii i Danii. Dania, Holandia, Wielka Brytania i USA zapowiedziały przekazanie Ukrainie setek rakiet do obrony przeciwlotniczej. Kanada zobowiązała się przeznaczyć kolejne 500 mln dolarów na Ukrainę, w tym na rakiety do obrony powietrznej. Norwegia i Niemcy ogłosiły wieloletnie pakiety pomocy wojskowej. Dania ogłosiła przyznanie długoterminowej pomocy o wartości 2,6 mld dolarów. Dania i Holandia ogłosiły, że dostarczą Ukrainie kolejne 14 czołgów Leopard 2.

16 czerwca, piątek

- o 11:45 przeprowadzono atak raketowy na Ukrainę (w tym na Kijów) przy użyciu pocisków balistycznych. Armia ukraińska poinformowała, że obrona przeciwlotnicza zestrzeliła 12 pocisków, w tym sześć rakiet hipersonicznych Kindżał, sześć pocisków manewrujących Kalibr i dwa drony rozpoznawcze. W wyniku ataku raketowego 4 cywilów z obwodu kijowskiego zostało rannych oraz uszkodzone zostały budynki mieszkalne i sklep. W momencie zestrzelenia rakiet w stolicy Ukrainy przebywała delegacja złożona z 5 przywódców afrykańskich, którzy przybyli w ramach misji pokojowej między walczącymi stronami. Delegacja, w skład której wchodził Prezydent RPA Cyril Ramaphosa, Prezydent Senegalu Macky Sall, Prezydent Zambii Hakainde Hichilema, Prezydent Komorów i jednocześnie przewodniczący Unii Afrykańskiej Azali Assoumani oraz premier Egiptu Mustafa Madbuli. Nikt z delegacji nie odniósł obrażeń. Nalot przeczekano w schronie przeciwlotniczym.

17 czerwca, sobota

- wiadomo już, że w wyniku rosyjskiej detonacji elektrowni wodnej Kachowka zginęło 16 osób. Zalanych pozostaje 1300 domów. Z terenów ewakuowano 3614 osób;
- Władimir Putin potwierdził, że Rosja rozmieściła na Białorusi pierwszą transzę taktycznej broni jądrowej, twierdząc, że ma ona służyć jedynie jako zabezpieczenie przed „strategiczną porażką” Rosji.

18 czerwca, niedziela

- pełniący obowiązki ministra obrony Troels Lund Poulsen powiedział, że Dania jest gotowa przekazać Ukrainie myśliwce F-16, jeśli Stany Zjednoczone wyrażą na to zgodę;
- belgijska minister obrony Ludivine Dedonder poinformowała, że Belgia zamierza przekazać Ukrainie transportery opancerzone M113 oraz cztery czołgi Leopard 2.

19 czerwca, poniedziałek

- grupa deputowanych zgłosiła w Radzie Najwyższej Ukrainy projekt uchwały o uznaniu Białorusi za państwo agresora i wezwanie do zerwania z nią stosunków dyplomatycznych;
- duńskie Ministerstwo Obrony zapowiedziało kolejny pakiet pomocy wojskowej dla Ukrainy w latach 2023–2028 o wartości ok. 3,2 mld dolarów, który obejmie uzbrojenie, sprzęt wojskowy, sprzęt ratunkowy i wsparcie szkoleniowe.

20 czerwca, wtorek

- w godzinach nocnych Rosja przeprowadziła kolejny zmasowany atak dronów na Ukrainę, w wyniku czego ataki odnotowano w Kijowie, Lwowie, Zaporozżu i Mikołajowie. Ukraińskie wojsko podało, że zestrzelono 28 z 30 dronów Shahed nad Kijowem i kolejne trzy w Mikołajowie. Z kolei Zaporozże zostało zaatakowane ośmioma raketami balistycznymi Iskander-M i S-300. Gubernator obwodu lwowskiego Maksym Kozicki powiedział, że jeden dron uderzył w obiekt infrastruktury krytycznej 70 km od Polski. Dwie osoby zginęły w oddzielnych atakach w obwodzie chersońskim i sumskim.

21 czerwca, środa

- Ukraina przedstawiła strategię odbudowy kraju podczas międzynarodowej konferencji ekspertów na temat odbudowy i modernizacji Ukrainy (URC 2023), która odbywa się w dniach 21–22 czerwca w Londynie;
- Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy przyjęło uchwałę w sprawie politycznych konsekwencji agresji Rosji na Ukrainę, w której poparło przystąpienie Kijowa do NATO i ukraińską „formułę pokojową”;
- premier Łotwy Arturs Krišjānis Kariņš poinformował, że kończy przekazywanie floty śmigłowców wojskowych wojskom ukraińskim. Ursula von der Leyen ogłosiła plan wsparcia finansowego dla Ukrainy.

Unia Europejska pokryje 45% wszystkich potrzeb Ukrainy w finansowaniu jej odbudowy do 2027 r.

22 czerwca, czwartek

- Unia Europejska zapowiedziała przekazanie Ukrainie 1,5 mld euro w ramach pomocy makrofinansowej;
- Prezydent W. Zełenski poinformował, że Rosja planuje akt terrorystyczny w Zaporoskiej Elektrowni Jądrowej.

23 czerwca, piątek

- Rada Unii Europejskiej zatwierdziła 11. pakiet sankcji gospodarczych i personalnych wobec Rosji;
- bunt Grupy Wagnera. Walcząca przeciwko Ukrainie prywatna firma wojskowa „Wagner” zbuntowała się przeciwko kierownictwu Rosji. Dowódca Grupy Wagnera Jewgienij Prigożyn powiedział, że jego armia wkracza do Rostowa nad Donem i kieruje się „na Moskwę”, a jego żołnierze zestrzelili już trzy rosyjskie helikoptery.

24 czerwca, sobota

- Prigożyn zażądał, aby do Rostowa przyjechał minister obrony Siergiej Szojgu oraz szef sztabu generalnego Walerij Gierasimow; jego żądanie nie zostało jednak zrealizowane. Następnie kolumna pojazdów z 25 tys. najemników Wagnera ruszyła na północ w kierunku Moskwy. Wieczorem Prigożyn ogłosił, że po negocjacjach z Prezydentem Białorusi Alaksandrem Łukaszenką wstrzymuje marsz swoich oddziałów na Moskwę „aby nie dopuścić do rozlewu krwi”, a następnie jego ludzie wycofają się do obozów wojskowych. Wówczas Grupa Wagnera znajdowała się ok. 200 km od stolicy Rosji.

25 czerwca, niedziela

- sekretarz stanu USA Antony Blinken uważa, że próba buntu prywatnej firmy wojskowej „Wagner” wskazuje na „bardzo poważne pęknięcia” w rosyjskim rządzie, a sytuacja związana z próbą buntu w Rosji „wciąż się rozwija”;
- Prezydent Wołodimir Zełenski omówił z Prezydentem RP Andrzejem Dudą najnowsze wydarzenia w Rosji i sytuację na polu bitwy na Ukrainie. Stanowiska uzgodniono w przededniu szczytu NATO w Wilnie.

26 czerwca, poniedziałek

- Polska przekazuje Ukrainie broń i amunicję. Szef MSW Mariusz Kamiński zapowiedział przekazanie tysięcy karabinów maszynowych i milionów sztuk naboju dla formacji bojowych MSW Ukrainy. Obiecał także pomoc medyczną rannym żołnierzom ukraińskim w samej Polsce;
- w ramach misji szkoleniowej dla Ukraińców Unia Europejska przeszkoliła już 24 000 ukraińskich żołnierzy.

27 czerwca, wtorek

- Stany Zjednoczone zapowiedziały kolejny pakiet pomocy wojskowej dla Ukrainy o wartości 500 mln dolarów, który będzie obejmował m.in. dodatkowe uzbrojenie do systemów MIM-104 Patriot, systemy przeciwlotnicze FIM-92 Stinger, amunicję dla M142 HIMARS, pociski artyleryjskie 155 mm i 105 mm, 30 bojowych wozów piechoty M2 Bradley, 25 transporterów Stryker oraz broń przeciwpancerną Javelin i AT-4;
- Alaksandr Łukaszenka potwierdził przybycie Jewgienija Prigożyna z Grupy Wagnera na Białoruś, mówiąc, że może zostać „przez jakiś czas”. Zapewnił mu gwarancję bezpieczeństwa oraz zezwolił na pobyt członków Wagnera w kraju.

28 czerwca, środa

- Prezydent Litwy Gitanas Nausėda poinformował, że jego kraj pozyskał dwie wyrzutnie systemu obrony powietrznej NASAMS i planuje przekazać je Ukrainie, z kolei minister obrony Arvydas Anušauskas zapowiedział również dostawę 10 wozów opancerzonych M113 i tysięcy przeciwpancernych pocisków do granatników.

29 czerwca, czwartek

- Bank Światowy zatwierdził pożyczkę w wysokości 1,5 mld dolarów na pomoc i odbudowę Ukrainy, gwarantowaną przez rząd japoński, w celu zapewnienia i sfinansowania pomocy gospodarstw domowym, reform zapewniających przejrzystość zasobów publicznych i wsparcia rynków na Ukrainie.

30 czerwca, piątek

- Dania ogłosiła, że przekaze Ukrainie pakiet pomocy wojskowej w wysokości 190 mln dolarów, który obejmował pociski przeciwlotnicze i środki na zakup amunicji artyleryjskiej;

- premier Węgier Viktor Orbán zapowiedział swój sprzeciw wobec planowanego pakietu pomocowego UE o wartości 50 mld euro dla Ukrainy.

1 lipca, sobota

- premier Hiszpanii Pedro Sanchez rozpoczął przewodnictwo Hiszpanii w Radzie UE od wizyty w Kijowie. Ukraina i Hiszpania zawarły wspólną deklarację, która stała się 21. dokumentem, w którym państwa popierają członkostwo Ukrainy w NATO;
- Prezydent W. Zełenski na konferencji prasowej z premierem Hiszpanii oświadczył, że Ukraina będzie gotowa do negocjacji z Rosją po osiągnięciu przez Siły Zbrojne Ukrainy granic z 1991 r.

2 lipca, niedziela

- Polska ogłosiła, że wyśle 500 funkcjonariuszy sił policyjnych i antyterrorystycznych w celu wzmocnienia granicy z Białorusią po przesunięciu tam Grupy Wagnera i zapobieżenia nielegalnemu przekraczaniu granicy przez migrantów.

3 lipca, poniedziałek

- Międzynarodowe Centrum Ścigania Zbrodni Agresji Federacji Rosyjskiej przeciwko Ukrainie rozpoczęło pracę w Hadze.

4 lipca, wtorek

- strona ukraińska podała, że Rosja chciała doprowadzić do incydentu w Zaporoskiej Elektrowni Jądrowej w celu zamrożenia działań wojennych. Na dachu dwóch bloków energetycznych rozmieszczono przedmioty przypominające ładunki wybuchowe. Ukrinform poinformowała, że w zajętych przez Rosjan miastach Mariupol i Enerhodar zauważono rosyjskie mobilne laboratoria pozwalające wykrywać zagrożenie radiacyjne.

5 lipca, środa

- według wiceminister obrony Hanny Malar Ukraińcom udało się zablokować siły rosyjskie w Bachmucie, w wyniku czego „nie mogli ani przemieszczać się, ani wycofać z miasta”.

6 lipca, czwartek

- około 1:00 Rosja przeprowadziła atak raketowy na budynek mieszkalny we Lwowie, w rezultacie czego zawałiła się jego część oraz zginęło 10 osób, a 42 zostały ranne. Uszkodzonych zostało 35 budynków,

10 akademików, dom dziecka, dwie uczelnie, 50 samochodów i inna infrastruktura cywilna, a gubernator obwodu lwowskiego Maksym Kozicki potwierdził, że uderzono także w „obiekt infrastruktury krytycznej”. Ministerstwo Kultury Ukrainy poinformowało, że atak doprowadził do zniszczeń w strefie buforowej wokół historycznego centrum miasta, które zostało wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO.

7 lipca, piątek

- w ramach wizyty roboczej w Czechach Prezydent Wołodymyr Zełenski spotkał się z premierem kraju Petrem Fialą. Prezydent Ukrainy podziękował rządowi Republiki Czeskiej i całemu narodowi za nowy, potężny i terminowy pakiet obronny dla Ukrainy. Po wizycie Zełenskiego w Pradze premier Petr Fiala poinformował, że Czechy przekazą dodatkowe helikoptery szturmowe i „setki tysięcy” sztuk amunicji dużego kalibru „w nadchodzących miesiącach” na Ukrainę oraz pomogą szkolić ukraińskich pilotów na samolotach F-16;
- Prezydent Słowacji Zuzana Čaputová na wspólnej konferencji prasowej z Prezydentem Zełenskim w Bratysławie ogłosiła, że Słowacja dostarczy Ukrainie 16 haubic Zuzana 2. Zorganizowana zostanie również wspólna produkcja haubic nowego typu;
- Niemcy dostarczyły Ukrainie nowy pakiet pomocy wojskowej, który obejmował pojazdy do układania mostów Beaver, opancerzone pojazdy inżynieryjne Dachs, trzy zakłóczacze radiowe, dwa czujniki i zakłóczacze przeciw dronom, sześć samochodów ciężarowych HX81 i trzy naczepy.

8 lipca, sobota

- Prezydent Zełenski po wizycie w Turcji w celu zapewnienia poparcia Prezydenta Recepta Tayyipa Erdoğan dla członkostwa Ukrainy w NATO poinformował, że zapewnił powrót pięciu dowódców ukraińskiego garnizonu w Azowstalu, wziętych do niewoli po oblężeniu Mariupola i mieszkających w Turcji w ramach porozumienia z Rosją. Kreml stwierdził później, że było to naruszenie wspomnianej umowy i skrytykował Turcję za jej nieprzestrzeżenie. Zełenski opublikował później nagranie, na którym obrońcy Azowstalu (Denys Prokopenko, Swiatosław Pałamar, Serhij Wołynski, Oleg Chomenko i Denys Szlega) wracali wraz z nim samolotem. Tego samego dnia Zełenski odwiedził Wyspę Wężową, aby podczas 500. dnia inwazji upamiętnić poległych na niej obrońców.

9 lipca, niedziela

- Andrzej Duda i Wołodymyr Zełenski wspólnie uczestniczyli w nabożeństwie w rzymskokatolickiej katedrze św. Apostołów Piotra i Pawła w Łucku oraz złożyli znicze przed ołtarzem symbolizującym ofiary rzezi wołyńskiej. Wizyta prezydentów odbyła się w związku z wydarzeniami upamiętniającymi ofiary II wojny światowej i 80. rocznicą tragedii wołyńskiej. Mszę świętą w łuckiej katedrze odprawili abp Stanisław Gądecki, zwierzchnik Ukraińskiego Kościoła Greckokatolickiego abp Światosław Szewczuk oraz biskup łucki i przewodniczący episkopatu Ukrainy Witalij Skomarowski. Na miejscu obecny był także zwierzchnik Prawosławnej Cerkwi Ukrainy Epifaniusz.

10 lipca, poniedziałek

- Rosjanie przeprowadzili jeden atak raketowy na obiekt w Mikołajowie oraz 30 nalotów i 60 ostrzałów na pozycje ukraińskie i tereny zaludnione. Ukraińskie lotnictwo przeprowadziło 15 nalotów na miejsca koncentracji; artyleria uderzyła w trzy rejon koncentracji, skład amunicji, siedem jednostek artylerii, stację walki radioelektronicznej i system przeciwlotniczy. 2 osoby zginęły, a 3 zostały ranne w oddzielnych atakach artyleryjskich w obwodzie donieckim. Rosyjski pocisk S-300 uderzył w Mikołajów, nie odnotowano żadnych ofiar.

11 lipca, wtorek

- kraje G7 uzgodniły wielostronne ramy zapewniające Ukrainie długoterminowe gwarancje bezpieczeństwa mające na celu ochronę jej przed przyszłą agresją ze strony Rosji. Dokument został uzgodniony w ramach szczytu NATO w Wilnie;
- minister obrony Ukrainy Ołeksij Reznikow podpisał memorandum formalnie tworzące koalicję 11 państw (Dania, Holandia, Belgia, Kanada, Luksemburg, Norwegia, Polska, Portugalia, Rumunia, Szwecja i Wielka Brytania), które zgodziły się przekazać myśliwce F-16 dla Ukrainy i przeszkolić ukraińskich pilotów i mechaników w ich użyciu. Podpisano także umowę z francuskim ministrem obrony Sébastienem Lecornu, w wyniku której Ukraina otrzyma pomoc wojskową o wartości 187 mln dolarów.

12 lipca, środa

- niemieckie ministerstwo obrony poinformowało, że Polska i Niemcy będą wspólnie koordynować naprawę ukraińskich czołgów Leopard dla Ukrainy;

- Prezydent Wołodymyr Zełenski stwierdził, że wyniki szczytu NATO były dobre, lecz gdyby Ukraina została zaproszona do sojuszu, to byłoby „idealne”.

13 lipca, czwartek

- Hiszpania zobowiązała się do pakietu pomocowego dla Państwowej Straży Granicznej Ukrainy, który obejmowałby szkolenie personelu w Hiszpanii oraz darowiznę mobilnego szpitala i pojazdów ewakuacji medycznej.

14 lipca, piątek

- Czechy, Dania, Holandia, Norwegia, Hiszpania i Szwecja już pierwszego dnia po szczycie NATO w Wilnie przystąpiły do tzw. „gwarancji bezpieczeństwa” dla Ukrainy, zaproponowanych przez państwa G7;
- doradca Prezydenta Korei Południowej poinformował, że jego kraj przeznaczy 52 mld dolarów na sfinansowanie odbudowy Ukrainy, w tym odbudowy infrastruktury wodnej dotkniętej zniszczeniem tamy Kachowka.

15 lipca, sobota

- w Wielkiej Brytanii przeszkolono już 18 000 ukraińskich żołnierzy piechoty. Przeszli podstawowy program szkolenia ukraińskiej armii w Wielkiej Brytanii. Program Operacja Interflex istnieje od końca czerwca 2022 r.;
- Prezydent Korei Południowej Yoon Suk-yeol odwiedził Kijów. Udał się też do Buczy i Irpienia, gdzie spotkał się z Prezydentem Zełenskim. Obiecał „sprzęt do rozminowywania i karetki pogotowia”.

16 lipca, niedziela

- z Odessy wypłynął ostatni statek ze zbożem w ramach przedłużonej Inicjatywy Zbożowej Morza Czarnego.

17 lipca, poniedziałek

- w związku ze zniszczeniem przęsła Mostu Krymskiego wstrzymano funkcjonowanie przeprawy promowej pomiędzy okupowanym półwyspem a Krajem Krasnodarskim Federacji Rosyjskiej, a także czasowo wstrzymano ruch pociągów na moście. Nocny atak na Most Krymski był operacją specjalną Służby Bezpieczeństwa Ukrainy i Sił Morskich Ukrainy. Most został zaatakowany przy użyciu dronów naziemnych.

18 lipca, wtorek

- odbyło się 14. spotkanie Grupy Kontaktowej ds. Wsparcia Obronnego Ukrainy w formacie Ramstein. Sekretarz obrony USA Lloyd Austin, otwierając spotkanie, powiedział, że sojusznicy nie spoczną, dopóki Ukraina nie otrzyma potrzebnej jej broni i amunicji;
- straty agresorów rosyjskich od 24 lutego 2022 r. do 18 lipca 2023 r. w przybliżeniu wyniosły: skład osobowy – około 239 010 osób; czołgi – 4119; bojowe wozy opancerzone – 8051; systemy artyleryjskie – 4542; wieloprowadnicowe wyrzutnie rakiet – 689; sprzęt obrony przeciwlotniczej – 428; samoloty – 315; helikoptery – 310; drony – 3839; pociski manewrujące – 1273; statki/łódzie – 18; wyposażenie specjalne – 677.

19 lipca, środa

- Rosjanie zniszczyli dotychczas aż 664 obiekty dziedzictwa kulturowego na Ukrainie (w tym także powstałe w okresie I Rzeczypospolitej);
- Stany Zjednoczone ogłosiły kolejny pakiet pomocy wojskowej dla Ukrainy o wartości 1,3 mld dolarów, który obejmował także m.in. cztery systemy ziemia-powietrze NASAMS, pociski artyleryjskie 152 mm, drony Phoenix Ghost i Switchblade, precyzyjną amunicję powietrzną, sprzęt do usuwania min, 165 pojazdów do holowania i transportu sprzętu, 150 cystern z paliwem i 50 pojazdów do odzyskania sprzętu.

20 lipca, czwartek

- Unia Europejska przedłużyła sankcje wobec Rosji o kolejne sześć miesięcy;
- Niemcy przekazały Ukrainie nową partię pomocy wojskowej. W tym 10 czołgów Leopard 1A5 i dodatkowe 20 karabinów maszynowych MG3, około 1300 pocisków, jeszcze jeden system naprowadzania mostów, 12 naczep do przewozu ciężkiej techniki bojowej, 10 naziemnych stacji radarowych, 16 ciężarówek, cztery samochody dla pograniczników;
- Ukraina wyzwoliła już 50% terytoriów zajętych przez Federację Rosyjską od lutego 2022 r.

21 lipca, piątek

- bułgarski parlament zatwierdził przekazanie Ukrainie ok. 100 radzieckich transporterów opancerzonych;

- w związku z pobytam najemników Grupy Wagnera i infiltracją rosyjską, Polska ogłosiła zwiększenie obecności wojskowej na granicy z Białorusią. Władimir Putin stwierdził, że Polska chce okupować zachodnią Ukrainę poprzez rzekomo planowane utworzenie polsko-litewsko-ukraińskiej jednostki wojskowej. Stwierdził również, że części wschodnich ziem Rzeszy Niemieckiej, które zostały przekazane Polsce po II wojnie światowej, były darem Józefa Stalina. Po wypowiedziach Putina polski rząd Mateusza Morawieckiego wezwał ambasadora Rosji.

22 lipca, sobota

- szef MON Mariusz Błaszczak poinformował, że hub remontowy dla czołgów Leopard w Gliwicach rozpoczął działalność, w związku z czym dwa pierwsze Leopardy z Ukrainy trafiły do zakładów Bumar-Łabędy;
- ukraińskie Ministerstwo Gospodarki poinformowało, że Szwecja zobowiązała się do przekazania 522,6 mln euro na odbudowę Ukrainy, przy czym fundusze zostaną skierowane na strategię współpracy na rzecz odbudowy i reform na Ukrainie w latach 2023–2027 oraz posłużą odbudowie infrastruktury, zielonemu rozwojowi, przedsiębiorczości, handlowi, rozminowywaniu i inicjatywom medialnym.

23 lipca, niedziela

- sekretarz Stanu USA Antony Blinken w rozmowie z CNN stwierdził, że siły ukraińskie wyzwoliły ok. 50% terytorium zajętego przez wojska rosyjskie od czasu rozpoczęcia rosyjskiej inwazji na pełną skalę.

24 lipca, poniedziałek

- obserwatorzy z MAEA prawdopodobnie zauważyli miny przeciwpiechotne na terenie zajętej przez Rosjan Zaporoskiej Elektrowni Jądrowej. Miny znaleziono między wewnętrznym a zewnętrznym obwodem obiektu, na obszarze, do którego MAEA nie miała dostępu.

25 lipca, wtorek

- Komisja Europejska przyznała Ukrainie kolejną transzę pomocy makrofinansowej w wysokości 1,5 mld euro;
- Stany Zjednoczone ogłosiły kolejny pakiet pomocy wojskowej dla Ukrainy, warty łącznie 400 mln dolarów. To już 43. transza od lutego 2022 r. Pomoc obejmuje m.in. dodatkową amunicję do systemów Patriot, NASAMS i HIMARS, systemy przeciwlotnicze Stinger, systemy przeciwpancerne Javelin, 32 wozy opancerzone Stryker, haubice

kalibru 155 i 105 mm, a także 120 mm i 60 mm miny moździerzowe. Łączna kwota amerykańskiej pomocy wojskowej dla Ukrainy od rozpoczęcia rosyjskiej inwazji na pełną skalę w lutym 2022 r. wynosi już ponad 43,7 mld dolarów.

26 lipca, środa

- na Ukrainie w wyniku agresji militarnej Rosji zrujnowano już 180 szkół, zniszczono ponad 1300 placówek oświatowych. Spośród 13 000 szkół jedynie 9000 może obecnie powrócić do nauki w pełnym wymiarze godzin. Ministerstwo zaleca uczelniom powrót do edukacji offline z zachowaniem wymogów bezpieczeństwa.

27 lipca, czwartek

- Prezydent Joe Biden i premier Włoch Giorgia Meloni we wspólnym oświadczeniu oznajmili, że „Stany Zjednoczone i Włochy będą kontynuowały dostarczanie politycznej, wojskowej, finansowej i humanitarnej pomocy Ukrainie tak długo, jak będzie to konieczne, w celu osiągnięcia sprawiedliwego i trwałego pokoju, który w pełni respektuje Kartę Narodów Zjednoczonych i integralność terytorialną oraz suwerenność Ukrainy”.

28 lipca, piątek

- Niemcy przekazały Ukrainie nową partię pomocy wojskowej, która obejmuje samobieżne działa przeciwlotnicze Gepard oraz amunicję do nich. W szczególności przekazano Ukrainie sześć samobieżnych dział przeciwlotniczych Gepard i ponad 15 000 sztuk amunicji do nich. Nowy pakiet pomocowy obejmuje także 10 gąsienicowych pojazdów terenowych Bandvagn 206, 20 bezzałogowych samolotów rozpoznawczych RQ-35 Heidrun, 13 dronów rozpoznawczych Vector i 8 karettek pogotowia.

29 lipca, sobota

- Prezydent Wołodymyr Zełenski spotkał się z żołnierzami ukraińskich sił specjalnych w Czasiw Jarze (rejon bachmucki) z okazji Dnia Sił Operacji Specjalnych na Ukrainie;
- podczas swojej wizyty w Rosji Prezydent RPA Cyril Ramaphosa opowiedział się za wznowieniem ukraińskiego eksportu zboża przez Morze Czarne. Władimir Putin po spotkaniu z przywódcami afrykańskimi w Petersburgu stwierdził, że jest otwarty na rozmowy pokojowe, ale zapewnił, że nie dojdzie do nich, dopóki Ukraina będzie kontynuowała kontrofensywę.

30 lipca, niedziela

- Prezydent W. Zełenski nazwał nieuniknionym i sprawiedliwym procesem to, że wojna stopniowo zaczyna toczyć się na terytorium Rosji;
- szef Kancelarii Prezydenta Andrij Jermak potwierdził, że Ukraina przygotowuje spotkanie w Arabii Saudyjskiej. W rozmowach nie będzie uczestniczyć Rosja.

31 lipca, poniedziałek

- ukraińskie Ministerstwo Finansów poinformowało, że otrzymało 1,25 mld dolarów od USA za pośrednictwem Wielostronnego Funduszu Powierniczego Banku Światowego w ramach programu wydatków publicznych na utrzymanie zdolności administracyjnych (PEACE), mającego na celu wsparcie programu socjalnego kraju w czasie wojny, który zostanie częściowo przeznaczony na pomoc społeczną dla osób wewnątrznie przesiedlonych.

1 sierpnia, wtorek

- międzynarodowa organizacja UNESCO potwierdziła zniszczenia 274 obiektów kultury na Ukrainie od początku inwazji Rosji na pełną skalę. „Na dzień 26 lipca 2023 r. UNESCO potwierdziło zniszczenia w 274 obiektach od 24 lutego 2022 r. – 117 obiektów kultu religijnego, 27 muzeów, 98 budynków o wartości historycznej i/lub artystycznej, 19 pomników, 12 bibliotek, 1 archiwum”;
- straty agresorów rosyjskich od 24 lutego 2022 do 1 sierpnia 2023 r. w przybliżeniu wyniosły: skład osobowy – około 246 690 osób; czołgi – 4216; bojowe wozy opancerzone – 8205; systemy artyleryjskie – 4839; wieloprowadnicowe wyrzutnie rakiet – 699; sprzęt obrony przeciwlotniczej – 462; samoloty – 315; helikoptery – 311; drony – 4027; pociski manewrujące – 1347; statki/łódzie – 18; pojazdy i cysterny – 7324; wyposażenie specjalne – 718.

2 sierpnia, środa

- w przemówieniu do szefów ukraińskich misji dyplomatycznych Prezydent W. Zełenski poinformował, że wkrótce rozpocznie się szkolenie ukraińskich pilotów na F-16 Fighting Falcon;
- Prokuratura Generalna Ukrainy stwierdziła, że od początku inwazji zebrano materiały o ok. 98 tys. przypadków zbrodni wojennych popełnionych przez siły rosyjskie.

3 sierpnia, czwartek

- sekretarz Rady Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony Ukrainy Ołeksij Daniłow przyznał, że ukraińskie siły specjalne brały udział w ataku na Most Krymski, który miał miejsce 17 lipca 2023 r.

4 sierpnia, piątek

- Służba Bezpieczeństwa Ukrainy przeprowadziła operację specjalną w Zatoce Noworosyjskiej. Dron nawodny SBU wypełniony 450 kilogramami trotylu zaatakował rosyjski statek „Oleniegorskij gorniak”, na którym znajdowało się około 100 członków załogi. Operację specjalną przeprowadzono wspólnie z Marynarką Wojenną Ukrainy. W wyniku ataku „Oleniegorskij gorniak” został poważnie uszkodzony. Okręt o wadze 3600 ton i długości 113 metrów jest największym rosyjskim okrętem wojennym, który został poważnie uszkodzony lub zniszczony od czasu zatonięcia krążownika Moskwa 13 kwietnia 2022 r.;
- w Cieśninie Kerczeńskiej w wyniku ataku dronów morskich w nocy z 4 na 5 sierpnia uszkodzony został rosyjski chemikaliowiec „SIG”, przewożący paliwo dla wojsk rosyjskich.

5 sierpnia, sobota

- Prezydent Zełenski po spotkaniu w Dżuddzie w Arabii Saudyjskiej (uczestniczyły w nim 42 kraje) poinformował o pracy tzw. „formuły pokojowej”.

6 sierpnia, niedziela

- generał Mykoła Ołeszczuk z okazji Dnia Sił Powietrznych Ukrainy podał, że od początku inwazji Rosji ukraińskie lotnictwo zneutralizowało ponad 3,5 tys. rosyjskich celów powietrznych, w tym 350 samolotów i śmigłowców, 1200 pocisków manewrujących, 24 rakiety balistyczne, ponad 2 tys. dronów i 13 rakiet Kindżał. Dodał też, że pomimo przewagi Rosjan w powietrzu, ukraińscy lotnicy wykonali ponad 14 tys. lotów bojowych.

7 sierpnia, poniedziałek

- doszło do wymiany jeńców pomiędzy Ukrainą i Rosją. Z niewoli rosyjskiej uwolniono kolejnych 22 ukraińskich żołnierzy, którzy brali udział w walkach na różnych odcinkach frontu. Rzecznik Praw Obywatelskich Rady Najwyższej Dmytro Lubinec poinformował, że do 7 sierpnia 2023 r. z rosyjskiej niewoli powróciło 2598 ukraińskich żołnierzy.

8 sierpnia, wtorek

- Służba Bezpieczeństwa Ukrainy oświadczyła, że udaremniła próbę cyberataku rosyjskiej grupy hakerskiej o nazwie Sandworm, używającej 10 rodzajów złośliwego oprogramowania do zbierania danych wywiadowczych z urządzeń używanych przez ukraińskich żołnierzy.

9 sierpnia, środa

- Stany Zjednoczone nałożyły nowe sankcje na Białoruś z okazji trzeciej rocznicy masowych protestów na Białorusi w związku ze sfalszowanymi wyborami prezydenckimi;
- Prezydent Zjednoczonych Emiratów Arabskich Muhammad ibn Zajid Al Nahajjan zaproponował, że jego kraj mógłby być gospodarzem spotkania Prezydenta Ukrainy Wołodymyra Zełenskigo z Władimirem Putinem w listopadzie lub grudniu 2023 r.

10 sierpnia, czwartek

- od lutego 2022 r. na Ukrainie doszło do 1014 rosyjskich ataków na medyków, szpitale i inną infrastrukturę związaną z opieką zdrowotną. W tym okresie zginęło 148 pracowników medycznych, a kolejnych 106 zostało rannych;
- Azerbejdżan przekazał Ukrainie maszynę do rozminowywania i zaoferował szkolenie ukraińskich saperów przez swoich ekspertów.

11 sierpnia, piątek

- Prezydent W. Zełenski nakazał odwołanie szefów wszystkich obwodowych urzędów werbunkowych w całej Ukrainie po tym, jak ogólnokrajowa inspekcja biur rekrutacyjnych ujawniła liczne naruszenia, w tym korupcję, nadużycia władzy i oszustwa, dodając, że mają oni zostać zastąpieni oficerami z doświadczeniem bojowym, którzy zostali zatwierdzeni przez SBU. Decyzja została zatwierdzona na posiedzeniu Rady Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony Ukrainy, a za jego realizację odpowiadać będzie dowódca SZ Ukrainy gen. Wałerij Załużny.

12 sierpnia, sobota

- nocny atak dronów na Krym. W sobotnią noc 17 ukraińskich dronów zaatakowało bazę logistyczną wojsk rosyjskich w pobliżu Eupatorii na okupowanym Krymie, w wyniku czego – według wstępnych danych – zginęło lub zostało rannych kilkudziesięciu okupantów;

- Prezydent Zełenski zaapelował do wspólnoty międzynarodowej o dostarczenie Ukrainie sprzętu niezbędnego do rozminowywania. Przypomniwał, że miny ustawiono na obszarze 174 tys. km², czyli ok. 20% terytorium kraju. Rosjanie używali co najmniej 13 rodzajów min. Szczególnie gęsto zaminowana była ówczesna linia frontu, gdzie ładunki miały pomóc w powstrzymaniu ukraińskiej kontrofensywy.

13 sierpnia, niedziela

- szef MSW Ukrainy Ihor Kłytenko poinformował, że w godzinach porannych wojska rosyjskie przeprowadziły masowy ostrzał obwodu chersońskiego, w którym zginęło siedmiu cywilów, a 13 zostało rannych. Pięć osób zginęło we wsi Szyroka Bałka, w tym czteroosobowa rodzina: rodzice i dwoje dzieci, 12-letni syn (zmarł w szpitalu) i 23-dniowy noworodek.

14 sierpnia, poniedziałek

- Prezydent Zełenski złożył kolejną wizytę w kwaterze głównej brygad prowadzących ofensywę w rejonie Bachmutu oraz wysłuchał raportów o sytuacji operacyjnej na terenach działania poszczególnych brygad i problemach, z jakimi się borykały;
- kanclerz Niemiec Olaf Scholz, zapytany o dostarczenie Ukrainie pocisków manewrujących Taurus, powiedział, że „na razie nie mamy na ten temat nic do zadeklarowania”.

15 sierpnia, wtorek

- nad ranem na Lwów i okoliczne miejscowości Suchowola i Stawczany spadły rosyjskie rakiety wystrzelone z Morza Kaspijskiego. Wszystkie z zastosowanymi technikami obniżenia wykrywalności X-101 i X-555. Słychać jak lecą, a wybuch następuje dopiero po paru sekundach ciszy. Obrona przeciwlotnicza unieszkodliwiła 16 z 28 tego typu rakiet. W samym Lwowie słyszano 6 wybuchów, wszystkie miały miejsce w rejonie lotniska. Niewielkie pożary notowano także w innych częściach miasta. Szybko je ugaszono. W jednym z miejskich hipermarketów zawalił się sufit pod wpływem spadających odłamków rakiet. Po pomoc medyczną zgłosiły się 4 osoby, ofiar śmiertelnych nie było;
- Prezydent Zełenski odwiedził oddziały rozmieszczone na kierunku Melitopola w obwodzie zaporoskim.

17 sierpnia, czwartek

- Niemcy przekazały Ukrainie nowy pakiet pomocy wojskowej składający się z dwóch systemów obrony powietrznej IRIS-T SLM, 10 naziemnych radarów obserwacyjnych GO12, czterech zestawów ciągników siodłowych i czterech naczep, ośmiu ciężarówek do obsługi ładunków i 4500 szt. amunicji 155 mm.

18 sierpnia, piątek

- do Ukraińskiej Formuły Pokojowej dołączyło kolejnych 8 krajów, zwiększając łączną listę do 63 państw. W dniach 5–6 sierpnia w mieście Dżudda w Arabii Saudyjskiej odbyło się spotkanie dotyczące przyszłego szczytu Formuły Pokojowej, które zaproponował oficjalnie Kijów. Wzięli w nim udział doradcy ds. bezpieczeństwa narodowego i doradcy polityczni przywódców około 40 krajów;
- przedstawiciel ukraińskiego Ministerstwa Obrony Andrij Jusow, poinformował, że od początku wojny miało miejsce 48 wymian jeńców pomiędzy Ukrainą i Rosją; do domów wróciło 2598 schwytanych żołnierzy ukraińskich i cywili;
- polskie służby wywiadowcze ABW wykryły i udaremniły próbę rosyjskiego wywiadu, który chciał przerwać tranzyt zachodniej broni na Ukrainę przy użyciu uchodźców ze wschodniej Ukrainy. Aresztowano 16 osób, w tym 12 Ukraińców.

19 sierpnia, sobota

- Rosjanie ostrzelali Czernihów ok. godz. 11.30. Pocisk raketowy uderzył w teatr dramatyczny w centrum miasta. Na terenie teatru odbywała się akcja militarna poświęcona opracowaniu i zastosowaniu najnowocześniejszej broni, w szczególności dronów. Osoby będące w teatrze nie odniosły obrażeń. Natomiast w wyniku eksplozji na ulicach i na placu w pobliżu teatru zginęło 7 osób, a ponad 200 zostało rannych;
- minister obrony Ołeksij Reznikow ogłosił, że ukraińscy piloci, inżynierowie i technicy rozpoczęli szkolenie w zakresie obsługi myśliwców F-16 i szwedzkich myśliwców Gripen;
- podczas oficjalnej wizyty w Sztokholmie Prezydent Zełenski rozpoczął rozmowy z premierem Szwecji Ulfem Kristerssonem w sprawie pozyskania myśliwców Saab JAS 39 Gripen. Zapowiedział też, że Ukraina wkrótce rozpocznie produkcję szwedzkich wozów bojowych CV90, podczas gdy szwedzki rząd pracuje nad kolejnym pakietem pomocy wojskowej o wartości 313,5 mln dolarów.

20 sierpnia, niedziela

- Władimir Putin w sobotę udał się do Rostowa nad Donem na południu Rosji, by przedstawić siebie jako takiego, który kontroluje swój reżim i armię;
- Prezydent Zełenski złożył wizytę w Holandii. Spotkał się z premierem Markiem Rutte, rozmawiano m.in. o dostawach myśliwców F-16 dla armii ukraińskiej. Po spotkaniu Prezydent Ukrainy poinformował, że myśliwce „będą na ukraińskim niebie”.

21 sierpnia, poniedziałek

- Prezydent Zełenski przemawiał w duńskim parlamencie, podziękował za udzieloną pomoc wojskową i zapewnił, że Ukraina będzie wytrwała w walce z rosyjską agresją;
- podczas wizyty w Atenach Prezydent Zełenski uzyskał zgodę Grecji na szkolenie tam ukraińskich pilotów.

22 sierpnia, wtorek

- Ursula von der Leyen ogłosiła, że Komisja Europejska przekazała 1,5 mld euro Ukrainie „na rzecz naprawy, odbudowy i utrzymania państwa”; od początku wojny Komisja Europejska przekazała Ukrainie ponad 19 mld euro.

23 sierpnia, środa

- Prezydent Litwy Gitanas Nausėda przybył do Kijowa, aby 24 sierpnia wziąć udział w obchodach Dnia Niepodległości Ukrainy. Program wizyty obejmuje także udział w Szczycie Platformy Krymskiej oraz spotkanie z Prezydentem Ukrainy Wołodymyrem Zełenskim;
- podczas swojej wizyty w Kijowie fiński premier Petteri Orpo ogłosił 18. pakiet pomocy wojskowej dla Ukrainy o wartości 94 mln euro;
- szef Grupy Wagnera Jewgienij Prigożyn i jej założyciel Dmitrij Utkin zginęli wraz z ośmioma innymi osobami w katastrofie lotniczej pod Moskwą.

24 sierpnia, czwartek

- Norwegia obiecała przekazać Ukrainie co najmniej dwa F-16. Norweski rząd przeznaczył także 140 mln dolarów na zapewnienie dostaw energii na Ukrainę;
- litewskie Ministerstwo Obrony ogłosiło pakiet pomocy wojskowej o wartości 41 mln euro, który obejmie amunicję do granatników Carl

- Gustaf, karabiny, zestawy radarów nadzoru morskiego, amunicję kalibru 5,56 mm, generatory, systemy przeciwdronowe i wyrzutnie NASAMS;
- w ramach kolejnego pakietu pomocy wojskowej Niemcy przekazały Ukrainie rakiety Patriot, osiem systemów wykrywania dronów i 40 dronów rozpoznawczych RQ-35 Heidrun;
 - amerykański senator Lindsey Graham, przebywający z wizytą w Kijowie, ocenił, że „przekazaliśmy Ukrainie w ramach pomocy wojskowej mniej niż 3% rocznego budżetu zbrojeniowego [USA], lecz to wystarczyło, żeby siły ukraińskie zniszczyły połowę rosyjskiej armii”.

25 sierpnia, piątek

- Służba Bezpieczeństwa Ukrainy i Siły Zbrojne Ukrainy zaatakowały dronami brygadę Rosjan na Krymie. Ukraińscy obrońcy wraz z SBU uderzyli grupą dronów przeciwko 126. brygadzie Floty Czarnomorskiej Federacji Rosyjskiej, która stacjonuje we wsi Perewalne na tymczasowo okupowanym Krymie. Są informacje, że kilkudziesięciu Rosjan zostało zabitych i rannych.

26 sierpnia, sobota

- okręt pływający pod banderą Liberii wypłynął z Odessy do Warny w Bułgarii, będąc drugim statkiem, który to zrobił w ramach tymczasowego korytarza wprowadzonego przez Ukrainę na Morzu Czarnym.

27 sierpnia, niedziela

- dowódca ukraińskiej armii gen. Walerij Załużny spotkał się 15 sierpnia br. na „naradzie wojennej” z przedstawicielami NATO, generałem Christopherem Cavoli i dowódcą brytyjskich SZ admirałem Antonym Radakinem, w nieujawnionym miejscu na granicy z Polską.

28 sierpnia, poniedziałek

- wojsko ukraińskie odbyło w Polsce kurs ze współpracy cywilno-wojskowej według standardów NATO. Kurs został zorganizowany w Centrum Przygotowań do Misji Zagranicznych Sił Zbrojnych RP, w ramach wielostronnej współpracy z przedstawicielami USA, Wielkiej Brytanii, Włoch i Polski.

29 sierpnia, wtorek

- Stany Zjednoczone ogłosiły kolejny pakiet pomocy wojskowej dla Ukrainy o wartości 250 mln dolarów, który obejmował m.in. pociski

- AIM-9 Sidewinder dla obrony przeciwlotniczej, amunicję do M142 HIMARS, pociski artyleryjskie 155 mm i 105 mm, broń i amunicję przeciwpancerną (m.in. Javelin), rakiety Hydra 70, opancerzone pojazdy medyczne i ambulanse HMMWV oraz sprzęt do usuwania min;
- Korea Południowa prześle Ukrainie w 2024 r. pomoc finansową w wysokości 394 mln dolarów m.in. na odbudowę infrastruktury i pomoc humanitarną.

30 sierpnia, środa

- Główny Zarząd Wywiadu MOU potwierdził zniszczenie 4 rosyjskich wojskowych samolotów transportowych Il-76 podczas nocnego ataku dronów na lotnisko w Pskowie w Rosji.

31 sierpnia, czwartek

- Prezydent Wołodymyr Zełenski zapowiedział wszczęcie śledztwa w sprawie Ukraińców, którzy unikali poboru do wojska dzięki zwolnieniom lekarskim, powołując się na przypadki płacenia 3000–15 000 dolarów w formie łapówek za zwolnienia. Dodał, że w niektórych obwodach liczba osób wykreślonych z rejestru wojskowego na podstawie decyzji komisji lekarskiej „wzrosła dziesięciokrotnie” od czasu rosyjskiej inwazji.

1 września, piątek

- Międzynarodowy Komitet Olimpijski zdecydował, że Rosjanie i Białorusini nie zostaną dopuszczeni do udziału w Igrzyskach Azjatyckich w Hangzhou w 2023 r.;
- pierwsi ukraińscy żołnierze ukończyli szkolenie na czołgach M1 Abrams w Stanach Zjednoczonych w oczekiwaniu na ich dostawę na Ukrainę. USA zapowiedziało również, że w ramach nowego pakietu pomocy wojskowej o wartości 240–375 mln dolarów zostaną dostarczone Ukrainie pociski przeciwpancerne ze zubożonego uranu, które można wystrzelić z czołgów M1 Abrams.

2 września, sobota

- w ciągu doby Rosja przeprowadziła dwa ataki raketowe, 49 nalotów i 66 ostrzałów na pozycje ukraińskie i tereny zaludnione (odnotowano zabitych i rannych wśród cywilów oraz zniszczoną infrastrukturę). Lotnictwo ukraińskie dokonało 10 nalotów na miejsca koncentracji i trzech na przeciwlotnicze systemy raketowe; artyleria zaatakowała

sześć obszarów koncentracji, 12 jednostek artylerii, dwa składy amunicji, dwa punkty kontrolne i przeciwlotniczy kompleks raketowy.

3 września, niedziela

- minister obrony Ołeksij Reznikow podał, że wartość otrzymanej przez Ukrainę pomocy wojskowej od początku wojny (broni, sprzętu wojskowego i amunicji) wyniosła prawie 100 mld dolarów, w tym ok. 60 mld dolarów od Stanów Zjednoczonych.

4 września, poniedziałek

- Ukraina zakończyła likwidację skutków ataku terrorystycznego w Kachowskiej Elektrowni Wodnej w zakresie ochrony zdrowia ludności. Udało się uniknąć ognisk chorób zakaźnych, w tym cholery. Po tym, jak 6 czerwca okupanci zniszczyli tamę w Kachowskiej Elektrowni Wodnej, w strefie zagrożenia znalazło się 180 miejscowości z obwodów chersońskiego, dnipropietrowskiego i mikołajowskiego, w których mieszkało prawie 900 tys. osób. Prawie 700 tys. Ukraińców pozostało bez dostępu do wody pitnej;
- minister obrony Ołeksij Reznikow podał się do dymisji;
- Prezydent Zełenski złożył kolejną wizytę na pozycjach ukraińskich na frontach donieckim i zaporoskim. Prezydent odwiedził osiem brygad w obwodzie donieckim oraz trzy brygady w obwodzie zaporoskim.

5 września, wtorek

- Niemcy przekazały Ukrainie kolejny pakiet pomocy wojskowej, który obejmował 188 samochodów terenowych Mercedes-Benz Zetros, cztery pojazdy ochrony granicy, czołg do układania mostów Beaver, 20 tys. par okularów ochronnych oraz amunicję do dział przeciwlotniczych Gepard;
- straty agresorów rosyjskich od 24 lutego 2022 do 5 września 2023 r. w przybliżeniu wyniosły: skład osobowy – około 265 680 osób; czołgi – 4489; bojowe wozy opancerzone – 8670; systemy artyleryjskie – 5649; wieloprowadnicowe wyrzutnie rakiet – 747; sprzęt obrony przeciwlotniczej – 504; samoloty – 315; helikoptery – 316; drony – 4512; pociski manewrujące – 1447; statki/łódzie – 19; pojazdy i cysterny – 8175; wyposażenie specjalne – 851.

6 września, środa

- sekretarz stanu USA Antony Blinken przybył z wizytą do Kijowa. Spotkał się z Prezydentem Ukrainy Wołodymyrem Zełenskim, premierem Denysem Szmyhalem i szefem MSZ Dmytrem Kułebą. Blinken

odwiedza Ukrainę po raz trzeci od początku inwazji Rosji. Wcześniej odwiedził ją w kwietniu 2022 r., tuż po wyzwoleniu spod rosyjskiej okupacji obwodu kijowskiego, a następnie we wrześniu 2022 r. Kilka godzin przed przybyciem sekretarza stanu USA do Kijowa Rosja dokonała kolejnego, zmasowanego ataku na Ukrainę, odpalając drony i rakiety w kierunku Kijowa i obwodu odeskiego. Nad Kijowem zestrzelono rakiety manewrujące i jedną rakietę balistyczną.

7 września, czwartek

- ukraińskie zboże jest już eksportowane przez chorwackie porty. Ukraina jest gotowa rozwijać ten szlak handlowy, poszerzając możliwości korytarza transportowego;
- Departament Obrony USA ogłosił nowy pakiet pomocy wojskowej dla Ukrainy. Pakiet o wartości 600 mln będzie zawierał sprzęt wzmacniający system obrony powietrznej Ukrainy, amunicję artyleryjską i inne środki. W szczególności nowy pakiet pomocy wojskowej będzie obejmował dodatkową amunicję do wysoce mobilnych rakiet artyleryjskich (HIMARS); pociski artyleryjskie 105 mm; środki walki radioelektronicznej i środki przeciwdziałania walce radioelektronicznej; amunicję do rozminowywania i niszczenia przeszkód; sprzęt do rozminowywania.

8 września, piątek

- Litwa dostarczyła Ukrainie ponad 1,5 miliona sztuk amunicji;
- na Ukrainę przybyło pierwszych 10 czołgów Leopard 1 dostarczonych przez Danię, Niemcy i Holandię. Duńska armia poinformowała, że kolejne są w drodze. W lutym te trzy kraje ogłosiły, że w „nadchodzących miesiącach” dostarczą Ukrainie 100 niemieckich czołgów Leopard 1.

9 września, sobota

- według ukraińskiego wywiadu Rosja skoncentrowała ponad 420 tys. personelu wojskowego na czasowo okupowanych terytoriach Ukrainy, w szczególności na Krymie. Do tego należy dodać Rosgwardię, inne struktury, jednostki specjalne, struktury militarne Federacji Rosyjskiej, które zapewniają władzę okupacyjną na naszych terytoriach.

10 września, niedziela

- Prezydent Korei Południowej Yoon Suk-yeol ogłosił utworzenie pakietu pomocowego o wartości 2,3 mld dolarów dla Ukrainy w związku z obawami humanitarnymi i odbudową powojenną.

11 września, poniedziałek

- Fikcyjne „wybory”, które Rosja przeprowadziła niedawno na okupowanych terytoriach Ukrainy, w świetle prawa międzynarodowego są nieważne;
- Unia Europejska oświadczyła także, że nie uznaje rosyjskich sfałszowanych „wyborów” na okupowanych terytoriach Ukrainy i podkreśliła, że przywódcy Federacji Rosyjskiej poniosą odpowiedzialność za skutki tych nielegalnych działań.

12 września, wtorek

- rząd Danii ogłosił przekazanie Ukrainie największego od czasu rosyjskiej inwazji pakietu pomocy wojskowej o wartości 830 mln dolarów, który obejmie m.in. czołgi, bojowe wozy piechoty, amunicję i działa przeciwlotnicze. Pomoc będzie przekazywana w transzach w latach 2023–2025, przy czym największa część zostanie przekazana w 2023 r.;
- Zakład Lotniczy Antonow postanowił rozszerzyć swoją produkcję o drony dla ukraińskiej armii.

13 września, środa

- Ukraina przeprowadziła atak na port w Sewastopolu na okupowanym Krymie. Rosyjskie władze poinformowały, że Ukraińcy użyli dziesięciu pocisków manewrujących oraz trzech dronów morskich. W wyniku ataku doszło do pożaru miejscowej stoczni i uszkodzone zostały dwa rosyjskie okręty: duża jednostka desantowa oraz okręt podwodny;
- wszystkie kraje bałtyckie wprowadziły zakaz wjazdu samochodów z rosyjskimi tablicami rejestracyjnymi. Tym samym wykonały zalecenia Komisji Europejskiej;
- Parlament Europejski uznał Alaksandra Łukaszenkę za współwinnego zbrodni Rosji w Ukrainie. W swoim raporcie „O stosunkach z Białorusią” Parlament Europejski uznał samozwańczego Prezydenta Białorusi Alaksandra Łukaszenkę za współsprawcę zbrodni popełnionych przez Federację Rosyjską na Ukrainie, w szczególności deportacji dzieci. Oprócz wydania nakazu aresztowania Łukaszenki Parlament wzywa Radę Unii Europejskiej do rozszerzenia listy osób objętych sankcjami o osoby powiązane z przymusową deportacją ukraińskich dzieci na Białoruś.

14 września, czwartek

- w nocy kontrwywiad wojskowy SBU i Marynarka Wojenna Ukrainy przeprowadziły w pobliżu Eupatorii unikatową operację specjalną –

- zniszczono rosyjski kompleks obrony powietrznej „Triumph” o wartości 1,2 mld dolarów. Drony i rakiety Neptun skutecznie trafiły w cel;
- „Ukrzaliznyca” uruchamia nowy pociąg z Rawy Ruskiej do Warszawy. Pociąg będzie kursował codziennie i będzie przewoził łącznie 500 pasażerów w obu kierunkach;
 - Służba Bezpieczeństwa Ukrainy z powodzeniem użyła drona kamikadze Sea Baby. Celem ataku był rosyjski mały okręt raketowy Samum w pobliżu wejścia do Zatoki Sewastopolskiej. Dron spowodował znaczne uszkodzenia, przez co statek nie może dalej płynąć;
 - reprezentacja Ukrainy zakończyła swój występ na zawodach Invictus Games 2023 – Igrzyska Niezwyciężonych (są to zawody sportowe dla rannych żołnierzy i weteranów wojennych odbywające się w Düsseldorfie w Niemczech), osiągając swój najlepszy wynik w historii – 34 medale, w tym 12 złotych, 14 srebrnych i 8 brązowych. Drużynę reprezentował największy w swojej historii zespół: 25 uczestników. Są wśród nich żołnierze i weterani Sił Zbrojnych Ukrainy, Gwardii Narodowej, Policji Narodowej i batalionów ochotniczych.

15 września, piątek

- UNESCO formalnie umieściło Sobór Sofijski i Ławrę Peczerską w Kijowie oraz Stare Miasto we Lwowie na liście zagrożonych obiektów światowego dziedzictwa.

16 września, sobota

- statki towarowe „Resilient Africa” i „Aroyat” pływające pod banderą Palau przybyły do portu w Czarnomorsku w obwodzie odeskim, aby załadować zboże. Były to pierwsze statki, które przepłynęły korytarem morskim wprowadzonym przez Ukrainę po upadku Czarnomorskiej Inicjatywy Zbożowej.

17 września, niedziela

- Polska zakazała wjazdu na swoje terytorium samochodom zarejestrowanym w Rosji. Dotyczy to wszystkich samochodów, zarówno tych wykorzystywanych do celów komercyjnych, jak i prywatnych – niezależnie od tego, czy samochód jest prowadzony lub będący własnością obywatela Rosji, czy obywatela innego państwa;
- Kanada przekazała Ukrainie pomoc wojskową w wysokości 24,4 mln dolarów w ramach wspólnej inicjatywy z innymi krajami zachodnimi mającej na celu poprawę zdolności obrony powietrznej kraju.

18 września, poniedziałek

- 18 września Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości ONZ w Hadze wznowił rozprawę przeciwko Rosji w sprawie ludobójstwa na Ukrainie. Ukraina złożyła ten pozew 26 lutego 2022 r., dwa dni po rozpoczęciu inwazji Federacji Rosyjskiej na pełną skalę. Do sprawy przyłączyły się 32 państwa (czyli 26 państw Unii Europejskiej, z wyjątkiem Węgier, oraz Australia, Kanada, Nowa Zelandia, Norwegia, Liechtenstein i Wielka Brytania);
- Ukraina złożyła pozew przeciwko Polsce, Węgrom i Słowacji do Światowej Organizacji Handlu (WTO) w związku z jednostronnym nałożeniem przez te kraje embarga na ukraińskie zboże. Trzy dni wcześniej UE zniósła zakaz importu zboża do tych krajów, ale Polska, Węgry i Słowacja natychmiast sprzeciwiły się tej decyzji.

19 września, wtorek

- w nocy armia rosyjska przeprowadziła kolejny atak dronów na Ukrainę. Według ukraińskiego wojska wystrzelono 30 dronów Shahed 136, z czego 27 zostało zniszczonych. Ponadto z Krymu w kierunku Krzywego Rogu wystrzelono raketę Iskander-M. Zatakowano Lwów i obwód lwowski (był to najdłuższy atak od początku wojny), Krzywy Róg i obwód mikołajowski. Władze obwodu lwowskiego poinformowały, że w stronę regionu leciało 18 dronów, z których 15 zestrzelono. W wyniku ataku zapaliły się magazyny przemysłowe, zginął jeden pracownik, a spod gruzów uratowano dwie osoby, w tym jedną w poważnym stanie. Według mera Lwowa Andrija Sadowego zostały zniszczone magazyny okien, chemii gospodarczej oraz magazyn pomocy humanitarnej Caritas Spes Archidiecezji Lwowskiej. Organizacja ta zgłosiła zniszczenie ok. 300 ton odzieży zimowej, obuwia, żywności i generatorów. Zginął jeden pracownik magazynu a drugi został ranny;
- Dania przekazała Ukrainie 15 czołgów T-72EA i 30 Leopard 1.

20 września, środa

- rolnicy Ukrainy wznowili już pracę na 120 000 hektarów rozminowanych gruntów. Od początku 2023 r. operatorzy rządowi i pozarządowi zbadali ponad 200 000 hektarów gruntów rolnych przeznaczonych do priorytetowego rozminowywania, z czego 120 000 hektarów jest już użytkowanych przez rolników;
- premier Mateusz Morawiecki zapowiedział, że w odpowiedzi na spory dotyczące przepływu produktów rolnych między obydwojma krajami,

Polska nie będzie już dostarczała nowej broni na Ukrainę, a jedynie będzie realizować dotychczasowe umowy w sprawie broni. Oświadczenie premiera pojawiło się kilka godzin po tym, jak polski rząd wezwał ambasadora Ukrainy w proteście przeciwko wypowiedziom Prezydenta Ukrainy Wołodymyra Zełenskiego w sprawie sporu dotyczącego eksportu ukraińskiego zboża do Unii Europejskiej.

21 września, czwartek

- SBU i Marynarka Wojenna Ukrainy zadały potężny cios w lotnisko wojskowe Saki na Krymie. Na lotnisku znajdowało się co najmniej 12 samolotów, w szczególności bombowce Su-24 i myśliwce Su-30, a także rosyjski system rakietowy ziemia-powietrze Pancyr-S1;
- Ukraina otrzymała od USA grant w wysokości 1,25 mld dolarów. Zebrane środki zostaną przeznaczone na zabezpieczenie emerytur, wynagrodzeń pracowników medycznych, urzędników państwowych i kadry nauczycielskiej. W 2023 r. Ukraina otrzymała 9,7 mld dolarów bezpośredniego wsparcia budżetowego ze Stanów Zjednoczonych w formie dotacji. A od początku wielkiej wojny do budżetu Ukrainy wpłynęło już ze Stanów Zjednoczonych 21,7 mld dolarów. Pomoc finansowa ze strony USA udzielana jest na zasadach pomocy bezzwrotnej;
- w Poznaniu w ramach Targów Międzynarodowych zorganizowano Kongres Odbudowy Ukrainy Common Future, na którym przedstawiciele różnych przedsiębiorstw i politycy dyskutowali na temat przyszłej odbudowy Ukrainy. W Kongresie uczestniczył Prezydent RP Andrzej Duda;
- w Jaremczu w Karpatach w ramach tzw. „Spotkań Jaremczańskich” rozpoczęła się konferencja pt. „Polsko-ukraińskie partnerstwo strategiczne w czasie wojny i perspektywy dialogu międzypaństwowego”. Zgromadziła ona ponad 100 uczestników z Polski i Ukrainy, w tym wielu czołowych politologów, historyków i dziennikarzy. Konferencje takie odbywają się w Jaremczu corocznie od 16 lat. Ich głównymi organizatorami są Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego, Przykarpacki Narodowy Uniwersytet im. W. Stefanyka w Iwano-Frankowsku, Fundacja Wolność i Demokracja. Konferencja potrwa do 24 września.

22 września, piątek

- Ukraina i Stany Zjednoczone ogłosiły program produkcji „systemów obrony powietrznej” na Ukrainie. Dodatkowo rząd USA zdecydował się spełnić prośbę Ukrainy o dostarczenie jej „niewielkiej liczby” ra-

kiet MGM-140 ATACMS w zmodyfikowanej wersji, które zamiast pojedynczych głowic będą wystrzeliwać pociski kasetowe;

- podczas wizyty Prezydenta Zełenskiego w Ottawie premier Justin Trudeau zadeklarował pomoc wojskową dla Ukrainy w wysokości 480 mln dolarów, która obejmowała 50 pojazdów opancerzonych i szkolenie na myśliwcach F-16. Prezydent Ukrainy spotkał się z członkami kanadyjskiego rządu oraz przemawiał w tamtejszym parlamencie. Napięcie w stosunkach polsko-ukraińskich wywołało wystąpienie w kanadyjskim parlamencie byłego weterana dywizji SS „Hałyczyna”.

23 września, sobota

- w nocy armia rosyjska przeprowadziła kolejny atak na Ukrainę przy użyciu rakiet i dronów. Według armii ukraińskiej z Primorsko-Achtańska wystrzelono 15 dronów Shahed 136/131 w stronę obwodów dnipropropetrowskiego i zaporoskiego, z których 14 (w tym 12 w obwodzie dnipropropetrowskim) udało się zestrzelić. W Dnieprze uszkodzony został obiekt infrastruktury krytycznej. Obwód odeski został trafiony raketami Oniks. Władze lokalne podały, że dwie rakiety uderzyły w teren rekreacyjny, nie powodując dużych zniszczeń.

24 września, niedziela

- w wyniku rosyjskich nalotów na obwód chersoński zginęły 2 osoby, a 3 zostały ranne. Siły rosyjskie przeprowadziły łącznie 83 ostrzały, używając 332 szt. amunicji z moździerzy, artylerii, wyrzutni raketowych, czołgów, dronów i lotnictwa; sam Chersoń został trafiony 28 pociskami;
- media ukraińskie podały, że „w okupowanym mieście Tokmak w obwodzie zaporoskim doszło do eksplozji”. Mer Melitopola Iwan Fedorow podał, że był to atak z powietrza, a „w wyniku działania rosyjskiej obrony przeciwlotniczej” byli ranni wśród ludności cywilnej.

25 września, poniedziałek

- Siły Operacji Specjalnych Ukrainy poinformowały, że w wyniku piątkowego ataku raketowego na kwaterę główną rosyjskiej Floty Czarnomorskiej w Sewastopolu na zaanektowanym Krymie zginęło 34 oficerów. Według doniesień, został zabity także dowódca floty, admirał Wiktor Sokołow. Kolejnych 105 okupantów zostało rannych. Dwa dni wcześniej przekazano, że w Sewastopolu została przeprowadzona

operacja specjalna „Pułapka na kraby”, a w czasie ataku w budynku sztabu odbywała się narada dowództwa rosyjskiej floty;

- Prezydent Zełenski potwierdził przybycie pierwszej partii z łącznie 31 czołgów M1 Abrams obiecanych przez Stany Zjednoczone, nie podając ich liczby.

26 września, wtorek

- rzecznik Wschodniego Zgrupowania Sił Zbrojnych Ukrainy Illa Jęwłasz poinformował, że wojska ukraińskie odniosły sukcesy w okolicy czterech miejscowości na kierunku Bachmutu.

27 września, środa

- minister obrony Holandii Kajsja Ollongren potwierdziła, że F-16 przybędą na Ukrainę w 2024 r., a szkolenie pilotów i obsługi naziemnej zajmie ok. 6–8 miesięcy;
- bułgarski parlament zatwierdził dostawę na Ukrainę niezdatnych do użytku rakiet S-300.

28 września, czwartek

- Rada Unii Europejskiej przedłużyła tymczasową ochronę uchodźców z Ukrainy do 2025 r. Rada UE na szczepku ministrów spraw wewnętrznych zgodziła się na przedłużenie mechanizmu tymczasowej ochrony uchodźców z Ukrainy o rok – od 4 marca 2024 r. do 4 marca 2025 r.;
- w Polsce zakończono śledztwo w sprawie eksplozji rakiety, która 15 listopada 2022 r. spadła na farmę w Przewodowie i pochłonęła życie dwóch osób. Rakieta została wystrzelona przez ukraińską obronę przeciwlotniczą, a pocisk był odpalony z przeciwlotniczego zestawu S-300.

29 września, piątek

- ok. 4:13 siły rosyjskie przeprowadziły atak raketowy za pomocą dwóch rakiet Iskander-K na Mikołajów, uderzając w obiekt infrastruktury na obrzeżach miasta. Rakieta Ch-59 trafiła w Chersoń, niszcząc budynek lokalu gastronomicznego, nikt nie odniósł obrażeń. W obwodzie sumskim armia ukraińska zestrzeliła rosyjskiego drona.

30 września, sobota

- premier Denys Szmyhał poinformował, że Ukraina chce zwiększyć do 1,5 mld dolarów wydatki na uzbrojenie i wyposażenie wojskowe w 2024 r., aby wzmocnić powstający w kraju przemysł zbrojeniowy;

- Prezydent Zełenski zorganizował w Kijowie pierwsze „Międzynarodowe Forum Przemysłu Obronnego” dla 250 zachodnich producentów broni z 30 krajów Europy, Ameryki Północnej i Azji w ramach wysiłków na rzecz zwiększenia krajowej produkcji broni i wytwarzania większej liczby zachodniej broni. Minister ds. strategicznych gałęzi przemysłu Ołeksandr Kamyszyn poinformował, że na forum podpisało ponad 20 umów i listów intencyjnych pomiędzy Ukrainą a zachodnimi firmami.

1 października, niedziela

- z ukraińskich portów „Czarnomorsk” i „Piwdennyj” wypłynęły kolejne trzy statki z produktami rolnymi i rudą żelaza. Masowce pod banderami Liberii i Palau wyeksportowały ponad 127 000 ton ukraińskich produktów rolnych i rudy żelaza.

2 października, poniedziałek

- Polska przekazała Ukrainie pierwsze naprawione czołgi Leopard. Sprzęt został naprawiony w zakładzie „BUMAR-ŁABĘDY”. Poinformowała o tym Polska Grupa Zbrojeniowa (PGZ). Zaznaczyła także, że stale poszerza współpracę w zakresie dostaw amunicji, części zamiennych i sprzętu serwisowego;
- po raz pierwszy w historii Unii Europejskiej przedstawiciele wszystkich państw UE, w większości ministrowie spraw zagranicznych, zbrali się na nieformalnym spotkaniu w Kijowie. Spotkali się z rządem Ukrainy, aby zapewnić go o dalszym wsparciu.

3 października, wtorek

- Prezydent W. Zełenski odwiedził ukraińskie pozycje na froncie kupiańsko-tymańskim w obwodzie charkowskim, zapoznając się z sytuacją operacyjną, przebiegiem działań ofensywnych i defensywnych oraz bieżącymi problemami i potrzebami jednostek;
- według ministra obrony Rosji Siergieja Szojgu liczba rosyjskich żołnierzy zaangażowanych w operacje wojskowe na Ukrainie wynosiła 335 tys. osób.

4 października, środa

- Litwa otworzyła korytarz dla ukraińskiego zboża docierającego do portów bałtyckich, a ukraiński minister rolnictwa Mykoła Solski dodał, że ukraiński eksport produktów rolnych kierowany do Kłajpedy

będzie sprawdzany bezpośrednio w porcie zamiast na polskiej granicy, w celu przyspieszenia przepływu.

5 października, czwartek

- Rosjanie ostrzelali obiekt cywilny, zabijając 59 cywilów. Około godziny 13:25 Rosjanie ostrzelali sklep i kawiarnię we wsi Hroza niedaleko Kupiańska w obwodzie charkowskim. Zginęło 51 osób, w tym pracownica Polskiej Akcji Humanitarnej, ponadto 6 osób zostało rannych, a los 3 pozostał nieznany;
- podczas trzeciego Szczytu Europejskiej Wspólnoty Politycznej w Granadzie w Hiszpanii, w którym uczestniczył Prezydent Zełenski, Hiszpania ogłosiła przekazanie Ukrainie sześciu systemów obrony powietrznej MIM-23 Hawk;
- kanclerz Niemiec Olaf Scholz obiecał Ukrainie drugi system obrony powietrznej Patriot. Niemiecki rząd federalny obiecał Ukrainie dostawy sprzętu wojskowego o wartości 5,4 mld euro w 2023 r. i technologii wojskowej o wartości ok. 10,5 mld euro w kolejnych latach;
- Wielka Brytania zadeklarowała pakiet pomocy humanitarnej obejmujący gwarancję pożyczki w wysokości 500 mln funtów wypłaconą za pośrednictwem Banku Światowego w celu zapewnienia płatności w okresie zimowym dla trzech milionów gospodarstw domowych, 41 mln dolarów dla ONZ i organizacji charytatywnych zapewniających Ukraińcom schronienie i ciepłą odzież zimową oraz 12 mln dolarów na utrzymanie dostaw energii elektrycznej;
- Parlament Europejski zatwierdził pomoc dla Ukrainy o wartości 50 mld euro. Środki zostaną przeznaczone na wsparcie odbudowy i modernizacji kraju do 2024 r.

6 października, piątek

- Szwecja obiecała Ukrainie pakiet pomocy wojskowej o wartości 199,8 mln dolarów, który obejmował amunicję artyleryjską, części zamienne, sprzęt dla piechoty i sprzęt komunikacyjny.

8 października, niedziela

- Rosja przeprowadziła sześć nalołów i 29 ostrzałów na pozycje ukraińskie i obiekty cywilne. Lotnictwo Ukrainy dokonało trzech nalołów na miejsca koncentracji, natomiast artyleria zaatakowała trzy jednostki artylerii, dwie stacje radarowe, dwa obszary koncentracji i dwa składy amunicji.

9 października, poniedziałek

- w wyniku rosyjskiej agresji na Ukrainie zniszczono 1702 obiekty infrastruktury kulturalnej. Ogółem działania Rosjan na Ukrainie dotknęły: 841 ośrodków kultury; 601 bibliotek; 131 instytucji edukacji artystycznej; 99 muzeów i galerii; 30 teatrów i filharmonii. Dotychczas nie udało się dokładnie obliczyć obiektów dotkniętych działaniami wojennymi na terenach znajdujących się jeszcze pod tymczasową okupacją – jest to prawie całe terytorium obwodu ługańskiego oraz znaczna część terytoriów obwodów chersońskiego, zaporoskiego i donieckiego;
- hiszpański rząd zapowiedział przekazanie siłom ukraińskim sześciu kolejnych systemów przeciwlotniczych MIM-23 Hawk, systemów do walki z dronami oraz sprzętu do rozminowywania terenu.

10 października, wtorek

- Prezydent W. Zełeński przybył z wizytą do Rumunii. Podczas wizyty poinformował, że osiągnął porozumienie w sprawie przyspieszenia szkolenia ukraińskich pilotów na samolotach F-16. Zełeński powiedział to na wspólnej konferencji prasowej z Prezydentem Rumunii Klausem Iohannisem w Bukareszcie. Ukraina i Rumunia podpisały także wspólną deklarację o współpracy w regionie Morza Czarnego. Chodzi także o utworzenie połączeń transportowych pomiędzy Ukrainą a Rumunią, uproszczenie procedur przekraczania granicy i otwarcie nowych przejść granicznych.

11 października, środa

- sekretarz obrony USA Lloyd Austin ogłosił nowy pakiet pomocy wojskowej dla Ukrainy o wartości 200 mln dolarów, który obejmie amunicję do systemów obrony powietrznej, amunicję artyleryjską i rakietową, amunicję lotniczą o wysokiej precyzji, broń przeciwpancerną oraz sprzęt do zwalczania rosyjskich dronów;
- Belgia przekaże Ukrainie 1,7 mld euro dzięki zamrożonym rosyjskim aktywom. Premier Belgii Alexander De Croo powiedział, że: „Źródłem (pieniędzy) ukraińskiego funduszu w wysokości 1,7 mld euro będą setki miliardów rosyjskich finansowych aktywów zamrożonych w Belgii”.

12 października, czwartek

- Międzynarodowy Komitet Olimpijski (MKOl) zawiesił Rosyjski Komitet Olimpijski ze względu na włączenie do niego tzw. „organizacji sportowych” zlokalizowanych na terenie okupowanego Donbasu, obwodu ługańskiego.

- gańskiego, obwodu chersońskiego i Zaporozża. Zawieszenie ma następujące konsekwencje: Rosyjski Komitet Olimpijski nie może już działać jako Narodowy Komitet Olimpijski w rozumieniu Karty Olimpijskiej i nie może otrzymywać żadnych funduszy od ruchu olimpijskiego;
- Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy (PACE) w głosowaniu uznało Wielki Głód za akt ludobójstwa narodu ukraińskiego.

13 października, piątek

- Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy wezwało państwa członkowskie Rady do uznania Władimira Putina za nielegalnego przywódcę po zakończeniu jego obecnej kadencji prezydenckiej i ogłosiło Rosję dyktaturą. W jednomyślnie przyjętej rezolucji Zgromadzenie wezwało także do zaprzestania wszelkich kontaktów z Putinem, z wyjątkiem kontaktów humanitarnych i dążenia do pokoju. Zgromadzenie podkreśliło, że Władimir Putin sprawuje władzę jako Prezydent lub premier od 2000 r. Poprawki do rosyjskiej Konstytucji z lipca 2020 r. przedłużyły jego potencjalną Prezydenturę do 2036 r.

14 października, sobota

- Narodowa Policja Ukrainy podała, że wojska rosyjskie przeprowadziły atak raketowy (za pomocą BM-30 Smiercz) na wieś Bahatyr w obwodzie donieckim, zabijając 11-letniego chłopca oraz raniąc jego 6-letniego brata i 31-letnią matkę. W wyniku ataku uszkodzono 20 domów, kościół, szkołę, samochody i sieć energetyczną.

15 października, niedziela

- pierwszy pociąg ze Lwowa przez Rawę Ruską dotarł do Warszawy. W niedzielę, 15 października 2023 r., o godzinie 17:29 na stację Warszawa Wschodnia przyjechał pociąg SKPL Cargo, obsługujący międzynarodowe połączenie z Rawy Ruskiej przez Lublin do stolicy Polski. To część trasy Kolei Ukraińskich prowadzącej z Kołomyi przez Lwów do Warszawy. Pasażerowie ze Lwowa, Iwano-Frankiwnsk, Stryja, Kołomyi, Kałusza, Brzeżan i Żółkwi początkowo podróżowali ukraińskim pociągiem spalinowym o rozstawie torów 1520 mm. Na stacji Rawa Ruska, pasażerowie przesiedli się do składu polskiego pociągu SKPL Cargo o rozstawie torów 1435 mm (norma europejska) i kontynuowali podróż do Lublina lub Warszawy. Pociąg może przewieźć około 200 pasażerów i oferuje miejsca w klasach 1 i 2. Czas podróży ze Lwowa do Warszawy wynosi około 9 godzin.

16 października, poniedziałek

- Prezydent USA Joe Biden potwierdził, że Stany Zjednoczone są w stanie udzielić wsparcia jednocześnie Ukrainie i Izraelowi.

17 października, wtorek

- w nocy 17 października Siły Zbrojne Ukrainy zaatakowały helikoptery i sprzęt rosyjskich sił okupacyjnych na lotniskach w pobliżu okupowanego Berdiańska i Ługańska. Trafiono dwa helikoptery na lądowiskach, skład amunicji i artylerię wroga.

18 października, środa

- ok. 2 w nocy armia rosyjska przeprowadziła sześć ataków rakietywych na Zaporozże, z których jeden trafił w wielopiętrowy budynek mieszkalny. W wyniku ataku raketowego zginęło 5 osób i 5 zostało rannych;
- siły rosyjskie przeprowadziły atak raketowy na obwód dniepropetrowski, w wyniku czego co najmniej jedna osoba zginęła, a co najmniej 4 zostały ranne. Mer Dniepru Borys Fiłatow podał, że ok. 10:30 Rosja ostrzelała obszary mieszkalne.

19 października, czwartek

- Chorwacja ogłosiła, że wyśle na Ukrainę całą flotę śmigłowców Mi-8;
- Prezydent Zełenski podpisał ustawę o zwiększeniu wydatków na obronę o ponad 300 mld hrywien.

20 października, piątek

- administracja Prezydenta Joe Bidena skierowała do Kongresu USA prośbę o dodatkowe finansowanie potrzeb bezpieczeństwa na łączną kwotę 105,85 mld dolarów, z czego 61,4 mld dolarów przeznaczono na pomoc wojskową dla Ukrainy.

21 października, sobota

- Rosja dotychczas popełniła na Ukrainie 2500 przypadków szkód w środowisku przyrodniczym. Potencjalnie skażonych zostało ponad 170 tys. km² terytorium Ukrainy. Ponadto miny lądowe i niewybuchy zagrażały ponad 6 milionom obywateli Ukrainy. Ofiarami min padło do tej pory ok. 800 Ukraińców, z czego ponad 250 zginęło.

22 października, niedziela

- w nocy armia rosyjska przeprowadziła atak na Ukrainę przy użyciu dronów i rakiet. Rakiety S-300 uderzyły w obwód dniepropetrowski. W stronę Dniepru wystrzelono raketę Ch-59, a w stronę Starokonstantynowa w obwodzie chmielnickim wystrzelono drony Shahed 136/131. Ukraińskie lotnictwo poinformowało, że zniszczono pocisk Ch-59 i trzy drony.

23 października, poniedziałek

- ministrom spraw zagranicznych krajów UE po raz kolejny nie udało się dojść do porozumienia w sprawie przeznaczenia transzy 500 mln euro z Europejskiego Funduszu Pokoju na pomoc wojskową dla Ukrainy, ponieważ Węgry były temu przeciwne. Władze w Budapeszcie już wcześniej blokowały tę decyzję, gdyż Ukraina umieściła OTP Bank na liście międzynarodowych sponsorów wojny.

24 października, wtorek

- szef polskiego MSZ Zbigniew Rau wręczył Jarosławowi Guzemu nominację na Ambasadora RP na Ukrainie. Zastąpi on Bartosza Cichockiego, wcześniej wiceministra spraw zagranicznych, który kierował polską misją dyplomatyczną na Ukrainie od 2019 do 2023 r.;
- Rosja planuje utworzenie bazy wojskowo-morskiej na wybrzeżu Morza Czarnego w nieuznawanej Abchazji, okupowanej przez Rosję terytorium Gruzji. Gruziński MSZ nazwał te działania rażącym naruszeniem suwerenności i integralności terytorialnej Gruzji.

25 października, środa

- rząd Australii ogłosił pakiet pomocy wojskowej dla Ukrainy o wartości 20 mln dolarów australijskich, który obejmował drukarki 3D, sprzęt do rozminowywania, maszyny rentgenowskie i systemy przeciwdronowe;
- Prezydent Zełenski i Ministerstwo Energetyki poinformowali, że rosyjskie drony uderzyły w obszar wokół Chmielnickiej Elektrowni Jądrowej, uszkadzając niektóre budynki i raniąc 20 osób. Uszkodzone zostały także linie energetyczne w miastach Sławuta i Niecieszyn, w wyniku czego 1860 odbiorców zostało odciętych od prądu.

26 października, czwartek

- dyrekcja ukraińskich kolei przedłużyła na terytorium Ukrainy trasę nowego pociągu Warszawa – Rawa-Ruska – Lwów – Kołomyja do

Czerniowiec. W trybie eksperymentalnym pociąg nr 868/867 odjedzie z Czerniowiec przez Iwano-Frankiwnsk i Lwów do Rawy Ruskiej w dniach 15, 17, 19, 21, 25 i 27 listopada o godz. 3:02 i będzie jechał przez Śniatyn, Zabłotów, Kołomyję, Iwano-Frankiwnsk, Kałusz, Dolinę, Morszyn, Stryj, Lwów, Brzuchowice i Żółkiew i dotrze do Rawy Ruskiej o 9:58.

27 października, piątek

- Unia Europejska zgodziła się przeznaczyć wpływy z zamrożonych aktywów Federacji Rosyjskiej na pomoc Ukrainie. Przywódcy UE zatwierdzili plany wykorzystania miliardów euro otrzymanych z zamrożonych rosyjskich aktywów na pomoc Ukrainie. Zachodnie sankcje zamroziły 300 mld dolarów należących do rosyjskiego banku centralnego od czasu, gdy Rosja rozpoczęła inwazję na pełną skalę na Ukrainę;
- władze ukraińskie uważają, że miniony tydzień był jednym z najcięższych dla ludności cywilnej w dotychczasowej wojnie. Szczególnie bombardowane były miasta Chersoń, Berysław, Dniepr i Zaporże;
- zwierzchnik Kościoła greckokatolickiego na Ukrainie abp większy Światosław Szewczuk przypomniał dane podane przez Międzynarodową Komisję ds. Osób Zaginionych, że dotychczas w trakcie rosyjskiej inwazji militarnej na Ukrainę 30 tys. cywilów przepadło bez wieści.

28 października, sobota

- w Charkowie opracowano 16-tonową maszynę do rozminowywania. W obwodzie charkowskim będzie pracowała maszyna do rozminowywania naszego autorstwa. Jest to maszyna, która została przetestowana w warunkach bojowych i zdetonowała ponad 300 min przeciwpiechotnych.

29 października, niedziela

- na Malcie odbyło się trzecie od początku inwazji spotkanie doradców ds. bezpieczeństwa narodowego i polityki zagranicznej w sprawie ukraińskiej Formuły Pokoju. Przedstawiciele Kanady zaproponowali utworzenie międzynarodowej koalicji państw, która ułatwiłaby powrót ukraińskich dzieci deportowanych lub przymusowo przesiedlanych przez Rosję z okupowanych terytoriów Ukrainy;
- Prezydent Białorusi Alaksandr Łukaszenka powiedział, że Rosja i Ukraina muszą negocjować, ponieważ obie strony znajdują się w długotrwałym impasie na linii frontu i żadna ze stron nie osiąga istotnego postępu.

30 października, poniedziałek

- Prezydent Ukrainy W. Zełenski spotkał się z ponadpartyjną delegacją Izby Reprezentantów USA.

31 października, wtorek

- na Krymie wskutek ataku raketowego został trafiony rosyjski system rakiet przeciwlotniczych S-300. Atak został przeprowadzony o godzinie 6:00 w rejonie wsi Mołoczne w rejonie sackim;
- badania pokazały, że Polska przyjęła dotychczas (począwszy od 24 lutego 2022 r.) 960 620 uchodźców z Ukrainy. Znajdując się w ten sposób na drugim miejscu w UE. W naszym kraju znalazł schronienie co piąty uciekinier z Ukrainy – 22,7%. Zgodnie z ustawodawstwem unijnym i polskim opieka ta obejmuje: prawo pobytu; dostęp do rynku pracy; dostęp do mieszkania; dostęp do pomocy społecznej; środki utrzymania; dostęp do edukacji i opieki medycznej, a w przypadku dzieci i nastolatków bez opieki także prawo do opieki prawnej.

1 listopada, środa

- niemiecki rząd poinformował, że przekazano Ukrainie 12 transporterów opancerzonych, dwa radary obserwacji powietrznej TRML-4D dla systemów IRIS-T, siedem dronów zwiadowczych Primoco One, pięć dronów nawodnych, dwa systemy ochrony AMPS dla helikopterów, 32 terminale łączności satelitarnej, cztery samochody ciężarowe o dużej ładowności z czterema naczepami, 12 samochodów ciężarowych MAN TGS oraz 30 tys. zestawów odzieży zimowej, 10 tys. okularów ochronnych i drukarkę PCB (3D).

3 listopada, piątek

- Stany Zjednoczone zapowiedziały kolejny pakiet pomocy wojskowej dla Ukrainy o wartości 425 mln dolarów, który obejmował m.in. amunicję do NASAMS i M142 HIMARS, pociski artyleryjskie 155 mm i 105 mm, broń przeciwpancerną Javelin i AT-4 oraz 12 ciężarówek do transportu ciężkiego sprzętu;
- generał Bundeswehry Christian Freuding poinformował, że od czasu inwazji w Niemczech przeszkolono ponad 8 tys. ukraińskich żołnierzy.

4 listopada, sobota

- przewodnicząca KE Ursula von der Leyen przybyła do stolicy Ukrainy i została powitana przez Prezydenta Zełenskiego. Von der Leyen

powiedziała, że podczas tej podróży omówione zostaną kwestie przystąpienia Ukrainy do UE, przebudowy jej w nowoczesne i demokratyczne państwo oraz pomocy Ukrainie w dalszej walce z Rosją;

- dowódca Sił Powietrznych Ukrainy Mykoła Ołeszczuk potwierdził, że ukraińscy piloci zatopili w Kerczu jeden z najnowocześniejszych okrętów Floty Czarnomorskiej Rosji, który mógł przenosić rakiety manewrujące Kalibr;
- szwedzki minister obrony Pål Jonson oświadczył, że Szwecja dostarczyła Ukrainie osiem systemów artyleryjskich FH77BW L52 Archer.

6 listopada, poniedziałek

- „Ukroboronprom” rozpoczął seryjną produkcję ukraińskiego odpowiednika dronów „Shahed”. Nowy dron-kamikadze wszedł do produkcji seryjnej i jest już zamawiany przez Siły Obronne do swoich działań. Rekordowy zasięg bojowy nowej inwestycji wynosi 1000 kilometrów;
- w ciągu ponad 20 miesięcy wojny na pełną skalę wojska rosyjskie uszkodziły 1468 ukraińskich placówek medycznych. Kolejne 193 zostały całkowicie zniszczone. Dochodzi także do strat pojazdów ratownictwa medycznego: 103 pojazdy uległy uszkodzeniu, 253 uległy zniszczeniu, a 125 zostało zdobytych. Według stanu na początek listopada 2023 r. udało się już całkowicie odbudować 421 placówek medycznych, a kolejnych 413 placówek odbudowano częściowo;
- Rada Najwyższa Ukrainy przedłużyła stan wojenny i powszechną mobilizację na Ukrainie o 90 dni – do 14 lutego 2024 r. Było to już dziewiąte głosowanie Rady Najwyższej o przedłużeniu stanu wojennego od początku inwazji Rosji na pełną skalę;
- na Ukrainie zakazano udostępniania 16 rosyjskich kanałów medialnych.

7 listopada, wtorek

- holenderskie Ministerstwo Obrony oświadczyło, że pięć myśliwców F-16 zostało wysłanych do Ukraińskiego Centrum Szkolenia Pilotów w Rumunii oraz zostanie dostarczonych do szkolenia kolejnych 12–18 samolotów F-16, jednak pozostaną one własnością Holandii i będą latać tylko wyłącznie na terytorium NATO;
- francuski minister obrony Sébastien Lecornu poinformował, że Francja planuje dołożyć do planu pomocy Ukrainie 200 mln euro, co pozwoli armii ukraińskiej na dalsze zakupy francuskiego sprzętu wojskowego.

8 listopada, środa

- Rosjanie po raz kolejny ostrzelali miasto Semeniwka w obwodzie czernihowskim. Uderzyli w centrum miasta w obiekty cywilne;
- przewodnicząca Komisji Europejskiej Ursula von der Leyen ogłosiła, że otrzymała propozycje z Ukrainy i Mołdawii dotyczące rozpoczęcia formalnych negocjacji akcesyjnych z UE, a także propozycje Gruzji w sprawie uzyskania statusu kraju kandydującego. Ukraina wykonała ponad 90% niezbędnych kroków. Następnie Unia Europejska wyraziła zgodę na rozpoczęcie rozmów akcesyjnych.

9 listopada, czwartek

- zastępca sekretarza stanu USA do spraw europejskich i euroazjatyckich James O'Brien, stwierdził, że ok. 300 mld dolarów rosyjskich aktywów zamrożonych przez zachodnich sojuszników nie zostanie zwróconych, dopóki Rosja nie pokryje kosztów odbudowy Ukrainy;
- straty agresorów rosyjskich od 24 lutego 2022 do 9 listopada 2023 r. w przybliżeniu wyniosły: skład osobowy – ok. 308 720 osób; czołgi – 5316; bojowe wozy opancerzone – 10 014; systemy artyleryjskie – 7475; wieloprowadnicowe wyrzutnie rakiet – 875; sprzęt obrony przeciwlotniczej – 577; samoloty – 322; helikoptery – 324; drony – 5593; pociski manewrujące – 1557; statki/łódzie – 20; okręt podwodny – 1; pojazdy i cysterny – 9853; wyposażenie specjalne – 1059.

10 listopada, piątek

- w nocy na Morzu Czarnym w pobliżu wsi Czornomorskie na okupowanym Krymie zostały trafione dwa rosyjskie szybkie okręty desantowe z załogą i pojazdami opancerzonymi, a w samej wsi trafiono w rosyjskie koszary. Operację przeprowadził Główny Zarząd Wywiadu MOU;
- Wielka Brytania przeszkoliła dotychczas 30 000 ukraińskiego personelu wojskowego – strzelców, piechoty morskiej, inżynierów, medyków bojowych itp., powiedział brytyjski premier Rishi Sunak.

11 listopada, sobota

- Prezydent W. Zelenski pogratulował rocznicy wyzwolenia Chersonia od rosyjskich najeźdźców. Powiedział m.in.: „Rosja nigdy nie przychodzi „na zawsze”, niezależnie od tego, ile razy to powtarza. Bo Ukraina zawsze powraca – zawsze! Nasi żołnierze uwolnili wówczas znaczną część obwodu chersońskiego, zwiększyli ochronę dla Mikołajowa, Odessy, innych miast i wsi na południu naszego kraju i zapewni-

li Ukrainie sukces w bitwie o Morze Czarne. Krym także poczuł swoją przyszłość, zobaczył, jak blisko jesteśmy”;

- Prezydent Ukrainy W. Zełenski z okazji polskiego Święta Niepodległości na platformie X (d. Twitter) napisał: „W imieniu narodu ukraińskiego składam najszczerze życzenia Prezydentowi Polski i całemu narodowi polskiemu z okazji Święta Niepodległości Rzeczypospolitej Polskiej. Życzę, aby Wasza niepodległość była nie naruszalna i wieczna. Nasze narody łączy wspólny cel i wartość wolności. Zawsze jak byliśmy po tej samej stronie, zmienialiśmy historię na lepszą i razem zwyciężaliśmy. Razem jesteśmy co najmniej dwukrotnie silniejsi! Ukraińcy nigdy nie tracą poczucia wdzięczności wobec Polski i zawsze będą doceniać pomoc Polaków w najtrudniejszym momencie rosyjskiej agresji. Naród polski pomógł Ukrainie przetrwać. Jestem wdzięczny za szacunek okazany wszystkim Ukraińcom, którym Polacy udzielili schronienia i otworzyli przed nimi swoje domy. Silne partnerstwo między naszymi narodami, na zawsze wolnymi, czyni nas i całą naszą Europę silniejszymi! Ukraina i Polska są zjednoczone wolnością i zawsze będą razem – w UE, NATO i we wszystkich decydujących momentach naszej wspólnej historii. Wszystkiego najlepszego z okazji Dnia Niepodległości, Polsko!”

12 listopada, niedziela

- w Charkowie odbył się pogrzeb Macieja Bednarskiego polskiego ochotnika walczącego przeciwko Rosji w ukraińskich siłach zbrojnych. Zmarł w szpitalu 3 listopada. Miał 49 lat, pochodził z Gdyni. 17 października miał wypadek samochodowy, którego okoliczności nie udało się ustalić. Tafił do szpitala, gdzie przeszedł skomplikowaną operację, ale jego życia nie udało się uratować.

13 listopada, poniedziałek

- Ambasador USA na Ukrainie Bridget Brink powiedziała, że od czasu otwarcia w sierpniu br. tymczasowego korytarza humanitarnego przez Morze Czarne, przepłynęło przez niego 100 statków przewożących 3,7 mln ton żywności i towarów;
- Ambasador Niemiec na Ukrainie Martin Jaeger oświadczył, że Niemcy dostarczą Ukrainie dwa kolejne systemy obrony powietrznej IRIS-T.

14 listopada, wtorek

- norweskie MSZ podało, że przekaże 89,7 mln dolarów dodatkowego finansowania krajowym organizacjom pomocy humanitarnej działającym na Ukrainie.

15 listopada, środa

- Unia Europejska uzgodniła 12. pakiet sankcji wobec Rosji. Oczekuje się, że sankcje zostaną wprowadzone wobec ponad 120 osób fizycznych i prawnych w związku z ich rolą w podważaniu suwerenności i integralności terytorialnej Ukrainy;
- rząd USA poinformował, że w Polsce odbędą się główne przeglądy i naprawy ukraińskich F-16.

16 listopada, czwartek

- były premier Wielkiej Brytanii, a obecnie szef brytyjskiego MSZ David Cameron spotkał się w Kijowie z Prezydentem Ukrainy W. Zełenskim.

17 listopada, piątek

- holenderska minister obrony Kajsja Ollongren powiedziała, że Holandia przeznaczy dwa miliardy euro na pomoc wojskową dla Ukrainy w 2024 r.;
- fińskie Ministerstwo Obrony poinformowało, że przekaże Ukrainie 20. pakiet pomocy wojskowej o wartości 100 mln euro.

19 listopada, niedziela

- ukraiński prokurator generalny Andrij Kostin stwierdził, że zgromadzono dowody ok. 109 tys. rosyjskich zbrodni wojennych, w tym większość zarzutów dotyczyła zbrodni przeciwko ludzkości, a ponad 250 spraw związanych jest ze zbrodniami wobec środowiska. Ukraina zidentyfikowała dotychczas ponad 400 osób podejrzanych o zbrodnie wojenne; w stan oskarżenia postawiono ok. 300 osób, a 66 skazano.

20 listopada, poniedziałek

- sekretarz obrony USA Lloyd Austin przybył do Kijowa na dwa dni przed 17. spotkaniem Grupy Kontaktowej ds. Wsparcia Obronnego Ukrainy. To już druga wizyta sekretarza obrony USA w Kijowie.

Ostatni raz Lloyd Austin odwiedził Ukrainę 25 kwietnia 2022 r. Przybył tam wraz z sekretarzem stanu Antonym Blinkenem.

21 listopada, wtorek

- Prezydent Zełenski przywitał Ukraińców z okazji Dnia Godności i Wolności i nawoływał do zjednoczenia się, bo tylko zjednoczeni ludzie mogą być silni i wolni. „Jesteśmy silni. Musimy być silni. Ponieważ tylko w silnych wierzą, tylko silni tworzą przyszłość. Tylko silni mogą się zjednoczyć. Jedyni, którzy staną się wolni. Wolnymi, aby być godnym. W imię nowych czasów”. Zełenski dodał: Za każdym razem, gdy chcą coś odebrać Ukraińcom, coraz więcej ludzi się temu sprzeciwia: „Kiedy barykady Majdanu zmieniają się w okopy Donbasu, a później w opór na całej linii frontu – północy, południa i wschodu”;
- według stanu na 21 listopada ponad 100 000 żołnierzy Sił Zbrojnych Ukrainy ukończyło szkolenie w ośrodkach szkoleniowych ponad 30 krajów partnerskich. Poinformował o tym Sztab Generalny Sił Zbrojnych Ukrainy. W szkoleniu kadr za granicą uczestniczy koalicja 32 państw partnerskich, które organizacyjnie wchodzi w skład dwóch wojskowych misji wsparcia Ukrainy: Grupy Wsparcia Bezpieczeństwa Ukrainy (SAG-U) i Misji Pomocy Wojskowej UE (EUMAM);
- we wtorek przypada 10. rocznica rozpoczęcia proeuropejskich protestów na głównym placu stolicy Ukrainy, Majdanie Niepodległości, wywołanych wstrzymaniem przez ówczesnego Prezydenta Wiktora Janukowycza przygotowań do podpisania umowy stowarzyszeniowej z UE. Był to początek ruchu społecznego znanego jako Euromajdan, który doprowadził do „Rewolucji godności” i prozachodniego zwrotu w ukraińskiej polityce. Trwające do lutego 2014 r. protesty były brutalnie pacyfikowane przez milicję i służby, zginęło ponad 100 demonstrantów. Z okazji tej rocznicy Prezydent Duda w nagraniu skierowanym do narodu ukraińskiego napisał: „Polska będzie niezłomnie stała z wami ramię w ramię i będzie was wspierała w walce z agresorem”.

22 listopada, środa

- Litwa dostarczyła Ukrainie trzy miliony amunicji do broni strzeleckiej 7,62 × 51 mm, systemy zdalnej detonacji i sprzęt zimowy;
- bułgarski parlament zatwierdził dostawę na Ukrainę 100 opancerzonych pojazdów transportowych wraz z uzbrojeniem i częściami zamiennymi;

- rząd niemiecki oświadczył, że dostarczono Ukrainie 20 pojazdów opancerzonych Marder 1, pojazd do rozminowywania Wisent-1, 2380 pocisków artyleryjskich 155 mm, pięć ambulansów Warthog, dwie inne karetki pogotowia, dwa ciągniki 8x8 Hx81 z dwiema naczepami oraz dziewięć pojazdów transportowych różnego typu.

23 listopada, czwartek

- odbyło się 17. spotkanie w formacie Rammstein, w którym wzięli udział przedstawiciele ponad 50 krajów. Sekretarz obrony USA Lloyd Austin wezwał partnerów do dalszego wspierania Ukrainy, zwracając szczególną uwagę na wzmocnienie obrony powietrznej Ukrainy. Po raz pierwszy wziął w nim udział naczelny dowódca SZ Ukrainy Walerij Załużny, który szczegółowo informował o sytuacji na polu walki.

24 listopada, piątek

- Pierwsza Dama, żona Prezydenta RP, Agata Kornhauser-Duda odwiedziła Łuck. Przekazała pomoc humanitarną, spotkała się z przedstawicielami polskiej mniejszości narodowej i katolickiego duchowieństwa, a także odbyła rozmowę z merem Łucka Ihorem Poliszczukiem;
- ilość ukraińskich dzieci uczęszczających do polskich szkół i przedszkoli w Polsce wynosi obecnie 286 534 osoby. To dane Ministerstwa Oświaty i Nauki Ukrainy. 183 461 uczniów z Ukrainy to ci, którzy przybyli do Polski po rozpoczęciu pełnej inwazji rosyjskiej i posiadają status uchodźcy, kolejne 103 073 osoby to Ukraińcy, którzy nie mają takiego statusu, ale byli w Polsce wcześniej. Z danych rządowych wynika, że w Polsce legalnie przebywa 1 719 257 obywateli Ukrainy, którzy posiadają status uchodźcy w związku z wojną, 35,8% z nich to osoby poniżej 18 roku życia. Około 1,5 miliona – to Ukraińcy, którzy byli w Polsce przed wojną.

25 listopada, sobota

- w Radzie Najwyższej Ukrainy wystąpili przewodniczący i przedstawiciele parlamentów krajów Unii Europejskiej. Głos zabrali przewodnicząca Senatu Belgii Stephanie D'Hose, przewodniczący Senatu Miloš Vystrčil i przewodnicząca Izby Poselskiej Republiki Czeskiej Marketa Pekarova Adamova, przewodniczący parlamentu Finlandii Jussi Halla-aho, przewodniczący parlamentu Irlandii Jerry Buttimer, prze-

wodniczący Zgromadzenia Parlamentarnego NATO Michał Szczerba, przewodniczący Komisji Spraw Zagranicznych parlamentu estońskiego Marko Mihkelson i przewodniczący Komisji Spraw Zagranicznych Sejmu RP Paweł Kowal.

27 listopada, poniedziałek

- w ciągu doby Rosja przeprowadziła jeden atak raketowy, osiem nalotów i 20 ostrzałów na pozycje ukraińskie i obszary zaludnione (odnotowano rannych wśród cywilów oraz zniszczoną infrastrukturę). Artyleria ukraińska ostrzelała stanowisko dowodzenia i trzy miejsca koncentracji.

29 listopada, środa

- Prezydent W. Zełenski odwiedził obwód odeski, gdzie m.in. rozmawiał z dowódcami o systemie obrony i korytarzu zbożowym na Morzu Czarnym. Ponadto odwiedził Regionalne Centrum Pomocy Przesiedleńcom w Odessie.

30 listopada, czwartek

- SBU wysadziła pociąg towarowy w tunelu na jednej z ważnych linii kolejowych między Rosją a Chinami – podają ukraińskie media. Według tych doniesień do eksplozji doszło w nocy z 29 na 30 listopada w tunelu Siewieromujskim (Północnomujskim), prawie 5 tys. kilometrów od granic Ukrainy. Tunel stanowi część magistrali Bajkał-Amur, kluczowej trasy kolejowej biegnącej na północ od kolei transsyberyjskiej i wchodzącej w skład sieci torów łączących Rosję z Chinami. W czasie jazdy pociągu towarowego wybuchły 4 ładunki wybuchowe. To właściwie jedyne poważne połączenie kolejowe pomiędzy Rosją a Chinami. I ta trasa, którą kraj agresor wykorzystuje, m.in. dla dostaw wojskowych, została sparaliżowana. Za tą detonacją stoi Służba Bezpieczeństwa Ukrainy;
- podczas spotkania z ambasadorami krajów G7 minister spraw wewnętrznych Ihor Kłymenko skupił się na dokumentowaniu rosyjskich zbrodni wojennych. Funkcjonariusze organów ścigania zarejestrowali prawie 101 tys. takich faktów.

2 grudnia, sobota

- były Prezydent Ukrainy Petro Poroszenko planował spotkanie z premierem Węgier Viktorom Orbanem, co miało być wykorzystane

przez Rosję w jej operacjach psychologicznych przeciwko Ukrainie – podała Służba Bezpieczeństwa Ukrainy na kanale w Telegramie. Rzecznik rządu w Budapeszcie odciął się od tych doniesień i stwierdził, że są one dowodem na nieprzygotowanie Kijowa na członkostwo w UE;

- druga grupa ukraińskiego personelu wojskowego ukończyła w Niemczech szkolenie z obsługi systemu obrony powietrznej Patriot. Szkolenie dla około 70 żołnierzy i oficerów z Ukrainy trwało ponad sześć tygodni i umożliwi im samodzielną pracę z tym przeciwlotniczym zestawem raketowym i realizację zadań obrony powietrznej. Udział w programie wzięli doświadczeni ukraińscy oficerowie sił przeciwlotniczych, z których wielu obsługiwało radzieckie systemy obrony powietrznej, w szczególności system obrony powietrznej S-300.

4 grudnia, poniedziałek

- NATO poinformowało, że ukraiński minister obrony Rustem Umierow złożył wizytę w Brukseli i spotkał się z sekretarzem generalnym Jensem Stoltenbergiem. Obie strony omówiły wojnę zimową, rozwój sytuacji na polu bitwy oraz pilne potrzeby wojskowe i reformy na Ukrainie.

5 grudnia, wtorek

- podczas walk na Ukrainie zginął były pracownik urzędu miasta w Lublinie Mikołaj Miałkowski. Po wybuchu wojny 28-latek dołączył do 100. Samodzielnej Brygady Obrony Terytorialnej.
- obok dworca kolejowego w Przemyślu, przy pl. Legionów, uroczystie odsłonięto tablicę z nazwą Zaułek Wolontariuszy. Miejsce ma honorować tysiące osób, które bezinteresownie ruszyły z pomocą uchodźcom z Ukrainy po tym, jak 24 lutego 2022 r. ich kraj został napadnięty przez Rosję. Przemyski dworzec kolejowy stał się symbolem pomocy uchodźcom wojennym z Ukrainy.

6 grudnia, środa

- Stany Zjednoczone zapowiedziały kolejny pakiet pomocy wojskowej dla Ukrainy o wartości 425 mln dolarów, który obejmował m.in. pociski AIM-9M i AIM-7 dla obrony przeciwlotniczej, amunicję do M142 HIMARS, pociski artyleryjskie 155 mm i 105 mm, rakiety przeciwradarowe AGM-88 HARM, broń przeciwpancerną Javelin i AT-4 oraz pojazdy do transportu sprzętu;

- premier Japonii Fumio Kishida ogłosił decyzję o udzieleniu Ukrainie dodatkowej pomocy o wartości miliarda dolarów. Według niego środki zostaną przeznaczone na pomoc humanitarną oraz wsparcie odbudowy i rekonstrukcji Ukrainy.

7 grudnia, czwartek

- w Kijowie na konferencji „Polska solidarna z Ukrainą” zaprezentowano 100-stronicowy „Raport o pomocy polskich organizacji pozarządowych dla Ukrainy”. Raport został przygotowany przez Konfederację Inicjatyw Pozarządowych Rzeczypospolitej (KIPR).

8 grudnia, piątek

- Niemcy przekazały Ukrainie pakiet pomocy wojskowej, który obejmował 11 dronów rozpoznawczych, sześć pojazdów ochrony granic, osiem terenowych ciężarówek Zetros, 100 tys. apteczek i innych materiałów medycznych, 33 automatyczne granatniki GMG i dodatkowe pociski artyleryjskie 155 mm;
- bułgarski parlament ponownie zatwierdził zawetowaną wcześniej przez Prezydenta umowę na dostawę 100 transporterów opancerzonych na Ukrainę.

9 grudnia, sobota

- Ukraina potępiła plany przeprowadzenia wyborów prezydenckich w Rosji w 2024 r. na okupowanych terytoriach ukraińskich;
- Prezydent Wołodymyr Zełenski zatrzymał się na terenie Republiki Zielonego Przylądka w drodze do Argentyny i spotkał się z premierem Jose Ulissesem Correia e Silvą na międzynarodowym lotnisku Amílcar Gabral. Spotkanie było pierwszym spotkaniem przywódców obu krajów. Podczas rozmów premier Republiki Zielonego Przylądka zapewnił o swoim wsparciu dla Ukrainy.

10 grudnia, niedziela

- Prezydent Zełenski przybył do Buenos Aires, aby wziąć udział w ceremonii inauguracji nowego Prezydenta Argentyny. Spotkał się tam z głowami państw Ameryki Południowej: Javierem Milei’em, Danielem Noboą (Ekwador), Luisem Alberto Lacalle Pou (Urugwaj) i Santiago Peñą (Paragwaj), z którymi omówił możliwości uregulowania konfliktu ukraińsko-rosyjskiego.

11 grudnia, poniedziałek

- Wielka Brytania i Norwegia ogłosiły utworzenie nowej koalicji w zakresie wzmocnienia bezpieczeństwa na Morzu Czarnym w obliczu wojny z Rosją. W związku z tym rząd brytyjski ogłosił przeniesienie na Ukrainę dwóch niszczycieli min typu Sandown z Królewskiej Marynarki Wojennej. Ponadto Kijów otrzyma 20 amfibii Viking i 23 łodzie motorowe. Wcześniej Dania przekazała Siłom Morskim Ukrainy unikalne drony – autonomiczne kompleksy hydrograficzne SeaBat T51, które w szczególności umożliwiają wykrywanie obiektów podwodnych;
- Prezydent Zełenski złożył oficjalną wizytę w USA i spotkał się z sekretarzem obrony Lloydem Austinem i Przewodniczącym Kolegium Połączonych Szefów Sztabów Markiem Milley'em.

12 grudnia, wtorek

- Prezydent W. Zełenski spotkał się z przedstawicielami Senatu USA z Partii Republikańskiej w Waszyngtonie, aby omówić pakiet finansowania przed Kongresem USA, w kontekście blokowania przez Republikanów przedłużenia amerykańskiej pomocy wojskowej dla Ukrainy. Republikanie uzależnili zgodę na dalszą pomoc wojskową dla Ukrainy od zobowiązania się Demokratów do zaostrzenia polityki imigracyjnej. Zełenski spotkał się także z Prezydentem Joe Bidenem, który stwierdził, że Stany Zjednoczone dołożą wszelkich starań, aby w dalszym ciągu dostarczać Ukrainie krytyczną broń i sprzęt, a następnie ogłosił nowy pakiet pomocy wojskowej dla Ukrainy o wartości 200 mln dolarów, obejmujący m.in. pociski AIM-9M dla obrony przeciwlotniczej, elementy systemu przeciwlotniczego, amunicję do M142 HIMARS, pociski artyleryjskie 155 mm i 105 mm, rakiety przeciwradarowe AGM-88 HARM oraz broń przeciwpancerną Javelin i AT-4.

13 grudnia, środa

- Donald Tusk w swym expose poruszył kwestię stosunków polsko-ukraińskich. Powiedział m.in.: „O Ukrainie musimy też mówić jednym głosem. To też musi nas łączyć. Atak na Ukrainę jest atakiem na nas wszystkich. Będziemy się domagać pełnej mobilizacji Zachodu do pomocy Ukrainie. [...] pomoc Polski Ukrainie jest kluczowa, ale musimy jednocześnie zachować asertywność, jeśli chodzi o interesy m.in. polskich rolników. Będziemy pilnować polskich interesów z każdym sąsiadem Polski. Ale musimy pamiętać, o co toczy się wojna. Że

Ukraińcy walczą o coś niezwykle ważnego, że ich bój rozpoczął się na Majdanie, że walczą o przystąpienie do wspólnoty świata Zachodu. [...] Tylko zjednoczony Zachód może pomóc wygrać Ukrainie w walce o demokratyczne wartości. Za kilkadziesiąt godzin będę jechał do Brukseli z nadzieją, że przekonamy sojuszników do obrony demokratycznych wartości i Ukrainy przed rosyjską agresją”;

- Prezydent W. Zełenski po podróży do USA przybył z wizytą do Norwegii i został przyjęty przez premiera Norwegii Jonasa Gahr Støre. Przywódcy omówili szereg kwestii, m.in. dalsze wsparcie dla Ukrainy;
- duński rząd przygotował nowy pakiet pomocowy dla Ukrainy. Jest to około miliarda euro i obejmuje amunicję, czołgi i drony. Ogłosiła to premier Danii Mette Frederiksen na konferencji prasowej z Prezydentem Zełenskim oraz przywódcami Norwegii, Finlandii, Islandii i Szwecji;
- Ukraina otrzymała od Międzynarodowego Funduszu Walutowego trzecią transzę finansowania w wysokości około 900 mln dolarów. Środki pochodziły z programu Extended Fund Facility – EFF. Ukraina dostała już około 4,5 mld dolarów amerykańskich z 15,6 mld dolarów przewidzianych w programie EFF (11,6 mld specjalnych praw pożyczkowych);
- na szczycie w Brukseli przywódcy Unii Europejskiej zatwierdzili rekomendację Komisji Europejskiej dotyczącą rozpoczęcia negocjacji z Ukrainą i Mołdawią w sprawie przystąpienia do UE. Decyzja przywódców UE oznacza, że Komisja Europejska bez dalszej zwłoki zaczyna przygotowywać techniczne aspekty negocjacji z Ukrainą w sprawie członkostwa (tzw. ramy negocjacyjne);
- po historycznej decyzji UE w sprawie Ukrainy Zełenski rozmawiał z europejskimi przywódcami. Rozmawiał telefonicznie z szefem Rady Europejskiej Charlesem Michelelem i Prezydentem Francji Emmanuelem Macronem.

14 grudnia, czwartek

- W. Zełenski przybył z wizytą do Oslo. Zatelefonował do Donalda Tuska uczestniczącego w szczycie unijnym w Brukseli. O szczegółach rozmowy telefonicznej ukraiński Prezydent poinformował w mediach społecznościowych. „Pogratulowałem mojemu przyjacielowi nominacji i rozpoczęcia nowego rozdziału w naszych stosunkach dwustronnych”. Dodał też, że zaprosił nowego szefa polskiego rządu do złożenia wizyty na Ukrainie w „najbliższym możliwym terminie”.

15 grudnia, piątek

- ukraiński kontrwywiad podaje, że Władimir Putin podczas konferencji prasowej 14 grudnia zawyżył liczbę żołnierzy na froncie: nie 617 tys., ale ok. 450 tys. ludzi walczy przeciwko Ukrainie;
- Unia Europejska, z wyjątkiem Węgier, przeprowadziła głosowanie w sprawie „porozumienia”, które zdecydowało o rozpoczęciu rozmów akcesyjnych z Ukrainą.

16 grudnia, sobota

- Prezydent Zełenski poinformował, że w zeszłym tygodniu Rosja wystrzeliła 112 dronów Shahed 136/131, z których armia ukraińska zestrzeliła 104;
- Siły Powietrzne Ukrainy podały, że w ciągu nocy w 11 obwodach zniszczono 30 z 31 rosyjskich dronów, wystrzelonych z Krymu, obwodu briańskiego i kurskiego. Był to szósty atak powietrzny na Kijów w tym miesiącu.

18 grudnia, poniedziałek

- ministrowie obrony Szwecji (Pål Jonson) i Danii (Troels Lund Poulsen) podpisali memorandum w sprawie przekazania Ukrainie kolejnych bojowych wozów piechoty CV90. Zgodnie z deklaracją Dania wniesie 264 mln dolarów, które pomogą sfinansować rozpoczętą już dostawę 50 CV90 oraz wesprą produkcję nowych pojazdów, a także części zamienne, amunicję i konserwację;
- wicepremier Ukrainy Iryna Wereszczuk poinformowała, że Rosjanie zamierzają zmusić do przyjęcia obywatelstwa rosyjskiego 85% ukraińskich mieszkańców okupowanych terytoriów.

19 grudnia, wtorek

- Prezydent W. Zełenski na corocznej konferencji prasowej w Kijowie odpowiadał na pytania mediów lokalnych i zagranicznych. Stwierdził, że Ukraina zrealizowała w 2023 r. wszystkie swoje cele i zadania, jednak nie można przewidzieć, czy wojna rosyjsko-ukraińska zakończy się w 2024 r. Dodał także, że Ukraina w 2024 r. wyprodukuje 1 milion dronów, opracuje pociski artyleryjskie 155 mm na potrzeby wojsk frontowych, oraz poinformował, że otrzymał propozycję od dowództwa, aby przeprowadzić mobilizację 450–500 tys. żołnierzy w celu uzupełnienia sił zbrojnych do obrony przed rosyjską inwazją, jednak podkreślił potrzebę przedstawienia większej liczby argumentów na

poparcie tej prośby, poruszając takie kwestie, jak równość, zdolności obronne i finansowanie. Oświadczył także, że Ukraina w dalszym ciągu wzmacniała linię frontu, a w północno-wschodnim obwodzie charkowskim zbudowano najpotężniejszą obronę.

20 grudnia, środa

- rząd Zjednoczonych Emiratów Arabskich przekazał Ukrainie 50 ambulansów w celu wsparcia infrastruktury medycznej kraju. Przekazanie pierwszych 14 samochodów odbyło się przy wsparciu Ambasady Ukrainy w Zjednoczonych Emiratach Arabskich;
- federalny rząd Szwajcarii ogłosił nadzwyczajny pakiet zimowy dla Ukrainy o wartości prawie 30 mln dolarów; prawie dwukrotnie większa kwota pomocy udzielonej w 2022 r.;
- straty agresorów rosyjskich od 24 lutego 2022 do 20 grudnia 2023 r. w przybliżeniu wyniosły: skład osobowy – około 349 190 osób; czołgi – 5814; bojowe wozy opancerzone – 10 794; systemy artyleryjskie – 8206; wieloprowadnicowe wyrzutnie rakiet – 928; sprzęt obrony przeciwlotniczej – 611; samoloty – 324; helikoptery – 324; drony – 6316; pociski manewrujące – 1612; statki/łodzie – 22; okręt podwodny – 1; pojazdy i cysterny – 10 871; wyposażenie specjalne – 1203.

21 grudnia, czwartek

- Finlandia zapowiedziała pakiet pomocy wojskowej dla Ukrainy o wartości 106 mln euro;
- rząd Polski przekazał Ukrainie 5 tys. terminali Starlink w ramach pomocy humanitarnej;
- przewodnicząca Komisji Europejskiej Ursula von der Leyen ogłosiła, że UE przekazała Ukrainie ostatnią transzę pomocy finansowej w wysokości 1,6 mld dolarów na 2023 r., aby pomóc Ukrainie w opłaceniu podstawowych usług publicznych, utrzymaniu stabilności gospodarczej i odbudowie gospodarki zniszczonej przez rosyjskie ataki;
- niemieckie MSZ ogłosiło, że przekaze Ukrainie dodatkowe 94 mln dolarów pomocy, aby pomóc Ukrainie przetrwać zimę i bronić się przed rosyjskimi atakami na infrastrukturę krytyczną;
- premier Węgier Viktor Orban na dorocznej konferencji prasowej w Budapeszcie stwierdził, że „inwazja Rosji na Ukrainę” nie jest wojną, lecz zamiast tego użył rosyjskiego określenia „akcja militarna”, wskazując, że między obydwojoma krajami nie wypowiedziano wojny; dopiero gdy Rosja to zrobi, będzie można mówić o wojnie.

22 grudnia, piątek

- w czwartek 21 grudnia funkcjonariusze Straży Granicznej z Ukrainy do Polski odprawili 30,8 tys. osób, a 31,4 tys. z Polski do Ukrainy – podała na platformie X Straż Graniczna. Od początku agresji Rosji na Ukrainę – odnotowano ponad 17 mln 886 tys. wjazdów do Polski i ponad 16 mln 95 tys. wyjazdów na Ukrainę;
- minister spraw zagranicznych Radosław Sikorski rozpoczął rano pierwszą wizytę zagraniczną po objęciu stanowiska, którą składa w stolicy Ukrainy, Kijowie. W trakcie wizyty minister Radosław Sikorski spotkał się z Prezydentem Wołodymyrem Zełenskim, ministrem spraw zagranicznych Dmytrem Kułebą, ministrem obrony narodowej Rustemem Umierowem oraz szefem Rady Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony Ukrainy Ołeksijem Daniłowem. Polski minister został zaproszony do Kijowa przez ministra Kułebę, jako gość honorowy Dnia Służby Dyplomatycznej Ukrainy, gdzie wygłosił programowe przemówienie dotyczące relacji polsko-ukraińskich. W dalszej części przemówienia zarysował ponadto ogólne zasady rządzące procesem negocjacyjnym przed przystąpieniem do Unii Europejskiej. Szef polskiego MSZ ocenił też, że członkostwo Ukrainy jest potrzebne zarówno Polsce jak i całej Unii. Następnie, poprzez złożenie kwiatów przy Ścianie Pamięci Poległych za Ukrainę oraz zapalenie znicza w miejscu pamięci Niebiańskiej Sotni, szef polskiej dyplomacji uczcił także pamięć poległych w obronie Ukrainy.

24 grudnia, niedziela

- Kościół greckokatolicki i prawosławny kijowskiego patriarchatu na Ukrainie po raz pierwszy obchodziły Boże Narodzenie w tym samym terminie co Kościół rzymskokatolicki, a odrębnie od Kościoła prawosławnego patriarchatu moskiewskiego. 24 grudnia Prezydent W. Zełenski po raz pierwszy wygłosił przemówienie wigilijne, oświadczając, że w ten sposób Ukraina zrywa religijnie i kulturalnie z tradycją rosyjską. W swoim przemówieniu podkreślił, że „wszyscy Ukraińcy obchodzą ten dzień wspólnie, jako jedna wielka rodzina, jeden naród i jeden zjednoczony kraj”.

25 grudnia, poniedziałek

- Ukraina otrzymała wsparcie finansowe w wysokości 1,34 mld dolarów w ramach projektu Banku Światowego, które przeznaczone na utrzymanie ukraińskiej finansowej i gospodarczej stabilności oraz pozwoliło na pokrycie głównych wydatków socjalnych podczas wojny,

w tym wypłat emerytur czy wynagrodzeń dla pracowników służb ratunkowych.

26 grudnia, wtorek

- brytyjski rząd poinformował, że pierwsza grupa sześciu ukraińskich pilotów szkolących się na myśliwcach F-16 przeszła bazowe szkolenie w Wielkiej Brytanii, a następnie kontynuowała je w Danii. Kolejnych 10 pilotów pozostawało w Wielkiej Brytanii i kontynuowało naukę. Trwało również szkolenie kilkudziesięciu ukraińskich techników lotniczych.

27 grudnia, środa

- Stany Zjednoczone zapowiedziały kolejny pakiet pomocy wojskowej dla Ukrainy o wartości 250 mln dolarów, który obejmował m.in. amunicję do NASAMS i M142 HIMARS, elementy systemu obrony przeciwlotniczej, wyrzutnie FIM-92 Stinger, pociski artyleryjskie 155 mm i 105 mm, oraz broń przeciwpancerną Javelin i AT-4. Prezydent Wołodymyr Zełenski poinformował, że w 2023 r. Ukraina potroiła produkcję broni i sprzętu wojskowego, a w przemyśle zbrojeniowym pracowało 300 tys. Ukraińców.

28 grudnia, czwartek

- były Prezydent Rosji Dmitrij Miedwiediew butnie podkreślił, że Rosja będzie kontynuować na Ukrainie „operację specjalną” w 2024 r., a jej celem w dalszym ciągu jest „rozbrojenie armii ukraińskiej i wymuszenie porzucenia przez obecny rząd ukraiński idei neonazistowskich”.

29 grudnia, piątek (po północy i we wczesnych godzinach rannych)

- wojska rosyjskie rozpoczęły zmasowany atak na Ukrainę. Armia rosyjska użyła dronów szturmowych Shahed, a także rakiet manewrujących i przeciwlotniczych. Według danych władz ukraińskich zginęły 22 osoby, a ponad 130 zostało rannych:
Kijów został zaatakowany dziesiątkami pocisków rakietowych różnego typu, które nadlatywały nad miasto falami z różnych kierunków. Zostały uszkodzone budynki mieszkalne, stacja metra „Łukjanowska” oraz różne magazyny. Zginęły cztery osoby, a co najmniej 29 zostało rannych;

Charków trzykrotnie ostrzelano rosyjskimi pociskami manewrującymi Ch-22 oraz pociskami wystrzelonymi z systemu przeciwlotniczego S-300. Ostrzał spowodował także problemy z dostawami energii elektrycznej. Zginęły trzy osoby, a 13 zostało rannych;

Dniepr wskutek rosyjskiego ostrzału miasta zapaliło się centrum handlowe, budynki mieszkalne, pożar wybuchł także w jednym ze szpitali położniczych. Liczba ofiar: zginęło sześć osób, a co najmniej 28 zostało rannych;

Lwów – Rosjanie wystrzelili co najmniej 14 dronów Shahed w kierunku obwodu lwowskiego. Ukraińcom udało się zestrzelić osiem z nich. Ostrzał doprowadził do pożaru obiektu infrastruktury krytycznej, jednego z budynków mieszkalnych, czterech szkół i przedszkola. Zniszczone zostały także budynki administracyjne i warsztaty produkcyjne. Zginęła jedna osoba, a 24 zostały ranne;

Odessa – odłamki zestrzelonego drona spadły w mieście na wielopiętrowy budynek, w wyniku czego wybuchł w nim pożar. W obwodzie doszło do ostrzału innych budynków oraz szkoły. Zginęły trzy osoby, a 26 zostało rannych, w tym jedno dziecko;

Zaporoże – Rosjanie ostrzelali kilka przedsiębiorstw w tym mieście. Jeden z pocisków trafił w otwarty teren, podczas gdy drugi zniszczył prywatny dom. Również inne budynki mieszkalne zostały uszkodzone przez falę uderzeniową oraz gruz. Zginęło sześć osób, a co najmniej 12 zostało rannych;

Konotop – w wyniku rosyjskiego ostrzału uszkodzony został budynek mieszkalny i stacja paliw, a jeden z samochodów zapalił się. Trzy osoby zostały ranne. Zdaniem Walerija Załużnego, naczelnego dowódcy Sił Zbrojnych Ukrainy, wojska rosyjskie po północy i we wczesnych godzinach rannych wystrzeliły na Ukrainę aż 158 różnych sztuk broni powietrznej;

- w godzinach porannych tego dnia polskie dowództwo zameldowało o nieznanym obiekcie, który podczas rosyjskiego ataku na Ukrainę wleciał w polską przestrzeń powietrzną, przebywał tam ok. 3 minut i przeleciał 40 km nad terytorium Polski. Później Szef SG Wojska Polskiego gen. Wiesław Kukuła potwierdził, że rosyjski pocisk wleciał w polską przestrzeń powietrzną, po czym „zawrócił” do ukraińskiej przestrzeni powietrznej.

30 grudnia, sobota

- w ciągu doby Rosja przeprowadziła dziewięć ataków raketowych, 55 nalotów i 79 ostrzałów na pozycje ukraińskie i obszary zaludnione (odnotowano ofiary wśród cywilów oraz zniszczoną infrastrukturę). Lotnictwo ukraińskie dokonało 11 nalotów na miejsca koncentracji i trzech na przeciwlotnicze systemy raketowe, a artyleria uderzyła w trzy przeciwlotnicze kompleksy raketowe, obszar koncentracji, siedem jednostek artylerii i trzy stacje walki radioelektronicznej.

fot. E. Matecki

Ukraina walczy...

31 grudnia, niedziela

- rzecznik Sił Powietrznych Ukrainy Jurij Ihnat poinformował, że od początku inwazji armia rosyjska wystrzeliła na Ukrainę ponad 7500 rakiet i ok. 3800 irańskich dronów, z których 3000 zostało zestrzelonych przez ukraińską obronę przeciwlotniczą. A od 4 maja 2023 r. system obrony powietrznej Patriot zestrzelił 15 rosyjskich rakiet hipersonicznych Kindżał.

CZĘŚĆ CZWARTA / ЧЕТВЕРТА ЧАСТИНА

DOŚWIADCZENIA I REFLEKSJE
ПЕРЕЖИТТЯ СВИДКІВ ТА РОЗДУМИ

OLHA MOROZOWA

UNIWERSYTET WARSZAWSKI

MUZEUM DZIECI POLSKICH W ŁODZI

ORCID 0000-0002-4627-2189

„DWIE WOJNY – JEDNO CIERPIENIE”.
WYSTAWA PLENEROWA O TRAGEDII DZIECI POLSKICH
PODCZAS II WOJNY ŚWIATOWEJ ORAZ DZIECI UKRAIŃSKICH
Z POWODU OBECNEJ ROSYJSKIEJ AGRESJI NA UKRAINĘ

Muzeum Dzieci Polskich – Ofiar Totalitaryzmu. Niemiecki Nazi-
stowski Obóz dla Polskich Dzieci (1942–1945) (dalej Muzeum
Dzieci Polskich) to państwowa instytucja kultury, utworzona 1 czerwca
2021 r. w Łodzi, na podstawie zarządzenia ówczesnego ministra kultury
i dziedzictwa narodowego Piotra Glińskiego. Do podstawowych zadań
tej instytucji należy: gromadzenie, opracowywanie, konserwacja, prze-
chowywanie i udostępnianie zbiorów związanych z historią niemieckie-
go, nazistowskiego obozu dla polskich dzieci, znajdującego się w latach
1941–1945 przy ul. Przemysłowej w Łodzi, i jego filii w Dzierżanej
koło Zgierza¹.

Muzeum zajmuje się również działalnością naukową, edukacyjną oraz
wystawienniczą w zakresie upamiętnienia tragicznych losów dzieci, ofiar
II wojny światowej na terenie Polski, losów sierot wojennych, dzieci
Żołnierzy Wyklętych. Instytucja ta stara się także upamiętniać historię
obozu dla dzieci przy ul. Przemysłowej w Łodzi. Ponadto współpracuje
z Rzecznikiem Praw Dziecka w zakresie naruszeń tychże praw².

W 2023 r. Muzeum Dzieci Polskich przygotowało wystawę pt. „Dwie
wojny – jedno cierpienie” w czterech językach: polskim, ukraińskim,
angielskim i niemieckim, ukazującą tragedię dzieci polskich podczas

1 *O Muzeum*, zob. <https://muzeumdziecipolskich.pl/muzeum/o-muzeum> [dostęp 26.11.2023].

2 *Ibidem*.

II wojny światowej i dzieci ukraińskich podczas toczącej się obecnie wojny rosyjsko-ukraińskiej. Dzięki połączeniu tych dwóch wątków, wystawa ta stała się uniwersalną opowieścią o doświadczeniu dzieci, poddanych wygnaniu lub uwięzieniu na skutek konfliktów zbrojnych. Uroczyste otwarcie tej ekspozycji miało miejsce 2 października 2023 r. w Berlinie, na placu Waszyngtona. Projekt dofinansowało Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego³. Dyrektor Muzeum Dzieci Polskich dr Ireneusz Piotr Maj tak uzasadnił motywy stworzenia wystawy:

Przygotowana przez nas ekspozycja ma przypomnieć wszystkim, że konsekwencją każdego konfliktu zbrojnego jest cierpienie dzieci. Bez względu na epokę historyczną stanowi ono najbardziej jaskrawy przejaw dziejowej niesprawiedliwości⁴.

Tragiczne losy najmłodszych ofiar wojny zostały przedstawione za pośrednictwem fragmentów listów małych więźniów niemieckiego obozu koncentracyjnego dla dzieci polskich w Łodzi oraz listów i komunikatów dzieci ukraińskich z okresu inwazji rosyjskiej.

Oceniając je dyrektor Maj konkludował:

W listach tych możemy dostrzec wspólne elementy, jakimi są pragnienie bezpieczeństwa i domowego ciepła, a także niegasnąca nadzieja na lepsze jutro. Minęło 78 lat od zakończenia II wojny światowej, lecz dziś historia zatoczyła koło i jesteśmy świadkami cierpienia i krzywdy dzieci na Ukrainie. Pomimo upływu prawie ośmiu dekad, widzimy, że skala oraz wymiar tych tragedii są takie same⁵.

Wystawa składa się z dwudziestu czterech plansz. Cztery pierwsze wprowadzają w tematykę ekspozycji, natomiast pozostałe dwadzieścia plansz opowiadają o losach dzieci dotkniętych wojną. Dziesięć plansz prezentuje listy małych więźniów niemieckiego obozu w Łodzi przy ul. Przemysłowej, natomiast dziesięć kolejnych dotyczy dzieci ukraińskich zmuszonych do ucieczki ze swoich rodzinnych domów w wyniku inwazji rosyjskiej. Teksty niektórych z nich przytaczamy poniżej.

3 *Wernisaz wystawy pt. „Dwie wojny – jedno cierpienie”*, [w:] <https://muzeumdziecipolskich.pl/wernisaz-wystawy-pt-dwie-wojny-jedno-cierpienie> [dostęp 26.11.2023].

4 *Ibidem*.

5 *Ibidem*.

Alina – świadek napaści Rosji na Ukrainę wspomina:

Nie rozumiałam, jak to się mogło stać, kiedy nad głowami latały samoloty wojskowe, po ulicach jeździły czołgi, wszędzie toczyły się walki, a dom trząsł się od wybuchów... Jak mogło zabraknąć prądu, Internetu, wody, ogrzewania i jedzenia⁶.

Niestety znowu, jak podczas II wojny światowej, ten koszmar powtarza się dziś, w XXI w. Ukraińskie dzieci doświadczają przemocy, obrażeń, strat, zniszczeń, deportacji. Wojna po raz kolejny odbiera dzieciom Ukrainy dzieciństwo. Życie bez spokojnego snu, w schroniskach, w strachu, w świecie straconych nadziei. Wojna znowu odbiera życie, zdrowie, bezpieczeństwo, zostawia głębokie piętno na psychice młodego pokolenia, nakłada cień zła, kłamstwa i nienawiści na całe życie.

Według danych Prokuratury Generalnej Ukrainy na 2 października 2023 r., zginęło 504 dzieci ukraińskich, około 1127 młodych Ukraińców zostało ciężko rannych, 1223 osoby zniknęło, 19 546 – deportowano albo siłą przeniesiono do Rosji, z nich 386 udało się wrócić, 13 osób zaznało przemocy seksualnej⁷. W Prokuraturze podkreślono, że podane liczby nie są ostateczne, trwają prace nad ich ustaleniem w miejscach działań wojennych, na terytoriach okupowanych i wyzwolonych.

Hałyna Medwid', matka 8-letniej Marusi z Hostomla, osobiście przeżyła rosyjską brutalność na Ukrainę. Tak to zrelacjonowała:

Wojna zawsze dotyczy tego, co nieznane, poczucia niepewności. Wszystko, czym ostatnio żyłeś, twoje zwykłe otoczenie – wszystko w jednej chwili znika

foto. ze zbiorów O. Morozowej

Homel. Dzieciństwo w piwnicy.
Na górze lecą rakiety i bomby

6 Ibidem.

7 Dane pochodzą z portalu „Dzieci wojny” ukraińskiego Rzecznika Praw Dziecka Darii Herasymczuk, <https://childrenofwar.gov.ua/about-us/> [dostęp 02.10.2023].

– wspomina mama 8-letniej Marusi z Hostomla. Szósta rano... Obudziliśmy dziecko do szkoły: poranna toaleta, mycie zębów, pakowanie plecaka. Dziś miała być matematyka – jej ulubiony przedmiot. Głośny wybuch i błysk światła, okna nie wyleciały tylko dlatego, że były otwarte, tynk spadł z sufitu, dźwięk był taki, jak dźwięk od bicia młotem po kamieniu, ale o wiele głośniejszy, z grzmotami i gruzami, dom się trząsiał, na kilka sekund gaśnie światło, w uszach dzwoni, serce jakby pękło i poleciało w przepaść... Do piwnicy poleciliśmy szybciej niż kule wroga... Życie jest jedyną wartością. Zeszliśmy do piwnicy: było brudno, wilgotno, z sufitu zwisały pajęczyny, jedni przyszli z psem, drudzy – z kotem, jeszcze inni z rzeczami... Z każdą chwilą coraz bardziej traciliśmy wiarę w przyszłość, bo jesteśmy sami, wody wystarczy na dzień-dwa, jeśli się zaoszczędzi, nie ma jedzenia, absolutnie niczego nie

ma, nie ma gdzie spać, a noc blisko... Dzieciom podgrzewaliśmy barszcz od sąsiadów na parterze, podzieliłam jedno jabłko pomiędzy cztery dorosłe osoby... Wierzmy, że ta sytuacja potrwa dzień lub dwa, nie dłużej. Jeszcze nie jesteśmy czarni, nikt jeszcze nie płakał... Spaliśmy siedząc na krzesłach przy wejściu, jest bardzo zimno i mokro. Nie wypuszczam z rąk apteczki, po każdym przylocie kładę się na ziemię twarzą w dół... Był chleb i kawałek kielbasy z lodówki: nakarmiliśmy dzieci, sami nie chcemy jeść. Strach całkiem paraliżuje od stóp do głowy. Każdy przylot – to strach, że pozostaniemy bez światła, a może po prostu zginiemy... Około 20:00 zgasło światło i od tego momentu siedzieliśmy w ciemnościach... Czeczeli kopnęli drzwi i wbiegli do środka. Hassan, tak miał na imię ten, który wycelował w moje czoło. Wycelował w nas broń, a ja chowam dzieci za sobą... Nie słyszę, co

mówi do mnie żołnierz, po prostu nie słyszę. Zaślepia mnie strach i przecucie nieszczęścia... Zabierają nam telefony... Wraz z nimi zabrali ostatnią nadzieję na ratunek... Może nie widziałam tych wszystkich łez, które zostały wypłakane w piwnicy. Ale... 3 marca Ola płakała we śnie. Potem płakały dzieci, ale my staraliśmy się powstrzymać ich łzy, bo byłby to płacz zbiorowy... W nocy z 8 na 9 marca zmarła babcia. Mówią, że na serce..., umarła o 4 rano i leżała wśród nas do 4 po południu. Lekarz i tak nie przyszedł. Wojskowi powiedzieli, żeby ją pochować tak jak jest. Zamiast worka ekshumacyjnego zaproponowano worek na śmieci. To była kolejna chwila rozpacz: nic świętego, nic ludzkiego... A potem spalił się pierwszy dom... Cmentarz pod naszym budynkiem zaczął się powiększać[...]”⁸.

Niestety dzieci ukraińskie giną nie tylko od kul. Zdarzają się przypadki, gdy mali Ukraińcy umierają ze strachu. Tak było np. w mieście Oczaków, w obwodzie mikołajowskim, 9 stycznia 2023 r. w wyniku potężnej eksplozji zginął trzyletni Rostysław Prysiażny. Serce chłopczyka dosłownie pękło od potężnej eksplozji. To jest ten przypadek, o którym ludzie mówią – „przestraszony na śmierć”. Lekarze ogłosili śmierć kliniczną⁹.

8 Wspomnienia Hałyny Medwid', matki 8-letniej Marusi z Hostomla, świadka napaści Rosji na Ukrainę. Wspomnienia zapisane przez Olhę Morozową 9 marca 2023 r.

9 А. Ткаченко, «Перелякався до смерті»: в Очакові загинув трирічний хлопчик після потужного вибуху 9 січня, [w:] <https://www.0512.com.ua/news/3530070/perelakavsado-smerti-v-ocakovi-zaginuv-triricnij-hlopcik-pisla-potuznogo-vibuhu-9-sicna?fbclid=Iw>

fot. O. Morozowa

Prezentacja wystawy „Dwie wojny – jedno cierpienie” w Berlinie

Odrębnym problemem jest deportacja młodych Ukraińców. Obecnie wiadomo o ponad 20 tysiącach dzieci, które okupanci nielegalnie wywieźli na swoje terytoria. Aby ukryć swoją cyniczną politykę, rosyjski agresor ucieka się do zmiany imion deportowanym ukraińskim dzieciom oraz dat ich urodzenia. Rosyjscy okupanci twierdzą, że wysyłają dzieci „na wyzdrowienie”. Jednak w rzeczywistości taki „odpoczynek” bardzo przypomina życie dzieci i młodzieży w niemieckich obozach koncentracyjnych¹⁰.

Na konferencji zainicjowanej przez Mykołę Kułebę, dyrektora wykonawczego charytatywnej fundacji Save Ukraine / Uratujemy Ukrainę /, mały Witalij, któremu udało się uwolnić z niewoli, z przejściem tak o tym opowiadał:

Byłem w obozie przez sześć miesięcy... Obóz był otoczony drutem kolczastym, myślałem, że to więzienie... Zaprowadzono nas do pokoju, na pod-

AR0NwEXiFynczQ7YyL-2ZGCrnY9P0B6JQFRRNbYgAztELAYfXT-Imj3cIYU [dostęp 11.06.2023].

10 Video z pres-konferencji, organizowanej Mikołojem Kułeboj, wykonawczym dyrektorem BO «Save Ukraine», Upownowazhenim Prezidenta Ukrainy z praw dityni (2014–2021), za učasťi deportowanych Rosieju ukraińskich dityej, яких vdalosja povertnuti do Ukrainy: *Poverнення 31 ukraińської dityni, primusovo wivzenoї rosieju*, [w:] <https://www.youtube.com/watch?v=SY7BMeZGKHI> [dostęp 11.10.2023].

łódze nic nie było, goły cement... W pokoju były 3 łóżka... Dwie godziny czekaliśmy na pościel, ale nikt nam jej nie przyniósł... Dyrektorka obozu odpowiedziała, że nie ma obowiązku nam nic dawać, bo jesteśmy dziećmi z Ukrainy... i trzeba było pościel wziąć ze sobą... Wzięliśmy ubrania, kurtki i spaliliśmy na nich... W stołówce dali nam kaszę bez soli, bez cukru, zimną. Nie dali nam herbaty, ani niczego innego... Mówiono, że trzeba było brać ze sobą jedzenie... I tak siedzieliśmy tam przez dwa tygodnie... Każdego wieczoru mieliśmy rozmowę „o czymś ważnym”. Opowiadano nam, że Ukraińcy to terroryści, że nas wyrzucą ze swojego kraju... Powiedzieli, że jak usłyszą, że mówimy po ukraińsku, to zamkną nas w piwnicach lub izolatkach i ukarzą. Nie pozwolono nam dzwonić do rodziców... Traktowali nas jak zwierzęta... Nie postrzegali nas jako ludzi, zamknęli w osobnym budynku. A dla dzieci z Ługańska stworzono wszelkie warunki. Karmiono je w osobnej jadalni. Krzyczeli na nas, że jesteśmy chorzy, grozili, że w nocy nas zabiją lub dźgną nożem... Powiedziano nam, że ewakuowano nas z Chersonia, że trwają tam ostrzały, że wyrzekli się nas. Zaczęli nam codziennie mówić, że rodzice nas opuścili..., że nikt nas nie potrzebuje... Na otwarciu obozu włączyli hymn Rosji i powiedzieli, że musimy się go nauczyć i znać jak własne pięć palców... Grozili, że kto nie zaśpiewa hymnu, zostanie pobity lub wysłany do sierocińca...¹¹.

Według zeznań pierwszego wiceprzewodniczącego Rady Obwodowej w Chersoniu Jurija Sobolewskiego, rosyjscy najeźdźcy wysłali w ostatnim czasie na tzw. rehabilitację 375 dzieci, z tymczasowo zajętego terytorium obwodu chersońskiego, na Kaukaz Zachodni. Jednocześnie urzędnik podkreślił, że nie można twierdzić, że liczby te są prawdziwe i ostateczne. Mimo to problem deportacji ukraińskich dzieci pozostaje otwarty¹². Tej głębokiej traumy wojennej dzieci ukraińskie nie mogą się pozbyć i zapomnieć. Będą musiały uczyć się z nią żyć.

Byli więźniowie niemieckiego obozu koncentracyjnego dla polskich dzieci w Łodzi, przedstawiciele Związków i Stowarzyszeń Polskich Dzieci Wojny oraz członkowie-założyciele Stowarzyszenia Rodzin Byłych Więźniów Obozu na Przemysłowej we wspólnej odezwie – apelu o zakończenie krwawej wojny na Ukrainie napisali:

11 Ibidem.

12 *Загарбники заявили, що відправили на «оздоровлення» на Західний Кавказ 375 дітей з Херсонщини*, [w:] <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3716614-zagarniki-zaavili-so-vidpravili-na-ozdorovlenna-na-zahidnij-kavkaz-375-ditej-z-hersonsini.html> [dostęp 11.06.2023].

Dla dzieci koszmar wojny nie kończy się po ustaniu wystrzałów. Dzieci przez całe życie niosą bagaż dramatycznych wojennych wspomnień¹³.

„Apel Ocalałych” nawołujący do zakończenia rosyjskiej agresji powstał z inicjatywy Muzeum Dzieci Polskich.

Skłoniło nas do tego – podkreślał dyrektor Muzeum dr Maj – okrucieństwo działań wojennych Rosji na Ukrainie. Głos Ocalałych, którzy przeżyli takie piekło 80 lat temu, ma dzisiaj wyjątkowe znaczenie. To głos dziecięcych ofiar rosyjskiej napaści¹⁴.

Na wezwanie o wspólny apel zareagowali przedstawiciele Ocalałych z niemieckiego obozu koncentracyjnego dla polskich dzieci w Łodzi oraz środowiska Polskich Dzieci Wojny. Historycy zajmujący się odkrywaniem prawdy o losach dzieci z obozu przy ul. Przemysłowej utrzymują stały kontakt z osobami reprezentującymi organizacje kombatanckie. W treści apelu czytamy:

Nie możemy biernie przyglądać się cierpieniu ukraińskich dzieci, które wciąż znajdują się w otoczonych i ostrzeliwanych przez wojska rosyjskie miastach. Dzieci, które przemierzają dziesiątki i setki kilometrów, by znaleźć bezpieczne schronienie na obczyźnie. Dzieci, których beztrudny czas dorastania został brutalnie przerwany przez koszmar wojny, tak samo, jak stało się to z nami 80 lat temu [...] ¹⁵.

Przedstawiciele Ocalałych zwracają uwagę na własne doświadczenie pokoleniowe, które jest mocnym ostrzeżeniem dla współczesnych. Podkreślają ponadto w odezwie:

Pamiętajmy, że dla najmłodszych koszmar wojny nie kończy się z momentem ustania wystrzałów. Dzieci – ofiary wojny przez całe dorosłe życie niosą bagaż ran i dramatycznych wspomnień, tak jak my nieśliśmy swój bagaż doświadczeń wojennych. Zróbmy wszystko, by jak najmniej dziewcząt i chłopców naznaczonych zostało podobnym piętnem na przyszłość¹⁶.

13 *Apel Ocalałych o pokój dla Ukrainy*, [w:] <https://muzeumdziecipolskich.pl/apel-ocalalych-o-pokoj-dla-ukrainy> [dostęp 11.06.2023].

14 Ibidem.

15 Ibidem.

16 Ibidem.

RZECZPOSPOLITA POLSKA
Rzecznik Praw Dziecka
Mikołaj Pawlak

Warszawa, 10 września 2023 roku

GAB.501.1.2023.AC

Pan Ireneusz Maj
Dyrektor Muzeum Dzieci Polskich
– ofiar totalitaryzmu

Uczestnicy uroczystości
z okazji ustanowienia
Narodowego Dnia Polskich Dzieci Wojny

Pracowni Państwa Uczestnicy Uroczystości

Małe dziecko ufa każdemu. Małe dziecko jest przyjacielskie, szczerze, kochające. Małe dziecko to dobro w czystej postaci. Dopiero kolejne lata życia wypalają na tych czystych dziecięcych kartach dobra swoje piętna zła, kłamstw i nienawiści. Gdy dziecko dorasta w otoczeniu kochającej go rodziny, która go chroni, te piętna zostawiają niewielkie ślady, których łatwo się pozbyć i zapomnieć. Gdy dziecko ma szczęśliwe dzieciństwo, wkracza w dorosłe życie z czystymi kartami dobra.

Dzieci Wojny, każdej wojny, tej ochrony nie mają. Zło, kłamstwa i nienawiści wypalają swe piętna na ich kartach dobra, zrzucając dzieci w otchłań przerażenia i mroku. I tej otchłani takie dzieci już nigdy nie są w stanie się pozbyć. Uczą się z nią żyć, ale zawsze mrok im towarzyszy...

Ustanowiony 10 września Narodowy Dzień Polskich Dzieci Wojny to hołd wobec tych wszystkich małych istot, które mimo przerażenia, mimo mroku, mimo traumy hitlerowskich i rosyjskich zbrodni wojennych, potrafiły żyć dalej, potrafiły podźwignąć ze zgliszcz naszą Ojczyznę, potrafiły odbudować nasz kraj i stworzyć warunki bezpiecznego rozwoju dla następnych pokoleń.

Nigdy nie możemy o tym zapomnieć, ani o ich tragicznych wojennych losach, ani także o ich losach powojennych, w których mrok wojennej pożogi towarzyszył im przez całe życie. A jednak dali radę. Chyłę czoła przed ich hartem ducha, ich siłą i ich wiarą.

Dziękuję Muzeum Dzieci Polskich – ofiar totalitaryzmu za jego ogromną pracę na rzecz zachowania pamięci o dziecięcych ofiarach wojny. Za mozolne odkrywanie zapomnianych faktów o niemieckim obozie dla polskich dzieci w Łodzi, za odkrywanie miejsc pochówków ofiar niemieckich zbrodni, za doprowadzenie do uchwalenia Narodowego Dnia Polskich Dzieci Wojny.

Naród, który traci pamięć, przestaje być Narodem – te słowa marszałka Józefa Piłsudskiego nigdy nas nie mogą opuścić.

z przywrócić pamięć
RZECZNIK PRAW DZIECKA
Mikołaj Pawlak
Mikołaj Pawlak

Rzecznik
Praw Dziecka
Mikołaj Pawlak

fot. O. Morozowa

Otwarcie wystawy w Berlinie 2 października 2023 r.

(stoją od lewej: Mikołaj Pawlak – Rzecznik Praw Dziecka RP, dr Ireneusz Piotr Maj – dyrektor Muzeum Dzieci Polski – Ofiar Totalitaryzmu w Łodzi, Dariusz Pawłoś – ambasador Polski w Berlinie, przemawia Jerzy Jeżewicz – były więzień obozu dla dzieci polskich przy ul. Przemysłowej w Łodzi)

Apel o pokój dla Ukrainy podpisali: Jerzy Jeżewicz – przedstawiciel Ocalałych Byłych Więźniów Niemieckiego Obozu Koncentracyjnego dla Polskich Dzieci w Łodzi, Augustyn Wiernicki – prezes Ogólnopolskiego Zespołu Koordynacyjnego Związków i Stowarzyszeń Polskich Dzieci Wojny, a także Andrzej Kasiński, Piotr Piotrowski, Maria Raf oraz Iwona Maciejewska-Kawczyńska – członkowie-założyciele Stowarzyszenia Rodzin Byłych Więźniów Obozu na Przemysłowej¹⁷.

10 września w Polsce został ustanowiony Narodowy Dzień Polskich Dzieci Wojny. To hołd wobec tych wszystkich małych istot, które mimo przerażenia, mimo mroku, mimo traumy hitlerowskich i rosyjskich zbrodni wojennych potrafiły żyć dalej i stworzyć warunki bezpośredniego rozwoju dla następnych pokoleń.

Z tej okazji Rzecznik Praw Dziecka Polski Mikołaj Pawlak zwrócił się do uczestników uroczystości:

¹⁷ Ibidem.

Małe dziecko ufa każdemu. Małe dziecko jest przyjacielskie, szczerze kochające. Małe dziecko to dobro w czystej postaci. Dopiero kolejne lata wypalają na tych czystych dziecięcych kartach dobra swoje piętna zła, kłamstw i nienawiści. Gdy dziecko dorasta w otoczeniu kochającej go rodziny, która go chroni, te piętna zostawiają niewielkie ślady, których łatwo się pozbyć i zapomnieć. Gdy dziecko ma szczęśliwe dzieciństwo, wkracza w dorosłe życie z czystymi kartami dobra. Dzieci Wojny, każdej wojny, tej ochrony nie mają. Zło, kłamstwa i nienawiści wypalają swe piętna na ich kartach dobra, wrzucając dzieci w otchłań przerażenia i mroku. I tej otchłani takie dzieci już nigdy nie są w stanie się pozbyć. Uczą się z nią żyć, ale zawsze mrok im towarzyszy ...Chylę czoła przed ich hartem ducha, ich siłą, ich wiarą¹⁸.

Zorganizowana przez Muzeum Dzieci Polskich wystawa uświadamia dziś nam, że cierpienia dzieci dotkniętych działaniami wojennymi odbierającymi im, nie tylko dzieciństwo, ale często także prowadzącymi do trwałego kalectwa, nierzadko też pozbawiającymi rodziców, są najcięższą zbrodnią przeciwko ludzkości. My dziś musimy głośno mówić o tej bolesnej prawdzie, by głęboko zapadła w ludzką świadomość, by w sercu każdego człowieka zawsze wywoływała jak najmocniejsze uczucia empatii do słabszego, konieczności pomocy temu, kto znajduje się w biedzie. Aby śmierć każdego dziecka, ginącego od świadomego działania dorosłych była traktowana jako rzecz haniebna, która musi być jak najbardziej surowo karana.

Musimy być solidarni, bo tylko razem możemy zatrzymać tę zbrodnię i uratować świat od niesprawiedliwości, ideologii nienawiści, agresji oraz nacjonalistycznego fanatyzmu! Z szacunku do wszystkich dzieci będących ofiarami przemocy i agresji świat musi przywrócić dzieciom bieg dzieciństwa! Dzieci na Ukrainie potrzebują dzieciństwa bez wojen! Dziwne, że w XXI w. dokonujący agresji na Ukrainie przywódcy Rosji, niczego nie nauczyli się z doświadczeń II wojny światowej.

18 List Rzecznika Praw Dziecka Polski Mikołaja Pawlaka z okazji uroczystości ustanowienia Narodowego Dnia Polskich Dzieci Wojny 10 września, <https://muzeumdziecipolskich.pl/muzeum/listy#lg=1&slide=4> [dostęp 26.11.2023].

ОЛЬГА МОРОЗОВА – ДВІ ВІЙНИ – ОДНЕ СТРАЖДАННЯ.
ВІДКРИТА ВИСТАВКА ПРО ТРАГЕДІЮ ПОЛЬСЬКИХ ДІТЕЙ ПІД ЧАС
ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ТА УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ ЧЕРЕЗ СУЧАСНУ
РОСІЙСЬКУ АГРЕСІЮ ПРОТИ УКРАЇНИ

Abstrakt

Війна – це завжди кров, біль, страждання... Це боротьба за виживання, мрії про мир і тишу...

На жаль, жертвами війни стають не лише дорослі. Дуже часто жертвами стають найменші члени нашого суспільства – діти. Діти, які не вміють боротися за себе і захищатися... Діти, які змушені мовчки терпіти все, що роблять дорослі...

Повномасштабна російська агресія проти України, яка почалася 24 лютого 2022 р., продовжує політику залякування, тортур і масових вбивств. І знову цьому процесу підлягають найбільш беззахисні верстви українського суспільства – діти...

Мета статті – привернути увагу до проблеми страждань українських дітей під час російсько-української війни, впливу агресії на життя і долю найменших представників українського суспільства, повідомити про виставку «Дві війни – одне страждання», яку підготував Музей польських дітей – жертв тоталітаризму в Лодзі з метою популяризації даної теми.

Słowa kluczowe: tragedia i cierpienia dzieci w czasie wojny, II wojna światowa, hitlerowski obóz dla dzieci polskich, agresja Rosji na Ukrainę, Muzeum Dzieci Polskich – Ofiar Totalitaryzmu w Łodzi, wystawa „Dwie wojny – jedno cierpienie”.

KOMUNIKAT O LAUREATACH NAGRODY HISTORYCZNEJ
IM. LEONA WASILEWSKIEGO ZA ROK 2023

КОМУНІКАТ ПРО ЛАУРЕАТІВ ІСТОРИЧНОЇ ПРЕМІЇ
ІМ. ЛЕОНА ВАСИЛЕВСЬКОГО ЗА 2023 РІК

Kapituła Nagrody im. Leona Wasilewskiego w składzie:
prof. nadzw. dr hab. Stanisław Stępień (PWIN / PANS Przemysł) –
przewodniczący

oraz członkowie:

prof. dr hab. Michał Klimecki (Uniwersytet Mikołaja Kopernika
w Toruniu),

prof. nadzw. dr hab. Mariusz Korzeniowski (Uniwersytet Marii
Curie-Skłodowskiej w Lublinie),

prof. nadzw. dr hab. Mirosław Szumiło (Instytut Pamięci Narodo-
wej w Warszawie),

dr hab. Anna Krochmal (Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwo-
wych w Warszawie),

prof. nadzw. dr hab. Maciej Krotofil (Uniwersytet Mikołaja Koper-
nika w Toruniu),

prof. nadzw. dr hab. Jan Pisuliński (Uniwersytet Rzeszowski)

po ocenie nadesłanych na konkurs publikacji postanowiła, że tegoroczne
nagrody otrzymują:

1. **Walentyna Szandra i Olena Arkusza** za pracę dwutomową:
Україна в ХІХ столітті: людність та імперії, t. 1 oraz *Україна
в ХІХ столітті: доба модернізації*, t. 2, Lwów 2022;
2. **Oleh Razyhajew** za publikację pt. *Функціонування пенітенціар-
ної системи на Волині та Галичині між двома світовими вій-
нами (1918 – 1939 рр.)*, Łuck 2022.

Jednocześnie Kapituła przyznała dwa wyróżnienia za nowatorstwo podjętej tematyki dla:

1. **Serhija Humennego** za pracę *Збручанський кордон: незаконна міграція, контрабанда та шпигунство (1921-1939)*, Korsuń Szewczenkowski 2022;
2. **Witalija Mychajłowskiego** za książkę *Наші королі – Regens Nostri. Володарі та династії в історії України (1340-1795)*, Kijów 2023.

Środki na nagrody pochodzą z dotacji Kancelarii Prezesa Rady Ministrów RP dla Fundacji Wolność i Demokracja.

Książka nagrodzona
Walentyny Szandry i Ołeny Arkuszy

Książka wyróżniona
autorstwa Witalija Mychajłowskiego

NOTKI O AUTORACH / ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Petro Antonenko – ukraiński dziennikarz, publicysta, redaktor gazety „Світ-інфо” (Świat-info) wydawanej w Czernihowie. Uczestnik wielu warsztatów dziennikarskich i historycznych organizowanych w Polsce. Zainteresowania naukowe i publicystyczne: najnowsze dzieje Ukrainy, Polacy na Wschodniej Ukrainie w XX w. oraz ukraińskie działania niepodległościowe w latach 1917–1920. Współpracownik Południowo-Wschodniego Instytutu Naukowego w Przemyślu.

Tetiana Bakocka – ukraińska dziennikarka z Mikołajowa, autorka programów telewizyjnych i radiowych oraz artykułów prasowych, w tym o tematyce wojskowej, ekologicznej, społecznej i europejskiej. Poruszała także problematykę, jak zmieniło się życie w Polsce po wejściu do UE. Od 2010 r. uczestniczyła w Międzynarodowych Festiwalach Radiowo-Telewizyjnych „Kalinowe Mosty” organizowanych przez olsztyński oddział Związku Ukraińców w Polsce. Obecnie razem z dziećmi, jako uchodźca, przebywa w Olsztynie. Swoje wspomnienia opublikowała w *Wojna na Ukrainie. Kijów – Warszawa: razem do zwycięstwa. Analizy – refleksje – kalendarium*, Warszawa 2022.

Jurij Burakow – historyk, kandydat nauk historycznych, docent Naukowego Centrum Narodowej Akademii Wojsk Lądowych im. Hetmana Piotra Sahajdacznego we Lwowie, autor artykułów z historii wojskowości.

Lubomyr Chachula – historyk i politolog, kandydat nauk historycznych, docent Katedry Informacji Międzynarodowej Uniwersytetu Narodowego Politechnika Lwowska, starszy pracownik naukowy Centrum Badania Stosunków Ukraińsko-Polskich Instytutu Ukra-

inoznawstwa im. I. Krypjakewycza NANU we Lwowie. Laureat Nagrody im. Iwana Wyhowskiego (2019). Specjalista z tematyki polsko-ukraińskich stosunków końca XX – pocz. XXI wieku, polityki historycznej, komunikacji międzynarodowej. Autor książki *„Різуни” чи побратими? Сучасні польські дискурси про Україну* (2016); współautor monografii naukowych *Українсько-польські відносини. Новітня доба* (2017), *За свободу: українсько-польський діалог і спроби порозуміння* (2021); *Росія-Україна: зради, союзи, війни* (2023).

Konstanty Czawaga – dziennikarz, politolog, absolwent studiów dziennikarskich na Uniwersytecie im. Iwana Franki we Lwowie. Jeden z założycieli i członek pierwszego zarządu Towarzystwa Kultury Polskiej Ziemi Lwowskiej. Pracował w ukraińskich i polskich mediach świeckich i katolickich. Obecnie jest korespondentem Grupy Medialnej Kurier Galicyjski we Lwowie. Publicysta „Nowego Kuriera Galicyjskiego”. Członek Narodowego Związku Dziennikarzy Ukrainy i Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich. Kawaler Orderu św. Grzegorza Wielkiego, „Zasłużony dla Kultury Polskiej”, odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi.

Ihor Czornowol – historyk, doktor habilitowany, profesor, obecnie pracownik Uniwersalnej Naukowej Biblioteki Obwodu Lwowskiego, wcześniej do 2000 r. pracownik naukowy Instytutu Inoznawstwa im. I. Krypjakewycza NANU we Lwowie. Stypendysta PWIN w Przemyślu; Kasy im. J. Mianowskiego; Research grant of the Research Support Scheme of the Open Society Support Foundation (Budapest); Research grant of the American Council of Learned Societies; Stypendium Królowej Jadwigi Uniwersytetu Jagiellońskiego; Fundacji Wolność i Demokracja. Odbił staż naukowy m.in. w Harvard Ukrainian Research Institute (Cambridge MA) oraz w Uniwersytecie Europy Środkowej w Budapeszcie. Autor m.in. prac monograficznych: *Нариси з історії Галичини* (Lwów 2017); *Українська фракція Галицького крайового сейму* (Lwów 2018); *100 видатних львів'ян* (Lwów 2020), a także kilkadziesiąt artykułów naukowych z historii Galicji oraz stosunków polsko-ukraińskich, a także autor biogramów do „Polskiego słownika biograficznego”.

Oleh Kałakura – historyk, politolog, doktor habilitowany nauk politycznych, profesor, pracownik naukowy Katedry Etnopolitycznej Instytutu Studiów Politycznych i Etnonarodowych im. I. F. Kurasa NANU, specjalista współczesnych procesów etniczno-politycznych i państwowotwórczych. Laureat nagrody imienia prof. Mychajła Hruszewskiego NANU. Autor monografii *Поляки в етнополітичних процесах на землях України у ХХ столітті*, a także m.in. prac: *Національні меншини України в політичних процесах ХХ–ХХІ століть: стан і проблеми дослідження*; *Ієрархія цінностей населення Сходу та Півдня України: етнополітичний аспект в умовах російської агресії*; *Політичний процес у незалежній Україні: підсумки і проблеми*; *Цивілізаційна ідентичність українства: історія і сучасність*.

Andrzej Klimeczak – dziennikarz, redaktor naczelny ogólnopolskiego pisma „Forum Dziennikarzy” i członek Zarządu Głównego Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich. Współpracownik „Nowego Kuriera Galicyjskiego”, współorganizator konferencji „Klubu Galicyjskiego”. Specjalizuje się w tematyce wschodniej i polonijnej.

Michał Klimecki – historyk i politolog, profesor zwyczajny, specjalność historia najnowsza, bezpieczeństwo i stosunki międzynarodowe, pracownik Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Autor publikacji poświęconych głównie najnowszej historii wojskowości, a także relacjom polsko-ukraińskim. Wydał drukiem dziesiątki artykułów naukowych, a także prace zwarte: *Wojna polsko-ukraińska. Lwów i Galicja Wschodnia 1918-1919* (2014); *Czas samotności w latach 1914-2018*, współautor Z. Karpus (2018); *Walki o Lwów w listopadzie 1918 r. i wojna polsko-ukraińska. Bezpieczeństwo ludności polskiej, żydowskiej i ukraińskiej w stolicy Galicji*, współautor Z. Karpus (2020) oraz *Krym, Donieck, Ługańsk 2014 – 2015* (2021). *Niewypowiedziane wojny i konflikty Związku Radzieckiego i Rosji w latach 1945-2022. Przegląd wydarzeń*, współautor Z. Karpus (2023).

Piotr Kościński – doktor nauk humanistycznych, politolog, analityk i dziennikarz, od wielu lat specjalizujący się w tematyce międzynarodowej – w szczególności w sprawach krajów b. ZSRR (zwłaszcza Ukraina, Białoruś, Kazachstan i inne b. republiki środkowoazjatyck-

kie). Od 1991 r. do 2013 r. dziennikarz „Rzeczpospolitej”, w tym – korespondent w Kijowie i zastępca kierownika działu zagranicznego. W latach 2013-2017 analityk w Polskim Instytucie Spraw Międzynarodowych, m.in. koordynator programu Europa Wschodnia; od 2017 do dziś – adiunkt w Akademii Finansów i Biznesu Vistula w Warszawie. Autor wielu książek i opowiadań, w tym – powieści o Polakach w przedwojennym ZSRR (m.in. *Przez czerwoną granicę; Przez czerwony step; Obrońca Grodna. Zapomniany bohater*) oraz o losach ambasadora USA w Polsce we wrześniu 1939 (*Wrzesień ambasadora*), a także popularnonaukowej książki *Jak sfałszować wybory* oraz publikacji naukowej pt. *Bolszewicy Polacy i faszystowska Polska*. Producent filmów dokumentalnych *Krew na bruku. Grodno 1939* i *Drogi do niepodległości. Warszawa – Grodno*. Prezes Fundacji im. Joachima Lelewela.

Lilia Luboniewicz – filolog polonista oraz prawnik ds. prawa międzynarodowego, prezes Zarządu Fundacji Wolność i Demokracja, ekspert ds. oświaty na Ukrainie, koordynator wielu projektów polonijnych i edukacyjnych.

Mykoła Łytwyn – historyk, doktor nauk historycznych, profesor, kierownik Centrum Badania Stosunków Ukraińsko-Polskich Instytutu Ukrainoznawstwa im. I. Krypjakewycza NAN Ukrainy we Lwowie, pracownik naukowy Centrum Naukowego Narodowej Akademii Wojsk Lądowych im. Hetmana Piotra Sahajdacznego. Laureat Nagród im. Mychajła Hruszewskiego (2001) i Leona Wasilewskiego (2022). Redaktor naczelny rocznika naukowego *Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість*. Specjalizuje się w zakresie stosunków polsko-ukraińskich XX wieku. Pod jego redakcją naukową ukazały się monografie naukowe: *Українсько-польські відносини. Новітня доба* (2017), *За свободу: українсько-польський діалог і спроби порозуміння* (2021); *Росія–Україна: зради, союзи, війни* (2023). Były stypendysta Południowo-Wschodniego Instytutu Naukowego w Przemyślu i Kasy im. J. Mianowskiego w Warszawie. Laureat Nagrody Historycznej im. Leona Wasilewskiego Fundacji Wolność i Demokracja.

Jan Matkowski – literaturoznawca, doktor nauk humanistycznych, absolwent Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego w Drohobycy-

czu i studiów doktoranckich Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, współpracownik PWIN w Przemyślu. Wydał drukiem dwa tomy polskojęzycznej spuścizny I. Franki pt. *Iwan Franko. Szkice o literaturze oraz Iwan Franko. W kręgu Rusinów, Polaków i Żydów*, a także prace dotyczące bł. Klemensa Szeptyckiego: *Блаженний архимандрит Климентій (Казимир граф Шептицький). Листи до рідного брата Станіслава графа Шептицького та родини. 1881-1945 рр.* (Lwów 2017) i *Казимир граф Шептицький – отець Климентій: польський аристократ, український ієромонах, Екзарх Росії та Сибіру, Архимандрит Студитів, Праведник народів світу, блаженний Католицької Церкви* (Lwów 2019).

Olha Morozowa – historyk i politolog, doktor nauk historycznych, profesor Wydziału Historii Czarnomorskiego Uniwersytetu Narodowego im. Petra Mohyły w Mikołajowie, a obecnie Katedry Historii Powszechnej i Stosunków Międzynarodowych Czerkaskiego Uniwersytetu Narodowego im. Bohdana Chmielnickiego, były redaktor naczelny czasopisma naukowego „Історичний архів. Наукові студії”. Zainteresowania badawcze: dzieje Ukrainy w XIX i XX w. oraz współczesna polska historiografia z zakresu stosunków polsko-ukraińskich. Autorka ok. 100 publikacji naukowych m.in. syntetycznej rozprawy *Дослідження історії України першої половини ХХ ст. в сучасній польській історіографії: напрямки, концепції, дискусії*, Миколаїв 2020. Obecnie jako uchodźca przebywa w Polsce. Współpracuje z Muzeum Dzieci Polskich Ofiar Totalitaryzmu w Łodzi oraz Uniwersytetem Warszawskim. Jest laureatem Nagrody im. Leona Wasilewskiego oraz Stypendium Konstytucji 3 Maja Fundacji Wolność i Demokracja, a także Nagrody im. Iwana Wyhowskiego przyznawanej przez Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego. Współpracuje z Południowo-Wschodnim Instytutem Naukowym w Przemyślu.

Hryhorij Perepelycja – politolog, historyk wojskowości, profesor Instytutu Stosunków Międzynarodowych Kijowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Tarasa Szewczenki oraz dyrektor Instytutu Studiów nad Polityką Zagraniczną, doktor nauk politycznych, kapitan I stopnia (w stanie spoczynku). Absolwent Wyższej Uczelni Wojskowo-Morskiej (1976) oraz Akademii Obrony w Kijowie (1984).

Od 1995 – kierownik Katedry Polityki Wojskowej Narodowego Instytutu Studiów Strategicznych, zastępca dyrektora Narodowego Instytutu Studiów Strategicznych (2003), autor ponad 100 publikacji naukowych i książek z zakresu polityki zagranicznej i polityki bezpieczeństwa, kontroli zbrojeń i konfliktów międzynarodowych.

Pawło Prochownyk – doktor filozofii, historyk wojskowości, politolog, starszy wykładowca Narodowej Akademii Wojsk Lądowych im. Hetmana Piotra Sahajdacznego we Lwowie, autor artykułów z historii wojskowości.

Jewhen Sinkewycz – historyk i politolog, doktor nauk historycznych, absolwent Wydziału Historycznego Uniwersytetu w Charkowie, profesor Katedry Historii Powszechnej i Stosunków Międzynarodowych Czerkaskiego Uniwersytetu Narodowego im. Bohdana Chmielnickiego; wcześniej pracował na Uniwersytetach w Chersoniu i Mikołajowie, doktor honoris causa Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. Jana Długosza w Częstochowie. Współpracownik PWIN w Przemyślu. Laureat Stypendium Konstytucji 3 Maja Fundacji Wolność i Demokracja. Autor ponad 200 rozpraw i publikacji na temat stosunków polsko-ukraińskich w XIX i XX wieku, najnowszej historii Ukrainy oraz bezpieczeństwa międzynarodowego. Obecnie jako uchodźca przebywa w Częstochowie i współpracuje z tamtejszym Uniwersytetem na kierunku stosunki międzynarodowe. Swoje wspomnienia z czasów rosyjskiej okupacji Chersonia opublikował w *Wojna na Ukrainie. Kijów – Warszawa: razem do zwycięstwa. Analizy – refleksje – kalendarium*, Warszawa 2022.

Stanisław Stępień – historyk, doktor habilitowany profesor Państwowej Akademii Nauk Stosowanych w Przemyślu, założyciel i dyrektor Południowo-Wschodniego Instytutu Naukowego w Przemyślu. Prowadził wykłady w Niemczech i na Ukrainie. Członek wielu polskich i zagranicznych towarzystw naukowych. Autor ponad 200 publikacji na temat dziejów i kultury Ukrainy, stosunków polsko-ukraińskich oraz historii Kościoła greckokatolickiego w XIX i XX w., Powstania Styczniowego. Współpracownik „Polskiego słownika biograficznego”, przygotował i wydał edycje dokumentów *Polacy na Ukrainie (1917-1991)* oraz 5 tomów prac

zbiorowych *Polska-Ukraina 1000 lat sąsiedztwa*; redaktor naczelny „Studiów Polsko-Ukraińskich” oraz „Biuletynu Ukrainoznawczego”. Laureat Nagrody Naukowej im. Profesora Stanisława Herbsta (1978); Nagrody Popierania Niezależnej Kultury Polskiej (POLCUL – 1999); Nagrody Przeglądu Wschodniego im. Aleksandra Gieysztora (2007); Nagrody Forum Ekonomicznego „Karpacka Europa Wspólnych Wartości” (2020); Nagrody „Rzeczpospolitej” im. Jerzego Giedroycia (2023).

Władysław Werstiuk – doktor nauk historycznych, profesor, kierownik Wydziału Historii Rewolucji Ukraińskiej 1917–1921 w Instytucie Historii Ukrainy NANU w Kijowie, prof. Wolnego Uniwersytetu Ukraińskiego (Monachium), prof. Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, autor licznych publikacji dotyczących historii Ukrainy XX wieku, w tym fundamentalnych monografii: *Махновщина; Українська Центральна Рада; Нариси історії Української революції* (2 tomy); *Україна і Росія в історичній ретроспективі* (3 tomy), oraz kilkudziesięciu rozpraw i artykułów naukowych. Laureat Stypendium Konstytucji 3 Maja Fundacji Wolność i Demokracja. Obecnie jako uchodźca przebywa w Krakowie, współpracuje z Uniwersytetem Jagiellońskim, Południowo-Wschodnim Instytutem Naukowym w Przemyślu oraz Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego.

Dz.U.93.125.573

TRAKTAT

między Rzeczpospolitą Polską a Ukrainą o dobrym sąsiedztwie, przyjaznych stosunkach i współpracy,

sporządzony w Warszawie dnia 18 maja 1992 r.

(Dz. U. z dnia 20 grudnia 1993 r.)

W imieniu Rzeczypospolitej Polskiej

PREZYDENT RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

podaje do powszechnej wiadomości:

W dniu 18 maja 1992 r. w Warszawie został sporządzony Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Ukrainą o dobrym sąsiedztwie, przyjaznych stosunkach i współpracy w następującym brzmieniu:

TRAKTAT

między Rzeczpospolitą Polską a Ukrainą o dobrym sąsiedztwie, przyjaznych stosunkach i współpracy

Rzeczpospolita Polska i Ukraina, zwane dalej Stronami,

- przestrzegając celów i zasad Karty Narodów Zjednoczonych, Aktu końcowego Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, Paryskiej Karty dla Nowej Europy oraz innych dokumentów współpracy europejskiej,
- potwierdzając poszanowanie praw człowieka i podstawowych wolności, zasad demokracji i sprawiedliwości,
- pragnąc wnieść wkład w budowę sprawiedliwego i pokojowego ładu europejskiego, opartego na ogólnoeuropejskich normach i mechanizmach w dziedzinie bezpieczeństwa,
- doceniając znaczenie przyjaznych stosunków polsko-ukraińskich dla budowania solidarności europejskiej,
- świadome swojej współodpowiedzialności za pokój, bezpieczeństwo, porozumienie i współpracę na kontynencie europejskim, w tym w Europie Środkowej,
- przekonane, że pozytywne składniki bogatej historii stosunków polsko-ukraińskich będą sprzyjać rozszerzaniu współpracy między bratnimi narodami,
- uwzględniając, że na terytoriach obydwu Stron mieszkający tam od wieków Polacy i Ukraińcy wnoszą istotny wkład w rozwój obu Państw i kultury obu narodów, jak również Europy,
- mając świadomość, że z przywróceniem pełnej niezależności politycznej Państwu Polskiemu i z powstaniem niezależnego Państwa Ukraińskiego polsko-ukraińskie stosunki wchodzą w jakościowo nowy okres,
- wyrażając satysfakcję z nawiązania między nimi stosunków dyplomatycznych, uzgodniły, co następuje:

Artykuł 1

W nowych warunkach politycznych Strony zobowiązują się rozwijać stosunki w duchu przyjaźni, współpracy, wzajemnego szacunku, zrozumienia, zaufania i dobrego sąsiedztwa na podstawie prawa międzynarodowego, w tym zasad suwerennej równości, niestosowania siły lub groźby jej użycia, nienaruszalności granic, integralności terytorialnej, pokojowego załatwiania sporów, nieingerencji w

fot. H. Tereszczuk

Ocalała ikona NMP Nieustającej Pomocy na ścianie budynku Liceum w dzielnicy Sichów we Lwowie, po rosyjskim bombardowaniu w dniu 29 XII 2023 r.

Współpraca

Publikacja *Wojna na Ukrainie a polsko-ukraińskie partnerstwo strategiczne* jest dostępna na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa 4.0 Międzynarodowa. Pewne prawa zastrzeżone na rzecz Fundacji Wolność i Demokracja oraz Stanisława Stępnia. Utwór powstał w ramach zlecenia przez Kancelarię Prezesa Rady Ministrów zadań z zakresu wsparcia Polonii i Polaków za granicą w 2023 roku. Zezwala się na dowolne wykorzystanie utworu, pod warunkiem zachowania ww. informacji, w tym informacji o stosowanej licencji i o posiadaczach praw.

Wojna na Ukrainie trwa już prawie 2 lata i jej końca nie widać. Dzieje się tak dlatego, że Władimir Putin chce Ukrainę nie tylko pokonać militarnie, ale także gospodarczo zrujnować. To w jego rozumieniu ma być swoista kara dla narodu ukraińskiego za to, że ośmielił się mu przeciwstawić. Być może, ma to być także ostrzeżenie dla innych narodów, a zwłaszcza państw bałtyckich, że na moskiewskie imperium „ręki podnosić nie wolno”. „Święta Rosja” uznała bowiem, że ma cywilizacyjną misję wprowadzenia „wszechruskiego miru”, bo po to powstała i taki jest cel jej istnienia. Tak było za cara, tak było za ZSRR i tak jest teraz za Putina. A okres 8 lat, od 1991 do 1999, czyli rządów Borysa Jelcyna, to tylko czasy „drugiej wielkiej smuty”. To właśnie miał na myśli Putin, który w dorocznym orędziu o stanie państwa w 2005 r. stwierdził, że „Największą katastrofą geopolityczną XX wieku był rozpad Związku Radzieckiego”. Wypowiedź ta nie budzi wątpliwości co do obecnych celów polityki Kremla, a odnosi się nie tylko do państw powstałych w 1991 r. na gruzach ZSRR, ale świadczy o chęci odbudowy powojennej rosyjskiej strefy wpływów, a więc również do Polski.

Dr hab. Stanisław Stępień, prof. PANS

Projekt finansowany ze środków Kancelarii Prezesa Rady Ministrów
w ramach konkursu Polonia i Polacy za Granicą 2023

Projekt „XVI Spotkania Klubu Galicyjskiego. Jaremcze 2023”
realizowany przez Fundację Wolność i Demokracja.